TARTU ÜLIKOOL · UNIVERSITAS TARTUENSIS · 1632

H. SERGO

MERI KUTSUB

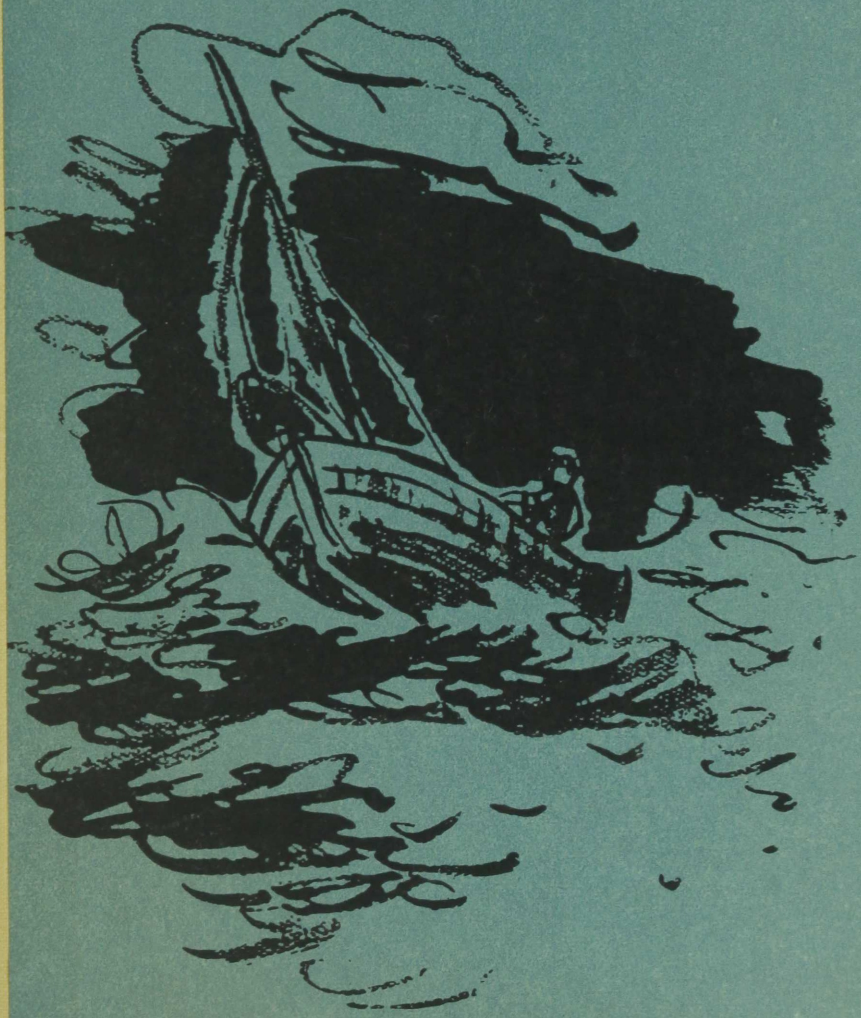

HERMAN SERGO sündis 1. oktoobril 1911. aastal Hiiumaal Jausa külas meremehe pojana. Lõpetas kohaliku algkooli ja jätkas õpinguid Kärdlas. Gümnaasiumi lõpetamiseks aga puudusid võimalused ja H. Sergol tuli hakata leiba teenima. Koolivaheaegadel sõitis ta purjekal laevapoisina ja seitsmeteistkümne-aastase noorukina siirdus lõplikult merele. H. Sergo töötas üle viie aasta mitmesugustel välisriikide lippude all sõitvatel ookeanilaevadel madrusena. 1932. aastal saabus ta tagasi kodumaale,

H. SERGO

MERI KUTSUB

H. SERGO

Mevi kutsub

HERMAN SERGO

Meri kutsub

JUTUSTUS

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1960

Ümbrispaber ja kaas: *H. Rooneem*

N 2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
55960
188204

ESIMENE JAGU

Meri kutsub

ESIMENE PEATÜKK

Sel 1929. aasta pimedal novembriõhtul ei leidunud Tallinna sadamas õieti mitte midagi, mille üle oleks võinud rõõmu tunda. Pilved käisid madalalt ja aegajalt kadusid isegi kaide ääres seisvate laevade mastitipud udusompu. Sadas tolmpeent vihma. Laevade korstnatest tulev must suits sulas ühte niiske, veest küllastunud õhuga ja levis üle sadama ühtlase halli massina. Sadamakaidel asetsevad tollilaod, elevaator ja muud ehitised näisid udust moonutatult hiigelsuurte mürakatena, pimedusse kõrguv Veeteede Valitsuse signaaltorn oma raade ja plaguliinidega meenutas parklaeva masti. Palitukrae üles tõstetud, käed sügaval taskus, ootas vahetust tüdinud näoga tollivalvur, kelle vahikord oli lõpule jõudmas. Sadamapolitsei hoone ees tammuv kordnik raputas end vahetevahel nagu märjakssaanud peni.

Endiste aegadega võrreldes valitses Tallinna sadamas ebaharilik vaikus. Majanduskriis andis end tunda ka siin. Kaidelt ei kostnud tööliste hõikeid, polnud käratsevaid veovoorimehi ning elevaatori kõrval seisvate ajast ja arust läinud tõstekraanade nokadki rippusid longus. Sadamast olid kadunud lõbusad meremehed, polnud näha jalutamas edvistavaid lõbutüdrukuid ja suurel osal sadamasildadest oli kaivalgustus välja lülitatud. Läänemuulilt punasid vaid tuhmunud trepilaternate hundisilmad. Seal roostetasid mitmes reas juba mõnda aega tegevuseta seisnud prahiaurikud.

Kuid nii elutu, nagu näis sadam esimesel pilgul, polnud ta siiski. Sadamakontori ees andis väike puksiirlaev parajasti otsad lahti ja võttis kursi reisijate-

silla suunas. Seal askeldas salkkond inimesi reisiauriku trepi juures. Linna poolt tuli sõiduvoorimehi ja üksikuid taksoautosid, kust pudenes välja veelgi rahvast. Pakikandjad saalisid edasi-tagasi, jooksid järsust trepist üles laeva tekile, seljas kirevaid silte täiskleebitud rasked kohvrid. Vaevalt jõudis laevalaele rutanud pakikandja pühkida higi laubalt, kui teda juba tõukas tüürimees: «Liigu, laiskvorst! Ära konuta nagu merehobune — näed, sinna pane kohver!» Raske kandami all looka paindunud inimolevus tuikus edasi. Järel tippis kohvri omanik — kõhn prille kandev saksa proua, kes kaua tuhnis ridikülis, enne kui leidis küllalt väikese mündi maksmiseks. Autost väljunud härjakaelaga härrasmees viskas poolpõlenud sigarijupi õlisogasesse vette ja tõusis raskel sammul mööda laeva paraadtreppi üles.

Reisiaurik — Saksa lippu kandev «Wartburg» — pidi sõiduplaani kohaselt andma otsad lahti kell kakskümmend kolm kolmkümmend, tema sihtsadamaks oli märgitud Stettin.

Juba antigi käsklus trepi tõstmiseks. Reisijatehoonest jooksis välja piiripolitsei ohvitser, säärikud välkumas pika sineli alt, ja ulatas üle reelingu tüürimehele portfelli, milles olid reisijate välispassid. Kaptenisillalt vaatas tüsedusele kalduv eakas laevajuht üle tuulepurje ääre alla kaile, kus seisid paarkümmend saatjat. Heitnud siis pilgu kullast randmekellale, ütles ta enda kõrval seisvale sigarijuppi imevale sadamalootsile: *«So, fangen wir an!»* [1]

Pakilt kostis lühikeste vaheaegadega kolm heledat kellalööki, siis kiire ühtesulav kõlin ja jällegi kolm sügissompu hajuvat selgesti eraldatavat laevakellaheli. Komandosillalt hõigati läbi ruupori saksakeelseid käsklusi, mis olid järsud nagu kirvehoobid.

«Puksiirile tau! Otsad lahti! Tasa edasi!»

Helises masintelegraafi signaalkell ja laeva korpus hakkas masinate rütmis tasa rappuma. Ahtri all peksid propelleri veest välja ulatuvad tiivad sadama mustava, õliselt läikiva vee valgeks vahuks.

---

[1] (Saksa k.) Nii, hakkame peale!

Ka asjaolu, et «Wartburgi» propelleri tiivad ulatusid üle veepinna, oli majanduskriisi üks tunnuseid. Laev oleks võinud ju peale reisijate veel laadida paar tuhat tonni võid, peekonit, kanamune jms., mida Balti riigid enne meeleldi eksportisid Saksamaale, kuid nüüd tehinguid ei sõlmitud, prahtisid polnud ja «Wartburg» väljus Tallinnast vaid mõnekümne reisijaga, nendestki pooled teki omad, kes laevale andsid vähe tulu.

Aeglaselt eemaldus suur valge üleni tuledes laev kai äärest. Korstnast tõusis musta suitsu, aurupilv söös-tis viletorust. Selle õhku värisema panev undamine levis sadamas ning hajus äsjaärganud meretuulest kantuna üle lahesopi Kadrioru pargi põlispuude sekka. Saatjad lehvitasid taskurätte ja laevalt vastati sama-ga. Niihästi saatjate kui ka pardalolijate hulgas võis märgata neid, kes vahetevahel puudutasid taskurätiga silmi, sest see kuulus ju ometi heade kommete hulka. Või arvate, et keegi balti aadlipreili, kes oma vana pururikka poissmehest onu saatis Saksamaale maovähi-operatsioonile, tõesti kurvastas teadmise üle, et ta mõne kuu pärast on onu miljonite omanik ja siis oma aasta-tele ning välimusele vaatamata võib endale valida — õigemini küll osta — meelepärase elukaaslase. Ei, siin pühiti silmi kombe pärast ja siin oli harva pisaraid. Kuid pole õiglane väita, et mainitud õhtul auriku ära-saatjate hulgas kellegi silmist ei veerenud armsa ini-mese lahkumise puhul teesklematut kahjupisarat. Siis, kui auriku ahtrituli kadus sadama muulide vahelt uttu, kukkus vähemalt üks niisugune sügisvihmast nagunii juba märjale kivisillutisele.

Kahvatu, kõhnavõitu näoga, õhukeses sügispalitus ja veest lirtsuvates kingades umbes kaheksateist-kümne-aastane tütarlaps seisis reisijatesilla viimase otsapollari juures ning vaatas ikka veel selles suunas, kuhu kadusid laeva tuled. Energiliselt oli ta lehvitanud auriku kaist eemaldudes reelingule nõjatuvale noorele merereisijale, kes vastas samaga. Kail jumalaga jät-tes oli ta noormehelt küsinud:

«Ütle nüüd, Peeter, millal sa kavatsed Eestisse tagasi tulla?» Lahkuja vastas tõsiselt, pilk suunatud neiust mööda merele:

«Enne viit aastat küll ei tea lubada. Kui kusagil mind vähegi vaja on — tähendab, et kui leian tööd —, siis tulen Tallinna ja hakkan õppima tüürimeheks.»

Viis siis pilgu tütarlapse pikkadele ripsmetele ja naeratas: «Leena, sinu näkisilmad jäävad ju siia, need meelitavad mind kasvõi maailma otsast tagasi.»

Pärast lühikest käepigistust ruttas Peetriks kutsutud noormees pardale, võttes trepil kolm astet korraga. Leenaks hüütud tütarlaps jäi aga kaile ja võitles vapralt nutuga, kuni laevatuled veel paistsid. Kuid pärast seda, kui udu oli neelanud auriku ühes kõige pardal leiduvaga, veeres suur, kaua tagasihoitud pisar tüdruku silmist mööda põske alla üle veidi nurgelise ette-ulatuva lõua ning kukkus pollari kõrvale kivisillutisele. Siis pöördus neiu järsult ringi ja hakkas kiirel, otsustaval sammul linna poole tõttama. Jõudnud Vana-Sadama tänava otsa, pühkis ta silmad rusikasse kägardatud taskurätikuga kuivaks ja lausus poolkuuldavalt:

«Küll sa oled ikka üks viimane juhm!»

Ütlejale eneselegi polnud vist päris selge, kas oli see tõrelemine iseendaga liigse sentimentaalsuse pärast või oli see lausutud äsja lahkunud noormehe aadressil.

TEINE PEATÜKK

Pärast kesköödläks ilm selgemaks ja isegi mõni üksik täht piilus pilverüngaste vahelt. Kuid merelt puhus iililine nordwest ja aeg-ajalt tõid pagid lumelõrtsi või rahet. Soome lahe teravaharjalised vahutavate selgadega lained veeresid Aegna ja Naissaare vahelt Tallinna lahte. Nad murdusid vihaselt vastu Paljassaart, peksid vastu sadama Põhjakantsi muuli ning kadusid tuisates Kadrioru rannakivide sekka.

Juba sadamast väljudes hakkas «Wartburg» kergelt lengerdama. Säreda tuule viliseva muusika saatel haarasid vood laeva oma hõljuvasse rütmi ning vahuste peadega murdlained purustasid vallatledes

endi kobrutavaid harju vastu kiirekäigulise reisiauriku valendavat vööri. Sügisõine pimedus mattis horisondi ja peitis rannajoone. Veel paistsid sadamasuu sissesõidutuled — üks punane, teine roheline, nendest paremal hele tuledemeri — Tallinn.

Tuulepurjega ääristatud juhtsillal seisid laeva kapten ja vahitüürimees. Neil olid peas torbikukujulised südvestrid ja seljas rasked vihmakuued. Kapten kirus mahlakas meremehežargoonis närust ilma, kuna tüürimees vastas sakslasele omase distsiplineeritusega:

«Just nii, härra kapten!»

Ja vähe aja möödudes:

«Teil on õigus, härra kapten!»

Iil kihutas üle mere ja peksis jämedaid raheteri sillalseisjatele näkku. Nähtavus vähenes.

«Ette ei näe enam kui paar kaabeltaud — *Donnerwetter!*[1] Kuhu need liinituled nüüd kadusid?»

«Tõepoolest koerailm, härra kapten,» vastas tüürimees, muigas pimedas kapteni närvide üle ja tõmbas südvestri sügavamalt pähe. Rooliratast hoidev madrus seisis aga sillal asetsevas kajutis, kus ainsaks valguseks oli kompassilaternate hämar peegeldus ja jälgis kompassil kursijoont. Tema selja taga töötas roolimasin, millest kiirgas unisekstegevat soojust. Madrus haigutas ja ootas vahetust, sest kella nulli ja nelja vaheline vaht pole naljaasi. Mis läksid temale korda liinituled või paha nähtavus — saaks vaid pärast vahetust ruhvi ja koisse. Niikuinii algab pärast neljatunnist puhkust uus vaht.

Laeva masinaruumis müriesid ja ähkisid peamasinad, sumisesid abimehhanismid, — nende vahel askeldasid õlistes tööriietes masinistid ja määrijad.

Aeg-ajalt hüüdis vahimehaanik kütteruumi:

«Auru! Auru! Masin vaevalt liigub, te loodrid!»

Kütjad, poolalasti ja higised, töötasid labidate, kangide ning roopidega. Nende paljad ülakehad olid söetolmust ja higist läikivalt mustad ning neil peegeldus ahjudest helkiv oranž tulekuma.

---

[1] (Sks. k.) Tuhat ja tuline!

«Hai nad neelaku! Mis neil viga käsutada — auru! Eks proovigu ise tõsta säärasel laeval sadamast tulles täiskäigu juures poole tunniga aur punaseni...» ütles keegi poolvaljusti.

«Kuradile!» pomises määrdunud näoga suurekasvuline kütja, kellel mööda keha valgusid alla higinõred, jättes nõgisele nahale heledad triibud. Teine kütja haaras vihaselt kangi ja kohendas ahjus tuld. Tal olid käes küünarnukini ulatuvad presentkindad, aga ülalpool küünarnukke käsivartel leidus vanu ja veel päris värskeid põletushaavu. Ahjude ees oli kuumus väljakannatamatu. Hingeldades langes vanem, luukerena lahja kütja söehunnikule ja haaras veepudeli järele.

«Siin põrgus on neli tundi niisama pikk kui hea elu otsas neli aastat. Tõsijutt. Isegi pikem veel. Õigupoolest meil ju peaks olema korraga vahis kuus meest, aga aetakse läbi kõigest neljaga... Kuradi orjalaev!» kirus teine kütja ja piilus masinaruumi ukse poole, kust iga hetk võis väljuda vanemmehaanik, kes oli laevaomaniku soosik. Teati ju, et kui sääraseid protestiavaldusi kuuldi, siis kutsuti nuriseja päev pärast kodusadamasse jõudmist kaptenikajutisse ja talle öeldi, et võib vaadata mõne «parema» töökoha.

Ent kust võtta uus töökoht? Kaks kolmandikku mereproletariaadist oli tööta ja iga laevakontori uksel rippus silt: «Töötsijaid palume pöörduda mujale». Meremehed käisid mööda sadamaid, konutasid joogibaarides või Punase Risti supijagamise punktides ning kerjasid. Sadamakõrtsidestki olid paljud suletud ja lõbutüdrukud rändasid sisemaale otsima soodsamaid elatisvõimalusi.

Vana kütja rüüpas pudelist mõne lonksu vett ja haaras uuesti kühvli. Vaatamata ülejõu käivale tööle, mis harilikult lämmatab kõik mõtted, oli mehe pea täis rõhuvat muret. Meremees, kes oli kogu oma noorusjõu ja energia ohverdanud laevakompaniile, millele kuulus ka «Wartburg», teadis, et mõne aja pärast kutsutakse tedagi kaptenikajutisse või vanemmehaaniku juurde. Talle teatatakse, et laev vajab nooremat ja tugevamat kütjat, kes jaksaks teha normaalsest meeskonnast väiksema koosseisu juures ka puuduva tulemehe töö. Mis

teha? Kuhu minna? Kes annab enam tööd neljakümne seitsme aastasele kütjale? Jääb valida kas köis või üle parda... Ei, surra on veel vara — lapsed alles väikesed... Talle meenus vana sõber, kellega oli higistatud sama laeva kütteruumis üle kümne aasta. Kurnav töö võttis mehelt tervise, auru pidamine muutus talle üha raskemaks. Siis ühel päeval teada saades, et teda kavatsetakse vallandada, pistis oma käe ölast saadik lõõmavasse laevaahju... Käsi põles nagu tõrvik ja kõrbeva liha kärsahaisu oleks tunda nagu veel praegugi, olgugi et juhtunust oli möödas mitu kuud... Lootis pääseda kompanii kulul haiglasse, sest õnnetusjuhtumi vastu oldi kindlustatud, ja saada kuni paranemiseni pool palka... Ent põletushaavad osutusid liiga raskeiks ja sõber suri haiglas mõne päeva pärast... Ei, parem mitte liiga valjusti nuriseda, sest õnnelikuks võis lugeda ennast kütja, kellel oli tööd. Seda kõike teati «Wartburgi» kütteruumis vägagi hästi ja selle tõttu ei julgenud keegi avalikult nõuda puudulikult komplekteeritud meeskonna täiendamist ega kütja kurnava ja tervistkahjustava kaheksatunnise tööpäeva asendamist kuuetunnisega, nagu see juba ammugi oli kehtestatud Nõukogude Vene laevadel.

«Wartburgi» luksuslikus, heledasti valgustatud esimese klassi söögisaalis pummeldasid kaarduvate kõhtudega elatanud isandad koos daamidega, kellede rõivad ja laialivalguvad kehavormid ei jätnud mingit kahtlust nende abikaasade või armukeste maise vara suhtes. Seltskond oli rahvusvaheline.

Saali keskel, kullatud laearmatuurist langevas heledas valgussõõris asetseva laua ääres kõlistas šampanjaklaasi prantslasest ärimees, kelle hõredad hallinevad juuksekarvad olid hoolikalt kammitud vasakult meelekohalt üles palja lagipea katteks. Tal oli õnnestunud Eesti valitsusele hea hinna eest maha sahkerdada maailmasõjast ülejäänud kõlbmatut sõjaväevarustust ja ta võis nüüd veidi pidutseda. Ärimehe kaaslanna oli poole meetri kõrguse soenguga «suurilmadaam». Keegi «kuivast» Rootsist sõitnud börsimaakler oli end joonud härrasmehe kohta liigagi purju, tuikus ühe laua juurest teise juurde ja püüdis haarata kaenlasse kelnerinnat,

kes ühtki sööginõud lõhkumata oskas rootslase eest alati kõrvale põigata. Paar sakslast, eksportfirma esindajad, jõid baieri õlut ja vaatasid halvustavalt kõikidele «muulastele». Kuid kaugemal nurgas väikese laua ääres istusid eesti laevaomanik ja inglasest reeder ning ajasid tõsist ärijuttu.

«Nii, olemegi oma läbirääkimistega juba peaaegu lõpule jõudnud,» lausus kõhn tursunud silmalaugudega inglane konjakiklaasi lauale asetades ning kohvi peale rüübates. «Leppisime kokku, et firma, mida esindan, võtab teie laevad enda kasutusse ajalepingu alusel. Ka hinna üle jõudsime peajoontes kokkuleppele. Samuti on mul juba teie põhimõtteline nõusolek mõningate minu firma laevade ületoomiseks Eesti lipu alla teie kompanii koosseisu . . .» Kuid soliidse Inglise laevaäri esindaja näis veel millegi pärast muret tundvat ja valaski oma rahutuse sõnadesse.

«On veel üks asjaolu, millele peame pöörama kõige tõsisemat tähelepanu, ja nimelt: millega tagate laevameeskondade katkestamatu töö? Teiste sõnadega: millega garanteerite, et teie meremehed ühel ilusal päeval ei alusta streiki, mille tagajärjel niihästi teie kui ka Eesti lipu alla ületoodud meie laevade normaalne ekspluateerimine saaks häiritud? Te mõistate, et kui meie poolt kavandatud leping jõustub, siis oleme oma laevad näiliselt eestlastele müünud, nendel töötavad eesti meeskonnad, kuid nad on ikkagi meie, inglaste, käes ajalepingul. Saage aru, mis tähendaks minu firmale praeguse konjunktuuri puhul laevade ootamatu seisak. Nüüdsetel rasketel aegadel me võtame Eesti laevu üksnes seetõttu ajalepingule, et nendega on veel kuidagi võimalik võistelda maailma naeruväärselt odavatel, jah — lausa närustel prahiturgudel. See Eesti laevade võistlusvõime on aga suurel määral sõltuv meeskonna odavatest palkadest. Lepingusse tuleks võtta punkt, mis vabastaks minu firma lepingulistest kohustustest juhul, kui laevad langevad ekspluatatsioonist välja meeskondade streigi tagajärjel. Samuti peaks teie laevaühing tasuma kasvõi osagi nendest kahjudest, mis minu firma sel juhul kannataks sissekasseerimata prahirahade näol.»

Eestlasest laevaomanik, kes isegi mõnikord oli imestanud, kui kaugele palkade kärpimisega võib minna, ja püüdnud arvata, mis on lõpuks selle tagajärg, rahustas vastasistujat soravas inglise keeles:

«Härra Smith, teie muredest saan minagi väga hästi aru, kuid need on meie tehingu puhul siiski asjatud, ja nimelt sellepärast, et eesti meremehed on veel üsna organiseerimata. Neil puudub ühtne ametiühing ega ole neil siiamaani minu teada ka mingit streigikapitali. Lausa meie õnneks kuuluvad eesti meremehed paljudesse kääbusametiühingutesse. Neil on tekijuhtkonna, mehaanikute, kütjate ja madruste ühingud. Olla loodud isegi mingi mehaanikute assistentide ametiühing. Omavahel ei saa need pisiorganisatsioonid millegipärast läbi ja kisuvad. Ei, jumala eest, naerma paneb, kui mõtlen. Ärge tundke muret, härra Smith, niisuguste poolt pole meil oodata mingit streiki, vähemalt lähemate aastate jooksul mitte.»

Inglane oli kuulanud tähelepanelikult, kuid ta ilme jäi ükskõikseks. Küsis siis vanema partneri hooletusega:

«Aga kuidas on lugu teie, reederitega?»

Eestlane hakkas õhinal seletama:

«Meie, laevaomanikud, oleme suurepäraselt organiseeritud. Meil on oma laevaomanikkude selts, kuhu kuuluvad kõik eesrindlikud reederid. Näiteks ei palgata ühtegi meremeest tööle enne, kui pole tema kohta saadud iseloomustust ta endiselt peremehelt. Kes kord on tõstnud häält, see ei saa tööd enam ühelgi laeval. Uskuge, härra Smith, et kriisil on ka oma hea külg ja nimelt see, et ta teeb laevade meeskonnad taltsaks ja paneb neid armastama peremehe tööd. Praegune konjunktuur lubab, et me võime meremeeste streigi ootamise asemel neid ise rünnata. Kevadel kavatseme alandada palkasid veel kord kahekümne protsendi võrra. Kriis! Pole midagi teha!» Eestlane muigas kavalalt, rüüpas klaasist tagasihoidliku lonksu ja jätkas:

«Ja kui nad julgevadki häält teha, siis paneme kogu kaubalaevastiku mõneks ajaks seisma. Praegugi, nagu teate, suur protsent prahilaevu ei tööta ja paljud meremehed on poolnäljas, aga me võime neid veel päris näljaga koolitada. Tore! Mis?»

«See kõik on ju muidugi väga ilus, aga enne lokaudi väljakuulutamist informeerige ka meie firmat, et teaksime arvestada veolepingute sõlmimisel.»

«Muidugi, härra Smith,» kinnitas eestlane ja valas klaasid täis.

«Olgu, reeder, joogem meie lepingu heaks kordaminekuks. Dokumentaalselt vormistame siis, kui Londoni jõuame.»

Vana hea aja ärikommete kohaselt sõlmiti suured tehingud enamasti ikka joogilauas või koduses miljöös, kus bisnismeni kalkulatsioonide- ja miljoniterägastikus rabelev aju pidi veel sobival ajal ja kohase väljendusega ütlema komplimente perenaisele või selle toitude kohta meelitava märkuse tegema. Ei, rahateenimine polnud ärimehelgi lihtne. Näiliselt kerge ja naljadega vürtsitatud jutu taga pidi töötama terav ja kõike taipav mõistus. Ei tohtinud ütelda midagi liigset ja samuti ei võinud midagi kahe silma vahele jätta. Ärijuttude ajal lauas pidi sundima vastaspartnerit jooma, kuid ise ei tohtinud purju jääda, sest alkoholist tumestatud mõistusest ei saanud enam vastase ületrumpajat. Pidi olema hea näitleja, oli vaja naerda ja naljatada, kui süda vihast kees, või jälle teeselda raevunud petetut, kui hing rõõmu pärast hüppas. Sageli kinnitasid partnerid teineteisele igavest sõprust, silmist aga luuras saaki varitseva hundi pilk. Üldse oli vaja vastaspoolele näidata, et sa pole huvitatud teenistusest ega omakasust, vaid sõlmid lepingu puht ligimesearmastusest ja sõprusest, et vaid teine lepinguosaline saaks sinu arvel teenida.

Kõiki neid võtteid arvestades oli toiminud ka Eesti suurima aurulaevaühingu «Ernst Schiffer ja Kompanii» peaomanik ning direktor Friedrich Schiffer. Kui talle mõne päeva eest Londonist külla sõitis soliidse Inglise laevafirma «Smith ja Pojad» kaasosanik Edward Smith-noorem, siis oli Schifferile kohe selge, et teoksil on tähtis tehing. Seda veendumust ei tumestanud seegi, et inglane väsimatult seletas, nagu oleks tema Tallinnasõit peaaegu eraviisiline ja reisi ainsaks eesmärgiks olevat ainult isikliku kontakti loomine eesti kolleegidega, kellega kirja teel on juba nii palju kasulikke mõt-

teid vahetatud. Käidi siis sadamas, vaadeldi Schifferi kriisi tõttu seisvaid laevu, astuti sisse peatänavas asetsevasse «Ernst Schiffer ja Ko» kontorisse, mis võttis enda alla kolm majakorda, einestati kõige kallimates restoranides. Inglane näis huvi tundvat Schifferi majandusliku olukorra vastu ja veenduda tahtvat ettevõtte soliidsuses. Näis, et jäi rahule ja hakkaski teisel päeval pärast saabumist kergitama eesriiet, mille taga peitus äri. Lõunasöögil suppi süües rääkis kriisist, halbadest prahiturgudest, Inglise meremeesteunioni kallitest normipalkadest ja muud säärast, kuid juba teise roa ajal avaldas saladuse, et tema firmale oli ootamatult pakutud ookeanivedusid. Kohvi ja konjakit juues andis mõista, et võiks aidata ärisõpragi ja võtta «Schiffer ja Ko» laevad enda kätte ajalepingule, kui vaid hinna suhtes kokkuleppele saaks.

Tundes miljonitesse küündiva äri lõhna, ei kutsunud eestlasest direktor oma Londoni kolleegi enam restorani, vaid pani ette minna koju õhtust sööma, kus rikkalikult kaetud laud, jookide valik ja naise erakordselt uhke tualett (mida too mehe käsul kandis ainult suurte tehingute puhul) pidid läbirääkimistele soodsalt mõjuma.

Kõik kulges suurepäraselt. Inglane oli nõus maksma laevade kasutamise eest päris korralikku tasu, tegi järeleandmisi punkrisüte osas, lubas isegi saata Schifferile isiklikuks kingituseks vaadi vana head šoti viskit.

Mida enam aga inglane nõustus eesti laevaomanikule kasulikkude ettepanekutega, seda rohkem sai Schifferile selgeks, et ta välismaise kolleegi suu pole veel kaugeltki puhtaks räägitud — peaasi oli veel tulemata, sest kusagilt pidid ju ometi lõpuks ka partneri kihvad paistma hakkama. Tuli ainult kannatlikult oodata. Ta polnud ometi mõni naiivne algav ärimees, kes ei oskaks vastase taktikat läbi näha. Oh ei! Juba «Schiffer ja Ko» direktori kondine, kõhn kehaehitus, peened näojooned ning väsinud pilguga targad silmad kõnelesid sellest, et siin on tegemist põlvest põlve edasiantud kogemustega.

Aimus osutus õigeks. Lõpuks tuligi inglane välja oma sõidu peaeesmärgiga, mille sõnastas järgmiselt:

«Armas sõber Schiffer, olen niivõrd võlutud teie suurepärasest kodust, selle maja võrratust perenaisest ja külalislahkusest, et minu pea enam nagu ei saagi aru äriasjadest.» Neid sõnu üteldes oli härra Smith tõusnud püsti, kummardanud perenaisele, peremehele, «Schiffer ja Ko» abidirektorile ja suures õhinas isegi sisenevale teenijale, keda eksikombel pidas saabuvaks külaliseks. Istus taas ja jätkas:

«Kuna ma olen nüüd peaaegu kõigi teie firma ettepanekutega nõustunud, siis lubage ka mind oma soovi avaldada. Mulle alluv ettevõte näeks heameelega, et ka tema laevad sõidaksid ühes teie omadega ookeanidel. Praegu on aga lugu nii, et meie, Inglise laevadel kehtivad palju kõrgemad palgad kui teil, eestlastel; meie peame andma meeskondadele laevasõõgi, kuna teil pole vaja teha kulutusi provianteerimiseks — mehed toituvad omal kulul. Ja mis kõige enam nöörib inglise laevaomanikku, on see, et riik arvestab igalt puhaskasušillingilt kõrge tulumaksu. Mis te arvate, härra Schiffer, kui tooksime prooviks minu firma mõningad aurikud Eesti lipu alla, s. o. teie laevaühingu koosseisu üle. Sel juhul langeksid meie laevadele osaks samad soodustused, mis Eesti laevadelegi, s. o. poleks vaja maksta meeskondadele Inglise normipalkasid, jääks ära toitlustamine ja riigimaksude osas võidaksime samuti päris ümmarguse summa aastas. Vastutasuks aga saaksid ka teie laevad kasutada minu firma laialdasi ärisidemeid rahvusvahelistel prahiturgudel.

Direktor Schiffer pilutas silmi, et anda näole mõtlev ilme ja ühtlasi rõõmu varjata. See inglane hindab muidugi oma ärisidemeid niivõrd kõrgelt, et ei soovi nähtavasti midagi maksta kogu selle ettepanekuga seoses olevate asjaajamiste, sekelduste ja murede eest. Loodab lõigata sellest tehingust miljoneid ainult selle eest, et võtab mõned minu laevad ajalepingule. Aga ta, tohman, ei tea, et minul on suhteid rahandusministeeriumi tippinimestega, mul on päris soliidne praktika laevade remondikulude fiktiivarvetega, samuti avariiasjanduses. Nii et andku aga laevad minu firma alla, küllap ma

juba ise oskan endale vajalikud summad sisse kasseerida — peaasi, et kusagil käe-jala ulatuses raha liigub...

«Jaa... Teie, härra Smith, teate ju meie riigi rumalaid seadusi, et Eesti lippu kandev laev peab kuuluma eesti kapitalile. Meie lipu alla ületoomine on seotud fiktiivsete ostu-müügi lepingutega, siis veel muidugi teie firma nimel tehtud obligatsioonidega nende laevade tegeliku väärtuse suuruses...»

«Nii umbes neid asju aetakse; hea, et teile säärased tehingud võõrad pole,» vastas inglane, noogutas armulikult ja puudutas huultega konjakiklaasi äärt.

Schiffer teeskles kõhklemist ja kahevahel-olekut:

«Kui aga viimaks asi siin kella külge pannakse, et Schifferi äri olevat ainult inglaste filiaal, et «Schiffer ja Ko'l» polevat pennigi ja muud säärast. See kõigutaks minu usaldust pankades, kaotaksin võib-olla oma aastatega kättevõidetud ärilise prestiiži. Te võib-olla ei tea, et eriti meil Eestis ollakse üksteise peale kadedad ja inimesed võivad jumal teab millist laimu levitada. Ka minul on võistlejaid, kes on valmis mind purustama, kui aga leiavad selleks väikseimagi aluse. Teiseks on niisugused fiktiivsed asjad mulle nagu südametunnistuse vastu.»

Inglane muigas.

«Ükskõik, mida te ka selle tehinguga kaotate, kuid üks on kindel, et rahaliselt teie firma võidab. Teie laevad sõidavad samal ajal, kui teiste omad kai ääres roostetavad. Südametunnistus jäägu südametunnistuseks, kuid raha on ikkagi reaalsem, kui asjale kainelt läheneda. Südametunnistus on ärilises asjaajamises ainult tüliks, kuna raha eest võib igal ajal osta tubli laeva, mis mõne aasta jooksul end mitmekordselt tasa teenib.»

Inglane vaikis, kuna taipas, et oli peaaegu liiale läinud, — eriti mis südametunnistusesse puutus, sest eks olnud teoksil olev tehing ka pisut rajatud aumehekokkuleppele ja ärilisele südametunnistusele, kuna «Schiffer ja Ko» ebasoliidsuse korral võis «Smith ja Pojad» palju kaotada. Olgugi et üleantud laevade peale tehakse obligatsioonid «Smith ja Poegade» nimele, kuuluvad hüpoteegivõlad Eesti seadustele vastavalt ikkagi viien-

das või kuuendas järjekorras tasumisele meeskonna palkade, varustusevõlgade ja muu seesuguse järel.

Läbirääkimised venisid poole ööni ja Schifferi südametunnistus taganes samm-sammult. Kasuliku lepingu piirjooned määrati punkt-punktilt kindlaks. Teisel päeval vahetati Londoniga paar telegrammi, anti korraldused laevade sõidukorda seadmiseks ja Schifferi kriisi tõttu vaikinud laevakontor hakkas jälle sumisema ning keema.

Inglasele oli aeg raha, ja asjaosalised otsustasid viivitamatult Londoni sõita, et seal juba vormiliselt sõlmida kõik need fiktiivtehingud, mida suuline kokkulepe ette nägi.

«Schiffer ja Ko» peadirektor oli mitmepäevasest pingelisest äritegevusest, teesklemisest ja joodud konjakist väsinud, kuid see väsimus oli segatud ärilise õnnestumise rahulolutundega. Mõru tilga oli Smith poetanud Schifferi rõõmulaviini meremeeste streikide ja nende tagajärgede meenutamisega, kuid eestlasest reederil oli õnnestunud rahustada vastaspartnerit ja endki.

Pärast seda, kui inglane oli läinud oma kabiini puhkama, astus Schiffer söögisaalist tekile, kus külm meretuul mõjus värskendavalt. Laeva jalutustekid olid inimestest tühjad. Tekireisijad olid juba laeva sadamast väljudes valju meretuule ja veepritsmete eest varju otsides poetunud vahekäikudesse, meeskonna-ruhvi või päästepaatide taha. Ainult peatekil asetseva keskehituse varjus toetus reelingule üks meesreisja, kelle noorele jõuliste joontega näole langes illuminaatorist kahvatu elektrivalgus. Ta nägu oli tugevasti päevitunud ja mehelikult tõsine. Samas reelingu ääres lamas vasklukuga meremehekott. Laevaäri omanik määratles eksimatult reisijas meremehe-õnneotsija, kes rändab välja paremaid töövõimalusi taga ajama.

Pärast pingutavat ärijuttu inglasega direktor Schiffer otse janunes sundimatu ja kerge vestluse järele. Ta kõnetas meremeest, püüdes jäljendada laevameeste laia tooni:

«Noh, jänki, mis kursiga sa siis Eestist välja põrutad?»

Peeter ärkas mõtteist, vaatas lähenejat ja tundis

Schifferi, kelle kontoris isegi oli mitu korda käinud tööd küsimas.

«Eks meil ole direktoriga seekord üks ja sama kurss — sõidame mõlemad «Wartburgil»,» vastas meremees, riskides olla veidi ebaviisakaski, kuna niikuinii enam pole vaja minna Schifferi juurest tööd otsima.

Direktor ei solvunud aga sugugi, vaid oli pigemini meelitatud, et teda kohe ära tunti. Ka meeldis talle meremehe löögivalmidus. Lausus siiski tõrelevalt — peremehetoonil:

«Muudkui kiirustavad Eestist minema! Varsti on kriisiaeg möödas, kes siis meie laevadel sõitma hakkavad — inglased või? Juba paari nädala pärast annavad minu aurikud otsad lahti ja sõidavad enne jää tulekut Balti merest välja. Arvan, et ei maksaks nii kiiresti otsuseid teha ja Eestist jalga lasta . . .»

«Eks ta ole jah, mida enam töötuid meremehi, seda kergem on Schifferi kompaniil palkasid alla pressida,» lõikas meremees laevaomaniku kõnevoolu.

«Ah sedasorti mees!» pomises peadirektor ja vaatas uurivalt pikakasvulise meremehe nägu, nagu tahaks seda alatiseks mällu kinnitada. Torkas siis käed püksitaskusse ja läks hooletult, lohiseval sammul oma kajuti poole. Laeva järsust tõukest komistas Schiffer ning lõi pea valusasti vastu paaditekki kandvat raudtala.

«Kurrat!» vandus ta vihaselt.

Vaatamata äritehingu heale kordaminekule heitis laevaühingu «Schiffer ja Ko» peadirektor sel õhtul rikutud tujuga koisse.

KOLMAS PEATÜKK

Alles pärast kella kolme lahkusid «Wartburgi» ruumikast söögisaalist viimased reisijad. Need, kes olid joonud endid liiga purju, aidati teenijaskonna poolt kabiinidesse välja magama. Aga kainemadki hakkasid laeva üha suureneva õõtsumise tõttu nii isu kui ka janu kaotama. Tõeliste tasakaalukunstnikena ruttasid laudade vahel kelnerinnad, suured täislaotud kandikud käes. Ometi kukkus siin-seal mõni taldrik või klaas ja puru-

nes. Kelnerinnadele laevakontor palka ei maksnud, ent katkiläinud sööginõud pidid nad ikkagi reisijailt saadud jootrahadest kinni maksma.

Kiirekäiguline aurik oli juba jätnud Osmussaare tuletorni kaugele tahapoole traaversit ja Soome lahe tihe laine hakkas muutuma Balti mere veerevaks ummikaks. Sadas iilidekaupa. Pagide vaheajal aga piilusid mõned tähedki mustavate pilverüngaste vahelt. Kõlas neli paari laevakella lööke, oli kella neljane vahivahetus. Salongides kustutati tuled — lülitati välja osa tekivalgustust. Läbi sügisese pimeda öö, läbi vahuharjaliste lainete tõttas «Wartburg» käigutulede helkides sihtsadama poole.

Direktor Schifferi poolt kõnetatu, meile juba tuttav Peetriks kutsutud reisija seisis ikka veel samal kohal, kus ta oli seisnud sadamast väljudes. Küünarnukkidega reelingule toetudes oli noormees vaadanud Tallinna kaugusesse tuhmuvat tulekuma ja siis, kui Põhjakantsi punane muulituli kadus Paljassaare varju ning esimene lainehari tuiskas üle teki, pühkis temagi näolt jääkülmade soolaste veepritsmete sekka äraeksinud sooja pisara. Või tundus see ainult nii? Õieti polnud noormehel põhjust millegi üle kurvastada, kui ta asja kainelt ja üksikasjaliselt oleks hakanud arutlema, kuid üldsummas oli kogu see mahajääv krempel siiski armsaks saanud. Kodusaar, Muhu väina mõrrameri, sünnikoha laugelt vettelaskuv rand, vana Tallinn ja kasvõi seesama Leena.. Kõigi nendega oli seotud hulk mitmesuguseid mälestusi — küll häid, küll halbu. Lühike, imelühike lapsepõlv, kool, poisikeseea ränk töö ja noormehe esimesed igatsused parema poole — see oligi kõik, mida Peeter Murd luges oma elu esimestelt lehekülgedelt. Seal polnud midagi ilusat ega veetlevat peale... Leena... Jah, Leena, — tal on hea süda... ta armastab... ja oskab tunda mitte ainult enda, vaid ka teise inimese muret. Kuid siiski... Leena! Ammu kavatses Peeter ärasõitu, korjas kaua piletiraha, aga nüüd, mil kodumaalt lahkumise otsus teoks sai, oli tal ometi kahju. Inimene on juba niisugune, et kurvastab mõnikord isegi siis, kui saab lahti halvast, millega ta on harjunud ja kokku kasvanud. «Võta aru pähe!» noomis end noor-

mees. «Sinu ammune unistus lahkuda näljapesast Eestist on täitunud. Rõõmusta ometi ja aja peast välja kõik nukrakstegevad rumalad mõtted!»

Tumerohelised lained tormasid ööpimedusest laevatulede valgussõõri, kargasid vastu auriku parrast ja purunesid pihuks. Soolane veetolm lendas noormehele vastu nägu. Ta naeratas, äigas käisega üle põse. Oh sa vana vallatu meri! Hea, et sa end meelde tuletad. Sina oled mu seltsimees kõige varajasemast lapsepõlvest saadik ja sina oled ka nüüd minu juures. Ei, niikaua kui sinu lained mind hällivad ja niikaua kui minu soontes voolab kasvõi ainus tilk sooja meremeheverd, tahan olla sinuga. Midagi ega kedagi pole mul kahju maha jätta, ükski kaugus pole mulle kohutav niikaua, kui olen sinuga. Miks ma sind, vallatut võrukaela, nii armastan, ei tea isegi, aga näed, armastan. See on vist umbes samasugune lugu kui vana Lautri Mardiga, kellel hommikust õhtuni polnud muud juttu kui kiita oma naist Liisut. Kui siis ükskord uue paadi liikusid joodi, hakkas noor irvhammas Lõuka Toomas Mardiga tüli norima:

«Tead sa, Mart, et minu arvates on sinu Liisu samasugune jube vanamoor nagu kõik teisedki külaeided, mis sa tast iga päev valgest pimedani kiidad!»

Mart ei kaotanud rahu, vaid ütles aegamööda: «Kuule, Toomas-mees, kui mina saaksin oma silmad sinu pähe vaatamiseks anda, siis sa alles näeksid, missugune üleküla iludus on minu Liisu, aga ega's sina oma kõõrdsilmadega muidugi näe.»

Kuna niisuguse ilmaga polnud veel karta, et laine võiks üle leiparda tekile lüüa, oli alla teise klassi kajutite koridori viiva trepikoja uks tuulutamise mõttes lahti jäetud. Alt levis tekile mõnusat soojust. Reisija seadis end selle ukse kõrvale kohvrile istuma. Istus ja toetas selja vastu keskehituse seina raudplaati, kuna jalad surus vastu reelingut. Kuigi laev lengerdas päris tugevasti, oli leitud üsna kontimööda ja kindel asend puhkamiseks. Noormees ulatus parajasti üle parda vaatama. Osmussaare majakas oli juba jäänud silmapiiri taha, Tahkuna katkestamatult valgustav tuletorn hakkas jõudma traaversi ja kaugel ees, vöörist vasakul, sähvis vahepeal nordwestiga selgeks läinud horisondil Kõpu

plinktule kuma. Tekireisija tundis end suurepäraselt. Tõepoolest — oli ju Peeter Murd läbi teinud öid, mil viimane käteramm pandi mängu peremehe laeva ja oma elunatukese päästmiseks. Kasvõi möödunud kevadel «Veeneiul», kus laualaadungiga laev läks tormis vesilasti ja pumbata tuli mitu ööpäeva järjest. Mehed olid läbimärjad, kuid pingeline töö ja surma lähedus mõjusid nii, et keegi ei tundnud külma. — Tehti veel naljagi, et «küll on mõnus, kui kasukas peremehe poolt!...» «Veeneiult» rändasid Peetri mõtted kaugemale möödunusse.

Kõik tema mälestused olid seotud merega. Lapsepõlve esimesed rõõmud oli Peeter nautinud merekaldal lutsukive pildudes, lamedapõhjaliste lotjadega sõudes või ilusa suveilmaga lihtsalt alasti vees paterdades.

Millegipärast oli Peetri mällu sööbinud üks varajane kevadhommik. Tollest hommikust oli vist küll väga palju aega tagasi, sest ehkki mälestus oli veel värske, oli see ometi katkendlik. Peeter mäletas hästi, et unest virgudes paistis talle otse silmi hele päikesekiir, mis teda vist ärataski. Ta tõusis asemel istuma ja märkas, et voodis polnud enam venda Jürit ega õde Tiiut. Isa ja ema säng oli samuti tühi. See asjaolu ei pannud aga Peetrit sugugi imestama, sest polnud ju harulduseks, et enne tema ärkamist olid kõik teised juba läinud tööle, — isa ja Jüri merele, ema Tiiuga mõrrakuuri püüniseid parandama. Tol ajal ei ulatanud Peetri jalad veel voodist põrandani ja ta pidi ettevaatlikult, voodi servast kinni hoides magamisasemelt alla laskuma. Akna all seisis painutatud korjuga kadakapuust järi, kus magas kass. Peeter tõstis kassi põrandale, ronis ise järile ja ulatas nüüd aknast välja vaatama. Läbi pisikese klaasruudu paistis kahe suure lepa vahel asetsev mõrrakuur, kus ta teadis olevat ema, ja kaugemal, üle madalate kadakate, palju-palju vett, mis helkis, sädeles ja otsekui vallatles päikesekiirtes. Peeter teadis, et see on meri — suur, võimas ja salapärane meri... Aga kuidas oli meri üleöö muutunud! Veel eile laius seal ääretu jäälagendik, kuhu isa ja Jüri hommikuti kelkudega unnale sõitsid. Täna aga oli juhtunud midagi arusaamatut. Igal pool pimestavalt sädelev vesi ja vees ujumas siin-seal üksikud valged jääkuhilad. Peetril polnud veel mälestusi

möödunud aastast, sellepärast näiski talle kõik uuena ja ennenähtamatuna. Kodus polnud peale tema inimesehingegi, kelle käest oleks võinud küsida, kuhu kadus jää ja miks jää asemele tuli merre vesi... Mälestustelõng katkes ja Peeter ei osanud praegu kuidagi arvata, kui palju aastaid oli möödunud tollest jäälagunemisest.

Juba varajasest lapseeast alates oli Peetril mere vastu suur aukartus. Ta erk ja vastuvõtlik pea ei saanud jätta tähele panemata, et merest rääkisid kõik täiskasvanud alati suure lugupidamisega, et isegi vanaisa näole tekkis tõsine ja karm ilme, kui oli juttu merest. Seesama vanaisa, kes oli Peetri meelest kõige julgem ja tugevam mees kogu maailmas, ütles sagedasti: «Kui meri annab», või jälle: «Lähen üle väina, kui meri lubab, — merega pole nalja teha». Kui isa tõi merelt paadilasti räimi, siis ütles ema: «Kas sa näed, kui helde meri täna on olnud!», ja naeruhelk veeres nagu päikesekiir üle tema alati tõsise näo. Säärastel silmapilkudel oli ema ilus ja hea. See rõõmuhetk kestis aga väga lühikest aega, ja juba ta kõneleski isaga oma igapäevasel toonil: «Noh, Ants, mis sa siis nüüd ümber vaatad! Lähme toome kalad kuuri ja katsume õhtuks kuidagi verisoola panna. On sul talvel tünnisidki nii palju tehtud, kui nüüd tarvis? Vaata, et kalad mädanevad veel kätte ära! Kes sul neid räimi suvel Hiiumaa rannast tuleb ostma, aga soolasilku läheb talvel igaühele vaja.»

Kui aga isa jäi ööseks merele, siis oli ema eriti karm ja Peeter pidi toas liikuma tasa ning märkamatult, et mitte tõmmata endale tähelepanu. Poiss teadis kogemustest, et niisugustel õhtutel riidles ema palju ja võttis kerge käega vitsagi. Kui siis veel säärasel ööl hakkas merelt tuulama torm, logistades pööninguluuki ja Rannamadalalt kostis tuppa murdlainete kohinat, avas ema aeg-ajalt ukse, vaatas ööpimedusse ja ohkas: «Kas sa kuuled, Peeter, kui ligidale on meri tulnud — siiasamasse mõrrakuuri alla. Vaata, et viib selle kõigi püünistega!» Sulges siis ukse, vaatas mustavasse aknaruutu ja sosistas tasa, nii et ainult Peetri erk kõrv seda vaevalt kuulis: «Oh seda merd küll! Ära võta minult meest! Ära jäta lapsi vaeslasteks!» Ema nuttis ja pühkis aeg-ajalt rätikunurgaga silmi. Lapse fantaasia kujutas

merd hiigelsuure ja tohutu jõuga habemiku mehena, kes siis, kui tal on hea tuju, annab perele kalu, aga kui saab vihaseks, jätab kogu küla nälga ja võib isagi uputada. Kui tuul puhus heast küljest, siis heitis meri laudu, planke ja palke kaldale, millest isa tegi uue mõrrakuuri, toolisid, toale ukse ning köögile savipõranda asemele valge, vaigu järele lõhnava laudpõranda, mis oli nii sile, et võis niidirulli ühest seinast teise veeretada. Oli tuul halvast kandist, siis möirgas ja mässas meri kaldamurdudes, viskas paadid rannakividele puruks ning ükskord uhtus maale uppunud mehe. Mees oli nähtavasti juba pikemat aega vees ligunenud, hakkas lagunema ning haises. Teiste Oss, — Peetriga umbes ühevanune poiss, kes uppunut esimesena märkas, rääkis saladuskatte all, et näinud ise, kuidas laiba tühjast silmakoopast vingerdanud välja suur angerjas ja kadunud merre. Kuivõrd see Ossi jutt nüüd tõsi või vale oli, seda Peeter ei teadnud, kuid angerjat ei tahtnud ta pärast seda juttu hulgal ajal süüa.

Jah, meri on tugevam kui vanaisa, isast rääkimata. Peeter polnud veel kunagi kuulnud, et keegi oleks julgenud mere kohta lausuda pilkavat sõna või mingil muul kombel olla lugupidamatu selle ääretu vetevälja vastu. Merega peab oskama sõber olla, sest muidu meri ei anna midagi. Meri ei salli argasid ja viletsaid. «Kes kardab, selle lained ka ükskord uputavad,» mäletas Peeter meremeeste vanasõna. Peetri arvates ainult meri võis kasvatada inimesi, kes väärivad austust ja lugupidamist, ainult meremees võis olla tugev, julge ja taibukas. Ja ta pidas endale häbiks töötada mõnel teisel kutsealal. Ega's ta ole mõni maarott, kes pole näinud enam vett kui pesukausis.

Peeter Murd, sündinud Hiiumaa rannakülas, oli juba ühes emapiimaga imenud endasse austust ja armastust mere kui perekonna ainsa toitja vastu. Peeter oli põlise rannarahva lugematute põlvede järglane. Nii nagu tupsakad ja ligi maad kasvavad rannakadakad ajavad juuri merekalda tuiskliivas ning püsivad jonnakalt merelt puhuvates tormides, sama visa ja elujõuline oli Peetri ja teiste temasuguste vanematelt päritud, rasketes elutingimustes kujunenud loomus. Hoolimata sellest, et

viletsate püünistega sai vähe kalu, mis ülesostjad sagedasti veel poolmuidu ära viisid, hoolimata ränkraskest tööst, armetutest elumajadest, kus talvel vaevalt jaksati sooja õhku sees hoida, ja ümber aasta kummitavast näljast, ei läinud rannarahvas mujale paremaid elutingimusi otsima, vaid püsis kaldaluidete vahel edasi. Nad sündisid, püüdsid kalu või sõitsid merel, abiellusid, said lapsi ja surid sama märkamatult nagu sündisidki. Erinesid üksteisest küll vanuse, välimuse ja harjumuste poolest, kuid üks oli neil kõigil ühine — nad armastasid ja austasid oma toitjat — merd. Niisugune on juba kord rannarahvas ja niisuguseid armastab ka meri. Nagu iga taimeliikki vajab kasvamiseks erinevat pinda, nii ka inimene. Rannarahvas ei saa elada ilma mereta, ja kui ta sellest lahutada, ei juurdu ta kunagi mujal. Kõikjal tunneb ta mere vastupandamatut kutset.

Aga võib-olla tundub liialdusena, kui paneme kõik niimoodi ühte patta ja unustame meresõitjate naised. Nad küll kardavad merd, ent kuidas on lugu armastusega, see on hoopis teine jutt. Meremehe naine teab, et ta abikaasa armastab merd enam kui teda, ja see teeb naise mere vastu armukadedaks. Teab, mis tähendab sügisööl lamada unetult voodis, kuulata akna taga maru õudset ulgumist ja ahastades mõtelda, et võib-olla just praegusel hetkel talle kõige kallim inimene võitleb kusagil murdlainetes viimset surmaheitlust. Ka kõige ilusamal suvepäeval võis naabrilaps tuua meremehe naisele vallamajast võõraste postmarkidega ning mitme pitsatiga kirja, mis sisaldas lühikese teate, et tema mees on hukkunud ühes nii- ja niisuguse laevaga. Naine nuttis oma nutud, haaras siis hommikuti aerud pihku ja sõudis ise mehest järelejäänud paadiga merele, lastele leivakõrvast püüdma — kaasas poegadest vanim. Lein oli küll suur, aga ega's elu võinud jääda sellepärast elamata või lapsed kasvatamata. Üldse pidi meremehe naine alati lootma rohkem iseendale kui abikaasale, sest mida see meeski siis koju tõi! Saatis heal juhul mõnest sadamast naelsterlingi inglise raha, aga kui ise tuli, oli tal kotis enamasti ainult oma must pesu ja haruharvadel kordadel naisele kleidiriie või lastele paar mänguasja. Meremeeste naiste elusaatus oli

alati ebakindlal alusel. Polnud siis ime, kui nad mõnikord needsid merd ja halvustasid meremehe-kutset. Juhtus vahel küll sedagi, et mõnel naisel õnnestus pärast mitmeaastast äraolekut kojutulnud elukaaslast veenda meresõidu ohtlikkuses ja tarbetuses ning see siis lubaski kevadel laevakoha otsimise asemel minna Tallinna ehitustööle või hakata kodurannas kalu püüdma. Kuid kevadel ei jaksanud ükski meremees vastu panna jääst vabanenud mereavaruste kutsele ja jälle kordus kõik.

Ei, meremehe naisel polnud erilist põhjust armastada merd, mis raiskas tema mehe paremad aastad, andes tagasi raskest tööst kurnatud hambutu vanaäti. Meremehe naise suur aukartus ja hirm mere ees tuli eelkõige teadmisest, et meri on talle kõige kardetavam võistleja, kellele ta alati alla jääb.

NELJAS PEATÜKK

Üksik tekireisija oli kohvril istudes tukastanud. Säre nordwest puhus endiselt, aga taevas sirasid tähed ja ilm oli läinud täiesti selgeks. Sügisöö pimedus laius endiselt üle mustava vetevälja, millesse «Wartburgi» vöörtääv kiirustades lõikas kiilvees taas kinni vajuvat vagu.

Laevakella kaks paarislööki äratasid Peetri. Tähendab, kell oli alles kuus. Keegi oli kinni lükanud koridori ukse. Lõõtsus külm tuul. Paari tunni eest kohvrile istudes tundus asend päris mugavana, aga nüüd olid liikmed muutunud kuidagi paindumatuks ja olemine polnud kuigi hea. Peeter tõusis püsti, asus vilu peletamiseks alttuule pardal edasi-tagasi käima ning jätkas öösel poolelijäänud mõtisklusi.

Millal see oligi, kui ma sooritasin oma esimese meresõidu? Sellest saab oma kümmekond aastat tagasi. See oli pärast seda, kui meri peksis nordwestiga Murdude püünised puruks, taat läks Saaremaale Triigininale Lahepere Mihkli kolmemastilise «Vooglinnu» ehituse juurde puusepaks ja vanem vend, viieteistkümne-aastane Jüri, Käsmu meeste purjekale kokapoisiks. Oli vist aasta pärast seda, kui õde Tiiu suri. Tiiul, kes oli paar aastat

Peetrist vanem, paistetas kevadpoole talvel äkki kurk ja tüdruk suri mõne päeva pärast. Lähim arst asus Kärdlas, oma kolmekümne versta kaugusel. Ja kui olekski õnnestunud hankida kusagilt hobune arsti järele saatmiseks, poleks ka sellest suuremat kasu olnud, sest Tedrikopli tee oli niivõrd hanges, et sealt poleks läbi saanud ka kõige parema hobusega. Pärast õe surma trööstis vana Ranna Madli, kes tundis tohterdamise kunsti ja kes oli haigele käinud kuuma pudru kompresse kaelale panemas, et ega's tohtergi oleks siin midagi aidanud, — «äkilise» vastu polevat üldse mingit rohtu, — iseasi, kui oleks olnud «läbitõmbamise viga», sellest paraneb ...

Peetril oli kahju, et Jüri kodust ära läks. Vanem vend, vaatamata kaheksa-aastasele vanusevahele, oli talle olnud heaks seltsimeheks. See oli Jüri, kes võttis pisikese Peetri paadisõidule, Lestalaiu taha angerjaõngele või piki randa «mereande» otsima. Jüri oskas mängida kõikidel mänguriistadel. Kannel, mandoliin ja kitarr omandasid ta sõrmede all otsekui elusolendite hääled. Nad nutsid, naersid ja hõiskasid nii, kuidas Jüri seda soovis. Laupäeva õhtuti kutsuti teda isegi kümne versta kaugusel asuvasse rahvamajja «lõõtsa tõmbama». Rahagi maksti talle selle eest. Peeter oli alati uhke oma suure venna üle ja armastas teda poisikese palava kiindumusega. Kuid kodus ei jätkunud leiba ja kaelakandjaks saanud Jüri pidi ise minema endale ülalpidamist teenima. Nii jäi sel suvel ema juurde koju ainult kaheksa-aastane Peeter ja mõni kuu pärast Tiiu surma sündinud pisike Rein. Peeter oli alguses muidugi Reinule veidi kade olnud, sest eks võtnud see pesamuna temalt kõik perekonna noorima eesõigused, aga parata polnud midagi — tuli leppida. Sel suvel tundis Peeter end suure mehena ja perekonnapeana, sest nüüd oli tema kõige vanem mees majas, kes kogu «koduse värgi» eest pidi vastust kandma, nagu isa kodunt ära minnes oli ütelnud. Ja mis siis Peetril õieti mehest puudu jäigi? Juba teist kevadet püüdis ta Siimuveski tammi alt vitsmõrraga haugisid, kooliski juba terve pikk talv ära käidud ja omavanuste seas oli ta kuulus rammumees, keda suuremadki poisid arvestasid.

Ainult üks asjaolu puudutas teravalt Peetri meheuhkust — enne Saaremaale minekut tõmbas isa vanaisa abiga oma mõrrapaadi üles Kargemäkile. Keerasid põhja vastu taevast, panid pakud põigiti alla, et tuul alt hästi läbi käiks ja paat ei mädaneks. Põhi tõrvati paksult üle, et päikese käes pakatama ei hakkaks. Puri ja aerud pandi tühja mõrrakuuri. Peeter oli küll püüdnud isale selgeks teha, et paat tuleks jätta merre, et võib-olla läheb suve jooksul vaja, aga isa nagu ei kuulnudki seda juttu ja tegi oma tööd edasi. Ainult vanaisa naeris mõistvalt oma habeme taga.

«Peeter, sinust saab küll mõne aasta pärast paras purjesoodi pidaja, aga praegu oled sa veel niisugune mees, et paat viib sind kas Saarde või Muhusse — ei sa oska midagi peale hakata! Kasva veel aastat paar.»

Peeter oli solvunud ja salamahti vist nuttiski pisut südamekergenduseks. Oli ta siis vähe paadiga merd sõitnud! Kui palju sai käidud mineval aastal isa ja vanaisaga koos mõrdu nõudmas! Ühel pühapäeval, kui isa läks Suurejaussa vanaisa poole, võtsid nad Teiste Ossi ja Laiu Pauliga isa paadi ning läksid päris omapead purjetama. Ja missugune tuul veel oli! Tõsi küll, äärepealt, et oleks ümber läinud ja pool paati oligi juba vett täis, kui hädavaevu tagasi Lestalaiu taha jõuti, aga mis sellest. Ei, Peeter polnud enam nii oskamatu kui vanaisa arvas. Kui tore oleks olnud sõita paadiga mõnikord välja Pihlalaiule kajaka ja kiivitaja mune otsima või lihtsalt poistekambaga tuulise ilmaga paadi purjekandmist proovima, aga ... võta näpust! Tõsi küll, isa oli jätnud Peetri ja ema jaoks lamedapõhjalise lodja, millega muidugi sobis aerutada mõnisada meetrit kaldast asetsevale Lestalaiule lambaheina niitma, aga see oli ju ikkagi ainult lodi, millega kõlbas sõita naistel. Purjesid ei saanud sellele üldse peale panna, sest lodjal puudus kiil, ja teate isegi, mis asi on kiiluta käula — see triivib tuulega nii alla, et ükski kunst ei aita. Ja Peetril olekski sel suvel sõit mõrrapaadiga tegemata jäänud, kui mitte juhus poleks appi tulnud.

Kogu selle asja algataja oli vanaisa Toomas, kes elas ühes vanaemaga paari kilomeetri kaugusel Suurejausa külas.

Vanaisa oli kogu noorpõlve ja meheea merd sõitnud. Pärast seda, kui jooksva oli võtnud ta jalgadelt kindluse ja kiiruse, jäi maale. Vanaisa treis puust kausse, ilusaid lamedapõhjalisi taldrikuid ja valmistas koostasid, milliseid käis Saaremaal kaltsude vastu vahetamas. Kaltsud aga müüs ta ülesostjatele. Niisugusest tegevusest elataski end vanaisa. Meremehe-elust oli talle jäänud üksnes armastus viina vastu, millest ta ei suutnud surmani võõrduda. «Kui poleks olnud vanaema, oleks vanaisa ammugi end paljaks joonud ja otsa saanud,» rääkisid naabrid. Nad unustasid ainult selle tõsiasja, et vanaisa oli oma eluaja jooksul ligemale nelikümmend aastat vanaemast eemal viibinud, kuid lõpuks siiski elusana tervena tagasi jõudnud.

Muidugi polnud vanaisa vanaema ära hellitanud kingitustega ja rahagi ei jätkunud peaaegu kunagi kojutoomiseks, aga vanaema leppis oma mehega, sest tema elas veel selles õndsas usus, et «abielud sõlmitakse taevas» ja «inimene ei saa igakord aru, missugused on jumalavaimu asjad». Vanaema oli ise tugevast Pärtlirahva tõust. Ta võttis pärast mehe kojujäämist ohjad kindlalt enda kätte ning pidas ligemale seitsme jala pikkuse ja kuuepuudase kehakaaluga vanaisa tugevakäelise valitsuse all. Kaltsude müümise juures kasseeris vanaema ise raha sisse ja vanaisa sai ainult laupäevaõhtuti kortli viina, sedagi pärast sauna.

Vanaisa oli juba üle saanud esimesest kurvastusest, et pidi jätma meresõidu noorematele ja võttis seda rannaelugi meremeheliku muretusega. Kui ainult vanaema oleks natuke heldem, mõtles ta ja püüdis igasuguse kavalusega tema käest viinaraha välja meelitada.

«Kuule, Kersti, kui sa ei anna mulle kohe paarkümmend marka, lähen esimesele lahte sissesõitvale laevale pootsmaniks ja oledki vanas eas mehest lahti.»

Vanaema ainult muigas:

«Mine aga, mine! Ega's ma enam nii loll ole nagu nelikümmend aastat tagasi, et hakkan sinu pärast nutma.»

See oli jaanilaupäeva pärastlõunal, kui vanaisa Murrule tuli. Ema pesi parajasti toapõrandat ja Peeter ajas mõrrakuuri ukse ees paku otsas istudes õngedele usse

otsa. Ta kavatses õhtul lodjaga Lestalaiu all õnged sisse lasta, et proovida, kas angerjas juba näkkab. Teiste Krants hakkas äkki haukuma, ja selles suunas vaadates märkas Peeter rannakadakate vahelist teerada mööda lähenevat meest. Olgugi et tulija oli veel kaugel, Teiste lambakopli taga, tundis Peeter temas ära vanaisa, sest keegi teine ei olnud nii kõrge kasvuga ja keegi teine ei kandnud ilusa ilmaga peas südvestrit. Kui Toomas piki Teiste lambakopli aeda lähemale jõudis, nägi Peeter, et tal olid nagu alati seljas puhtakspestud sinised meremehe overhaalarid ning jalas pika säärega meresaapad. Ta habe oli täna lüheniaks pügatud. Vaatamata sellele, et vanaisa oli oma aastate, pikkuse ja hiigelkeha raskuse all veidi ettepoole vimma vajunud, näis ta nagu harilikult reibas ning täis elujõudu.

«Tere, siitmaja peremees! Kas angerjate jaoks pole ehk veidi varavõitu?» tervitas vanaisa lapselast ja sirutas Peetri poole oma hiiglasuure meremehekämbla, mille pealmisele poolele oli tätoveeritud ankur ühes ketijupiga. Poiss asetas ruttamata õnge söödaga kasti. Püsti tõusmata ulatas ta vanaisa poole oma määrdunud ja mullase käe. See pidi vibu kombel sügavale ettepoole looka laskuma, et oma kämblaga Peetri pisikese käeni ulatuda. Pärast tervitust istus vanaisa mõrrakuuri ukse kõrval asuvale kivile ja hakkas piipu toppima. Peeter aga otsis purgist uue ussi ning jätkas endist tegevust. Poisil oli hea meel, et vanaisa teda vaatama tuli, pealegi nagu omasugust kättpidi tervitas. Ent Peeter polnud vanaisa sõnadega rahul.

«Pole ma mereusside jaoks midagi varajane. Võtan Teiste Ossi kaasa sõudma, ja ei tea, mis rammutöö see õngede sisselaskmine siis ära ei ole,» vastas ta vanameheliku tõsidusega.

Vanaisa puhus hiiglasuure suitsupilve mõrrakuuri katuse poole ja tõmbas lõua otsas kasvava habemetuti läbi peo, nagu mõõtes selle pikkust.

«Sa, Peeter, ei saanud õiget tolku. Mitte sinul ei ole vara püüda, sest sina pole ju aastate poolest enam tita, aga jaanipäeva aeg on angerja jaoks varajane. Oota juulit-augustit.»

«Noh, mis siis sellest ikka, eks proovida ju võib . . .

Meil sel aastal kaladega ka asi na napivõitu — isa Saaremaal,» vastas Peeter, püüdes alles hoida asjalikku tooni.

Vanaisa toetas küünarnukid põlvedele ja vaatas merd.

«Eks sa proovi. Kes teab, ehk ongi mõni loll mereuss juba siiakanti ujunud, aga ... Tead, mis ma sulle ütlen, Peeter? Eluajaks jääda kalu püüdma — see pole ka õige mehetöö. Kala on ju hea leivakõrvas ja kõhutäide, aga ... Kalamees ... Nügid kogu eluaeg oma paadikäulaga rannakivide ja -laidude vahel, pole sul õiget elu ega olemist. Meri ja vesi on küll üks ja seesama, ühe ja sellesama mere armust elame kõik, aga näe, meresõitja, see on mees kohe teisest mestist ... Laevamehel on elamiseks nagu rohkem ruumi. Tõmbad Liverpooli reidil seilid juurde ja purjetad sirge merekursiga otse Atlandile ... Päevad, nädalad, kuud ... Meri ja meri ... pole otsa ega äärt ... Maa ununeb hoopis ... Kodugi kusagil Hiiumaa kadakate vahel nagu kaoks kaugele ega tule kuude viisi meelde ... Sadamakõrtside mustus kulub hingest välja ja kogu olemine muutub mereõhust otsekui puhtamaks ... Kas sa tead, Peeter, et kui vanajumal peaks kusagil olema, siis on ka tema kindlasti merel, sest maal tehakse nii palju igasugust pattu — maal tüdineks jumal paari päevaga ära ... Nii et meri, kui ta on kallastest kaugel, on hoopis teine meri kui see, mis siin rannakivisid loputab. Meri ...»

Vanaisa vaade libises üle rannamadalate taga laiuva, õhtutuules virvendava lahe. Ta jälgis hellitava pilguga horisondile vajuva üksiku purjeka valendavat topselinukka.

Peeter oli vanaisaga päri nagu alati. Peetri ammuseks unistuseks olid pikad meresõidud, millest vanaisa Toomas nii sagedasti oli jutustanud. Kuid vaari sõnades oli siiski midagi, mis talle ei meeldinud.

«Kuule, vanaisa, minu taat püüab ka kalu ega sõida merd — kas ta pole siis ...? Miks isa merele ei läinud?»

«Sa mine küsi oma ema käest, miks su isa pikkadele reisidele ei läinud. Arvad, et Ants ei tahtnud? Tahtis küll. Sõitiski paar aastat Inglismaa vahet. Aga su memm tegi juba enne pulmi isaga sihukese kauba, et see jätab meresõidu kus seda ja teist, et ... Nojah, et sinu

taadist ei saaks samasugust merehulgust nagu mina. Näed, mis üks näkisilmadega naine võib teha niisuguse tubli mehega, nagu minu poeg on. See räägiti nende vahel juba siis kokku, kui su isa oli veel Toomaõue Ants ja ema Paadi Anne.»

«Kas siis isa ja ema polegi vanasti koos elanud?» imestas Peeter. Talle näis täiesti arusaamatu, et ta vanemad võisid kunagi olla teineteisele mitte isa ja ema, vaid... Toomaõue Ants ja Paadi Anne... Peeter arvas aga nüüd mõistvat, miks ema nutab, kui isa mõnikord tormise ilmaga kauaks merele jääb. Ema kardab, et isa samuti aastateks ära jääb, nagu varemalt vanaisa, hakkab viina jooma, ja temastki saab «merehulgus»...

«Jah, sinu isa oli ainus laps, kelle su vanaema arvas heaks sünnitada. Mõtlesin, et temast kasvab laevamees, ta teeb läbi merekooli ja saab tüürmaniks, aga... Nojah, isa on sul täitsamees küll, kuid näe — naise pärast jättis meresõidu,» jätkas vanaisa tasa nagu endale ja popsis vihaselt kustunud piipu. Vaari hääles oli halvustav varjund isa kohta, mis Peetrile ei meeldinud. Kuid kõigele vaatamata pidi ta nõustuma. Selge see, et kui kord Peetrist mees saab, siis kindlasti samasugune nagu oli vanaisa. Päevad, nädalad, kuud... Meri ja meri... See oleks juba elu... Sirge merekursiga otse ookeani... Peetrit küll ei jaksa naised panna lubadusi andma... Aga ega isagi või süüdistada... tõotas emale, ja kus sa enam... Isa pidas alati sõna. Peaasi on — mitte kellelegi lubada maale jääda.

Et aga vaarile mitte alla anda, nokkis Peeter:

«Kas sina, vanaisa, siis ei jäänud koju vanaema pärast?»

Toomas kahmas piibu suust ja vaatas oma kulmupuhmaste alt uurivalt poisile, et mõista, kas viimane tõgab või küsib lapselikust avameelsusest. Kuid lapselapse silmist nähes, et sõnade taga oli vigur, muutis vanaisa taktikat. Ta jäi tõsiseks ja, toetudes vanainimese autoriteedile, lausus:

«Sa, Peeter, ära aja mere palge ees niisugust vallatut juttu. Tõusku ta kas või praegu üle kallaste ja sündigu veeuputus, kui mina oleksin ta mõne lehtsaba pärast jät-

nud. Aga näe, jooksva ... Praegu, suveajal, pole nagu vigagi, kuid sügisel ... Usu, Peeter, kui minu jalgadega asi korras oleks, siis mina juba puukausse ei treiks ja Saaremaal kaltsu kokku ei ajaks. Ei siis oleks mul vaja vanaema käest laupäeviti poole toobi viina raha norida. Mul oleks siis mõni neljamastiline parklaev jalge all, rooliratas peos ja ma peaksin kusagil passaatides tuhande miili pikkust merekurssi. Ei tea, kas saan veel kordki tunda, et elan jälle õiget elu! Kitsas on siin Hiiumaal. Taevas madal, õhku vähe. Lõunameres pole horisont niisugune hägune nagu meil. Seal on taevas ülal põhjatu nagu ookean all ja nii sinine, et ... Seal tahaks endale tiibu, et albatrossidega võidu lennata. Need on säärased suured merelinnud, kes mõnikord laevaga kaasa lendavad. Sa, Peeter, arvad, et tead juba palju, aga sa pole veel sedagi näinud, kuidas hai laeva kiilvees toitu luurab või kuidas kalad merest ise tekile lendavad. Sul pole veel aimugi sellest, missugune iludus on üks neljamastiline täies purjes ookeani-parklaev. Niikaua, kui sa seda pole näinud, ei tea sa üldse veel, mis ilmas on ilus ja mida tasub vaadata.»

Vanaisa jäi vait ja hakkas taskust tikke otsima. Peetri lapsenägu oli aga tõsiseks ja karmiks tõmbunud ning ta pilk oli selline, nagu oleks ta just praegu teinud suure, kogu elu haarava otsuse.

Nad istusid hetke vaikides. Mõlema küünarnukid olid põlvedele toetatud, mõlema pilk suunatud õhtupäikeses helkivale merele. Vaatamata nende ligemale kuuekümne-aastasele eavahele oli neis palju sarnasust. Sõnaga — noor ja vana mänd, mõlemad kasvamas meretuulte karmis hellituses.

Vanaisa rebis pilgu mere küljest ja lausus päris argipäevase häälega:

«Ma nägin hommikul va Lahepere Mihklit. Tuli teine poe juures vastu. Eks ma siis küsisin, kuidas tal see kolmemastilise ehitamine seal Triigininal läheb ja niimoodi ... Mihkel rääkis, et ta tulnud kodunt taglase jaoks vaierit ja plokkisid viima, neid, mis ta päästis «Viirelaiult», kui see Kassisaare sääre otsas randa läks, ning lausus, et juba homme aetakse «Voolind» merre. Ütles veel, et tulgu mina kah, kui lusti on, laeva merre-

ajamise juurde, sest minusuguse mehe nõu kuluvat vahel ära.»

«Kas sa lähed, vanaisa? Kelle paadiga sa sõidad?» muutus Peeter äkki elavaks.

«Eks paadi pärast ma sinu jutule tulingi, Peeter. Teil ju tubli mõrralkäija kuivab Kargemäkil päris ära — tarvis teine vahel ka märjaks kasta.»

Peeter, kes oli vahepeal jätkanud tööd õngedega, vaatas vilksamisi vanaisa poole üles.

«Kas sa mind ka kaasa võtad, vanaisa?»

«Noh, kes mul siis muidu pauditegemise ajal vokasoodi üles viib?»

«Sõidame, vanaisa! Siis ma näen, kuidas laev merre läheb ja ... näen isa ka!» Nüüd unustas Peeter sootuks selle väärika vanainimese-tooni, mis tal alati oli varuks suurtega vesteldes. Ta hakkas vanaisa ümber keksima ja hüüdis:

«Sõidame, vanaisa! Lähme, hakkame paati kohe sisse ajama! Kas hakkame?» Kuid siis meenus talle midagi.

«Tarvis on sellest asjast ka emale rääkida», ning Peeter vedas vanaisa kättpidi üle õue tuppa, kus ema parajasti tõstis pajast tanguputru kaussi. Pisike Rein mängis puhtakspestud laudpõrandal kassiga. Peeter tahtis otsekohe emale kõik ära rääkida, aga vanaisa näitas talle hoiatavalt sõrme. Sellest mõistis ta, et vanaisa soovis asja omal viisil emale ette seada.

Ema seisis pliidi ääres — kõrgekasvuline, sale, ja juba ta kehahoiakust kiirgas jahedat tõsidust. Nähes aga toa uksel meheisa hiigelkogu, kes pidi sügavalt kummardama, et mitte pead vastu uksepiita lüüa ja kes ei saanud madalas toas täiesti sirgelt seista, ema näo loomupärane tõsidus pehmenes ning ta põskedesse ilmusid naerulohukesed. Peeter ei mäletanud, et ema oleks kunagi süüga naernud. Ema naeris vaid silmade ja põselohukestega.

«Küll on aga rist, kui inimesele seda va pikkust nii palju on antud — näe, kipud peaga otse laudile. Võta ometi istet, muidu lõhud lae ära!» vastas ema vanaisa tervitusele.

«Mina kannan oma risti nurisemata. Pole ma veel kuulnud, et mehi oleks tehtud majade järgi, küll aga

tehakse majad niisugused, et ka täismehed võiksid püsti seista. Kuule, mis ma sulle ütlen: see tuba on meiekandi meeste jaoks liiga madal,» vastas äi miniale samaga ja istus pakutud järile. Jätkas siis:

«Eks ta ole, või nendest merest randaaetud palkidest siis igakord piisas. Mõnikord juhtusid randrüütlid peale — nappis ära ja maja jäigi paari palgi võrra madalamaks kui õigus. Aga madal tuba on vahel parem, läheb talvel vähema puudega soojaks... Suvel pole jälle maja tarviski. Siis on igaühe jaoks niikuinii rannas ruumi küllalt ja päikese soojus on ka muidu käes...»

Ema oli vahepeal pudrukausi ja piimapüti lauale tõstnud.

«Sa, Toomaõue isa, tule õige katsu meie putru ka!»

«Kodus just reni äärest tõusin, aga kui nii lahkelt pakutakse, ju siis selle kausitäie jaoks ka veel ruumi leidub,» naljatas vanaisa ja nihutas järi laua poole. Peetri jaoks oli pink, millele pidi tõusma põlvili, et ulatuda koostaga pudrukausini. Ema ise istus, pisike Rein süles, laua pliidipoolsesse otsa. Tangupuder, mida siin peres harva söödi, maitses tõesti hea ja hulk aega polnud peale puulusikate klõbina ja kuumale pudrule pealepuhumise midagi kuulda. Vanaisa aga, kes ei osanud söögikorda ilma kalata lõpetada, vaatas pärast pudrusöömist otsivalt lauale ja siis söögiriiulile.

«Kas sul, minia, soolast majas polegi?»

«Kuskohast see soolane siis enam peab tulema, kui Ants juba mitmendat kuud Saaremaal ja mulluaastased silgud ammu hända näitasid. Aga pole meil sellepärast veel häda midagi — Ants saadab vahel ikka raha ka ja leib pole siiani veel renilt kõrge lauduba peale läinud. Suur see Antsu teenistus küll on, sest või see kirvetöö talle kerge — teises käes pole jõudu ollagi.»

«Pole see käte asi tal nii hull. Sõudis teine püüule ka ühe käega, kui vahest purjetuult ei juhtunud olema, — tal ju kahe käe ramm nüüd kõik ühe sees,» katsus vanaisa pojanaise muret vähemaks teha. Lausus siis pärast vähest vaikimist:

«Vahel, kui selle asja peale mõtlen, siis arvan, et näe, milleks see jälle hea oli. Sai teine käehaava pärast juba kuueteistkümnendal aastal sõjast koju ja pärast-

poole ka ei pidanud neid eestlasi tapma, kes Narva poolt Pätsu vastas olid.»

«Jah, mine sa tea, kuidas see kõik oleks võinud olla või olemata jäädа ... Aga näe, sain Antsu käest mineval nädalal kirja, ta ütleb, et laevatöö ei kesta enam kauaks. Tuleb koju ... Suuremere püüniseid enam pole ja ega's õngedega siin rannas leiba renil pea ... Küllap vist siis tee Tallinna poole — räägitakse, et seal nüüd kirvemehi päris otsitakse.»

«Aga kui ta sul oleks olnud pikareisi laevamees, siis oleks ta üldse pääsenud püssi alla minemisest ega oleks praegu vigase käega.»

Ema sai vihjest aru ja vastas:

«Sina sõitsid kogu eluaeg merd, aga või sul sellest nüüd tolku on — ühel käed, teisel jalad, — eks tee ühe ja sama välja.» Ta pööras jutu teisale.

«Õmblesin Antsule jaanipäevaks paari särki-pükse. Ega sa tea head nõu anda, kuidas need Saaremaale saaks saata?»

Nüüd arvas vanaisa olevat paraja aja pärisjutuga lagedale tulla.

«Minul jälle oli nõuks võetud homme paadiga Triigile sõita. Nägin Lahepere Mihklit, see kutsus laeva merre ajama —, eks ma siis või paki ka Antsule ära viia. Mõtlesin esmalt, et lähen va Mihkli võrklaevaga kaasa, aga viga on see, et sellega ei saa niipea tagasi. Tulin nüüd sinu palvele, et ehk lubad mulle homseks Antsu mõrrapaadi ... Peetri sain juba nõusse ja kuulukse tahtvat teine isegi minna isa vaatama.»

Ema kaarjate kulmude vahele tekkis pisike korts, mis ilmus sinna alati, kui ema midagi otsustas. Peeter pidas hinge kinni, sest ta teadis, et sõnadest, mis ema nüüd ütleb, sõltub homne paadisõit Saaremaale, kus Peeter veel kunagi polnud käinud. Kuid enne veel, kui ema jõudis ühtki sõna ütelda, oli Peetrile selge, et asi oli otsustatud paadisõidu kasuks, sest korts ema laubalt kadus ja jällegi ilmusid ta põskedesse naerulohukesed.

«Mul oli kohe selge, et sul midagi tõsist on nõuks võetud, sest millest see muidu tuleb, et jaanilaupäeva õhtu, ja meheisa pole viinast möödagi käinud,» naljatas ema ning lisas tõsisemalt:

«Aga Peetri tood mulle homme enne pimedat jälle tagasi. Tunahomme tarvis Rannametsa niitma minna, ja kes siis kaareotsa peal Reinu karjas on.»

«Kui tuul vähegi annab joosta, siis olen õhtul heal ajal tagasi, sest ega's Kersti taha mind ka tea kui kauaks ära lasta ... Vanasti ajas teine küll vahel mitu aastat järgemööda ilma meheta läbi, aga nüüd ei tea, mis tal on sisse läinud, üks päev ka juba raske. Ta kardab muidugi, et hakkan Triigil pärast laeva merreajamist jooma ... Ütles, et säh, Toomas, võta kortli viina raha, joo jaanipäeva auks paar lõuatäit ja jäta see Saaremaale sõidu jutt siiapaika. Rääkisin siis, et va Lahepere Mihkel ei saa ilma minuta laeva merre aetud ja et kutsuti. Kersti arvas, et kui mul on kopikas taskus, siis ostan kohe viina ja Saaremaale sõit läheb iseenesest meelest ära. Margad, näe, on mul aga alles, ja kõik on tühi lora ja tagarääkimine, et raha olla Toomaõue Tooma taskus nagu koera kaelas soe makk.»

Vanaisa oli korraga muutunud erakordselt jutukaks ja naeris nii, et väikese toa ainsa akna ruudud põrisesid. Ta oli ju olnud niisama ärevil nagu Peetergi paadi suhtes ema otsust oodates ja naeris nüüd puhtast heameelest. Mispärast oli siis Toomaõue Toomas nii huvitatud «Voolinnu» merreajamisest? Esiteks muidugi paadisõit ja meri, millest ei tüdineta elulõpuni. Teiseks soov pääseda kasvõi ühekski päevaks Kersti silma alt. Kolmandaks ning peamiseks (ehkki seda peamist Toomas endale mõtteski tõeks ei tunnistanud) oli laeva merreajamise puhuks valmistatud õlu ja viin, mida seal võis juua niipalju, kui pea või kõht vastu jaksas võtta. Et vanaisa jättis jaaniõhtul vanaema poolt pakutud kortli viina ostmata, oli kriuka, mille abil tahtis võita oma elukaaslase usaldust, kuna ta teadis, et naised on igas vanuses veel suutelised uskuma oma mehe paranemisesse.

Paat aeti veel samal õhtul kalide peal merre ja jäeti neljajala veele ankrusse. Mõrrakuurist toodi purjed, aerud, tullid ja rool ning viidi lodjaga paati. Lepiti kokku, et järgmisel hommikul kell neli tuleb vanaisa ja äratab Peetri.

Poiss magas öösel linnu-und. Ta ärkas vähemalt sada korda. Iga kord arvas ta kuulvat vanaisa samme seina taga või koputust uksele. Lühike suveöö tundus ääretult pikana. Kuid vanaisa tulekut ta siiski ei kuulnud, vaid ärkas ema sõnade peale:

«Peeter, kui sa tahad kaasa sõita, siis tõuse kohe üles — Toomaõue isa võtab juba paadile purjesid juurde. Peeter viskas kiiresti sõba pealt ja hüppas voodist põrandale. Tõmbas kiirustades püksid jalga ja särgi peale isa vana pintsaku — «et merel vilu ei hakkaks», nagu ema ütles. Rätiku sisse sidus ema isa jaoks äsjaõmmeldud pesu. Peetrile anti teemoonaks leivakannikas ühes pudeli piimaga. Paari minuti jooksul oligi mees reisivalmis ja jooksis paljaste jalgade välkudes läbi külma hommikukastese rohu randa, kus vanaisa tõesti juba paadipurjede kallal askeldas. Nähes Peetrit tulevat, ronis vanaisa paadist välja ja sumas läbi vee poisile vastu. Paadi ankruplatsil ulatus vesi vanaisal tublisti üle põlvede, mis Peetrile aga oleks tulnud kurgust saadik. Kuid vanaisal olid jalas pikad, kuni kubemeni ulatuvad, kunagi võõralt maalt ostetud meresaapad, mis ikkagi veel vee väljaspool pidasid.

«Oota, Peeter, ma viin sind paati — on's sul vaja end hommikul vara märjaks kasta,» hüüdis ta.

Paadist oli kaldani hea tükk maad, sest rand oli liivane ja lauge. Siin-seal ulatusid veest välja kividekühmud. Vesi oli uhtunud kaldaliiva jutiliseks ja riidaliseks nii, et seegi sarnanes kergelt lainetava merepinnaga. Päike oli veel varahommikuse udu peidus. Madalad kastepilved varjasid isegi lähedalasuvat Lestalaidu ja paistis vaid laiul asuva heinaküüni katus, mis näis ujuvat õhus. Vanaisa sumas lähemale, vesi ulatus talle nüüd juba vaevalt poolde säärde. Tal oli villase kampsuni peale tõmmatud lühike vihmakuub ja peas südvester. Ta habemes särasid veepisarad. Peeter oli mõnikord kuulnud rannamehi rääkivat merekollidest ja lapse fantaasia andis kollile otsekohe vanaisa kuju.

«Noh, kas uneajast jäi täna puudu?» küsis vanaisa tervituse asemel.

«Mida varem sõitma hakata, seda parem, mine sa tea, kuidas see tuulgi joosta annab,» vastas Peeter ning vaatas vanameeste kombel kätt silmade kohal hoides esmalt taevale ja siis merele. Vanaisa tõstis Peetri kaksiratsi kukile ning hakkas paadi poole tagasi sumama. Lapselaps hoidis kinni vanaisa südvestri rihmast. Oleks olnud päris tore ratsutada vanaisa kukil, kui mitte selle märjad habemekarvad poleks kõditanud ta paljaid jalgu. Paati jõudnud, hakkas Peeter ankruköit sisse sikutama, kuna vanaisa, kes purjede juurdevõtmiseks kõik oli valmis seadnud, tõmbas plokkide nagisedes suurpurje üles. Läks siis poisile appi ankrut lõplikult paati hiivama. Ankrust vabanenud paat vallas alla ja libises tihedas külgtuules kiiresti Lestalaiu tagant välja merele. Vanaisa pidas roolipinni, kuna Peeter istus masti kõrvale piidale, kust võis vaadata igasse külge. Kerge lainelokse pladises vastu paadi vööri, meretuule hommikune jahedus pani poisi kergelt lõdisema. Kuid juba tungiski punane päikeseketas udust läbi, ennustades sooja päeva. Paat püsis kergelt allatuule poole kreenis. Vööri eest tõusis lendu unest ehmunud kajakas ja kisas vihaselt — kriik-kriik! ... Õhk oli küllastunud adru ja Lestalaiult kanduvate kevadiste õite lõhnaga. Peeter nautis lapseliku tundelisusega varahommikust meresõitu. Tal oli niisugune ülev tunne nagu ei kunagi varem. Jälle meenusid talle vanaisa sõnad: «Päevad, nädalad ja kuud ... Meri ja ainult meri ...» Kui juba paadisõit on nii tore, mis siis veel päris laevast rääkida!

Vanaisa hoidis paremas käes roolipinni, vasakus aga paadipardas asetseva naabi alt läbivõetud sooti. Tänase ühtlase tuulega oleks võinud soodiotsa küll ka hoopis kinni panna, kuid vanaisa hoidis seda harjumuse kohaselt ikkagi peos. Peeter oli sõidust niivõrd vaimustatud, et talle tundus pühaliku olemise otse lubamatu segamisena, kui vanaisa lausus:

«Paistab nii, et kui me sellesamase hommikuse tuuleviruga üle väina ei jõua, siis päevapoole siit küll enam suuremat purjetamist loota pole. Näe — kajakadki on laisad ja vaata, et kui kaste maalt ära aurab, ei jää taevasse ühtki pilvetükki.»

Vanaisal oli õigus. Ilm klaaris keskhommiku paigu

tõesti ära. Silmapiir muutus teravaks. Kivide, laidude ja saarekeste äärjooned selgusid ning taevasse ei jäänud ühtki pilvekiudu. Kuid veel püsis kerge külgtuul ja saleda kerega mõrrapaat tegi päris head sõitu. Peeter pani tähele, et vanaisa pidas kurssi otse vastu pikka kruusamadalikku, mille üksikud suuremad kivid ulatusid kohati veest välja. Madalik polnud enam kaugel. Vanaisa aga ise ei vaadanud üldse kivide poole, vaid uuris paadi ahtris horisondile vajuvat kodusaart.

«Vanaisa, sa hoia rohkem tuule sisse, muidu sõidame Kassisaare sääre otsa,» õpetas Peeter eest piidalt.

«Sellest säärest sõidame otse läbi,» lausus vanaisa hooletult ega vaadanud paadi vööri poolegi.

«Vaata, Peeter, kas sa näed ahtris Käina kiriku teravat torniotsa ja selle kõrval kõrget metsatukka?»

Peeter vaatas ahtri poole, kus horisondil teravalt eraldus kirikutorn ja vähe vasakul, pisike nagu ujuv samblatükk, veest väljaulatuv metsatups.

«Miks ma ei näe, näen küll,» vastas Peeter.

«Kui see metsatukk jääb Käina kirikutornist arvata kahe sõrme laiuse võrra vasakule, siis jookseb paat täpselt sinna kohta välja, kus Kassisaare sääre sees on kümne jala sügavune mulk. Seda kutsutaksegi Sääre mulguks. Nüüd ... veel vähe paremale ja ... vaata vööri poole!»

Peeter vaatas ja nägi, et paat jookseb hea vaardiga endiselt otse veealuse kruusamadaliku poole. Kuid lähemale jõudes nihkusid kivid nagu imeväel paadi kummassegi poorti ja vööri ees avanes kitsas, umbes kahekümne meetri laiune läbipääs. Vanaisa vaatas ikka paadi ahtri suunas ja popsis tossavat piipu. Peeter uuris veel kord horisonti, kust paistis kirikutorn metsatuka kõrval ja pidas nende maamärkide omavahelise asetuse kõvasti meeles. Vanaisa näitas piibuga paremale.

«Vaata, nüüd juba Saaremaalt Pammana mets hakkab paistma.» Peeter vaatas vanaisa piibuvarre suunas ja nägi silmapiiril üksikult ujuvaid metsatupse, mis veel enam paremal sulasid ühte Hiiumaa Lee otsa kõrkjase rannajoonega.

«Niikaua pead hoidma Käina kirikutorni ahtrisse, kuni Lee ots Pammana metsast välja tuleb, siis võib võtta

kursi otse vastu Tinuri nukka,» õpetas vanaisa, ja kogu maailmas polnud tähelepanelikumat kuulajat kui Peeter.

Mida kaugemale jõudis päev, seda enam vaikis tuul. Kui päike oli nii umbes keskhommiku ja lõuna vahel, rippus puri laisalt alla ja paat vaevalt veel liikus. Kuid ka Tinuri nukk polnud enam kaugel. Paremalt paistis Triiginina kõrge mets, mille all, rannajoone lähedal, valendas lage laevaehituse-plats. Platsi keskel seisis suur laevakere, mis oli veidi teise külje peal kallakil.

«Kannäe! «Voolind» ongi juba kelkudele lastud! Kui neil nüüd kõik rehnungid on õieti tehtud, siis on ta enne meres, kui meie sinna jõuame,» arutas vanaisa endamisi. Pöördus siis Peetri poole:

«Kas sa oled kuulnud, et vanad meremehed, kes kõik asjad ära teadsid, tegid ise oma tahtmise järgi tuult?»

«Mismoodi?» küsis Peeter kahtlevalt.

«Ma võin seda sullegi õpetada. Eks proovi, kui ükskord merd sõitma hakkad. Sa katsu nimelt leida viht, millega lapse ema oma esimest poega kohe pärast sündimist saunas on vihelnud, pea see viht seitse vanakuu neljapäeva järgemööda sauna repnaaugus ja vii siis pimedal ööl metsa sipelgapesasse. Teisel ööl mine too seesama viht tagurpidi käies ära. Sellega võid siis ise teha merel niisuguse tuule, missugust aga soovid. Näita vihaga sinnapoole, kustkandist tuult tahad, ja sosista tuulesõnu:

Maru, maga sääre taga,
raju, maga saare taga.
Maga, tuuli, vastutuuli,
tõuse, tuuli, pärituuli.

Kui oled niimoodi kõik teinud ja lausunud, siis ole kindel, et tuleb vedus tuul.»

«Kuule, vanaisa, nüüd sa luiskad! Kui see tuuletegemine nii lihtne oleks, siis laseks ju kõik kiprid endale puha järeltuuled puhuda.»

«Kõik ei tea seda värki ja neid tuulesõnu pole ka kusagil lugemiseks kirja pandud,» kaitses end vanaisa.

«Aga meil pole praegu küll muud teed kui peab aitama allatuule poordist aeruga,» pani Peeter ette ja hakkas tulli pardasse sättima.

«Nõu pole sul laita, aga ... nagu üteldakse, vaim on valmis, kuid liha veel nõder ... tule pea rooli, las ma ise õige proovin.»

Peeter kobiski ahtrisse ja võttis roolipinni, kuna vanaisa istus allatuule pardal piidale, asetas aeru tulli ja sülitas pihku. Nõtke saarepuust aer kõverdus iga tõmbe puhul vööri poole looka ja vesi hakkas jälle lõbusalt vastu parrast vulisema. Rand lähenes silmanähtavalt, kuid siiski kestis veel tundi poolteist, enne kui paat jooksis ninaga Triiginina liivale. Samal ajal kostis kaldalt vali meeste kära ja hurraa-hüüded ning «Voolinnu» värskelttõrvatud hiiglakõrge kere libises vette, kus tõusis kallakasendist otsekiilule.

«Hiljaks jäime!» torises vanaisa ja tõstis Peetri kaldale. Siin oli rand järsk. Paat ujus vööriga otse kuivale. Vanaisa keeras ankruköie paar korda ümber suure rannakivi ja sidus sõlme.

Laevaomanik ise, Lahepere Mihkel, seisis, säärsaapad jalas, jalad harkis, käed püksitaskus ja müts kuklas, salga töömeestega rannal. Ta nägu säras joodud õllest ja uhkusest kordaläinud töö üle. Nähes vana Toomast paadist kaldale tulemas, astus ta laial sammul tulijale vastu ja ulatas käe. Peetrit ei pandud tähele.

«Niisugust kiiret laeva merreajamist pole vist sinagi, Toomas, elus veel näinud! Nii kui kiinad tiiviks tõmbasime ja palgiga paar korda põrutasime, «Voolind» hakkas nagu iseenesest mere poole minema. Eks ma ise olin ka igal pool käsil-jalul ehituse ja allalaskmise juures,» kiitles laevaomanik.

«Nojah, kui kõik oli õieti tehtud ja rehnungid kokku läksid, mis siis ikka — peab minema!» arvas vanaisa. Vaatas siis ümber ja mitte leides otsitavat, küsis:

«Meie Ants ka ikka veel tööl või?»

«Tööl ikka, kuidas siis ... korjavad seal kiinad kokku, panevad laeva ankrusse ja küllap nad siis juba kõik õllelõhna peale kaldale kogunevad.»

Reeder naeris ise oma nalja üle laia naeru ning astus laastuprahiga kaetud ehitusplatsi mööda metsa poole, kus laeva merreajamise vintside ümber askeldas mitukümmend meest. Nad harutasid pöörade ümbert jämedat vaierit ja panid puhti. Suur töö oli juba tehtud. Paljud

meestest istusid maas olevatel palkidel, suitsetasid lühikesi rannameeste piipe ja rääkisid omavahel valjuhäälseliselt, sest õllekapp oli jõudnud juba päris mitu tiiru teha. Veidi kaugemal, suure põlismänni all, seisid vaadid reas. Need oli laevaomanik otse ehitusplatsile lasknud vedada, kuna niisugune meestevägi poleks ka kõige suuremasse talutarre ära mahtunud. Pealegi polnud Mihkel kohalik elanik, — isegi korteris oli ta teise mehe toanurgas. Mehi oli kokku tulnud palju, sest juba nädala eest oli reeder ümberkaudsetesse küladesse sõna saatnud ja teatanud, et jaanipäeval toimub laeva merreajamine. Igamees teadis, mis laeva merreajamine tähendab, ja jaanipäeva varahommikul kogunes ehitusplatsile oma poolteistsada inimest. Nooremad mehed ja poisid tulid otse jaanitulelt või külakiigelt pärast tüdrukute kojusaatmist. Triigi mees Kuusiku Villem, kellel juba jaaniõhtust saadik oli viinavaim sees, mida siin joodud õllesuutäis tagant aitas, tuikus laevaomanikule vastu, püüdes rääkida asjalikku juttu:

«Seda ma ütlen, reeder, et nii vägevat laeva pole siin rannas enne ehitatud kui sinu «Voolind»! Võttis see tegemine aega mis ta võttis, aga näe, meres on. Elagu Lahepere Mihkel! Hurraa reederile!»

Elagu-hüüded olid küll harvad, aga laevaomanik oli meelitatud. Ta torkas käed veelgi sügavamale püksitaskusse, ajas kõhu ette ja kõhatas tähtsalt.

«Jah, kerge polnud see ehitamine mitte ja raha on selle alla läinud hullupööra. Juba enne sõda hakkasin peale. Ise käisin kuni Põidest saadik mööda metsi kaarte jaoks tammesid välja vaatamas, ja kus veel vedu ... Siis tuli sõda ja ehitus jäi hoopis katki. Kas teate, mehed, et kevadel sai viis aastat sellest, kui «Voolinnu» kiil siin maha pandi. Vaeva on nähtud, aga püsivus on siiski võitnud ja täna võime laeva tulevase õnneliku meresõidu terviseks liigud ära juua. Mehed, laske ankrutest õlut! Ärge kartke, humalamärga täna jätkub!»

Ka vanaisale ulatati õllekapp. Ta vaatas hellitaval pilgul valge vahuga kaetud märga ja tõstis kibu suule. Kui kolmetoobine õllekapp kännu otsa tagasi pandi, oli see tilgatumaks tühi.

«See oli päris mehejanu,» imestas lühikesekasvuline

ja lai saarlane, kes hiiglasest vanaisa kõrval näis kääbusena.

«Jah, päev on kuum ja märg kulub ära,» oli vanaisa nõus, võttes vaadi kõrvalt uue, täislastud õllekibu.

Peetrile, kes merel polnud tundnud ei nälga ega janu, tulid meelde leivakott ja isa pakk, mis olid paati jäänud. Ta jättis vanaisa, kes istus ühes mõne teise mehega teraskanti tahutud jämedal prussil, õlut jooma ja jooksis ise randa.

«Voolinnu» kere seisis nüüd mõnisada sammu kaldast eemal ankrus. Kümmekond paati ja lotja sõitsid aerude päikese käes välgatades suure merre paigutatud kivikambri ja laeva vahet. Mõned neist saabusid juba randa. Ühes paadis märkas Peeter teiste meeste seas isa. Ta jooksis paadile kuni veepiirini vastu ja hüüdis heleda lapsehäälega:

«Isa! Isa!»

Valges üleskääritud varrukatega särgis mees tõusis paadis püsti ja vaatas hüüdja suunas.

«Peeter! Mis ime sind siiakanti tõi?»

«Eks ikka paadiga, kes see enne jalgsi Hiiumaalt Saaremaale on tulnud,» vastas Peeter ülemeelikult.

«Vaata aga vaata, ise ruusakivi suurune, aga juba hiidlase ümbernurga juttudega latsis,» naeris üks paadis olevatest saarlastest.

«Või siis vanaisaga võtsite nõuks ja sõitsite siia,» lausus isa Ants pärast seda, kui Peeter oli oma Saaremaale sõidu loo algusest kuni lõpuni ära rääkinud. «Ega's see olnudki paha mõte vahel isa vaatama tulla. Kuidas ema ja väike Rein seal kodus?»

«Mis nendel ikka — elavad, tervis käes . . .»

«Kuidas kodus söögiga? Raha saab siin kasinasti . . . Vana Lahepere Mihkel pole lahtise käega . . . Minule maksab veelgi vähem kui teistele meestele. Ütleb, et ega's ma vigase käega ikka täis mehe vastu tööd tee.»

Peeter vaatas isa lahjat habemetüügastega kaetud nägu ja jõuetult rippuvat vasakut kätt. Temas tärkas niisugune hellus, et oleks tahtnud isal kätega ümber kaela kinni võtta, ütelda midagi lohutavat, midagi niisugust, mis oleks isa näolt pühkinud murekortsud ja sil-

mist vaevatud pilgu. Kuid tunnete välispidine näitamine polnud rannarahva seas kombeks, lohutavaid sõnugi polnud kerge leida.

«Ega's meil leivast ole siiamaani kodus puudust olnud. Ema tõi mineval reedel Siimuveskist oma poole puuda tangu, sellest saab laupäeviti putru ja lehm tilgub ka... Soolast küll pole, aga angerjaõnged lasksin Lestalaiu all sisse, küllap mõni ikka näkkab.»

Peetri vanamehelikku juttu kuulates tekkis isa silmi lõbus pilk. Aga ta teadis liigagi hästi, kuidas kodus lood olid. Peetril polnud sügiseks loota ei kingi ega saapaid. Naine oli juba aastaid ilma parema riidehilbuta ja elumaja tahtis uut katust. Ta võttis ema poolt saadetud kompsu ja hakkas lahti harutama. Peeter, kes kogu aeg rippus pilguga isa näol, märkas äkki ehmatusega, et pakki avades hakkasid isa käed värisema ja ta silmi valgus pisar.

«Selle jaoks sa siis talvel ketrasid, tegid kõik minule, aga omal sul on riietest veelgi suurem puudus... Tõesti, just mina olen saanud selle kõige parema naise maailmas.» Isa rääkis tasa, nagu iseendale. Ent pärast seda, kui oli käeseljaga üle silmade pühkinud, oli ta jälle nagu ikka.

«Söö nüüd kõht täis, Peeter, siis lähme otsime vanaisa üles. Teil on ju tarvis veel täna Hiiumaale tagasi sõita — õhtu poole teeb ehk head purjetuultki.»

Nad leidsid Toomaõue Tooma Triiginina pedajate alt, suure meestesalga keskelt. Vanaisa paistis meeste seast kohe silma, sest oli teistest peajao pikem. Millegi üle käis elav vaidlus. Vanaisa habeme seest paistvad põsenukid punetasid ja ta silmade palavikuline pilk polnud harilik. Nähtavasti oli ta juba päris kenakesti humalaviha mõju all.

«Mille üle nad seal sõnelevad?» küsis isa töömehelt, keda ta nähtavasti tundis.

«Mis muud, kui see pikk hiidlane seal tingib Oitmelt Lassi Aaduga, et kumb nendest tugevam on,» vastas mees ja hakkas vaidlejatele lähemale trügima. Ka isa tungis meestesummast läbi sinna, kust paistis vanaisa südvester. Peeter hoidis isa püksirihmast kinni, et mitte maha jääda.

Lassi Aadu oli oma karujõu ja kaklemise poolest tuntud mees üle mitme valla. Seal ta seisis vanaisa vastas nagu noor sõnn. Aastat kolmkümmend vana, laiaõlaline ja härjakaelaga, kuigi vanaisast tublisti lühem. Ka Aadu oli parasjagu vintis.

«Sa, hiidlane, ära kelgi!» hüüdis Aadu vihaselt. «Tahad kaigast vedada, kivi tõsta või rinnad kokku pista — iga asja peale olen valmis. Kes kaotab, maksab teisele toobi viina, — nõus?»

«Kas ma olen hiidlane, muhulane, saarlane või kihnlane, see pole siinjuures tähtis, aga sinusugusele poisile näitan küll veel, kuidas Luukas õlut teeb,» vastas vanaisa põriseva bassiga ning jätkas siis pärast vähest mõtlemist: «Mõõtke siit ankrute juurest sada sammu lauaaurutamise kasti poole ja pange sinna püsti kaks tühjaksjoodud õllekeha. Siia männi alla tooge ka paar vaati.»

Nooremad poisid, kes suurte meeste pidu pealt vaatama olid tulnud, ruttasid kohe käsku täitma, sest ootasid huvitavat jõuproovi, milles nad ka ei pettunud.

«Milleks kõik see komejant?» urises Lassi Aadu, kes lootis, et saab vastaselt loobumisvõidu.

«Nüüd tõstke need kaks sajatoobist täis õlleankrut tühjade tünnide otstele, et saaks nad parajalt kõrguselt kaenla võtta,» käsutas vanaisa.

Juba taipasid kõik, milles asi seisab, ja aina rohkem mehi ning poisse kogunes jõuproovi vaatama.

«Olgu mis ta nüüd on see hiidlane, aga näikse olevat juba vanapoolne mees ja ega's ta Lassi Aadu vastu ikka saa,» arvas üks.

«Sa vaata enne seda vanameest lähemalt ja siis räägi. Käed teisel nagu leivalabidad. Kui Lassi Aadu on karu, siis see habemik on päris lõukoer ise,» väitis teine vastu. Üldiselt aga kaldus sümpaatia Lassi Aadu poole, kes oli siitkandi mees.

Õllevaadid olid peagi määratud kohtadel ja vanaisa asetus nende vahele nii, et sajatoobised täisankrud jäid üks ühele, teine teisele poole. Haaras siis oma hiiglapikkade kätega ümber õllekehade, tõstis ühe kummassegi kaenlasse ja astus kindlalt aurukasti suunas. Ta tegi seda näilise pingutuseta, ainult kaks veresoont ta

laubal paisusid jämedateks vorpideks. Üle saja silmapaari jälgis vanaisa vägimehetegu.

«Mis niisugune mehepõrakas veel noores eas võis ära teha,» vangutas vana töömees pead.

«Jah, vaata, et habemikul juba kuuskümmend turjal, aga vembud veel veres,» vastas teine.

Vanaisa järel tungles meestesalk eesotsas Lassi Aaduga, kes ootas, et ümmargune õllekeha vastase kaenlast maha libiseks ja kogu see asi hiidlase häbiga lõpeks. Aga midagi säärast ei juhtunud. Toomas sammus kindlalt ja asetas õllekehad kaenlast ettevaatlikult nagu kanamunad aurukasti lähedale asetatud tühjadele vaatidele. Pühkis siis higi laubalt ja käratas Aadule:

«Noh, poiss, sinu asi on need õllevaadid nüüd samal kombel tervelt tagasi viia. Vaata aga, et sa pärmi õllega segi ei loksuta! Prundiaugud hoia ülevalpool!»

Aadu asetus vaatide vahele, haaras kätega ümber õlleankrute ja tõstis need kaenlasse. Ehkki Aadu käed ei ulatunud täiesti ümber ankrute, nagu vanaisal, siiski püsisid õllekehad kindlalt, otsekui raudklambrite vahel. Ei jäänudki rohkem kui kümmekond sammu astuda, kui Aadu jalg äkki puujuure taha vääratas ja teisest kaenlast vaat põhjaga vastu kõvakstambitud maad libises. Otsalauad purunesid ning sada toopi kanget Saaremaa õlut jooksis maha ja valgus puujuurte vahele.

Jõukatsumise ajal oli meestesalgas valitsenud vaikus, aga nüüd tõusis lärm.

«Kuradi Aadu! Tegid saarlastele häbi! Naisi võid oma jõuga hirmutada! Vanaätile nüüd ei saanud vastu!»

Mõned meestest aga vaatasid asjale kainemalt.

«Mis siin kisada — Aadu andku hiidlasele toop viina ja Lahepere Mihkli õlleankur tuleb tal samuti välja maksta.»

Laevaomanik astus tühja õllevaadi otsale ja tõstis käe märgiks, et tahab rääkida.

«Mehed! Jõud on inimesele antud jumalast, sest omast väest ei saa meie mitte midagi. Minule näiteks pole looja arvanud heaks mitte väga palju ihulikku rammu anda, aga mõistusega on ta mind õnnistanud. Igamehele ei ole mitte ühevõrra antud. Et kehaliku võimu suurust kindlaks teha, selleks proovisid juba meie esiisad mit-

mel viisil jõudu, küll sülitsi kokku minnes, küll kivi tõstes, küll vägikaigast vedades. Praegune jõumõõtmine oli aus. Võitja on Hiiumaa mees Toomaõue Toomas. Arvan, et selle kohta pole kellelgi kaksipidi arvamist. Õlle eest, mis maha juhtus minema, pole mulle vaja pennigi tasuda, sest see oli tehtud laeva merreajamise talguteks ja sellevõrra saate nüüd kõik vähem — nii et selle kulu kanname ühiselt. Mis aga puutub toobisse viinasse, siis tahan mina selle anda Lassi Aadule, kes pudeli omakorda ise peab Toomaõue Toomale üle andma.»

Laevaomanik astus tünni otsast alla, kergitas pükse ning võttis männi alt korvi seest puskaripudeli, mille ulatas Aadule.

«Säh, siin on sulle toop viina, et saad oma võla ära õiendada, aga ära arva, et sul mulle midagi maksta on.»

Mihkel oli saanud näidata, et ta pole kooner ega ihnuskoi, nagu laevatöömehed teda vahest seljataga juhtusid nimetama. Reederil oli ju ustavate inimeste kaudu kõik teada, mida meeste keskel räägiti.

Aadu astus vanaisa juurde ja pakkus viimasele viinapudelit. Kuid nüüd juhtus midagi ootamatut. Isa astus Aadu ja vanaisa vahele ning ütles kindlalt, kuid nii vaikselt, et ainult kõige lähemal seisvad mehed seda kuulda võisid:

«Kuule, vana, sul on veel laps vastu ööd paadiga üle väina viia — ehk aitab joomisest?»

«Kaup on kaup!» kisendas Aadu. «Sina, Ants, ära tule segama, või saad praegu ühe . . .» Aadu tõstis rusika ja oli valmis isale kallale tungima. Vanaisa aga pani labidasuuruse käe rahulikult Aadu õlale ja ütles:

«Sa ära mu poisi peale saa vääraks — tal ju omast kohast õigus.»

Aadu käsi langes kuulekalt alla. Vanaisa, poeg ja pojapoeg hakkasid üheskoos ranna poole minema. Rahvas andis neile aupaklikult teed.

«Sa, vana, ei leidnud siis lähemalt kohta oma jõu näitamiseks, kui et pidid just siia Triigi randa tulema,» ütles isa pooltõsiselt, poolnaljaga.

«Mis ta, poisike, uhkeldab oma rammuga — näitasin talle, et Hiiumaal ka mehi kasvab, kes vanaisa-põlveski

noortele alla ei vannu.» Ta hääles oli veelgi tubli annus võitlusärevust.

«Kuidas ema tervis on?» küsis isa.

«Mis ta on — kui riielda suudab, ju ta siis peab terve olema . . .»

«Su oma tervise järele pole tarvis küsida, näitasid ise kogu valla rahvale. Kas sul emaga leiba ja leivakõrvast jätkub?»

«On siis minul leivast kunagi puudus tulnud,» hoopples vanaisa. «Talvel viisin oma kolm koormat kausse üle Soela. Kõik vahetasin kaltsude vastu ja praegugi ootab osa laudil ostjat. Ainus asi, mis südamesse ei mahu, on see, et kuigi päev päeva kõrval treipingi taga hullemini kui hobune tööd teen, paneb Kersti iga rahapenni oma tasku, viina jaokski ei anna.»

Ehkki isa tundis vanaisa ja ta armastust viina vastu paremini kui keegi teine, välja arvatud ehk vanaema, hakkas tal siiski vanamehest kuidagi kahju.

«Säh, vana, võta sada marka viinarahaks ja hakka kohe paadiga minema, muidu jood enda siin veel täis.»

Vanaisa ronis kuulekalt Peetri järel paati. Isa päästis vangliini kivi ümbert lahti.

«Laske siis täie purjega joosta, et enne ööd koju jõuate, ja viige sinnapoole terviseid ka,» olid isa viimased lahkumissõnad.

Kaldaäärses tuulevirus libises paat päris lõbusalt ikka rannast kaugemale. Peeter nägi kaua veel kaldaliival seisvat isa, kuni kallas ja mets sulasid ühiseks rannajooneks.

Vanaisa Toomas hoidis jällegi roolipinni, kuid ta pilk oli hägune ja paat seegas kord ühele, kord teisele poole. Triiginina oli juba päris kaugel ahtris, kui vanaisa äkki tõmbas meresaapa säärest välja sellesama toobise viinapudeli, mida Aadu oli pakkunud.

«Oled sa, Ants, nii kaval kui sa ka oled, kuid seekord lõi vanapagan sul naha viluks. Nii kui Aadule selja pöörasin, haarasin tagantkätt ta peost pudeli ja pistsin Antsu nägemata saapasäärde . . . ja ega's sinagi, Peeter, midagi näinud?»

Peeter polnud tõepoolest midagi märganud. Vanaisa lõi korda paar vastu pudeli põhja ning kork lendas kaa-

res üle parda. Võttis siis tubli lonksu ja pistis pudeli ettevaatlikult põuetasku.

«Täna alles oleks õige tuju jaanipäeva-sõitu teha, aga puri, saadananahk, ei vea,» kirus vanaisa ja vilistas tuult. Kaldast kaugemale jõudmisel jäi aga mere hingus veelgi vaiksemaks ja paat liikus laisalt. Peeter oli rahul niihästi tuulega kui ka merega, sest mida kauem reis kestis, seda parem. Olekski alles uhke tulla öösel koju nagu kes teab missugune pikareisi-meremees. Äkki meenus Peetrile vanaisa eileõhtune jutt.

«Ütle, vanaisa, missugustel naistel need näkisilmad peas on?»

«Kas sa kuula, mis sina tahad teada saada! Noh, mis teha. Sa oled niisuguste juttude jaoks küll veel pisut noorevõitu, aga küllap su pea juba võtab... Näkid on naisepea ja kalasabaga olevused, kes elavad suures meres. Mina pole neid ise juhtunud nägema, aga kui räägitakse, ju neid siis on... Näkk ei tee muidu kellelegi kurja, aga kui juhtud tema silmadesse vaatama, siis lihtsalt ei suuda vastu panna, kargad vette ja ujud talle järele. On olnud juhuseid, kus mees näeb lainete vahel näkki, vaatab talle kogemata otse silma ja... ongi üle parda meres. Meil juhtus Atlandis... Noor, tugev madrus... olime mõlemad tormise ilmaga praamraal seili kinni panemas, kui äkki... tema vaatab alla lainetepöörisesse... sealsamas lasksid käed seisingi ümbert lahti ja kukkuski alla. Luhvasime küll kohe üles ja pautisime mitu tundi selle koha ümbruses, aga tagajärjeta... Näkisilmade tegu see oli, mis ta muud ikka võis olla. Nüüd sa siis tead, Peeter... Ka kuival maal võib näkisilmi trehvata, aga seal on nad mõne naise peas. Nende eest peab ennast hoidma...»

«Kas minu emal on näkisilmad?»

«Kes sulle seda ütles?» imestas vanaisa ja jõi pudelist tubli sõõmu. Peeter märkas, et toobine pudel oli juba pooleli ja paat kaldus ikka sagedamini kursist küll vasakule, küll paremale. Vanaisa pilk muutus aga järjest ähmasemaks.

Purjetati tükk aega vaikides, siis hakkas vana meremees üht igipõlist Saaremaa rannameeste laulu jorisema:

«Kus viimaks juhtus imetükk,
et valmis sai see Peedu prikk,
mis seisis Turja sadamas,
kus üles taageldati ta.

Neil oli aga õige laevasets
ja kapteniks oli Härma Ets.
Neid Härja Tõnis munsterdas
seal Härma Etsi väravas.

Siis kästi aga mehed laeva minna
ja purjevallid valmis panna.
Teisel päeval õige vara
algas laevatekil kära.

Seal aeti mehed välja koist
ja saadeti nad masti muist.
Kästi purjed lahti teha,
ehk küll lootsi polnud näha.

Ilm oli paks ja udune
ja keeras tuule vastale,
et pidi välja krüssama,
ei saanud päri purjeta'.

Seal Peedu Ants siis rooli peab
ja Laasi Juhan purji seab,
kuid Ants ei saanud laeva tüdi,
keeras ratast kahtepidi.

Tuul see keeras siia-sinna,
laev ei teadnud, kuhu minna,
Härma Ets pidas peidevinti,
ajas Alli otsa krunti.

Siis toodi aga uus manillatross,
mis oli tugev — päris viss.
Viidi välja ankru taha,
ankur triivis põhjas luha.

Laasipere Juss oli teistest rangem,
hiivimas ta kõige kangem.
Seadis otsa klüüsist läbi,
võttis ümber vintsikopi.

Tahtis tõsta lootsiplagu,
sellega siis oli tegu.
Sääris läbi lipuliini,
kõikus mastis poole ööni ...»

Peeter märkas, et vanaisa silmad vajusid juba päris kinni ja paat triivis tühja purje laperdades. Juba poolunes õngitses vanaisa viinapudeli taskust ja jõi ühe sõõmuga tühjaks. Pudel kukkus ta lõdvast käest kolinal paadipõrandale. Täiesti purjus inimese pehme keelega lällutas vanaisa:

«Loots siis tuli Luhametsast,
viis nad välja Alli otsast...
Kaptenil oli kange mure
purjetada Balti merre.

Ilm oli ikka udune,
tuul kiskus mere lainele.
Kui rõõkis Kõpu Mustakiut,
siis kapten karjus: «Rädi-pout!...»

Tüürman see ajas oma jonni:
«Purjetame Lissaboni...»»

Vanaisa hingas sügavalt ja prantsatas äkki otseti paadipõrandale.

«Vanaisa! Vanaisa!»

Peeter raputas lamajat, kuid vali norskamine oli ainus vastus, mida vanaisa praeguses olukorras oli suuteline andma. Ta oli puru-purjus ja magas nii kõvasti, et ükski vägi ilmas poleks suutnud teda äratada.

Peetrile sai selgeks, et nüüd, kus vanaisast paadi juhtimisel enam asja pole, peab ta kiprikohustused enda peale võtma. Esimeseks tõi ta paadivöörist puhi ankrutrossi ja asetas selle vanaisale pea alla. Seda tegi ta selleks, et pea ei oleks vastu kõva paadipõhja ega lamaks üle põrandarestide tõusnud vees, mis sinna lekkimise tagajärjel oli kogunenud. Siis püüdis poiss meres luhajooksva soodiotsa kinni, tõmbas selle naagli tagant läbi. Varsti istus ta, roolipinn parema kaenla all, soodiots vasakus käes, nagu vana, elupõline mõrralkäija kunagi. Puri võttis tuult ja paat hakkas päris ilusat sõitu tegema. Paadis oli küll jällegi kord jalule seatud, aga üks asi hakkas noorele kiprile tõsist muret tegema. Missuguse kursiga sõita? Kuhu ta ka vaatas, igas suunas paistsid saarekesed, laiud või mõni pikem rannajoone riba. Triigi lahest väljasõitmisel puhus vasakust

pardast külgtuul — nüüd olid purjed täpselt samas trimmis. Kui tuul pole muutunud, siis peaks paadi nina olema ikkagi Hiiumaa koosis. Eespool paistiski pikk lame rannajoon, mida tõesti võis pidada kodusaareks. See kadus vasakul merre ja tõusis siis järskude metsatupsudena. Jah, see ei saa olla muu kui Lee ots ja Pammana mets, needsamad, mis vanaisa hommikul näitas. Tarvis ainult praegust kurssi hoida, kuni Pammana mets Lee otsaga kokku läheb. Selle aja peale peab Käina kiriku torn paistma hakkama, mille järgi Sääre mulgust läbi saab.

Peeter oli oma vaatlused õieti teinud. Ainus asi, millega ta seni polnud arvestanud, oli kiiresti tõusev äikesepilv, mille ees rullus ähvardav tormivall. Noor kipper oli niivõrd ametis paadi juhtimisega ning kaldamärkide uurimisega, et taeva poole vaatamiseks ei jäänudki mahti. Ta kujutles end suure ookeani-parklaeva kaptenina, kes passaatides peab tuhande miili pikkust merekurssi. Paat oli kuulekas. See reageeris igale rooliliigutusele ja sooditõmbele. Tuul andis joosta. Juba sulasidki Lee ots ja Pammana mets ühte. Ees vasakul paistis üle pannkooki meenutava rannajoone kirikutorni terav tipp ja selle kõrval kõrge metsatups, mis aga oli palju rohkem vasakul kui «kahe sõrme laiuselt». Et Seljaniidu mets tornile lähemale nihkuks, tuli kurssi pidada algul tublisti kirikutornist lääne poole ja pärast otse selle peale. Arvestuses polnud viga. Metsatups tuli kirikutornile tõesti aina ligemale ning veidi aja pärast oligi nende vahe «kahe sõrme laiune». Nüüd muutis Peeter kursi nii, et torn ja mets otse paadi ninasse jäid, ning hakkas eest Kassisaare säärt ootama.

Päike veeres juba mööda silmapiiri vette, kuid kajakad olid ikka alles rahutud ega laskunud lainetele puhkama. See asjaolu pani rannas üleskasvanud poisi imestama. Kes kajakat oskab tähele panna, see teab alati ilma ette, ütlesid rannamehed. Kajakas kardab vette laskuda ainult siis, kui torm lähedal on. Peeter vaatas taevale ja nägi ahtri poolt peaaegu poolde taevasse tõusnud äikesepilve, mis ajas ees tinarasket tormivalli. Silmapiir pilve all mustas, vesi horisondil kobrutas ja kees. Siksakiliselt raksatas välk pilvest merre.

Siin polnud aega loodusejõudude vaatepildi imetlemiseks. Peeter mõistis ühe hetkega, et kui saabuv tormi-iil purjedest kinni haarab, murdub mast nagu pilbas, paat pöördub lappi lainet ja on silmapilguga vett täis. Oli tarvis nii kiiresti kui võimalik suurpuri maha lasta ja ainult voka varal kurssi pidada. Poiss jättis roolipinni hetkeks omapead, ronis käpuli üle vanaisa mastini ja päästis valli naabi küljest lahti. Puri langes kotina alla — muist paati, muist üle parda. Peeter kiskus kiiresti seili paati, tõmbas paar korda soodiotsaga ümber selle ja ronis tagasi ahtrisse. Vaevalt jõudis ta roolipinni võtta, kui juba torm paadi oma keerisesse haaras. Iil lõi vastu vokkpurje niisuguse jõuga, et mast paindus ja vandid ragisesid. Õnneks tuli maru otse ahtrist. Uus, alles mineval aastal õmmeldud puri pidas vastu. Paat võttis kiirust ja kihutas metsikut sõitu. Vahutav juga jooksis mõlemas poordis ahtri poole. Kiiluvees paati taga ajavad lained tõusid kiiresti kõrgeks. Paat hakkas tugevasti õõtsuma, tõusis kõrgele laineharjale, vajus jällegi orgu. Vahutavad murdlaineharjad tuiskasid vahetevahel üle parda sisse, ja Peeter tundis, et ta jalad juba vees olid. Vett paadist välja loopida polnud aga kuidagi võimalik, sest siis oleks tulnud rool omapead jätta, mis oleks aga tähendanud külglaines paadi kiiret täitumist.

Oh, kuidas nüüd oleks teist meest vaja olnud! Et see vanaisa pidi just niisugusel reisil enese täis jooma! Peeter, kes seniajani oli vanaisa mehisuse eeskujuks pidanud, sai täna aru, et ka sellel oli oma nõrk külg, mis talle au ei teinud. «Hea seegi, et trossipuht alla sai pandud, muidu oleks ta pea juba ammugi järjest tõusva vee sisse jäänud,» mõtles lapselaps.

Maamärgid kadusid pimedusse. Nii ettevõtlik, julge ja merega harjunud, kui Peeter oligi, hakkas tal ometi hirm südamesse pugema. Üksinda pimedas tormisel merel, kus taevas nagu hiiglasuur tuult täis süsimust tormipuri alla langes, ähvardades kõike elavat matta, — see oleks isegi vanale rannamehele tõsist muret teinud. Lained tõusid üha kõrgemaks. Nad limpsasid vihaselt ümber paadi, julgemad hüppasid üle parda sissegi. Vesi tõusis roolimehele juba poolde säärde. See polnud veel

kõik. Kusagil ees pimeduses varitses Kassisaare kivine säär, mille otsa paat iga silmapilk võis raginal rusudeks sõita. Siis leiaksid rannamehed, arvata nädala poolteise pärast, kaldalt vanaisa ja Peetri tundmatuseni purukspekstud laibad. On ju teada, et umbes üheksa päeva jooksul ei tõuse uppunu pinnale, vaid lamab põhjas... Ja silmakoobastest roniksid välja angerjad... «Ei taha uppuda!» kisendas Peeter. Kuid tormi ulgumine, lainete kohin ja pikse kärgatused matsid lapse meeleheitliku hüüde.

Välgusähvatuste valgusel nägi Peeter paadi vööri suunas, mõnesaja sammu kaugusel, valges vahus tuiskavat lainemurdu, mis näis paiskuvat pilvedeni. Kassisaare sääre kivide ja kruusamadalikkude vahel kobrutas ja kees vihane lainepööris. Paadi sellesse möllu sattudes poleks seda suutnud ükski vägi maailmas päästa. Kuid üksik paat, laps rooli taga, kihutas meeletut sõitu otse surmatoovasse keerisesse. Veel kord sähvatas välk, ja kogu ümbrus oli täis eredat, sinakat valgust. Poiss vaatas ette ja nägi jällegi vööris vahuseid murdlaineid, seekord juba hoopis lähemal. Ent roolimehe terav, kõikehaarav pilk oli jõudnud tähele panna veel midagi muud, mis andis lootusesädeme pääsemiseks. Pisut kursist paremal ei murdunud laine nii metsikult, vaid veeres laugeharjaliselt. Poiss surus kogu keharaskusega roolipinnile ja sundis paati kurssi veidi paremale muutma. Paat alistus vastumeelselt. Nüüd puhus torm paremast ahtrinurgast, mille tagajärjel paar murdlainelatva kohinal üle parda sisse veeresid. Paadis oli vett juba põlvist saadik. Järgmise välgu valgusel võis näha, et Kassisaare sääre lainemurd oli juba ahtris. Ees mustas sügav ja tuttav kodulaht. Jälle oli arvestus õige olnud. Paat oli tormisel kottpimedal ööl põhja puutumata läbinud kardetava Sääre mulgu. Samal hetkel, kui paat Kassisaare sääre lainemurdude vahelt väljus, paiskus pilvist alla vihmapagi, mis lainetel harjad maha lõi. Ka madalik varjas nüüd murdude eest. Vesi tõusis aga paadis vihmavee arvel ikka kõrgemale. Kuid Peetril oli juba kindel lootus pääsemisele. Südamest hajus kartusetunne. Ta oli «Musta kaptenit» lugenud ja seal oli laev veelgi keerulisematest olukordadest välja tulnud:

«Kui mässab, mõllab meri
ja pikne raksatab,
ei meeste soontes veri
siis tarretama lõõ...»

ümises Peeter kusagilt kuuldud meremeestelaulu ja otsis pimeduses maamärke. Kuid läbi vihmapagi polnud midagi näha. Välgud jäid harvemaks. Müristaminegi kostis kaugemalt. Ainult vihm ühes maruga kestsid endise hooga. Äkki märkas Peeter paadi vööri koosis vilkuvat helki. Kas oli see naabritare aknast paistev lambituli, või oli ema mõrrakuuri aampalgi külge laterna riputanud, nagu tegi siis, kui isa oli öösel merelt oodata. Ei, Lõukal pole vara jaanipäeva aegu lambiõli põletada. Ka polnud neil väikesi lapsi, kes öösel tulevalgel talitamist vajaksid, mõtles poiss ja oli nüüd juba päris kindel, et tuli polnud muu kui ema süüdatud latern. Kauge välgu valgusel paistsid hetkeks Lestalaiu piirjooned. Peeter hoidis vähe vasakule ning mõne silmapilgu pärast jooksis raske vesilastis paat koduranna liivasele kaldale, otse mõrrakuuri alla. Randumise hoog oli suur ja põhjapuutumise hetkel kukkus mast raginal üle parda, kuid muud viga paat ei saanud.

Mõrrakuuri ukse ees, laterna valgusesõõris, vihma ja tormi käes läbimärjana seisis ema ning vaatas kaldamurdudes mässava mere suunas. Ta polnud paadi randumist märganud. Kui veest nõrisev Peeter palja jalu, mütsita, ainult pükstes ja särgiväel nähtavale ilmus, haaras ema äkki käega südame kohalt ja näis, nagu oleks ta tuikunud.

«Kas sa näe imet, üks vähemalt elus!» hüüdis ema ebatavaliselt väriseval häälel ja haaras poisi kaenlasse. Peetril, kellele suure poisina kaua polnud hellitusi osaks saanud, oli nii mõnus ema sõrmi oma märgades juustes sasimas tunda.

«Kas vanaisa läks otse koju?»

«Vanaisa on paadis — lakku täis... magab.»

«Kas ta üldse jalgu alla ei võta?»

«Ei...»

«Siis lähme ja toome Toomaõuelt vankri... Eks Kersti tuleb ise ka appi... Teisi niisuguse asja pärast

öösel tülitama minna ei sünni,» otsustas ema. Joosti siis peaaegu ühe hingega Suurejaussa vanaema ja vankri järele.

Kui Kersti asjast teada sai, oli ta paari minutiga riides ja valmis emale appi tulema vanaisa paadist ära tooma. Naised võtsid teine teisest vankriaisast ja läksid rataste logisedes mööda mätlikku teed randa. Peeter tõukas jõudumööda tagant. Torm ühes äikesega oli vahepeal raugenud. Jaaniöö kahvatu valgus levis jälle üle ranna. Murtud mastiga randunud mõrrapaat oli poolküljeli kaldal. Meri oli vaiksem ja vihastest murdlainetest järel vaid laisk ummikas. Naised käärisid seelikud üles ja vedasid vankri kallakil paadi madalama parda äärde. Vanaema, paks ja lühike nagu kera, ronis vankrile, sealt paati, kust kostis vanaisa norskamine.

«Või sellepärast sa nõnda kibedasti Saaremaale kippusid! Nagu aebja oleks sul sees olnud! — Noh, tule aga, tule sa nüüd mul kodusse — mitte sõõmavaheks ka ei saa sind enam omapead jätta! Oled ju rumalam kui viimane loom!» sajatas vanaema, kuid jätkas siis ehmunud toonil: «Püha jumal! Paat vesilastis ja näe, peagi sul juba poolest saati vee sees! Kaugel see surm siit enam võis olla! Toomas!» Haaras siis vanaisa habemest, raputas ja rääkis otse kõrva sisse:

«Tõuse üles, Toomas! Aitab magamisest!»

Toomaõue vana Toomas, kes uppuvas paadis piksekärgatuste ajal oli rahulikult maganud, ärkas oma käredahäälse teisepoole kutse peale kohe. Haaras kätega paadiparrastest kinni ja ajas end riiete solisedes istukile.

«Mis sa, Kersti, mind habemest kisud?»

«Küll ma sind veel kisun nii, et küll saab. Aga nüüd roni paadist välja, võta vanker järele ja läheme koju!» käsutas vanaema häälega, mis ei sallinud vasturääkimist.

Peeter ühes emaga saatsid Toomaõue vanad kuni Teiste lambakopli aia nurgani, vaatasid siis veel, kuidas Toomas vankri ees ja Kersti järelt lükates rannakadakate varju kadusid.

«Omal jalad juba nagunii jooksvat täis ja nüüd veel leotab teisi külmas vees,» haletses ema, kuid jätkas siis oma tavalise asjaliku häälega:

«Nüüd tuppa, märjad riided seljast ja magama! Pool ööd asja ees, teist taga Saaremaale sõidu pärast ära raisatud, aga hommikul vara tarvis Rannametsa niitma minna.»

KUUES PEATÜKK

Aeglaselt, nagu vastutahtmist hämardus talvine hommik merel. Öösel oli tuul pöördunud nordi ja kõvenenud nooreks tormiks. Mustjashallide kiirelt lendavate pilvedega kaetud taevas peegeldus vette. Kogu ääretuna näiv ulgumeri oli niisama ähvardav, tume ja sünge nagu taevaski. Laineseljad veeresid järsuääreliste, mitme meetri kõrguste küngastena, vallatumad neist olid ehtinud end valgevahulise harjaga. Vihastena tormasid vetemassid valjust põhjatuulest piitsutatutena mere mõõtmatutes avarustes ja näis, nagu ei suudaks ükski vägi tõkestada nende teed. Kuid aeg, mil torm ja lained olid ulgumere ainsad valitsejad, millede eest taganes kõik, mida kartsid meremehed purjejaaladel ning millede eest paluti kaitset merejumalalt Neptunilt, oli ammugi juba legendaarseks muutunud. Seal ujubki inimgeeniuse aju leiutis — aurulaev. Kergelt, nagu mängeldes purustab ta oma vööriga laineid. Hoolimata tormist peab laev inimese poolt määratud kurssi. Tiheda musta massina paiskub laeva korstnast suits, mis surutakse tormist vastu veepinda ja hajub. Laeva küttekolletes muudetakse miljoneid aastaid kivisöes kasutult maganud soojusenergia edasiviivaks jõuks.

Külma tõttu polnud Peeter öösel leidnud sobivat kohta magamiseks. Ta jalutas tekil ja vaatles kajakaid, kes jälgisid aurikut parvedena. Neile oli täna vaja eriti tugevat hommikeinet, kuna ees seisis väsitav päev — tuli hoida end kogu aeg õhus, sest tormise ilmaga ei või kajakas laskuda lainetele puhkama. Kalade küttimine on kajakal rahutul avamerel samuti raske, kuid reisiauriku

kiiluveest leiab ta alati midagi söödavat. Paljud meremehedki arvavad, et kajakad püüavad laeva kiiluveest vaid üle parda heidetud toidujätteid. Ent Peeter, kes oli kajakate elu ja tegevust jälginud, teadis, et neil on laeva järel hea jahimaa ka kaladele, kes ujuvad kiiluvees ja on samuti maiad laevalt heidetud söödavale. Sageli juhtub, et propelleri löökidest uimastatud kalad kerkivad pinnale ning moodustavad kajakatele kergelt püütava saagi. Nii on nendel, merelindudel, õieti kahekordne põhjus jälgida meres sõitvat aurikut. Peeter teadis, et paljud vanad meremehed uskusid muinasjutte sellest, nagu elaksid kajakates edasi merel hukkunud laevameeste hinged. Noorem põlvkond pidas seda muidugi lobaks, kuid igal juhul suhtuti nendesse laeva truudesse saatjatesse ulgumerel alati lugupidamisega ja kajakat ei lubatud kunagi tappa, kuna selle tagajärjel võivat laeva tabada ebaõnn ja rasked tormid.

Käed sügaval mantlitaskutes, jalutas tekireisija Peeter Murd allatuule poordis edasi-tagasi. Oli käinud niimoodi juba mitu tundi, et sooja saada. Laev õõtsus raskelt ja mõne järsema tõuke korral haaras noormees tasakaalu hoidmiseks mehaaniliselt kinni reelingust. Lustakalt puistasid murdlained oma harjadelt vett ahtritekile ja isegi jalutuslaele paiskas tuul aeg-ajalt peent, soolast veetolmu. Madrused olid tekil ametis suure kaubakasti sorimisega, mida sooritati lõbusa vandumise ja sajatuste saatel. Ahtris pingutasid paar meest roolitali. Käilutite luugid lasti alla ja kruviti kinni. Kambüüsi ukse vahelt paistis hetkeks koka valge müts ja kadus kiirelt. Peeter vaatas kogenud meremehe pilguga talvist pilvelaigulist taevast ja ennustas, et ega's siit täna suurt tormi tule, aga oma seitse-kaheksa palli teeb ehk ära.

Kella kaheksase vahivahetuse ajal avati söögisaalid ja tekireisija nägi läbi illuminaatori, kuidas ettekandjad asetasid laudadele reste, et sööginõud ei lendaks laeva õõtsumise tagajärjel põrandale. Nagu see pikareisi laevadel kombeks oli, toimus reisijate toitmine merel laeva poolt, kuna iga kajutireisija piletihinnale oli juurde lisatud ka söögiraha kogu reisi ajaks. Peeter nägi kelnerinnasid sisenevat söögisaali hiigelsuurte võileivakandi-

kute ja kohvikannudega. Kajutireisijaid toideti hästi — tervelt viis korda päevas kutsus laeva gong neid söögisaali: pool üheksa kohvi, üksteist hommikueine, kella kahe ajal lõunasöök, siis kella-viie-tee ja kell seitse õhtusöök. Niipalju laeva poolt, aga peale selle võis iga reisija süüa-juua nii palju kui isu ja rahakott võimaldas. Tekireisijale meenus ta enda meremehekotis leiduv tükk leiba, heeringas ja kuivanud juustukamakas. Nähes söögisaali laudadel võileibu suitsuangerjaga, lõhega, singiga, kalamarjaga ja — kokad ise teavad, millega veel, tegi ta kõrisõlm päris tahtmatult liigutuse, nagu oleks ta praegu ühe nendest alla neelanud.

Täpselt kell pool üheksa kutsus gong hommikusele kohvile, kuid ükski kajutireisijatest ei väljunud. Asjatult ootasid kelnerinnad, asjatult ootasid maiuspalad söögisaali laudadel, sest nendel, kellele söök oli määratud, polnud isu ja nad vaevlesid raskekujulise merehaiguse küüsis.

Nii ei olnud sel tormisel talvehommikul «Wartburgi» söögisaalis ühtki einestajat. Valge pitspõllega väike kelnerinna seisis söögisaali uksel ja piilus silmanurgast tekil jalutavat noormeest. Kelnerinna teadis, et jalutaja oli tekireisija ja et neid võis kohelda hoopis teisiti, kui kabiinis sõitjaid. Kui tekireisija küsis midagi või palus näidata, kust saaks sigarette osta, siis ei tarvitsenud viisakalt teha niksu ega näole naeratust manada, — temast võis mööduda, nina püsti. Kuid ... see noormees seal näib pigemini miljonäri pojana, kes vaid meelelahutuseks on ajanud selga meremeherõivad ja sõidab tekireisijana. Kas vähe on sõlmitud ekstravagantseid kihlvedusid? Paadiga üle ookeani, jalgsi läbi Sahaara, pennita ümber maailma jne. jne. Näe, kui ükskõikselt ta jalutab, nagu ei tähendaks torm ega laeva õõtsumine talle mitte kui midagi. Ta võiks ometi kordki siiapoole vaadata, et saaksin näha, kas tal on huvitavad silmad. Missugune tore poiss ja kui pikk! *O, mein Gott!*[1]

Peeter kavatses just avada oma meremehekoti, et võtta tükk leiba hommikusöögiks, kui kuulis söögisaali ukselt sädistavat naisehäält:

---

[1] (Sks. k.) Oh, mu jumal!

«Guten Morgen, mein Herr!»[1]

Noormees, kes juba enne oli märganud uksel seisvat kelnerinnat, vastas viisakalt tervitusele, kergitas isegi kaabut. Oma tuulest sasitud, värvitud blondjuuste ja mereõhu tõttu värske näokesega näis ettekandja päris meeldivana.

«Kas teie ei jäägi merehaigeks?» tahtis tüdruk teada.

«Ei ole meie pool kombeks,» vastas Peeter saksa keeli, mis tänu tublile õpetajale keskkoolis ja pärastisele iseõppimisele ei teinud talle erilist raskust. Kelnerinna oli astunud tekile ja hoidis nüüd hoolega seelikuäärt, mida tuul vägisi üles puhuma kippus.

«Minul pole täna mitte kui midagi teha, kõik reisijad peale teie on merehaiged ja keegi ei tule sööma,» sädistas ta.

«Minul aga tõstab torm vaid isu,» tunnistas Peeter avameelselt ja piilus poordi äärde asetatud meremehekoti poole.

«Kui nii, siis astuge söögisaali ja hävitage niipalju võileibu, kui jaksate — kohv ka veel päris kuum. Toon kohe värsket koort,» ja juba tahtiski lahkusest ülekeev sakslanna koore järele lipata.

«Stopp! Mul poleks ju õieti midagi teie lahke kutse vastu, aga . . . Nojah . . . Mul pole raha, millega maksta.» See oli öeldud päris ükskõikse häälega. Peeter arvas, et kelnerinna teeb nüüd põlastava grimassi ja kaob. Midagi säärast aga ei juhtunud. Tüdruk kukkus laginal naerma:

«Küll te olete alles veider! Sõidate tont teab kuhu, ja teil pole raha! Huvitav, kellega te kihla vedasite, et sõidate pennigi kulutamata ümber maailma. Ega teie pole esimene niisugune sell. Hea küll, ma tahan teid aidata, tulge ja sööge ilma rahata nii palju kui jaksate — tasku võite ka veel toppida. Kõik see kraam on nagunii juba kajutireisijate poolt kinni makstud.»

Ettepanek oli liigagi ahvatlev ja Peeter ei lasknud end kaks korda kutsuda. Ta sisenes ettekandja järel söögisaali ning istus kõige suurema, kümnele inimesele kaetud laua äärde. Kelnerinna vadistas lõbusalt, talle

---

[1] (Sks. k.) Tere hommikust, mu härra!

tegi nähtavasti nalja, kuidas näljane noormees neelas ühe võileiva teise järel.

«Teate, meil on üks naljakas tüüp number neljateistkümnendas — vist hispaanlane või midagi taolist. Jõi end eile õhtul purju, kutsus mu oma lauda ja nimetas mind kogu aeg mamsel nööpninaks. Õhtul helistas, ja kui ma läksin neljateistkümnendasse, palus mind aidata tal mansetinööpe lahti teha ... siis teisi nööpe, kuni ... vuih! Ah-ah-haa! Küll ta oli naljakas! Praegu on teine aga näost kollane ja merehaige. Teate, ma ei talu merehaigeid reisijaid! Teie olete hoopis teist laadi mees, härra ... Vabandage, kuidas teie nimi on? Ega see viimaks saladus ole? Kui nõnda, ega ma siis küsigi.»

«Minu nimi on *Grosse Appetit*[1],» vastas Peeter kahe suutäie vahel.

«Grosse Appetit? Mein Gott! Sie sind ein grosser Spitzbube![2] Hakkate mulle päris meeldima. Aga ... te olete ilma kajutita ja pole teil tuule ja vihma eest kuhugi minna. Kes teab, ilm läheb ehk veelgi hullemaks ... Kui tahate, viin teid oma kabiini ...?»

«Tjaa ... see on tõsine ettepanek ...» Peeter kummutas kohvitassi põhja ülespidi ja tõusis. Ta isu oli täis. Oli söönud mõned võileivad isegi lõunasöögi arvel.

«Besten Dank, Fräulein!»[3] Noormees väljus söögisaalist enne, kui üllatunud ettekandja vastata jõudis. Kelnerinna vaatas mehele natuke aega pettunult järele, heitis siis käega:

«Kah tüüp! Põhjamaalane niisugune! Hispaanlased on hoopis midagi muud!»

Järgnevate söögikordade ajal ei märganud ettekandja enam tekil jalutavat pikakasvulist reisijat. Tütarlaps oli kindlate veendumustega ja tema põhimine arusaamine viisakusest oli niisugune, et iga tõsine härrasmees peab teenele vastuteenega vastama.

Tekireisija Peeter Murd aga otsis üleval paaditekil, korstna kõrval, varjulise koha, kus tuul just peale ei käinud, keeras end mantlisse, asetas meremehekoti põigiti pea alla ja heitis pikali ... Inimene on kord juba loo-

1 (Sks. k.) Suur isu.
2 (Sks. k) Suur isu! Mu jumal! Olete teie alles kelm!
3 (Sks. k.) Tänan väga preili!

dud niisugune, et kui ärkab, tahab süüa, ja kui on hästi söönud, tahab magada. Peeter polnud selles suhtes mingisugune erand. Korsten oli soe, laev õõtsus nii mõnusalt lainete lõpmatus rütmis ja merekohin oli uinutav. Varsti magas noormees sügavat, terve inimese und.

Teda äratasid sillalt kanduvad heledad kellalöögid. Löödi neli paari, millest Peeter taipas, et oli juba õhtuse, kella kaheksase vahivahetuse aeg ning et ta oli maganud ühtesoodu üle kümne tunni. Lühike talvine päev oli lõppenud ja puudulikult valgustatud paaditekil oli hämar. Tuul oli vaibunud nõrgaks briisiks. Laugeharjaline laineummikas pani laeva vaid kergelt õõtsuma. Taevas sirasid tähed. Noormees hüppas püsti, tegi paar võimlemisliigutust ning tundis end väljapuhanuna ja värskena. Otsis siis kobamisi kotist leivapätsi, mille küljest murdis tubli tüki, leidis juustukamaka ja, toetudes vastu päästepaadi parrast, hakkas ruttamatult ning mõtlikult sööma. Horisondil paistsid vastutuleva kaubaauriku topituled. Jah, «sügisesel ööl on üheksa poega ja merel mitu nägu», ütleb laevameeste vanasõna. Veel hommikul oli veepind ähvardav ja kuri, kuid juba õhtul on tal niisugune armastusväärne välimus, et ei tahakski nagu uskuda, et see on üks ja sama meri.

Ülemine paaditekk oli inimestest praegu tühi, ainult roolimaja seina ja korstna vahel magas paar-kolm reisijat. Nüüd, mil torm oli vaikinud ja vesi ei pritsinud üle laeva, eelistati viibida alumistel tekkidel, kus oli hubasem.

Söömise lõpetanud, jalutas Peeter avaral laevalael edasi-tagasi. Uuesti libisesid mõtted tagasi varajase lapsepõlve radadele. Tagasi kodusaarele, sünnikohta, kust olid pärit ta kõige esimesed mälestused.

Kaheteistkümne-aastasena lõpetas Peeter neljaklassilise külakooli, kuid edasiõppimiseks ei näinud ta vanemad ega poiss ise mingit võimalust. Kõige lähem külakoolist kõrgem õppeasutus asus Kärdla alevis. Kust võtta raha õppemaksuks, voodikoha üüriks, õpperaamatute, riiete ning jalavarjude ostmiseks? Ütleme, et toidu, nagu leiva, kala, või ja piima oleks võinud kodustki järele saata, aga polnud hobust, millega iga nädal või vähemalt kaks korda kuus oleks saanud käia kolme-

kümne kilomeetri kaugusel alevis. Need kõik olid ülepääsmatud raskused seda enam, et isa Ants, ehkki käis nüüd suvise kalapüügi asemel Tallinnas ehitustöödel, ei teeninud kuigi palju. Kalapüük suvel aga ei tasunud ära, sest merepüünised maksid kallist raha, kuid kalad osteti ülesostjate poolt poolmuidu. Ometi päriselt ei unustatud Murru peres merd siiski. Suvel, koolivaheajal, püüdis Peeter õngedega ja talvel käis isa unnal. Sellest piisas parajasti soolase hoidmiseks oma pere laual — müügiks ei jäänud midagi. Väike Rein käis nüüd juba viiendat aastat ja aitas Peetril õngeusse otsida. Vend Jüri, kes mõne aasta eest läks Käsmu meeste purjekale, kargas juba esimesel aastal Liverpoolis laevast ära ja pärast seda polnud temast mingeid teateid. «Küllap vist endalgi raske ja sellepärast ei taha kirjaga vanemaid kurvastada,» arvas ema.

«Pandi šanghaierite poolt mõnele surmakünale ja läks kogu täiega põhja,» oli vanaisa Toomas ükskord isale ütelnud. Peetril polnud sel ajal veel mingit ettekujutust, mis olevused need šanghaierid on, aga mis vanaisa surmaküna all mõtles, see oli poisile juba selge, sest ka viletsaid lekkivaid paate kutsuti rannas mõnikord surmakünadeks.

Kevadel pärast algkooli lõpetamist otsustas Peeter kohe merele minna, kuid käinud läbi kõik lähemad ja kaugemad rannakaljaste omanikud-kaptenid, veendus ta varsti, et oli mere jaoks veel liiga noor.

«Mine aga ilusasti koju tagasi ja kasva veel paarkolm aastat,» oli ütelnud halulaeva omanik vana Salingi Mart.

«Sa vist tahad siis ema ka kaasa võtta, — ega's sinuvanused veel muidu toime tule,» pilkas Lahepere Mihkel.

Mõned viisakamad ütlesid lihtsalt, et vaba kohta laeval enam ei olevat.

Peeter oli tujust ära, kuid parata polnud midagi. Tuli ikkagi veel paar aastat kodurannas õnge-unnapüügil konti kasvatada ja mereelu raskusteks jõudu koguda. Kodus ei keelatud nüüd küll enam Peetrile mõrrapaati ega küsitud ka, kui paadile purje peale seadis, et «ega's sa liiga kaugele mõtle sõita», aga see polnud siiski see, millest poiss unistas. Muhu väin oma saarekeste ja lai-

dudega Hari kurgust kuni Viirelaiuni oli ammu juba risti-põigiti läbi sõidetud ja siin polnudki õiget merd. Kuhu sa ka ei sõidaks — igal pool paistab maa kätte. Mereavarused, pikad sõidud, ookean, passaadid ja lõunamered, need olid poisil kõvasti peas. Ent kogu sellele meresõidu-asjale tõmmati mitmeks aastaks kriips peale — palju kauemaks, kui ise võis arvata. Poiss saadeti siiski Kärdlasse edasi õppima. Sellele asjale ajas jällegi jalad alla vanaisa Toomas ühes vanaema Kerstiga või Kersti ühes Toomaga, — kes seda asja nii täpselt uuris.

Suvi oli läinud nagu suvi ikka. Öösiti Teiste Ossiga merel õngel, päeviti kodus emale abiks või Rannametsas lehmaheina tegemas. Ainult vahetevahel õnnestus varastada tund või paar, et sai vanaisa pool ära käia. Isa tuli sel aastal juba septembrikuu keskpaiku Tallinnast tagasi, rääkis, et ehitustöid olla seal vähevõitu ja palgad hirmus alla löödud. Kuna Peeter tol talvel koju pidi jääma, otsustati pärast jää tulekut kohe kahe mehega unnal käima hakata, et kalu ka müügi jaoks üle jääks. Poisile tehti uus unnakelkki valmis.

See oli ühel septembrikuu õhtul, vähe enne mihklipäeva, kui Peeter Rannametsast koju tuli. Poiss oli käinud heinakuhjale aeda ümber tegemas, et Viireküla lehmad, keda heinamaa-ädalatel karjatati, ei pääseks kuhja kallale. Oli juba pimehämarik, kui ta koduõue jõudis. Toa aken oli lahti. Sealt kostis õue vanaisa kõmisev bass ja vanaema heledahäälne jutt, mille sekka sulasid Peetri vanemate vaiksemalt öeldud sõnad. Kuna sagedasti Peetri nime nimetati, jäi poiss salakesi akna kõrvale pimedusse kuulatama, et teada saada, mida seal toas nii hulgakesi arutati.

Isa käes oli parajasti jutujärg:

«Kas teie siis arvate, et mul poleks tahtmist poissi kasvõi Tartuni välja koolitada, kui jõudu ja vara oleks. Mul pole enam vaja teie ees seletama hakata, kuidas rahaga lood on. Peetrit on talvel hädasti vaja unnale kaasa. Kahemehe-püügist saaks siis muist kala ära müüa — muidu ei tea, mille eest leivavilja või riidehilpu osta.»

«Jürist oli lootus, et ehk saadab ka mõne marga noo-

remate kasvatamiseks, aga nüüd juba mitu aastat sellest, kui viimati temast midagi teada saime,» rääkis ema vaikne hääl.

Jällegi põrises vanaisa nagu ruuporist tulev bass:

«Minu isal, va Toomaõue Juhanil, polnud võimalik mind kusagile kooli saata sellepärast, et uppus juba siis, kui mina olin veel väiksem kui sinu Peeter praegu. Ema jäi suure lastekarjaga järele ja kes suuremaks sai, pidi ise minema laia ilma leivatüki-jahile, nagu oskas. Sina, Ants, olid meie ainus laps ja mina oleksin õieti pidanud sulle elu alguseks rohkem vaarti sisse andma, aga... sinu isa jõi sadamakõrtsides selle rahanatukese maha, mis ta madrusepalgast ehk oleks saanudki koju saata... Mõista süüks või jäta mõistmata, — nii see välja kukkus. Tead, Ants, mina olen seda asja niimoodi mõtelnud, et... katsuks sinu pojale seda tasa teha, mis mul sinule omal ajal võlgu jäi.»

«Et kuidas? Mis võlga?» küsis isa ja tahtis veel midagi lisada, kuid vanaema Kersti hääl lõikas ta jutu katki.

«Sa, Toomas, hakkad asja ees, teist taga iidamast-aadamast lugusid keerutama. Asi on lihtsalt nii, et meie võtaksime muist Peetri koolikulusid oma kanda, mis see üks lapsetirts siis hulga peale...»

«Poisist teeme veel tüürmani, küll sa näed, Ants!» sattus vanaisa hoogu.

«Sinu asi on, Toomas, homme hommikul poiss kaasa võtta ja va Viltu-Simmu juurde viia — las teeb su vanadest saabastest Peetrile jalavarjud. Pangu tallad omalt poolt — küll me pärast rahaga õigeks saame. Sinu kätte, Anne, toon sellesama kangaotsa, mille mullu talvel Tooma pükste jaoks kudusin. Küll sellest jätkub Peetrile kogu mundri jaoks. Sul õmblemise peale lahtised käed — teed ise valmis,» kõneles vanaema Kersti.

«Kui seda asja nõndamoodi, siis muidugi,» arvas isa mõtlikult. Ema näis aga poja koolisaatmise mõtte juba lõplikult olevat omaks võtnud.

«Olge terved hea sõna eest. Mina võtan laupäeva hommikul jalad alla ja lähen Kärdla. Kirjutan poisi kooli sisse. Mul seal tuntud inimene, vana Tuudre Madli, teate küll Tuudre Villemit, kes sõja ajal paadiga miini

otsa läks, selle lesk, ehk saan Peetri tema juurde korterisse.»

«Mõtled siis ilma hobuseta?» küsis isa kahtlev hääl.

«Mis see kolmkümmend versta ära ei ole. Tagasitulemise võib jätta pühapäeva peale ... Pärast, kui poisi ja kraamiga minna, peab niikuinii kusagilt vankri ja veoloома vaatama,» vastas ema reipalt.

Peeter ei läinud sel õhtul üldse tuppa, vaid ronis redelit mööda otsekohe laudile heinte peale, kus oli ta tavaline suvine magamisase. Kooli! Alevisse kooli! See oli midagi niisugust, mille peale ta kunagi polnud mõelnud. See oli seisnud Peetri arvates võimaluste piiridest niivõrd kaugel, et isegi ta kõige salajasemad unistused polnud kunagi selleni küündinud. Ka polnud Peeter seni kuulnud, et ükski temataoline rannaküla-poiss oleks suures koolis käinud. Tõsi küll, Siimuveski Siimu poeg õppis isegi Tallinnas ja Lahepere Mihklil pidavat nõu olema tütart majapidamiskooli saata, aga need olid ju rikaste lapsed ...

Peeter uinus sel õhtul uute mõtetega, uute julgete kavatsustega. Alt toast aga kostsid jutuhääled üles laudile niikaua, kuni uni ta silmad kinni vajutas. Seal otsustati lõplikult ja üksikasjaliselt kõik Peetri õping•tega seotud küsimused. Lepiti kokku, et vanaisa ühes vanaemaga hoolitsevad lapse rõivaste ning jalavarjude eest, samuti varustavad vajaliku rahaga õppemaksu tasumiseks ja raamatute ostmiseks. Vanemad aga saadavad järele söögi ning kannavad korterikulud.

SEITSMES PEATÜKK

«Kuule, Peeter, mis sa ise arvad, kuidas sul saksa keele kirjalik täna läks?»

«Mis sa nüüd Peetrilt küsid — ta on ju kogu talve läbi Sidri-Vidri käest ainult viisi noppinud, miks ta siis täna pidi kahe peale kirjutama! Küsi parem minu käest!»

«Mis ma sinu käest siis paremat küsin, see on ju enne teada, et oled kolmemees.»

«Jah, pärast seda, kui mina ta Sidri-Vidriks ristisin ja

kogu see jutt talle kõrvu läks, on vanaeide silm ikka viltu peas, kui ta minu vihku vaatab. Ei minusugune patune nüüd elus enam saksa keeles kolmest kaugemale pääse,» ohkas kolmemees.

«Ära lootust kaota, Sidri-Vidri on juba aastates inimene, kauaks teda enam siia õpetama jätkub. Tuleb teine, hakkad sina ka paremaid numbreid saama. Aga kui sa minu tõsist arvamust teada tahad, siis ütlen, et sa oled kolmemeheks kohe sündinud.»

«Kõik võib ju olla, aga sünnitunnistusele küll pole märgitud,» ohkas «kolmemees» iseenda kulul nalja tehes.

«Mis sa ohid! Kolm on kõva number ja viib igalt poolt läbi — tõesti, tõesti mina ütlen teile... Kes ei sünni veest ja vaimust, see ei pea mitte taevariiki pärima,» jätkas keegi poistest usuõpetuse tunnis pähe jäänud fraasi korrates.

«Mis sa kelgid oma köstrilt korjatud sõnadega! Mina aga ütlen, et kes täna ei rõõmusta, selle süda peab kivist olema, sest homme on viimane eksam. Hurraa!» karjus lühikeste turris juustega poiss ja viskas oma lindiga kaunistatud koolimütsi õhku.

«Sa hüüa hurraa siis, kui sul viimane eksam on antud, — homme võid veel ajalooga vastu taevast lennata, siis sulle hurraa,» manitses prille kandev vana mehe tooni järele aimata püüdev poiss.

Koolist tulev poistesalk jõudis tänavaristile.

«Ärge siis unustage, et kell seitse on alevipoistega sel kevadel viimane jalgpallilahing, — kes võidab, on kogu suve otsa tšempion. Sa, Peeter, oled väravas nagu ikka.»

«Ei, Jaan, täna õhtul ei saa — pean eksamiks ajalugu õppima, kogu talve ei viitsinud teist vaadata...» ütles Peeter kergelt punastades.

«Mis sa ajad! Ise teadsid alati teistest paremini! Kuulete, poisid! Ta pole viitsinud vaadata! Teate, mehed, see on tõejutt — õhtul kell seitse kõik jõe äärde jalgpalliväljakule! Kes tahab õppida, see õppigu enne või pärast pallilahingut.»

Peeter jättis poistega nägemiseni ja tõttas pikkade sammudega uulitsat mööda alla, sinna, kus Kärdla alevi armetute majade rida kadus metsaserva. Seal, päris

tänava lõpus asus ka Tuudre Madli pisikene onn, kus Peeter oli elanud juba viis koolitalve. Peetri kasutada oli imetilluke köögi kõrval asetsev kamber. Kambrikesel oli üksainus kahe ruuduga aken, kuid ukse aset täitis sitsriidest kardin. Esimesel ja teisel kooliaastal oli tuba tundunud suuruselt päris parajana. Aga nüüd, mil seitsmeteistkümne-aastane Peeter oli peaaegu vanaisa pikkune, jäi tuba väikeseks — eriti öösel, magamise jaoks. Kuid sellest saadi niiviisi üle, et õhtul enne magamaminekut asetati pikk voodi aset täitev pink nii, et võis öösel sirutada jalad läbi ukseava kööki.

Tuudre Madli elas kunagi Viirekülas, Peetri ema sünnikoha naabruses, kus ta mehel Villemil oli vanematelt päritud väike kalurionn ühes vakamaa-suuruse liivase põllulapiga. Sellest ajast oligi pärit Madli ja Peetri ema tutvus. Tuudre Madlil ja Villemil polnud lapsi. Pärast mehe surma ei tahtnud Madli enam Tuudrel elada. Talle tundus, et siin, kus iga tööriist, iga nurk ja öösel voodigi meenutavad surnud meest, võib aja jooksul hulluks minna. Madli müüs mehest järele jäänud varanatukese, pani müügi eest saadule juurde Villemi Pärnus mõrrapüügil säästetud kuldrublad ja saigi niipalju kokku, et ostis Kärdlas vana viltuvajunud majaonni. Algul käis Madli kalevivabrikus tööl, aga kui vanadus end tõsisemalt hakkas tunda andma, anti tema töökoht nooremale. Kuna vabrikus töötatud aastad ei andnud õiget arvu välja, jäi Madli vanadustoetusest ilma. Ta soetas endale lehma, paar kana ja seapõrsa. Maja kõrval oli paari peenra jagu maad. Ja Madli elas kuidagi ära, nagu paljud teisedki alevi vanad, kes jalgu järele vedades sammult surma poole komberdasid. Sugulasi tal polnud. Samuti polnud ta oma kinnise iseloomu tõttu suutnud alevis tutvusi soetada. Kuid Madli oli hea inimene. Kogu oma vanainimese südamesoojuse kulutas ta nüüd Peetrile.

Peeter astus lausa süllapikkuste sammudega kitsast tänavat mööda metsa poole. Soe maikuu päike naeratas sinavast taevast, puude otsas vilistasid kuldnokad, teeäärses rohtukasvanud kraavipõhjas leidus juba kollaseid kullerkuppe ja metsalähedane õhk oli täis kevadet. Sama palju kevadet kui oli looduses, kääris ka Peetri hinges.

Ta polnud veel kunagi tundnud, et kevad võis minna otse kätesse, jalgadesse ja kogu kehasse. Sel kevadel tundis ta oma liikmetes määratut jõudu ja südames imelist igatsust. Sel kevadel oli ta esimest korda habet ajanud ja sel kevadel tajus ta täie selgusega, mis tähendas talle Leena. Jah, Leena! Muuseas, Leenaga oli tal tänagi õhtul kella seitsme ajal kokku lepitud kohtamine. Olid otsustanud minna jalutama alevist välja Võrgusaare teele. Elu oli ääretult ilus. Tulevik peitis endas niipalju salapärast, mida ei jõudnud ega jõudnud ära oodata.

Vana Madli ootas Peetrit jahupudru ja rõõsa piimaga.

«Nüüd, Peeter, pead tugevasti sööma, et eksamite lõpuni vastu pead,» manitses Madli, kui poiss laua äärde istus.

«Sinu keedetud puder on mind siiani eksamitel hästi aidanud — puha viied,» naeris Peeter ja asus ahnelt söögi kallale.

«Suureks oled mul kasvanud ikka sellesama pudruga. Kui viie aasta eest tulid, siis olid küünrapikkune, aga nüüd vaata, et ei mahu enam tuppa ära.»

«Kui sa veel teaksid, kui palju jõudu ma endas tunnen! Sinu majanatukese võtaksin selga ja viiksin metsa, kui tahaksin.»

«Mis sa nüüd ilmaaegu ... Aga ju see peab ka jõud ja tahtmine olema, iga jumala laupäevaõhtu jalgsi kolmkümmend versta koju minna ja sealt moonakotiga tagasi tulla. Jalad on sul küll kiiduväärt.»

Peeter oli söönud ja vaatas seinakella.

«Kell on kolm. Nüüd poole seitsmeni ajalugu, ja siis ... Tead, tädi, siis lähen Leenaga tunniks-paariks mööda Võrgusaare maanteed luusima.»

«Tee, kuidas arvad, Peeter, patsluusimist on sulle ka vaja, muidu jääd raamatute taga puha kõverasse ja kooku. Mina lähen nüüd välja peenraid tegema, siis ei sega sind õppimise juures, aga ... Tead, Peeter ... Leenast pea tõsiselt lugu ja vaata, et sa mul seda tüdrukut kunagi ei peta! Leena on hea laps ... Mäletad, kui sul tunamullu leetrid olid? Kõik õhtud istus siin sinu voodi ääres ja raamatudki olid kaasas ... Vahel luges sulle, vahel õppis ise ... Ta oli ju siis alles

neliteist aastat vana, aga jutt ja olemine nagu vanal inimesel . . .»

«Mul pole pähegi tulnud Leenat petta. Leena . . . Noh, tead, niisugust tüdrukut teist ei ole!»

Madli läks välja, millegipärast sügavalt ohates. Meenus talle ta enese elukevad ja see, kui vähe täitus sellest, mis varases nooruses kavatseti, või midagi muud kurba? Seda teadis ainult vana, veel elu ehakuma tajuv üksik naine ise.

Peeter aga asus tõesti ajalooraamatu taha. Ta suutis õppeainega tegelda ka siis, kui kevadhääled helisesid võimsalt, tahtes lämmatada kõike muud.

Võrgusaare maantee saab alguse alevi keskusest, suundudes noolsirgelt lõuna poole. Alevi piiril teeb see järsu pöörde paremale ja kaob loogeldes tihedasse männimetsa. Siin, maanteepöörangul põlismändide all kohtusidki mõni minut pärast kella seitset Peeter ja Leena.

«Leena! Tere! Pidasin sind ikka korralikuks tüdrukuks, aga nüüd lasksid mind vist küll mitu tundi oodata.»

«Ära lobise, Peeter! Sa ootasid kõige rohkem viisteist minutit — kahju, et kella pole . . .» ja Leena ulatas Peetrile tervituseks kitsa kõhna käe, mille viimane jättiski oma pihku. Nii jalutasid nad hea tüki maad vaikides metsa poole.

Peeter oli pikk ja peenike nagu pootshaagi vars; otse võimatu oli uskuda, et needsamad püksid ja pintsak, mida ta kandis, talle kõigest aasta tagasi päris parajad olid. Leena, kes oli samuti kasvult tublisti üle keskmise, ulatus Peetrile vaevalt õlani. Tüdrukul olid paksud valmiva nisu helki juuksed. Ilma nende juusteta oleks teda võinud hõlpsasti poisiks pidada, sest puusad ja rinnad olid tal alles arenemata, nägu poisilikult tedretäheline ning kõhn. Kuid peamise veetlevuse, jah, isegi ilu andsid näole suured pikkade-pikkade ripsmetega taevassinised, ebaharilikult väljendusrikkad silmad. «Nendest silmadest võib lugeda nagu raamatust,» oli Peeter kord ütelnud.

«Peeter, kas sa homme kohe pärast eksamit koju lähed?»

«Mis ma siia enam... kodus meheabi vaja, — paat parandada ja siis kalu püüdma... Isa, jah, tema tervis pole ka suur asi — juba teist kuud voodis... Sel aastal ei saanudki Tallinna ehitustööle minna. Võib-olla tuleb mul kool hoopis pooleli jätta ja merele minna.»

«Sul siis ikka see mereleminemise mõte peas, pole veel maha jätnud?»

«Pole jätnud ega jäta ka! Olen endale lubanud, et meri olgu minu elus esimene ja kõik muu teisejärgulise tähtsusega.»

«Meremehena oleks võib-olla tore küll, ja kui mina oleksin poiss, läheksin ka merele, aga... kui ükskord mehele peaksin minema, siis meremehele küll ei läheks, sest...»

«Mis sellest siis oleks?» küsis Peeter ärevalt.

«Saa aru, Peeter! Ma ju armastaksin oma meest... ma ei suudaks temast kaugel olla...»

Leena vaatas anuva pilguga Peetri hallidesse silmadesse. Peetrile tundus, et selle vaate kammitsas oleks ta valmis kõigega nõustuma... Talle meenusid vanaisa sõnad: «Näed, mis võis teha üks näkisilmadega naine niisuguse tubli mehega, nagu oli sinu isa... Jah, ka kuival maal võib kohata näkisilmi, aga siis on nad mõne naise peas...»

«Leena, sul on näkisilmad!»

«Oled sa siis näki silmi näinud?»

«Enne ei olnud, aga täna õhtul korraga näen. Minu vanaisa räägib, et kui näkk merest otse silmi vaatab, siis võib mehe laevalt üle parda meelitada ja üldse... panna ükskõik missuguseid lubadusi andma.»

Leena lõi pilgu maha ja vaikis. Ta põskedele tekkis veidi sügavam puna — või oli see läbi puuokste paistva õhtupäikese punetav helk, mis peegeldus neiu näolt.

«Kui sa, Peeter, homme Kärdlast ära lähed, siis on see kauaks ajaks meie viimane jalutuskäik. Tead, mul on sinule ka uudis. Minu onu kirjutas Tallinnast. Ta on vana mees, perekonda pole. Kirjutab, et tahab mind endale kasulapseks võtta ja Tallinnas edasi õppida lasta.»

«Ja sina?»

«Mis siis ikka, — isa-ema mul pole... Rääkisin sulle vist kunagi, et ma oma isast üldse midagi ei tea... ja ema suri juba ammu... Kui kaua vanaema ikka jaksab mind toita ja koolitada... Onule on võib-olla söögitegijat-toakoristajat hädasti vaja ja niimoodi saan ehk osalt tööga talle äragi tasuda. Siin aga olen täiesti üleliigne, pole minust kellelegi kasu.»

«Aga minu unustad ära, kui suurde linna lähed?»

«Miks sa niimoodi räägid, Peeter! Säärane jutt teeb meele nukraks... Sa peaksid teadma, et mina ei unusta kunagi... vana sõpra...»

«Leena, kas sa oled nõus vanduma, et eluaeg... et me jääme eluajaks sõpradeks?»

Tüdruk vaatas jälle üles ja Peeter tundis, et selle pilgu mõjul hajus mets, päike, maantee — kõik, kõik... Ta nägi vaid Leena silmi, millest kiirgas nii palju hellust, soojust ja armastust.

«Olen nõus, Peeter,» sosistas tüdruk vaevalt kuuldavalt.

Nad astusid teelt kõrvale suure männi alla, kus paks sammal kattis rohelise vaibana maad. Peeter võttis neiu käed oma pihkudesse ja nad jäid seisma, näod üsna vastakuti.

«Leena, mina vannun enne ja siis sina, aga mõlemad täpselt samade sõnadega.»

«Vannu, Peeter!»

«Olgu need igivanad puud, päike ja kogu loodus siin tunnistajateks, et luban kogu eluaeg... kuni surmani... kalliks... sõbraks pidada Leena Talvetit. Kui mina oma vande peaksin murdma, siis tõusku meri üle kallaste ja uputagu mind, kui juhtun olema maal, aga merel neelaku mind haid!»

Peeter oleks äärepealt vandunud: «kõige kallimaks sõbraks», kuid siis meenus talle jälle meri, millele peab iga meremehe südames esimene koht kuuluma.

Leena nägu oli kahvatu, ta vaatas Peetrile otse silmi ja vandus... mitte sõna-sõnalt Peetri järgi, vaid — «eluaeg kuni surmani kalliks pidada ja... armastada Peeter Murdu... Neelaku mind haid,» lõpetas tüdruk vapralt.

Pärast tõotust vabastas Leena käed Peetri omadest, pani nad poisi õlgadele ja sosistas:

«Nüüd suudle mind!»

Peeter, kes oli seni ründav pool, kohmetus hetkeks, kummardus siis ja puudutas suuga Leena kuumpalavaid huuli.

Vaikides jalutasid nad käsikäes kaugemale metsa. Mõlemad vaatasid kõrvale, mõlematel hõõgusid näod. Puude vahel väikese lagendiku serval leidus suur lame sammaldunud kivi.

«Istume, Peeter. Ma näitan sulle midagi, mille sa vist juba ammugi oled unustanud.»

Nad istusid ja Leena võttis kaelast peenikese keti otsas rippuva karbikese, mille sees oli mitmeks kokkumurtud paberileht.

«Arva, mis paber see on?»

«Kus mina seda oskan arvata.»

«Siis vaata ja loe.»

Peeter võttis paberi, harutas lahti ja nägi, et see oli koolivihikust rebitud täiskirjutatud leht. See oli esimene kiri, mille kolme aasta eest oli saatnud Leenale neljateistkümne-aastane Peeter. Poiss oli kaua pead murdnud, kuidas kirjutada, aga siis oli appi tulnud igivana raamatuke armastuskirjade näidistega, mille Peeter kellegi vanema klassi poisi käest oli saanud laenata. Selle raamatukese abil seadis Peeter kokku kirja, kus seisis sõna-sõnalt:

«Kõrgestisündinud ja kõigi poolt lugupeetud vooruslik neitsi! Ärgu mõistku Su süda hukka mu julgust ja ärgu langegu Su roosikarva huultelt laitvat sõna minu teguviisi kohta, kuid minu südame salajasemad igatsused sunnivad avaldama Sulle oma mõtteid kirja teel, sest suuliselt Sinu iluduse paistel ei saaks ma suure kohmetuse ja tagasihoidlikkuse pärast seda mitte välja öelda.

Päeval ja ööl oled Sina minul meeles ja mul ei ole suuremat soovi, kui langeda Sinu jalgade ette ja suudelda Su kleidipalistust, milleks aga mina ennast kuidagi väärilisek ei pea. Nüüd pead Sa juba isegi olema aru saanud, et olen Sinu jumalikku ilu ja suurt vooruslikkust hakanud armastama

üle kõige siin ilmas, ja kui nüüd Sina vähegi kaasa tunned minu südamele, mis Sinu pärast verd jookseb, siis kirjuta vastuseks kasvõi üksainus sõna. Olgu see siis minu teguviisi kõige kangem hukkamõistmine, mis teeks minust õnnetu inimese maailmas, või Sinu sõna, mis tõstaks mind seitsmendasse taevasse.

Igavesti Sinu Peeter Murd.»

Peeter tundis enda kirjutatud ridade pärast piinlikkust ega teadnud, kuhu vaadata.

«Ega's ma seda omast peast... Lembra Paulil oli niisugune raamat...»

«Ükskõik, kust sa selle maha kirjutasid, aga see kiri sai ikkagi meie... noh... sõpruse aluseks ja mina hoian seda nüüd kogu eluaeg oma südame juures.»

«Mäletad, Leena, kuidas me esimest korda jõe ääres kohtusime? Sinu kleidiriide lilleline mustergi on mul veel sellest õhtust meeles.»

«Miks ei mäleta, Peeter! Sa ei rääkinud minuga sel õhtul kolme sõnagi, — muudkui vaatasid aga puude latvu.»

«Jah, see oli juba ammu... Leena, millal sa Tallinna sõidad?»

«Ei tea, vist sügisepoole. Kui sinna jõuan, siis kirjutan ja annan aadressi.»

Kevadeõhtune videvik roomas ettevaatlikult põõsaste tagant välja ja mähkis endasse puude tüved, mille ladvus aga särasid veel loojuva päikese kiired. Noored tõusid kivilt ja kõndisid ruttamata tagasi alevisse. Astusid tihedalt teineteise vastu liibudes. Nad tundusid teineteisele nii lähedastena. Kõik kahtlused, lahkumiskurbus ja ebakindel tulevik hajusid kaugele, kaugele. Küllap see oligi Peetri ja Leena elu kõige õnnelikum päev.

Järgmisel õhtul aga sõitis vanaisa külast laenatud hobusega Peetrile järele ja tõi sõna, et isa Ants oli möödunud ööl hinge heitnud.

«Sõjaväljalt saadud tiisikus viis noore mehe hauda... Pole sinul, Peeter, enam isa ega minul poega...»

Suured pisarad veeresid vanaisa silmist, jooksid mööda põski alla ja kadusid habemesse.

Pärast isa matuseid oli Peetril esimeseks mureks otsida teenistuskoht laevale, sest nüüd, mil perekonna peatugi oli kokku varisenud, ei võinud õpingute jätkamine enam küsimuse alla tulla. Vanaisa Toomas küll julgustas, et «ehk katsud veel aastat paar koolis käia, — teen mõne kausi rohkem, petan veidi kaltsude ülesostjat ja saamegi läbi,» aga Peeter mõistis isegi, et niisugused sõnad olid rohkem vanaisa elurõõmsa meelelaadi tulemus kui reaalse kaalutluse tagajärg. Praktiline vanaema ütles kohe välja:

«Nüüd, Peeter, on asjalugu küll nõndamoodi, et meite jõud-ramm on otsas. Looda ainult oma tiibade peale ja õpi elus ise juurde, mis koolist puudu jäi. Kui sul rahakopikas peaks üle jääma, siis hoia alles ja koolita end ise — meite eest ära muretse — meite, vanade tee läheb ikka ühtemoodi surma poole, kas raha on või pole ollagi.»

Ema oli algul Peetri merelemineku vastu. Tema soostumist polnud kerge saada. Ja kui lõpuks saadigi, siis oli see vaikiv nõusolek, mitte sõnades väljendatud.

«Mõtle nüüd ise järele, Peeter, paljuks see meri on andnud ja mis on ta sinu suguvõsalt võtnud. Vanavanaisa Juhan uppus ühes soolalastis laevaga Riia lahes, vanaisa Toomast sai merel joodik, vend Jüri läks laevale ja on nüüd kadunud enam kui kaheksa aastat. Isa, tõsi küll, päris tiisikuse sõjaväljalt, aga sügiseste öödega merel külmetas juurde ja ... nii see läks.»

Ema pühkis silmist pisara ja jätkas: «Näed ise, et meri ei armasta meie suguvõsa mehi ... Mõnele annab ta küll rikkust ja vara, aga meilt võtab kõik ... Ära mine merele, Peeter! Õpi endale mõni amet — mine kasvõi va Siimuveski Siimu palvele, ehk võtab sind veskisse möldripoisiks ... Kas ma siis tõesti pean kaotama kõik, kes mulle südamelähedased on!» Ema kuivatas uuesti põllenurgaga silmi ja nähes, et Peetri näol oli endine otsustavus, rääkis vaikselt, nagu endale:

«Tiiu oli alles pisike, kui läks ... Teid jäi veel kaks järele ja lootsin, et saan veel mitu last ... Siis läks Jüri ... Küllap ta kusagil veel elus on, aga miks ta kirja-

tähte ei saada! Võib-olla on vangis ... Olin ise kogu aeg veel noor, jaksu ja kannatust jätkus kõigeks, aga pärast Antsu surma olen vanaks jäänud — jõudu ei ole enam ... Muudkui hoop hoobi otsa ... Nüüd lähed sina ka ära, ja kui Rein kaelakandjaks kasvab, küllap läheb temagi ...» Ema vaatas kauge, enesest äraoleva pilguga läbi akna sinavale lahele, mille kohal tiirutasid suured lumivalged merekajakad.

«Ema, sul pole õigus, kui sa ütled, et meri ei armasta meie mehi. Mina tunnen ja tean, et meri armastab just mind. Kui ta ei armastaks, siis oleks ta mind juba kaheksa aasta eest Kassisaare säärel hukka saatnud. — Mäletad, kui tulime vanaisaga Saaremaalt «Voolinnu» merreajamise talgult? Jah, ka mina armastan merd! Minust saab kas meremees või minust ei saa üldse midagi.»

Ja Murru Anne vaikis. Ta hakkas pikapeale harjuma mõttega, et Peeter siiski merele läheb. Leppis saatusega, nagu paljud teisedki randlaste emad lugematuis mereäärsetes kalurionnides, kelle pojad, niipea kui tiivad neid kandma hakkasid, iga nelja tuule poole lendasid. Ainult harva saabus kirjatäht kusagilt maailma otsast, teatas, et pesast lennanud poeg polnud veel elutormis hävinud, ja veel harvemini juhtus, et kirjaga ühes saabus elust murtud vanematele toetuseks dollar, naelsterling või sinine kümnekroonine. Seda kõike teadis Murru Anne ja vaikis.

Kuid poiss oli madrusekoha otsimisega veidi hiljaks jäänud. Mai lõpp hakkas kätte jõudma ja enamik rannasõidupurjekaid oli juba Pihlalaiu tagant talvekorterist merele läinud. Kes Tallinna poekauba järele, kes saarte randadesse põletuspuid laadima. Lahe viimases sopis seisid talvest saadik veel ainult kaks kaljast. Üks oli Tärgama meeste «Helga» ja teine Lahepere Mihkli «Viirelind». («Voolind» sõitis suved ja talved kaugesõidus.)

Peeter polnud veel unustanud laevaomaniku Lahepere Mihkli mõne aasta eest lausutud pilkesõnu ega tahtnud nüüd Mihklilt teist korda kohta küsima minna. «Helga» kipper ja üks kaasosanikest, vana Härmaste Simmu, oli aga kuulus oma ihnsuse ja meeste petmise poolest. Selle-

pärast ei läinud omaranna mehed, kes teda tundsid, heameelega «Helga» peale sõitma. Lautri Mardi käest, kes käis «Helga» peal päevatööl tekki triivimas, kuulis Peeter, et laeval olla «noorema mehe» koht vaba. Järgmisel hommikul läkski Peeter ühes Mardiga «Helga» kipri juurde ennast nooremmadruseks pakkuma. Härmaste Simmu, aastat viiskümmend vana, rasvunud mehemürakas, vaatas kohasoovijat väikeste pilusilmade luurava pilguga.

«Suure kondiga näid sa olevat ja pikkust on sulle ka antud päris mehe eest, aga ... peenike oled veel — ega's sul täismehe jõudu ikka ole ... Minu «Helga» on õieti kolmemehe-laev, aga mis sa hing teed ära, kui nüüdse aja noored mehed ei viitsi enam tööd teha, — peab võtma kolme asemel neli. Mõned ütlevad, et mina maksan odavamat palka kui teised. Aga mina teen ju ometi inimeste ja jumala ees õieti, kui jagan kolme mehe palga nelja peale, sest õiguse pärast on minu laevas tööd ainult kolmele täismehele. Laev laadib kõigest kuuskümmend sülda puid — mis prahiraha ma selle eest saan? Aga ega's minu kaljasel ole paha sõita. Tööd teeme nagu oma tööd ... On vaja, teeme kella vaatamata — ei ole, magame. Kõik käib meil rannaseaduse järgi. Nii et kui oled kolmekümne krooniga kuus nõus tulema, siis too oma kott laeva.»

Peeter teadis juba vägagi hästi, mis tähendas «rannaseadus». Siiamaani polnud küll keegi seda kirja pannud, aga see oli sellegipoolest kehtiv kõikidel ligisõidulaevadel. Rannaseadus tähendas sisuliselt, et meeskond andis end tingimusteta laevaomaniku meelevalla alla, rühmas ööd-päevad kokku, normeeritud tööajast ega ületundidest ei räägitudki. See oli see, mida Härmaste Simmu väljendas sõnadega: «Teeme tööd nagu oma tööd.» Imeväikesest näljapalgast pidi meremees veel toiduraha kiprile tagasi maksma. Proviisi aga ostis kapten ise ja arvestas meestel kuu lõpus nii palju palgast maha, kui südametunnistus lubas. Südametunnistus, nagu teada, on ühel ühtemoodi, teisel teistmoodi ja kolmandal puudub hoopis. Rannaseadus, mis riisus meremehelt kõik õigused ja asetas ta töölooma seisukorda, püsis jõus tänu sellele, et meresõiduhimulisi noormehi leidus saar-

tel alati rohkem, kui piiratud tonnaažiga kaubalaevastik oli võimeline tööga varustama.

Ka Peetril polnud muud valikut, kui viis oma meremehekoti, mille oli saanud vanaisalt kingituseks, mõnede väheste asjadega «Helgale». See meremehekott oli valmistatud kõige paremast purjeriidest, kahekordsete õmblustega, ümmarguse põhjaga, vasksilmade ja türgipuntidega kaunistatud lukuklamber suus. Ja mis peaasi, kott oli läbi purjetanud kõik maailma ookeanid ja juba ette soolase mereveega läbi pargitud.

Peale Peetri oli laeval veel kaks madrust — Tedrikopli Sass ja Tohi Aleks, mõlemad Suurevallast. Nad olid juba keskealised mehed ja pidasid endid väga kangeteks meremeesteks, ehkki kumbki neist polnud rannasõidust kaugemale saanud. Peetri kohustuste hulka laeval kuulus ka meeskonnale söögi keetmine. Seega oli ta midagi madruse ja koka vahepealset või õigemini küll madrus, kes sel ajal, kui teised puhkasid, valmistas meeskonnale toidu ning pesi sööginõud.

Laevapere ruumid asetsesid aluse ahtriosas. Madrustel kolme peale ruhv, uks vööri poole, selle kõrval kambüüs ja kipril eraldi kajut päris ahtris. Meeskonnaruhv oli neljakandiline punker — kaheksa jalga pikk ja viis lai. Sisustus koosnes kolmest pealistikku asetatud laudkoist, vanast kastist, mis täitis laua aset, kahest taburetist ja ümmargusest plekkahjust. Kui nüüd veel lisame juurde, et koid ja seinapragude vahed kubisesid lutikatest, siis oleme saanud enam-vähem tõetruu ettekujutuse rannasõidukaljase «Helga» meeskonna eluruumist.

Sass ja Aleks kohtlesid algul uustulnukat, «esimese reisi josplit», üleolevalt ja andsid Peetrile igal võimalikul juhul mõista, kui palju tal olla õppida enne, kui tast saada samasugune vana merekaru nagu nemad on. Peeter aga ei teinud sellest väljagi, vaid asus oma esimesel laeval omandama meremehe kogemusi kogu energia, püsivuse ja kannatlikkusega.

Paari päeva pärast lõpetati laeval teki triivimine, löödi purjed alla ning ühel varahommikul purjetas «Helga» kerge maatuulega, ainult juurdevõetud taakseli varal, Pihlalaiu tagant talvekorterist välja. Jäi Kassi-

saare sääre otsa ankrusse ja hakkas Tallinna jaoks põletispuid laadima. Rannast veeti halud paatide ja lotjadega laeva juurde, kus paadimehed need tekile loopisid. Meeskonna tööks oli puude laadruumidesse paigutamine. Lauge ranna tõttu pidi «Helga» jääma ankrusse ligemale kahe miili kaugusele kaldast ja paatidel oli pikk tee vedada. Laeva laaditi mitu päeva. Tööd alustati päikese tõusuga ja tehti õhtul kaua pärast pimeda saabumist. Oli vaja öösel asetada paigale kogu õhtul viimaste paatide poolt kohale toodud laadung. Lõunavaheajal ja õhtul pärast tööd, kui teised mehed reelingule toetudes suitsetasid, pidi Peeter sööki valmistama. Mõnikord, kui toit meestele ei maitsenud, sai ta sõimata. Kuid Peeter oli kehaliselt tugev ja heade närvidega. Ta kannatas välja, ei nurisenud. Iga algus olevat raske, oli ta kuulnud vanadelt ja kogenud meestelt.

«Helga» kipril, Härmaste Simmul, oli ka üks hea omadus. Ta kartis jumalat. Simmu jumal oli, tõsi küll, veidi isesorti jumal. See ei keelanud nõudmast meestelt ülejõu käivat tööd, ei keelanud petta teisi ega Simmut ennast viina joomast. Kuid üks asi, mida Simmu jumal rangelt nõudis, oli see, et pühapäeval ei tohtinud laeval keegi tööd teha. Ainult siis, kui oldi merel purje all, ei keelanud jumal roolimeest kurssi pidamast ega madruseid purjesoote sättimast. Sellest siis tuligi, et laupäeva õhtul lõpetati laadimine veidi varem ja kõik peale Peetri, kes pidi jääma laeva vahimeheks, valmistusid maaleminekuks. Sass oli peeglitüki naagelpingile asetanud ja kraapis oma vahuga sissepintseldatud karvast lõuga. Nüri habemenuga oli valus ja Sass oli vihane nagu alati, kui ajas habet. Täna juhtus veel niisugune rumal tükk, et lõikas põske pika haava. See ajas Sassi puha marru ja ta kukkus oma laias Suurevalla murrakus kiruma:

«Korradi nuga sihane! Pane teine abet aema, siis on nüri ja juurib karvu, aga koonu leikama on raibe terav küll! Puha puhki! — Lehed sa niid änam ehtu Salme juure vei jätad sa minemata.»

Sass, ühes käes peeglitükk ja teises kalts, millega pühkis põselt verd, käis halisedes ja kirudes mööda tekki. Peetrile, kes seisis kambüüsi uksel, näis Sassi ühelt poolt raseeritud ja verd tilkuv nägu niivõrd nalja-

kana, et ta puhkes laginal naerma. See aga ei mahtunud Sassi hinge.

«Mis sa, korradi jospel, hernud! Vaata, et vetan sul, koorapujal, kraadist kinni ja raputan luud-liikmed puruks — siis tääd, kida sa naarad! Niid, jospel, nühid mu saapad puhtaks — see ju igas laevas jungede töö!» Ja Sass tõi ruhvist paari saviseid säärsaapaid, milledega möödunud pühapäeval maal oli käinud. Viskas need Peetri ette tekile:

«Et oleks mul puhtad nii, et klantsivad!»

Peetri näolt kadus naer. Ta vaatas hetke oma jalge ees lamavaid vanu säärsaapaid ja ... järgmisel silmapilgul lendas üks nendest omanikule nii õnnetult tagasi, et Sassi näole jäi porine kontsajälg. Sass tungis Peetrile kallale, kuid «jospli» rusikad polnud vana merekaru omadest halvemad ja juhtus ootamatu — Sass sai haleda sauna. Aleks, kes kogu seda lugu ruhvi uksel pealt vaatas, kavatses algul Sassile appi minna, aga nähes, mis Peetri rusikad on võimelised korda saatma, hoidus teiste omavahelistesse asjadesse segamast.

Kogu nimetatud vahejuhtumi tagajärg oli, et sellest laupäevaõhtust saadik hakati Peetrit kaljasel täismeheks pidama. Üleolev suhtumine Sassi ja Aleksi poolt kadus ja, niivõrd kui seda lubas suur vanusevahe ja erinev maailmakäsitlus, said nendest kolmest päris head seltsimehed.

Ühel ilusal juuniõhtul, mil kerge maatuulega kandus laevani külakoerte haukumist ja paadimeeste hüüdeid, sai «Helga» täislaadungi kätte. Päikese loojangul hakati purjesid tõstma. Esiteks šooner, siis kroot ja lõpuks kliivrid. Kipper ühes Sassiga sikutasid piikvalli ja Aleks Peetriga kloud. Purjed kerkisid ja võtsid tuult. Laev muutus rahutuks nagu rakmes noor hobune. Nüüd takistas purjekat ulgumerele ruttamast vaid põhjas olev ankur. Kõik purjed juurde võetud, algas ankru hiivamine. Laeval oli käsipeli, millega ankru tõstmine oli pikaldane ja vaevarikas töö. Ankrupeli käepidemed käisid kilinal-kõlinal üles-alla ja vahetevahel äigas üks või teine särgikäisega üle lauba, et higi ei voolaks silmi.

Roostetanud keti ragisedes tõusis põhjast raske ankur. Kerge briis haaras purjedest ja laotatud tiibadega vee-

linnuna tüüris «Helga» Kassisaare sääre tagant välja. Vööris vulises lõbusalt ning laeva ahtri taha jäi lai vahutav kiiluvesi. Purjede surve all kergelt kreenis, lõikas laev sujuvalt läbi tuulest virvendava veepinna.

Sass oli roolis, kipper uuris kajutilael kiikriga maamärke, teised võisid puhata või teha, mida ise tahtsid. Peeter istus tekilaadungil ja silmitses möödalibisevat rannajoont. Sealt, Lestalaiu tagant, kus õhtune udu kerkis rannakadakate vahelt üles, paistis veel tükike kodukallast. Veidi vasakul, kus valendav maanteepael tegi järsu käänaku lepavõsa mustavasse varju, teadis Peeter kaldal seisvat isa paati. Paadi oli Peeter enne laevaminekut jõudnud ära tõrvata ja nüüd pidi see tubli merekaaslane kaldal ootama, kuni väike Rein soodihoidjaks kasvab. Kodukoha õuemändki paistis veel vastu päikeseloojangu järele punetavat taevast. Eha helkis rannakividelt ja värvis kaldal liiva roosakaks. Kajakad laskusid laiskadena veepinnale puhkama. Üks neist istus vokkmasti topile ja vaatas uudishimulikult alla, pöörates pead kord ühele, kord teisele poole. Suveõine hämarus tihenes. Rannajoon muutus ähmasemaks. Horisondil virvendasid majakate plinktuled. Krootpurje alt pilkus juba Harilaiu tuletorn. «Näib, et «Helga» on hea minekuga laev, ja kui vedusa tuule peab, siis oleme juba homme õhtuks Tallinnas,» mõtles Peeter, kes oma südames soovis, et reis kestaks kuid. Ta igatses torme ja ohte, saada üle parda uhutud ja päästetud, näha laeva hukkumas ja teha sangaritegusid. Kuid sääraseid asju kuuleb nüüdsel ajal vaid vanade meremeeste juttudes... Peeter aga tundis endas noore vere jõulist tegevusiha — temas ärkasid ellu möödunud põlvede julged randlased ja meresõitjad. Purjetada ookeanidel, näha võõraid, troopikataimestikust metsa kasvanud Lõunamaa randu — see oleks alles õige elu meremehele! Aga kus sa siis kohe ookeanile, eks niigi võib alata. Pole kerge saada kohta suurele laevale. Oleks mõni reeder sugulane või vanaisalegi tuttav, siis... Niipalju kui Peeter teadis, polnud vanaisal ega isal olnud kunagi sääraseid tutvusi peale Lahepere Mihkli, kes ajas vanaisaga vahel juhuslikult kohates sõna juttu. Pole midagi teha! Töökohti laevadel ei jätku kõigile. Ka töötasud olid viletsad, eriti ranna-

sõidulaevadel. Kolmekümne-kroonisest kuupalgast arvestab kipper kakskümmend söögiks. Kümnekroonisest ülejäägist on vaja saata emale ja sügiseks tarvis osta uus ülikond, sest vana on lagunenud ja ei lähe varsti enam üldse selga. Noh, pole viga, sügis on veel kaugel ja pole mõtet hädale vastu joosta, arvas Peeter. Öö oli soe ja tuulenuhin puhus ühtlaselt. Peeter uinus siiasamasse krootpurje alla magama, kuni Sass ta kella neljase vahivahetuse ajal äratas.

Reis kestis poolteist ööpäeva, ja kohe pärast seda, kui otsad olid Tallinna sadamas pollaritele kinnitatud, algas laeva lossimine. Peeter ja Aleks viskasid halud laeva laadruumist tekile, kuna Sass nad sealt kaile loopis. Mõnikord viimane üksi ei jõudnud, siis aitas ka kipper ise kaasa. Kui jätkus voorimehi, kes kailt laadungit ära vedasid, siis kestis tööpäev sageli kuusteist tundi ja enamgi. Sass ja Aleks mõnikord nurisesid, nõudsid kiprilt, et töö lõpetataks õhtul vähemalt kella kaheksaks, kuid see trööstis mehi oma harilikkude sõnadega: «Mis meil kellast, teeme nagu oma tööd, — kui aega on küll, siis puhkame.»

Aga kui kipper oli astunud hommikul pahema jalaga koist, võis ta vastata ka teistmoodi:

«Noh, kui teile siin ei meeldi, eks siis võtke oma seitse asja ja minge aga seda head laeva otsima.» Kipri niisugused sõnad panid ka kõige tõrksamal madrusel suu kinni.

Peeter tegi tööd edasi endise kannatlikkuse ja visadusega. Ta polnud näinud paremat ega teadnud lahedamaid töötingimusi tahtagi. Tõsi küll, sadamas seisvatel aurikutel lõpetati töö kell kuus ning kuulu järgi oli seal tööpäev kõigest kaheksa tundi pikk, aga see kõik oli kauge ja võõras. Küllap seal oli jälle mingi muu paha külg, sest ega's raha kusagil muidu anta, nagu vanemad mehed armastasid ütelda. Kuid ühel päeval juhtus midagi, mis andis Peetri mõtetele uue suuna, tahtmise rabelda välja Eesti kitsastest oludest ning pöörata selg Härmaste Simmu taolistele kipritele ja nende näljalaevastikule.

Oli pühapäev ja töö sadamas seisis. Sass ja Aleks olid ostnud kahe peale pudeli viina. Nad istusid juba lõunast

saadik ruhvis, jõid, vaidlesid ning jorutasid vaimulikke laule, nagu see pühapäeval vanematele meestele sünnis oli. Peeter oli pärast lõunasööki nõudepesemise lõpetanud ja ootas nüüd luugikoomingsil istudes kiprit, et küsida sellelt luba maaleminekuks. Kipper oli juba hommikust saadik kadunud. Ilma Simmu loata aga ei tohtinud ükski mees tõsta laevast jalga maha. Seda oli «vana» ise sada korda toonitanud. Läbi pärani ruhviukse kostis Sassi purjus hääl:

«Tei toored merimiihed,
kis ilmas rändate,
oh teadke aega, tu-undi
ja pange tä-ehele,
et aeg kord kä-ätte jõua',
kus raamat te-eite ees,
mil peate aru a-andma,
kuis eland i-ilma sees...»

Nüüd hakkasid Sass ja Aleks äkki korraga kõnelema ja püüdsid teineteisest üle karjuda. Vaieldi mingi usulise probleemi üle, mis lõppes sellega, et Aleks ütles:

«Mis sa jamad, Sass, võtame parem viina.»

Kipper, kes oli käinud Hiiumaa meeste purjeka «Väinakari» omaniku juures võõrsil, hüppas raskelt kaljase tekile. Ta oli pisut vintis — müts uljalt kuklas. Peeter tõusis kähku.

«Tahtsin linna minna — ega teil midagi selle vastu...»

Simmu oli aga peremehetsemise-tujus.

«Mis, sina, poiss, tahad libusid taga ajama minna... He-he! Küll ma sinusuguseid tunnen! Las ikka enne kõrvatagused kuivavad ära...»

«Mul ei ole mõtteski sääraseid asju... Tahtsin niisama linna vaadata...» püüdis Peeter kiprit veenda ja tundis, kuidas viha ühes nutuga kurku tõusis.

«Või linna vaadata! Sa vaata parem, et laeva tekk puhas oleks ja ahtris peldik pestud — see on igas laevas jungede pühapäevane töö. Või maale! Kuhugi sa ei lähe! Kas kuuled! Mina ütlen, et sa ei lähe ja mina olen laevas nagu jumal taevas — mis ütlen, see on!»

Peeter läks ruhvi, heitis pikali koisse ja nuttis viha pärast. Ta oli ju lõpuks alles seitsmeteistkümne-aastane. Sass, nähes Peetrit koisse ronivat, imestas:

«Neh, vaada niid poissi... Äi tää, mis sis sind kallil pühabesel pääval nii ää väsitas, et äi jäksa änam jalul seista? Kui ma isi veel ühekorra sinuvanune oli, käisi ma jüba tüdrugute pool. Niid on asilugu jüba sehane, et nooremad naised põlgavad mind nigu vanaks, aga va viina jäuks ole ma veel noor küll...» Sass tõstis pudeli suu peale ja jõi tubli lonksu.

«Küsisin maale, aga see vana nahanülgija ei lasknud,» kirus Peeter, kes vahepeal pisaratest jagu oli saanud.

«Mes sa tühjast... Kiprist niid... Ta ju inimeste piinaja — sehane! Et olgu muudkui keik mihed laevas... Vana ise pani niid vintis peaga pöönama — äi ta enne umigut koist kergi... Kui tahad minna, siis mine! Küll me Aleksiga siin vaatame, et keik ornukis on.»

Sassi sõnadest julgustatud, tõmbaski Peeter puhtakspestud tööriided selga ja hiilis ahtrisse, et vaadata, kas kipper tõesti magab. Sassil oli õigus. Kipper magas nii, et norskamine tekile kuuldus. Peeter hüppas kaile ja astus uljalt mööda Uus-Sadama tänavat linna poole. Varem oli ta Tallinnas käinud vaid üks kord ja sedagi kooli poolt korraldatud ekskursiooniga. Sadama ümbrus oli talle aga täiesti tundmatu. Siin ei jätnud tänav küll pealinnalikku muljet. Uulitsa ääres seisid viltuvajunud puumajad, millede akendest vaatasid välja määrdunud ja kahvatud lapsenäod. Ühel lahtilükatud aknal ragistas grammofon:

«Mu kodu on Roselagen,
Rootsimaa rand...»

Toas lärmasid purjus mehed ja naised... Tänavasillutises leidus suuri auke, kõnnitee paeplaadid olid keskelt nõgusse kulunud ja kogu ümbrus jättis räpase, kasimata mulje.

Tänava lõpus oli kolmekorruseline kivimaja, mille ees seisis salk sinistes tööriietes meremehi. Nagu Peeter pärast teada sai, oli see Meremeestekodu, kus asusid

mõned merealasse puutuvad ametiasutused ja töötute meremeeste ühiselamu. Sellest siis tuligi, et Uus-Sadama tänaval võis alati näha küll söögi-, küll viinaraha kerjavaid meremehi. Üle tänava, Meremeestekodu vastas, oli kõrts, mille uksel uhkeldas silt: «Meremeesteliit». Niisiis oli soolastel vetel töötajate eest küllaltki hästi hoolitsetud. Oli kõrts, kus tööd omav meremees kiiresti rahast lahti sai, oli ühiselamu, kus töötu võis peavarju leida ja Meremeestekodu ees lai tänav kerjamiseks, sest voodikoht ühiselamus maksis ka midagi ning see raha manguti möödaminejailt.

Meremeestekodu eest läbi minnes astus Peetri ette harkisjalu, punase näo ja ebaharilikult laiade õlgadega meremees. Mees oli poolpurjus ja hakkas manguma:

«Kuule, vennas, anna kroon! Kurk on kuiv ja kõht tühi... Näe, sain hamba veriseks ja nüüd... Viska ära!»

«Pole mul endalgi krooni hinge taga,» tunnistas Peeter avameelselt ja tahtis mööduda. Kroonitahtja aga astus jälle ta ette ja laiaõlgse mehe katkiste hammaste vahelt kostis nüüd hoopis teistsugune jutt:

«Vaata, kus nokk! Või tema ütleb, et tal pole ühtegi krooni... Oled vist mõni mustade päevade jaoks koguja, kooner! Küllap sinagi jõuad kord pommile ja siis saad teada, mis tähendab, kui kõht on tühi ja raha pole. — Vurle niisugune! Kas leiad krooni või annan sulle praegu nii, et...» Ägestunud kroonikütt haaras Peetril rinnust ja viimane järeldas juba haarde tugevusest, et ta sellele mehele oma seitsmeteistkümne-aastase poisikese jõuga vaevalt midagi teha suudab. Peetril olekski seekord vist räbalasti läinud, kui mitte keegi Liidu kõrtsist väljunud hästiriietatud mees poleks asja vastu huvi tundnud.

«Karu Ants! *Hands off*[1]*!* Kas sul häbi pole poisikesega jannata! Lase otsekohe lahti — tal niigi juba hirm nahas.»

Kõrtsist väljunud mehel näis olevat autoriteeti, sest Karu Antsuks nimetatud meremees laskis tõesti Peetri lahti ja lonkis minema.

«Sa oleks selle mehe käest päris korralikult tuusel-

[1] (Ingl. k.) Käed eemale!

dada saanud. Ma nägin aknast ja mõtlesin, et niisugune nahk on veel liiga hell Karu Antsu rusikate jaoks.»

«Ole meheks!» tänas Peeter.

Võõras meremees mõõtis pilguga tööriides pikka noormeest.

«Sa näid olevat kombekas poiss — tule minuga õhtust sööma, mul seal laud . . .»

Meremees võttis Peetril tuttavlikult käealt kinni ja viis ta kõrtsituppa.

Liidu kõrts, nagu seda meremeestekeeles nimetati, oli räpane mülgas, kus peremehest kelnerini ja baaridaamist lõbutüdrukuni kõik olid väljas meremeeste rahast tühjakspumpamise peale. Liidu kõrtsi juurde kuulus oma kindel lõbunaistekaader, kelle «tegevust» suunas peremees isiklikult — muidugi vastastikuse kasusaamise eesmärgil. Liidu «naistest» oli oma inglinäokese ja terava keele poolest eriti tuntud nn. Liidu-Vaike. Kõneldi, et Liidu kõrtsi sattunud kord tuntud laevakapten. Vaike olnud kohe jaol ja istunud kutsumata kapteni lauda. Külalisele see ei meeldinud ja ta ajanud lõbutüdruku laua äärest minema. Vaike olnud kuri ja vandunud kättemaksu.

«Mis see kapten õige mõtleb! Et on kuulus mees ja tal on raha . . . Mina olen omal alal vähemalt niisama kuulus, ehkki mul raha pole. Küll ma talle veel supi keedan!»

Varsti pärast seda juhtumit kohanud Vaike kaptenit tänaval, kus too jalutanud oma naise ja täiskasvanud tütrega. Vaike vaadanud kaptenile armsalt silma, naeratanud ja öelnud:

«Tere, kallim!»

Kapten kõhatanud piinlikkusest ja vaadanud kõrvale.

«Vaata aga vaata, kui oma naine kaasas, siis ei taha mind, vaest lõbutüdrukut, enam tundagi,» heitnud Vaike veel üle õla ja läinud võidurõõmsalt oma teed . . .

Peeter nägi läbi tubakasuitsu määrdunud ja katkiste linadega laudu, mille ümber istusid meremehed. Kusagil mängiti lõõtspilli. Paari laua ääres, kus mehed olid juba purupurjus ja toetusid lõdvalt rinnaga vastu lauda, istusid ka naised ning pakkusid vägisi meestele viina. Üht meremeest lohistasid kelnerid mööda põran-

dat tagaukse kaudu välja. Purjus meeste kõnesumin, üksikud laulukatsed ja lõõtspilli kärin täitsid ruumikat kõrtsituba. Nad istusid akna juures asetseva laua äärde ja võõras tellis kohale rutanud, rasvalaikudest läikiva maniskiga kelnerilt viina ühes suupistega. Peeter silmitses oma uut tuttavat. Mees võis olla juba üle neljakümne ja kandis peenest riidest tumesinist ülikonda, lakk-kingi ning ümmargust kõvakübarat — oktoobrit. Avatud pintsakuhõlmade vahelt välgatas jäme kullast uurikett. Mees oli nähtavasti ennegi joonud ja jutukas.

«*God damn!*[1] Kurat võtku! Peab ju vahel ka inimese moodi elama. Elama nagu džentelmen... Jõudsin alles paari päeva eest siia, Estoniasse... Sõitsin kaksteist aastat järgemööda inglaste peal... Kas tead, mul on raha — *plenty money! I drink your health!*»[2]

«Palun jooge, kui soovite, mina ei hooli,» vastas Peeter.

«Täitsamees! Ega's minagi... Ainult harva juhtub...»

Äkki märkas Peetri kaaslane laua poole tüürivat tüdrukut. See vehkis tulija poole tõrjuvalt käega.

«*Go to hell!*[3] Naised siin ei kõlba kuhugi! Vaata, poja... Mis su nimi ongi?»

«Peeter Murd.»

«Mister Murd, niipalju kui mina aru saan, on siin tüdrukud ainult raha ja viina peale väljas... Ja mis need naised lõpuks väärt ongi — mitte sentigi. Vaata, mister Murd, kus on üleprahi totsid — Argentiinas... Ah! *very beautiful!*[4] Nojah, olin muuseas samasugune roheline meremehehakatis nagu sina praegu, kui kargasin Heinaste meeste «Marielt». Seda ma sulle ütlen, et nuppu ja kuraasi peab olema — ega's muidu ka midagi saa. Mis Heinaste mehed mulle maksid? Näljakopikaid! Aga Inglise laevas sain oma kolmteist naela kuus ja prii söögi. Kas sa tead ka, kui palju on kolmteist naela?»

---

[1] (Ingl. k.) Jumal needku!
[2] (Ingl. k.) Palju raha! Ma joon teie terviseks!
[3] (Ingl. k.) Käi põrgu!
[4] (Ingl. k.) Suurepärane!

Peeter raputas pead.

«Muidugi sa ei tea. Kolmeteistkümne naelaga võiks siin kogu selle kõrtsilobudiku ära osta ja joomaraha jääks veel ülegi ... oli elu! Sõja ajal Sidneys pummeldasin kord ühe õhtuga viiskümmend naela maha ... Pärast sõda jäin kooneriks. Hoidsin kokku, et koju tulles oleks midagi ühes tuua. Tahan hakata naist võtma, sest siiamaani pole selleks aega olnud. Naise lähen võtan Saaremaalt — ainult saarte pealt saab veel naisi ... Tervist, mister Murd!» Ta jõi lonksu ega pakkunud enam Peetrile — lükkas vaid võileivataldriku lähemale.

«Ja nüüd laulame!

A yankee ship come up to river,
black Jim himself was chief mate of her ...

Tead seda laulu? Muidugi sa ei tea. Proovime siis seda:

Rolling home to merry Saaremaa
rolling home dear land to me ...»

Peeter kuulas vaikides ja vaatles hardunult vastas istuvat meremeest. See siin oli alles mees! Räägib Sidneyst, Lõuna-Ameerikast ja Inglismaast nagu naabertaludest ... Valdab kindlasti tosinate viisi võõrkeeli ... ja laulud ... nendest õhkus ookeanide hõngu ja kuuldus lainete kohinat.

«Missuguses laevas sina sõidad, mister Murd?»

«Töötan ühel purjekal, mille nimi on «Helga»,» vastas Peeter ja lisas: «Laadib oma kuuskümmend sülda halupuid.»

«Ah-ah-haa! Või koguni kuuskümmend sülda! Ho-ho-hoo! See on alles laev! Aga kas sa tead, et minu viimane laev oleks võinud sinu «Helga»-suguseid oma viiskümmend tükki ainult tekile laadida ja jalutusruumi oleks ülegi jäänud ... Ei, noormees, otsi endale parem laev, mis laeva nime väärib ... Mõni viieteistkümne tuhande tonnine Atlandi või Vaikse ookeani aurik ... Hei, kelner! Too veel viina ja kotlette! Nüüd aga laulan sulle veel ühe vana inglise laulu:

«Paddy wrote a letter
to his Irish Molly...»

Meremees näis päris purjus olevat ja Peeter pidas endamisi aru, kas oleks ehk juba paras aeg lahkuda. Äkki lõpetas mees laulu poolelt sõnalt, tõusis püsti ning ütles kaine, asjaliku häälega:

«Ei, mister Murd, see pole koht, kus sobib end purju juua, pealegi rahadega taskus.»

«Hallo, kelner! Palun arve!»

Meremees maksis arve Peetrile tundmatu välismaise rahasedeliga ja nad väljusid tänavale. Jumalagajätul lausus meremees:

«Head tuult, noor sõber!» Minu nimi on Mihkel Muruoks. Inglased kutsuvad mind Murrocs... Londonis Charley Browni kõrtsis, kus vahel käisin — ikka et *please mister Murrocs! Thank you mister Murrocs!*[1] Kodu on mul Sõrves Torgu vallas. Kui sealt paraja naise leian, siis jään aastaks Saaremaale. Kui juhtud tulema sinnakanti, siis oled alati *welcome... Good bye! Fair winds! Plenty girls!*[2] Nägemiseni!»

Oli hilja, kui Peeter naasis laeva. Sass ja Aleks magasid juba norinal. Ta heitis koisse pikali, aga und ei tulnud kaua. Tähendab, teiste riikide laevadel olid lähedamad teenistusvõimalused... Kui pääseks kord niisugusele Atlandi või Vaikse ookeani aurikule. Oi, mait! Ühe kuuga teenivat nii palju, et osta kasvõi terve kõrts. Miks siis seal laevaomanikud palkasid alla ei suru? Kas on seal inimesed teistsugused? Kui palju teeb õige kolmteist naela eesti rahas? Muruoksa Mihklil on küll vist mitusada naela! Säärased ja muudki küsimused vaevasid Peetrit. Kui ta viimaks uinus, nägi ta unes hiigelaurikut, mille tekil oli ruumi vähemalt viiekümnele «Helga»-suurusele haluvedajale.

Teisel päeval laevaruumis küsis Peeter Aleksilt:

«Kas sa, Aleks, tead, kui palju teeb Eesti rahas välja kolmteist Inglise naela?»

Aleks kratsis kukalt.

---

1 (Ingl. k.) Palun, härra Murrocs! Tänan, härra Murrocs!
2 (Ingl. k.) Teretulnud. Hüvasti! Head tuult! Ilusaid tütarlapsi!

«Oota, oota ... Sterling on kakskümmend krooni. Aga kui palju teeb siis kolmteist? Ükskordüks oli mul küll peas, aga kui palju tuleb kolmteist korda kakskümmend ... Ei, Peeter, ei oska sulle praegu ütelda ...»

«Hea küll, kui üks nael on kakskümmend krooni, siis kolmteist teeb täpselt kakssada kuuskümmend.»

«Mis sul viga — linnakoolid läbi käidud ja kõik rehnungid selgeks õpitud,» vabandas end Aleks.

Ja priisöögi ütles saanud, mõtles Peeter. Taevas! Muruoksa Mihkel teenis inglase peal ühe kuuga niisama palju, kui madrus siin «Helgal» terve aastaga ...

«Mister Murrocs» unustas ütlemata, et säärast palka maksti madrustele Inglise laevadel vaid maailmasõjaaegsetel aastatel. Samuti ei kõnelnud ta elukallidusest Inglismaal ja jättis ütlemata, et naisevõtmine polnud ta ainsaks ega peamiseks kodumaale sõitmise põhjuseks. Tõeliseks Eestisse sõidu motiiviks oli tal aga see, et oli olnud juba üle poole aasta tööta ning otsustas parem oma kokkuhoitud naelad kulutada Saaremaal, kus elu odavam, kui et lasta oma taskud välismaistel meremeestemajapidajatel tühjaks pumbata. Seda kõike mõistis Peeter kunagi hiljem.

«Mes sterlingite rehnungid sul peas on?» huvitus Aleks.

«Kohtasin eile õhtul linnas meremeest, kes tuli välismaalt ... Oli teine sõitnud inglaste peal — rääkis, et saanud kolmteist naela kuus ja prii söögi.»

«Jah, mõned tulevad ja reegivad imetükkisid ... Riided kah selgas ja taskud rahasid täis ... Teised aga tulevad niisama paljalt tagasi kui läksid ja ... paljud ei tule üldse tagasi, — ei pea soojamaa kuumusele vastu ja surevad ära ... Kis sinna tahtvad minna, peavad olema lahtised inimesed — ilma naiste-lasteta. Siis pead oskama veel võõraid keeli ja mes peaasi — reisuraha, välispassiraha, ja ega see koht siis seal oot'mas pole — elada tuleb ka enne, kui koha saad ... Minu mõte on see, et mine seda suurt taga aema, siis kaotad selle pisku ka veel ära, mis käes on.»

Hoolimata Aleksi kainestavatest sõnadest jäi Muruoksa Mihkli jutt Peetri pähe pesitsema. Ta kohtas veel

teisigi meremehi, kes olid sõitnud välislaevadel. Nende jutud olid sageli üksteisele risti vastukäivad, aga niipalju taipas Peeter siiski, et kokkuhoidlikul, kainel meremehel olid töö- ja teenistusvõimalused välismaa laevadel lahedamad, võrreldes Eesti omadega. Räägiti ka tööpuudusest, suurtes sadamates nälgivatest meremeestest, kuid kellel on tööots, see elavat ära ... Siin, Eesti rannasõidus aga oli palk suremiseks suur, kuid elamiseks väike.

ÜHEKSAS PEATÜKK

Olgugi et tööpäevad «Helgal» olid pikad, sageli andis kohe oodata lõppu, kadusid nädalad ja kuud käest nii imekiiresti, et Peetril raske oli uskuda, et oligi juba sügis. Koju polnud ta kogu suve jooksul saanud, sest pärast esimest laadungit Hiiumaalt oli laev vedanud Saaremaa randadest Tallinnasse Lutheri vineerivabriku kasepakke ja pärastpoole Loksalt telliskive. Niitideks, mis Peetrit siiski kodusaare küljes kõvasti kinni hoidsid, olid ta mälestused ning ema ja Leena kirjad. Memme sõnumid olid asjalikud ja kained, õrnusi võis sealt ainult ridade vahelt lugeda. Ent Leena omadest õhkus soojust ja küllap pisut halvastivarjatud sentimentaalsustki. Novembrikuu keskpaiku jäeti «Helga» Tallinna Miinisadamasse talvekorterisse, kuna kipper ei riskinud westi-tormide ja saabuvate külmade tõttu tühja laevaga Hiiumaale purjetada. Meeskond maksti maha. Lõpuarve tegemisel pidi Peetril enda arvestuse kohaselt peale mahavõetud söögiraha veel saada olema umbes kakskümmend viis krooni (suve jooksul oli ta saatnud kümme krooni emale, ostnud tööpüksid ja käinud paar korda kinos), kuid kipper arvestas palgast maha üle parda kukkunud ämbri, merel katki läinud supitaldrikud, mõne pudeli riigiviina (mis kipper meeskonna arvates neile heast südamest kinkinud oli) ja muud säärast. Järele jäi kõigest seitse krooni.

Peeter kaalus olukorda risti ja põigiti. Koju minna oli võimatu, sest emal väikese Reinuga polnud endalgi midagi lauale panna. Viimases kirjas seisis küll, et

«lehm lüpsab ja piimatilk on majas... Suvel heinaajal töötasin päevilisena, tasu eest ostsin paar puuda leivavilja... Sügisel käisin Viirekülas kartuleid võtmas ja sain talvekartulid. Kui sul laev seisma jääb, tule koju, kuidagi ikka läbi saame...»

Peeter teadis küll päris kindlasti, et ema jagaks tema ja Reinuga viimase suutäie ilma ühegi etteheitva sõnata, kuid... kogu suve teenida ja sügisel koju minna riieteta, rahata, tühja kõhuga — ei! Kiprilurjus! Nüüd on siis teada, kuidas võib kaljaseomanikuks saada. Vaja vaid pigistada tööga madrustelt viimane võhm ja pettusega koorida nende saadaolevad sendid. Niimoodi võib vana Härmaste Simmu mõne aasta möödudes veel teisegi «Helga»-suguse käula osta.

Meeskond oli viimast päeva laeval. Purjed olid alt löödud ja seilkoidesse paigutatud, jooksev taglas koristatud ning laev talviste tormide vastu ankrukettidega kai külge kinnitatud. Miinisadamas talvitasid paljud teisedki rannasõidulaevad ja seisuajaks jäeti mitme laeva kohta üksainus vahimees. Pärastlõunal tõi keegi vanem mees sõna, et õhtul kell kuus toimub Meremeestekodus ametiühingu koosolek, kuhu kutsutakse kõiki meremehi.

«Küll ma tean nende koosolekut... Reegivad ja reegivad, aga ega sa palja jutuga peremihe taskust penni välja kisu, — tema kees on ikka jäme ots... Äi mina senna lehe!» otsustas Sass.

Huvitav oleks siiski kuulda, mis nad seal räägivad, mõtles Peeter ja läkski õhtul Meremeestekodusse.

Suur saal oli tulvil meremehi, enamalt jaolt töötuid, rannasõidualuste omi. Kõneles keegi turris juustega noorevõitu mees, kelle sõnad langesid nagu kirvehoobid:

«...Meie nälgime, meil pole riiet kehakatteks, meie nagu polekski enam inimesed. Meie viletsuse arvel rasvuvad aga laevaomanikud. Seitsekümmend protsenti meremeestest on töötud, ülejäänud kolmekümnel on elajalikud töötingimused ja nad orjavad naeruväärt väikese palga eest. Kui kaua me laseme endid sääraselt ekspluateerida? Peame endid tihedamini organiseerima, peame kaotama omavahelised hõõrumised meremeesteorganisatsioonide vahel, et oleks võimalik oma nõud-

misi kollektiivselt esitada, ja kui osutub vajalikuks, reedereid streigi abil järeleandmisele sundida. Me kõik teame, et laevaomanikud on viimased nülgijad, aga pahe juured ulatuvad veelgi kaugemale. Peasüüdlane on kapitalistlik kord üldse. Mõned teist võib-olla mõtlevad, et majanduskriis on loomulik nähe pärastsõjaaegsel perioodil. Teil on õigus — tõepoolest loomulik, kuid ainult kapitalismi tingimustes, mujal mitte. Päris meie naabruses asub suur Nõukogude Liit. Seal ei tunta majanduskriise, seal jätkub tööd kõigile, kuna võim on töötava rahva käes. Meie viletsuse põhjus peitub just kapitalistlikus süsteemis. Et seda viga parandada, peame meie, proletaarlased, ühte hoidma . . .»

«See on ju päris kommunist,» sosistas keegi Peetrist tagapool pingireas.

«Purupunane!» vastas teine.

Punane või kommunist, mõtles Peeter, aga see mees nähtavasti teab, mida räägib. Kõnelejal oli tuline õigus, kui ta ütles, et oleme niisuguses seisukorras, nagu me ei olekski inimesed. Näiteks minulgi see öö on viimane ööbida laeval — ja siis? Pole tööd, pole raha . . . Talv tuleb peale . . . pole õiget riiet ega jalavarje külmakaitseks. Meie, proletaarlased, peame hoidma ühte . . . tõesti, töölisi on ju sada korda rohkem kui kapitaliste . . . Viga peitub vist küll selles, et paljud töölised on samasugused nagu meie Sass, kes mõtleb, et «peremehe kees on ikka jäme ots . . .» ja vaatavad kogu töölisliikumisele passiivselt, ehkki on ise vormiliselt ametiühingu liikmed. Mis teha? Oleks enam selliseid selge pea ja kindla sõnaga mehi nagu too kõneleja, kes jaksaksid kõhklejatele mõistuse pähe rääkida. Kapitalistlik kord? Süüdi peaks ju ikkagi olema inimene, mis loeb siin kord? Nõukogude Liitu valitsevad kommunistid. On's see mõni eriline liik inimesi? Lehed kirjutavad, et kõik punased olla tapjad, riisujad ja põletajad . . . Aga kõneleja jutu järgi seal polevat majanduskriise ning tööd jätkuvat kõigile . . . Miks? Liiga vähe tean veel sellest . . . Armetult vähe!

Öösel jõudis Peeter otsusele, et talveks on vaja leida tööd linna lähedale maale. Kasvõi söögi eest . . . Saaks vaid kuidagi külma aja üle — kevadel hakkavad laevad

jälle liikuma ja võimalusi rohkem. Koju kirjutaks, et jäi talveks laeva remonttöödele...

Juba järgmisel hommikul astus Peeter, meremehekott õlal, Pärnu maanteed mööda sisemaa poole. Ilm oli sombune ja sadas peent uduvihma. Külm sügisene rõskus imbus läbi õhukeste puuvillaste tööriiete, märg pori tungis läbi katkiste saabaste (Peeter polnud siiski riskinud viimaseid kroone uute ostmiseks kulutada). Hea seegi, et meremehekott oli kerge kanda, kuna seal leidus vaid kevadel kodust kaasa võetud tekk, teine paar tööriideid ja pakike kirjasid emalt ja Leenalt. Leenale oli ta sageli kirjutanud ja saanud vastuseks mitu kirja. Viimane kiri oli Peetril sõna-sõnalt peas. See oli veel Kärdlast kirjutatud. Nüüd on Leena juba ammu Tallinnas ja õpib gümnaasiumis.

«...Käisin täna õhtul Võrgusaare maanteel seda paika jumalaga jätmas, kus me viimati kohtusime, sest juba homme sõidan Tallinna. Täna on tuuline ilm ja vana mänd maantee ääres, mille all me tookord seisime, sosistas mulle (usu mind, kuulsin seda selgesti): «Te mõlemad muidugi unustate Hiiumaa ja minu, vana männi, aga ärge unustage tõotust, mille kevadel andsite.» Ma lubasin vanale puule, et ei unusta iialgi ei teda ega tõotust, mille tunnistajaks ta oli. Ütlesin, et olgu ka sinu pärast mureta. Kui laevaga Tallinnas juhtud olema, siis ära jäta minu poole tulemast...» Kirjas seisis ka Leena Tallinna aadress. Ent Peetri kujutluses oli tüdruku onu kõrge riigiametnik, kes elab luksuslikus korteris ja kuhu ei sobi minna, meremehe tööülikond seljas, katkised saapad jalas, käed tõrvaga läbi imbunud. Iseasi oleks muidugi Leenat juhuslikult kuskil tänaval kohata, aga üldse... Leena lõpetab gümnaasiumi, onu tutvuste kaudu saab ta kusagile panka või mõnesse muusse riigiasutusse koha ja Leenast saab linnainimene — preili, aga tema jääb veel pikkadeks aastateks madruseks ja pole teada, millal avaneb võimalus merekooli astuda — ja kas üldse... Parem oleks juba kohe püüda unustada Võrgusaare maantee ääres kasvav vana mänd ja muu, mis oli seoses selle kohaga. Aga vannet ei tohi murda! Ei, seda ma ei saagi murda kui ka tahaksin, sest eluajaks jääb Leena mulle niikuinii armsaks.

Teda pole lihtsalt võimalik unustada, aga armsaks võib pidada ka nii, et ei kirjuta ega lähe vaatama. Niimoodi ongi vist kõige parem.

Suur veoauto jäi Peetri kohale seisma.

«Kaugele astud, noormees, — vist pikk tee jalge all?» küsis autojuht kabiinist välja kummardudes.

«Jah, ega's just lühike ole,» vastas Peeter ja imestas autojuhi uudishimuliku küsimuse üle.

«Tule peale, ma viskan sind paarkümmend kilomeetrit Pärnu poole,» noogutas juht pead ja lükkas kabiini ukse lahti.

Tunni aja pärast sammus rändur jälle porisel maanteel ja vinge hilissügisene tuul tõi ta kujutlusse «Helga» sooja ruhvi, kuum raudahi nurgas. Peeter valis teeäärse suure jõukana näiva talu ja astus sisse, et tööd küsida. Peremees, vanaldane kõhn mees, torkav vaade luitunud kulmude all, silmitses umbusklikult viletsas riides noorukit.

«Tööd? Tosinate kaupa käib neid siin iga jumalapäev. Olen niigi üleliia söödikuid ületalve jätnud... Ei, noormees, astu aga edasi.»

«Kas võiksin paluda tüki leiba ja kruusitäie piima, — pole pärast hommikut midagi söönud,» küsis Peeter.

«Kes kõiki neid hulkureid nüüdsel ajal sööta jõuab,» urises peremees.

«Ega's ma muidu... maksan, mida küsite.»

«Või nii! Siis võib küll saada. Liisa! Tüdruk! Too piima ja leiba. Linnanoorhärral on kõht tühi.»

Peeter sõi, maksis küsitud hinna ja lahkus. Arvestas siis raha ja söödud toidu vahekorra ning leidis, et oli maksnud kahekordselt. Pole viga, järgmises talus on talveks vaja metsatöölist või palgivedajat hobusemeest. Küllap leian tööd. Kuid ei järgmises ega järgnevateski taludes polnud tal töösaamisega õnne. Samuti keelduti seal öömaja andmast. Peeter märkas, et kehvemates taludes olid inimesed vastutulelikumad ja kuulati osavõtlikult ta jutustust oma olukorrast. Need olid popsimehed ja vabadikud, kellel endalgi oli tegemist, et leiba laual hoida. Nendest taludest olid pojad-tütred samuti mööda laia maailma tööd otsimas. Öömaja niisugustes taludes ei keelatud, samuti ei võetud söögi eest raha.

Nõnda talust tallu käies kõlisesid Peetri taskus varsti viimased sendid. Tööd aga polnud ikka veel. Juba sadas päeviti lumelörtsi ja külm põhjatuul kuulutas varajast talve algust. Mis teha? Kas tõesti tuleb minna kerjusena koju, Hiiumaale, või Tallinna tagasi? Seal on töötuid veelgi enam. Maal ometi leiad öömajagi, aga linnas võid öösel pargipingil magades surnuks külmuda. Lehes kuulutada? Oleks samuti mõttetu katse, sest kubisevad ju kõik lehed ennegi tööotsimise kuulutustest. Meremeeste vanasõna ütleb küll, et tark mees elab libeda kivi otsas paremini kui rumal mees mõisas, kuid kivi, mille otsas seisis Peeter, tundus liiga libedana, et kuidagi püsima jääda. «Noh, see oleks tükk, kui minusugune noor, terve, raske tööga harjunud mees peaks nälga surema,» mõtles Peeter kibedustundega. Ei, siis poleks enam õigust maailmas! Kuid kas seda praegu on? Kes ütleb, et kõik seadused ja kogu see valitsemisevärk õigusel põhjeneb? Võib-olla on õiguse ja inimeste üheväärsuse jutt puha rikaste poolt käiku lastud häbematu vale. Pastorid ka räägivad, et jumala ees olla niihästi kuningas kui kerjus üheväärsed, aga miks siis inimesi armastav ja õiglane jumal laseb osa rahvast nälgida, samal ajal kui teised otse püherdavad külluses?

Peeter polnud usklikus perekonnas üles kasvanud. Ka polnud ta vanemad otse jumalasalgajad. Paariminekul, ristsetel ja matustel täideti usukombeid, kuid igapäevases elus ei räägitud ei usust ega jumalast. Ta polnud kunagi sääraste küsimuste kallal pead murdnud ja oli nüüd oma jumalavallatute mõtete üle isegi üllatunud. Säärased mõtted ja küsimused püsisid aga kangekaelselt ta noores peas ja nendest polnud võimalik lahti saada. Üksi oli võimatu lahendust leida. Oleks sõpru või tuttavaid, kellega saaks kõiki neid probleeme ühiselt arutada.

Kuid saabuvad külmad ja nälg surusid kõik teised küsimused tahaplaanile. Järele jäi üksainus suur probleem — kuidas hankida ulualust ja kõhutäidet? Midagi peab ometi tegema! Ei sobi ju lõpuks istuda maantee äärde surma ootama. Jällegi meenus Peetrile «Helga» ruhv. Mis siis, kui minna tagasi Tallinna, küsida laevade vahimehelt, Hiiumaalt pärit Pärnpuu Jaanilt luba

talveks sinna elama asuda. Küttepuid leiaks sadama ümbrusest kõikjalt ja korterimure oleks ühe hoobiga lahendatud. Jääks üle vaid toidu hankimine. Kuid kas vähe töötuid meremehi pommib endale söögikordi sadamas laevadelt, — üks kerjus vähem või rohkem ...

Järgmisel õhtul pimedas jõudis Peeter Miinisadamasse. Pikas reas seisid kai ääres rannasõidukaljased ja paar-kolm Balti mere jantsi. Kõik laevad olid pimedad ja elutud, peale ühe, mille kajutiaknast paistis valgus. Peeter läks üle teiste laevade tule suunas ja nägi, et valgus paistis Riguldi meeste purjekalt «Soolarahu», mis seisis «Helga» kõrval.

Pärnpuu Jaan oli suu ja sülega nõus Peetrit oma ruhvikaaslaseks võtma.

«Olen siin üksi päevad ja ööd, kellegagi sõna rääkida ei saa, — tule jah, ela, kui sul mujal kohta-paika pole. Kui mõnikord maale juhtun minema, eks siis viskad ka silma kinnitusotstele, et kõik oleks, nagu olema peab ... Mis seda rääkida, kaks meest ikka kaks meest. Ega selle elamisega siin tõtt ütelda kiita küll midagi ole. Kui ahjus tuli lõppenud, siis külm kohe kallal, paljuks see õhuke laudsein sooja peab, — rohkem tuulevari on ... Aga eks tule siis öösel tõusta ja ahju puid peale visata. — Pole midagi, küllap saame hakkama.»

Jaan keetis teed, pani suhkrutüki sisse ja murdis oma leivapätsist poole Peetrile.

Sellega oli korterimure tõepoolest lahendatud, aga toidu hankimisega oli lugu hoopis keerulisem. Kuna rannasõit seisis, oli sadamas laevu vähe. Needki enamasti välislaevad, kus tüürimehed pommisid tekilegi ei lasknud. Üksikud Eesti lippu kandvad välissõidulaevad, mis juhtusid sadamas olema, ei jaksanud nälgivaid meremehi toita. Tuli midagi muud välja nuputada. Peeter hakkas linnas käima, maja majalt, ja pakkus end küttepuude saagijaks. See näiski olevat kõige tulutoovam ettevõte. Juhtus sageli, et korterites, kus puudusid mehed, tarvitati tunniks-paariks puusaagijat. Raha anti selle töö eest harva, kuid pätsi leiba või kruusitäit kuuma kohvi ei keelatud. Sattus mõnikord, et sai lõunasöögi ülejäägist isegi korraliku kõhutäie. Üks heasüdamlik proua, nähes poisi armetut riietust, kinkis talle

arvatavasti surnud mehest järele jäänud päris korraliku sviitri. Jalavarjudega polnud lugu lõpuks nii hull, sest saabastel olid ainult tallad katki. Igal hommikul mähkis Peeter jalad presenditükkidesse ja kestis õhtuni, enne kui paks riie läbi kulus ning paljad jalatallad vastu lund hakkasid puutuma. Presenditükke leidus aga laevades küllaldaselt ja eriti hea oli krõbeda külmaga — siis püsisid jalad isegi kuivadena.

Ühel külmal jaanuarikuu hommikul valvas Peeter Vene turul talumeeste halukoormate juures, sest kõige parem oli juba puude müügi juures ostjaga nende saagimiseks kaup teha. Ei kestnud kaua, kui tuligi vanaldane prille kandev proua ja hakkas talumehega hinna üle tingima. Kohe pärast kaubale jõudmist astus Peeter juurde ja pakkus end puid saagima-lõhkuma.

«Kui viiekümne sendi eest oled nõus pool sülda pliidipuid tegema, siis võid tulla,» ütles proua kahtlustavalt üle prillide noormehe poole vaadates.

Peeter oli nõus ja lonkis puukoorma järel Tõnismäele, kus proua elas. Kohale jõudnud, loopisid ühes hobusemehega halud kuuri. Proua tõi peaaegu uue rootsi sae ning Peeter hakkas tööle. Saagija polnud hommikust söönud ja kõvasti tööd tehes libises keskpäevgi mööda. Ent kõhutühjusest hoolimata oli tuju hea, sest saag lõikas hästi ning töö lähenes lõpule. Pealegi võis ta õhtul viiekümne sendi eest osta pätsi leiba, pool naela suhkrut, pudeli piima, tüki vorsti, või kui tahtis, minna söögimajja, süüa kasvõi kaks odavat portsjonit järgemööda. Siis aga, eelviimase oksliku halu sees, murdus peaaegu uus rootsi saag.

«Saag maksis mul tervelt kaks krooni. Kuulete! Kaks krooni. Ütleme, et tegite peaaegu viiekümne sendi eest tööd, aga kroon ja viiskümmend peate ikka minule sae eest maksma. Mis te vahite? ... Saate aru või ei, et olete mulle üks kroon ja viiskümmend senti sae eest võlgu?» kärkis proua.

«Mul pole ühtki senti hinge taga,» tunnistas saelõhkuja ausalt.

«Muidugi, kellelgi pole senti, kui on vaja võlg välja maksta. Mis ma teiega teen? Hakka nüüd veel politseid kutsuma! Noh, ükskõik, minge minema!»

Peetri samm oli väsinud ja raske, kui ta mööda Pärnu maanteed kesklinna poole astus, kus elektrituled juba särama lõid. Mööda valge lumevaibaga kaetud tänavaid veeresid prožektorite helkides luksusautod. Aristokraatses traavis libises mööda kahehobuse-saan, milles purjus noormees hoidis kaenlas kasukasse mähitud naist. Nende kõhud ei ole tühjad, mõtles Peeter ja ta käed tõmbusid rusikasse. Peetrile tuli vastu salkkond tüdrukuid, portfellid käes.

«Purjus,» sosistas üks neist, nähes aeglaselt sammuva pika noormehe ebakindlat kõnnakut. Samas aga hüüatas keegi:

«Peeter!»

Noormees peatus nagu elektrilöögist tabatuna.

«Leena!»

«Mis sinuga on, Peeter? Oled sa haige või oled sa tõesti viina joonud? Miks sa ei kirjutanud enam? Miks sa ei tulnud minu poole, — sa said ju aadressi? Räägi, Peeter!»

Peeter vaatas aastaaja kohta liiga kerges palitus tüdrukut, kellel oli käes täistuubitud portfell ja kelle koolibareti alt paistsid valmiva nisu helki paksud juuksed. Tedretähti oli näol vähemaks jäänud, kuid silmad olid endised — suured, soojad ja hellad.

«Leena, olen tööta ... Olen praegu niisuguses seisukorras, et ... Parem ma ei kõnelegi.»

«Näen isegi, Peeter. Tule nüüd, lähme minu poole, seal räägid kõik.»

«Ei! Sinu onule võib-olla ei meeldi, et tulen, sest ... täis kõht ei mõista tühja ...»

«Peeter, nüüd sa mõtled välja ei tea mis. Minu onu on Krulli vabriku tööline ja on isegi mitu korda tööta olnud. Tule nüüd ja lähme. Meie korter pole siit väga kaugel, — kesklinnast läbi ja olemegi Kalamaja tänaval.»

Leena hoidis Peetril kogu aeg käest kinni, nagu kartes, et poiss võiks muidu jälle ei tea kuhu ära kaduda.

«Oi, oi, Peeter! Kas nii peetakse lubadusi! Ise Tallinnas ega tule vaatamagi. Aga nüüd sa oled ju meremeheks hakanud ja kõik muu unustanud.»

«Leena, ära räägi niiviisi. Kogu suve olid mul kaasas. Kõike head ja paha jagasin sinuga, sest iga päev, iga tund tundsin, nagu oleksid sina olnud minu kõrval. Kuid ... Arvasin, et mul ei sobi sellisena tulla ...»

«Ära aja rumalat juttu, Peeter! Näed, — olemegi kohal. Toas on valgus, tähendab, onu on juba töölt tagasi ja valmistab sööki. Meil on niisugune kaup, et kes varem tuleb, see hakkab kohe toitu keetma.»

Peeter astus esikust imeväiksesse kööki, mille ühes nurgas oli pliit, seina ääres diivan ja keset põrandat tilluke söögilaud. Pliidi ees tõstis vanapoolne kõhn pikk prillidega mees, särgivarrukad üles kääritud, kartuleid patta.

«Isa, ma tõin külalise kaasa. Vana koolivend Peeter Murd Hiiumaalt — meremees, praegu tööta.»

Vanem mees vaatas üle prillide nooremat. Vaatas ruttamatult ja põhjalikult, nii et Peetril piinlik hakkas ja ta juba kahetsedagi jõudis, et üldse siia tuli. Kui aga Leena onu lõpuks tervituseks käe ulatas, koges Peeter kergendustundega, et selle raputus oli südamlikult jõuline.

«Talvet,» lausus Leena onu sügava bassiga ja pööras kohe Peetrile selja, et tõsta pliidilt kastrul, mis hakkas pahisedes üle keema. Leena ise oli kusagile kadunud ja Peetril, kes seisis sambana keset pisikest ruumi, hakkas uuesti ebamugav. Talle tundus, et ta oma viletsates, higi ja tõrva järele haisevates riietes kuidagi ei sobi siia imepuhtasse kööki. Kui Leena oleks kasvõi hetkegi viivitanud kõrvaltoast tagasitulemisega, oleks Peeter sõnalausumata uksest välja tänavale lipsanud ja sadama poole lidunud. Kuid uks avanes ja künnisele ilmus Leena, lühikeste varrukatega kleit seljas, valge põll ees. Teda vaadeldes jäi Peetril lihtsalt hingamine seisma. Kui ka kogu maja oleks praegu kokku langenud, poleks Peeter midagi näinud ega tajunud peale selle neiu, kes küllap oli lapselikult teadmatu oma veetlevusest. Nende pilgud uppusid teineteise silmi. Leena kahvatuvõitu nägu kattus äkki sügava punaga, mis algas põskedest ja levis ülespoole üle lauba juuste kullametsa ning allapoole, tagasihoidlikku kleidiväljalõikesse. Seejuures heitis Leena kõrvalpilgu onule, kes

ikka veel pliidi juures pottidega jändas, selg noorte poole. Leena naeratas mõistvalt ja Peetrile tundus, nagu oleks tütarlaps usaldanud talle mingi suure saladuse. Leena onu pöördus pikkamööda ümber ja Peetri kõik viis meelt asetusid jällegi valvele. Leena häälest kõlas sügav naiselik alatoon, kui ta ütles:

«Minge nüüd teise tuppa ja ajage juttu, kuni ma söögi valmis teen.»

Peetrile kostsid need lihtsad sõnad ammukuuldud unustamatu muusikana. See toon meenutas ta ema häälevarjundit, kui too rääkis pärast tormiööd merelt koju saabunud isaga. Leena oli selle aastaga palju muutunud. Tütarlapsest hakkas kujunema naine.

Leena onu viis Peetri teise ruumi, mis õieti oli ühe ja sama kööktoa vaheseinaga eraldatud osa.

«Sa, isa, püüa täna vähe jutukam olla kui harilikult, muidu võib meie külaline arvata, et sa pahane oled,» manitses Leena köögiukselt.

Leena onu oli tõesti vähese jutuga mees. Nad istusid juba mitu minutit, kuid kumbki ei saanud sõna suust. Peeter ei osanud kuskilt jutulõnga üles leida ja ka vanem mees ei teinud selleks katset. Istusid teine teisel pool valge linaga kaetud lihtsat lauda ja vaikisid. Peeter märkas seinal tillukest fotot. — Lenin! mõtles ta üllatunult. Laual lebas suur virn raamatuid. Peetril hakkas jällegi ebamugav. «Võib-olla talle ei meeldi, et Leena mind külla kutsus?» Kuid selle mõtte heitis Peeter kohe peast, vaadates Leena onu halle juukseid ning aastatest ja vabrikuõhust koltunud nägu. Ütles oma nime olevat samuti Talvet. Leena pidi siis vallaslaps olema, muidu poleks tal oma ema vennaga üks ja seesama perekonnanimi. Ja Peetri südames paisus hellusetunne Leena vastu kõikematvaks laviiniks.

«Nii et tööta meremees?» kostis lõpuks nagu ääretust kaugusest korteriperemehe madal hääl, tuues Peetri tagasi teadvusele.

«Jah, seekord on küll niimoodi, kindlat pole. Aga eks vahest juhtu ikka mingisugust päevatööd leidma, küllap juba kuidagi kevadeni läbi ajan. Kui mered lahti lähevad, siis jälle vaatab, kuidas ja kuhu,» vastas Peeter ebamääraselt.

«Eks ta ole — kellelgi pole nüüdsel ajal midagi kindlat...» venitas Talvet ja vaikis jälle. Peeter aga tahtis saada pikemale jutuotsale. Tahtis lausuda midagi tarka ning vanamehelikku, öeldes:

«Ega's kõik inimesed ometi niimoodi tuule peal ela, — rikastel on see olemine ikka hoopis kindlam.»

Talvet vaatas uurivalt vastasistujat ja ta silmi ilmus lõbus helk.

«Ei, nende meeste nahas ka ei tahaks olla, kardan, et neil pole seda kindlust enam kauaks... Või mis sina arvad, noormees?» Vana tööline naeratas küll vaid silmadega, kuid see naeratus ja usalduslik vaade hajutasid Peetril igasuguse piinlikkuse. Sellele järgnev vaikimine ei tundunud enam ebamugavana. Peeter võttis laualt ajalehe, hakkas seda tähelepanelikult silmitsema — teeskles lugemist. Kuid ta teadvusse ei jõudnud loetavast ühtki sõna, sest iga köögist kostuv heli meenutas talle Leena lähedalolu ja ajalehest vaatasid talle vastu pikkadest tumedatest ripsmetest varjutatud sinisilmad.

«Kannatasite küll, aga lõpuks ikkagi sain toidu lauale. Tulge nüüd siis kohe sööma, enne kui supp ära jahtub,» ütles Leena õhetaval näol tuppa astudes.

Leena onu võttis kapist klaasid ja viinapudeli.

«Külalise puhul lubad napsi ka teha, perenaine?»

«Minul pole selle kohta midagi ütlemist, see jook pole minu keedetud,» vastas Leena lõbusalt.

Onu vaatas heakskiitvalt tütarlapsele ja lausus siis Peetri poole pöördudes:

«Näed, niisugune ta mul on — see perenaine.»

Leena, pöördudes samuti Peetri poole, osatas:

«Niisugune ta mul siis on — see onu.»

Kõik kolm puhkesid äkki naerma ja nende vahelt sulas lõplikult võõrastuse jää.

Istuti lauda. Leena onu kallas kaks teeklaasi pooleni viina täis — ühe endale, teise Peetrile, pani korgi uuesti pudelile ja lõi kämblaga peale nagu märgiks, et enam ei valata. Tõstis siis klaasi ja ütles:

«Terviseks!»

Peeter jõi oma klaasi vapralt tühjaks, seejärel hakati sööma. Söögilaua äärde sattunud nälginud meremees

märkas imestusega, et ta isu söömisega mitte ei vähenenud, vaid aina suurenes. Viin levis sooja lainena üle kogu keha. Peetrile tundus loomulikuna, et Leena tõstis talle veel teisegi taldrikutäie auravat hapukapsasuppi ning asetas ta ette hoopis rohkem kotlette ja kartuleid, kui onule.

Leena onu, kelle nägu oli viina ja sooja toidu mõjul veidi punetama löönud, muutus jutukamaks.

«Ütle, ega Hiiumaalt Suurejausa külast vana Toomaõue Toomas polnud sinu sugulane? Tema perekonnanimi oli samuti Murd.»

«See mees on minu vanaisa.»

«On's ta siis veel elus?»

«Elab muidu päris hästi, ainult et jooksva jalgades,» vastas Peeter ja oli rõõmus, et Leena onu tundis ta vanaisa.

«Nojah, sellepärast siis oligi, et vaatan ja vaatan sind siit üle laua ... tuleb meelde vana Toomaõue Toomas, kellega sõitsin omal ajal Riia meeste laeval. Tema oli minust mitu head aastat vanem — noh, see oli alles mees! Aga mis ma sulle sellest räägin, küllap tunned teda ise paremini. Oled mõne aasta pärast ise samasugune mehemürakas — see on juba praegu näha. Noh, küll see Toomas oli hakkaja mitme asja peale!» ja Leena onu muigas lõbusalt ning saladuslikult, nagu peituks nende sõnade taga enam, kui noortele kõrvadele tohib rääkida. Jätkas siis tõsisemalt:

«Mina jätsin meresõidu juba ammu maha ... Silmad ütlesid üles ... Prillid merele ei sobi ...»

Korraga pahvatas Leena onu kogu keha rappudes naerma. Naerust jagu saanud, küsis ta taskurätikuga silmi kuivatades:

«Aga kuidas tal selle va viinaga lugu on? Ennevanasti võttis teine küll kümne mehe eest.»

«Ei ütle praegugi ära,» vastas Peeter.

«Kas tal ikka veel kümne mehe jõud on?»

Peeter pidi pikalt-laialt vanaisast rääkima ja jutustas lõpuks isegi «Voolinnu» merreajamise talgute loo ning sellega ühenduses olnud paadisõidu.

Leena onu polnud küll suurem jutumees, kuid selle eest suurepärane kuulaja. Ta meeldis Peetrile.

Oli juba hilja, kui Peeter Talvetite poolt lahkus. Leena tuli saatma kuni Soo tänava otsani.

Sel õhtul astus noor meremees kergel jõulisel sammul Miinisadama poole. Lumeräitsakad tantsisid lõbusalt õhus ja kõikidel vastutulijatel olid rõõmsad näod. Olevik ei näinud Peetrile üldse enam süngena ja lõpuks veeres aeg jälle iga päevaga kevade poole. Siis aga lähevad mered jääst lahti... Meri! Leena! Ja noormees hingas sügavalt talvist karget õhku.

KÜMNES PEATÜKK

Miinisadamas talvekorteris seisvate laevade vahimees Jaan Pärnpuu oli pärit Hiiumaalt Rannavälja külast, mis asus umbes kahe kilomeetri kaugusel Peetri sünnikohast. Jaani ema oli olnud saarlane, seda teati täpselt. Peaaegu sama hästi oli teada ka Jaani isa, ehkki ainult juttude järgi, kuna tema nimi kirikuraamatutest läbi ei käinud...

Aastat kolmkümmend viis tagasi palkas Rannavälja külast Siimuveski Siim, kes tol ajal oli veel poissmees, Saaremaalt suilise, kelle nimi oli Riia või ristimistunnistuse järgi Maria. Tüdruk tuli jüripäevast Siimuveskile, lõhkus tööd kahe eest, oli alati lõbusas tujus nii, et kogu talu õu oli Riia laululõõritust täis. Noorperemehele hakkas tüdruk meeldima ja naabrieided olid valmis piibli juures vanduma, et Siim õhtuti mitu puhku redelit mööda toalaudile roninud, kus suiline magas. Külas ei tehtud sellest esialgu suuremat juttu, sest eks igaüks ise tea oma käimised ja olemised. Asi läks aga puraks pärastpoole, kui tüdruk sai praatsu kätte ja isa ei võtnud last omaks. Mihklipäevast läks suiline Saaremaale tagasi nagu teisedki suveks rikastesse taludesse palgatud teenijad. Kuid järgmisel kevadel vähe enne jüripäeva tulnud Riia ühel õhtul Siimuveskile, komps süles. Asetanud paki, milles olnud paarinädalane laps, Siimu voodisse ja ütelnud: «Toitku ise oma last! Minul pole teist võimalik enam pidada — kes see raiskuläinud suilist majja võtab.» Ise teinud ruttu minekut ja pole oma

jalga pärast seda Siimuveskile toonud. Sellele vaatamata, et Siim salgas ja oli lapse talussevõtmise vastu, kasvatas peremehe ema, vana Leenu, poisi üles ja pani talle vanavanaisa järgi nimeks Jaan. Perekonnanimi jäi talle aga Riia järgi Pärnpuu. Laps kasvas, temast sai hakkaja vaimuga ja nutika peaga poiss. Pikapeale leppis Siim ise ka asjaga, sest Riia endast enam elumärki ei andnud, aga poiss hakkas juba varsti leiba tööga tasa teenima. Jaan oli viieteistkümne aastane ja iga päev veskis mehe eest väljas, kui Siimul pähe tuli seaduslikku naist võtta. Mitteseaduslikke oli tal pärast Riiat päris rohkesti olnud, ehkki nende lapsed kasvatati üles vallasemade poolt ega toodud neid Siimuveskile, nagu omal ajal Jaani.

Siimuveski noor perenaine ajas Jaani üsna varsti majast välja, sest kuigi ta tundis Siimu minevikku, ei suutnud ta elada ühe katuse all inimesega, kes oli elusaks asitõendiks abikaasa liiderlikust elust. Jaan sai Lahepere Mihkli väikesele jahtlaevale «noorema mehe» koha. Purjekas kandis uhket nime — «Albatross». See oli tulevase paljude laevade omaniku esimene laev, millel ta ise kiprina purjetas. «Albatrossi» meeskonnalt kooritud seitse nahka panidki aluse Mihkli rikkusele.

Sügisel Miinisadamasse talvekorterisse jäänud «Albatrossi» purjesid alt ära lüües juhtus noorem-madrus Jaan Pärnpuuga õnnetus. Ühe käega tenga otsast kinni hoides ja teisega topslivalli plokki lahti troppides lõdvenes külmast kohmetunud käe haare ja poiss kukkus mastist alla. Kõik, kellele Jaan seda lugu rääkis, raputasid uskumatult pead, sest tundus võimatuna, et kolmekümne meetri kõrguselt kukkudes võib keegi elama jääda, aga nii see siiski oli. Tenga otsast langes poiss salingiristile, see murdus. Sealt alla pehastunud ruhvilaele, mis samuti purunes ja kogu see lugu olekski ehk lõppenud palja ehmatusega, kui mitte ruhvis seisev tammepuust söögilaud poleks osutunud liiga tugevaks ning selle äär Jaani ristluud vigastanud. Poisil polnud arstide ja haiglakulude jaoks raha, pealegi seletas kipper, et õnnetus olevat juhtunud puht hooletuse tagajärjel ning õieti peaks Jaan veel salingi ja ruhvilaegi parandama. Kuna aga tema, Lahepere Mihkel, polevat kunagi

olnud kooner ega südametu inimene, siis tegevat ta remondi omal kulul. Pealegi muretses ta poisile kargud ning jättis talveks laevale söögiraha eest vahimeheks. Nii jäi Jaan üksi purjekale ja paranes pikkamööda, nagu haavatud metsloom padrikus haavu lakkudes. Kevadeks võis ta kargud küll minema visata, aga mastironijat temast siiski enam ei saanud. Käed olid tugevad nagu ennegi, kuid ristluust jäi kuidagi paindumatuks ja parem jalg paar tolli lühemaks. Muidugi ei saanud Lahepere Mihkel võtta madruseks vigast inimest ja nii saigi Jaan kevadel lõpparve. Kuid poisi käed oskasid käsitleda kirvest, peitlit, triivlauda ja tõrvapintslit. Remonditavaid purjekaid leidus aga Miinisadamas teinekord poole suveni, kus vajati osavat töömehekätt. Suviti sõitis Jaan mõnikord, kui sadamas laevade remont lõppes, ka Hiiumaale, kus aitas Mäkisaare Karlat paaditöö juures. Oli ju Peetri isa mõrrapaatki nende tehtud. Ka pärast paaditegu oli Jaan käinud mõnikord suviti Murrul linnauudiseid rääkimas. Ainult oma endisest kodust, Siimuveskist, hoidus ta kaugele. Sügisel aga, mil rannasõidulaevad jäid talvekorterisse, oli Jaan jällegi Miinisadamas ja kauples end laevade vahimeheks. Kuigi vahimehele ei makstud enam kui söögiraha, oskas hakkaja mees siiski endale teisel kombel palga välja töötada. Äravisatud, tarvitamiskõlbmatutest trossiotstest punus Jaan talve jooksul korkvendreid, matte, viskeliiniotsi, müües neid kevadel odavamalt kui laevavarustajate kauplused, väljuvate laevade kipritele. Ka õppis ta purjetöö ära ja teenis sellega lisakopika. Niisugune mees oli Peetri ruhvikaaslane Jaan Pärnpuu ja nii ta elas juba aastat kakskümmend.

Kui Peeter ühel pärastlõunal linnast tagasi tulles «Soolarahu» ruhvi astus, oli Jaan mingisuguste arvestustega ametis. Paberileht oli juba numbreid täis ja pliiatsijuppi aeg-ajalt suhu kastes kirjutas ta neid ühtelugu juurde.

«Tead, Peeter, ma sattusin hea otsa peale, millega võib raha teenida.»

«Noh?»

«Ma käisin täna Uus-Sadama tänava sipsandri juures kuulamas, mis korkvendrid sel aastal maksavad, ja

seal siis tuligi va «Krässgrundi» kapten Koostam ja küsis triivvärki osta. Kas sa tead, mis kaupmees ütles? Ütles, et tänavu kevadel seda kraami pole üleüldse lootust saada, sest Pärnu linavabrik olevat linasaaduste hinnad kõrgele ajanud ja tõrvatakkude tegemine ei tasuvat end enam ära.»

«Noh, ja mis siis?»

«Pidasin sind ikka hea nupuga meheks, aga nüüd näen, et sa ei saa aru sellestki lihtsast asjast. Meie sinuga just hakkamegi triivvärki kiskuma ja oleme kevadeks rahamehed.»

«Aga kust me tõrva ja takud saame?»

«See'p see hea asi on, et need mõlemad on meil muidu käes.»

«Kust?»

«Siinsamas «Soolarahu» ruumis. Sügisel korjasin kõikidelt laevadelt vanad tõrvatrossiotsad kokku, — mõtlesin talvel siimusgarniks või vendrikudumise liiniks keerutada. Milleks aga nüüd niisugust vaeva näha, kui kogu selle trossihunniku võib lihtsalt tõrvatakkudeks kiskuda.»

«Palju sul siis seda trossi on?»

«Seda on pool «Soolarahu» kaabelgatti täis, nii et kevadeni meil tööpuudust küll ei tule.»

«Ja kui palju selle tööga võiks teenida?»

«Vaata, see rehnung mul praegu käib. Mineval aastal sipsander müüs kakskümmend viis senti nael — meie aga, ütleme, anname kipritele kahekümnega ... Kui me nüüd arvata kümme või viisteist naelagi mehe peale päevas valmis kisume, see teeks siis oma krooni kakskolm päevas. Ma praegu rehkendasin, et kui me kevadeks sadat krooni nina peale välja ei pressi, siis peame küll päris laisad olema.»

«Kuule, Jaan, sul on nuppu!»

«Niisuguse asja jaoks pole nuppu vaja, ainult kiireid käsi on kiskumise juurde tarvis!»

«Aga mida ma kevadeni söön, kuni kiprid triivvärke ostma hakkavad?» lõi Peeter äkki kõhklema.

«Jah, kui asja peale sellest küljest vaadata ... Pole viga, mulle tuli hea mõte. Hommepäev lähen sipsanderi juurde ja kauplen kõik tõrvatakud temale maha. Nii-

palju kui jõuame kiskuda, viime aga sinna ja — raha laua peale! Mina küsin kakskümmend senti naelast, tema müügu laevadele, missuguse hinnaga ise tahab. Mis sa arvad?»

«Mina olen valmis algama,» nõustus Peeter.

Järgmisel hommikul juba pime-hämarikus alustati tööd. Kai pealt leiti vana roostetanud raudtünn, see veeretati laevadest veidi kaugemale, täideti poolenisti veega ja tehti tuli alla. Siis tassiti tõrvatrossi puntrad «Soolarahu» ruumist välja, harutati lahti, raiuti kirvestega umbes jalapikkusteks tükkideks, pandi tünni ja keedeti läbi. Keedes andis tross keeru lahti ning laskis end suurema vaevata sõrmede vahel takkudeks kiskuda. Juba esimese päeva õhtuks oli mehe peale arvata kümme naela triivvärki valmis. Järgmistel päevadel aga arenes töö veelgi jõudsamalt, ja kui laupäeval takud kaupmehele üle anti, sai kumbki viisteist krooni.

«Näed nüüd, Peeter, otse nagu maast leitud raha,» rõõmustas Jaan.

«Jah, tõesti! Ise istume soojas ruhvis ahju ääres, nokitseme vähe näpu vahel ja raha jookseb. Pole meil vaja külma eest sooja riiet ega jalavarje,» oli Peeter kogu hingega päri. Olgugi et juba hommikul kell viis tööga alati ja alles kesköö paiku koisse mindi, et ruhv oli terve päev tolmu ning tõrvatakuprahti nii täis, et mehed õhtul korstnapühkijatega sarnanesid, oli triivvärgi eest saadav tasu raske töö ja näljapalgaga harjunud meestele tõepoolest nagu leitud raha.

Pärnpuu Jaani leiutise tulemuseks oli, et Peeter võis talve lõpu poole saata emale raha leivavilja ja lambiõli ostmiseks ning mõnikümmend krooni jäi ülegi, mis võimaldas üürida pärast seda, kui rannasõidulaevade meeskonnad saabusid laevadele, Meremeestekodus voodikoha. Sel kevadel oli Peetril võetud nõuks otsida täismadruse koht Balti mere metsavedajale, kus palgad paremad ja mis peaasi — reisid pikemad.

Igal pühapäeval, sageli ka laupäevaõhtuti, käis Peeter Talvetite pool. Istusid Leenaga tillukeses köök-toas ja vestlesid või lugesid Tolstoi «Sõda ja rahu» eestikeelset

tõlget, millest kevadeni jõudsid läbi lugeda siiski vaevalt esimese raamatu.

Heaks sõbraks sai Peeter ka Leena onuga. Vana Krulli tehase lukksepp orienteerus hästi kõigis töölisliikumise küsimustes ja Peeter sai temalt vastuse nii mõnelegi seni tumedaks jäänud küsimusele. Leena onu valgustas Nõukogude Liidus valitsevat olukorda hoopis usutavamast küljest, kui seda tegid ajalehed. Seletas noorele meremehele, et Venemaa «punased» polevat sugugi tapjad, põletajad ja riisujad, vaid uue korra ülesehitajad. Peetrile sai selgeks, miks Nõukogude Liidus pole majanduskriise ega tööpuudust ja et kõigi siinsete hädade peamine põhjus peitub lõpuks ikkagi kapitalistlikus korras. Sageli andis vana tööline Peetrile lugeda poliitilise sisuga brošüüre. Kust see kirjandus saadi, seda Leena onu ei rääkinud. Need sisendasid aga noorukisse lootuse paremale tulevikule — ajale, mil töörahvas ise hakkab jaotama tööga loodavaid hüvesid.

Ühel pakasel hilisõhtul, kui Peeter linnast Talvetite poolt tuli ja «Soolarahu» pisikesse ruhvi astus, magas ta ruhvikaaslane ning sõber Pärnpuu Jaan juba sügavat und. Lauale oli jäetud põlema tilluke petroolilamp ja raudahjus hõõgusid veel söed. Ruhv oli mõnusalt soe, nagu ikka õhtuti. Ehkki Talvetite pool polnud juhtunud midagi erilist, tulvas Peetri süda õnnest. Leena onu oli noored pärast sööki omapead kööki jätnud ja vaheseina taha puhkama läinud. Leena ja Peeter istusid ning proovisid lugeda Tolstoid, kuid lugemisest ei tulnud midagi välja. Lugeja ei suutnud silmi raamatul hoida ega kuulaja loetut mõista. Istusid siis vaikides teine teispool väikest söögilauda, kuni Leena käsi leidis üle laua tee Peetri rahulikult linanarmaste kallal näppiva kämblani ja Peeter hakkas lugema tütarlapse sõrmi, alates põidlast kuni imetillukese väikese sõrmeni ning jälle tagasi põidlani. Siin polnud tegemist keeruliste sotsiaalpoliitiliste probleemidega, neile oli sel hetkel kõik sõnadetagi selge ...

«Jaan!»

Koist ei vastatud. Hüütu vaid liigahtas ja magas norinal edasi. Peeter läks ja raputas koislamajat. Jaan avas unesegased silmad.

«Mis lahti on?»

«Tõuse üles, ajame juttu!»

Jaan virgus lõplikult, tõusis pikkamisi istuma, riputas paljad jalad üle koiserva ja vaatas päitsis rippuvat taskukella.

«Leidis ka aja jutuajamiseks! Mis uudist sa siis mulle kavatsed rääkida? Võitsid loteriiga miljoni või said Inglise laevale pootsmanijobi? Nägu teisel naeru täis nagu peiupoisil.»

«Ära naljata, Jaan, mul on seekord tõsine asi.»

«Said mõne hullu tembuga hakkama?»

Peetril polnudki sellest «tõsisest asjast» nii kerge kõnelda, kui oli algul mõelnud. Istus ahju ette pingile, asetas küünarnukid põlvedele ja vaatas hulk aega ruhvi põrandale. Laubale ilmusid kortsud.

«Vaata, Jaan, ma ei tea veel isegi, kuidas seda nimetada, hulluks tembuks või millekski muuks, kuid tunnen, et enam ei jaksa üksi endale hoida, pean kellelegi ära rääkima.»

Jaani silmist helkis pisike kiusukurat.

«Mis sa sellest enam niisugust numbrit teed, see on siin «Soolarahu» ruhvis juba mitu nädalat teada, et oled sellest Kalamaja tänava tüdrukust nii sisse võetud, et varsti sulad selle paistel päris ära.»

Peeter nagu ei märganudki Jaani sõbralik-nõökavat tooni.

«Nii et sinagi oled aru saanud?»

«Ega ma siis kurt ega pime ole. Öösiti vähkred ja möllad nii, et mul mitu korda hirm olnud, et lõhud koi pilbasteks. Kõneled ja hüüad kedagi Leenat. Või jälle lööd rusikaga vastu seina nii, et kogu «Soolarahu» väriseb ja kalad sadamast põgenevad. Kui sa siis veel mõne aja eest ise mulle rääkisid, et sul elab Kalamaja tänaval kooliõde, sai mulle kõik klaariks.»

Peeter vaatas Jaani lõbusat nägu ja naeratas samuti, kuigi jutt oli «tõsisest asjast».

«Kuule, Jaan, ilma naljata! Ütle, oled sa kunagi tundnud niisugust asja, et teine inimene saab sulle palju lähedasemaks, kui sa ise endale oled?»

Jaan raputas pead.

«Ei ma nüüd küll taipa, mis sa mõtled!»

Peetri pea langes kätele ja ta jäi mõttesse.

«Kuidas seda sulle seletada? Ütleme nii, et kui mina ja tema mõlemad oleksime näljasurma äärel ja meil oleks ainus suutäis leiba, siis ei sööks ma seda ise, vaid annaksin temale.» Peeter tõusis pingilt ja haaras kahe käega koiservast. Vaatas Jaanile silmi, nagu tahtis nendest lugeda, kas sai aru või ei. Nähes aga sõbra näol mitte just väga arusaavat ilmet, jätkas:

«Või jälle niimoodi: olen muidu rahulik inimene ega vihasta kergesti, aga tunnen, et kui keegi tahaks paha teha minu tütarlapsele, siis võiksin tappa selle inimese, kuigi teaksin juba ette, et mind selle eest ootab eluaegne sunnitöö. Minu elu nagu oleks tema omast palju tühisem.»

Jaan oli kuulanud tõsiselt ja tema näol polnud enam muiet, kui ta vastas:

«Jah, saan sinust aru, kuid mina ise pole tundnud midagi säärast ühegi naisterahva vastu. Õigust ütelda pole minusugusel vaevalt vee peal seisval vanal avaristil nagu enam õigustki mõnele nägusale purjekale poordi haalata,» vastas Jaan ja kohendas raudvardaga ahjus helendavaid söetükke. Ta nägu oli äkki vanemaks ja kortsulisemaks muutunud. Korratute salkudena laubale langevad tuhakarva juuksed muutsid selle kollakas lambivalguses raugalikuks. Jätkas siis hetkelise vaikimise järel tehtud lõbususega:

«Aga mis sinul mõtetega mässata, — olgu õnneks, mis meri mõrda saadab.»

«Ei, Jaan, nii lihtne see asi ka pole.»

«Miks siis ei ole? Kas tüdruk sind ei armasta?»

Peetri näolt peegeldusid korraga rõõm ja mure.

«See'p see asja keeruliseks ajab, et armastab.»

«Mis sulle siis veel muret teeb, — paremini ei saa minu teada asjad enam ollagi. Kas olete teineteisele sellest rääkinud, et noh . . . armastate?»

«Oleme ja pole kah . . . Tol ajal, kui ma talle sellest rääkisin, ei teadnudki veel, mis see õige armastus on, aga nüüd, kui tean, ei julge enam korrata ja nagu kahju on, et üldse kunagi ütlesin.»

«Midagi ei saa aru,» lausus Jaan. «Kord nagu taipasin, aga nüüd tuli jälle udupank ette ja pea ütles üles.»

«Mis siin taibata! Talle praegu öelda, et ma teda armastan, tähendaks, et pean ta ükskord naiseks võtma. Aga kuidas ma seda teen ja millal? Olen vahel mõelnud, et kui õige viiraks sooti ja kaoks hoopis selle tüdruku horisondilt, küllap ta mind pikapeale unustaks ja teise, parema leiaks —, mina mataksin oma mured merre . . .»

Jaan vaatas sõpra uurivalt ja katsus küsimusele jälle lõbusat poolt ette keerata, aimamata, kuivõrd õrna kohta Peetri hinges ta sellega puudutas.

«Mis sa, Peeter, enam sipled — mõrras oled niikuinii! Kui kordki oled tüdrukule öelnud, et sa teda armastad, pole sul enam pääsu. Siis on juba hilja sooti viirata. Tüdruk aga tõmbab ühel ilusal päeval sleki sisse ja ütleb: «Kuule, Peeter! Sa ju armastad mind — viska meremehe-elu nurka, hakka maal kraavi lõikama või linnas poeselliks ja võta mind naiseks.»»

Peeter ehmus. See kõik oli tal endalgi kogu aeg alateadvuse ja teadvuse vahel ujunud, aga nüüd mõjus nagu hoop pähe. Talle meenusid Leena sõnad: «Kui ma kunagi peaksin abielluma, siis meremehele küll ei läheks . . .»

Ei! — mõtles noormees. Merele lubasin end palju varem, kui andsin tõotuse Leenale. Ja lõpuks oli see vähemalt minu poolt sõprusvanne, mis ei sisalda ometi abiellumise-kohustust. Teisest küljest aga pole see enam paljas sõprus, mida ma Leena vastu nüüd tunnen. Kuid kas ma merd vähem armastan? Ei! Ema ja kodukoha jätsin mere pärast, võin ka Leena jätta! Küll mitte praegu, otsekohe, aga ma ei seo end edasiste lubadustega! Peetrile meenus üks pilves suveöö möödunud aastast «Helga» peal. Laev purjetas laisa öötuulega Soome lahel beidevind. Peetril oli roolivaht. Kõik teised magasid, ka kipper oli laskunud alla kajutisse. Laev purjetas rahulikult tasases tuulenohinas, rooliga polnud kuigi palju tööd ja Peetrigi silmad kippusid kinni minema. Petrooleumi kokkuhoiu eesmärgil ei lubanud kipper suveöödel signaaltulesid põletada ja «Helga» purjetas pimeduses nagu laialilaotatud tiibadega suur nahkhiir. Äkki röögatas lähedal aurikuvile. Peeter ehmus virgeks ja surmahirmus kipper jooksis üles tekile. Täiskäigul sõitva auriku ette jäämine tähendaks puust käula kiiret

hukkumist ja vaevalt et meeskondki pääseks. Või kui ka keegi pääseks, siis ainult selleks, et signaaltulede süütamata jätmise eest karistust kanda. Ent suur tuledesäras aurik möödus halulaevast mõnekümne meetri kauguselt. Tema käigulaine pani «Helga» õõtsuma nagu kõige raskema tormiga.

«Mis sa arvad, kas on vaja palju õppida enne, kui lastakse säärast laeva juhtima?» küsis Peeter pärast «kõiketeadvalt» Sassilt.

Sasski ei osanud sellele küsimusele ammendavat vastust anda, kuid ütles siiski tähtsalt:

«Ega's seal sõida meie Härmaste Simmu sugune kipper, seal on sillal kaugesõidukapten.»

Sellel ööl oli Peeter otsustanud, et temast peab saama kaugesõidukapten. Kuidas sellega nüüd oligi? ...

«Ei, Jaan, tütarlapsed tütarlasteks, aga meri on ikka meri!»

«Näed nüüd, Peeter!»

Peeter kustutas lambi. Ronis koisse ning tõmbas vana purjelina, mis täitis teki aset, üle pea. Ta püüdis mitte enam Leenale mõelda. Kuid tütarlapse pikkadest tumedatest ripsmetest varjutatud silmad vaatasid talle pimedusest täis hella etteheidet.

Öösel nägi Peeter und, et lubas Leenale alatiseks maale jääda, Siimuveski Siimu möldripoisiks hakata ja siis Leenaga abielluda. Ta ärkas ahastuses ja oli õnnelik, et see kõik oli vaid uni.

Peeter otsustas end Leenast pikkamööda võõrutada ja teda kindlasti mitte enam külastada. Kuid kõigile lubadustele vaatamata leidis ta end järgmise pühapäeva õhtul harilikul ajal Kalamaja tänavalt.

Leena oli sel õhtul kuidagi juurdlevas meeleolus ja pärast ühist õhtusööki, mis neil nüüd tavaks oli kujunenud, kui onu läks vaheseina taha lehte lugema, küsis:

«Peeter, milleks inimene üldse elab?»

«Selleks et tööd teha, hästi elada ja järeltulevat sugu soetada.»

«Sa ei mõtle õieti, kui paigutad esikohale töö. Mina arvan, et inimene elab lihtsalt sellepärast, et armastada ja õnnelik olla.»

«Selleks et õnnelik olla, on tarvis tööd teha.»

«Peeter, mulle näib, et sulle on töö ise saanud elu eesmärgiks, aga mitte see, mis töö eest võib saada. Mina arvan, et iga inimene peaks valima endale sellise töö, mis ei segaks teda olemast õnnelik.»

«Leena, mis on sinu arvates õnn?»

Tütarlaps vaatas Peetrile otse silmi ja sosistas:

«Minu õnn on alati sinu juures olla.»

«Siis pead küll «Soolarahu» ruhvi elama tulema,» naeris Peeter veidi sunnitult ja hakkas raamatust järge otsima, kus möödunud pühapäeval lugemine pooleli jäi.

ÜHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Tallinna reidil oli aprillikuu päike jäässe suured augud söönud. Juba kostis talvekorteris seisvatelt purjekatelt triivraudade kopsimist ja pigikatelde särinat. Enamus kaugesõiduaurikuid seisis vedude puudusel. Kuna aga pealinn vajas põletispuid ja Lutheri vineerivabrik randadest kasepakke, valmistusid rannasõidupurjekad navigatsiooniks. Juba lõi mõni agaram kipper laevadel purjesid alla ja siin-seal võis näha madruseid sipelgatena mastide otsas ronimas. Riguldi mehed tulid oma kottide ning pampudega «Soolarahule» ja teistelegi laevadele saabusid meeskonnad. Pärnpuu Jaan kauples enda saarlaste «Papilaiule» uut masti tegema, kuna Peeter üüris magamiskoha Meremeestekodus, kus enne teda leidus juba sadu töötuid meremehi. Kevade saabudes valgus neid Tallinna igast maakonnast — enamasti siiski saartelt. Kuid töösaamise võimalused näisid eriti sel kevadel süngetena. Vaid üksikutel õnnestus end rannasõidupurjekale munsterdada.

Töötutele saabus mõnikord kirju tuttavatelt, kes sõitsid välislaevadel. Kirjutasid, et ka välissadamates valitsevat suur tööpuudus, kuid ikkagi olevat meremeeste palgad seal tunduvalt kõrgemad Eesti laevadel makstavast töötasust.

Ka Peeter käis iga päev sadamas lootusega: ehk leian tööd! Äkki vajatakse väljasõitvale laevale kiires korras madrust? Võib isegi juhtuda, et välislaevalt jääb mees

haiguse või mõne muu takistuse tõttu maha ja väljasõidu-tuhinas võetakse asemele esimene kail vastu tulev töötu meremees. Sääraseid juhtumeid oli olnud. Sadamas, kus laeva seisutund maksab tuhandeid, on kõik võimalik. Lootust pidi ometi olema!

Mai alguseks kuivatasid päike ja kevadine tuul tänavatelt ning sadamast viimase pori. Kadrioru põliste puude ladvus vidistasid kuldnokad ja õhtuti võis Russalka juures jalutajaid näha. Kuid Peetril polnud veel õnnestunud tööd saada. Õhtuti Meremeestekodus kuulis ta teistelt, kes olid sõitnud sügavatel vetel, paljugi, mis puutus tööküsimustesse ja palkadesse mitmesugustel välisriikide lippude all sõitvatel laevadel. Kiideti Skandinaavia omi, kiruti kreeklasi. Räägiti tapvast tööst kaugesõidupurjekail ja ülistati taanlaste söögi-norme. Palgad aga olid kuulu järgi kõikjal paremad Eesti laevade omadest. Peetris valmis kindel otsus: ära siit kitsast Eestist, kus Tallinn on ainsaks sadamaks, ent kuhu mahub niipalju viletsust. Ära siit näljapesast! Isegi siis, kui pidevalt töötada Eesti laeval madrusena, oleks äärmiselt raske sellest palgast hoida kokku niipalju, et kunagi avaneks võimalus õppida merekoolis. Jääda siia tähendaks maha matta kõik tulevikukavatsused — see oleks pikaldane surm! Võib-olla ei õnnestu võõrsilgi midagi paremat leida, aga siis on vähemalt ka seda teed katsutud, mõtles Peeter.

Et imede aeg veel möödas pole, seda koges poiss ühel päikesepaistelisel maihommikul. Nagu harilikult, jalutas ta varahommikul sadamasse. Siin oli alles vaikne, töö kaidel polnud veel alanud. Vagunite vahel lonkis vaid üksik politseikordnik, kumminui vööl. Välislaevalt lahkumisega hilinenud lõbutüdruk ruttas linna poole, käigul soengut korraldades. Saartelt saabunud halulaevade juures hüüdsid saianaised: «Saiale! Saiale!» Sõnaga — kõik nagu harilikult. Merigi oli kevadpäikese paituses rahulik ja laisk — puhus vaid kerge briis. Muulide vahel vedas väike puksiir sadamasse saarlaste kolmemastilist Balti mere purjekat «Veeneid». Kui šoonerlaev lähemale jõudis, märkas Peeter purjeka tekil kinnitusotstega rassimas oma möödunudsuvist ruhvikaaslast Sassi. Peeter tahtis vana tuttavaga paar sõna rääkida ja läks

pärast purjeka sildumist Sassi jutule, kes tekil ühes teiste meestega purjesid kokku pani.

«Tere! Sa, Peeter, ujud ikka alles sadamas, — pole ka veel otsa peale saanud? Kus sa talvel olid? Seal Hiiumaa pool olid kõvad jutud, et oled loteriiga võitnud või nõnnamoodi — memmele olid ilmatu rahapatsaka saatnud.»

«Ära usu, Sass, ilmarahva jutte! Pommil olen. Lihvin kaid ja otsin tööd. Talvel hoidsin naha küll kuidagimoodi toore, aga nüüd kipub ta seljas puha ära kuivama. Kust see ime tuleb, Sass, et sa Hiiumaa meeste laevadelt saarlaste peale üle oled läinud?»

«Asilugu oli sehane, et mu Salme ju ka saarlane. Nüüd talvel suri tal ema ära ja taat jähi üksi. Tal seal Kihelkonnal maja, õunapuuaed, püüsed ja kogu elamine. Meil aga polnud Hiiumaal õiget põhja all. Läksime siis vanamehe kutsumise peale kogu perega sinna. Seesamane «Veeneid» oli Papilaiu taga talvekorteris ja ma sain kapteniga kaubale — võttis mind madruseks.»

«Aga mis head te Tallinnast tulite otsima?»

«Nojah, laev on prahitud Sundsvallist metsaga Kopenhaageni ja ega see Tallinnast läbitulemine Rootsi-teed otsemaks teinud, aga uus mast on tarvis peale tõsta — näed, seesama, mis siin tekil valmis on. Oleks veel vana aja mehed, siis oleks see mastijõlk meil ammu sakside abiga püsti aetud, aga kapten on noor — räägib, et Tallinnas kraanade all käib asi kiiremini, eks ta ise tea . . .»

«Mast mastiks . . . ütle parem, kustkohast mina endale laeva jalgade alla saaksin?»

Sass lükkas piibunosu teise suunurka, mõtles veidi ja ütles: «Meil jähi küll üks mees jüst enne väljasõitu haigeks — laev oli juba purje all, kui paadiga maale viisime, võib-olla võtaks vana sind tema asemele, kui tal teist täädus pole. Lähme õige üheskoos kapteni juurde ja küsime ära.»

Peetri süda peksis ärevusest, kui ta Sassi saatel «Veeneiu» kaptenikajutisse astus.

Peeter tervitas viisakalt ja ütles kuulnud olevat, et purjekas madrust vajavat. Kapten, noorevõitu kahupeaga saarlane, silmitses kohaotsijat hindava pilguga.

Laevajuht nägi kajutiuksel seisvat pikakasvulist tugevat poissi, kellel oli seljas õhuke linane pluus ja samasugused tööpüksid. Peetri käed olid mineval aastal ostetud pluusi jaoks liiga pikad, samuti oli ta pükstest välja kasvanud. Lausa nuhtlus oli see kasvamine. Isegi tööriideid ei jõudnud ära kulutada enne, kui need juba väikeseks jäid.

Sass ruttas seletama:

«Näete, kapten, mineval suvel seilasime selle mehega üheskoos Hiiumaa meeste «Helgal». Ta läbi kut läbi meremees — äi ta jää merel haigeks ega põlga sadamas tööd paljuks.»

Peeter ootas ja ta laup kippus niiskeks tõmbuma. Sellest, mis kapten praegu ütleb, sõltub ju palju. Just niisugusele Balti mere laevale oligi ta kohta soovinud. Olgugi et «Veeneid» pole mingi kaugesõidupurjekas, on ta «Helgaga» võrreldes siiski samm edasi, sest juba kolmemastiline šoonertaglasega laev on ikkagi hoopis teine asi kui halukaljas. Ka reisid on siin pikemad, — purjeka keskmine ülesõit Botniast Taani võtab oma kaks nädalat. Ja mis peaasi — rannasõidulaevadega võrreldes maksti neil veidi paremat palka.

Kapten silmitses uustulnukat põhjalikult, sest mees, keda ta praegu vajas, pidi olema merel tugev, kartmatu ja julge madrus, sadamas laeva laadimisel-lossimisel aga töötama nagu sadamatööline. Merel tormiga peab ta mitmekümne meetri kõrgusel metsikult peksleva purje kinni panema, sadamas tuleb kanda kaksteist tundi järgemööda raskeid lauakandameid või sajakiloseid kotte. Kapteni kogenud pilk ütles talle, et see poiss jaksab, peab vastu. Kuid kas ta järsku ei ole liiga suur seadusetundja? Igal juhul tuleb talle töötingimused selgeks teha.

«Hea küll,» ütles viimaks kapten. «Munsterdan sind täismadruseks. Saad nelikümmend viis krooni kuus, söögikulud kannad muidugi ise. Laadimis-lossimistöödest osavõtt on kohustuslik. Ületunde ei tasuta. Ülesütlemiseaeg seitse päeva, kuid mahamaks ainult Eesti sadamas. Võid oma asjad ruhvi viia.»

Nii algaski Peetri teine navigatsioon purjelaeval. Eelmise aastaga võrreldes olid töötingimused veidi pare-

mad. Olgugi et saetud metsamaterjali laadimine-lossimine polnud halgude tirimisest kergem, tundis Peeter end nüüd tõelise meremehena. Suurte raskete purjede juurdevõtmine, koristamine ja rehvimine nõudis samuti suurt jõudu ning vastupidavust, kuid noor madrus vaevalt tundis seda. Rängemaidki töid võis ta sooritada säärase näilise kergusega, mis äratas töökaaslastes mõnikord otse imestust. Pärast kaheteistkümnetunnist kurnavat laadimistööd, kui teised madrused laipadena ruhvis koidel lamasid, heitis Peeter riided seljast, hüppas üle parda vette ning läks suplema, et end enne magamaminekut veidi väsitada, nagu ta öelda armastas. Sageli jalutas ta õhtuti kusagil kaldapõõsastikus ning neil puhkehetkedel mõtles ta Leenale. Samuti öösiti merel, roolivahist vabana, kui puhus ühtlane tuul ja purjedega polnud tööd, rändasid mõtted tagasi Kalamaja tänavas asuvasse pisikesse tuppa, mis mööda dunud talve jooksul jõudis nii koduseks saada. Nad kirjutasid sageli teineteisele. Leena teatas, et koolivaheajal õnnestunud tal hankida endale mõneks kuuks teenijakoht ühte ajutiselt Tallinnas elavasse inglise perekonda, kus olnud võimalus praktiseerida inglise kõnekeelt. Säästnud kolme kuuga üle viiekümne krooni, millega kavatsevat maksta osa õppemaksust. Onu palka olevat kärbitud ja nüüd pidavat isegi söögikuludega kokku hoidma, et õpingute jätkamist võimaldada.

«Loodan, et sa siiski suve jooksul reisiraha välismaale sõiduks ei jaksa üle jätta ja tuleval talvel loeme sinuga koos läbi Tolstoi «Sõja ja rahu» teise köite,» kirjutas Leena ühes kirjas.

Sügiseks oli Peetril siiski ligemale sada krooni taskus. Oleks olnud veel enamgi, kuid ka emale pidi saatma leivavilja ostmiseks ja vend Reinule, kes hakkas sügisel koolis käima, riieterahaks. Saja krooni eest lunastas ta välispassi ja ostis reisibüroost sõidupileti Tallinnast Rotterdami. Järelegi jäi veel veidi, mille ta vahetas Inglise rahaks ja sai selle eest kümme šillingit. Nädala toidumoona toppis meremehekotti. Seljas oli tal puhtakspestud tööülikond ja Kopenhaageni vanakraamiturult ostetud päris korralik sinine meremehemantel. Lahkumisel kinkis Sass talle oma peaaegu uue kaabu,

mida Peeter kandis uljalt kuklasse lükatuna. Selle halli viltkübara oli Sass kord ühes Rootsi sadamas purjuspäi ostnud ja pidas seda enda jaoks tarbetuks luksusesemeks. Nõnda varustatuna seisiski Peeter Murd ühel 1929. aasta udusel novembrikuu-õhtul Saksa lippu kandva reisijatelaeva «Wartburg» pardal, et sõita Hollandi sadamasse Rotterdami lahedamaid töövõimalusi otsima.

KAHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Berliini rongi saabumine Rotterdami Maasi raudteejaama pani selle hiiglasuure mesilastaruna sumisema. Vagunist väljunud reisijail, raudteeametnikel ja isegi pakikandjatel näis olevat nii kiire, nagu elaksid nad viimast päeva, mille jooksul on vaja õiendada kõik elus tegemata jäänud tegemised. Jaama kumerate võlvide alt kajasid valjuhääldajate kaudu antavad teated tuhandekordsetena tagasi. Väljast kostsid manööverdavate vedurite huiked.

Selles kaoses tundis Peeter end täiesti üleliigsena. Tal polnud kusagile rutata. Otsustas oodata, kuni suurem inimestesumin jaamahoonest väljub, et siis rahulikult, ilma trügimata hakata endale kohta-paika vaatama. Ta leidis seinalt kuulutuste-tahvli, kuhu oli välja pandud linna plaan. Selgus, et Rotterdam oli kanalitevõrgust sajaks eriosaks lõigatud ja kogu linna võis lugeda üheks hiigelsadamaks kaidele ehitatud majadega. Siin leidusid ka erinevate laevaliinide sõiduplaanid. Rotterdam—New York, Rotterdam—Kaplinn, Rotterdam—Buenos Aires, luges Peeter, kes tundis end üha enam ja enam metsa eksinud põialpoisina. Ent hilissügisene päev hakkas hämarduma ja kõigepealt oli vaja ööseks ulualune leida. Ta heitis meremehekoti põigiti üle õla, katsus põuetaskut, kas kümnešillingiline on ikka veel alles ja astus kaabut parema kõrva peale lükates reipalt vastu oma saatusele. Tänavanurgalt leidis ta politseiniku ja küsis saksa keeli, kas leiduvat siin kusagil kohta, kus meremehed odava raha eest võiksid voodikoha üürida. Politseinik viipas käega laia kaare.

«Küllalt, kõikjal!»

Peeter küsis veel, et kas härra politseinik ei teaks juhatada, kust võiks leida eestlasi.

Korravalvur kratsis nõutult kõrvatagust.

«Eestlasi? Eestimaa... Estland... Kas see ei hoia mitte sinna Islandi kanti? Teiste sõnadega — Skandinaaviasse? No muidugi, — selge!» Ja maateaduses mitte just tugev politseinik nimetas tänava, kus pidi elama skandinaavlasi. Peeter asus juhatatud tänavat otsima. «Jah, lõpuks on see vana armas Eesti nii tühine täpike, et juba Hollandis ei teata sellest muud, kui et asuvat kusagil sealpool, kus on Skandinaavia,» mõtles ta pisikese kibedustundega.

Peetril tuli ületada paar kanalit ja vantsida terve tund, enne kui leidis tänava, kus politseiniku jutu järgi pidi elama skandinaavlasi. Uulitsal näis olevat palju jõuderahvast. Meremehi tuli vastu salkadena. Neid oli kerge tunda sinistest «tunkepükstest». Paljud kandsid karvaseid Norra päritoluga villaseid sviitreid ilma pintsakuta. Peeter oleks kohe tahtnud neist mõnda kõnetada, et kuulda saada töösaamise võimalustest, aga otsustas siis, et küllap jõuab hiljemgi.

Samas köitis Peetri tähelepanu räpasevõitu välimusega suur maja, mille ukse kohale oli kinnitatud kaugele paistev silt: «Skandinavian Boardinghouse». Eeskojas võttis teda vastu paks, vastik vanaeit, kes algul küsis külalise soovi mingis tundmatus keeles ja, nähes Peetri pearaputust, siis inglise keeles. Noormees kraamis välja oma Suurbritannia riigikeele tagavara — nii palju, kui tal seda oli, ja seletas, et soovib korterit. Vanaeide nägu elavnes. See meremees vist munsterdas laevalt maha ja tuleb rahadega.

«Yes, yes, mister! Did you sign off?»[1]

Peeter vastas samuti «*yes*», sest ta oli end ju tõepoolest Tallinnas laevalt maha munsterdanud. Päris siis ettevaatuse pärast hinna järele. Vanaeit oli lahkus ja armastusväärsus ise.

«*O never mind, sir*!»[2] Tuba maksab meil kõigest kolmkümmend guldenit kuus ja söögi annan odavalt —

[1] (Ingl. k.) Jaa, jaa, härra! Kas te saite mahamaksu?

[2] (Ingl. k.) Oh, ärge muretsege, sir!

kaheksateistkümne guldeni eest nädalas. Hommikul kohv võileibadega, lõunaks kaks toitu ja õhtul tee. Ka džinni võib saada, aga ainult eraldi maksu eest. See on naeruväärselt odav, võrreldes sellega, mida võtavad teised.»

«Palju see siis Inglise rahas teeb?» küsis Peeter.

«O, you have English money![1] See teeb umbes kümne naela ringis kuu-üüriks ja vähe üle kolme naela söögi eest nädalas.»

Peetri julge meremehesüda jäi momendiks seisma. Siis aga küsis: «Kas teil odavamat ööbimisvõimalust pole, — näiteks ühe šillingi eest ööpäevas?»

Vanaeide silmis kaotas uustulnuk korraga kõik oma väärtuse.

«Of course, my lad! Come along!»[2] Ja «Skandinaavia Meremeestemaja» perenaine juhatas Peetri piibusuitsuga täidetud suurde tuppa, kus mahuka laua ümber istusid kümmekond meremeest ning tagusid kaarte. Seinte ääres asetsesid kahekordsed narid, põrand igatses luua järele ja aknad olid suitsust tahmunud. Perenaine viipas ühele naridest ja lausus hooletult:

«Your berth.»[3]

Peeter maksis paari öö eest ette ja oli õnnelik, et katus pea kohal. Uustulnukat märgati vaevalt teiste ruumis olijate poolt. Vaid korraks vaatasid nad kaardipeotäielt üles ja jätkasid mängu. Isegi Peetri tervitusele ei võetud vaevaks vastata. Uue öömajalise tulek polnud midagi ebaharilikku. Töötuid saabus ju iga päev ja, peatunud mõni aeg, läksid nad jällegi, et mujalt tööd otsida. Polnud loota, et seegi äsjatulnu oleks mingi erand, sest selles punkris ei ööbinud keegi peale töötute. Seintel ronisid lutikad, — siia ei andnud perenaine voodipesu, kartes, et see kohe varastatakse.

Peeter heitis meremehekoti perenaise poolt näidatud narile ning istus vabale taburetile. Ta vaatles oma ruumikaaslasi: mehed olid erinevad nii nahavärvuselt, välimuselt kui ka aastatelt. Vähesed kaardimängu juu-

---

[1] (Ingl. k.) Oo, teil on Inglise raha!
[2] (Ingl. k.) Muidugi, mu poiss! Tule siia!
[3] (Ingl. k.) Teie ankrupaik.

res tarvis minevad lausekatkendid räägiti inglise keeles, kuid lausuti ka sõnu, mida Peeter ei mõistnud. Mängiti tikkude peale. Laua kaugemas otsas istus hallinevate juuste ja pulstunud habemega lühikesekasvuline jässakas mees ning imes sirgevarrelist inglise piipu. Oma tumeda näo, kongis nina ja elavate silmadega näis ta lõunamaalasena. Tema kõrval hoidis kaardipakki käes noor, umbes kolmekümne-aastane mees, kelle suust paistis rida kuldhambaid. Mees oli puhas ja klanitud, vist ameti poolest stjuuard, mõtles Peeter. Üks mängijatest, suur heledajuukseline, kes iga kaardilööki vastu lauda saatis sõnaga «*förbannade*!»[1], võis ehk rootslane olla. Paljud näisid oma raseerimata nägudega metsikuina. Kõik, välja arvatud paar erandit, olid riietatud sinistesse tööriietesse. Laiade tätoveeritud meremehekämmaldega hoiti kohmakalt kaardipeotäit ja karvaste kulmupuhmaste alt jälgisid pilgud vastasmängija iga liigutust. Mängiti kahe laudkonnaga. Peetrile lähemas meestegrupis segas parajasti kaarte pikk tumedate juustega mees. Ka tema oli veidi kobedamalt riides ja ta parema käe keskmises sõrmes läikis isegi sile kuldsõrmus. Tundes endal Peetri pilku, küsis ta hooletult:

«*Wherefrom?*»[2]

«*From Estonia,*»[3] vastas Peeter.

«Kurat! Eesti poiss!» hüüatas tumedajuukseline ja viskas kaardipaki lauale. «Noh, räägi ometi kodumaa uudiseid!»

Ka Peetril oli hea meel, et leidis omamaalase. Talle tundus võhivõõras eestlane korraga nii omane, nagu oleks ta viimasega ammust ajast vana tuttav.

«Mis uudiseid sealt Eestist ikka ... Meremehed suurem osa lihvivad kaisid ... Nälg varaks ... Ega's minagi muidu sealt ära ... Mõtlesin, et hullemat ikka kusagil ei ole. Kuidas siinkandis siis lood on?» uudistas Peeter ja ootas põnevusega, mida ütleb heledajuukseline töösaamise võimaluste kohta Rotterdamis.

«Küllap sa seda jõuad omal ajal teada saada, aga las

---

[1] (Rootsi k.) Neetud!
[2] (Ingl. k.) Kust pärit?
[3] (Ingl. k.) Eestist.

ma nüüd enne esitlen end, nagu see peenemal rahval kombeks on,» naeratas eestlane ja ulatas käe.

«Mina olen pärnakas ja nimi on Saukas. Erich Saukas.»

«Mina olen hiidlane Peeter Murd.»

«Kuule, Murd, minu vanaema oli ka hiidlane, võibolla oleme veel sugulasedki?»

«Ega's teada või, minu isa käis jälle noorest peast seal Pärnu kandis mõrrapüügil — võime olla vennadki,» naljatas Peeter vastu.

«Nojah, kohe kuulda, et hiidlane, igal linnul oma laul,» naeris Saukas, kuid jätkas siis tõsisemalt: «Paistab, et jumalast on sulle kasvu antud küll kahe mehe eest, aga aru näib sul olevat napivõitu, muidu sa poleks siiakanti tööd otsima tüürinud. Sinusuguseid leidub Rotterdamis ennegi sadu ja tuhandeid.»

«Kas siis siin ka see töösaamise asi narrivõitu?» küsis Peeter, aimates Saukase sõnades halba uudist.

«Tjaa, siin ma nüüd olen juba mitmendat kuud ankrus ja kui tuul ei pöördu, siis istun kurat ise teab kui kaua veel.»

«Aga millest sa siis elad?» ei saanud Peeter küsimata jätta.

«Kuidagiviisi ... Vanast varast ja Punase Risti toidupunkti supist ... Eks sa näed varsti ise. Õõsiti söödame lutikaid, päeval mängime kaarte. Unioonis käin ka mõnikord.»

«Mis asi see «Unioon» on?»

«Noh, sa veel ei tea — see on Inglise meremeeste ametiühingu töövahetalituse büroo. Number mulle sealt anti, aga tööd ... laevu pole! Mõnikord juhtub üks üle kuu, ja seegi munsterdab kõigest paar meest. Välismaalasi ei taheta ... Õnn veel, et ma pole suurem viinavõtja ega laristaja. Viimane reis oli pikk, ligemale aasta ... Käisime Lõuna-Ameerikas. Suutsin mõned naelad kokku hoida, aga paljuks sedagi oli ... Kodust naine ka kirjutab, et puudus käes, — paar last jõutud muretseda ... ühe sõnaga: lörtsus on kogu see ilmaelu ... Eestisse minna pole mõtet, isegi räägid, et seal meremeeste tööolud niisama kehvad, palgad aga viletsamad kui teiste riikide laevadel.»

Peeter tundis, kuidas tal Saukase sõnade mõjul hakkas nagu põhi jalgade alt kaduma. Ta haaras ölekõrrest:

«Sina muudkui ootad Inglise laeva, aga võib olla, et teiste riikide lippude all on asi lihtsam?»

«Mis ta lihtsam ... Niisama igal pool mehi tropikaupa ootamas. Kas sul raha on?»

«Kümme šillingit oli, sellest maksin perenaisele juba viis korteri eest sisse.»

«Kui nii, siis pole sul palju aega passida. Aga üht ma sulle ütlen: ära sa Belgiasse sütt kaevama küll mine. Parem juba siin nälgida. Mul oli tuttav. Suur tugev mees ... Läks. Mõne kuuga pandi hakkama. Arstid ütlesid, et süda ...

Aga ega's säärane kriis või ometi igavesti kesta. Mina olen näinud ka teistsuguseid päevi. Tead, kui hakkan meelde tuletama, kuidas siin oli paar aastat pärast sõda. Siis oli sadamates elu ja tegemist. Polnud mehi! Kaptenid käisid mööda sadamakõrtsisid madruseid otsimas. Meremehi meelitati laevadele suhkru ja siirupiga. Šanghaieritel ja runneritel oli tööd ööd ja päevad. Sel ajal olid palgad suuremad ja teenistusest võis tõesti midagi ka üle jätta.»

«Mis mehed need šanghaierid ja runnerid olid?»

«Šanghaier oli niisugune lurjus, kes otsis kõrtsidest purupurjus meremehi ja toimetas need väljasõitvale laevale, kus oli meestest puudus. Madrus või kütja ärkas alles siis, kui laev oli juba kaugel merel, ning ta pandi sunniviisil tööle kuni reisi lõpuni. Kui niimoodi toodud mehi juhtus laevas palju olema, siis tekkisid ookeanil mässud, tapeti juhtkond ja sõideti esimesse sadamasse või lasti laev randa. Šanghaier sai aga iga mehe pealt suure summa. Küllap see mood vist Šanghaist pärit on, et neid mehi niimoodi kutsutakse. Runnerid olid aga veidi ausamad mehed, nemad olid nagu agentideks kaptenite ning meremeeste vahel. Nad käisid mööda meremeestekodusid, otsisid ja kauplesid laevadele mehi. Oma töö eest said nad tasu sageli niihästi kaptenite kui ka meremeeste käest.»

Peetrile meenusid vanaisa sõnad Jüri kadumise kohta: «Küllap pandi šanghaierite poolt mõnele surmakünale ja

läks kogu täiega põhja.» Ent see oli vaid hetkeline mõttevälgatus, mille oleviku tõsidus kohe lämmatas.

«Paljuks sa, Saukas, viimasel laeval palka said?»

Äsjane tuttav istus Peetri vastu pingiotsale, pakkus karbist sigaretti ja, saanud eitava vastuse, pani ise suitsu ette.

«Teada — unionipalk madrusele on kaheksa naela kuus ja laevasöök.»

«Kuule, Saukas, ühest asjast ei saa ma veel aru: kuidas makstakse Inglise laevadel ikka säärast head palka — kaheksa naela madrusele kuus!»

«Meil on kõva ametiühing. Meremeeste ja laevaomanikkude vahel on kokku lepitud, et laevale võib palgata ainult ametiühingu liikmeid. Need aga ei tohi minna odavamalt, kui on kindlaks määratud. Ega see palk ole kergelt saadud. Mõne kuu eest alles streikisime. Meremehed võitsid. Laevakontorid olid sunnitud meremeestega lepingu sõlmima ja meie nõudmisi tunnustama.»

Ka kõnemees Tallinna Meremeestekodus oli öelnud: «Meie, proletaarlased, peame ühte hoidma!»

«Aga nüüd ma ei saa aru, kuidas võib streikida, kui kaid on töötuid meremehi täis ja paljud laevadki seisavad. Ega siis kõik ole ametiühingu liikmed ja eks nälg loeb ka ometi midagi?»

Vanem mees kustutas sigaretiotsa vastu saapatalda ja heitis selle nurgas asetsevasse prahikorvi. Lükkas siis laubale langenud hõredad juuksekarvad poolpaljale pealaele tagasi.

«Ega's ta vale ole, et raske on, aga hea tahtmise juures saab siiski üht-teist ära teha. Laevade liikumine pole ka täiesti soikus ... Küllap selgi sügisel keegi bürgermeistri kella pärib.»

«Mis kella?»

«Nojah, Rotterdami linnavolikogu tegi juba ammust ajast niisuguse määruse, et see kapten, kelle laeva sadamasse saabumise järjekorra number jooksval aastal on kümme tuhat, saab bürgermeistrilt taskukella kingituseks. Linn võtab laevadelt maksu, ja mis talle see üks kell aastas on kinkida, — olgu see siis nii kallihinnaline kui tahes.»

«Kui sul, Saukas, kusagile kiiret pole, siis räägi sellest streigist — kuidas ja mismoodi need asjad käivad,» palus Peeter.

«Aega, seda on — muud mul polegi. Kui sina aga kuulata viitsid, küll mina juba jutustan. Mina räägin sellest, mis tegin ja oma silmaga nägin. See on muidugi tilk meres, aga eks merigi ju seisa nendest koos. Üksik veetilk pole midagi, aga meri ... Saad aru?»

«Miks ma aru ei saa. Sellepärast Eestis vist ongi palgad narrimad kui mujal, et meil need tilgad veerevad igaüks omaette.»

«Taipasid — muidugi! Aga ma pidin sulle streigist rääkima. See algas kevadel, kui ma Southamptonis inglase pealt maha munsterdasin. Seal, Inglismaal, ju välismaalasel kohasaamise lootust pole — elamisluba ei anta, ja sellepärast otsustasin sõita siia, Rotti, jobi passima. Just samal ajal väljus sealt Rotterdami peale Hollandi— New Yorgi liinilaev «Terschillinger Bank». Sellele oli kuni kodusadamani roolimeest vaja ja kapten lubaski mind töö eest üle viia. Just enne väljasõitu käis ametiühingumees laeval ja teatas, et kahe päeva pärast kuulutatakse Hollandis välja meremeeste ja sadamatööliste üldstreik protestiks selle vastu, et laevaomanikud olevat samast päevast otsustanud läbi viia viieteistkümne-protsendise palgavähendamise. Ametiühingu esindaja kartis, et see laev võidakse omanike poolt Rotterdami asemel mõne teise riigi sadamasse adresseerida ja selletõttu streigi mõju väheneks.»

«Kas siis teiste riikide sadamates pole võimalik streikida?» ei taibanud Peeter.

«Muidugi on sul praegu ehk raske aru saada — sa pole asjaga kursis —, aga kohe räägin. «Terschillinger Bank» on kahekümne viie tuhande tonnine reisijate- ja kaubalaev, — kompanii kõige suurem aurik. Iga teise riigi sadamas oleks ta võinud välismaalased peale palgata, vana meeskonna Hollandisse saata ja ikkagi sõitu minna. Kuid kodusadamas aitavad meid sadamatöölised, kes ei laadi ega pungerda laeva, kodusadamas on streigimurdjatega lihtsam toime tulla ... Noh, küll ma jõuan jutujärjega sinna kah. Nii et ametiühingumees andis meeskonnale kõva käsu: laev maksku mis maksab kodu-

sadamasse Rotterdami tuua. Sõitsime järgmise kõrge veega Southamptonist välja ja kurss võeti Rotterdamile, nagu kord ja kohus... Olime mitu head tundi merel olnud ja mõned mehed hakkasid juba uskuma, et ametiühingu esindaja oli reedereid kavalamaks pidanud, kui nad tõepoolest on. Mul algas roolivaht kell kaksteist päeval. Seisin just ratta taga, kui kapten ise tuli komandosillale ja teatas tüürimehele, et kurss tuleb võtta Le Havre'i peale. Kui siis tüürman talle lolli näoga otsa vaatama jäi, ütles kapten, et saanud laevakontorist säärase korralduse.»

«Kuidas ta merel võis käsu saada?» imestas Peeter.

«Seal oli meil sädetelegraaf peal ja kaptenil omanikuga kogu aeg jutt käis,» seletas Saukas. Võttis siis karbist uue sigareti, rullis sõrmede vahel pehmeks ja läitis välgumihkliga.

«Niipea kui olin laeva uue kursi peale üle viinud, ütlesin tüürmanile, et mul oleks vaja väljakäiku minna. See kutsus teise roolimehe ja mina jooksin, nii mis päkad võtsid, alla kütteruumi. Rääkisin seal tulemeestele ja määrijatele loo ära. Poole tunni pärast olid laevamasinad seismas, sest kütjad panid ahjudele peldid ette ja aur läks alla. Mindi siis kambaga kapteni juurde ja nõuti, et laev sõitku Rotterdami. See ähvardas kõiki pogrisse pista, aga mehed jäid oma nõudmise juurde. Siis teatas kapten sädeme teel Inglise võimudele, et laeval olla mäss lahti, ja sealt saadeti sõjalaev välja. Miinilaev tuli õhtul poordi ja oma sadakond püssidega džoni ronis pardale. Imestasid, et kõik mehed on kohtadel, kedagi pole tapetud, et mis mäss see niisugune on? Kapten seletas ohvitseridele, et mehed ei tegevat tööd, nõuavad, et laev sõitku Rotterdami, kuna aga omaniku uue korralduse kohaselt laeva sihtkohaks olla Prantsuse sadam Le Havre. Mehed omakorda selgitasid asja nii, et kapten olla neid petnud, kuna lubanud Southamptonist väljudes Rotterdami sõita. Ohvitser pidas kapteniga nõu ja siis kutsuti kogu meeskond — kuussada meest — üksikult üles kaardikajutisse, kus oli ainult laeva kapten, Inglise leitnant ja kaks laskevalmis püssidega sõjaväelast. Igalt mehelt küsiti: «Kas oled nõus töötama selleks, et laev saaks sõita Le Havre'i? Vastasel korral näeb seadus ette

kaksteist aastat sunnitööd kui merel mässajale. Kõik mehed vastasid nii, nagu olime kokku rääkinud: «Nõuame, et laev läheks Rotterdami, muidu tööle ei hakka.» Kaptenil ei jäänudki muud nõu üle kui võtta kurss kodusadama poole, sest kus sa, hing, merel uue meeskonna ikka võtad. Küllap ta püksid siiski parajat moodi püüli sõelusid, sest ta ei lasknud miinilaeva enne ära, kui juba päris siiasamasse Maasi jõesuhu jõudsime.»

«Noh, aga mis pärast sai?» ei jaksanud Peeter end pidada.

«Et mis pärast sai... Meid maksti laevalt maha ja lubati kohtu alla anda. «Terschillinger Bank» aga jäi kai äärde pleekima, sest streigivahid pandi välja ja uut meeskonda kokku ei saadud.»

«Kas siis anti kohtu alla?»

«Keda kuradit! Streik lõppes meie võiduga, palka maha ei võetud ja kaptenile anti kontorist korraldus iga mehe teenistuslehele kirjutada käitumine ja töödistsipliin *«sehr gut»*[1].»

«Mis mehed need streigivahid on?»

Saukas muigas.

«Ma sulle räägin, mis mehed need on. Kui siis seesama «Terschillinger Banki» laevakontor Rotterdamist uut meeskonda peale ei saanud, laskis teine Hamburgist rongitäie töötuid meremehi kohale tuua. Laadis sealsamas Maasi raudteejaamas, kuhu sinagi täna saabusid, kogu selle streigimurdjate bande praamidele ja tahtis jõge mööda «Terschillinger Banki» poordi tuua, et streigivahtide eest salaja mere poolt küljest meeskonna laevale saaks. Meie saime asjast hilja teada, aga jõudsime mõnesaja mehega üle Maasi jõe viivale sillale, mille alt praamid läbi pidid sõitma. Kangutasime tänaval sillutise lahti ja sedamoodi sai iga mees kivisid niipalju kätte, kui vaja oli. Niipea kui praamid streigimurdjatega lähenesid, panime neile säärase kivirahe ülalt peale, et vesi all kees. Praamid ei julgenudki sillale läheneda ja Hamburgi mehed hakkasid taipama, et siin ei mõisteta nalja. Sõitsidki *Vaterland*'i[2] tagasi.»

[1] (Sks. k.) Väga hea.
[2] (Sks. k.) Isamaa.

«Kes teab, mis juttudega nad sealt välja meelitati, aga niipea, kui said teada, et neid tahetakse streigimurdjateks teha, ütlesid ise ära,» arvas Peeter.

«Võis niigi olla,» nõustus Saukas.

«Aga vahvad mehed olite ikka küll!» vaimustus Peeter.

«Nüüd siis mõistad, mispärast ma ütlesin, et ega see palk ole kergelt kätte võidetud,» lausus vanem mees, kes näis Peetrile nüüd otse sangarina.

Ent noorema mõtted pöördusid jälle homse päeva muredele.

«Tähendab sina, Saukas, arvad, et mul tuleb siin kuude kaupa tööd otsida?»

«Mis seal arvata või mitte arvata — aga näed ise, siin nad on,» ja pärnakas viipas laua ümber istuvatele kaardimängijatele. Igaühel neist on mitmekuune pommistaaž. Ära sellepärast kartma löö, elavad teised, elad sina ka, ja ega's meie jumalgi lõpuks puuslik ole, nagu öeldakse.»

Oli juba hilja, kui Peeter ja Saukas kumbki oma narile ronisid. Peeter ei saanud hulgal ajal und, osalt lutikate pärast, osalt uute muljete tõttu. Aga kui olukord tõesti on nii lootusetu, nagu Saukas räägib, siis ... Jah, mis siis? Ei, siis ei pea enam ükski kalkulatsioon paika, sest viis šillingit jääb viieks šillingiks ja rohkem raha pole. Müüa ei ole ka midagi. Kuid surra veel ei tahaks! Elu on kõigele vaatamata ääretult ahvatlev ja ... huvitav ... Oleks vaid ajad paremad, et igaühele tööd jätkuks! Teeniks raha, omandaks meresõidupraktikat, õpiks võõrkeeli, lõpetaks merekooli ja saaks kunagi kaugesõiduauriku kapteniks. Siis võiks ka Leenale öelda kõik, millest süda on tulvil ... Võtaks Leena merele kaasa. Naudiks ühes kõiki meresõidu veetlevusi, — see oleks tõesti elu suurim õnn, mille poole maksab püüda, mille eest võib paljugi ohverdada. Kuid niisugune võimalus oli veel ääretult kaugel ja praeguses olukorras kättesaamatu nagu päike, kuu ja tähed. Mõtted aga tulevad ja lähevad, neid on raske ohjas hoida ning lõpuks, mispärast salata midagi iseenda eest? Peetri elusiht näis talle vallutamatu kindlusena, mis asus kaugemal, võibolla kaugemal kui ta kogu eluaja jooksul jaksas rännata. Isegi vahetud tulevikuprobleemid — s. o. homne päev

tuli jätta õnneliku juhuse hooleks. Mineval sügisel polnud olukord samuti sugugi parem, aga ikkagi sattus ta talveks leiva otsa. Kevadel sai õnneliku juhuse tõttu koha «Veeneiule». Ei, siiamaani pole veel nälga surnud, miks peaksin nüüdki oma kondid just Hollandisse jätma. Pole viga, kõik läheb veel hästi!... Vahvad olid ikka need streigivahid! Vaat mis tähendab ühtsus!

Sääraste mõtetega uinus Peeter Rotterdami saabumise õhtul ja magas hommikuni tervet noore inimese und, mida isegi lutikad ei suutnud häirida.

KOLMETEISTKÜMNES PEATÜKK

Hommikul ärkas Peeter sellest, et keegi sikutas teda jalast. Nari kõrval seisis Saukas.

«Sa magad ju täpselt nagu hüljes — pea käppade vahel. Kas loodad niimoodi põõnates töökohta leida? Torka püksid jalga ja läki linna peale! Vaja sul ometi kusagilt numbergi välja võtta.»

Saukase hoogus jutt peletas poisi une.

«Kaugel see aeg siis on, et Pärnu poolt mehed juba hülgejahil?» haigutas Peeter oma viimase haigutuse ja hüppas narilt alla.

«Kaheksa. Teised kõik läksid lihvima. Tarvis sinulgi end veidi liigutada.»

Peeter rõivastus kähku, vaatas hetke kaastundlikul pilgul oma sviitri narmendama kippuvat varrukaotsa ja oli valmis eelseisva päeva raskustega võitlusse astuma. Kuid siis meenutas end kõht. Ta otsis meremehekotist leivakannika ja ruttas juba uksest väljuvale Saukasele järele.

Saukas tuli Peetriga ühes rahvusvahelisse töövahetalituse büroosse. Ruumikas ooteruum oli tungil täis meremehi. Suurem osa neist olid õhukestes töörõivastes, ainult mõnel üksikul oli endisest ajast säilinud korralikum ülikond. Siin võis kuulda peaaegu kõiki maailma keeli, alates pladiseva inglise keelega ja lõpetades Kongo-äärse neegrisuguharu kurguhäälikutega. Peeter läks luugi juurde, kus ametnik töötuid regist-

reeris. Talle anti välja number kaks tuhat kakssada kolmteist.

«Kas sa näed! Kohe kuraditosin lõpus, sellega sul kindlasti veab,» naljatas Saukas numbrit vaadates ja lisas õpetlikult:

«Nüüd on sinu igapäevane töö see, et käid siin ja passid, kuni kõik need kaks tuhat kakssada kaksteist, kes on sinust eelpool, on kohad saanud — siis alles tuleb sinu kord. Nädalas võetakse kaks või kolm meest... kui oled koolis käinud, siis oskad ise arvestada, kui kaua sul tuleb oodata. Mina näiteks sain inglise Unioonist numbri üks tuhat üheksasada kakskümmend. Saksa ja Skandinaavia tööbörsidel ootavad samuti tuhanded mehed. Kui kõik need kokku arvata, siis saad umbkaudse ettekujutuse, kui palju töötuid meremehi praegu ainult Rotterdamis sadamakive lihvib. Kuid peale registreeritute leidub palju registreerimata meremehi, kes juba ammugi enam tööbörsidele ei looda ja omal käel tööd otsivad.»

Peeter mõtles oma viiele šillingile ja ta laup tõmbus murelikult kortsu.

Saukas märkas, et oli oma jutuga sõbralt riisunud kõik kohasaamise lootused, ja püüdis asja parandada.

«Ega's see olukord lõpuks nii hull ka ole, ainult et oskama peab ja õnne peab ka olema. Kui pole enam raha söögi ostmiseks, siis leiad sadamast ikka mõne laeva, kuhu võib pommile minna... Ja kui pole võimalik korteri eest maksta, siis leidub siin Punase Risti poolt ülalpeetav maksuta ühiselamu. Sinna lastakse küll ainult ööseks ja ega sinna kõik mahu, aga kui aegsasti järjekord sisse võtta, siis... Ära karda midagi — ei sa hätta jää! Mina siin juba vana kala — kus sa sellega! Kui sinusugune noor mees muretseb, mis siis mina, vanataat, pean tegema. Ja arvad sa, et kõik need kaks tuhat kolmsada iga päev büroos passivad? Ei! Võib juhtuda sedagi, et tullakse otsima meest ja büroos neid vähe — võib kukkuda jobi otsa ka ilma järjekorrata. Tead, mineval nädalal elas meiega üks lätlane. Ta tuli öösel poolpurjus mööda kaid ja kohtas kaptenit, kellel oli kohe meest vaja... Kästi jalamaid autoga asjade järele sõita. Mehel polnud küll peale habemenoa mingit varandust,

aga sellele sõitis meremeestemajasse autoga järele — ütles, et küllap laev maksab. Hommikuse kõrgveega juba tossaski teine Hispaania laeval merele. Näed nüüd, kuidas mõnel võib vedada, kui ainult õnne on.»

«Siiamaani on mul ikka vedanud,» muutus ka Peeter jälle optimistlikumaks ja jutustas Saukasele, kuidas ta möödunud talvel Tallinnas lootusetusse seisukorda sattus, kuid ikkagi välja rabeles.

«Nüüd läheme ja ma näitan sulle kätte, kus asub Punase Risti supijagamise punkt. Sealt saab seda laksperi, viisteist senti ports,» pani Saukas pärast tööbörsist väljumist ette. Sinna oli umbes poole tunni tee. Punase Risti töötute toitlustamise punkt asus suurte majadega piiratud hoovis, kus juba enne neid ootasid sajad töötud. Kella kaheteistkümneni, mil toidujagamine pidi algama, oli veel pool tundi aega. Siin võis näha olevusi, kes olid sündinud inimesteks, kuid kellelt majanduslik depressioon oli võtnud võimaluse inimväärselt elada. Ajakirjandus nimetas neid «põhjakihiks». Siit võis leida kurjategijaid, kel seni oli õnnestunud karistusest kõrvale hoiduda, vanglatest välja lastud sulisid ja parandamatuid joodikuid, viimased olid oma viletsat elu algul alkoholiga leevendada püüdnud, kuid pärast selle ohvriks langenud. Koltunud, pärgamentkollaste nägudega naised, närbunud kehad riideräbalatega kaetud — vist kunagised lõbutüdrukud, — trügisid küünarnukkidega teed tehes meeste seast läbi, et supijagamise luugile lähemale pääseda. Saukas teadis rääkida, et lobiootajate seas leiduvat isegi endisi arste ja advokaate, kes seadusega vastuollu sattudes olid vanglas istunud ning pärast töö ja tahtejõu puudusel pätistunud. Kuna Punase Risti ühisöömaja ei suutnud kõiki neid mahutada, siis suurem osa sellest publikust ööbis sildade all, kirikute eeskodades ja avalikkudes parkides. Igal supitahtjal pidi endal kaasas olema taldrik, purk või mõni muu nõu, millesse mahtus kulbitäis. Sööginõusid Punane Rist säärasele rahvale kätte anda ei riskinud. Peeter märkas vana sassis habemega kaltsudes meest hoidvat jooksvahaigusest konksus sõrmede vahel katkiläinud savikruusi põhja. Paljudel olid käes prügihunnikust korjatud tühjad konservikarbid. Siin ootas suppi

umbes kümne-aastane paljasjalgne koltunud vanainimesenäoga tüdruk. Ta hoidis käes katkist klaaspurki ja lusikat. Võib-olla oli ta kodutu nagu hulkuv koer, võib-olla oli ta vanemate poolt siia saadetud. Kõigi nägudel peegeldus äärmuseni läinud viletsus, kõik nad vaatasid nälginud looma paluvate silmadega luugi suunas, kust varsti pidi hakatama suppi jagama.

Juba lõi kuskil tornikell kaksteist pauku, kuid veel ei alatud toidujagamisega. Inimesed läksid rahutuks. Mõned hakkasid viivituse pärast valjusti protesteerima. Väike tüdruk, katkine klaaspurk käes, puhkes vaikselt nutma, ise määrdunud rusikaga silmi kuivatades. Teiste ärevus haaras ka Peetrit. Temagi tundis endas iha tungida luugini ja purustada tõke, mis lahutas teda toidust. Hommikul kaasa võetud leib oli tal veel praegugi taskus, kuna senini oli tööbörsilt nakatunud ärevus pannud teda kõhutühjuse unustama. Nüüd aga andis nälg end uue hooga tunda. Järsku tuli talle meelde, et tal pole sööginõu. Naeratades tõmbas Saukas põuest suure plekktaldriku.

«Mina juba tean, mis pommi varustuse hulka kuulub, — isegi lusikas on. Neid peaks täna õieti kaks olema, aga tühja, sööme kordamööda.»

Luuk avati. Potte, purke ja kausse sirutati üle inimeste peade supi järele. Nõrgemad lükati kõrvale. Üks naistest valas mehele, kes teda tõukas, purgiga pähe. Karjuti läbisegi ja kogu see tunglemine, rüselemine ning tõuklemine meenutas Peetrile Siimuveski suurtalu seakarja, kes samuti rüseles koplis neile heidetud rohusületäie ümber.

Valges kitlis naine jagas luugist suppi, teine korjas viieteistkümnesendilisi. Igaüks sai kulbitäie. Söödi lusikatega või rüübati üle ääre sealsamas, püstijalu. Mõni üksik hammustas ka leiba kõrvale. Saukas osutas näpuga Peetrit ja laskis kaks portsu ühte valada. Peeter murdis leivatüki pooleks ja nii nad sõid kordamööda ühe lusikaga. Supp oli vedel ja värvilt hallikas, kuid vähemalt kuum. Ühest kulbitäiest mees kõhtu täis ei saanud. Saukas tahtis minna teist portsu tooma, kui luugist juba hüüti:

«Supp on otsas!»

Luuk suleti ja inimesed valgusid hoovist välja. Suurlinn neelas nälgivad inimvarjud jälle endasse. Homme, ülehomme, iga päev kordub Punase Risti toitlustamispunktis üks ja seesama. Paljudele on see kulbitäis suppi ainsaks eluhoidjaks.

Pärast lõunat viis Saukas Peetri sadamas seisvaid laevu vaatama. Raske oli võõral Rotterdami sadamast korraga ettekujutust saada, nii keeruline on teine. Saukas polnud kitsi õpetuste jagamisega: «Iga riigi laevadel on omad kombed. Korralik pomm peab kõike teadma. Kui lähed näiteks Inglise laevale, siis pead tingimata lusika kaasa võtma, sest madrustel on seal isiklikud söögiõud ja neid juba võõrastele ei laenata. Pardale pead minema söögiajal ja nii, et vahitüürimees ei märka. Siis lähed ja ootad meeskonnaruhvi ukse ees, kuni kõik mehed on söönud. Kui midagi üle jääb, antakse riismed sulle suure nõuga, millega toit kambüüsist välja anti. Pärast, kui oled söönud, pead tasuks söögilaua koristama, taldrikud pesema ja ruhvi põranda pühkima. See koristamistöö on Inglise laevas meeskonna enda teha, ja niimoodi on neil pommist pisut kasugi. Kui sa aga laevale tulles tüürimehe küüsi satud ja juhtub teine veel näru mees olema, siis võid pea ees trepilt alla kaile tagasi lennata. Saksa laevale minna ära parem proovigi, — neil on vahimees ühtelugu trepiotsas ja ühtki võõrast pardale ei lasta. Seal aga võid proovida niisugust asja: pane tühjale konservipurgile nöör taha ja viska ta söögi ajal vöörtekile. Kui leidub tubli mees, kes paneb purgi suppi täis ja laseb nööriga tagasi kaile, on hea — ei leidu, jääd purgistki ilma. Kõige parem toit on muidugi taanlaste, rootslaste ja norralaste peal, aga seal tuleb nende keelt osata, — muidu ei anta. Neil laevadel on omad, skandinaavia pommid. Harva sealt keegi teine midagi saab . . .»

Peeter tegi Saukase pikast jutust lõppjärelduse, et meremeeste «pommiseisuse» ülistamine polnud muud, kui kerjuste uhkeldamine oma vaesuse ja närususega.

«Aga, Saukas, mul on häbi niimoodi mööda laevu kerjama minna.»

«Häbi? Ei mina seda häbiks pea. Täna olen mina pommil, aga juba homme see, kes mulle täna süüa

annab. See on nõnda-ütelda vastastikune abistamine. Kerjamisest pole siin juttugi. Kui mina laevatoidu otsas olin, ei ma pommile kõhutäit keelanud... Las helbib! Niikuinii laeva poolt lobi, — mitte nagu Eesti käuladel, et iga mees oma leivakotiga... Oli häid laevu, kus kambüüsist said nii palju toitu kui tahtsid... Jätkus endale ja pommile ka... Aga ega's neid laevugi vähe olnud, kus ei jätkunud isegi meeskonnale... Söö siis ise või toida pommi... Sõitsin kord ühe kuue tuhande tonnise inglase peal. Vana oli kooner. Sõime rikkiläinud konserve ja kuivikuid — needki usse täis... Mis siin rääkida, igas laevas omamoodi... Sa ütlesid, et häbi? Ega's mina ole pommil oma süü läbi, et häbi... Minen'd ikka! Tead, Peeter, õhtul läheme Metsa poole.»

«Missugusesse metsa? Minu teada on Hollandis üldse vähe metsa,» küsis Peeter hämmastunult.

Saukas naeris.

«Seekord said valesti aru. Mets on eestlane, kes siin, Rotterdamis, peab meremeestemaja.»

«See on teine jutt... Või eestlane peab meremeestemaja! Seal elavad siis vist küll ainult eestlased?»

«Ei, minu teada ei ela seal ühtki meie kandi meest, sest Mets on suur suli, aga tal on peale meremeestemaja veel kõrts, kuhu eestlased mõnikord õhtuti kogunevad juttu ajama. Oi! Mets on petis, sõnaga — peenike kelm... Ega's tema end eestlaseks tunnista, kirjutab oma nimegi Metz ja naiseks on tal hollandlanna. Seesama Mets kuulukse mõni kord poistele töödki sobitavat, aga ainult sel tingimusel, kui tema saab kaptenilt mehe kolme esimese kuu palga. Kui aga reis ei kestagi üle kolme kuu, siis tuleb välja, et mees tegi tööd tasuta ja palga sai Mets.»

«Mis mees see Mets enne oli, kui meremeestemaja-pidajaks hakkas?»

«Kurat seda teab, mis mees ta enne oli, aga tutvusi näikse tal laevakontorite ja kaptenitega olevat. Igal juhul vastik tüüp... Nojah, ega's me sinna Metsa enese pärast... Vahest trehvab seal tuttavaid poisse ja hea ka mõnikord teisi eestlasi näha-kuulda.»

Peeter ja Saukas jalutasid mööda kanaliäärset kaid, kus seisid laevad mitmes reas. Seda sadamaosa kutsu-

sid meremehed kalmistuks. Nad möödusid kanalis poidele kinnitatud suurest Inglise lippu kandvast aurikust, mille korstnamärgiks oli joonistatud punane käelaba.

«Vaata, Saukas, missugune veider kompaniimärk,» tähendas Peeter.

Saukas vaatas kaaslast ja hüüdis imestunult:

«Kas sa siis seda lugu pole veel kuulnud? Selle laevaühingu asutas juba sadat poolteist tagasi keegi rikas inglane, kellel olid kaksikud pojad. Kuna polnud kindel, kumb poegadest on vanem; riielnud poisid juba enne isa surma selle pärast, kes neist varanduse pärijaks jääb. Vanamees saanud poiste tülist teada ja otsustanud asja õiglaselt korraldada. Ühel päeval võtnud ta mõlemad pojad kaasa sadamasse, kus seisnud kõige suurem tema laevadest. «Näete, poisid,» ütelnud isa ja näidanud eemalt purjekale. «See, kes teist esimesena seda laeva puudutab, pärib pärast minu surma kogu kompanii.» Poisid pannud kohe tulistjalu laeva poole liduma. Kui teine näinud, et jääb maha, raiunud ta kirvega vasaku käelaba otsast ja visanud paremaga vennast mööda vastu laeva parrast. Nii pärinudki ühekäeline pärast isa surma kõik laevad ja võtnud kompanii märgiks verise käelaba kujutuse.»

«Aga kust ta selle kirve siis nii äkki leidis?» küsis Peeter umbusklikult.

«Kurat seda teab, ju seal kai peal siis mõni vedeles ... Võib-olla raius koguni mõõgaga, sest vanasti kandsid ju kõik niisugust terariista vööl. Ega's minagi või pead anda, et see jutt tõsi on, aga nõnda meremehed räägivad ja küllap ehk võis nii ollagi. Vanasti sündis imelikke asju ...»

Nad jalutasid üha edasi ja basseinidel ning laevasildadel ei tahtnud lõppu tullagi. Tallinna sadam oli Peetri meelest imepisike, võrreldes selle kanaliterägastikuga. Laevadest polnud puudust, aga enamik neist seisis tegevusetult keset kanalit loksuvaile poidele kinnitatult.

Õhtul kella kuue paiku läksid nad Metsa kõrtsi, mis asus ühel kanaliäärsel tänaval.

NELJATEISTKÜMNES PEATÜKK

Metsa kõrts Rotterdamis oli samasugune meremeeste joogikoht, nagu neid leidub igas suuremas sadamalinnas. Ruumikas kõrtsituba, mille ühes otsas asetseb baarivitriin pudelite, klaaside ja baaridaamiga. Õlut lastakse kraanist, mida õhusurve abil varustab leti all olev vaat. Baarilaua kõrval kõrgel pukil istub lõõtspillimängija, kes püüab külalisi lõbustada vastavalt oma oskusele. Talle kõrtsi poolt tasu ei maksta. Käib pärast iga loo mängimist laudade vahel mütsiga ringi. Mõnikord on tal rahakorjamiseks abiline. Külalised harilikult teenindavad end ise, tuues baariletilt vajaliku. Joogilauad on massiivsed, tammepuust ja peavad vastu igasugusele mürglile. Igal sadamakõrtsil on ka oma tagatuba, kuhu lastakse vaid auväärsemaid ja rahakamaid külastajaid. Sinna saab tellida ka naisi. Säärastel asutustel on nimelt oma alalised lõbunaised, kes ilmuvad vastava kutse peale. Väga sageli aga tulevad nad ka kutsumata, et meremeestelt kõhutäit süüa kerjata ja vastutasuks armastust pakkuda.

Peetri ja Saukase saabudes oli kõrtsis päris rohkesti rahvast. Istuti laudade ääres ja loeti sente, mille eest kavatseti kamba peale osta pudel džinni. Mõnel mehel oli ees õllekann. Saukas läks ja tõi samuti õlut. Nad valisid koha suure laua äärde, kus enne neid istusid paar meremeest.

Saukas müksas Peetrile külge. «Vaata seda rasvahunnikut seal baarileti taga! See on Metsa naine. Peremeest ennast pole täna nähagi, küllap vist kusagil äri ajamas.»

Peeter vaatas vitriini juures askeldavat ülilihavat naist, kelle rasvavoltidesse uppunud näost kiiskasid kaks ahnet silma. Ta käsivarred ja sõrmed meenutasid jämedaid vorste, milledele on mõnest kohast lõngad ümber seotud.

«Minul käib alati õudusejudin üle keha, kui mõtlen, missugune ta võiks ilma riieteta välja näha,» sosistas Saukas.

Kõrvallauas vestlesid kaks keskealist meest.

«Räägitakse, et Antverpenis jobisid rohkem. Mõtlen, et vajun õige üle piiri Belgiasse ... Kui muud hakkamist pole, eks siis söekaevandusse ikka saab.»

«Ega see üle piiri käimine olegi iga kord nii lihtne ... Kuidas valvepost juhtub olema. Viimasest kambast, mis siit läks, olid ühe maha lasknud. Mäletad — pootsman Priidik, kes belglaste peal sõitis?»

«Miks ei mäleta ... Poisid olid noored ega olnud neil niipalju rebasekavalust. Mind peeti ka kinni, kui viimati Belgia poolt siia tulin. Arvasin, et kõige parem on hommikupoole ööd — siis postid kõige hooletumad. Valisin paraja aja ja hommikul kella kolme paiku hiilisin Belgia poolt piirile. Pime ... Puha põllud ja kraavid — midagi ei näe ... Korraga komistan mingi pehme asja vastu, ja mis sa arvad? Jooksin ise tukkuvale piirivalvurile otsa, kes kraavi äärel istus. Noh, tead, mina panin hirmuga tagasi liduma, aga sõdur muudkui püssist laskma ... Siis lõid prožektorid põlema ja mind püüti kinni. Viidi ohvitseri juurde ja see küsima, et mis mees sa oled ja mis asju sa siin piiril ajad? Mina valetasin, et tahtsin Hollandist Belgiasse tööd otsima tulla. Ohvitser oli tubli mees ja andis käsu mind Hollandisse tagasi saata. Anti püssimees kaasa, kes mind piirile viis ja Hollandi postile üle andis. See omakorda sõimas natuke, andis matsu selga ja laskis minna. Näed, kui lihtsalt läks.»

«Nojah, sul vedas, et mõni kuul ei tabanud. Näib nii, et Hollandi ja Belgia piirivalvepostide vahel on kokku räägitud, et kui üks püüab kinni teise hooletuse läbi üle piiri tulnud jooksiku, siis sellest suurt numbrit ei tehta, vaid saadetakse lihtsalt tagasi. Nendel kah oma leib kallis.»

«Kõige puhtamalt saab Belgiasse Musta Mariga — antakse üks gulden rahagi kaasa.»

«Pole juhtunud nägema, — kuidas see siis käib?»

«Nojah, seda sa ikka tead, et neid laia tagumise otsaga musti politseiautosid Mustadeks Marideks kutsutakse.»

«Miks ma ei tea ... Neid näeb uulitsatel üsna sageli arrappi tegemas, aga kuhu need mehed viiakse, kes kinni nabitakse, — kurat seda ise teab.»

«Ma sulle ütlen, kui sa ei tea. Siis kui Belgia sõekaevandustes töölistepuudus on, teatatakse Rotterdami, ja niimoodi neid sinna surema saadetaksegi.»

«Mis õigusega?»

«Ikka seaduse nimel... Kõik alalise elukohata välismaa kodanikud kuuluvad areteerimisele ja väljasaatmisele.»

«Kes neid seal Belgias siis sunnib just sõekaevandusse minema?»

«Tohman! Nälg...»

«Mina olen jälle kuulnud, et Antverpeni tänavatel kontrollitakse politsei poolt inimesi. Iga välismaalane, kellel on taskus vähem raha kui viis franki, saadetakse tapikorras sütt kaevama. Seal antakse kohe sada franki avanssi ja söögiaineid võlgu. Teenistus on aga nii väike, et seda eluilmaski tasa ei saa. Jooksed ära — politsei toob tagasi... Juhtub laevast mahamaksu saanud sõber teada saama, ostab lahti, — ei juhtu, suredki kaevanduses...»

Korraga vajus uksest sisse salk meremehi. Nad olid veidi purjus, rääkisid kõik korraga ning ainus selgesti kuuldav sõna sellest kõnevadinast oli «kurat», millest võib välismaal juba kaugelt ära tunda omavahel vestlevaid kalevite järglasi. Seekord oli nende ninameheks pehme viltkaabu ja tumesinise mantliga laiaõlgne meremees, kes jäi keset kõrtsituba seisma ning hüüdis laias saare murrakus:

«Ma taha täada, kis siin on eestlased. Keik, kis' aru saavad hiiu, saare ja muhu keelest, tõusku püsti!»

Aga juba enne käsku olid mitmed tulijale vastu tormanud ja läbisegi sadas hüüdeid:

«Kust kurat sa, Villem, nüüd välja kukkusid?»

«Tegime sulle ammugi hingepalve ära!»

«Oled sa inimene või vaim?»

«Tulid sa rahadega või ilma?»

«See on ju Looritsa Villem,» pomises Saukas üllatunult. «Seda poissi pole kaua aega näha olnud.»

Looritsa Villemiks kutsutud mees möirgas:

«Tere kut, eesti poisid!» Pöördus siis äkki baarileti poole ja käratas käriseva bassiga:

«Kuuled sa, Metsa eit! Täna läheb siin veel joomaks!

Mina maksan kogu kupatuse eest, aga laud olgu ka suurejooneline!

Päästis siis mantlihõlmad valla ja istus kõige suurema laua taha.

«Kõik eestlased saavad täna minu kulul prii söögi ja joogi. *Come along, boys!*»[1]

«Noh, ega's midagi, kui nii lahkelt lubab,» arvasid eesti meremehed ja kogunesid suure laua ümber, mis asetses keset ruumikat kõrtsituba.

«Kas sa näed, vana Saukas!» märkas äkki uustulnuk ning mehed tõusid ja raputasid teineteisel südamlikult kätt. Looritsa Villem laskis pilgul üle laudkonna libiseda, äigas sõrmedega läbi juuksekahlude ja lõi raske rusika raksudes vastu lauda.

«Noh, nüüd alles läheb pühitsemiseks! Hing, hoia alt, uputus tuleb!»

Suure laua ümber istus paarkümmend meest. Ka Peeter ja Saukas olid teistega ühinenud. Naine baarileti tagant jooksis kohale.

«Tead, Metsa eit, sa raami nüüd keik välja, mes sul iganes hinge taga on, aga seda ma ütlen, et mette kut medagi ei telli ma sult enne, kui kerts on puhtalt meite seltskonna päralt,» esitas Looritsa Villem korraga uue nõudmise. Perenaine laiutas lihavaid käsi, sest tema ju ei mõistnud oma mehe emakeelt. Siis kordas keegi talle öeldut inglise keeles.

«Yes, yes!»[2] vastas baaridaam ja tatsas veereva lihamäena väikese nurgalaua poole, kus paar Kreeka laeva madrust eestlaste laiajoonelisust aimamata õlut jõid. Perenaine lubas neile joogi eest makstud raha tagastada, kui nad ainult kõrtsist kohe lahkuksid. Kreeklased olid aga protestimeeleolus ja seletasid, et neil olevat samasugune õigus siin õlut juua nagu igal teiselgi. Lihamürakas oli hädas. Peab ta siis tõesti nüüd paari tühise kreeklase pärast säärased kuldkalad kaotama! Oleks meeski kodus — küllap see juba nõu leiaks, mis teha... Järsku vihastavad ja lähevad teise kõrtsi... Kuid perenaine leidis isegi hea nõu. Ta veeretas end

[1] (Ingl. k.) Tulge siia, poisid!
[2] (Ingl. k.) Jah, jah!

uuesti eestlaste laua juurde ja kummardas Villemi ees niipalju kui ta rasvunud keha seda lubas:

«Palun armulist härrat seltskonnaga tahatuppa astuda, seal ei sega teid keegi.»

Varsti istusidki «armulised härrad» nahaga polsterdatud toolides, sõid võileibu ehtsa hollandi juustuga ning rüüpasid õlut peale. Pärastpoole telliti konjakit ja džinni. Perenaine tatsas lakkamatult tagatoa ja baari vahel. Looritsa Villem muudkui käsutas ja aitas ise jooke lauale kanda. Saukas, kes näis Villemit hästi tundvat, ütles:

«Jäta nüüd, Villem, see rassimine nende pudelitega! Küll Metsa eit ise jõuab. Sa võta parem kätte ja räägi, kus sa olid ja kus sa vahepeal käisid rumalusi tegemas? Sellest on nüüd juba oma kaks aastat tagasi, kui sa viimati siin kandis olid.»

«Oota, oota! Las me katame enne laua nagu kord ja komme nõuab, küll siis räägime.»

«Parem pajata nüüd kohe ära, muidu jood end nii käest ära, et ei saa sust enam jutumeest.»

«Räägi jah, Villem!»

«Pihi oma patud ära!»

«Tule oma räpase elulooga lagedale!» kostsid läbisegi hüüded.

Villem oli meeldiva välimusega poiss. Temast lausa kiirgas jõudu ja tervist. Ta lõug oli hoolsasti puhtaks raseeritud, ainult juuksed polnud kammile allunud, need lainetasid paksude tumedate salkudena igasse ilmakaarde. Noormees võis olla aastat kakskümmend kaheksa vana.

«Nojah, kui kogudus soovib, eks ma siis pea pihtima, enne aga võtame klaasid tühjaks. Terviseks! Meie poiste terviseks!»

Mehed jõid, pühkisid käeseljaga suud ja hammustasid võileiba peale. Süüdati piibud ning valmistuti Villemi «pihtimist» kuulama.

«Arvan, et paljud teitest mäletavad mind veel sellest ajast, kui olin paar aastat tagasi siinsamas Rottis pommil. Ma munsterdasin enese siis maha ühelt norrakalt ja rahad laristasime Metsa kõrtsis läbi. Pärast oli aga kohasaamisega nagu praegugi, nii ja naa.»

«Seda me teame, aga ühel ilusal päeval või õigemini ööl kadusid sa nagu tooder udusse ja me kõik arvasime, et küllap sind keegi maha lõi, kui sa purjus peaga kõrtsist tulid,» hüüdis Saukas vahele.

Ville kissis silmad särasid võidurõõmsalt.

«Ei, vennad, see mees on veel sündimata, kes Looritsa Villemi päkad vastu taevast lööks. Aga mäletad, Saukas, et samal õhtul, kui Tubergi Karla purjus peaga kanalisse kukkus, läksime sinuga pärast Karla väljatõmbamist inglase peale süüa pommima ja sealt üks Charley viis mind kõrtsi?»

«Miks ma ei peaks mäletama, aga pärast seda pole sind keegi näinud, enne kui täna õhtul. Kuhu sa kadusid?»

«Pärast kukkusin jobi otsa.»

«Mis sa ajad! Räägi ikka nii, nagu asi oli,» hüüdsid mitmed.

«Kohe räägin kõik, nagu asi oli, ja siis kuulete. Inglane viis mind kõrtsi. Neil oli vist mingi riigipüha või kuninga sünnipäev ja Charley käristas välja. Istusime viskiklaaside taga ja lasksime kuningat elada. Laulsime «*God save the king*»[1] ja muid laule, kuni saime suurteks sõpradeks. Kaebasin talle oma häda, et pole tööd, ja tema kohe nuputama, kuidas saaks mind aidata. Mitte ma nüüd ei mäleta, kes meitest selle välja arvas, aga leppisime kokku, et mina peidan end veel samal ööl inglase laadruumi ja tulen välja alles merel. Laev oli Indiasse välja klaaritud, niisiis seisis ees päris korralik *long trip*.[2] Minu inglasest sõber lubas merel haigestuda, ja küllap siis juba kapten mind tema asemele madruseks määravat. Inglise seaduse järgi käib merel haigestunud mehel täispalk kuni sadamani, ja nii poleks tema midagi kaotanud. Nii me siis tegimegi ja esialgu läks kõik nagu tavotiga määritult. Öösel läksime laeva. Vahimees magas ja mina peitsin end kellelegi nägematult laeva kaabelgatti. Teisel hommikul hakkas ankrupeli ülal kolisema ja ma tundsin, kuidas puksiir lõi müksti ninaga vastu poordi. Sain aru, et laev teeb ennast väljasõiduks

[1] (Ingl. k.) «Jumal, kaitse kuningat.» — Suurbritannia riigihümni esimesed sõnad.

[2] (Ingl. k.) Pikk sõit.

klaariks. Siis üks igavene tramburai, jooksmine ülal tekil ja viimaks kuulsingi lõbusat veevulinat vastu laeva vööri. Tähendab, olimegi merel. Minu peidupaik oli pisike pime punker ketikasti peal. Seal oli muide trossipuhtidel päris hea magada, aga teate, poisid, mis ma olin ära unustanud? Toidu! Või mida mul olekski olnud kaasa võtta, sest olin tol ajal lage poiss. Sõber mind ka vaatama ei tulnud, kartis vist, et teised võiksid midagi märgata. Nii ma seal siis magasin ja kannatasin kibedat nälga, sest liiga vara välja pugeda polnud kah mõtet — annavad veel mõnele vastusõitvale laevale üle ning paari päeva pärast oled jällegi jalamees. Ilm tundus merel ilus olevat, sest laev ei lengerdanud kuigi palju. Olin enda arvates päeva kaks trossihunnikute otsas vedelenud, kui korraga kuulsin, kuidas laev oma auruvilet tuututas. Tähendab, udu... Kaua aega sõitsime nii, iga paari minuti tagant tu-u-u-t! Ja jälle tu-u-u-t!

Mõtlesin, et kurat mul udust, aga nälg piinab jubedal kombel. Otsustasin juba punkrist välja ronima hakata, et madrustelt süüa küsima minna, kui äkki käis hiiglama raksatus just sinna kohta vastu parrast, kus asus minu peidukoht. Mina ei osanud iid ega aad — nagu oleks keegi suure sepahaamriga väljastpoolt läbi poordi löönud. Mingi raudkobakas tungiski läbi pardaplaadi ja kadus kohe. Poordi sisse aga jäi nii suur auk, et kasvõi lehm oleks sellest läbi mahtunud. No teate, poisid, kus oli õnne, et see kaabelgatt asus ülalpool veeliini, muidu oleks minu punker kohe vett täis läinud ja mina uppunud nagu kassipoeg kotis. Nüüd voolas august sisse ainult paks udu nagu piim. Pead avast välja pistes nägin, et oli hämarik — õhtu või hommik, seda ei teadnud, aga pärast tuli välja, et ikka õhtu. Nägin ka, et paari kaabeltau kaugusel meie laevast vajus väike kalalaev ja kadus lainetesse. Enne lõplikku põhjaminekut tõusis selle ahter hulk maad üle veepinna ja ma jõudsin näha, et uppuva käula nimi oli «Degerby» ning ta kandis Rootsi lippu. Üks mees ujus veel vähe aega pinnal, kuid varsti läksid sellegi meresaapad vett täis ja ta kadus laevale järele... Inglase pealt aga ei lastud päästepaati alla ega püütud muul viisil abi anda, pandi kohe jälle

täiskudi peale, nagu poleks midagi erilist juhtunud. Oh, et teid võtaks see ja teine! mõtlesin. Need vagad ja truud kuninga alamad ei teinud katsetki kalalaeva mehi päästa.

Noh, poisid, aga nüüd joome ka — ega minu keelgi õlitamata liigu ... Joome nende vaeste uppunud rootslaste mälestuseks.»

«Vaata aga inglast! Või kohe täiega otsa!» kirus keegi.

«Teine põhja ja pärast ise vehkat!»

«Aga sulle, Ville, lõi vähemalt õhuaugu eluruumile peale — see kuluski vist ära, sest ega sul seal veeklosetti ega teist ruumi väljaskäimise jaoks olnud,» naeris Saukas.

«Lase edasi, Ville!» kiirustati jutustajat mitmelt poolt.

«Hea küll, aga kuhu ma nüüd järjega jäin?»

«Sinna, kus inglasele täiskudi peale pandi.»

«Täiskudi pandi peale neh ja mina hakkasin nuputama, et mis nüüd saab. Teadsin ju küll, et varsti tulevad tüürmanid revideerima ja vaatama, kuidas korpusega lood on, ning siis võidakse mindki leida. Midagi oli tarvis ette võtta. Panin pea tööle. Üteldakse ju, et kui kõht tühi, siis kuppel töötab klaarimalt, ja mina leidsingi hea nõu. Vaatan august välja ja näe! Mingi ots ripub pakilt alla — just augu kohal. Proovin ... Kõva mis kõva! Ropsu pealt oli mul plaan valmis: ronin otsa mööda üles ja ütlen inglastele, et olen rootslase pealt pääsnu, et jäin kokkupõrke ajal kuidagi otsa külge rippuma ja pääsesin uppumissurmast ...»

«See oli kuradi mõnus nõu,» kiitis keegi.

«Kus ikka nuppu mehel otsas!»

«Nojah, siis pole enam jänes, aga juba merehädaline ...»

«Kas sa rootsi keelt ka oskad?»

Ville tõstis käe:

«Tasa, tasa! Küll ma räägin teile kõik. Rootsi keelega on nii, et tean paar karvast sõimusõna ja enam mitte kut mõhkugi, aga mõtlesin, et kuidas need inglasedki seda kontrollida oskavad? Nemad ju peale oma keele ometi midagi ei kõnele. Inglise keel on mul selle eest vesi ... No neh, siis hakkasingi mööda allarippuvat otsa

ülespoole lappama. Enne pakile jõudmist lõi vastu vööri lartsuv laine mind läbimärjaks. Nagu olin ette arvanud, olidki tüürmanid tulnud vööri vigastusi kontrollima ja üks oli kohe vastas, kui reelinguni jõudsin. No poisid, sellel džonil oli küll rumal nägu peas, kui äkki nägi ookeanis veest nõrisevat võõrast meest merest laevale ronimas ... Mina alguses ka moepärast tõin oma rootsi keele lagedale ja möirgasin. «*Vaskadevara? Förbannade!*[1] Kohkunud näoga tüürimees vaatas mind, siis jälle madruseid, kes pakil olid, et kas need ka näevad või näeb tema üksi. Teised laevamehed olid samapalju ehmunud kui tüürmangi. Ka mu sõber, kes sealsamas oli, pilgutas, hõõrus silmi ning vaatas jälle mind nagu imelooma. Ise pidasin pöialt, et kui nüüd äkki keegi oskab rootsi keelt. Kartsin ka veel seda, et tüürimees laseb mind tagasi üle parda visata, et poleks avariist peale oma meeskonna teisi tunnistajaid, sest omad mehed võivad kohakaotuse kartusel vanduda valet kasvõi piibli juures. Sel momendil rippus minu elunatuke küll neljakümnenumbrise niidi otsas ... Õnneks ei osanud keegi rootsi keelt, ja kui tüürmanil esimene ehmatus mööda läks, küsis ta inglise keeli, kes mina olevat ja kust ma tulevat. Vastasin, et olen pootsman «Degerbylt», mille nad kõiki meresõidu seadusi rikkudes põhja kärutasid. Inglase tüürimees tõstis käe mütsi juurde, madrused lõid risti ette ja mind juhatati kapteni-sillale. Nägin veel, kuidas tekil tassiti plaastrit, mille nad vist kavatsesid augule peale tõmmata, sest mujalt kui vöörist polnud inglane viga saanud. Kukkus välja nii, et seesama madrus, keda tüürman saatis mind kapteni juurde juhatama, oli minu Rotterdami topsivend. Pilgutasin talle silma, tema aga naeratas:

«*Okey!*»[2]

Kapten seisis komandosillal masintelegraafi juures ... Hiiglama mehepõrakas ... Kulmud nagu rebasesabad ... Vaatab ... Madrus seletas, et olen hukkunud laevalt pääsnud vaene rootsi meremees. Kapten käratas: «*You, son of a bitch!*[3] Miks sa teistega ühes ei uppunud?»

[1] (Vigases rootsi k.) Mis see tähendab? Neetud!
[2] (Ingl. k.) Hea küll!
[3] (Ingl. k.) Sa koerapoeg!

Mina vastasin viisakalt, et vaja on ka mõnd tunnistajat «Degerby» meeskonnast kohtusse, kui läheb mereprotesti tegemiseks või sedamoodi... See mõjus. Kapteni kulmud tõusid paar tolli kõrgemale, ta vaatas mind ja ütles...

Noh, *well*![1] Pärast räägime.»

Mulle anti magamiseks ilus suur kajut ja süüa-juua niipalju, kui jaksasin hävitada. Kolmepäevase paastu järel sõin nelja mehe eest. Kokkadele seletasin, et uppumishirm tegi kõhu tühjaks. Teisel hommikul kutsus vana mind enda juurde salongi. Viskipudel oli laual ja kapten muudkui:

«Please, mister Loorits! Please, sir William!»[2]

Arvasin kohe, et kaptenil on mulle midagi tähtsat ütelda, et ta tahab mingi tehingu üle kokku leppida, ja sellepärast olin ettevaatlik. Seekord ei joonud end purju. Kui siis vana viimaks arvas, et olen tehingu jaoks juba küllalt pehme, hakkas ta tasapisi pärima, et kas mina olevat olnud ka mõni kaasosanik põhja läinud Rootsi kalalaeval? Väikestes kalalaevades on sageli kõik meeskonnaliikmed ühtlasi ka laeva osanikud. Mina mõtlesin: kuigi sina oled vana rebane, siiski olen mina sinust kaks korda kavalam. Vastasin, et ei olnud just suur osanik, aga oma paarsada naela ikka oli laeva sisse pandud. Kapten mõtles pisut ja ütles siis, et kui tema minult selle osa ära ostvat, ega minul siis tema ega laeva suhtes enam mingit nõudmist olevat? Vastasin talle, et kui ta mulle kakssada naela peo peale maksab, siis võib ta minupärast tulevikus niipalju laevu põhja sõita, kui süda lustib, — minu suu on seitsme pitsatiga kinni. Vana ei pidanud ka pikka aru, vaid maksis sealsamas laeva kassast välja. Pistsin raha tasku ja ütlesin: *«Thank you!»*[3]

«Jah, mis see siis kaptenile maksta oli. Arvas muidugi, et kui asi mereprotestiks läheb, siis kaotab diplomi ja pistetakse veel kümneks aastaks trellide taha,» arvas üks kuulajatest.

«Jutumees oled sa eluaeg olnud, lase aga edasi,» naeris teine.

---

[1] (Ingl. k.) Olgu!

[2] (Ingl. k.) Palun, härra Loorits! Palun, sir William!

[3] (Ingl. k.) Tänan teid!

Saukas vaatas lõbusal pilgul oma vana sõpra Villet ja nähtavasti teadis umbkaudu, kui palju sellest jutust uskuda võis. Kuid Ville jutt oli olnud tõsine, veenev ja saadetud vastavate žestide ja miimikaga. Peetri silmis näis ta tõelise sangarina. Igal juhul oli ta nupukas poiss ka siis, kui kasvõi üks kolmandik tema jutust tõele vastas, arvas Peeter.

Ville süütas hõbeilustustega inglise piibu ja puhus lõbusalt suitsu lakke.

«Enne joome, siis jätkame juttu. — Metsa eit! *Please, missis Metz!*»[1]

Paks perenaine jooksis õhetavana ja punasena tahatuppa.

«Näed, rasvarull, et konjak on otsas!» Ja siis inglise keeli: *«More cognac!»*[2]

Perenaine tõmbas pudeli põlle alt, ta oli külalise soovi juba ette aimanud ning sellega säästnud oma jalavaeva baari ja tagasi.

«Metsa eit on mõtetelugeja.»

«Elagu Ville ja tema kakssada naela!»

«Tervist! Räägi edasi, mis sa, vigur, venitad!» hüüdsid mehed, kellele joodud džinn ja konjak juba pähe hakkas minema.

«Miks sa, Ville, miljonit naela ei nõudnud?» küsis kellegi kainem hääl kaugemalt laua otsast.

«Ma ei tahtnud pilli lõhki puhuda, sest kaptenil oli ju veel teine tee — lasta mind kaladele söödaks visata. Asi seisis selles, et kakssada naela võis ta maksta, aga miljonit ta poleks suutnud. Nojah, selle Inglise piraadilaevaga sõitsin kuni Kalkuttani välja. Tundsin end nagu mõni esimese klassi passaseer ookeani reisilaeval. Sõin kapteniga ühes lauas ja jõin ta viskist kuivaks. Uskuge, poisid, et tarka päeva mina sel reisil küll ei näinud! Võite isegi arvata, et läksin kaptenile kulukaks, sest peale kahesaja naela sularaha oli ta peaaegu niisama palju minu söögi-joogi peale kulutanud. Küllap ta juba sada korda oli oma ajus ringiratast mõtelnud, kuidas minust viisakalt lahti saada. Ühel ilusal hommikul siis

[1] (Ingl. k.) Palun, proua Metz!
[2] (Ingl. k.) Veel konjakit!

jõudsimegi Kalkuttasse. Just samal ajal viibis seal sadamas ühe väga rikka inglise leedi luksusjaht. Leedi, see on lordi naine või midagi selletaolist, ja lordid, teate, on Inglismaal üsna suured tuusad. Paar päeva pärast meie laeva sadamassejõudmist tuli vana konksus ninaga leedi meie kaptenile külla. Kaasas oli tal veel terve trobikond nooremaid ja ilusamaid leedisid kui ta ise. Istusid kapteni kajutis vähe aega, kui äkki vana laseb mind kutsuda. Mõtlesin, et mis kurat nüüd lahti on? Võtsin südame rindu ja läksin. Mina seisin kaptenikajuti uksel ja kõik need leedid vaatasid mind nagu mustlased Kuressaare laadal hobust... Kui nad oma isu täis olid vahtinud, ütles see vana leedi, kellel oli suur jahtlaev:

«Olen skandinaavia meremeestest ikka väga palju lugu pidanud ja teie valmistaksite mulle väga suurt rõõmu, kui oleksite nõus minu teenistusse tulema. Selle laeva kapten siin on teist väga palju head kõnelnud ja ainult lugupidamisest minu vastu oleks ta nõus teist loobuma ja teid minu teenistusse lubama. Mul on ilus jahtlaev, kus te end otsekohe tunneksite nagu omas kodus.» Jumala tõsi! Nii ta ütles sõnasõnalt. Mina küsisin ettevaatuse pärast, et kas laeval ka teisi skandinaavlasi teenivat. Leedi sai minu küsimuse põhjusest valesti aru ja kinnitas, et kui ma peaksin kaasmaalaste järele igatsust tundma, palkavat ta esimesel võimalusel oma laevale ka teisi skandinaavlasi. Vastasin, et ei tunne just erilist igatsust landsmanide järele ja küsisin, kuipalju ta palka maksab? Leedi lubas mulle kakskümmend naela kuus ühes prii söögiga. Kirjutas siis väikese sedeli ja sellega läksin jahi kapteni juurde, kes mind otsekohe laeva timbermaniks või maakeeli puusepaks määras. Noh, teate, otsal polnud just viga... Poisid, seda laeva oleksite pidanud oma silmaga nägema! Korpus valge laki all, mastid pitšpeinist, vallid ja otsad pleegitatud linast, purjed lumivalgest lõuendist... Vintside kopidki olid vasest... Mõtelge ise, kahe tuhande tonnine ookeanijaht! Meeskond sada kakskümmend meest ja peale nende mõnikümmend naisteenijat leedide jaoks. Kaptenil neli tüürmanit ja madruseid — musttuhat... No kus oli kord! Igal hommikul tekid liiva ja kiviga... Vased... Ainult suurt laevakella ei lubatud

puhastada — ütlesid, et rikkuvat kõla ... Kah tolad! — Kuid klaasid külmuvad laua külge kinni. Joome, poisid!»

Ville tõstis klaasi. Mehed jõid, sõid ja vaatasid Villet nagu imelooma — teadmata, kas võtta seda juttu puhta kullana või mitte. Veidi luisata oskas igamees ja sündmustele eredamaid värve juurde lisada, aga see siin ...

«Kui see jutt nüüd kõik tõsi on, siis oled ikka poiss üle.kolme ookeani küll,» lausus üks vanematest meestest klaasi lauale asetades.

«Ville nüüd kunagi valetab!»

«Ärge ütelge midagi, ilmas juhtub hullemaidki asju, nagu minul kord Atlandis ...»

«Jäta sina oma Atland täna õhtul rahule! Las Ville enne lõpetab oma jutu ära!» Ville koputaski piibu vastu saapakanda tühjaks ja jätkas:

«Kaubalaevu ei tasu praegusel kriisiajal käigus pidada, aga teate vist isegi, et niisugune jaht võtab enam kui kümme prahiaurikut kokku. Selle jaoks neil raha jätkus ... Kuhu leedidel tuju tuli minna, sinna sõideti. Kalkuttast purjetasime Melbourne'i, seal peatusime poolteist kuud. Siis seilasime Vaikse ookeani saartele. Jahil aga elati kogu aeg laia elu. Igal õhtul peeti sööminguid ja joominguid. Arvate, et seal viina joodi ja juustu-leiba peale söödi? Ei, vennad! Seal joodi ainult kõige paremaid lõunamaa veinisid, india arrakist valmistatud punši ja likööre. Peale söödi austreid, kanapoegi, ööbikukeeli ja kurat ise teab, mida veel ... Oi, poisid! Ilmas on värki, millest teie pole veel undki näinud! Kogu see jutt kuni siiamaani oli alles nõnda-ütelda sissejuhatuseks, aga see oli Vaiksel ookeanil, kus asi alles huvitavaks läks. Nagu ma juba ütlesin, oli vanal leedil kaasas noori ja ilusaid leedisid. Üks neist heitis minu peale silma. Kord, kui ma nende söögisalongi ukse lukku parandasin, tuli ta minu tööd vaatama. Ise oli teine pisike ja ilusa väikese nirginäoga ... Võtab minu käe ümbert ülaltpoolt küünarnukki kinni ja ütleb: «Küll teil on tugevad käed!» Mina'p osanud talle midagi vastata või kes teab mida arvatagi, sest seal nad käisid ringi ja rääkisid igasuguseid lapsikusi, — sellega olime juba harjunud. Teisel päeval aga juhtus sellesama nirginäoga leedi kajuti ukse lukk rikki minema

ja mind kutsuti parandama. Leedi ise istus ilmatu laial diivanil ja vaatas pealt. Kohendas juukseid, vaatas mind ja naeris... Mina muudkui parandasin lukku edasi. Järsku siristas: «Ütelge, kas mina olen teie arvates ilus?» Mina vastasin, et tema olevat kindlasti see kõige kaunim leedi, keda olen omas elus kohanud, kuna olen näinud kõige viie maailmajao leedisid. Küsis siis, et kas ma konjakit joovat? Vastasin, et kui leedi soovib, siis joon kasvõi mürki. Nüüd kraamis pudelid lagedale. Ise ta jõi punast veini, aga minule valas suure klaasitäie konjakit. Parandasin siis pikapeale luku ka ära ja tahtsin minekut teha, aga leedi käskis proovida, kas võti seestpoolt ka keerab. Niipea, kui ma katseks ukse lukku olin keeranud, leedi krapsti mul kaelas kinni ja lahti enam ei lase...»

«Tervist, poisid! Joogem leedi terviseks!» hüüdis Saukas.

«Küll see Ville ikka oskab veeretada!»

«Noh, kas tegid eesti meestele au või jäid leedi ees jänni?»

Kogu laudkond rõkatas naerma.

«Ooh! Oh sa vaene väeti Ville!»

«Jätke hirnumine! Las Ville lõpetab jutu!»

Pärast seda, kui oli visanud kaks klaasitäit konjakit järgemööda, jätkas kõneleja:

«Noh, nii see selle leediga algas ja pärastpoole tahtis ta kajuti uks peaaegu iga päev parandamist. Küll vajasid hinged õlitamist, küll streikis lukk, ja paar korda oli see õnnetu uks päriselt eest ära kukkunud. Vaikse ookeani saartelt sõitsime Mehhiko lahte, käisime Floridas, sealt läbi Panama Atlandile ja lõpuks saabusime Liverpooli. Seal maksti suurem osa meeskonnast maha ja jaht läks dokki remonti. Võtsin oma seitse asja ja tulin siis Rotti vanu seltsimehi vaatama. Paari päeva pärast sõidan Eestisse. Pole juba üle viie aasta sinnakanti saanud.»

«Aga leedi? On ta sul kaasas?»

«Kuhu sa oma leedi jätsid — va naistehullutaja?»

«Kas ta sind Londonis Westminsteri katedraali altari ette ei tirinud, mis?» möirgasid meremehed ja hirnusid naerda. Alkohol oli mõnel juba päris kõvasti peas kinni.

Ka Peeter, kes polnud harjunud jooma, tundis peas mõnusat surinat ja magusat rammestust liikmeis.

Ville äigas sõrmedega läbi paksude juuste.

«Ah leedi? Pärast kuulsin, et ta olla olnud ministri tütar ja kellegi lordi naine... Tema nimi olgu kiidetud! Aamen!» Virutas siis rusikaga vastu lauda nii, et klaasid hüppasid.

«Joome, poisid!»

Seltskond muutus kärarikkamaks.

«Elagu Ville!»

«Et sääraseid kuldlõugadega jutumehi rohkem sünniks ja mõni veel Rotti juhtuks tulema!»

«Kuldlõugadega ja kuldrahadega!»

«Elagu!»

Ville jõi, istus veidi aega vaikides ja käratas siis äkki:

«Metsa eit, ae! *Missis Metz, please!*»[1]

Perenaine ruttas külalise soove küsima.

«Naisi! Mis kuradima kõrts teil niisugune on, kui pole naisi? Et oleks viie minuti jooksul siin pool tosinat ilusaid kaheksateistkümne-aastaseid tüdrukuid! Kähku!»

Perenaise nägu kattus tuhande inetu kortsuga, mis pidi asendama naeratust.

«Kohe, härra! Kohe! Aga...»

«Mis aga! Naisi olgu olla!»

«Jah, mister! Aga niipalju kaheksateistkümne-aastaseid... momendil pole... Üks on küll, aga teised on vanemad... Meil on siin aus firma — petma ei hakka... Kui pole, siis pole... Ja kas teate, härra, et tüdrukutega on praegusel hetkel üldse häda... Teenistus on väike — jooksevad ära... Üks viidi haigemajasse ja... Pean teda vist küll ise asendama...»

«Püha taevas! Jääge aga ise rahulikult baarileti taha... Saatke silmapilk niipalju, kui teil käepärast on!»

Perenaine jooksis telefoni juurde ja vadistas torusse hollandi keeli. Ta laubal pärlendasid higipisarad. Eks

---

[1] (Ingl. k.) Proua Metz, palun!

kirjutata ju piibliski, et «palehigi sees pead sa oma leiba sööma», ja paks kõrtsiperenaine oli agarusest ning kuumusest lõhkemas. Aga niisugust klienti p i d i hästi teenindama, sest ei juhtunud ju iga päev, et üksainus laudkond tegi mitmesaja-guldenise arve.

Meremehed jutlesid juba läbisegi, vastuseid ootamata, ja et endid kuuldavaks teha, karjusid üksteisest üle. Ville, kelle nägu oli joodud konjakist tulipunane, möirgas:

«Harmoonikamees! Harmoonikamees siia!»

Sisenes mees bajaaniga ja tema järel tüdrukud. Neid oli neli. Üks näis veel päris noorukesena. Ta pinguli kleidi all võis märgata alles tärkavaid rindu ja vaevalt kumerduvaid puusi. See oli Metsa eide tõmbenumber. Kuid Lonny, nii oli tüdruku nimi, polnud omal alal sugugi algaja. Lähemale kolm aastat oli ta juba meremeeste seas «töötanud» ja oskas «raha haista». Ka siin oli talle ainsa pilguga selge, et Ville oli seltskonna kesksekskujuks.

Tüdrukud sisenesid tahatuppa tuttavliku hüüdega: *«Hallo boys.»*[1]

Tugevate kätega haarasid meremehed neil puusade ümbert ja tõmbasid tüdrukud endi juurde istuma. Lonny istus Ville sülle ja too ulatas talle teeklaasitäie puhast konjakit, mille tüdruk ainsa sõõmuga tühjaks jõi. Ville vaatas hindava pilguga Lonny nägu, kaela, rindu, puusi ja jalgu.

«Praegu pole sul suuremat vigagi veel, aga kümne aasta pärast oled ometi tarvitamiskõlbmatu ja sööd ühes teiste veteranidega Punase Risti suppi. Tead, Saukas, vesi tuleb silmi, kui mõtlen nende vaeste lõbutüdrukute elu peale, sest meremeeste vaesuse tõttu on ka neil kitsas käes,» ja Ville pühkis silmist tõelise kaastundepisara.

«Ära sa nende pärast muretse! Vaata parem, et nad sul taskuid tühjaks ei varasta,» naeris Saukas.

«Jah, ega's siin ole tegemist ministritütardega, kes peale maksavad,» hüüdis keegi.

Bajaanimängija alustas bravuurset valssi ja mereme-

[1] (Ingl. k.) Halloo, poisid!

hed tantsisid tüdrukutega, kellele joodud alkohol samuti juba mõjuma hakkas. Takjatena rippusid nad meeste kaelas ja meremehed suudlesid neid oma viinast ja tubakast haisvate suudega. Pärast tantsu istus üks tüdrukutest Saukase ja Peetri vahele ning püüdis flirtida nii ühe kui teisega. Nähes aga, et kumbki tema vastu erilist huvi ei tundnud, siirdus ta teistega õnne katsuma.

Ville jäi üha enam purju. Konjakit ja džinni jõi ta nüüd juba teeklaasist, mida Lonny aeg-ajalt täitis. Tüdruku piha ümbert kinni hoides laulis Ville purjus mehe käriseva häälega:

«Mu viimane laev oli Inglise boks
ja Tallinnas oli mahamaks . . .»

Kõigile tuttava lauluga ühinesid ka teiste meremeeste hääled.

«Nii läbi mitme konsulaadi
paberid mul klaariks saadi.
Siis oli tarvis teha liiku,
minna «Meremeeste Liitu».
Ukse eest kolm-neli jardi
haalasin puhvetil poordi.
Mul sinna sihtis kliiverpoom,
kus leti taga liikus kraam.
Ma sinna otsad kinni lõin,
nii ligi hiivasin kui sain.
Seal lõin Inglise naela lauda,
tasku jäi veel poolteist puuda.
Ma ütlesin, mul *plenty time*[1],
öö läbi purjutada võin.
Kus on teil pelgus päeva a'al
see noorte naiste personal?
Toome muusikute koori,
pillimehi terve voori . . .»

Lonny silitas Ville sasitud juukseid, kaela, ja kätt põue ajades kobas mehe taskutes. Äkki haaras Ville tüdruku käe ja pigistas seda nii, et viimane kiljatas:

[1] (Ingl. k.) Palju aega.

«Ai! Küll sa oled karu.» Ja siis sosistas:
«Lähme minu poole!»
Lonny oli kobamisi tundnud meremehe rahakoti tüsedust. Ville, küll juba päris purjus, kuid õnneks töötas veel ta aju, tundes tüdruku kätt rahakotti kobamas, kainestus pisut.
«Kuule, Saukas, ole va sõber, tule vähe siiapoole, minu jalad ei taha enam sõna kuulda,» hüüdis Ville üle laua.
Saukas tõusis ja läks ümber laua sõbra tooli juurde. Lootusetute katsetega püüdis Ville oma näole asjalikku ilmet anda. See moondus vaid kortsuliseks lõustaks, kust piilusid purjus inimese kissis silmad:
«Saukas ... Ma hakkan vist täis jääma ... Tüdrukud on raha peale maiad ... Ega nad meie pärast siia tulnud ... Raha ... Sa võta minu rahakott, maksa arve ja kõik ... Sina end purju ei joo — tean vanast ajast ...»
Nende sõnadega ulatas ta rahakoti, mille vahelt paistis patakas Inglise viienaelalisi, Saukasele. Pöördus siis Lonny poole:
«Ma näen sind läbi ... päris läbi. Sa oled noor ja ilus, aga sul on litsi kombed ... Lähme! ...»
Meremees tegi katset püsti tõusta, aga vajus jõuetult tagasi. Ta silmad vajusid kinni ja mõne minuti pärast magas Ville joobnu sügavat und. Lonny, nähes, et ta senise partneri rahakott teise mehe taskusse rändas ja Ville ise lootusetult purjus oli, läks puusi kõigutades tippival sammul Peetri tooli taha, haaras poisil kahe käega ümber kaela, painutas ta pea tagasi ja suudles otse suule. Tüdruku nägu õhetas ja ta kehast kiirgas uimastavat soojust. Peeter, kes oli samuti purjus nagu teisedki, haaras lõbutüdrukul puusade ümbert kinni ja tõmbas enda kõrvale istuma. Lonny võttis laualt klaasi ja jõi. Ka Peeter tühjendas suure konjakiklaasi. Mehed olid sattunud hoogu ja laul muudkui voogas nagu ohjeldamatu meri:

«Liiga täis olin pumband tangi,
pakpoord jalg lõi sisse lengi.
Siis juhtus veel see õnnetus:
mul ahtri sõitis autobuss.

Viskas vastu majamüüri,
mis mul tagant lõhkus tüüri,
ja kõik mu uhke takelaaž
oli Vana-Viru kaelas maas.
Käpuli siis leidsin kaardi,
olin kaotanud farvaardi.
Kuid järsku keeras tuul — *pout-ship*
vokkmasti lendas hädalipp . . .»

«Tule, lähme minu poole,» sosistas Lonny ja ta kuumad huuled puudutasid poisi põske. Teistele märkamatult väljusid nad saalist.

Nagu ääretust kaugusest kõlas neile järele:

«Näitasin, kuis türgi moodi,
seataks Dardanellid loodi,
õpetasin kunstitükki,
Kuuba saarelt toodud trikki . . .»

Peetri teadvus hajus aeglaselt, nagu laev kaob udusompu . . .

VIIETEISTKÜMNES PEATÜKK

Peeter virgus unest. Pea sumises, kõrvus kohises ja pulsilöögid tundusid, nagu oleks keegi suure haamriga pähe tagunud. Ta lamas valges laias voodis. Kuidas oli ta siia sattunud? Pikkamisi, väga pikkamisi hakkasid valguskiired tungima meremehe alkoholist nüristatud ajusse. Metsa kõrts . . . Naised . . . Lonny . . . Üksikasjad eilsest õhtust olid kaetud halli uduga. Aga kus ta siis praegu viibib. Tuba näis ruumikana. Voodi, pesukapp ja paar tooli. Ta riided olid korratult põrandale visatud.

Peeter hüppas voodist ja rõivastus kähku. Taskus puudus rahakott. Lõbutüdruku saak oli seekord väike — kõigest viis šillingit. Noormees lõi käega: tühja kah! Kuid . . . Olgu see mul esimene ja viimane kord end niimoodi aru kaotamiseni purju juua! Mis kurat mulle eile

õhtul pähe läks! Hakkan viimaks veel vanaisa kombeid omaks võtma ja minust saab samasugune merehulgus, kes oma teenistuse sadamates maha joob või kahtlastel naistel varastada laseb ning kes eluaeg madrusena sõidab. Mis ütleks Leena? Anna andeks, Leena! Seda ei juhtu enam! Nüüd ainult rutem ära siit — kahetsemine ei tee olnut olematuks ... Ta oli juba kätt lingile asetamas, kui uksele koputati. Tuppa astus määrdunud frakis ja viltu seotud kiisulipsuga kelner.

«Teie arve, mister.» Ta ulatas Peetrile paberilehe.

«Kui palju?» küsis Peeter paberile vaatamata ja tal oli hoobil selge, et viibis võõrastemajas maksmata arvega.

«Kakskümmend viis guldenit,» vastas kelner kummardades.

«Mul pole ühtki senti — mind varastati öösel paljaks,» vastas Peeter ja arutas endamisi, millega see lugu nüüd küll lõpeb! Kelner aga ei imestanud sugugi külalise vastuse üle ja tal polnudki põhjust närvitsemiseks, sest ööbija arve oli kõigest viis guldenit. Juurde kirjutatud kakskümmend pidid nad kokkuleppe kohaselt Lonnyga pooleks jagama.

«Kuid härral on riided — mantel ... Võite esialgu selle siia jätta ja siis kodust raha tuua,» andis kelner sõbralikult nõu. «Härra» kaalus põgenemise plaani. Kuid kelner näis jõumeheliku välimusega ja läbi avatud ukse paistis koridoris teine samasugune jõmm. Peeter oli kuulnud, et välismaal sadamalähedastesse võõrastemajadesse palgatakse kelneriteks meeleldi endisi raskekaalumaadlejaid ning -poksijaid, kes võimaliku kakluse korral oleksid seisukorra peremehed.

Nii ei jäänudki «härral» muud üle kui mantel seljast võtta ja hooletult kelnerile heita.

«Lähen ja toon kodust raha, seni aga hoidke minu mantlit hoolega.» Peeter oli oma esimese kergemeelsuse eest kallist hinda maksnud. Temalt olid varastatud ta viimased šillingid ja peale selle röövitud mantel. Ta väljus, seljas vaid õhukesed puuvillased meremehe tööriided. Sadas ühetoonilist peent sügisvihma. Külm vesi hajutas noormehest viimase viinauima ning meenutas ilma igasuguse ilustuseta ta olukorra traagilist külge.

Kell oli juba üheksa, kui Peeter «Skandinaavia Meremeestemajasse» jõudis. Saukas istus akna all ja nõelus sokke. Tulijat nähes viskas ta poolelioleva töö narile ja muigas:

«Jumal tänatud! Elus ja terve! Noh, raha muidugi läinud ja riiete poolest oled, nagu näha, ka pisut vaesem ... Sul, poisil, vedas ... On hullemaidki nalju juhtunud.»

Peetrit vihastas vanema mehe rahulikkus ja lõbus toon niisuguse tõsise asja juures.

«Kust mina seda teada võisin, et Rotterdami tüdrukud niisugused röövkalad on. Oleksid pidanud mind hoiatama!»

«Küllap ma oleksin hoiatanud, aga sa kadusid nii salaja ära, et ei märganudki. Ära kahetse midagi... Nüüd siis tead, mis sorti elukad need siinsed iludused on, ja eks ta ole kõige parem, et omal nahal nende küüsi pisut tunda said — seisab nüüd eluaeg meeles. Tühja kah! Viis šillingit kõigest maksidki õpperahaks. Eks?»

«Aga mõtle ometi — see oli mu viimane raha, ja mantli jätsin kahekümne viie guldenise võõrastemaja-arve eest...»

«Lase siis oma mantel olla seal jumala rahuga, rohkem poleks sa selle eest kusagilt saanud.»

Saukas irvitas ja Peetri näol oli rumal ilme. Talle meenus Looritsa Villem.

«Kuhu Ville jäi?»

«Siin ta põõnab sinu naril. Väsis teine päris ära. Raha on aga minu taskus. Eilne õhtu läks talle maksma mitu head sada, kuid sel poisil seekord raha on ... Peaks ta osagagi sellest Eestisse jõudma.»

Peetri kõht oli tühi. Saukase käest ei sobinud küsida, aga Ville veel magas. Ta otsustas minna laevadelt süüa pommima. Tahtis väljuda Saukasele sõnagi lausumata, kuid too märkas Peetri kavatsust ja küsis:

«Kuhu siis nüüd?»

«Lähen börsi vaatama ja ... veidi pead lahutama — värske õhu kätte...»

«Tõmba vähemalt minu mantel selga — sajab ju... Ma ise ootan, kuni Ville ärkab. Ega's tema midagi mäleta — arvab muidugi, et rahakott on varastatud.»

Peeter pani sõbra mantli selga ja astus tänavale. Ilm oli sompus ja sisendas inimesessegi lootusetusetunde. Majade katustelt sorises kõnniteele vett. Inimesed ruttasid, mantlikraed üleval. Vihmast tilkuv hulguskoer jooksis nuuskides üle uulitsa. Möödasõitva auto ratastelt lendas porist vett kõnniteele. Mürinal möödus kella helistav tramm.

Peeter jõudis kanali äärde, kus seisid mõned laevad. Ta valis Inglise lippu kandva auriku ja astus trepist üles. Oli tööaeg ja tekil seisev tüürimees küsis vaenulikult:

«You want?»[1]

Peeter pomises midagi vabanduseks ja laskus uuesti trepist alla. Nagu näha, pole enne lõunat laevadelt midagi loota. Kuid lõuna oli alles kaugel. Meremeestemajasse tagasi minna polnud praeguses meeleolus tahtmist, sest ta poleks võinud kuidagi taluda Saukase muigeid. Otsustas minna tööbörsile vaatama, ehk on seal midagi uudist.

Tööbörsile jõudes oli Peeter läbimärg ning isegi kingades lirtsus külm vihmavesi. Siin oli kõik nagu eilegi. Ooteruum täis meremehi, kes kannatlikult ootasid tööd, mida aga siit väga harva pakuti. Ta mõtles lõunani oodata ja siis Punase Risti supipunkti minna. Kuid äkki meenus Peetrile, et supp maksab seal viisteist senti, mida tal polnud. Tuli ikkagi minna mõnele sadamas seisvale laevale lõunat kerjama. Ta istus seina äärde pingile ja kaalus olukorda. Kusagilt ei paistnud ühtki rõõmustavat kiirt. Võõras sadamalinnas ilma rahata ja riieteta, kus tuhanded samasugused otsivad tööd. Kõigi arvestuste kohaselt ootab ees näljasurm või talvel kusagil silla all surnukskülmumine. Eestisse tagasisõidu võimalust ka enam pole, sest puudub ju sõiduraha. Konsuli poole pöörduda? Ei, see saadaks tapikorras koju... Parem siis juba surm, kui näljasena ja räbalais Eestisse tagasi minna. Koju aga kirjutab, et töötab ajutiselt maal, kuni madrusekoha saamiseni. Leenale ju muidugi võiks tõtt kirjutada. Ei, tagasiteed ei ole. Ainult sama rada edasi — kasvõi peaga vastu seina! Kui kord

[1] (Ingl. k.) Mida soovite?

Rotterdami on tuldud, siis pean ka siit tööd leidma. Kõik need tuhanded töötud loodavad, ja miks peaks siis minagi lootust kaotama, mõtles Peeter.

Niimoodi otsusele jõudnud, tundis Peeter end moraalselt kindlamana ja, kuna lõunaaeg polnud enam kaugel, astus büroost tänavale, et minna laevadelt söögikorda pommima. Uksel tulid vastu Saukas ja Ville. Viimane tundis Peetri möödunud õhtust ära. Ville oli lõbusas tujus, haaras Peetril varrukast kinni ja käratas:

«Ah sina oled see naistevõrgutaja, kes eile õhtul Lonny minult üle lõi! Saukas rääkis kõik ära.»

«Kas ma niimoodi sulle rääkisin. Lonny ise meelitas poisi ära ja kooris pärast paljaks,» selgitas Saukas.

«Jah, ega's minuga oleks lugu paremini käinud, kui oleksin ta küüsi jäänud,» arvas Ville.

«Mis me nüüd sellest enam . . .» ütles Peeter piinlikkust tundes.

«Kas tead, mis mina täna kõik olen läbi elanud?» pöördus Ville Peetri poole. «Ärkan hommikul üles, katsun taskut — raha pole! Küsisin sellelt Saukase vanamehelt, et kus ma eile õhtul purjus peaga käisin ja mis tegin. Niipalju mäletasin veel ise, et seal oli üks Lonny-nimeline tüdruk, kellega istusin ja konjakit jõin. Saukas teeb vaga näo pähe ja ütleb, et ega tema ole minu karjaseks pandud, et ma pidavat ise teadma, kus käisin ja mis tegin. Ütles, et mina käinud plikaga ära ja tagasi tulles olnud nii täis, et kantud meeste vahel meremeestekodusse. Mina olin kindel, et Lonny varastas mu raha. Siis ma needsin viina põrgu põhja, kirusin kõiki maailma lõbutüdrukuid ja iseennast oma kergemeelsuse pärast. Mõtle ometi — kahe aasta teenistus! Kõik ühe õhtuga läinud. Kavatsesin juba kanalisse hüpata, et olgu sellest päevast kõigil neil mässamistel siin ilmas lõpp! Aga siis hakkas Saukas kavala näoga ääri-veeri rääkima, et imesid juhtuvat veel ilmas, et ehk Lonny on aus tüdruk ja toob veel rahakoti tagasi ja muud sellist lollust. Rääkis niikaua, kui mullegi hakkas meelde tulema, et andsin raha Saukase kätte hoiule. Teate, poisid, ma olen nagu uuesti sündinud. Mitte eluilmaski ei joo enam viina! Aga mis ma ikka räägin — niipalju, kui olen olnud pohmellis, nii mitu korda olen lubadusi and-

nud... Lähme nüüd parem koos lõunat sööma. Õhtul kella kuue ajal istun rongile ja hakkan Eesti poole sõitma... Pileti ostsin juba reisibüroost ära.»

Läksid siis kolmekesi töövahetalitusbüroo lähedal asuvasse sööklasse.

«Täna ilma viinata», pani Saukas ette.

«Kannu õlut ikka lubad?» küsis Ville.

«Seda võib, aga rohkem sa ei tohi enne rongile minekut juua ja üldse tee peal ei kõlba joomine kuhugi — varastatakse sind veel paljaks,» hoiatas Saukas.

Pärast tublit lõunasööki mindi jaama Villet ära saatma.

«Kus su pakid on?» küsis Peeter, nähes, et Villel pole meremehekotti.

«Londonis ostsin küll kohvri, uue ülikonna, pesu ja muud pudipadi, aga olin kogu reisi aeg purjus ega mäleta, kuhu unustasin. Sa kujuta ette — kaks aastat järgemööda merel, ja kui siis inimene pääseb... Tahad ju pisut möllata...»

«Seda nüüd küll, aga kas sul lootust rahaga koju ka on jõuda, kui tee peal jälle niimoodi möllama kukud?» küsis Saukas.

«Raha viin koju. Isale-emale saatsin Londonist kirjagi ette, et kui koju tulen, siis maksan nende võlad kinni, mis nad uue osmiku ehitamisega on teinud.»

«Vaata siis hästi ette, et sa raha tee peal kuhugi ei unusta.»

Ville jäi mõttesse. Vähe aja pärast jõudis nagu otsusele. «Tead, võta sina, Saukas, raha ja pane mu isa nimele posti, — küllap vist nõnda on kindlam... Mina ise aga sõidan rongiga nagu taevalind — pole mul mingit muret...»

Ville võttis raha taskust ja luges üle.

«Säh, siin on sada viiskümmend naela. Isa aadressi kirjutan pliiatsiga siiasamasse viienaelase valge poole peale. Aga sina, Murd, võta need viis sterlingit selle eest, et mu Lonny sulle liiga tegi.»

Saukas võttis raha asjaliku näoga vastu, luges üle ja pistis põuetasku. Peeter aga tundis, nagu oleks talle tropp kurku tõusnud, mis takistas rääkimast. Ütles siis viimaks:

«Kui annad laenuks — see on iseasi, aga niimoodi . . .»

«Muidugi laenuks — kui juhtume kokku saama, siis maksad ära. Kiiret sellega pole,» ütles Ville lõbusalt.

«See raha postiga saatmine oli sul üks mõistlik mõte. Sellega on siis nüüd niisugune asi, et kui sa ka ise peaksid reisil kaduma minema — raha läheb ikka kätte,» arutas Saukas vanema mehe pehme huumoriga.

Rong veeres mürinal ette. Nad saatsid sõbra vagunisse. Villel õnnestus saada istekoht akna kõrvale.

«Head teed sulle, Ville! Vii Eestisse tervisi!»

«Head töösaamise õnne!»

Vedur vilistas pikalt ja saatjad lahkusid vagunist.

Saukas ja Peeter käisid veel samal õhtul postkontoris, panid raha posti ja sammusid meremeestemaja poole. Teel õpetas Saukas:

«Sa, Peeter, hoia see raha, mis Ville sulle andis, voodikoha üüri jaoks, sest talvel on kõige hullem, kui pole katust pea kohal. Süüa saame ikka, seda ära karda . . . Mis aga minu mantlisse puutub, siis kanna niikaua, kui ükskord rikkamaks saad ja ise uue ostad. Mul endal on teine . . .»

«Kuradi õige on see vanasõna: kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem,» rõõmustas Peeter.

«Jah, oleme nagu linnud oksal — kunagi sa ei tea, kust sa homme suutäie saad.»

Nii algas Peetril Rotterdamis pommielu. Hommikuti läks ta harilikult tööbörsile, seal veetis aega kuni lõunani. Nüüd kisendas hommikueineta jäänud kõht toidu järele ja sundis minema laevadelt sööki kerjama või Punase Risti supijagamise punkti. Pärastlõunal lõi aega surnuks kaardimänguga. Õhtul läks jällegi söögijahile. Sageli juhtus aga seda, et laevadelt ei läinud korda saada kõhutäit. Siis oli vaja läbi käia restoranide ja võõrastemaja hoovid, kus heal juhul prahikastist võis leida pooliku leiva, hooletult puhastatud konservikarbi või riknenud kartuleid. Ei, näljasurma Peeter enam siin ei kartnud, olgugi et oli raske kõhtu täis hoida. Mõnikord käis ta ka raudteejaamades ja pakkus end rongide saabumisel pakikandjaks. Ent siin oli võistlus liiga suur ja harva õnnestus tal teenida sellega mõni sent.

Ehkki Peetri peamiseks mureks Rotterdamis oli töö otsimine ja kõhutäie hankimine, jäi tal õhtupoolikuti siiski üle jõudeaega. Neil hetkil tulid töötu meremehe mõtted ikka ja ikka jälle tagasi Saukase kõnelusele palgavõitlusest ja streikidest. Peetrit hakkas piinama teadmine, et ta pole praegusel momendil enam ühegi ametiühingu liige, sest Eesti madruste seltsiga oli katkenud igasugune side.

Umbes nädal pärast Rotterdami saabumist, ühel õhtul enne magamaheitmist kõneles ta sellest Saukasele.

«Oli see elu algul siin nii uus ja huvitav kui ta ka oli, aga nüüd tükib mõnikord igavus kallale.»

«Nojah, ega's igapäev ei juhtu siiakanti ujuma Looritsa Villemi suguseid raha- ja hambamehi,» muigas Saukas.

«Ma sellele praegu ei mõtelnud,» vastas Peeter ja punastas. «Mäletad, esimesel õhtul pärast minu siiatulemist rääkisime, et meri koosneb üksikutest veetilkadest... Minule tundub praegu, et olengi nüüd nagu mingi üksik tilk kusagil... Sina oled Inglise uniooni liige, mõni teine kuulub Saksa või Skandinaavia meremeesteühingusse, aga mina? Ja üldse... Igal mehel on midagi lugeda, kusagil käia...»

«Saan aru,» katkestas teda Saukas, «tahtsingi ise sulle sellest hakata rääkima, aga mõtlesin, et las küpseb enne veidi... Homme õhtul tule kaasa, lähme Interklubisse, seal leiad palju huvitavat, tutvud asjadega, millest sul seni veel vähe ettekujutust on.»

«Mis klubi see niisugune on?»

Saukas näitas sõrmega väikesele rinnamärgile, mida kandis. Peeter oli seda ennegi märganud. Niisugust märki kandsid paljud meremehed, kuid ta polnud taibanud seni küsida selle tähendust.

«On see Inglise uniooni oma?»

Saukas vabastas ettevaatlikult märgi ja hoidis näppude vahel.

«Näed, see sõõr kujutab endast maakera — vaata, kõik maailmajaod on siin... Punane lipp selle peal ja kolm tähte ISH tähendavad, et kõigi maade meremehed ja

sadamatöölised peavad hoidma ühte, et oma palkade ja töötingimuste eest tõhusamalt võidelda.»

«Mis need tähed ütlevad?»

«See on inglise keeles «International Sailors and Harbourworkers Union» või eesti keeli ümber panna — «Rahvusvaheline Meremeeste ja Sadamatööliste Liit». Saukas asetas märgi pintsaku reväärile tagasi ja hakkas magamaminekuks lahti riietuma.

«Aga, Saukas, mis mõte on siis erinevate maade ametiühingutel? Parem juba astugu kõik selle rahvusvahelise ühingu liikmeks.»

Saukas pani jalast võetud kingad ilusasti teineteise kõrvale põrandale ja ronis narile. Vaatas stjuuardi moodi meest, kes vastasseinas naril kõrvu kikitas, ja lausus:

«Kuule, sõber, ma sind juba tunnen. Kui sa hakkad midagi pärima, siis ära lõppu oota ... Täna oleme mõlemad väsinud — näed, kell juba üle kesköö — paneme puhkama! Homme õhtul läheme sinna, võtad end liikmeks ja küllap see kõik sulle üsna varsti päris selgeks saab.»

Saukas tõmbas teki üle pea — märgiks, et kõik jutud tänaseks on lõpetatud.

Peeter pidi leppima ja puges samuti vaiba alla. Lamp jäeti ööseks põlema, sest teati, et lutikas pole valges pooltki nii agar ründama kui pimedas.

Järgmisel hommikul läksid mehed nagu harilikult kumbki oma tööbörsile, siis laevadelt süüa pommima ja õhtul kella kuue ajal saadi kokku meremeestemajas. Siit mindi Interklubisse.

Saukas ja Peeter läksid algul mööda Vesterstraati kuni kolmnurkse Wilhelmi platsini, siis põiki üle selle Veeri kaile, mis asetses Rotterdami peamise veemagistraali, Maasi jõe ääres.

Saukas näitas suurele majale, mille kõik aknad olid heledasti valgustatud.

«Näe, siin asubki Interklubi.»

Maja uksele kinnitatud sildil märkas Peeter samasugust maakera kujutust ja lipul tähti ISH nagu rinnamärgilgi.

Nad sisenesid suurde saali, millest läksid uksed

väiksematesse tubadesse. Saali seinal rippus suur portree. «Tunned seda meest?» küsis Saukas, osutades pildile.

«Lenin,» sosistas Peeter.

Saalis asetsevate laudade ääres istusid meremehed ja lugesid. Mõned mängisid malet, kõikjal valitses puhtus ja kord.

«Tule nüüd, Peeter, ja kirjutame sind selle klubi liikmeks,» ütles Saukas ja koputas ühe ukse pihta. Nad astusid väikesesse kantseleiruumi, kus paksu tumeda lõvilakaga mees istus kirjutuslaua taga.

«Toon sulle uue liikme,» ütles Saukas tervituse asemel inglise keeli. Mehed raputasid teineteisel kätt. Lõvilakaga mees ulatas ka Peetrile käe ja palus istet võtta.

«Wherefrom?»[1]

«From Estonia,»[2] vastas Peeter.

«Teie Eesti on väikene maa, kuid sealt kandi mehi leidub ainuüksi Rotterdamis juba ligemale nelisada — olete vist kõik meremehed,» rääkis hollandlasest klubi juhataja lõbusalt ja hakkas täitma mingit kaarti. Peetri nimi, sünniaeg, elukutse ja rahvus pandi kirja. Siis veel ametiühingulise kuuluvuse staaž, aadress ja mis ajast töötab. Kirjutati välja imeväikese formaadiga ametiühingu-raamatuke, mis polnud postmargist palju suurem. Peeter sai samasuguse rinnamärgi nagu oli Saukasel. Liikmemaksu töötult ei võetud. Küll aga pidi Peeter maksma viiskümmend senti märgi eest. Kui kõik see oli toimetatud, ütles hollandlane tõsiselt:

«Loodan, seltsimees Murd, et teist saab meie klubi aktiivne liige. Meie ühingu eesmärk on teha meremeestele selgeks, kes on nende vaenlased ja kes on nende sõbrad — selgitada töölistele, millest tekivad majanduskriisid, töötaolu ja nälg. Seda kõik selleks, et proletaarlane oskaks paremini orienteeruda erinevates olukordades ja tõhusamalt seista oma õiguste eest. Kuid ma pole kavatsenud teile loengut pidada,» lõpetas klubi juhataja naeratades ja ulatas hüvastijätuks käe.

Peeter vaatas ametiühingu-raamatut ja rinnamärki. Need kaks eset tõendasid, et nüüd kuulub temagi kogu

[1] (Ingl. k.) Kust pärit?
[2] (Ingl. k.) Eestist.

maailma hõlmava tohutusse organiseeritud töölisperre. Meremees, kes suurde sadamalinna saabudes oli end tundnud võõrana, üksikuna ja mahajäetuna, hakkas aru saama, et tal on seltsimehi igal pool. Kõigis maailma sadamates leidub tuhandeid ja veel kord tuhandeid töörõivais tugevate kämmaldega mehi, kellede huvid ühtuvad tema omadega ning kes võitlevad ühise asja eest, töötava rahva parema tuleviku eest. «... Teame ju kõik, et laevaomanikud on viimased nülgijad, kuid peamine süüdlane on siiski kapitalistlik kord... Peame endid tihedamalt organiseerima,» ütles kõneleja Tallinna Meremeestekodus. «... Tegema selgeks, kes on meie vaenlased ja kes on meie sõbrad,» lausus siinne klubi juhataja. Ka Leena onu oli rääkinud samasugust juttu. Tuleb välja, et kõik nad saavad asjast aru ühtemoodi, nagu oleksid nad omavahel kokku rääkinud.

Ei, nüüd ei tundnud Peeter end enam üksiku veetilgana. Nüüd oli ta osake võimsast ja ääretust töölismerest, mis tormi saabudes võib väljuda kallastest, pühkida maa pealt roiskuva kapitalistliku korra ning uputada see igavikuookeani sügavustesse.

Mehed läksid saali tagasi ja võtsid istet suure laua äärde, kus paar sinistes tunkepükstes madrust ajalehti sirvisid. Siin näis leiduvat kirjandust igas maailma keeles. Inglise-, prantsuse-, saksa- ja rootsikeelsed pealkirjad hakkasid Peetrile silma. Ent äkki leidis ta selle, mida polnud lootnud — eestikeelse ajalehe. «Uus Ilm», luges Peeter, haaras lehe ja vaatas üllatunult Saukasele.

«Näe, eestikeelne!»

«Mis siin imestada, siin veel teinegi...» Ja Saukas näitas Peetrile ajalehte, mille esikülje ülemisel äärel seisis suurte rasvaste tähtedega: «Edasi».

«Aga meil Tallinnas niisuguseid polnud!» lausus üllatunud Peeter.

«Ega's neid Eestis trükita,» seletas Saukas. «Uut Ilma» antakse välja hoopis New Yorgis ja «Edasi» tuleb Leningradist. «Majakat» ma täna siin ei näe — see tuuakse Kopenhaagenist.»

Peeter oli niivõrd huvitatud ajalehtedest, et unustas edasised küsimused ja süvenes lugemisse. Teda köitis artikkel, mis kandis pealkirja: «Eesti laevanduse ärarip-

puvus väliskapitalist.» Siin kirjutati otsekoheselt ja ilustamatult. Kõiki asju nimetati õigete nimedega. Laevaomanikke kutsuti vereimejaiks, töötasu näljapalgaks ja ei tehtud saladust sellestki, et säärane virelemine on ajutine ning kehtib ainult seni, kuni töötav rahvas organiseerub ja vabastab end rõhujatest — kapitalistidest.

«See on lihtsalt... See kõik on siin kuradi õieti kirja pandud!» hüüdis Peeter ja vaatas vaimustatud pilgul Saukasele, kes oli ametis mingi paksu raamatu lugemisega. «Aga ütle, Saukas, missugused inimesed seda kirjutavad? Kust nad selleks raha saavad?»

Saukas pani raamatu lauale ja vaatas tõsiselt nooremale mehele.

«Sa ju tead, et meil Eestis on kommunistlik partei valitsuse poolt keelatud.»

«Tean küll, aga mis siis?»

«Arvad, et partei sellepärast surnud on? Needsamad ajalehed on tõendiks, et partei elab ja mitte ainult ei ela, vaid tegutseb... Et kust võetakse raha? Aga ise andsid ju täna pool guldenit. See oli tilk merre... Mis sellest — sa ju tead, millest meri koosneb.»

Korraga kuuldus teispool saali akna ääres asuva laua juurest valju kära. Kümmekond meremeest olid püsti tõusnud ja üks neist näitas kõrvalruumist väljuvale korralikus riides mokahabemega mehele. Keegi hüüdis saksa keeli:

«*Verdammt!*[1] See mees elab «Divoli» baaris Vnukovi juures — tean seda vurlet! Arvab, et meie nuhki ära ei tunne — välja! Või lööme sul kliiverpoomi eest maha!»

Mokahabemega mees tõmbas pea nagu löögi kartusel õlgade vahele ning ruttas kiiresti uksest välja. Sakslased rahunesid ja istusid laua äärde tagasi.

«Miks nad selle mehe välja kihutasid? Ütlesid, et elavat Vnukovi juures — millestki ei saa aru...» Peeter vaatas küsivalt Saukasele, kes juhtunud samuti tähelepanelikult oli jälginud.

«Vnukov on endine valgekaartlane — kunagine Venemaa tsaariarmee kasakaohvitser, kes punaste eest siia põgenes. Ta peab nüüd Rotterdamis kõrtsi ja meremeestemaja — «Divoli» baari. Seesama Vnukov organi-

[1] (Sks. k.) Neetud!

seeris kevadel siin streigimurdjaid laevadele ... No selle eest peksime ta kõrtsilobudiku ükskord päris korralikult tühjaks — kahju ainult, et va Vnukov ise meie käest lippama pääsis. Nüüd on vihane ja saadab Interklubisse nuhkisid, et teada saada, mis siin plaanitsetakse. Tahab teada, kes siin käivad.»

«Kas siis siin pole lubatud käia?»

«Lubatud või mitte lubatud, aga kui politsei siit välismaalase kätte saab, kellel raha ega korterit pole, siis on sõit Belgia söekaevandusse kindel.»

Sõbrad süvenesid jällegi lugemisse ja aeg möödus imekiirelt. Kell oli juba üle kümne, kui kellegi hoiatav hääl hüüdis üle saali:

«Mustad Marid!»

Mis nüüd juhtus, pani Peetri hämmastama. Enamik mehi hüppas laudade äärest, jooksis kõrvalruumidesse, lükkas laiad aknad lahti ning kadus nende kaudu pimedusse.

«Laseme jalga, Murd! Mul on pass aegunud!» hüüdis Saukas ja jooksis akna poole. Üheaegselt Peetriga hüppasid nad läbi akna aeda. Siit edasi näis tee enamikule tuttav. Käratult ja paanikata väljuti läbi väikese jalgvärava maja taha kitsale kõrvaltänavale.

SEITSMETEISTKÜMNES PEATÜKK

Talve saabudes vähenes rannasõit ja töötute meremeeste arv Rotterdamis kasvas veelgi. Ikka harvemini juhtus, et tööbörsilt nõuti laevadele mehi. Saukasel oli aga õnne. Ta sai jaanuaris pootsmanikoha Inglise laevale, missugusel oli kunagi enne sõitnud ja mille esimene tüürimees ta unioonist välja nõudis. Saukasel oli viimasel ajal samuti suur puudus ja ta elatas end mõningate allesjäänud väärtesemete müügist saadud rahaga. Nii oli ta loobunud kellast, sõrmusest ja ülikonnast. Mantli jättis Peetrile.

Pärast Saukase lahkumist tundis Peeter sõbra järele suurt puudust. Oli too ju ikkagi olnud poisile nagu isa eest, kellelt sai nii mõnegi kogemuse, ilma milleta

poleks suutnud siin elu sees hoida. Hindamatu teene oli Saukas teinud Peetrile ta klassiteadvuse süvendamisel. Villelt saadud raha oli lõppenud ja voodikoha eest polnud enam millegagi maksta. Ta pidi tahes-tahtmata oma harjunud päevakorrast loobuma, sest ööbida tuli nüüd Punase Risti kasarmutaolistes ruumides, kus ei võetud tasu.

Juba hommikul kella kaheksa ajal saadeti Punase Risti öömajast kõik välja. Peeter algas päeva hommikueine hankimisega. Käis laevadel või rongide vastas, vaatas läbi prahikastid. Kusagilt midagi ikka leidis. Siis läks tööbörsile, kus ootas lõunani. Sealt laevadele söögikorda kerjama ja siis juba aegsasti öömaja-järjekorda. Kes hiljaks jäi, riskis jääda ööseks lageda taeva alla, kuna voodikohti kõikidele tahtjatele ei jätkunud. Niimoodi aga langes ära võimalus õhtusöögi hankimiseks ja kui päeva jooksul ei õnnestunud midagi üle jätta ning taskutesse toppida, siis ei saanud õhtul kõhutühjuse pärast kuidagi und. Punase Risti öömajal oli muidki puudusi. Kuid vaatamata sellele, et ruumid olid kütmata, et öösel pealevõtmiseks anti vaid üks õhukene tekikalts, oli magajal siiski katus pea kohal ja polnud surnukskülmumise ohtu, nagu sildade all ööbijatel või avalikkudes parkides konutajatel. Jaanuarikuu oli sel talvel külm ja temperatuur langes Rotterdamis kuni viisteist kraadi alla nulli.

See oli veebruari esimestel päevadel, kui Peeter sai postkontorist kirja ja rahaülekandelehe kolmele naelale. Kiri oli Leenalt. Ta kirjutas:

Tervist, Peeter!

Lasksid mind esimest kirja kaua oodata. Hakkasin isegi juba aimama, et oled tööta ja et ega sealgi või töösaamise võimalused kuigi kerged olla. Kui nüüd sain Sinult kirja, arvasin, et teatad häid uudiseid. Lugesin aga hoopis vastupidist. Nüüd oled siis juba kolm kuud olnud tööta ja tean umbes, kui palju Sul oli raha Eestist lahkudes. Ma ei suuda hästi kujutada, kuidas sa tunned end üksi suures välismaa sadamalinnas, kus pole ainustki tuttavat, ainustki sõpra, kus valitseb töötaolu ja nälg. Pole

seda ise proovinud. Igal juhul arvan, et Sinu meeleolu pole kuigi ülev. Nagu ise tead, on meil siin olukord samuti vilets, aga siinsete hädadega oleme harjunud, mõnikord ei märkagi neid. Arvan, et Sinul on olnud seal momente, mil lootus ja julgus kippusid kaduma. Aga ära lase pead norgu! Ja ära unusta, et Sul on sõber kusagil Tallinnas, kes Sulle alati head soovib ja kellele Sinu käekäik on vähemalt sama südamelähedane nagu iseenda oma. Kui sellest kasu oleks, tuleksin sinna ja kannataksin ühes Sinuga.

Sa ära pahanda, et saadan Sulle pisut raha. Raha on minu enda teenitud ja kandsin selle sinule üle onu teadmisel. Tema käsib terviseid ütelda ja soovib Sulle peatset teenistuseleidmist. See pisike summa võta laenuna ja kui tööd saad, küllap siis maksad tagasi. Kui peaks tulema niisugune olukord, et minul on puudus ja Sinul võimalik aidata, siis ei häbeneks ka mina vastu võtta abi Sinult, sest oleme ju sõbrad . . .

Õppimine edeneb mul hästi ja poolaasta-hinnete üle ei saa nuriseda. Panen erilist rõhku keeltele, sest kavatsen pärast kooli lõpetamist leida tööd mõne import-eksportfirma juures. Kõik see on aga unistus, sest kui püsib praegune olukord, siis on minu õppimisest ja haridusest vaevalt midagi kasu . . . Onu aga ütleb: «Õpi, tüdruk, viite peale! Küllap ükskord töölised ise võtavad asja oma kätte ja siis jätkub juba tööd ja leiba kõigile.»

Onu Otto oli hiljuti nädalapäevad haiglane ega käinud tööl. Siis tõusis alles pooltõbisena voodist ja läks vabrikusse. Ta kardab, et kui jääb liiga kauaks töölt ära, võidakse teda vallandada. Nüüd on jälle päris terve, ainult et köha piinab.

Sa kirjuta mulle sagedamini, sest kui pole saanud Sinult hulgal ajal teateid, hakkan ette kujutama igasuguseid asju. Näen Sind kõhnana ja haigena voodis lamavat, näen Sind hukkuvat laevaga tormis ja mõtlen muidki rumalusi. Niipea aga kui saabub kiri, olen jälle rahulik ja . . . õnnelik.

Tervitustega Leena.

Peetri esimene mõte oli raha Leenale tagasi saata, sest kes temalt seda palus ja oma kirjaski polnud ta kujutanud siinset olukorda kuigi süngena. Kuid nähtavasti oli Leena osanud lugeda ridade vahelt ja teinud vastavad järeldused.

Pärastpoole kainemalt järele kaaludes jättis Peeter raha siiski tagastamata. Kas poleks temagi teinud samuti juhul, kui Leenal oleks olnud säärane puudus. On siis häbi laenata sõbralt? «Leena, sul on kuldaväärt süda,» mõtles Peeter. «Sa oled mulle kõige lähedasem inimene maailmas — välja arvatud ehk ema . . .»

Leenalt saadud rahaga võis ta jällegi üürida voodikoha meremeestemajas. Kõikidele puudustele vaatamata oleks võinud ka edasi ööbida Punases Ristis, sest seal polnud vaja maksta, kuid kõige vastikum oli see, et niihästi õhtul kui ka hommikul kiusati ööbijaid jumalasõna ja palvustega. Õhtul noomis pastor üle tunni ja tegi selgeks, et kõik need kodutud kerjused, kes siin ööbisid, olla sellisteks jäänud ainuüksi oma üleannetu elu ning laiskuse tõttu. Ta maalis ette põrgupiinasid, mis pidid ootama kõlvatuid sealpool surmaväravaid, lubas taevariiki vagadele ja sõnakuulelikkudele. Hommikul, enne vaeste näruste inimvarjude tänavale pakase kätte saatmist, õhkas õpetaja jälle ligemale tunni jumala poole ning palus sellelt halastust patustele, õige tee pealt eksinud inimestele.

Ööbides taas meremeestemajas, avanes Peetril jällegi võimalus külastada õhtuti Interklubi. Nüüd polnud tal eriti põhjust karta politseihaaranguid, sest ehkki lahja, räbalates ja nälginud välimusega, olid ta korras dokumendid ja kinnimakstud voodikoht mingil määral ikkagi isikupuutumatuse tagatiseks.

Kõik jõudehetked veetis Peeter klubis, kus leidus palju säärast kirjandust, mis huvitas teadmishimulist noormeest. Ta luges «Edasit», «Majakat» ja «Uut Ilma», tutvus esmakordselt Lenini poolt kirjutatud raamatutega ning uuris Marxi «Kapitali» eestikeelset tõlget. Teda vaimustas Jaroslavski «Kuidas jumalad sünnivad ja surevad».

Peetril seisis veel elavalt meeles viimane jutuajamine Saukasega.

«Nüüd sa, pärnakas, pääsed mu pärimistest, mis sind juba muidugi hingepõhjani on ära tüüdanud,» naljatas Peeter.

«Eks sa vaata endale nüüd mõni teine ohver,» vastas Saukas samaga.

«Kas tead, vanamees, et raamatud ja ajalehed aitavad nüüd mind kõigest aru saada ... Kui poleks neid — ei tea, kuidas ilma sinuta toime tuleksin.»

Saukas imes kaua aega mõtlikult sigaretti, enne kui vastas.

«Raamatud on head asjad küll ja ilma nendeta jääks lihtsal inimesel palju arusaamatuks, kuid kõige suurem tarkus on ikka see, mis elu ise su nahale kirjutab ...»

Peeter mõistis neid vana meremehe poolt lausutud sõnu nii, et elu ise võib tõsta üles küsimusi ja probleeme, milliseid raamatu kunagine kirjutaja pole osanudki ette näha ning ainult elu edaspidine kulg on võimeline andma nendele vastuseid.

Peetrist saigi klubi aktiivne liige, nagu selle juhataja kord oli lootnud. Talve jooksul tuli tal täita mitugi klubi poolt saadud ülesannet. Ta käis laevadel ja jagas meremeestele kirjandust, käis koosolekute kutseid laiali laotamas ning valvas mõnikord klubi ees tänaval «Mustade Maride» järele, et õigeaegselt seltsimehi hoiatada.

Interklubis peeti sageli koosolekuid, kus räägiti rahvusvahelisest olukorrast, klassivõitluse küsimustest ja mõnikord jutustati kuulajatele saavutustest sotsialismimaal — Nõukogude Liidus. Ka informeeriti meremehi tööoludest teistes suuremates sadamates. Siin oli koht, kus sõlmiti tutvusi erinevate maade meremeeste vahel.

Kõik see süvendas Peetris tööliste ühtekuuluvuse tunnet ja ta hakkas üha enam ja enam mõistma, missugune mõõtmatu tähendus on loosungil «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!»

Päevadest said nädalad ja nädalatest kuud. Aeg läks ühteviisi, vaatamata inimeste viletsusele ja hädadele. Aeg on oma minekul hoolimatu nagu suure jõe võimas hoovus, mõtles Peeter, kes ise oli sattunud selle voolu kaldaäärsesse keerukohta, kus neelus ähvardas kiskuda põhja, ja niipalju kui ta ka pingutas, ei jaksanud ta ometi end sellest välja rabelda.

Päike aga kerkis keskpäeviti kõrgemale ja kõrgemale. Juba aprillis oli Peetri meeleolu hoopis kergem, sest nüüd võis raha lõppemisel ööbida raudteejaamades, kirikute eeskodades, sildade all või lihtsalt istuda kusagil pargis pingil. Möödus veel mai ja Leenalt saadud raha oli juba ammugi otsas. Peeter elutses nüüd ühes paari teise töötuga tühjas remontimata kaubavagunis, mis seisis jaama taga tupikus. Raudteejaama korravalvur käis neid mõnikord vaatamas, kuid tal polnud südant kodutuid sealt välja kihutada. Vagunis leidus väike raudahi ja külmade ööde puhul tegid nad sadamast korjatud söetükkidest tuld.

TEINE JAGU

Sügavatel vetel

ESIMENE PEATÜKK

Soome lippu kandev Marienhamni laevakontori ookeanipurjekas, neljamastiline parklaev «Viiking», saabus juba märtsis nisulaadungiga Melbourne'ist Londoni. Elevaatorid imesid viljalasti välja ja vastavalt laevaomaniku korraldusele pidi laev pärast liivaballasti sissevõtmist purjetama kodusadamasse — Marienhamni, ning jääma määramatuks ajaks seisma, kuna pakutavad veohinnad polnud peremeestele vastuvõetavad. Ent just enne ballasti laadimise algust, nagu iil selgest taevast, saabus laevakontorist kaptenile uus korraldus: «Ballasti mitte sisse võtta, laeva dokiremont läbi viia Londonis ning pärast seda minna puksiiris Rotterdami, laadima masinaid ja segakaupa, sihtsadam Kalkutta. Rotterdamis, vastavalt sõlmitud veolepingule, alustada laadimist viieteistkümnendal juunil.»

«Viikingi» meeskond oli üle kahe aasta järgemööda purjetanud kaugesõidus. Kõikidel oli juba kaheksateistkümne kuune lepinguaeg ümber ja mehed igatsesid koju. Perekonnainimesed tahtsid näha naisi-lapsi, poissmehed soovisid kokku saada pruutidega ja skorbuudihaigetele oli arst soovitanud jääda mõneks ajaks maale normaalsele toidule. Ees seisis aga jälle arvatavasti mitmeaastane reis. Meeskond hakkas käärima ja ähvardas laguneda, kuid teadmine, et raskel kriisiajal pole uut kohta nii lihtne leida, hoidis mitmed kahevahel: kas nõuda mahamaksu või jääda edasi? Esialgu ei julgenud keegi minna kapteni juurde, et nõuda mahamunsterdamist. Kui aga juunis, pärast Rotterdami saabumist, tuli kodusadamast telegramm: «Madalate prahihindade tõttu vähendada meeskonna palkasid kolmekümne protsendi

võrra. — Juhtkonna töötasu jätta endiseks. — Äärmine kokkuhoid toitlustamisel vajalik,» siis oli see juba liig. «Kas pole siin ennegi näljapalgad,» kirusid mehed. «Kas pole siin kogu aeg tehtud toiduga äärmist kokkuhoidu, kui söögiks olid vaid herned, soolaliha, kuivikud ja seismisest halvaks läinud vesi? Kas ei põdenud juba nüüdki pooled meestest skorbuuti?»

Kogu meeskond peale vana purjemeistri, pootsmani ja aurukatla hooldaja — donkeymani — nõudis mahamaksu. Kohale jäid ka laeva juhtkonnaliikmed, needki vastumeelselt, välja arvatud esimene tüürimees, kellele meresõit niivõrd verre oli sööbinud, et ta peale oma laeva midagi ega kedagi maailmas kalliks ei pidanud.

Kõik see juhtus mõni päev enne kavatsetavat väljasõitu Rotterdamist. Kapten teatas olukorrast peremeestele. Et vältida uue meeskonna saatmisega seoses olevaid kulusid ja aluse väljasõit ei viibiks, anti laevakontorist korraldus: komplekteerida meeskond kohapeal. Ühtlasi anti kaptenile nõu vana meeskond enne uue saabumist laevast maha maksta ja teele saata, et ära hoida vana ja uue laevapere kokkupuutumist. Vastasel korral võivad mahamaksu saanud mehed rääkida uutele «Viikingil» sõitmise pahadest külgedest ning seega kohe häälestada saabuva meeskonna reederite ja juhtkonna vastaselt.

Järgmisel hommikul saatis «Viikingi» kapten laeva esimese tüürimehe meremeeste töövahetalitusbüroosse madruseid valima.

«Vaadake, et toote vaid tõelisi purjelaevamehi, kes enne on sõitnud sügavatel vetel,» hoiatas kapten. Seda aga polekski õieti vaja olnud meenutada esimesele tüürimehele, sest vilumatu meeskond laeval on ju esmajoones nuhtluseks tüürimeestele, eriti esimesele, kes on otseselt vastutav laeva tööde ja korra eest. «Viikingi» esimene ohvitser teadis samuti hästi, kuivõrd raske oli nüüdisajal leida häid madruseid ookeanipurjekale, kuna see laevade liik oli peaaegu väljasuremisel ja selle tõttu suurem osa meremeestest spetsialiseerunud teenistuseks aurikutel.

Laevast paadiga maale sõites arutas tüürimees endamisi, missugusesse tööbörsi minna. Asjata oleks otsida

purjekale madrust Inglise unioonist, kuna kogu Suurbritannia kaubalaevastikus nüüdisajal vaevalt on navigatsioonis ühtegi kaugesõidupurjekat. Muidugi leiduks ehk vanemaid mehi, kes sõitsid purjelaevade hiilgeajal ja neid, kes on praktikat omandanud välismaa purjekatel, kuid need on üksikud. Samasugune lugu on sakslastega. Sobimatu on ka minna Skandinaavia töövahetalitusbüroosse, sest häbi oleks neile pakkuda nii väikesi palkasid. Tüürimees otsustas minna valima mehi rahvusvaheliselt tööbörsilt, sealt võis leida soomlasi ja eestlasi, kellede seas oli häid purjelaevamehi, kuna nendes maades oli veel säilinud tuule kasutamine meresõidus. Tüürimees teadis ka, et rahvusvahelisel tööbörsil registreerisid endid meremehed igast rahvusest, nende seas ka skandinaavlasi, inglasi ja sakslasi, ehkki viimastel oli eraldi töövahetalitusbürood. Nimelt lasksid paljud meremehed endid mitmel tööbörsil arvele võtta lootusega leida hõlpsamini tööd.

Rahvusvahelise töövahetalitusbüroo juhataja, lühike ja paks hollandlane, võttis tüürimehe vastu avaras kontoriruumis. Pärast vastastikust tutvumist küsis juhataja:

«Millega võib teid teenida, sir?»

«Mister Fokke, mulle läheks vaja mõnikümmend tublit soolaga pargitud poissi,» teatas tüürimees.

«Meie pakkumine on seekord suur. Siin on mul üle kolme tuhande töötu meremehe ja eks nad ole kõik enamvähem pargitud,» naeratas tööbörsi juhataja.

«Asi pole nii lihtne nagu arvate. Teate, mister Fokke, et mina ei saa munsterdada harilikke aurulaeva madruseid, sest alus, millele vajan mehi, on ookeanipurjekas ja sõidab maailmareisile. Mulle on tarvis tõelisi meremehi sügavvee parklaevale. Teiseks, arvestades sellega, et laeva komandokeel on rootsi keel, eelistaksin skandinaavlasi ja soomlasi. Ka inglaste, hollandlaste ja eestlaste vastu poleks mul midagi.»

«Kui nii, siis on lugu muidugi keerulisem. Olen ise vana sügavatel vetel sõitja ja tean, mis tähendab purjekal hea madrus. Kardan, et oma kolme tuhande seast vaevalt leian sada meest, kes on sõitnud purjelaevadel. Kuid uurime järele, mis sorti kalad mul õige siin on.»

Nüüd hakkas juhataja ühes tüürimehega läbi vaatama kartoteeki töötute meremeeste kohta. Iga meremehe jaoks oli numbri väljakirjutamisel täidetud vastav kaart, kus leidusid andmed mehe vanuse, meresõidupraktika, elukoha, rahvuse ja registreerimise aja kohta. Mõnetunnise töö tulemusena oli välja valitud umbes viiskümmend kaarti, kus leidus andmeid, et vastava numbri all registreeritud meremees oli töötanud purjelaevadel. Juhataja võttis kaardipaki ja hakkas meremehi nende järgi ooteruumist välja hõikama.

Peeter oli just büroost väljumas, kui avati vastasseinas olev luuk ja juhataja hääl hüüdis:

«Kutsun välja ilma järjekorrata. Kelle numbrit nimetan, astugu kontorisse.»

«Kakssada nelikümmend kaks! Viissada kolm! Kaks tuhat kakssada kolmteist!»

Peetri all lõi põrand kõikuma. Hetkel mõtles ta, et kukub. Ammuoodatud õnnelik juhus näis olevat saabunud. Teiste töötute kadestavate pilkude saatel astus ta kontoriruumi.

Tüürimees silmitses sisseastuvat pikakasvulist tööriietes poissi.

«Vaadake, mister Fokke, sellekaliibrilisi vajan «Viikingile».»

Juhataja noogutas heakskiitvalt.

«Jah, kui see veel liha luude peale sööb, siis teeb ta kolme mehe töö.»

Kõiki väljahüütud numbreid polnud kohal. Puudujatele saadeti käskjalaga kutsed meremeestemajadesse ja kästi olla büroos kell neli pärast lõunat. Ka kohalolijad pidid ilmuma tagasi samaks ajaks.

Määratud kellaajaks büroosse tulnud meeste hulgast valis parklaeva esimene tüürimees välja kümme vanemmadrust, kuusteist nooremmadrust, puusepa, stjuuardi, koka ja kokapoisi. Seejärel loeti ette palgad: puusepale kuussada, vanemmadrusele viissada, nooremmadrusele kolmsada, stjuuardile seitsesada, kokale viissada ja kokapoisile sada soome marka kuus, pluss laevasöök. Eritingimused — laadimis- ja lossimistöödest osavõtt sunduslik, merel ega sadamas ületundide eest eritasu ei maksta, lepingu kehtivuse aeg poolteist aastat. Kuuldes

neid tingimusi meenusid Peetrile nagu kogemata Härmaste Simmu sõnad: «On tööd, teeme kella vaatamata — ei ole tööd, magame. Kõik käib meil rannaseaduse järgi.» Isegi siia on otsaga jõudnud see «rannaseadus», mõtles Peeter.

Lõpuks lausus lühikesekasvuline punakate juuksekahludega tüürimees inglise keeli, mida enam-vähem kõik mehed oskasid:

«Homme hommikul kella kaheksa ajal ootab teid Spido silla juures laeva paat, millega sõidate «Viikingi» pardale, kus leiab aset arstlik järelevaatus ja pealemunsterdamine. Iga mees saab pärast munsterrollile allkirja andmist avansitähe kuupalga suuruse summa peale, mille eest võite osta meie shipchandler Winklerilt riidevarustust, tubakat ja muud, mida reisil vajate. Teen teile veel teatavaks, et «Viiking» on puht purjekas, ilma mingisuguse abimootorita. Laeval on ainult aurukatel brassivintside jaoks. Tööd tuleb teil teha nagu seda nõuavad olukord ja meretavad. Laev on prahitud Indiasse — Kalkuttasse ja see tähendab, et juba esimesel reisil tuleb meil kaks korda ületada ekvaator. Kes on troopikas sõitnud, see teab, mis see tähendab. Kelle tervis ei ole täiesti korras, jäägu maha, sest tervelegi mehele pole niisugused reisid kerged. Kui keegi teist pole nõus kõikide eelpool loetletud tingimustega, see ütelgu otsekohe.»

Mehed vaikisid. Ei leidunud ühtki, kes oleks julgenud teha süütumatki märkust laeva peremeeste poolt dikteeritud tingimuste kohta. Keegi ei pärinud söögi üle, keegi ei julgenud küsida, kui pikk on troopikas tööpäev ja kas antakse malaaria vastu veini. Keegi ei nurisenud palga üle. Tüürimehe tähelepanelik pilk libises hindavalt üle kontoriruumi kogunenud kirju meestesalga. Võttis siis portfelli kaenla alla ning pani vormimütsi pähe:

«*Good bye!*»[1] Ja reibas tüürimees surus juhatajal kätt, noogutas peaga meeste poole ning väljus kontorist.

Peeter oli märgitud täismadrusena. Minnes jaama poole, tundus, nagu ei puutuks ta jalad üldse maad. Kohasaamise ärevuses oli ta unustanud isegi minemast laevadele lõunasööki pommima. Kuid ajus oli nii palju

[1] (Ingl. k.) Hüvasti!

muid mõtteid, et kõht ei jaksanudki end kuuldavaks teha. Leidsin töökoha! Iga päev hakkan saama kolm või neli korda süüa! Palka lubati küll vähevõitu, aga küllap sellestki võib pikkadel reisidel kokku hoida emale saatmiseks ja koolirahaks. Võlad Leenale ja Villele vaja maksta muidugi esimeses järjekorras. Sõidan mõned aastad ookeanisõidus ja siis lähen Eestisse merekooli. Näen jälle Leenat! Pärast merekooli lõpetamist uuesti merele, aga siis juba tüürimehena. Ei, on nähtud vaeva ja nälgitud, aga elu näitab end lõpuks ka meeldivast küljest. Halva unenäona tundusid Peetrile praegu lutikatest kubisevad meremeestekodud, Punase Risti öömajad ühes suuresuuliste jutlustajatega ning toidu hankimine prahikastidest. Talle näis, nagu oleksid mured ja puudused jäädavalt pühitud ta eluteelt. Ja pilvitust juunitaevast paistva kevadpäikese kiired mänglesid rõõmsalt Rotterdami kanalite õlisegasel veel.

Samal õhtul läks Peeter Interklubi lugemistuppa, kus leidusid kirjutusvahendid. Ta teatas emale teenistuse leidmisest ja lubas sügisepoole saata raha leivavilja ostmiseks. Leenale kirjutas:

Tervist, Leena!

Täna on mu meel nii rõõmus, et kui oleksid käeulatuses, võtaksin Su sülle ja suudleksin. Sain madrusekoha suurele ookeanipurjekale. Ka enda kõige julgemates unistustes poleks ma osanud aimata, et praegusel aurikute ajajärgul mul õnnestub saada teenistust kaugesõidupurjekale. Kogu eluaeg olen kadestanud oma vanaisa ja teisi vanema põlve meresõitjaid, kes purjetasid suurtel ookeani-parklaevadel kõikidesse maailma sadamatesse. Purjelaeval on meremees kogu aeg loodusega niiütelda rinnutsi koos ning seal on veel koht, kus jõud, julgus ja vastupidavus loevad midagi. Mina tunnen endas nii palju energiat ja teotahet, mida aga siin tööta logeldes kellelegi polnud vaja. Peale purjelaevaromantika on selline teenistus väga tähtis ka meresõidupraktika seisukohalt, sest üldtuntud vana tõde on

ju see, et kõige paremad meremehed õpetatakse välja just sügavvee-purjelaevadel, kus pannakse tõsisele proovile mehe füüsilised omadused ja tööoskus.

Esimene reis läheb siit Rotterdamist Indiasse, Kalkutta sadamasse, kuid kuhu sealt edasi — pole veel teada. Võib olla, et teeme koguni maailmareisi. Ainuke viga on, et palk pole suurem asi — vähe ehk parem kui see, mis sain «Veeneiu» peal, aga selle eest on laevasöök, nii et raha, mis välja teenid, jääb puhtalt kätte. Hakkan kõvasti kokku hoidma. Tõotasin endale mitte hakata jooma ja suitsetama, samuti mitte raisata raha paremate riiete ostmiseks, enne kui ükskord hakkan Eestisse sõitma. Minu kavatsus on purjetada mõni aasta kaugesõidus ja siis tulla Tallinna merekooli.

Sinu võla saan ära saata alles Kalkuttasse jõudes, sest avansitähe eest saab siin ainult riidevarustust ja muud hädavajalikku, kuid sularaha ei anta.

Ütle minu poolt oma onule ka palju terviseid.

Vastus kirjuta aadressil: India, C a l c u t t a.

Kõike head soovides

Peeter.

TEINE PEATÜKK

Täies lastis parklaev «Viiking» oli nüüd Rotterdami Läänesadamas poidele kinnitatud. Purjekas oli ligi nelja tuhande tonnise laadungikandvusega, vette lastud Inglismaal Southamptonis 1893. aastal. Laev oli küll juba võrdlemisi vana, kuid ehitatud purjelaevade õitseajal esimese sordi terasest, heaperemehelikult hoitud ja kõigiti merekõlblik. Terasest nagu korpuski, olid ka mastid ja raad. Tänu juhtkonna ettenägelikkusele leidus pardal kaks komplekti korralikke purjesid. Ka laeva muu tehniline varustus oli heas seisukorras. Õiguse Soome

lipule oli «Viiking» saanud 1924. a., mil läks müügi teel inglastelt Marienhamni, Erik Gustavsoni laevakontori valdusse. Nimetatud reederil oli peale «Viikingi» veel kakskümmend kaheksa ookeanipurjekat ja ta võis end lugeda suurimaks purjelaevade omanikuks maailmas. Peamiselt vedasid need purjekad vilja Austraalia sadamatest Inglismaale, kuid kriisi ajal kasutati neid ka segakauba veoks, nagu käesoleval juhul «Viiking». Majandusliku depressiooni ajal, mil prahihinnad olid kuni äärmuseni alla surutud ja äritehingute sõlmimistega ei kiirustatud, muutus kogu majanduselu pulsseerimine aeglasemaks. Kaupade kiire kohaletoimetamine polnud enam nii tähtis kui sõjajärgsel perioodil, mistõttu purjekad jällegi aurulaevadega edukalt võistlema hakkasid. Ka meeskonna ülalpidamise kulud olid Gustavsoni kontori laevadel üsna miinimumini viidud, sest maksti äärmiselt odavat palka ning söök oli võimatult halb. Ainult kaptenid ja tüürimehed, kes eranditult koosnesid Ahvenamaa rootslastest, said enam-vähem korralikku töötasu.

Hommikul kella kaheksa ajal tuli «Viikingilt» paat kahe sõudjaga maale uue laevapere järele. Endine meeskond oli juba möödunud õhtul laevast maale saadetud ja piitadel istus pootsman ühes vana purjemeistriga. Ilm oli vaikne. Sadama kohal rippus hommikune somp, milles suur parklaev näis eemalt vaadatuna hiigelkummitusena. Laeva valgeks värvitud korpus sulas ühte piimja uduga ning kogu taglas näis ainsa raade- ja köiemetsana, mis ülal kadus halli hämarusse, jättes mulje, nagu ulatuksid mastid lõpmatusse. Laeval näis kõik vaiksena. Ainult ahtris, pooltekil, käis keegi edasi-tagasi. See oli vist esimene tüürimees, kes ootas uue meeskonna saabumist.

Sõudjad jõudsid ootajateni ja kolmkümmend meest ühes meremehekottide, kastide ja kohvritega hüppasid «Viikingi» suurde päästepaati. Läbi sadama vaikse vee aerutati tagasi laeva juurde ning mehed ronisid nöörredelit mööda tekile. Peeter oli omateada varemgi igamõõdulisi laevu näinud, kuid polnud osanud kunagi ette kujutada, et maailmas võis leiduda nii suur purjekas. Tormitreppi mööda üles tõustes märkas ta, et reeling

ulatas peaaegu rinnust saadik, ja ahtrist vööri poole vaadates näis pakipealne kaugel-kaugel taglaserägastiku taga olevat. Ja mastid! Kümme «Helga» oma otsastikku oleksid vaevalt ulatunud «Viikingi» röilraani. Peetrile meenus vanaisalt kuuldud naljajutt hiiglasuurest parklaevast, mille ahtrist kuni vöörini andnud oma pool aastat posthobustega sõita. Kui tüürimees saatnud noore madruse tekilt krootmasti toppi plaguliini läbi viima, võtnud ronimine nii palju aega, et madrus jõudnud tagasi vana halli habemega mehena. Et üleval nälg piinama ei hakkaks, olnud mars- ja pramsaalingutesse ehitatud restoranid, kust mastironija võinud kehakinnitust saada. Juhtunud sagedasti, et merel lainega heitnud tekile väikseid halukaljase suurusi laevu, mis aga vigastamatult ühes äravooluveega piigarditest välja purjetanud, tagasi merele, kus jätkanud sõitu sihtsadamasse. See suuremööduline purjekas teinud Lõunameres avarii ja hukkunud. Sattunud nimelt orkaani ning purjetanud kolmesajamiilise tunnikiirusega maa poolitaja suunas. Kümme meest olnud pakil valvet pidamas ja karjunud järsku kõik korraga: «Ekvaator otse ees!» Enne aga, kui kakskümmend viis roolimeest jõudnud rooli poordi keerata ja kolm tuhat madrust purjed teise halsi peale ümber brassida, olnud laev juba mitukümmend miili edasi jooksnud ning tormanud täie hooga ekvaatori alla. Harilikkude mõõtudega laev oleks siit vabalt läbi purjetanud, kuid sellel pargasel jäänud mitme versta pikkused mastid ekvaatori taha kinni ja kogu taglas tulnud raginal alla. Raad löönud kukkudes läbi laeva korpuse ning saadud vigastuse tõttu kogu see merede-ime uppunud ookeani ühes mitme tuhande mehe, rottide ja hiirtega.

Mootorpaadil saabus «Viikingile» Soome konsulaadi ametnik ühes arstiga. Ja siis algas uue meeskonna pealemunsterdamine. Ükshaaval kutsuti mehed kaptenikajutisse, kus arst kontrollis silmi, koputas paar korda vastu selga ning kuulas südant. Nimed kanti meeskonna nimekirja — munsterrolli, meremehele loeti teenistustingimused veel kord ette ja võeti allkiri. Kui kõik mehed olid kirja pandud, kinnitas väikesekasvuline kõhn prillidega konsulaaditöötaja munsterrolli. Selle toiminguga oli

meeskond sidunud end laevaga kaheksateistkümneks kuuks. Allkirja andmise hetkest oli laeva kaptenil vormiliselt küll seadusega määratletud, tegelikult aga piiramatu voli meremehe üle. Ta võis sundida madrust, kui vaja, kasvõi relvajõuga tegema ülejõu käivat ja elukardetavat tööd, võis meremehe kõlbmatu toiduga surnuks näljutada ning laevapere liikme põgenemise korral aitas ükskõik missuguse riigi politseiaparaat jooksiku kinni püüda ja laevale tagasi toimetada. Vormiliselt oli mehel küll õigus konsulaadis kapteni peale kaevata, aga tegelikult oli sellest seadusest väga vähe kasu. Harilikult olid kaugetes sadamates konsulid välismaalased ega vallanud selle riigi keelt, missuguse huvisid nad olid kohustatud kaitsma. Kui näiteks soome või rootsi keelt rääkiv meremees tahtis Brasiilia sadamas kapteni peale kaevata, siis pidi ta konsulaati minnes endale tõlgi muretsema. Kust võtab madrus tõlgi, kui tal sentigi taskus pole. Raha võib aga kapten anda ja võib ka mitte anda, sest ettekäändeid leiab ta alati, et meest palgast ilma jätta. Ja kui meremehel olekski raha, siis niikaua, kui seda jätkub, ei kuluta ükski mitmekuiselt reisilt saabunud madrus seda harilikult küll millelegi muule kui heale söögile, viinale ja naistele. Kaebamine meenub alles siis, kui tasku tühi on. Pealegi võib kapten keelata meest maale minemast, võib kogu meeskonna laeval pidada. Ütleme, et meremehel õnnestuski kaebusega esineda, siis oli kaebust vastu võttev konsul alati kapteni poolel, sest eks ole ju laevajuht ikkagi teatud mõttes selle riigi esindaja, missuguselt konsul saab palka ja vanasõna on jällegi omal kohal: kelle leiba sa sööd, selle laulu sa laulad. Ei, kaevata polnud kellelegi. Tuli ainult kapteni ja teiste juhtkonnaliikmete inimlikkusele loota. Kui oli mõistlik laevajuht, polnud elul laevas viga. See andis meeskonnale toidu ja palga korralikult kätte ega piinanud ülejõu käiva tööga. Kuid ka kapteni inimlikkus oli kahe otsaga. Näiteks kui ühel laevaomanikul oli kaks laevajuhti. Üks neist oskas meeskonna toitlustamisele kulutada väiksema summa kui teine. Peremees ütles siis inimlikule kaptenile, kes esitas suuremad proviisiarved, et kui ta tahab edaspidi teenistuskohale jääda, tuleb tal meeskonna provianteerimisele minevaid kulusid

vähendada. Nüüd oli end inimlikust küljest näidanud laevajuhil valida: kas ise kohata jääda või meeskonda näljutama hakata. Niisiis pidi mõnigi kapten oma südametunnistuse hääle summutama ja laevaomaniku ihnsuse tõttu meeskonna merel näljasurma piirile viima.

Kuid kõigest sellest oli Peetril ja mitmel teiselgi meeskonnaliikmel alles udune ettekujutus.

Pärast seda, kui konsulaadi ametnik oli lahkunud, luges laeva kapten äsjakoostatud meeskonna nimekirja, munsterrolli, veel kord tähelepanelikult läbi.

Seal seisid:

1. Karl Jonsson, kapten,	sünd.	1879	rootslane
2. Nils Lenke, 1. tüürimees	„	1901	„
3. Bo Sjöström, 2. „	„	1886	„
4. Lars Persson, pootsman	„	1878	„
5. Pekka Savolainen, purjemeister	„	1869	soomlane
6. Randolph Baker, vanemmadrus	„	1880	inglane
7. Peeter Murd, „	„	1910	eestlane
8. Harry Smith, „	„	1900	inglane
9. Charley Green „	„	1891	„
10. Jens Larssen „	„	1902	taanlane
11. Thomas Lövgren „	„	1905	rootslane
12. Björn Norden „	„	1901	„
13. Pelle Storgrotten „	„	1890	„
14. Karl Nielssen „	„	1898	taanlane
15. Olle Söderholm „	„	1900	rootslane
16. Reino Reponiemi nooremmadrus	„	1903	soomlane
17. Albert Stammer „	„	1912	hollandlane
18. Hans Weber „	„	1911	sakslane
19. Otto Räuchel „	„	1899	„
20. Per Svan „	„	1907	norralane
21. Toivo Nuutinen „	„	1893	soomlane
22. Edward Birming „	„	1889	inglane
23. Lars Jenssen „	„	1907	taanlane
24. Nils Karlssen „	„	1909	„
25. Pekka Kalliokoski „	„	1906	soomlane
26. Jussi Karvonen „	„	1901	„
27. Paavo Hämelainen, „	„	1906	„
28. Juho Savonen, „	„	1900	„
29. Helge Thomassen „	„	1899	norralane

30. Börje Thorden	nooremmadrus	sünd. 1901	norralane
31. John Stake	„	„ 1893	inglane
32. Gustav Erlander	stjuuard	„ 1868	rootslane
33. Ben Nickson,	kokk	„ 1899	neeger (USA)
34. Paul Stein,	kokaabi	„ 1912	hollandlane
35. Viljo Järvinen,	donkeyman	„ 1887	soomlane
36. Vieno Virtanen,	puusepp	„ 1870	„

Kapten Jonsson jäi rahule. Et mehi oli mitmest rahvusest, see ei teinud talle muret, sest praktika oli näidanud, et paljude rahvuste esindajatest koostatud meeskond võis pärast seda, kui oldi üksteisega harjunud, vägagi hästi koos töötada ja suurepäraselt läbi saada. Juhul, kui üks rahvus oli laeva meeskonnas domineeriv ning leidus vaid üksikuid välismaalasi, siis tuli rahvusküsimus mõnikord päevakorrale ja sageli lahendati seda rusikate abil. Eriti hädas oldi sakslastega. Kui neid juhtus laevas olema enam kui teisi, oli jäme ots kindlasti nende käes ja vaene «ausländer»[1] kannatas iga päev ainult sellepärast, et tal polnud õnnestunud aaria soost vanematest sündida. See oli muidugi tärkava saksa «rahvussotsialismi» vili. Kõike seda teadis «Viikingi» kapten endistest kogemustest, sest oli ta ju enamiku oma eluajast purjetanud välismaalastest komplekteeritud meeskondadega.

Pärast seda, kui Peeter oli arsti poolt läbi vaadatud ja munsterrolli sisse kirjutatud, polnud tal muud teha, kui oodata, kuni kõik teisedki jõudsid kaptenikajutist läbi käia. Seda aega kasutas ta laevaga tutvumiseks. Ta märkas kohe, et kõikjal valitses piinlik kord ja puhtus. Tiikpuust tekk oli küüritud, vaskosad läikisid. See kõik kõneles sellest, et alles eile oli siit lahkunud hoolas ja laevatöödes kogenud meeskond. «Viikingi» korpus oli valgeks värvitud, samuti tekkehitused ja reeling seestpoolt. Mastid ja raad olid pruuni värvi all, vintsid ning ankrupeli rohelised. Purjed olid reisiks alles alla löömata. Peeter oli varemgi kuulnud, et ookeanipurjekatel pikema seisaku ajaks sadamas võetakse purjed raadelt ja paigutatakse purjede panipaika — seil-

[1] (Sks. k.) välismaalane.

koisse. Krootmasti juures seisis mingi tiibadega seadeldis, mis arvatavasti merel tuule abil vajaduse korral pumpas piltsidest vett, kuna pikkadel reisidel, passaatides purjetades, aurukatlas vist auru üleval ei peetud. Ahtris pooltekil asetsesid kaks rooliratast, mis olid paigutatud ühele võllile nii, et tormi puhul merel võis pidada rooli nelja mehega. Meeskonnaruhv asetses vöörtekil, ahtris ohvitseride kajutid ning kesklaeval, esimese ja teise krootmasti vahel, kambüüs. Juhtkonda teenindava stjuuardi kamorka asetses samuti ahtris tüürimeeste kajutite kõrval. Koka eluruumiks oli kambüüsi kõrval asetsev pisike punker. Kokapoiss elas ruhvis. Pootsmanil, purjemeistril, donkeymanil ja puusepal olid vööris meeskonnaruhvi kõrval kahemehekajutid. Ühes elasid pootsman ja puusepp, teises purjemeister ja donkeyman.

Pärast munsterdamistoimingu lõppemist näitas esimene tüürimees kõikidele nende magamiskoid. Peeter võrdles siinset meeskonna-eluruumi «Helga» kolmemeheruhviga ja «Viikingi» madruste eluase näis tõesti hiiglamõõtudega. See oli aga ka kahekümne seitsmele mehele elamiseks määratud. Keset ruhvi seisis viie meetri pikkune ja poolteise meetri laiune söögilaud, mille läbis keskelt vokkmast. Laua ümber pikad pingid. Niihästi laud kui pingid olid kruvidega põranda külge kinnitatud, et nad merel tormiga liikuma ei hakkaks. Ümberringi seinte ääres asetsesid kahekordsed narid või nagu neid meremeeste keeles kutsutakse — koid. Iga kahe mehe peale leidus koi kõrval väike kapp riiete jaoks. Siis veel söögiõude-riiul, ja see oligi kogu ruhvi sisustus. Vanemmadrustele määrati magamiseks alumised, nooremmadrustele ülemised koid. Madratsid ja igasugune muu koivarustus puudus, ainult iga magamiskoha peatsis leidus päästevöö.

Kui kõik mehed olid oma kotid ja kastid kohtadele paigutanud, kutsuti meeskond ahtrisse pooltekile. Väljus kapten, kardpaeltega vormikittel seljas, lühike piip suus. Laskis pilgul aegamööda üle kirju meestesalga libiseda nagu kaaludes, kas ikka kõlbab selle meeskonnaga ookeanireisile minna. Peeter märkas, et kaptenil oli tuuldunud pruun nägu. Ta tähelepanelikud, veidi tor-

kava vaatega silmad olid ümbritsetud väikeste kortsukestega. Kapten rääkis rahuliku bassiga:

«Kõigepealt olgu teile teada, et mina olen selle laeva kapten Karl Jonsson. Need siin on esimene tüürimees Nils Lenke ja teine tüürimees Bo Sjöström. Võtke teatavaks, et nõuan teilt ausat suhtumist töösse, sõnakuulmist ja laevakorrale tingimusteta allumist. Tublisid meremehi ma armastan, kuid laiskvorstidel ja streikijatel pole minu komando all elu magus. Tänase pärastlõuna annan kõikidele uutele meestele vabaks. Nagu ma näen, pole paljudel õiget riiet seljas ega jalavarje merele minemiseks. Teine tüürimees jagab teile välja avansitähed ja nendega minge Winkleri laevatarvetekauplusse, kust saate selle vastu ühe kuupalga suuruse summa ulatuses tööriided, jalatsid, tubakat ja muud, mida vajate pikal reisil. Vaadake ainult ette, et teid ei tüssataks, sest kaupmehed on alati omakasu peale väljas. Homme hommikul kella kaheksast hakkame laeval purjesid alla lööma ja proviisi peale võtma. Neljandal juulil, s. o. kolme päeva pärast, algame reisi Kalkuttasse. Kuhu laev sealt prahitakse, pole veel teada, aga arvestage, et reis võib kesta tublisti üle aasta. Hoiatan, et keegi maal purjutama ei hakkaks või laevalt maha ei jääks. Olete hommikuni vabad.»

Avansitähed jagati välja. Peeter luges paberilehte, kuhu oli inglise keeles kirjutatud: «Käesoleva avansitähe vastu kohustub laevakontor Erik Gustavson & Ko maksma Paul Winkleri laevatarvete kauplusele p/l «Viikingi» vanemmadrus Peeter Murru kuupalga viiesaja Soome marga suuruses summas. Avansitäht kehtiv ainult juhul, kui sellel leidub kapteni märkus selle kohta, et meremees tõesti läks reisi mainitud laeval.»

Nad sõudsid kaldale — kolmkümmend meest, kokku korjatud mitmest maailmakaarest ning ühendatud üheks laevapereks. Enamik neist olid rõõmsad ja ülemeelikud, et said tööd. Ainult soomlasest puusepp vaatas kaine, kaaluva pilguga taglast, vintse, rooliseadeldist ja ankrupeli.

«Noh, peaasi, et värk näib korralik ja tugev — kui poistest ka vähegi asja on, siis käime reisi ära küll,» oli puusepa otsus.

Peeter uuris paadis oma tulevasi ruhvikaaslasi. Veel ei tundnud ta kedagi, isegi mitte nimepidi, kuid juba võis otsustada keele ja välimuse järgi, et mehi oli mitmest eri rahvusest. Enamikus olid nad tugevate lihastega, rasket tööd ja tormi kogenud mehed. Välimuselt mitte just ilusad, kommetelt tahumatud ja toorevõitu. Kindlasti aga saavad nendest head seltsimehed, sest eks ole nad kõik ju meremehed — proletaarlased, kellede mured, raskused ja rõõmud olid enam-vähem ühtelaadi.

Peeter teadis alles vähe ookeanipurjekate ruhvielust ja kommetest. Seetõttu ta siis ka ei osanud praegusel hetkel aimata, missugused küsimused oli vaja lahendada, kui palju ebameeldivat läbi elada enne, kui uus meeskond tõesti ühtseks, monoliitseks laevapereks liitub.

Maale jõudes mindi Winkleri kauplusse. See laevatarvete-äri asus ühes kõige elavama liiklemisega tänavas. Firma oli vana ja tuntud ning omas sidemeid kõigi maailmajagude reederitega. Sellest siis ka tuli, et sügavast majanduskriisist hoolimata oli äriomaniku vest ta ümmarguse kõhu ümber endiselt pingul ja selle üle kaardus, täpselt nagu vanal heal ajal, jäme kullast uurikett. Winkleri kaup läks veel võrdlemisi hästi. «Võiks minna veelgi paremini, aga mis teha — kriis!» ohkas kaupluse omanik kolleege kohates. Kuid äril olid sajanditepikkused kogemused ja traditsioonid, millest kinnipidamine aitas vältida eksimusi ja kaotusi. Üheks kõige tähtsamaks traditsiooniks oli see, et kui äsja laevale munsterdatud meremees tuleb avansitähega ja soovib selle vastu eelseisva merereisi jaoks varustust saada, siis anna talle kõigepealt omal kulul pudel džinni ning jäta kõik muud tehingud temaga toonemaks. Mõne tunni pärast tuleb meremees, kel pole midagi peale mainitud avansitähe, uuesti ja küsib veel viina. Siis juba tuleb teha tüdinud nägu ja ütelda, et kui palju võib lõpuks ilma rahata jagada, aga siiski anda talle veel teine pudel. Kolmandat pudelit nõudma tulnud mehelt tuleb aga küsida avansitäht, mille andmisest seni ükski joomahoos meremees veel pole keeldunud. Ja mis edasi? Väga lihtsalt! Vaja ainult «klient» kogu aeg «auru all» hoida ja pool

tundi enne laeva väljumist purupurjus madrus laevale toimetada. Seda kutsutakse inglise meremeeste žargoonis «*pierheadjump*», s. o. viimaselt sadamamuuli otsalt laevale hüppamiseks. Siis võtta kaptenilt allkiri avansitähele, et mees läks laevaga reisi, ja kaupmehe töö ongi tehtud. Kuid Winkler polnud siiski veel niisugune lurjus, nagu paljud teised tema kolleegid, kes röövisid mehelt kuupalga ainult paari pudeli džinni eest. Ei, Winkleri firma oli soliidne asutus ning andis harilikult reisile kaasa pakikese, milles leidusid puukingad, tunkepüksid ja pool kilo «dobbelmani» tubakat. Kas laevaperemehed teadsid, et Winkler mehi nöörib? Miks ei teadnud — teadsid küll, kuid Winkler oli neile kasulik ja sellepärast ei tehtud asjast tüliküsimust. Ega's meremehele või avanssi sularahas kätte anda! Oli ju mõni kergeusklik kapten seda proovinud, kuid saanud kuupalga, kadus mehel äkki isu meresõiduks ja ta ei näidanud enam nägugi laevale. Täiesti ilma rahalise avansita meremeest ka ei saanud jätta, sest kuude viisi tööta olnud ja rahata mehel, kellel püksidki ammu maha müüdud, oli tarvis tingimata üht-teist enne reisile minekut osta. Pisut pidutsedagi oli vaja. Niisiis leiutati avansitähed. Varustaja, kaupmees, aga ei saanud avansitähe eest sentigi juhul, kui meremees ei läinud laevaga reisi. Selletõttu pidi ta niihästi enda kui ka laeva huvides vastutama, et madrus maale ei jääks. Enda kui ka reederi ühiste huvide kaitseks valis Winkler omad meetodid ja kellelgi polnud õigust kohut mõista, tegi ta õigesti või mitte. Otstarve dikteerib abinõud! Mitte rahul olla võisid ainult meremehed ise, kuid nemad tulevad tagasi alles aasta või paari pärast ja sedasorti rahval on üks hea omadus — nad unustavad kiiresti ega pea pikka viha. Kas siis mäletab rahadega reisilt saabuv meremees, kes temalt kunagi kuupalga pettis? Ei kunagi! Seda kõike teadis ka kapten Jonsson ja isalikul toonil lausutud hoiatus kaupmeeste ebaaususest oli mõeldud peaaegu siiralt.

Nii sündis ka «Viikingi» värske meeskonnaga. Winkleri laevatarvetekauplusse saabudes öeldi neile, et varustust enne laeva reisiminekut välja ei anta. Mehed nõudsid avansitähtede vastu sularaha, kuid sedagi ei

lubatud. Madrused hakkasid vanduma ja lärmitsema. Saadeti põrgu kogu laev ja kaupmees. Siis aga ilmus tagatoast äriomanik ja lubas puhtast heast südamest, omal isiklikul arvel meestele paar pudelit džinni anda — nõnda-öelda lepituseks. Madrused olidki esialgu sellega rahul ja läksid lahkumisliiku tegema.

Peeter jäi kindlaks oma sügisel antud lubadusele ja ei soovinud joomingust osa võtta. Mõni teinegi, kellel oli kaupmehe «ärivõtted» teada, ütles viinast ära. Peeter läks ja ostis oma viimaste sentide eest õhtusöögi. Sõitis siis pärast päikese loojumist juhusliku paadiga laevale ja magas esimese öö üksi «Viikingi» suures ruhvis.

Järgmisel hommikul ilmusid parklaev «Viikingi» meeskonnast tööle peale Peetri kõigest kuus meest. Need olid pootsman, kaks rootslasest madrust, stjuuard, kokapoiss ja neegrist kokk. Köögipersonal oli küll täies koosseisus kohal, kuid madruste seas oli džinn öö jooksul suurt laastamistööd teinud. Isegi vana purjemeister oli ühes uute meestega maale läinud ja kadunud.

«Viikingi» esimene tüürimees ei tundnud meeste puudumise üle suurt muret. Talle polnud võõrad Rotterdami sadama kombed ja ta teadis vägagi hästi, et Winkler nad kõik viimasel hetkel enne väljasõitu laevale toimetab. Tundis sedasorti ärimeeste võtteid ja soovis neid südames kõiki põrgupõhja. Juba eile oli ta ette teadnud, et enne määratud väljasõiduaega saabub laevale vaid mõni üksik mees, sest ilma kaupmehelt saadavate tööriieteta ei nõustu suurem osa tööle hakkama. Neid aga ei usalda Winkler anda enne, kui väljasõidu momendil laeva pardal. Seni aga hoiab kaupmees mehed viinaga maal kinni. Laeva juhtkond oli õnnelik, et uue meeskonna hulgas leidus niigi palju kaineid mehi. Ainus asi, mis esimese tüürimehe pead murdma pani, oli see, et laev oli vaja paari päeva jooksul mereklaariks seada. Mitmekümne suure purje allalöömine pole naljaasi. Vaja oli jooksev taglas osaliselt uute otstega asendada. Ka proviisi paigutamiseks oli stjuuardile abilisi vaja. Tuli Neptuni nimel tööle hakata! Aega oli jäänud kaks päeva. Et ettevalmistustega õigeks ajaks valmis jõuda, tuli iga minut tööajast ratsionaalselt kasutada. Ja laeva esimene tüürimees, lühike, punapäine mees, asus külge-

sündinud reipuse ning hooga oma alkoholitõvest nakatamatuid mehi juhtima.

«Pootsman!»

«*Kommer genast!*»[1] vastas pootsman krootmasti juurest, kuhu meeskond enne töö algust oli kogunenud, ja jooksis oma aastate kohta haruldase kergusega trepist üles pooltekile. Tüürimees oli rootslane, samuti pootsman, nii võisid nad kumbki oma emakeelt rääkida ja teineteist hästi mõista. Erinevaist rahvustest meestega oli aga asi keerulisem. Tuli võtta abiks inglise keel või raskematel juhtudel käed-jalad ning vahetada mõtteid ürgvanas märkide keeles.

«Teie ülesanne, pootsman, on kohalolevate meestega kahe päeva jooksul kõik seilid alla lüüa, alates kliivritest ja lõpetades pesapurjega. Peale selle kontrollige kõiki jooksva taglase otsi ning plokkide troppisid, näete ise — millised on kõlbmatud, vahetage uutega. Selge?»

«Selge, härra tüürimees!» vastas pootsman, kes vägagi hästi mõistis, et teda kästi kahe päeva jooksul sooritada töö, mis nii väikese madruste arvu juures võtab nädala. Vana pootsman laskus pooltekilt alla ega ütelnud enam sõnagi. Üle kolmekümne aasta oli ta merd sõitnud, ja teadis, mis tähendab laeval kord. Kui pootsman tüürimehega vaidlema hakkab, siis hakkavad madrused pootsmani vastu suud pruukima, ja kord ongi laevalt kadunud. Ka ei sõitnud pootsman esimest aastat tüürimees Lenkega ning talle meeldis see noor, energiline ja lõbusaloomuline esimene ohvitser.

Pärast pootsmanile töö kättejuhatamist kutsus tüürimees stjuuardi pooltekile. Stjuuard oli juba vana mees ja ta kitsast kortsulist nägu ümbritses hallinev, hästihoolitsetud ingliselõikeline habe. Tema oli samuti rootslane ja võis arvata, et tüürimees sihilikult valis kambüüsi personali juhiks omamaalase, kuna skandinaavlased üldse ja eriti rootslased on laevadel stjuuarditena lugupeetud kui ausad ja puhtusearmastajad inimesed.

«Teie, Erlander, ühes kokapoisiga hoolitsete selle eest, et homme hommikuks oleksid kõik proviisihoiuruumid pestud ja korraldatud — samuti juhtkonna kajutid.

---

[1] (Rts. k.) Tulen otsekohe!

Kokale andke edasi minu korraldus, et ta juba täna valmistaks olemasolevatest toiduainetest meestele lõunasöögi.»

«Saab tehtud, härra tüürimees,» vastas vana stjuuard ja läks tööle.

Seejärel saatis esimene ohvitser teise tüürimehe linna kronomeetreid ja sekstante tooma, mis olid töökojas kontrollimisel. Ka oli vaja enne väljasõitu välja valida ja korrigeerida reisil tarvisminevad merekaardid. Kapten oli juba hommikul varakult maale läinud. Tal oli täna palju tegemist: tarvis oli saata pool tosinat telegrammi, käia maakleri juures, konsulaadis, tellida laevale varustust ja proviisi ning peale nende tuhat muud talitust.

Vaatamata sellele, et suurem osa «Viikingi» meeskonnast polnud veel saabunud, alustati laeval tööd täie hooga. Pootsman ühes madrustega kandis rasked purjed seilkoist tekile, kust nad talide ja otstega üles raadele tõsteti. Iga purje külge oli kinnitatud puust silt, millele oli kirjutatud, kuhu puri kuulub. Üleval võeti purjelina lahti ning kinnitati seisingite ja litsliinidega raa külge. Nurkadesse sekeldati giktoud, pullisilmadest sääriti läbi koordingud. Asetati kohale soodid ja halsid. Pootsmanil oli aastaid juba küll üle viiekümne, kuid teda jätkus kõikjale. Praegu hõikas ta tekilt käsklusi üles, samas aga jooksis ise ahvina mööda vante raale, et aidata rasket purje paigale asetada.

Peetrile meeldis vahelduv töö üleval taglases. Viiekümne meetri kõrgusel kõikuval jalgperdil töötas ta samasuguse kindlusega nagu all tekilgi. Peapööritus ja kartus olid talle võõrad. Ehkki Peeter polnud enne parklaeval sõitnud, oli ta šooneril «Veeneid» raapurjesid tundma õppinud, mis nüüd tuli suureks abiks. Tutvuda oli aga veel paljuga. Palju uut ja huvitavat nägi ta siin. Kuid eks pea olegi inimesele selleks loodud, et õppida ja ihuliikmetele juhatajaks olla, mõtles noor madrus ning jälgis hoolega pootsmani juhiseid.

Stjuuard ühes hollandlasest kokapoisiga küüris tünne, kaste ja kappe, samuti pesti toiduainete panipaigad — pentrid ning kajutid. Kokale anti välja proviis lõunasöögi jaoks. Neeger sidus ette lumivalge põlle ja tundis

end kambüüsis nagu kodus. Varsti kuuldi kesklaevast pottide kolinat ja köögi korstnast tõusis suvise taeva poole paksu musta suitsu. Kokk askeldas kambüüsis ja laulis kummalist «bušmani laulu»:

«Ala-li-la, ala-li-la!»

«Igal linnul oma laul,» arvas vana stjuuard elutargalt.

Esimesel tüürimehel oli samuti mitu paari jalgu all. Kord nähti teda vööris, samas laskus ta ahterpiiki ja hetk hiljem oli juba röilraal madruseid purjede allalöömisel aitamas.

Lõunasöögiks kandis kokapoiss Paul meestele ruhvi kartuleid, kotlette ja puuviljasuppi. Tüürimehe korraldusel oli söögiportsjoneid kõvendatud. Pärast lõunat jätkus töö ja kestis kuni pimedani.

«Viikingi» kaptenikajut asetses ahtris poolteki all. Tekilt viis alla eluruumidesse lai läikivate vaskkäsipuudega punasest puust keerdtrepp. Salongkajut oli mugavalt sisustatud ja ruumikas. Keset kajutit asetses suur laud, ühe seina ääres plüüšiga polsterdatud diivan ning teises puhvet ja seinakapid. Siin leidus veel nahaga polsterdatud pehmeid tugitoole ja põrandal paks vaip. Seinal oli suur õlimaal «Viikingist», mille kapten kunagi omal kulul Inglismaal oli lasknud valmistada. Juba sellest ajast saadik, kui laev praeguste omanikkude valdusse läks, oli kapten Jonsson «Viikingit» juhtinud ja pikkade ookeanireiside üksilduses mugavust armastama hakanud. Peale suure salongkajuti kuulus kaptenile veel väiksem magamiskajut, kus asetses koi ja kapid riiete, pesu ning muude isiklikkude asjade jaoks. Kaptenikajutit koristas stjuuard ja teistel meeskonnaliikmetel avanes harva juhus sinna pilku heita. See on koht, mida meeskond peab igas laevas pühaks paigaks, sest seal elab laeva jumal — kapten.

Õhtul saabus esimesele tüürimehele stjuuardi kaudu käsk kaptenikajutisse ilmuda. Kapten Jonsson, kergelt hallinevate juustega tüse, terve väljanägemisega meremees, istus salongis laua taga ja uuris mingit paberit.

«Teie kutsel, kapten!»

Kapten tõstis pilgu paberitelt ja silmitses hetke haja-

meelselt tüürimeest. Näis, nagu koguks ta mõtteid. Tüürimees jõudis näha, et paberilehe, mida kapten just parajasti oli lugenud, ülemisele äärele oli kirjutatud:

«Armas Karl!», — tähendab, naise kiri. Kapteni pilk muutus tähelepanelikuks ja terashallide silmade ümber siginesid jälle tavalised kortsukesed.

«Kuidas on lood taageldusega, Lenke?»

«Kui hommikul veel mõned madrused laeva ilmuvad, siis loodan homme õhtuks purjede allalöömisega valmis jõuda.»

«Kas mehed, kes täna kohal olid, tunnevad tööd, ja kuidas neil meeleolu on?»

«Pootsmanist pole mul vaja rääkida, ta ju vana olija ja tunneb iga otsa. Uued mehed näivad ka hakkajad poisid olevat — eriti üks eestlane. Oleks niisuguseid rohkem! Mis meeleolusse puutub, siis tänavad nad muidugi kõik õnne, et pääsevad Rotterdami näljapesast, kus leidub kümneid tuhandeid töötuid meremehi. Kahju ainult, et meeskonnast esimesel päeval nii vähe madruseid tööle tuli.»

Üle kapteni näo libises pahameelevari.

«Üks ja seesama vana laul ikka — juuakse kuni väljasõidu-momendini. Seda Winklerit ma ei salli... Kirjutan temast kontorisse... Ilmtingimata kirjutan! Homme tuuakse proviis ja varustus, ülehomme sõidame merele. Kuidas on lood merekaartide ja navigatsiooni-instrumentidega?»

«Olemasolevad kaardid on korrigeeritud ja instrumendid kontrollitud. Siin on nimekiri, mida enne väljumist on vaja juurde muretseda.» Tüürimees ulatas kaptenile paberilehe. Kapten uuris hetke nimekirja ja laskis siis oma tähelepanelikul pilgul üle tüürimehe päevitunud näo libiseda.

«Olen teiega rahul, Lenke, võite minna.»

Tüürimees oli juba väljumas, kui kaptenile veel midagi meenus.

«Paadid laske ööseks tekile tõsta ja ärge kedagi maale lubage. Ning joogivett ärge homme hommikul unustage! Kas tankid on tsementeeritud?»

«Kõik on veevõtmiseks korraldatud, kapten.»

«Võite minna! Head ööd, Lenke!»

«Head ööd, kapten Jonsson!»

Ülevalt keilutist langev valgus jäi vähemaks. Kapten kutsus stjuuardi ja palus lambi süüdata. Petrooleumitule kollakas valguses hakkas vana meremees naisele kirja kirjutama, viimast enne pikka ookeanireisi. Kirjutas, et eelolev reis jääb talle viimaseks sügavveereisiks, et aasta pärast saabub ta koju, ostab maal talu ning jätab meresõidu nooremate jaoks. Ent nii oli ta viimastel aastatel iga pikema reisi eelõhtul kirjutanud ja vana kapteni noor naine pani kodus, Marienhamnis, iga säärase kirja pärast läbilugemist ohkega kõrvale.

Peeter aga sõi õhtul meeskonnaruhvis kapsasuppi kõva soome leivaga ja magas muljeterohkest päevast väsinuna sügavat madruseund kuni järgmise hommikuni.

Aovalgel tõi juhuslik möödasõitev paat laevale soomlasest purjemeistri Pekka Savolaineni ja inglase Randolph Bakeri. Nende näod olid joomisest tursunud, kuid nad polnud enam kuigi purjus. Vana soomlane oli hääle kaotanud ja rääkis kähinal:

«Noh, teate, poisid, Rotterdamist lõbusamat kohta pole küll maailmas olemas — niikaua, kui raha on... Winkleri käest saime viina, — oo, tublisti viina... Viimaks hakkas süda valutama, et homme juba väljasõit ja kuidas neil seal laeval purjede allalöömine läheb... Võib-olla tüürmanid kahekesi ongi ja meie kõik kõrtsis... Sain inglase nõusse ja tulime laevale tagasi. Poisid pummeldavad muidugi edasi.»

Esimene tüürimees oli selleks küllalt kogenud, et mitte hakata neid praeguses seisukorras tööst kõrvalehoidmise pärast noomima. Vana purjemeister ühes inglasest madrusega saadeti pootsmani korraldusse, kes pani nad jõu ja meeleolukohasele tööle, s. o. tekil trossipuhtidest uusi vallisid välja mõõtma. Üles masti oli neid täna ohtlik saata, sest nende käed-jalad polnud purjutamise järel veel kuigi kindlad.

Juba varakult hakkas kaupmehe mootorpaat laevale proviisi vedama. Vana stjuuard ühes kokapoisiga lugesid ja kontrollisid kaste, tünne, kotte, korve ning pudeleid. Peale toiduainete saabus laevale veel purjeriidepakke, trossipuhtisid, plokke, haake, liini, vaierit, later-

naid, lambiklaase, tõrvatakke, tekiharju, värvi, lakki ja palju muud reisil tarvis minevat varustust. Teine tüürimees kontrollis ja võttis vastu tekialast varustust, kuna meeskond, niipalju kui seda oli, jätkasid esimese tüürimehe ja pootsmani juhtimisel purjede allalöömist. Töötõu puudusel ei jõutud kõike proviisi ja varustust ära paigutada, vaid jäeti esialgu presentidega kaetuna tekile. Saabus veelaev, mis pumpas laeva tankidesse värsket vett meeskonna ja aurukatla toitmiseks. Kogu päev käis väljasõiduks valmistuval parklaeval kibekiire tegevus ning kogu sellele askeldusele andis erilise värvingu mahlakas meremehesõim ja kirumine nende aadressil, kes alles «maal lakkusid», kuna laevasolijatel ka nende töö tuli ära teha.

«Jooge aga, jooge, te viimased inimjätised! Oodake, kui jõuame välja Atlandile, siis pigistan teilt iga klaasitäie Rotterdamis joodud džinni eest niisamapalju higi välja. Troopikas praen ma teid kotlettideks, te täistopitud hobusenahad, te haikalahirmutised, te merehulgused, te sadamate lõbunaistekütid! Saate veel näha, mis võib üks pootsman laeval, kui talle kurat sisse läheb,» kirus pootsman ja sülgas südametäiega musta suutubakarulli laias kaares üle parda.

Ainus, kes «Viikingil» neil päevil ei kiirustanud ega närvitsenud, oli neegrist kokk Ben. Täpselt kell kuus õhtul lõi ta kulbiga vastu pannipõhja ja hüüdis:

«Get your supper, gentlemen!»[1]

KOLMAS PEATÜKK

Neljanda juuli hommik oli aastaaja kohta vilu ja vihmane. Puhus säre nordost ja pramraal töötavate madruste märjad pluusid liibusid vastu keha. Pesaanpurje allalöömine oli juba lõpetamisel ning meeskond tegi viimaseid ettevalmistusi algavaks reisiks. Pootsman, määrdunud vihmakuues, südvester peas ja teadlik oma tähtsusest, õlitas rooliseadeldist. Peeter ühes ing-

[1] (Ingl. k.) Palun õhtueinele, dzentelmenid!

lase Bakeriga säärisid sisse uut pesaansooti. Vihmavesi jooksis Peetril mööda selga alla ja ta ootas pikisilmi kaupmehe paati, millega oli lubatud saata õliriided ja meresaapad ka neile, kellel polnud võimalik isiklikult minna varustust välja valima. Nii oli esimene tüürimees korraldanud. Tüürimees oli kaupmeest meeste kuuldes hoiatanud, et müügu kainetele meestele ainult korralikku kaupa, kuid nendele lakkekrantsidele, kes maal pummeldavad, andku südametunnistuse järgi.

Peeter mõtles ärevusega eelseisvale väljasõidule. Ta oli õnnelik, et sattus just säärasele laevale, missuguseid leidus maailmas veel vähe ja mis varsti on lõplikult väljasuremisele määratud, kuna suuri sügavveepurjekaid enam ei ehitata. Ammulisui kuulavad Murru Peetri lapselapsed kord jutte hiigelpurjekast, mille mastid olid kõrged üle viiekümne meetri ja mis liikus ainult tuule jõul... Peeter oli oma saatusega rahul, peaks ainult kaupmehe paat kiiremini saabuma. Oli ebamugav tunda külma vihmavett mööda keha alla vooiamas.

Seni puudus veel suur osa meeskonnast. Tüürimehed närvitsesid ja kapten oli juba hommikul vara maale läinud. Väljasõit oli määratud kella kümneks õhtul. Juba hämardus, kui kaupmehe suur kaater meestega saabus. Oli kaugelt kuulda, et neist polnud vähemalt täna öösel mastironijaid, sest üle mootoripodina käis meeste laulujoru ja sagedased rõõmuhõisked. Kõige ees ronis trepist üles pikk noor madrus, kelle juuksed korratult laubale tolknesid ja kelle pintsak oli kaltsudeks rebitud, aga siiski nagu imekombel mehe õlgadel püsis. Mütsi oli ta nähtavasti kaotanud.

«Perkele! Nyt sitten seilataan!»[1] kriiskas kuraasikas soomlane ja hüppas reelingulatilt raskelt tekile. Soomlase järel kukkus üle reelingu laevalaele paks valminud kõrvitsat meenutava peaga taanlane ja pomises:

«Vi skal sejle til København, icke sand?»[2]

Tüürimehe käsul heideti veel teine valltrepp kaatrisse. Nüüd tõusis mehi rüsinal, üksteist tõugates ja kiirustades üles tekile. Leidus ka sääraseid, kes olid alkoholist niivõrd pehmed, et iseseisvalt ei jaksanudki jalgu alla

[1] (Soome k.) Kurat! Nüüd siis hakatakse purjetama!
[2] (Taani k.) Sõidame Kopenhaageni, eks ole?

võtta, ja neid pidi siis paaditalide abil laevale hiivatama. Paljudel paistsid taskutest džinnipudelid, ja taarudes mindi ette ruhvi, et poolelijäänud joomingut jätkata. Täna on ju lõpuks väljasõidupäev ning polnud kellelegi saladuseks, et sellele õndsale päevale järgnevad pikad kuud meresõitu, ohte ja tapvat tööd troopikas. Teada oli ka see, et tänane päev oli viimane, mil võidi karistamatult laeva korda rikkuda.

Kõige viimaks heideti kaupmehe suurest mootorpaadist üles tekile pakke, mis olid määratud meestele avansitähe katteks. Igaühe jaoks oli pundar. Selles leidusid viletsad tööriided, pool kilo tubakat ja hollandi puukingad. See oligi siis kõik, mida madrus sai oma kuupalga suuruse avansitähe eest. Ent meestele, kes polnud joomingust osa võtnud, toodi päris korralikud õliriided ja meresaapad. Tüürimehe hoiatus oli vilja kandnud.

Lootsikutril saabus kapten ühes Rotterdami sadama lootsiga. Puksiirlaev ootas juba poordis. Kapten ja loots tõusid nöörredelit mööda tekile. Neile ruttas vastu laeva esimene tüürimees, kes kandis ette, et laev on mereklaar.

«Anda puksiirots! Kinnitusvaierid legoo!» hüüti ahtrist läbi ruupori. Peeter jooksis vööri pootsmanile appi. Tugev manillatross anti «Viikingi» pakilt vedurlaevale ja sadama paadimehed viskasid otsad poidelt lahti. Suveöö hämaruses ujus uhke, raskes lastis, sügavalt vees istuv parklaev aeglaselt, nagu teadlikuna oma tähtsusest, puksiirist veetuna avamere poole.

Pikkamööda vaibus ruhvis meeste kära, kuna kaasa võetud pudelid olid tilgatumaks tühjaks joodud.

Ükshaaval varisesid purjutajad pinkidelt suure ruhvilaua alla, põigiti põrandale, ja jäid magama. Ainult mõnel üksikul oli taipu koisse ronida. Alkoholist mürgitatud mõistusega heideti puhkama selleks, et ärgata distsiplineeritud madrustena, kes on valmis astuma ühtse laevaperena võitlusse ookeanireisi raskustega.

Öösel jõuti kanalist välja, kuid nii väheste meestega polnud võimalik purjesid juurde võtta, ja vedurlaev pidi «Viikingit» pukseerima hommikuni. Põhjamere laisk ummikas pani kõrge taglasega paljal raal purjeka raskelt õõtsuma. Tekil hakkasid edasi-tagasi veerema kõigepealt kinni sorimata, sadamas proviisiks võetud liha- ja

kalatünnid, siis trossipuntrad ja kastid. Vähestel tööks võimelistel meestel olid käed-jalad tegemist täis. Kanti proviisi ja muud varustust panipaikadesse, soriti, kinnitati ja kogu selle rühmamise juures kiruti ruhvis magajaid. Laeva esimene tüürimees oli kõigi tööde juhataja ja hing. Ta rassis ühes madrustega ja kõneles:

«Pidage vastu! Ärge te, poisid, tüdinege! Näete, kastid kanname veel touruumi ja needsamad trossipuhid ka, siis hakkame tekki klaarima. Ankruid on vaja sorida ... Ärge arvake, et ma selle nalja kingin neile viinaninadest piraatidele, kes praegu ruhvis põõnavad ... Ei, juba hommikul nülin neilt kaks nahka korraga. Las' nad aga nüüd ainult magavad oma pead klaariks ... Saavad siis veel teada, missugune mees on «Viikingi» esimene tüürimees Nils Lenke. Teie, mereröövlid, topsivennad ja laaberdajad! Niipea, kui Atlandil esimene torm tuleb, kamandan teid pramraale ritta nagu kajakad ja lasen teid kümme korda järjest purjesid juurde võtta ja kokku panna. Sada korda lasen teid vabavahis pesaani rehvida ja troopikas, kui päike on otse seniidis, panen teid vahetaakisid õlitama, — küpsege, kuni kahetsema hakkate. Teie aga, kes praegu töötate, võite sel ajal magada ja pruutidest und näha. *Allright, hands!*[1] Tänase öö peame kuidagi vastu. Ärge aga arvake, et praegu väga raske on ... Enne, kui Euroopasse tagasi jõuame, saate hullemaidki öid näha. Siis mõtlete tänasele sagimisele ja ütlete: oli meil alles lõbusõit, võrreldes sellega, mis nüüd on. *Come along, boys!*»[2]

Tüürimees oli parimas meeleolus ja näis, et ta võiks töötada veel mitu ööd-päeva järgemööda.

«See mees teab, mida teeb — on mõistusega asja juures ja peale muu on tal üks tüdimatu hing sees,» armastas pootsman esimesest tüürimehest rääkida.

Hommikul kella kaheksaks oli park juba mitu head miili rannast kaugel ja ainult kerge suitsupilv horisondil märkis kohta, kus silmapiiri taha oli kadunud suur sadamalinn Rotterdam. Pehmete, aeglaselt ujuvate rünkpilvede vahelt paistis suvine päike kerges laines hällivale merele ja kogu lõputu veeväli näis kalliskivi-

[1] (Ingl. k.) Hüva, mehed!
[2] (Ingl. k.) Tehke kähku, poisid!

dega ülepuistatuna. Pinnalainete all käis avamere laisavõitu põhjaummikas. Raskes laadungis purjekas lengerdas voogude rütmis. Paras briis sasis taglases ja paitas raasid. Väike puksiir vedas ja ähkis. Ta näis «Viikingiga» võrreldes kilupojana vaala kõrval.

Pootsman, kes kogu möödunud öö ühes mõne madrusega oli rahmeldanud tekil, et jõuda valmis laeva väljasõiduga seoses olevate hädavajalike töödega, lõi täpselt kella kaheksa ajal laevakellal neli paari lööke.

Ja nüüd siis lõpuks pandi laeval merekord maksma. Esimene tüürimees ja pootsman laskusid ruhvi. Kõlas üdist ja luust läbilõikav tüürimehevile ja käsklus, järsk nagu piitsahoop:

«Kõik mehed tekile!»

Madrused tõusid, sügasid päid ja hõõrusid rusikatega silmi. Küllap mitmelegi oli uudiseks asjaolu, et ta ei viibi enam kõrtsis, vaid laevaga merel. Kes ei ärganud, need tõmbas pootsman ühe rapsuga põrandale ja laua all põõnajad said jalaninaga löögi ribide vahele. Paari minuti jooksul oli kogu parklaeva meeskond tekile krootmasti alla kogunenud. Suurem hulk madrustest olid vööni paljad, tätoveeritud rinna ja käsivartega, ärajoodud nägudega. Nad seisid harkisjalu, käed pistetud sügavalt tööpükste taskutesse, ja hingasid pärast sadamakõrtside saastast pääsemist sügavalt sisse puhast mereõhku.

Laeva esimene tüürimees silmitses iga üksikut madrust tähelepanelikult. Meestel kõigil kondid terved — hea seegi ... Keegi polnud laevast maha jäänud. Reelingu ääres seisis teine tüürimees, kes oli esimesest aastatelt tublisti vanem ja kelle härjakael koonusekujuliselt peaks peenenes. Ta välimus polnud sümpaatne ja ta väikeste pilusilmade pilk oli umbusklik, peaaegu vihane. Esimene tüürimees võttis vormikitli rinnataskust paberi ja pliiatsi.

«Sjöström,» pöördus ta oma kolleegi poole, «jaotame meeskonna vahtideks.»

Meeskond jagati parema ja vasaku parda vahtideks. Parema parda vahi ülemaks oli esimene tüürimees, kuna vasaku parda vaht allus teisele tüürimehele. Vahtidesse jaotamine toimus järgmiselt: vanemmadrused ja noo-

remmadrused jaotati eraldi gruppidesse ja siis valisid tüürimehed endile kordamööda mehi. Algul valis esimene tüürimees ühe madruse ja järgmisena teine tüürimees. Nii kordamööda, kuni kõik mehed jaotatud olid. Peeter sattus parema parda vahti ja tal oli heameel, et sai esimese ohvitseri komando alla.

Pootsman, purjemeister, puusepp ja donkeyman jäid päevameesteks, mis praktikas tähendas seda, et neid võidi tarviduse korral igal ajal välja kutsuda. Pärast meeste vahtidesse jaotamist pöördus esimene tüürimees madruste poole sõnadega:

«Nüüdsest peale hakkab laeval kehtima kord, ilma milleta pole mõeldav normaalne töö pikal reisil. Missugune on laevakord, pole mul vist täpsemalt vaja rääkida, see on teile kõikidele kummati selge, sest olete ju sügavate vete meremehed. Ka pole mul vist vaja selgitada, missugused õigused on seadus andnud laeva juhtkonnale selleks, et kutsuda korrale distsipliinirikkujaid. Laeva komandokeeleks jääb rootsi keel, ja kes seda ei oska, õppigu selgeks vähemalt roolikäsklused ja muud kõige hädavajalikumad väljendused. Minu ja samuti teise tüürimehe poole võite pöörduda ka inglise keeles. Esimeseks ülesandeks on meil avraaltööna laeva purje alla võtmine. Seniks, kui kõik seilid on juurde võetud, käsin kogu meeskonna tööle jääda ja pärast ütlen, kumb vaht esimesena koisse läheb. Minu mehed päästavad lahti ja võtavad juurde kliivrid, purjed vokk- ja krootmastis; vasaku parda vahi jaoks jääb teine krootmast, samuti pesaan. Pootsman, võtke mehed ja alake! Donkeyman, andke brassivintsidele auru! Puusepp, teie sekeldage lahti ankrud, sorige nad merekindlalt ja tsementeerige klüüsid, nagu see pikkadel reisidel kombeks on.»

Juba tüürimehe kõne ajal libisesid meeste käed nagu tahtmatult püksitaskutest välja ja mõne minuti jooksul pärast korralduse saamist hargnesid madrused raadele. Algas suure ookeaniparklaeva purje alla võtmine.

Suured marspurjed päästeti lahti ja brassiti tuulde. Bramraad tõsteti rakitalidega üles, nendelt langevad rasked purjelinad haarati briisist. Rõilid laperdasid, kuni needki seati tuule järele. Brassivintsid võrisesid — kõlasid läbi megafoni hüütud lühikesed komandosõnad.

Kerkisid kliivrid, taakselid, vahetaakpurjed, pesankahvel ja topselid. Enam ja enam valendavat purjekangast seati ette tihedale hommikusele meretuulele. Purjekas hakkas kiirust võtma ja varem katkemiseni pingul olnud puksiirtau laskus lõdvaks. Ots vedurlaevalt heideti lahti. Väike puksiir röögatas kolm korda vilega jumalagajätuks ja võttis kursi ranna poole.

Kulus ligemale tund, enne kui suur park täies purjes oli. Laeva külgepidi õõtsumine lakkas, purjekas kaldus paremal halsil sõites veidi vasakule kreeni ning kergelt nagu lootsik lõikas ta läbi pinnalainte ja Põhjamere lauge ummika. Kui purjekas sadamakanalis suurena, raskena ja elutuna näis, siis nüüd oli ta tundlik nagu kaater, laastuna kerge ning sarnanes laialilaotatud tiibadega valge merelinnuga. Laev muutus nagu elusolendiks ja reageeris plokkide nagisedes kergete graatsiliste kallutustega igale tuulepuhangule.

Viimase seilina päästis Peeter lahti krootmasti röilpurje. Ülevalt, viiekümne meetri kõrguselt paistis suur ookeanipurjekas kitsa süstana, millel valendas tuulest pingutatud purjedemets. Laev lõhkus kergelt, nagu mängeldes, laineid ja parrastelt ahtri poole jooksis vesi vahutava jõena. Kiilvesi purjeka järel näis nagu lai, valendav maanteelint voorlikul maal. Esmakordselt elus nägi Peeter ülevalt mastitipust täies purjes sõitvat parklaeva ja tundis, et kes seda on näinud, ei suuda kunagi unustada suurepärast vaatepilti, mida pakub uhke purjekas mere tumerohekal taustal. Alles nüüd mõistis ta täie selgusega kord vanaisalt kuuldud sõnu: «Sa ei tea arvatagi, missugune iludus on üks neljamastiline täies purjes ookeanipark! Niikaua, kui sa seda pole näinud, ei tea sa veel üldse, mis ilmas on ilus ja mida tasub vaadata.» Peeter unustas kõik muu ning nautis mere, laeva ja üle kõige selle laiuva suvise taeva karget ilu. Purjekas meenutas Peetrile heleda kleidiga tütarlast, kes kergejalgselt üle roheka samblaga kaetud mätliku maa ruttab. «Just nagu Leena! Kahju, et ei saa praegu temale kõike seda ilu näidata! Kui ta näeks, siis mõistaks ta ehk sedagi, miks ma armastan merd enam kui kõike muud maailmas,» mõtles Peeter ja tundis otse füüsilist valu igatsusest lennata kajakana üle mere-

avaruste, sulada ühte sinise taevaga, emmata kogu loodust. Valu oli vana ja tuttav, kuid nii võimsalt polnud ta seda varem kunagi tundnud. «Leena! Olla merel on suur õnn, ent kui ka sina mulle kuuluksid, oleksingi maapealses paradiisis,» mõtles noor madrus rõilraal, kust kitsa sakilise lindina horisondil paistis veel viimane tükk Madalmaade lamedakontuurilist randa. Varsti vajus seegi silmapiiri taha ja ümberringi laius, niikaugele kui silm ulatas, ääretu, laisas laineummikas aeglaselt hingav meri, millel üksik parklaev purjetas sirge merekursiga Atlandi avaruste poole.

NELJAS PEATÜKK

Laeva purje alla võtmise ajal oli «Viikingi» kapten Karl Jonsson kogu aeg pooltekil seisnud, roolimehele käsklusi andnud ja meeskonna tööd jälginud. Ehkki mõned mehed algul kohmakatena näisid, vajalikku kiirust ei omanud ega leidnud kohe tüürimehe poolt hõigatud valli-, soodi- või koordinguotsa, jäi ta madrustega üldiselt rahule. Kapten oli küllalt kogenud laevajuht ja mõistis, et see ebakindlus töös ei tulnud mitte niipalju meeste kogenematusest kui mõnede komandokeele oskamatusest, pohmeluses peast ja taglase erilisest paigutusest «Viikingil». Ent pärast seda, kui laev täies purjes, vedusa külgtuulega ühetasasel käigul kurssi pidama hakkas, jättis kapten purjeka juhtimise esimese tüürimehe hooleks ja laskus alla salongkajutisse. Seal kattis stjuuard laua hommikusöögiks.

«Erlander, avage tollikapp ja võtke mulle sealt pudel konjakit, — teate, seda pehmemat sorti,» ütles kapten stjuuardile, ise mantlit varna riputades ja laua äärde istudes.

«Kas ehk prantsuse «Dubouchéd», mida saime Rotterdamis kümme kasti?»

«Sedasama.»

Vanale kõhnale aastate koorma all ettepoole looka paindunud stjuuardile näis alandlik teenrikummardus kindlalt külge poogitud olevat, ja küllap ta oma pika

eluea kestel oligi vist tujukate kaptenite kärkimise all enam küürus kui sirgelt saanud seista ning selletõttu oli kutsetöö kogu ta füüsilisse ja hingelisse olemusse jälje jätnud.

Stjuuard avas osavalt konjakikasti, võttis õlgtorbikust kollaka vedelikuga täidetud pudeli ja tõmbas korgi paukudes pealt. Millal ja kust sigis ta kätte korgitõmbaja, kuidas suutis ta nii kärmesti pudeli avada, poleks isegi kõige tähelepanelikum vaatleja osanud öelda, sest kõik sündis paari silmapilgu jooksul.

«Olge head, härra kapten!» kummardas stjuuard ja asetas pudeli ühes klaasiga lauale, nende jaoks valmistatud erilistesse pesadesse.

«Tänan, Erlander.»

Kapten valas pitsklaasi ja võttis väikese lonksu. Olles nähtavasti maitsega rahul, jõi klaasi põhjani, valas siis kiiresti teise ja tühjendas samuti. Valas veel kolmandagi, kuid jättis täis klaasi lauale seisma ja hakkas hea isuga sööma. Söögilaual leidus kohvi, saia, värsket koort, juustu, võid, konservitud ananassi, palju muudki maitsvat ja isuäratavat. Toit oli serveeritud kõikidele lauakommetele vastavalt, mis veel kord tõendas stjuuardi meisterlikkust omal alal. Kapten sõi palju, kaua ja põhjalikult. Kui ta hakkas väikeste söömudena maitsma kolmandat klaasitäit konjakit, sai stjuuard aru, et söömine on lõpetatud ja palus luba laua koristamiseks.

Pärast seda, kui kapten oli läitnud Hollandi asumaade päritoluga suure sigari, hakkas ta korraldama ja suurde kassaraamatusse sisse kandma Winkleri firmamärki kandvaid arveid.

«Läbi ja läbi suli!» kirus kapten endamisi. «Pakkus algul kõigest viis protsenti tellitud proviisi hinnast. Kui nõudsin kümmet, siis kruvis hinnad oma viisteist protsenti kõrgemaks. Minul on aga toitlustamiseks minevad summad piiratud, ja nii tuli seetõttu halvemat kaupa tellida ... Oma kümme protsenti sain, aga kuidas meeskond niisuguse toiduga ära elab ... Juba möödunud reisil, kui söögiraha veel tunduvalt rohkem anti, haigestusid pooled mehed skorbuuti, paljud madrused jäid töö vastu loiuks ja apaatseks, kuid mis saab sellest meeskonnast, teab jumal ise.»

«Erlander!»

«Kuulen, härra kapten!»

«Olete meil alles uus, nagu suurem osa laevaperest, ja sellepärast tahan teile mees- ja juhtkonna toitlustamise suhtes mõningaid instruktsioone anda. Kõigepealt olgu teile teadmiseks, et nagu teistelgi laevadel, nii ka siin annate teie kui stjuuard toiduained kokale välja. Toitlustamisel pidage silmas, et olemasolevast proviisist jätkuks mitte vähemaks ajaks kui neljaks kuuks. Katlatoit olgu ühine niihästi juht- kui ka meeskonnale ja seda tuleb valmistada hulgal, mis vastab vajadusele. Muu proviis — leib, konservid, suhkur, liha jne. välja anda vastavalt normidele, mis te minult täna saate. Juhtkonnale peate peale muu toidu andma veel konserveeritud piima, saia, suhkrut ja kohvi kogu reisi vältel. Meeskonna põhiliseks toiduks jääb muidugi soome leib, soolaliha ja tangained. Minu toitlustamiseks võtta proviisi eraldi tagavarast, millest ma teile juba varem rääkisin. Loodan, et kõik on teile arusaadav?»

«Saab tehtud käsu järgi,» vastas vana stjuuard kuulekalt.

«Võite minna, Erlander.»

Stjuuard väljus ja alles pärast seda, kui ta oli kapteni kajuti ukse väljastpoolt sulgenud, pääsis ta rinnust tagasihoitud ohe. Vana Erlander ei imestanud kapteni jutu üle, oh ei! See oli ammu, kui niisugused kõned üllatasid, tülgastustunnet ja isegi viha tekitasid. Tal oli nüüd ainult kahju vaestest kuraditest seal eespool masti, kelledest paljudele oli reisil määratud osaks skorbuut, troopikapalavik või surm ... Neid asju vana Erlander tundis, kuna oli eluaeg meeste toitlustamisega tegelnud. Kuid parata polnud midagi — härrade asi, ju see pidi siis nii olema ...

Kapten läks üles pooltekile ja, segamata end laeva juhtimisse, jalutas leipardal edasi-tagasi. Tüürimehed olid hoolsad ja vilunud. Ilm püsis ilusana. Kapteni nõu ja abi oli siin üleliigne. Pooltekk oli avar ja suviste soojade ilmadega armastas kapten tundide viisi üleval viibida. Edasi-tagasi käies töötasid mõttedki kuidagi paremini.

Kapten Jonsson põlvnes põlistest Ahvenamaa talu-

pidajatest ja tema isegi plaanitses noorest peast esiisade tegevust jätkata. Kuid juhtus nii, et tal oli mitu venda ja isa polnud nõus suurtalu tükeldama. Tahes-tahtmata pidid muist lastest minema mujale õnne otsima. Noor Jonsson ei läinud merele mitte seepärast, et meremeheelu oleks teda eriti ahvatlenud, vaid selleks, et seal lootis ta kõige kiiremini teenida vajaliku summa talu ostmiseks. Töö merel tundus talle raskena ja ohtlikuna. Teda ei meelitanud mereavarused, ta ei märganud laisalt hingavate voogude kohal tuule tasast hällilaulu ega osanud nautida tormise mere karmi ilu. Ta kandis kogu eluaeg meremeheelu raskusi nagu ränka koormat turjal ja ootas igatsusega päeva, mil võiks selle ebameeldiva töö jäädavalt põllumehe-kutse vastu vahetada. Sealjuures oli ta aga mõõdukalt andekas, omandas aja jooksul vajalikud laevajuhikogemused ning teda peeti reederite poolt tubliks kapteniks. Koha saamisel aitasid teda muidugi suuresti ka vanemate sidemed tuntud laevakontori omanikuga. Mõne aasta eest suri aga peareeder ise ja pärandas laevad oma pojale, kes ihnsuse poolest andis endisele omanikule mitu silma ette, kuid ei teinud väljagi sellest, et ta kadunud isa oli olnud hea tuttav kapten Jonssoni vanematega. Seetõttu tekkis park «Viikingi» kaptenile ebameeldiv selgusetus selle kohta, kas mitte uuel peremehel ei tule äkki pähe panna tema asemele mõnda nendest noortest kollanokkadest, keda Marienhamni merekool igal aastal tosinate viisi välja laskis, enne kui tal õnnestub koguda vajalik kapital maal elamiseks.

Oma kaptenikarjääri algul oli ta olnud pedantselt aus ja hoolas. Ta lootis õiglase tööga jõukaks saada ja hoidis kokku iga teenitud penni. Möödus pool eluaega täis rasket tööd. Lõpuks, aastate möödudes, nägi ta, et meresõit sigitas küll juustesse halle niite, kuid mis jäi tulemata, see oli rikkus. Naine sünnitas talle neli poega ja kaks tütart. Nende koolitamine võttis palju raha. Kõikidele esimesest abielust sündinud lastele oli ta võimaldanud korraliku hariduse ja nad töötasid juba täiskasvanutena omal käel. Kapten Jonsson isegi ei teadnud praegu kõikide oma poegade-tütarde elukohti, sest pärast esimese naise surma ja teistkordset abiellumist mõne

aasta eest olid lapsed talle nagu võõramaks jäänud ning kirjutasid harva. Aga mis siis — ei kirjuta, pole vaja, sest eks igaüks ela oma elu nagu tahab. Pole ju kapten Jonsson ometi veel saja-aastane, et ei tohiks enam omada isiklikku elu ja peaks end ainult lastele ohverdama. Mis õigusega tegid nad talle etteheiteid, et oli abiellunud pärast nende ema surma tüdrukuga, kes oli ta enda vanemast tütrest tublisti noorem? Nimetasid teda kergemeelseks ja nende ema mälestuse rüvetajaks. Tõsi, Hedvig oli noor, kuid armastus kaotab ju ometi kõik vaheseinad, ka vanusevahe. Noor naine ei tahtnud lapsi saada ja soovis säilitada oma tütarlapselikku keha. Elagu, kuidas soovib, otsustas kapten Jonsson ja toimis selles ning kõikides teisteski küsimustes oma uue elukaaslase nõuannete järgi. Ta jumaldas oma naist ja oli valmis kõiki ta kapriise täitma. Kuid ega's neid olnudki teab kui palju. Hedvig armastas ilus olla, hästi riietuda ja end Marienhamni kohvikuis näidata. Kõik see maksis küll raha, kuid selles polnud midagi ebavooruslikku. Kaugesõidu-meremees armastas oma kaasat vananeva mehe kirega, kellele näib, et noore naise kehasoojus kutsub temas tagasi kaduma kippuvad elu kevadised päevad. Ta ei taibanud, et säärane armastus on aastates mehele niisama petlikult ergutav nagu klaas viina väsinule. Tõsi küll, vähe jäi meresõidust aega üle koduseks eluks ja vaevalt oli ta viimase kolme aasta jooksul üle paari kuu kodusaarel viibinud. See oli viimati kevadel, laeva Londonis seismise ajal, kui sai omanikult loa sõita mõneks nädalaks koju. Oli käinud ka reederite jutul ja palunud enda üleviimist ligisõidulaevale. Ent omanik oli talle järsult ära ütelnud ja mõista andnud, et kui ta pole rahul teenistuskohaga sügavveepurjekal, võivat ta laeva üle anda mõnele nooremale kaptenile ning ise minna kõigi nelja ilmakaare poole. Aga kuhu minna? Vanadusepensioni meremeestele ei maksta. Raha oli ta siiamaani vähe suutnud igapäevastest kulutustest üle jätta, sest noore abikaasa tualetid maksid peaaegu sama palju kui laste koolitamine esimese naise ajal. Jah, et jääda ankrusse maale, selleks oli vaja raha, palju raha, mille eest võiks osta talu, et siis maast saadava tuluga vaikselt veeta elu sügispäevi.

Nagu öeldud, oli kapten Jonsson oma kaptenikarjääri algpäevil aus olnud, ja sel ajal kasutas ta isegi need summad, mis kaupmehed proviisiarvete sissekasseerimisel traditsioonilise altkäemaksuna kaptenile tagasi annavad, meeskonna toitlustamiseks. Ta ümber levis peagi hea ja õiglase laevajuhi kuulsus. Oli loonud endale pettekujutuse, et jõuab ausanagi haljale oksale. Nüüd oli aga lugu nii, et saabuv vanadus tekitas üha enam ja enam igatsust vaikse nurgakese järele, mereelu üksildus muutus üha vastikumaks ning nainegi kirjutas viimases kirjas kuidagi ahastavalt: «Karl, kui sa varsti jäädavalt minu juurde ei jää, siis ei tea ma küll, mis meie abielust saab!» Kapten Jonsson jõudis arusaamisele, et liigne ausus ei too maailmas kasu, ja see äratundmine viis teda selleni, et Winkleri juures arveid klaarides ei leppinud ta mitte ainult tavalise viieprotsendise altkäemaksuga, vaid tingis meeskonna-proviisi niikuinii näljanormide arvel välja kümneprotsendise tagasimaksu. «Paljuks see siis lõpuks ikka madruste toidu peale mõjub, sest iga üksiku kohta teeb see ju üsna tühise summa, kuid kokku võetult on minule peaaegu poole aasta palk. Ja ega's siis ainult proviisilt... Ka muu varustuse pealt makstakse. Või on mul siis peremehest kahju? Oleks veel vana omanik, kuid see nolk, kes end peab kes teab kelleks ja kellel juba sündimisest saadik on olnud enam vara, kui ta jaksab kogu eluajal ära kulutada — sealt võtta pole patt! Kui talle, ihnuskoile, läinud aastal kirjutasin raadiojaama ja elektrivalgustuse pärast, siis vastas, et kõik see olla tühi kulutegemine, et kogu aeg olla purjelaevad sõitnud ning raha teeninud ilma sädetelegraafita ja petrooleumilampidega, — milleks siis nüüd neid uuendusi äkki vaja olevat. Või on's siis Gustavsoni kontor isegi ilma pettuseta rikkaks läinud! Küllap selles jutus vähe tõttki on, et praeguse omaniku isa Eric Gustavson müüs maailmasõja ajal kaptenina sõites Lõuna-Ameerikas omaniku laeva kogu laadungiga maha, pani rahaga teised mehed vaikima, ise vormistas aga mereprotesti konsuli juures nii, nagu oleks laev tormis hukkunud ja tema üksi pääsenud.»

Niisuguste mõtetega summutas kapten Jonsson pikapeale oma südametunnistuse hääle. Temast sai sama-

sugune meeskonna näljutaja ja nende arvel äritseja, kui seda olid paljud teisedki laevajuhid. Mereelu üksildustunnet ja igavust aitas aga leevendada alkohol, mida ta kasutas mõõdukalt, kuid järjekindlalt. Laeva juhtimisest võttis kapten osa ainult niipalju, kui see oli hädavajalik. Ta oli endale valinud tublid tüürimehed, kes hästi tundsid kõiki navigeerimisse puutuvaid küsimusi ja oskasid meeskonda vaos hoida. Võtta või näiteks Lenke. Sellele mehele polnud maailmas midagi armas peale mere. Juba aastat viis polnud ta jalga kodumaale saanud ega olnud kunagi selleks isegi soovi avaldanud. Peaaegu kolmekümne-aastasena oli ta ikkagi veel poissmees ja niipalju, kui teada, polnud tal õiget pruutigi. Merememeheelu näis talle kergena ja ta oli alati õnnelik, kui pääses taas ookeanile. Mõnikord — tõsi küll — kippus madrustega liberaalitsema, kuid selle eest pidas meeskond temast suurt lugu ja polnud veel olnud säärast juhust, et keegi laevaperest oleks esimesele tüürimehele vastu hakanud. Lenkel oli veel üks suur voorus — tal ei olnud sugulasi ega tuttavaid laevakontoris ja sellega polnud siis karta, et ta ühel ilusal päeval võiks kapteniks trügida. Esimene tüürimees oli kuldaväärt mees ja teda usaldas kapten nagu iseennast. Kuid ometi ei saanud ta Lenke suhtes alati siiralt käituda. Hiljuti oli laevaomanik palunud saata iseloomustused tüürimeeste kohta, ja esimese ohvitseri kohta kirjutas kapten muuseas järgmist:

«Nils Lenke on minu juures õppinud päris heaks meremeheks ja mina olen nõus temaga sõitma edaspidigi, vaatamata sellele, et ta kipub sadamates mõnikord liialt alkoholi tarvitama ning meeskonnaga sõbrustama.» Muidugi teadis kapten, et esimene tüürimees oli peaaegu puhtkarsklane ning nõudis meeskonnalt valju korda, kuid liiga hea iseloomustuse andmine võiks põhjustada tüürimehe üleviimise mõnele teisele laevale kapteniks, mis Jonssonile oleks tähendanud esmaklassilise administraatori ja laevakorra alustoe kaotust. Mine sa siis tea, missugune sulle kontorist asemele saadetakse!

Ka teine tüürimees oli spetsialist omal kohal. Ta kippus mõnikord ägedusehoos küll meestele kätega kallale ja polnud just lahtise mõistusega, kuid oli selle eest ülemusele koeralikult truu, hea töömees ega tükkinud oma

ninaga sinna, kuhu polnud vaja. Tal polnud merekoolis õnnestunud sooritada kaugesõidukapteni eksamit ja oli oma kipridiplomiga eluajaks määratud jääma laeva nooremaks tüürimeheks. Niisuguseid piiratud mõistuse ja väikese diplomiga juhtkonnaliikmeid armastas kapten Jonsson sellepärast, et nad võtsid oma tööd tõsiselt, austasid ülemust, pressisid meestelt kõvasti higi välja ja ei pidanud oma teenistuskohta lihtsalt karjääritegemisel hüppelauaks.

Sõnaga — kapten Jonsson oli oma tüürimeestega rahul. Ta usaldas neid, ja selletõttu polnud haruldaseks nähteks, et mõnikord, eriti passaatides, nädalate viisi ei võtnud osa navigeerimisest ega laevatööst. Kapten vaevalt rääkis kellegagi, elas ainult söögikordadele ja oma mõtetele. Harva luges ta mõnda juhuslikult ostetud raamatut, mille kaanepildil oli kujutatud naine, revolver käes, või pooleldi kaetud näoga sünge meesolevus.

Kui stjuuard kella kaheteistkümne ajal kaptenit lõunale tuli kutsuma, leidis ta viimase pooltekil lamamistoolis magamas. Erlander hiilis vaikselt tagasi salongkajutisse, viis kaptenile määratud katlatoidu tagasi kambüüsi sooja ja jäi kannatlikult ootama, kuni laeva «jumal» suvatses ärgata.

Peale kapteni teenindas stjuuard veel tüürimehi, kes einetasid salongkajuti kõrval asetsevas väikeses ühiskajutis — messis. Need polnud, nagu näis, siin laevas nõudlik rahvas ning nende peale kulus vähe aega.

Kui kaua kapten Jonsson pärast hommikusööki oleks maganud, kui teda ebatavalisel kombel poleks äratatud, oli pärastpoole võimatu kindlaks teha, kuid fakt on see, et ta ärkas surmahirmus inimese saksakeelse hüüde peale:

«Appi! Peksavad! Röövivad! Tapavad! Appi-i-i... iii!!!»

Häiritult avas Jonsson unesegased silmad. Ta nägi treppi mööda üles pooltekile jooksvat palja peaga, puruksrebitud riietes ja verise näoga madrust, kelle suust ja ninast alla valguvad tumepunased nired tilkusid lõua otsast lumivalgele tiikpuust laevalaele...

VIIES PEATÜKK

Vana merekomme on niisugune, et esimese tüürimehe vaht viib laeva sadamast merele. Nüüd oli aga esimene oma meestega hommiku saabudes töötanud juba kakskümmend neli tundi ühtesoodu ja neil oleks ammugi aeg olnud minna puhkama. Kuid kella kaheksast saadik kestis avraaltöö ja alles pärast purjede juurdevõtmist ning teki klaarimist lasti teise tüürimehe vaht pooleks tunniks ruhvi lõunat sööma, et siis kella kaheteistkümnest esimesse regulaarsesse merevahti asuda. Mehed olid purjedega rassimisest väsinud ja näljased. Tõrvased ja õlised käed pühiti manillaotsast kistud nuustikuga puhtaks. Nuustik heideti pärast õhku ja see kandus purje alt vihiseva tuulega üle parda. Värske vee ja seebiga pesemine tuli nüüd mitmeks kuuks unustada, sest piiratud joogivee-tagavarad ei lubanud seda. Hanereas siseneti ruhvi, kus tekil heleda päikesevalgusega harjunud silmad algul midagi ei seletanud. Ähmase laeluugi ja mõne pisikese illuminaatori — pullisilma läbi piiluv päike suutis hädavaevu peletada ruumist vaid suurema pimeduse. Ainult haagi peale lahti jäetud ukse lähedal oli valgust rohkem. Ent selleks ajaks, kui nooremmadrused norralane Svan ja soomlane Karvonen kambüüsist supiämbritega, leiva ning alumiiniumist sööginõudega ruhvi jõudsid, olid meeste silmad juba hämarusega harjunud. Pärast seda, kui vanemmadrus Green oli supi kaussidesse jaotanud, hakkasid kõik ahnelt sööma. Ruhvis oli söögilaud meretava kohaselt äravõetavate puust liistudega ruutudeks jagatud, et sööginõud laeva õõtsumisel põrandale ei lendaks; kuid täna oli ilm ilus ja kausid oleksid ka ilma nendeta laual seisnud. Ainult ääreni ei võinud nõusid täis tõsta, sest vedel hernesupp kippus täpselt samasuguse nurga all kausis allatuule poordi poole olevale veerele, kui mitu kraadi oli laeva kreen. Harilikult valivad sama vahi mehed enda keskelt supi ja muu toidu jaotaja, kuid käesoleval juhul oli inglane Green nagu enesestmõistetavalt supikulbi haaranud ning tõstma hakanud, seades end sellega nagu teistest vanemaks ja tähtsamaks. Madrused silmitsesid vööni alasti oleva inglase võimsaid rinna- ja käelihaseid,

milledel leidus rohkesti tätoveeritud ilustusi ning vaikisid. Kambüüsist oli antud vahikorra meeste arvule vastavalt kolmteist supikaussi. Pärast jaotamist aga tuli välja, et ühe kausi jaoks polnud sööjat.

«Üks on puudu,» konstateeris Green ja vaatas ruhvis ringi. Teisedki märkasid nüüd, et laua ümber istus kolmeteistkümne asemel ainult kaksteist meest. Ometi oli aga alles täna hommikul määratud vasaku parda vahti kolmteist madrust.

«Küllap pandi kuhugi kaabelgatti või seilkoisse tööle ja unustati ütlemata, et on söögiaeg,» arvas keegi.

Green, kes oli aga laua äärest üles tõusnud, uuris nüüd üht ülemist koid, kus midagi nagu valendas ja liikus. «Poisid, tulge kõik siia! Vaadake, missugune kala meie ruhvi on ujunud!» möirgas äkki inglane ja kukkus käsi vastu põlvi tagudes naerma.

«Ho-ho-hoo! Tulge vaadake, missugune imelik mees ja missugune hunnik kohvreid siin kois on.» Mehed tõusid rüsinal pinkidelt ja kogunesid kobarasse Greeni juurde koi äärde. Naril istus türklase kombel, jalad ristis, madrus, kes meeskonna vahtidesse määramise ajal oli tekil olnud, kuid pärast kuhugi kadunud. Mehes endas polnudki kes teab kui palju erilist — noor, umbes kaheksa-üheksateistkümne-aastane priske poiss, kelle korkvendikujulisest punakate tedretähtedega kaetud näost vaatasid kaks ümmargust, jultunud silma. Hommikul tekil olid tal olnud jalas sinised tunkepüksid nagu teistelgi madrustel, kuid praegu kandis ta mingeid viikipressitud valgest riidest koivakatteid. Imestama pani ka asjaolu, et koi jalgeotsa oli virna laotud mitu vaskplekiga kanditud reisikohvrit, milliseid võib näha raudteejaamades pakikandjate õlul, kes härrasrahvast teenindavad. Kuidas sai see mees üksi niisuguse hulga kohvritega laevale tulles toime, polnud purjuspäi keegi märganud. Teine ennenähtamatu asi madruste ruhvis oli see, et mees hoidis kahe käe vahel vahukoorega ülevalatud ilmatu suurt tordilahmakat ja sõi suure suuga. Kõikidele sai nüüd selgeks, et see madrus oli enne purjede juurdevõtmise algust ruhvi hiilinud ja koisse pugenud, mistõttu teised ka tema osa tööd pidid ära tegema. Needsamad mehed, kes sadamas nägugi ei näidanud, kes samal ajal,

kui mõned kained mehed laeva mereklaariks panid, pummeldasid, leidsid äkki, et töö juurest ruhvi hiilija oli surmapattu teinud. Tegelikult see oligi nii, sest meremeeste kollektiivsusetunne avaldub eredalt alles pärast laeva väljasõitu, ja mille peale sadamas sageli käega lüüakse, võib merel osutuda kaelakohut väärivaks kuriteoks.

«Vasta, kus sa, neetud hing, olid, kui meie ülal purjesid juurde võtsime?» küsis rootslane Lövgren vihaselt. Taanlane Nielsen raputas oma hiigelsuurt karvast rusikat kois istuja näo ees ja kähises ärajoodud häält pingutades: «Või sina juba esimesel päeval teiste nahal liugu laskmas, noh, selle vea taome sinust välja!» Ent kois istuv poiss sai küll aru ähvardavate nägude tähendusest, kuid rootsi ja taani keeles lausutud sõnad jäid talle mõistmatuks. Kui aga sakslane Räuchel hüüdis:

«See on ju pesuehtne kõrtsikelner. Näe, valged püksid teisel jalas ja tordigi pistnud enne kõrtsist lahkumist hõlma alla,» muutus ta tähelepanelikuks ja vastas päris korralikus saksa keeles:

«Ise oled kelner!»

Ent Green oli sakslasest praktilisem. Ta ei püüdnud selgitada mehe päritolu ega ametit, mis ta pidas enne laevale sattumist, vaid oli enam huvitatud kohvritest.

«Ütle, missugust nasvärki sul need neljakandilised siin täis on laaditud?» Ja inglane haaraski kohvri järele. Kohe oli näha, et selle omanik mõistis niihästi inglise keelt kui ka Greeni liigutuse tähendust.

«Jäta mu kohvrid rahule, need pole sinu omad!» vastas varanduse omanik pisut peenevõitu häälega, kuid peremehelikul toonil samuti inglise keeli. Aga juba oli Green kiire tõmbega jõudnud haarata koist raske kohvri, mis tal nagu kogemata käest nurkapidi ruhvipõrandale kukkus. Kohver avanes põrutusest ja välja varises konservipurke, saiapätse, juustukamakaid, vorstirõngaid ja pooltosinat savist hollandi džinnipudelit, milledest kaks purunesid.

«Niisugune kraam tuleb vana meretava kohaselt kõigi peale ära jagada,» lausus rootslane Norden, kes kõige varem oli suutnud üllatusest toibuda ja janusel pilgul pudeleid vaatas. Kohvri omanik aga hüppas koist ja

äigas pühas vihahoos lapiti käega kõige lähemal seisjale, kelleks osutus Green. Vastu kõrvu saanud inglane tegi imestunud näo ja lausus löögile järgnenud üldises vaikuses madalal häälel:

«Ah või niisugused kombed ka sul juures. Hea küll, nüüd saad kohe näha, kuidas meil vanasti Liverpoolis löödi.»

Lööja ise oli jäänud äraootavale positsioonile ja seisis, nagu mitte suutes otsustada, kas anda sellele vaesele inglasele veel üks täis või aitab juba sellestki. Enne, kui ta otsusele jõudis, sai ta purustava rusikahoobi näkku ja sellele järgnes imekiiresti veel terve rida lööke, kuni kohvriomaniku pea kaela otsas äkki lõdvaks jäi ja mees ruhvi põrandale prantsatas.

«Niimoodi õpetati meil Liverpoolis nolkisid,» ütles Green ja tõmbas keelega nagu muuseas üle marraskile löödud sõrmenukkide.

«Toredasti andsid!» kiitsid mehed.

«Mis ta, kevadine hülgepoeg, uhkustab oma varaga!»

«Poisid, nüüd jaole! Juua ja suupistet on!»

Mehed lõid pudelikaelad maha, jõid džinni ja hävitasid näljaste huntidena kohvrist leitud toitu. Peksasaanu aga roomas kõigile märkamatult ruhviuksest tekile ja jooksis appi hüüdes ahtrisse, lootes laeva juhtkonnalt abi ja toetust. Ta, vaene, aga ei aimanudki, et praegusel juhul polnud tal kusagilt kaastunnet loota, sest oli rikkunud kõige pühamaid meretavasid, mis olid välja kujunenud juba igivanal ajal — tol ajal kui laevad olid veel puust, kuid mehed rauast. Esiteks oli ta hoidunud kõrvale tööst ja sellega vedanud seltsimehi alt. Teiseks oli ta kaasa võetud tagavara arvel tahtnud end toidu poolest seada teistest eelistatud seisukorda. Ta ei teadnud veel, et eelistatud seisukorra loob ruhvis ainult jõud ja rusikas. Aga igasugused muud hüved, mida on võimalik jagada teistega, kuuluvad jagamisele. Kolmandaks ja kõige rängemaks eksimuseks loetakse aga seda, kui ruhvikaaslase käest mees mehe vastu võitluses peksa saanud madrus läheb kaebama ja juhtkonnalt abi otsima.

Ei möödunud kolme minutitki, kui esimene tüürimees ühes oma kolleegiga astus madruste ruhvi. Tal oli käes revolver, kuna teisel tüürimehel olid kaasas käerauad.

Nende järel tuli purustatud esihammaste vahelt verd sülitades kahjukannataja. Ruhvis oli vahepeal avatud ka teised kohvrid ning laialipaisatuna vedelesid põrandal pesu, riided, toiduained ja juba tühjaksjoodud, kaelteta džinnipudelid. Madrused istusid kogu selle kaose keskel põrandal maas ja õgisid saia, juustu, torti — mõned olid pussidega konservitooside kallal ametis. Kõik olid saagi realiseerimisega niivõrd hasardis, et isegi tüürimehe vilele keegi ei reageerinud. Alles siis kui revolvrist ruhvilakke tulistati, märgati tüürimeeste juuresolekut.

«Püsti! Iga mees seisku oma koi juures!» rääkis tüürimees inglise keeli, mida enamik meeskonnast oskas.

Vastumeelselt, urisedes nagu saagi juurest peletatud metsloomad, tõusid madrused.

«Näidake, missugune on see mees, kes tahtis teid tappa!» pöördus tüürimees kannatanu poole.

«Näete, seesama tätoveeritu seal...» osutas kohvriteomanik end teise tüürimehe laia selja taha peites üle tema õla. «Kõik mu kohvrid on puruks muljutud, toidutagavara raisus, džinn ära joodud ja mind ennast tahtsid tappa...» Poiss puhkes abitult nagu väike laps nutma. Esimese tüürimehe pilk libises üle ruhvipõrandale laialipaisatud asjade. Isegi ajakirju ja raamatuid leidus siin. Tõesti, selle madruse pagas oli niisama suur kui mõnel Atlandi luksuslaeva esimese klassi reisijal. Päris ruhvi ukse ette oli kukkunud raamat, vanaaegne fregatt kaanepildil. Fregati pramraal istus noor poiss ja uuris kiikriga laeva lähedal ujuvat jäämäge, millel istusid valgekarvalised karud. Raamat oli ingliskeelne, pealkirjaga «Vapper laevapoiss Jim».

«Kuidas teie nimi on?» pöördus tüürimees tätoveeritu poole.

«Green.»

«Kas teie peksite seda meest?»

«Peksin.»

«Miks te teda lõite?»

«Sellepärast, et ta mind enne lõi.»

Nüüd pöördus esimene tüürimees peksasaanu poole:

«Teie nimi!»

«Stammer, Albert Stammer... Olen Hollandi

kodanik ja ei luba end igasugusel Liverpooli paljasjalgsel peksta,» ajas hollandlane teise tüürimehe selja taga rinna ette.

«Miks te lõite Greeni?»

«Sellepärast, et ta minult kohvri röövis.»

«Kas teie, Green, lõhkusite Stammeri kohvrid?»

Enne kui Green jõudis vastata, astus esile taanlane Nielssen.

«Lubage, härra tüürimees, et mina räägin algusest lõpuni, kuidas see asi oli.»

«Rääkige!»

«Seesama säinapoeg, kes end Stammeriks nimetab ja ütleb, et on Hollandi kodanik, tegi täna häbi oma meremehenimele. Siis, kui meie kõik tekil avraaltöös olime, peitis ta end ruhvi ja pugis süüa, sel ajal kui teised purjesid juurde võtsid. Seesama sell võttis kodunt mitu kohvritäit nassvärki kaasa ja uhkeldas meie ees oma tordiga, mille kavatses üksi ära süüa. Meie oleme kuude viisi Rotterdamis nälginud ja peame nüüd ka veel merel hernesuppi lörpides pealt vaatama, kuidas üks mammapoeg džinni joob ja torti peale hammustab. Mina olen sõitnud Inglise laevadel ja ka skandinaavlaste peal, aga igal pool on kehtiv vana hea meremeeste tava, et ruhvis olgu toit, tubakas ja viin ühine. Isegi meremehekottide ja -kastide lukustamist merel peetakse ruhvikaaslaste solvamiseks. Green tegi selle koerapojaga õieti. Ma arvan, et see hollandi poiss pole üldse õige meremees. Kui tal oleks pisutki soolase vee lõhna juures, poleks ta pärast peksasaamist ahtrisse kaebama jooksnud.»

Esimene tüürimees polnud asjata sõitnud mitu korda rahvusvahelise meeskonnaga. Ta tundis ruhvikombeid, meremeeste hingeelu ja nende tõekspidamisi. Ta kaldus südames Greenile õigust andma.

«Miks hoidsite end kõrvale avraaltööst purjede juurdevõtmisel?» küsis tüürimees Stammerilt.

«Ma ... ma kardan masti ronida ... pea hakkab pööritama ...» vastas poiss hädiselt. Madrused muigasid.

«Näidaku oma meremeheraamat ette, eks siis paista, kus ta enne on sõitnud,» lausus vanemmadrus Smith.

«Igale kaabakale ei hakka mina oma dokumente küll näitama,» ägestus hollandlane ja vaatas heakskiitu otsi-

des esimesele tüürimehele, kelle silmis süttis äkki õel naeratus.

«Kui teie, Stammer, mind kaabakaks ei pea, siis ehk esitate oma tunnistused minule, ja otsekohe!»

Verise näoga poiss õngitses viikipressitud, eest veretilkadega määritud valgete pükste tagataskust meremeheraamatu ja ulatas tüürimehele. See uuris hetke dokumenti ja raputas uskumatult pead.

«Nii veider kui see ka on, aga näib, et peaksid siiski olema meremees. Niipalju, kui mina aru saan, on see Taani kuningriigi meremeesteraamat, kuhu on sisse kirjutatud, et alles möödunud aastal saabusite Taani koolilaeval «Kopenhagen» ümbermaailmareisilt.»

«See on «Viikingist» palju suurem viiemastiline purjekas!» hüüdis hollandlane uhkusega hääles ja vaatas pilkavalt ruhvikaaslastele.

«Number ehk läheks sul läbigi, kui mitte see viiemastiline maailmaime poleks juba siis Hiina mere taifuunis kogu meeskonnaga hukkunud, kui sina, Stammer, alles emarinda imesid,» kostis äkki ruhvinurgast taanlase Nielsseni kähisev hääl.

«Ta võltsdokumendid on Rotterdamis kümne guldeni eest valmistatud,» hüüdis keegi.

Tüürimehelegi meenus nüüd ammune tragöödia Taani koolilaevaga, millest oli kunagi lugenud ühes mereasjandusse puutuvast ajakirjast. Ta käratas:

«Stammer, ma küsin teilt kõigi meresügavuste juures, kas te munsterdasite «Viikingile» valepaberitega?»

Hollandlane, kes alles mõne minuti eest oli end süütu kannatajana kujutanud ja juhtkonnalt õigusega kaitset lootnud, märkas, et oli pealekaebaja osast süüpinki sattunud. Ta laskis pea longu ja sosistas läbi purunenud esihammaste:

«Jah!»

«Te pole senini kunagi veel sügavatel vetel purjetanud?»

«Ei.»

«Kas olete üldse varem vee peal sõitnud?»

«Olen küll, minu isal on jaht.»

«Mis ametit teie isa peab?»

«Tal on Haagis sukavabrik.»

«Mis mees te ise olite enne «Viikingile» munsterdamist?»

«Õppisin koolis ... Siis mõtlesin, et mereelu on huvitav ja ...»

«Kukkusid koolis läbi, kargasid kodust ära, elasid isalt varastatud rahaga Rotterdamis ja kujutasid endast vaest, töötut, soolaga läbipargitud meremeest. Hankisid paarikümne guldeni eest võltsitud Taani meremehetunnistused, lugesid läbi «Vapra laevapoisi Jimi» ja mõtlesid, et nendest teadmistest meresõiduks jätkub. Kas nii oli see lugu?»

Stammeri pea vajus veel enam norgu ja ta vastuses oli kuulda kõigeks valmis olevat alistumist.

«Umbes nii see oli — tehke minuga nüüd, mida soovite.»

Kõneluse ajal oli esimene tüürimees revolvri lasknud tasku libiseda ja silmitses nüüd rahuldustundega madruste võidurõõmsaid, irvitavaid nägusid, kes taipasid, et karistusekspeditsioon ahtrist oli karile jooksnud. Kõik olid kindlad vahejuhtumi meeskonnale soodsas lahenduses ja nad ei eksinud. Tüürimehe päevitunud laubale tekkisid hetkeks mõttekurrud ja otsus ta peas oligi valmis. See polnud võib-olla seadusetähega päris kooskõlas, kuid igal juhul antud olukorras ainuõige. Ta pöördus oma noorema kolleegi poole: «Sjöström, laske stjuuardil viia kõik ruhvis leiduv proviis hoiuruumi ja see kasutada toidulisana kogu meeskonna peale. Riidevarustus ja muu kraam jäägu Stammerile alles. Valedokumentide esitamise eest panen kaptenile ette alandada ta tänasest päevast laevapoisiks, kelle ainsaks palgaks jääb söök.»

Pöördus siis meeste poole ja kõrgendas häält:

«Selle, kes teist tulevikus veel peaks omavaheliste tülide lahendamisel kasutama rusikaid, panen kolmeks päevaks rauduskäsi ketikasti vee-leiva peale. Selge?»

«Selge», vastasid mehed kooris ja vaatasid altkulmu Stammerile, kelle ümmargused öökullisilmad millegipärast väga tihedalt pilkusid.

Juba kostiski pakilt suure laevakella neli paari lööke, mis kuulutas keskpäevast vahivahetust. Üksteise järel väljusid mehed ruhvist ja kogunesid krootmasti alla, kus

pootsman neile töö kätte jagas. Kõige viimasena lonkis teistele järele hakkmasinast läbikäinud näoga, armetu välimusega sukavabrikandi poeg, kes juba hakkas taipama, et tänane saun oli tal algavas meremeheelus olnud küll esimene, kuid igal juhul mitte viimane.

KUUES PEATÜKK

«Viikingi» esimesel tüürimehel Nils Lenkel polnud terav ja kõigest arusaav pilk mitte ainult astronoomiliste vaatluste tegemiseks, vaid ka inimeste tundmiseks. Millest see siis muidu tuli, et peaaegu kõik tema vahi madrused olid rahulikud, üksteisega läbisaajad ja head töömehed, kuna teise tüürimehe valvekorda sattunud meresõitjad olid kaklushimulised ning rahutud ja tegid selletõttu mõnikord töödki hooletult. Või oli see vahi ülema Bo Sjöströmi süü, kes ise kohtles mehi sageli toorelt ja üleolevalt. Kõige tõenäolisem oli aga, et kogu käärimine ruhvis sõltus esimeste päevade rahutusest, ning lakkab iseenesest, kui on selgunud, kes on omavaheliste kakluste üldvõitja ja kelle rusikas lõpuks jääb peale. Mereüksilduses, kaugel tsivilisatsioonist, lahus perekondadest ja naiste õilistavast seltskonnast, muutuvad mehed metsikuiks ja lasevad endi üle võimust võtta kõige ürgsematel instinktidel. Ookeaniparklaev «Viikingi» ruhvis polnud veel selge, kes saab selle kolmekümnepealise meeskonna n. ö. sisemiseks juhiks ja pretendentide vahel käisid peaaegu iga päev löömingud, mida peeti muidugi juhtkonna eest salaja. Kes sai peksa, see ravis vaikselt oma haavu ja kannatas sõnalausumata. Kakluste põhjused olid väga erinevad ja mindi kokku tühiste asjade pärast. Kui näiteks keegi järgmiseks päevaks tormi ennustas ja teine sellele vastu vaidles, siis nimetas ennustaja vastuvaidlejat matsiks, kes midagi ei teadvat, ning lööming läkski lahti.

Kõige jõhkramaks rusikameheks oli vanemmadrus Charley Green. Ta oli sõitnud aastat kümme Ameerika Ühendriikide suurtel seitsmemastilistel viljalaevadel,

kus maste nimetati nädalapäevade järgi ja oli sealt kaasa toonud oskuse kasutada rusikaid ning kõige tooremad käitumiskombed. Charley oli juba ligemale nelikümmend aastat vana, jõumeheliku kehaehitusega, ja nagu meremehed niisuguste kohta ütlesid — «kerge käega lööma». Ta nina oli kaklustes lömaks löödud, parema kõrva asemel oli ainult auk, kuna kõrvalest puudus. Ta juus lainetas tihedate tumedate salkudena madalale laubale, mille alt vaatasid kaks luuravat silma. Laevale oli ta tulnud palja jalu, pluusita ja mütsita. Ta vara koosnes tunkepükstest ja vanast habemenoast. Kõike muud, mida ta vajas, oli ta harjunud teistelt jõuga võtma. Oma rusikate peale lootes jõi ta sadamas avansitähe viimse sendini maha ning muretses vähe selle eest, mis merel selga või jalga panna. Kui ta esimesel päeval pärast väljasõitu leidis meeskonna hulgas poolehoidu tänu sellele, et tuuseldas läbi Stammeri, siis tema järgmistele samas stiilis «saavutustele» vaadati juba hukkamõistvalt. Stammer oli juba saanud karistuse niihästi alt- kui ka ülaltpoolt ja käis oma vahi ajal tekil ringi nagu õnnetusehunnik, tundmata laevatöid, teadmata, kust kinni võtta. Pootsmanilt hakkas ta pikapeale mereelu a-d ja b-d õppima, alates sellest, et puhastas väljakäigukohti, pesi ruhvipõrandat ja küüris tekki. Esimene tüürimees oli keelanud Stammerilt riidevarustust riisuda, kuid sellest hoolimata ajas Green juba esimesel vihmasel ööl selga hollandlase esmaklassilised õliriided. Kui viimane tagasihoidlikult protesteeris, sai «Madalmaade alam» inglaselt rusikahoobi näkku.

«Kui veel kord kaebama lähed, siis viskan su öösel haidele söödaks,» ähvardas Charley. Vähemalt niipalju taipas Haagi sukavabrikandi poeg juba mereelust, et inglase ähvardused polnud lihtsalt sõnad, vaid neid kinnitatakse vajaduse korral tegudega. Kaebama ta enam ei läinud. Meresaapad võttis Green soomlase, nooremmadrus Karvoneni koi alt ja pani jalga. Viimane oli aga pika kasvuga, tugev, parima jõu juures mees ja tormas vihase härjana inglase kallale. Ent tal polnud võitluskogemusi, ja pärast lühikest heitlust lamas soomlane ruhvipõrandal maas ning hoidis kahe käega huugavat pead. Samal päeval, õhtusöögi ajal, pilkas Charley:

«Karvonen, odavalt sain ma sinult head meresaapad. Hästi peavad vett.»

Soomlane haaras pussi ja tahtis üle laua inglasele rindu lüüa. Lähedalistujad aga kargasid vahele ning väänasid Karvonenil terariista käest. Ruhvi seadus lubab võidelda ainult mees mehe vastu ja võrdsete relvadega. Oli küll juhtunud laevadel ka seda, et alati võitlust nugadega elu ja surma peale, kuid ainult poolte vastastikusel kokkuleppel. Sel juhul heideti võitluse kaotanu laip üle parda, kaotati verejäljed ja löödi alarmi «mees üle parda». Niimoodi hukkunud mehed jäid alati jäljetult kadunuks. Greeni teguviisi Stammeri, Karvoneni ja teistegi suhtes mõistis enamik mehi hukka, kuid seda otsekohe välja öelda, tähendas ise inglase rusikate märklauaks sattuda.

Ka esimese tüürimehe vahis olevad mehed ei pääsenud Greeni hoopide eest. Enamasti kannatasid nooremmadrused — ruhvikoristajad, kes inglase arvates lohakalt sööginõusid pesid või küllalt korralikult ruhvi põrandat ei pühkinud. Sõnaga, Charley pidas end ruhvi kuningaks ja käitus türannina. Tegelikult oligi niisugustel rusikameestel ruhvides piiramatu võim, sest mees mehe vastu temast keegi jagu ei saanud, kuid muud moodi võidelda ei luba meremeeste autunne.

Ühel tormisel ööl ei leidnud Peeter enne vahi algust oma südvestrit. Otsis koi, selle all olevad sahtlid ja riietekapigi läbi, kuid peakate jäi kadunuks. Juba löödi pakil vahivahetuse kella ning Peeter tahtis väljuda tekile palja peaga, kui põrkas ruhvi uksel kokku Charleyga, kelle peas tundis ära oma südvestri.

«Anna mu südvester tagasi,» ütles Peeter, püüdes ägedusest võitu saada. Peeter teadis, mis mees inglane on ja missuguste võtetega ta riideid omastab.

«Kui sa, neetud kärnkonn, veel kord julged meenutada, et see südvester kunagi on olnud sinu oma, siis saad tunda — näed, mida!» ja Green torkas oma kaklustes purustatud sõrmenukkidega rusika Peetrile nina alla. Viimasel polnud tahtmist inglasega kaklema minna, kuid veel vähem oli tal isu olla mitu tundi tormi ja vihma käes katmata peaga. Peeter haaras äkilise tõmbega Charley peast südvestri, nii et kurgualune rihm katkes, ja

hüppas uksest välja tekile. Inglane röögatas vihast ja tormas Peetrile järele, kuid viimane oli juba ahvi väledusega üles vantidesse roninud ja tagaajaja käest pimedusse kadunud. Peeter teadis, et Green ei andesta niisugust tempu, ja et sellest varem või hiljem lööming tuleb. Mõttes hakkas ta võitlusplaani ette valmistama. Green oli tugev kui härg, kiire nagu hai ja suurepärane poksija. Kuid tal puudus vastupidavus. Peeter oli märganud, et juba lühikese võitluse järel hakkas inglane hingeldama, kusjuures veresooned ta näol ja kehal paisusid jämedateks vorpideks ning ta kattus suurte higipisaratega. Kui õnnestuks niikaua vastu pidada, kuni Green väsib ja siis... Peeter tundis oma noorte lihaste sitkust ja vastupidavust. Ta polnud kaugeltki enam see nooruk, kes kunagi Karu Antsu haardest araks oli löönud. Ei, mõnikord tundis Peeter endas niipalju jõudu ja teotahet, et tal lihtsalt võimatu oli uskuda, et midagi võiks käia ülejõu. Juhus tahtis aga, et Peetri ja Greeni vahelise löömingu põhjuseks ei saanud varastatud ja tagasivõetud südvester, vaid «Viikingi» tõmmunahaline kokk.

Neegrist kokk Ben püüdis kõigiga hästi läbi saada. Ta pidas kambüüsis eeskujulikku korda ja puhtust ning oli alati viisakas. Kunagi ei unustanud ta tüürimehi kõnetades juurde lisada «sir» ja pöördudes madruste poole, ütles ikka «mister» või «džentelmen». Ta oli üks neist värvilise rassi esindajatest, kellele Ameerika Ühendriikides juba emapiimaga oli sisse joodetud veendumus, et valgeid tuleb härrasrahvaks pidada. Ben oli söögivalmistamise alal meister, kuid juba mõni päev pärast sadamast lahkumist lõppes värske liha ning juurvili ja leiva asemel hakati meestele andma kuivikuid, mida laevas leidus tonnide viisi juba «vanast ajast», nagu stjuuard ütles. Toitu valmistati nüüd eranditult vaid hernestest, soolalihast ja kuivikutest. Ben oli õnnetu. Ta vabandas end meeskonna ees: «Ärge jumalapärast, kõigi lõunamere orkaanide nimel, mind halva toidu pärast süüdistage! Pole enam midagi head patta panna...»

Ben ei saanud tõesti midagi parata, sest proviisihoiuruumide võtmed polnud ju tema käes.

Peeter sai kokaga peagi sõbraks ja talle meeldis ves-

telda selle tõmmunäolise mehega neil harvadel momentidel, mil mõlemad tööst vabad olid.

See juhtus järgmisel päeval pärast õist lugu Peetri südvestriga. Vihm oli lakanud, kuid ilm jäi varesekarva halliks, nagu see Atlandi ookeanil sageli esineb. Säre südwest kihutas taevas räbaldunud pilvekaltse ja peksis vihaseid lainteharju üles puhtaksküüritud tekile. Ent baromeeter püsis paigal ja taeva järgi otsustades polnud tormi oodata. «Viiking» kihutas valju tuulega, täies purjes, beidevind, kolmeteistkümnemiilise tunnikiirusega sirget merekurssi.

Peale pärastlõunase kella viiese vahivahetuse polnud Peetril midagi teha. Kuna hommikuse vabavahi ajal oli püsinud ühetasane tuul ja purjedega polnud tööd, siis sai parema parda vaht peaaegu seitse tundi puhata. Peeter ei tahtnud enam magada. Ta otsis krootpurje all, kambüüsi läheduses, tuulevarjulise koha, istus trossipuhile, tundis lõbu ookeanile vaatamisest ja hingas mõnuga soolase veetolmuga segatud mereõhku. Ta lootis, et Ben enne õhtusöögi väljajagamist vaba hetke leiab ja lobisema tuleb. Kui koduseks oli kõik siin laeval muutunud. Ei tahtnudki nagu uskuda, et ainult veidi üle nädala oli möödunud reisi algusest. Seljataga oli juba Biskaia lahe rahutu meri ja nüüd tüüris «Viiking» tuhande miili pikkuse merekursiga välja Lõuna-Atlandile. Ees seisid päevad, nädalad ja kuud — ümberringi vaid sügav, tujukas ookean ning selle üle laotuv kõrge taevavõlv, mis mõnikord oli sõbralikult sinine, mõnikord aga ähvardavalt sünge. Peeter tundis laeval juba iga valli, sooti ja otsa. Kottpimedal ööl leidis ta eksimatult käsikaudu vajaliku brassi või koordingi. Tundus, nagu oleks ta «Viikingil» purjetanud juba aastaid. Ka kõiki oma ruhvikaaslasi teadis ta nimepidi, tundis nende iseloomujoonigi, sest laeva ruhvis õpitakse inimest mõne päeva jooksul rohkem tundma kui maal ühes töötades, kuid lahus elades aasta jooksul. Enamikus olid madrused rahulikud ja tublid seltsimehed, välja arvatud mõni üksik erand. Ka laeval polnud viga. «Viiking» oli haruldaselt heade mereomadustega, ehkki veidi raskevõitu taglase ja purjedega, mis nõudis meeskonnalt suurt töökoormust. Kasvõi juba praeguse ilmaga oleks mõni kipakam laev sügavalt lai-

nesse ramminud ja vesi oleks tekil olnud reelingutega triiki. Kuid «Viiking», vaatamata raskele ruumlaadungile, tõusis nagu kajakas üles laineharjale ja vajus sujuvalt alla voogudeorgu. Ainult mõni üksik vallatu vahune hari ülalt lainevalli otsast tuiskas üles ning pritsis märjaks teki ja alumised purjed.

Peetril oli trossipuhi otsas mugav istuda. Meretuul paitas juukseid sama õrnalt nagu kunagi ema oli silitanud ta pead õhtul head ööd soovides. Ookeanilainte kohinast kuuldusid Leena sosinal lausutud sõnad: «Peeter, sa muudkui purjetad kaugemale ja kaugemale. Millal sa ükskord ometi jõuad tagasi?» Purjeka ühetasane õõtsumine uinutas ja tuul taglases vilistas unelaulu. Madruse silmad vajusid kinni.

Oli juba õhtuhämarik, kui teda äratas Charley räme bass, mis kostis kambüüsi poolt: «Kui sa kuradi mustanahaline siga kohe ei kao ahtrisse ja mulle ei too juhtkonna messist saia, siis löön su neegrimolu siinsamas lõhki.»

Sellele vastas kokk anuva häälega:

«Mister Green, ma ei saa ju ometi vargile minna!»

Hetke pärast kuuldus kambüüsist lööke, keedunõude kukkumise kolinat ja Beni ahastavat hüüdu:

«Ärge pekske mind, mister Green! Ma pole teile midagi paha teinud! Ma lihtsalt ei saa varastada!»

Peeter hüppas üles ja nägi Charley't köögist väljumas. Kambüüsi põrandalt aga tõusis aeglaselt üles verdjooksva suu ja ninaga mustanahaline kokk.

«Sa oled lurjus! Metsaline! Ma ei luba sul Beni peksta!» hüüdis Peeter ägedalt Greenile. Viimane astus paar sammu hüüdja suunas, kuid nähes pooltekilt alla tulevat teist tüürimeest, peatus. Mõned madrused, kes vokkmasti brasside setsimisega ametis olid, kuulsid Peetri sõnu ja olid uudishimulikud, kuidas inglane sellele reageerib.

«Kuulsite, mis see tõrvamata memmepoeg mulle julges ütelda? Tema keelab ja tema käsib. Aga mina kutsun selle julge mehe teie kõigi kuuldes praegu peli ette võitlema ja siis kuulete ise, mis laulu ta pärast keretäie saamist laulab. Hoidku parem oma nahka ja ärgu toppigu oma nina sinna, kuhu pole vaja.»

Inglane oli kindel, et noor madrus ei julge tulla temaga mees mehe vastu võitlema, poeb peitu ja häbistab end sellega madruste ees. Ta üllatusel polnud aga piiri, kui sai poisikeseohtu ruhvikaaslaselt vastuseks:

«Mis siis ikka, Green. Varem või hiljem tuleb meil see lahing niikuinii maha pidada.»

Charley tigedate silmade luurav pilk peatus hetkeks vastase hiigelkogul, paljastel paisuvate lihasevorpidega käsivartel ja valkjate käharjuustega uhke hoiakuga peal. Greeni kaklejavaist tundis, et võitlus tuleb raske, kuid ta lootis vastase kogemustepuudumisele ja plaanitses juba esimeste hästisihitud löökidega saavutada otsustav edu. Kõigepealt lüüa see nolk pikali ja edaspidises heitluses visata nagu kogemata peaga vastu ankrupeli või raudnaagli otsa — siis saaks sellest sellist lõplikult lahti...

Et mitte vahitüürimehe tähelepanu endile tõmmata, läksid vastased aeglaselt lonkides vööri poole. Keegi oli sõneluse alguses otsekohe ruhvi jooksnud ja vabavahi meestele eelseisvast võitlusest teatanud. Madrused jooksid rüsinal ruhvist tekile.

Senini olid kõik kokkupõrked Greeni ja meeste vahel kandnud juhuslikku laadi ning ükski peksasaanuist polnud, pärast seda kui oli tunda saanud inglase rusika raskust, julgenud uuesti tüliküsimust üles tõsta. Charley oli oma vastased nagu möödaminnes pikali löönud ja, kindel oma üleolekus, tagasi vaatamata edasi läinud. Senini polnud Green kedagi austanud ametliku väljakutsega, nagu käesoleval juhul. Nähtavasti läksid mehed elu ja surma peale välja... Eriti uudishimulikuks tegi madruseid asjaolu, et Murd võttis väljakutse külmalt vastu, nagu oleks talle igapäevaseks asjaks Greeni-taoliste rusikameestega võidelda.

Võitluse alguseks olid vööri, ankrupeli ja ruhvi vahelisele tekile kogunenud kõik vabavahi mehed ning isegi osa vahis olevaid madruseid. Enamik tundis kaasa noorele Murrule, kes läks vabatahtlikult inglase löökide märklauaks. Ehkki Peetri suur füüsiline jõud ja kiirus olid mitmele silma hakanud, ei uskunud keegi, et ta kaua jaksab vastu panna säärasele kogenud hundile nagu Green. Ainult vana madrus Baker võttis piibu suust, sül-

gas üle allatuule-reelingu ookeani ja ütles vanema mehe kaalutud veendumusega:

«Mina oma eluajal olen näinud mehi igast mestist, ja niipalju saan ma asjast aru, et Green läheb omateada ahvenat püüdma, kuid satub haikala otsa.»

Meeskonnaruhvi ja ankrupeli vahel asetses neljakandiline vaba tekk — iga külge pidi umbes kümme meetrit. Ahtri poolt varjas seda kohta ruhv ja sellepärast polnud karta, et tüürimehed pooltekilt võiksid midagi märgata. Ka meeste kogunemises sinna polnud midagi ebaharilikku, sest vöörtekk oligi madrustele jõudeaja veetmise kohaks, kus vabavahi mehed ilusate ilmadega kaarte mängisid ja vestlesid.

Võitlejad asusid teine teise poordi äärde. Green põrnitses vastast vihase härjana, kuna Peetri silmad särasid võitluseelsest ärevusest.

«Kui sa, neetud koerapoeg, valmis oled keretäit vastu võtma, siis ütle,» põristas Charley enesekindlalt ja masseeris oma lihastest kühmulisi käsivarsi. Ta oli vööni paljas ja erines hispaania härjavõitlejast ainult mõõga puudumisega. Ka Peeter oli heitnud pluusi seljast. Ta oli vastasest peajao pikem, kuid kehast saledam ja kogu ta välimuses polnud veel täiskasvanu küpsust.

«Ma olen valmis.»

Charley oli paari pika sammuga Peetri juures ja tahtis ainsa rusikahoobiga näkku vastase pikali lüüa, kuid noorem võitleja hüppas välkkiirelt kõrvale ja Greeni kuulus raudrusikas lõi tühja õhku. Ebaõnnestunud hoobi tagajärjel kukkus Charley peaga vantidesse ja vigastas nägu. Tal hakkas veri mööda põske alla jooksma. Marru aetud inglane nägi, et vastane oli juba teisel pardal, kus valmistus vastu võtma uut rünnakut. Green tungiski uuesti peale, kuid see argpüks põgenes ta eest ümber ankrupeli ja siis uuesti vokkmasti vantide juurde. Peetri liigutused olid kiired ja läbimõeldud. Ta hüppas kergelt üle poolteise meetri kõrguse ankrupeli, ronis ahvi väledusega tagaajaja eest vantidesse ja hüppas ülalt äkki ootamatult otse Charley ette, kes aga alati jäi löögiga murdosa sekundist hiljaks. Nii kestis mitu minutit. Charley ründas, Peeter põgenes ja põikas inglase löökide eest, püüdmata ise vastu lüüa. Pealtvaatajad olid huvitatud —

millega see jant viimati küll lõpeb? Suurem osa mehi kujutles jubedustundega seda õudset pilti, mis avaneks vaatajatele juhul, kui noor madrus satuks nüüd maruvihase Greeni käppade vahele.

Lõpuks, nähes, et ei suuda vastasele löögikaugusele pääseda, jäi inglane tekile harkisjalu seisma ja lõõtsutas:

«Argpüks oled! Püüan sind teine kord koist magamise pealt kinni ja löön su pea sodiks.»

Seda momenti oligi Peeter oodanud ja ründas nüüd ise tormi-iilina. Green jõudis vaevalt võitlusasendi võtta ja rusikad näo kaitseks tõsta, kui teda tabas raske, nagu sepahaamriga löödud hoop vastu rinnakorvi. Tal oli samasugune tunne, nagu kümme aastat tagasi, kui sai Ameerika pargasel tormis peksleva soodiplokiga löögi rindu. Green tuikus tagurpidi ja kukkus raskelt vastu ankrupeli lintpiduri rauast käepidet. Verine vaht suu ümber ja suur haav peas, kanti ta meeste poolt ruhvi. Peeter oli sellesse ainsasse lööki koondanud kogu oma jõu ja võidutahte. Vanaisa Tooma tohutu ramm ärkas pojapojas. Mis aga puudus lapselapsel, see oli vanaisa uhkeldamistahe. Peetrile ei teinud lõbu see, kui kõik rääkisid ta tugevusest. Ta hoidis endas rammu nagu kohutavat loodusjõudu, millist valla päästa on kardetav.

Kui järgmise vahivahetuse ajal tüürimees tuli ruhvi haiget inglast vaatama, ütles viimane, et oli öösel vokkraalt alla kukkunud ja end vigastanud. Ta paranes nädala jooksul ja ei suutnud kaua aega uskuda, et pidi Peetri ainsast rusikahoobist peaaegu surma saama.

Selle löömingu tagajärg oli, et Stammer võttis oma õliriided ja Karvonen meresaapad Greenilt tagasi ning viimane muutus näiliselt vaikseks ja töökaks madruseks. Ka oma võitja vastu ei näidanud inglane mingit vaenulikkust. Ehkki Greeni ja Peetri vahekord muutus näiliselt normaalseks, jälgis inglane mõnikord Peetrit luuraval pilgul ja ta paksu pealuu sisemuses käärisid mõtted kättemaksust. Kogu meeskonnale oli nüüd selge, kes oli tugevaim ruhvis ja Peetri autoriteet oli madruste hulgas vaieldamatu.

Tärgama külast palgatud poiss juhtis väikest hea tahtmisega sõrkivat hobust, kuna vana Toomaõue Toomas istus poisi kõrval vankrile laotud kõrge kaltsukoorma otsas ja ajas laulujoru. Ehkki tal seekord polnud viina lõhnagi juures, kippus laul siiski nagu mingi sisemise rõõmu sunnil peale. Toomal oli täna samasugune õnnis tunne südames nagu paadilasti räimedega randa jõudval kalamehel või pärast head ja kordaläinud navigatsiooni laevaga talvekorterisse sõitval kipril. Ja miks poleks ta täna pidanud olema rahul? Seesamane kaltsukoorem, mille otsas Toomas nii mõnusalt istus ja mille läbi polnud maanteekonarused üldse märgatavad, oli vana töömehe ligemale poole aasta vaeva vili. Kogu pika talve oli ta treinud õhtuhämarikus riigimetsast toodud kasetüvedest kausse ja taldrikuid ning kööveldanud kadakapuust koostasid, milliseid käis nüüd viimase üleväina jääteega Saaremaal kaltsude vastu vahetamas. Kergem oleks muidugi olnud kogu see kraam ära müüa kodusaarel, aga hiidlased, eriti siinne noorem põlv, oli õppinud juba sööma plekklusikatega kivitaldrikutelt ning Tooma kaupa tarvitati selle tõttu Hiiumaal vähe. Üleväina rahva seas olid aga puust lauanõud veel hinnas. Ehkki nüüd, varakevadel, polnud saarlastel raha, leidus vanu, kõlbmatuid riideräbalaid igas peres. Nende vastu siis pidigi Toomas vahetama kogu oma talvise töövaeva. Raha näis viimasel ajal üldse olevat saartelt kadunud. Seda leidus ainult linnast sõitnud paristajatel, kes käisid paar korda aastas Toomaõuel ja ostsid kaltse Tallinnasse viimiseks. Isegi neil käis äri viletsamini kui eelmistel aastatel, sest maksid kaltsude eest üha madalamat hinda. Rääkisid, et üldse ei tasuvat enam säärase prahiga jannata, kuna paberivabrikud kriisi tõttu töötavad ainult poole auruga. Ütlesid ostvat Toomalt kaltsu ainult sõpruse pärast, et mitte vana head kundet kaotada. Kuid midagi ikka sai ja ega's siis seda suurt pari pole keegi taga ajama läinudki. Paljuks siis kahel vanainimesel vaja on? Mõni puud leivavilja aastas, renile suutäis soolast ja laupäeviti kurgu loputuseks kortel viina. Riide ja kasuka korjas Kersti lamba seljast. Nende

villaloomade pidamine ei maksnud kes teab mis suurt vaeva — suvel jooksid rannas niisama omapead, talveks muidugi pidi laasima riigimetsa äärest mõnisada kubu pajuoksi, millede pealt nad siis talvel lehti rapsisid. Lehmaga võrreldes oli lammas lihtne pidada. Piimaloom aga ei lepi lehtedega, sellele sööda muudkui sulaselget heina sisse... Kuid senini oli Toomaõuel jaksatud ikka veel lehmakonti laudas ja piimatilka laual pidada. Ei, kõhutäidet ja riidehilpu polnudki nii raske saada ja kui ikka nüüd needsamad kaltsupuntrad rahaks teha, siis pole talvel vaja peergusid põletada, jätkub jõudu lambiõli jaokski. Lõuatäie viina kah mõnikord läheb ehk korda Kersti käest välja nuiata.

Vanker veeres metsatukast välja külavahele, kus maantee hargnes kaheks. Hobuseajaja poiss ei tundnud teed ja taibukas hobunegi kõhkles, kas pöörata üles Viirekülla poole või sõrkida edasi majade vahelt vilkuva mere suunas.

«Mis sa, poiss, sihid! Võta aga julgesti kurss otse sinna rannakadakate poole!» põrises Toomas ja hakkas piipu toppima. Väike kärmas hobune haistis merd ja jooksis lõbusa traaviga piki kaldajoont kulgevale postmaanteele välja. Hobune oli sündinud-kasvanud rannakarjamaadel ja nähes nüüd, pärast mitmetunnist sõrki mööda metsavahelist teed, taas merd, vehkis lõbusalt sabaga. Alles paari päeva eest sõitis Toomas üle Soela reega, kuid juba täna oli esimene kevadtorm vabastanud lahe talvisest kattest... Hea et jõudis õigel ajal üle, muidu oleks pidanud teab kui kaua Pammana rannas tuulepaos passima. Ja kes su kaltse paadiga vedama oleks hakanudki. Aga mis nüüd viga — pani Tärgamalt koorma peale ja kõristab hobusega kodu poole nagu Ungru krahv.

Vana Toomas vaatas merele ja talle näis, nagu poleks selle pind eelmistel aastatel kunagi nii helkjalt sädelnud. Kassisaare sääre poolt paistsid veel üksikud jääpangad, millised triivisid avamere suunas. Iililine südwest sasis vana meremehe habemes ja näpistas põsenukke. Toomas pilutas karvaste kulmupuhmaste all silmi, lausus poolkuuldavalt:

«Kutsub... Meelitab! Just täpselt nagu viiekümne

aasta eest... Muidu nagu vahest ei saa arugi, et vana oled, aga kevaditi...» Toomaõue vana kiskus vihaselt piipu ja suured suitsupilved lendasid ta suust mere poole.

Nad olid koormaga jõudnud just Mäkisaare Karla pisikese lattidest ja roogudest üleslaotud onni kohale, mis küürutas sammu viisteist ranna pool postmaanteed, kui keegi sealt hüüdis:

«Toomaõue vana! Tule, räägi Saaremaa uudiseid!»

Toomas keeras pea Mäkisaare osmiku suunas, kus valgetest männilaudadest äsja valmis saanud paadikere juures seisid paar-kolm meest. Hobuseajaja poiss tõmbas ohjad pingule ja heitis samuti pilgu hüüdjate poole. Hobune ehmus, kõõritas kõrvu kikitades valge paadikere poole, astus sammu paar tagasi ja koorem libiseski parempoolsete ratastega sügavasse maanteekraavi. Kõrge kaltsulaadung vajus üle kitsa kraavi otse Mäkisaare Karla õue ja Toomal oli tegu, et puntrate alt välja sai. Poiss, sinder, kes polnud osanud hobuse tempu ette näha, oli aga kärmelt nagu orav jõudnud maha hüpata ja siunas nüüd oma neljajalgset, kes süütu ilmega looga alt tagasi piilus.

«Toomas, sa lendasid nagu kajakas komandosillalt alla,» naeris Mäkisaare Karla paadi juurest.

«Laevas üle parda kukkumine on nalja-asi — pehme vesi all, — aga siin murra kasvõi kondid,» kirus Toomas ja rabeles end püsti.

«Tule, anname sulle ehmatuse vastu palderjani,» hüüdis rässakas Lautri Mart ja ulatas Tooma poole kollaka vedelikuga täidetud pudeli.

«Mis, samagon või!» üllatus Toomas ja ta silmad hakkasid pudelit kätte võttes särama.

«Arvad, et kalja pakume — eks proovi!»

Toomas äigas peopesaga üle pudelisuu, pani pöidlaküüne märgiks ja rüüpas tubli lonksu. Lükkas siis käeseljaga viinast märjad vuntsid kummalegi poole suud, silitas habet ja lausus asjatundlikult:

«Üks kord läbi aetud, aga pruukida võib.»

«Mis sa siis arvad, et va Siimuveski Praagatünn tihkab kaks korda aurutada — sellega läheks tal pool kaduma,» lõikas vahele Kähina Madise kõlatu hääl.

«Jeesus ise tegi küll head viina, aga ega's jüngrid meistri vastu saa . . .»

«Pole midagi! On hullematki sisse aetud — linnamehed kuulukse joovat nüüdsel ajal koguni tinakat,» tröösti Karla.

«Ah seda surnupealuuga, — noh see paneb küll vurledel sussid püsti,» arvas Lõuka poiss.

Toomas hoidis ikka veel pudelit käes, kompas hellitavalt selle siledat pinda ning küsis:

«Mis pidu te siis täna siin õige peate, et teaks, mis asja terviseks võtta?»

«Joome Siimuveski Siimu uue paadi liikusid,» vastas Mäkisaare Karla, kes oli paadimeister ja selle tõttu kohustatud kõige eest vastama.

«Palju ta tegemise eest andis?» huvitus Toomas.

«Raha ei maksnud — valetas, et omalgi olla kitsas käes . . . Aga andis paar kotti mativilja, puuda kaks tangu ja lubas lehma suveks karjamaale võtta. Pulli lubas ka lehmale tasuta, kui sellel karjamaal peaks aeg peale tulema. Mõne pudeli samagonni viskas pealekauba.»

Hobusepoiss, kes kõied lahti oli päästnud ja vankri kaltsulasu alt kätte saanud, lähenes meestele hädise näoga:

«Et kuidas siis koormaga jääb? Kas laome uuesti peale või?»

Kuna kaltsupuntrad olid kukkunud üle kraavi Mäkisaare õue ja nende kandmine tagasi vankrile oleks võtnud palju aega, oli nüüd hea nõu kallis, sest Toomal polnud praegu tööks tuju.

«Kuule, Karla, kas sul laudil ruumi on? Mis ma nendest koju vean — kaltsukaupmees tuleb ja viib nagunii paari nädala pärast ära.»

«Mul pole juba jüripäevast saadik enam toa peal heinakõrtki — too minupärast kasvõi teine sihuke last veel,» oli Karla nõus.

Lepiti kokku, et kaltsude ulualla panemine jääb homseks, kuna täna oli tähtsamatki teha. Karla läks, tõi toast kausitäie kuivatatud minevasügisesi kilusid viinale pealehammustamiseks ja mehed istusid paaditegemisest üle jäänud lauavirnale.

«Noh, Toomas, räägi siis nüüd, kuidas need üleväina mehed seal päevi õhtusse ajavad?» nõudis Karla ja pakkus Toomale suupistet. Toomas pistis paar kilu suhu, sirutas oma pikad veesaabastes koivad välja, õngitses püksitaskust tubakakoti ja tahtis enne jutu algust piipu panna.

«Kuidas siis jääb?» kostis uuesti Tärgama poisi kartlik hääl. Poiss polnud küll loomu poolest argpüks, aga see hiiglasuur habemekarvadesse peidetud näoga ja kulmupuhmaste alt varitseva pilguga vanamees ajas iga kord, kui ta teda vaatas, pisikese hirmujudina üle keha.

Toomas, kes oli poisi, hobuse ja isegi kaltsukoorma juba jõudnud unustada, kärkis:

«Hobuse ja vankri eest andsin su isale kolm koosta ja kaks kaussi — nii et võlga mul sulle pole — lase aga Tärgama poole tagasi.»

Poiss oli õnnelik, et sai nii hõlpsasti küüdist ja koormast lahti ning varsti näitas kadakate vahele hajuv paks tolmupilv, kust tee Tärgama poole läks. Toomas aga toppis piibu täis, süütas põlema ja puhus suitsu läbi habemekarvade kevadisse õhku.

«Ega's seal Saaremaalgi ainult kärjemett sööda — ikka seesama leib, kala ja kartul nagu meilgi. Aga suuremerepüük enam ära ei tasu — püüsed kallid, kalad odavad... Pärast sõda küll seal Pammana pool mõnel mehel oli isegi mootorpaat, aga nüüd on bensiinil hinge-hind — kalad anna paristajatele poolmuidu ära...»

«Mis siin veel mootorist rääkida, isegi paadile ei saa enam õiget purje peale. Igaüks teab, mis see külanaise kootud kalts on — venib kotti nii, et beidevind ära proovigi...» kurtis Lautri vana, kes noogutas oma hallineva peaga igale sõnale kaasa.

«Kuidas värk, nõnda saak. Meil ka naised kogu talve ketrasid kanepit, ise kudusin lastega mõrda, aga kogu selle vaeva palk on see, et hädapärast soolane oma pere laual — müügi peale ära mõtlegi...» rääkis Kähina Madis.

«Jah, saaks vabrikulõngast püüsed — vaat nendega juba... Aga ise näete — tagasi läheb see ilma elu... Veel mõne aasta eest olid kõikidel noorematel nahksaa-

pad jalas, aga nüüd mine kasvõi pättidega talgupõrandale tantsima — kust sa nende saabaste jaoks enam raha võtad!» Ja Lõuka poiss, kellel vaatamata ta kolmekümnele aastale naine veel võtmata oli, kummutas vihaselt pudelipõhja vastu taevast, hammustas kilu peale ja küsis siis Toomalt:

«Murru Peetrist ka midagi kuulda või?»

Toomaõue vana kõhatas tähtsalt:

«Peeter on otsaga Hollandis — Rotterdamis. Ega's seal pole sihanest puudust kui siin meitel on. Ei ole laeva, tee maal tööd ja oota, kuni õige aluse alla saad. Peeter kirjutas, et on praegu dokkides maalritöödel, niikaua kui paras laev juhtub mehi võtma. Ega tema juba iga käula peale ei lähe.»

«Nojah, kuulukse olevat suur sadam see Rotterdam ja küllap elu kah käib rohkem laias kaares ... Näe, meil siit Viireküla poisid läksid ka juba ammu enne Maarjapäeva Tallinna — nüüd kirjutavad, et leivakotid tühjaks söödud, — küllap tulevad niisama targalt tagasi ... Aga sa, Toomas, pead ikka Saaremaast vähe enam pajatama. Kas seda uut usku ja ärkamist ka nii palju on kui meil?» tahtis Karla teada ja ulatas pudeli uuesti vanamehe kätte nagu meeldetuletuseks, et Toomas joodud viina eest on kohustatud vähemalt Saaremaa uudiseidki rääkima. Toomaõue vanal hakkaski olema päris paras jututuju ning pärast teise ja kolmanda jala peale võtmist sattus ta kohe rööpasse.

«Pole need Saaremaa naised meie omadest targemad. Niipea kui mõni siledama näoga lugija-vend külasse ilmub, kaovad sahvrist võipütid, aidast silguveerandid, ja kes veel jumalariigi töö heaks lihasingi viib, seda on seitsmendas taevas kohe aujärg ootamas. Täna tuleb nelipühilane — rahvas ulub ja plaksutab, homme aga tembeldab priilane sellesama nelipühilase kõige õelamaks põrgusulaseks ja kiidab oma usku — rahvas jälle plaksutab ja ulub. Kurat ise nendest jumalariigi asjadest aru saab!»

«Kas sa, Toomas, ei proovinud ka Saaremaal lugijaks hakata — juttu sul on ... Võib-olla oleksid siis kaltsukoorma asemel terve laadungi lihasinke ja võipütte koju toonud,» nöökas Karla. Lõuka poiss ja Lautri Mart,

kel oli viin juba tutist kinni, möirgasid naerda, sest tõesti — Toomaõue vanal oli ju päris ehtne apostel Peetruse habe ja peale selle Simsoni jõud. Kui juba säärane mees hakkaks lugijaks, siis eided otse sulaksid. Tooma põsenukid aga lõid punetama. Ta püüdis vastata tõgamisele samaga.

«Usu, Karla, et mina teenin koostade-kaussidega enam kui sina oma paadikäuladega. Nüüd sa said Siimuveski vanale ühe valmis, aga kes praegusel ajal sult enam tellib — mitte keegi! Kui sa, Karla, ise ei taha minna issanda karjaaeda sõnniks, siis tule Toomaõuele, ma õpetan sulle õige koosta kööveldamise ja kausi treimise selgeks, — see on leib! Aga töö ja äri on keeruline. Iga kaarepainutaja seda ei oska. Ma sulle räägin — kevadepoole talve laod kausid-koostad kelgule ja muudkui üle Soela Saaremaale. Kui õhtul Pammanale jõuad, annad mõnele poisijõmpsikale puulusika vaevatasuks ja käsid käia kolm küla läbi teatega, et otsigu kõik perenaised ja muidu naised oma vanad räbalad välja, sest homme tuleb kaltsuhärra ja ostab ära. Teisel päeval lähed vaatad kauba üle, annad ühes peres koosta, teises kausi, kolmandas aga saad hea sõna või perenaisele seljale patsutamise eest. Laod siis räbalad puntrasse ja paned väravaposti kõrvale kiviaia peale. Õhtul laenad ree, võtad järele, korjad kaltsud väravate kõrvalt ära ja viid Pammanale. Tänavu käisin Leisist saadik ja saak oli nii suur, et pidin hobusega üle väina tooma. Nõndamoodi tehakse raha! Kui vähegi hinnad on, siis oma sada krooni pärin ära selle eest.»

«Sada krooni!» imestasid mehed. «See on ju enam kui Pärnu lahe kevadine püük!»

«Kuradi Toomas, sa oled baptistide lugijatelt luiskamise selgeks õppinud!»

«Tahad kirvega kurge lasta!»

«Uskumine või mitteuskumine on iga mehe oma asi, aga see kõik polnud veel midagi ... Kui ma teile puhtalt ära räägin, mis mul mineval aastal Pidulas juhtus, siis imestate nii, et käite pärast kolm päeva jõllis silmadega ringi. Teie kõik olete vist kuulnud, et Saaremaa seaduse järgi seale pärast Maarjapäeva lauta süüa anda enam ei tohi. Pika ninaga mustakirjule antakse kaigast,

aetakse metsa ja otsigu ise peatoidust nagu iga teine metsloom. Vaat, see juhtus just sel Maarjapäeva õhtul . . .»

Kuulajatele on kuni tänase päevani teadmata, mis just juhtus mainitud Maarjapäeva õhtul, sest äkki hüüdis maanteelt hele lapsehääl:

«Vanaisa! Vanaisa! Vanaema saatis järele! Tal on sind kohe tarvis!»

See oli Murru Antsu ja Anne kõige noorem poeg Rein, kes juhtus olema just sel ajal Toomaõuel, kui Kähina Madise Liisu tuli uudist rääkima, et Toomas ajanud Tärgamalt tulles koorma Mäkisaare õue ümber ja kukkunud ühes teistega paadi liikusid jooma. Tema tahtnud parajasti minna oma Madise järele, aga siis näinud maanteelt, kuidas asjad olnud ja tulnud tuttava poolest teadust tooma.

Rein pidi nüüd vanaema käsu peale minema Toomast ära kutsuma. Selleks oli ka põhjust, sest Toomaõue laudas oli vana, õlgede varal talve üle ajanud lehm sõnnikule maha jäänud ja ei võtnud enam jalgu alla. «Kesse seda peale va Tooma jaksab jalgadele tõsta,» otsustas Kersti ja manitses, et poiss läheks kähku, enne kuni Toomas pole end päris käest ära joonud.

Ei kulunud poolt tundigi Reinu minemisest, kui juba Kerstile väljast kuuldusid Toomaõue väikest onni värisema panevad sammud ja vana Toomas astus oma teisepoole palge ette. Vanamehe põsenukid punetasid, kuid ta kõnnak oli kindel ja ta keel valitses veel sõnade üle.

«Tere, Kersti! Ma olen siin — mis sa tahad?»

«Sa veel küsid, et mis ma tahan! Ise jätab koorma ilmarahva jalgu, joob ennast lakku täis ja veel — et mis ma tahan!» särises Kersti ja jätkas siis vähe pehmemalt: «Mina siin hädas, lehm on sõnnikul maas, täid teisel seljas, hambad lahti . . . Ei tea, mis peale hakata, aga temal nagu poleks asjagi . . .»

«Näh, pidid need hädad mulle siis üle Soela Saaremaale paistma,» põrises Toomas ja märkas, et pliidil kees ämber mingisuguse vedelikuga, mis levitas kibedat haisu. Kerstil oli raiepakul ees hunnik hakitud lehttubakat.

«Kersti, miks sa mu tubaka oled laudilt alla toonud?»

küsis Toomas õigustatud pahameelega, sest tubakaga pole ju naistel mingit pistmist.

«Tola! Sa küsid veel! Mis asjaga ma need täid lehma seljast ära saan? Esimest korda kuuled või, et tuleb oma mitme päeva korjandus ämbrisse koguda, selle sees tubakat keeta ja siis veisele selga määrida. See on täide vastu number üks . . .»

«Aga mis asja ma siis piipu panen, — sedamoodi ei saa ju uut lõikust kätte, kui lehma peale ära raiskad,» protesteeris Toomas kangekaelselt ja vaatas viltu silmaga pliidil podisevale ämbrile.

«Või raiskan! Kas sa ometi pead suu, vanamees! Ma sulle . . .» Kersti kõnevool katkes nagu lõigatult, sest väljast astus tuppa linnariides härra, kellel oli käes kollasest nahast portfell.

«Tere! Jumala rahu olgu teiega!» lausus tulija vaiksel, mahedal häälel ja langes sinnasamasse ukse kõrvale pliidisuu ette põlvili. Härra huuled liikusid kiirelt ja palvesõnad voolasid vuliseva jõena. Paluti õnnistust sellele külalislahkele kojale, põldudele, veistele ja muule ajalikule varale. Kersti vaatas hämmastusega, kuidas võõras oma peenest riidest püksipõlved savipõrandal ära määris. Toomal aga hakkas karvaste kulmude all põlema õel leek. Pliidil podisevast ämbrist tõusis kollakashalli auru, mis praokile jäetud ukse poole hajus. Aeg-ajalt kadus palvetaja pea sellesse aurumöllu. Just siis, kui palvevend tahtis lõpetada palvet ja ütelda aamen, kadus see sõnademulin aevastusse, mis raputas kogu issanda viinamäe töölise kõhna keha. Võõras tõusis püsti.

«Armas õde ja vend Kristuses! Mina olen tulnud Jehoova käsul kaugelt maalt, et kuulutada patus siplevale Hiiu saare rahvale jumala tõesõna. Inimeste vaesus tuleb nende jumalakartmatusest, sest pattude eest karistuseks on vägede Jehoova isegi kalad rannast ära käskinud minna, et siinne rahvas ahastuses leiaks oma õnnistegija.» Püha vend vaikis viivu, et ära kuulata nende arvamust, kelledele ta sõnad olid määratud, kuid saamata vastust, jätkas:

«Veel ma sain teada, et siin elavat üks väga püha ja jumalat armastav perekond. Tulin sellepärast seesiinatsesse kotta, et teie juurde peatuma jääda ning hakata

siit armuõpetuse püha seemet külvama ümberkaudsetesse küladesse.»

«Kes sind siia juhatas?» küsis Toomas häälega, mis tegi ta teisepoole rahutuks. Kersti teadis, et Toomas võis olla järsk nagu püssipauk, aga veel kunagi polnud ta vanamees kodus karvast külge väljapoole keeranud. Selles majas oli alati valitsenud ja valitses edasi Kersti. Tooma tembud said talle teatavaks vaid teiste suu läbi.

«Jumal ise juhatas mu jalga, armas vend. Sinu suurest vagadusest ja jumala-armastusest rääkisid minule veel... Aitšihh!» Lugija vaid heitis kõõrdpilgu pliidil haisevale ämbrile, pühkis taskurätiga oma punetama kippuvat nina, paljast pealage ja jätkas:

«Mulle näitasid teed kalamehed, kes istusid tee ääres oma uue paadi juures.»

«Mäkisaare Karla! Ma nende kura...»

«Toomas!» ähvardas Kersti.

Vaga venna kulmud tõusid veidi kõrgemale.

Toomas aga ei hoolinud täna isegi oma käredast kaasast.

«Ma pole su vend — muidusõõja! Neid sinusuguseid kogub siia randa nagu lehmale täisid! Pildisuurendajad, harjuskid, baptistid, metodistid, adventistid, nelipühilased, priilased, tõrreusulised... Kurat ise olgu nendele vennaks. Kui lehm on talvel ainult katuseõlgede varal üle peetud, siis on ta kevadel täisid täis ja muudkui korja ämbrisse, keeda tubakat sekka — see aitab... Aga missugune rohi nälginud hiidlase seljast need linnast tulnud söödikud ära hävitab — vist kaigas... Välja!»

Toomas oli kogu oma vägevuses ja hiigelpikkuses püsti tõusnud ning oli valmis lugija venna kallale minema. Kersti, kes ulatus Toomale vaevalt rinnust saadik, astus võõra ja oma raevunud mehe vahele. Linnariides mees aga kobas viivu värisevail sõrmil ukselinki ja kadus lävepakul komistades õue.

Kersti vaatas imestades oma lõkkele löönud teistpoolt ja jõudis otsusele, et ligemale viiekümneaastane abielu oli olnud siiski liiga lühike selleks, et õppida oma meest igakülgselt tundma.

Toomas istus järile tagasi ja hakkas vaikides piipu toppima. Ta ei taibanud isegi, miks ta oli niivõrd ägestunud. Päev oli täna alanud hästi, kuid siis see mere palge ees vanaduse meenutamine, koorma kraaviajamine, meeste tõgamisi jutt kaltsuärist, Kersti tubakaraiskamine ning lõpuks veel see muidusööja ... Täid? Loom saab nendest ka ilma mingi rohuta lahti, kui on end suvel karjamaal rammusaks söönud. Jah, kui kaladest saaks paremat hinda, kui noortel oleks jõudu koolis käia ja silmaringi laiendada, siis võib-olla kaoksid säärased rannarahva kulul muidusööjad iseenesest nagu söödikud hea toidu otsa sattunud veiselt.

«Noh, Toomas! Jäid nüüd nagu nott istuma, — pidid ikka mulle lauta appi tulema.»

Mitte Kersti sõnad polnud need, mis üllatasid Toomast, vaid see naiselikult alistuv alatoon oma abikaasa hääles pani Tooma äkki pead tõstma. Kunagi enne polnud Kersti rääkinud temaga säärase pehme häälega.

«Jah, Kersti, lähme!» lausus Toomas tõustes ja ta mälestustes vilksatas Kersti sellisena, nagu see oli olnud aastat viiskümmend tagasi.

KAHEKSAS PEATÜKK

Priilaste usulahu üheks kõige tulisemaks pooldajaks oli Rannavälja külast Siimuveski Siim, kes oli juba teist aastat kohaliku koguduse vanemaks ja jutlustajaks. Ka ajalikult oli Siim saanud jumala õnnistuse osaliseks. Tal polnud mitte ainult kogu ranniku kohta kõige suurem talu ja krunti läbiva jõe kaldal ajakohane jahuveski ühes mõne aasta eest Saksamaalt tellitud kruubimasinaga, vaid tal olid ka üle ranna kõige paremad kalapüüsed ja igal kevadel mõrrapaat palgatud meestega Pärnus räimepüügil. Tõsi oli, et kalad ei maksnud palju, kuid Siimul oli moodus, kuidas Pärnu-reis end siiski ära tasus.

Kolmest mehest koosnevale paadimeeskonnale andis Siim palgaks poole püütud kaladest. Ülejäänud poole laskis ta selsamal meeskonnal tünnidesse soolata ja Hiiumaa randa vedada. Soolasilgud vahetas talvel

Kuriste ja Tatermaa meestega vankrite, regede ja atrade vastu. Kord olevat Siim laadalt isegi hobuse saanud ainult soolasilkude eest. Ei, Siimul ei tulnud niisugustes asjades nupust puudus — ta tuli alati omaga välja.

Juba aastaid ei peetud Siimuveskil enam teenijaid ega suilisi. Kas tuli see sellest, et perenaine polnud veel unustanud külarahva jutte Siimu noorpõlve-amelemistest teenijatüdrukutega või oli see peremehe enda praktiliste kaalutluste tulemus, kuid kõik hooajatööd tehti päevilistega. Kes aga asja tunneb, võib-olla ütleb, et päevilistega läheb töö kallimaks ja mis nuppu sel Siimul siis nii väga oli? Teil on üldiselt õigus, kuid Siimu suhtes ei pidanud üldreeglid paika, sest ta ei maksnud päevilistele sularahas, vaid tasu eest hoolitses talvel laudas ning suvel koplimetsas jõu üleküllusest tantsisklev ja möirgav mustakirju pull. Kuidas siis nii? Väga lihtsalt... Rannarahvas ehk jaksas kuidagi läbi häda pidada lehmanatukest, kuid omada pulli käis paaritiinumehel üle jõu. Siimuveski Siimul oli aga pull, ja missugune veel! Pulli taks lehmaga sõbrustamise eest oli heinatööpäev Siimuveski rannaheinamaal, kus rohi oli nii visa niita, et sai maha ainult kõige parema vikatiga ja sedagi ainult hommikuse kastega. Peale selle sai Siim tasuta abi veel mujaltki. Ta hoolitses ju oma koguduseliikmete hingeõnnistuse eest ja need omakorda aitasid Siimu ajalikku vara kasvatada. Oli kevadel vaja sõnnikut vedada või kartuleid panna, siis tulid priilaste koguduse pühad naised summas, rookisid laudad tühjaks ja panid kartuliseemne mulda. Ka kibedal heinaajal ning mihklipäeva-aegsel rutulisel kartulivõtmisel ja viljamasindamisel kasutas Siim kogudusepea seisundit ning käsutas naised välja. «Kui palju olen mina issanda viinamäel teie eest päevi teinud, kui mitmed ööd Jehoova poole kisendanud teie pattude pärast,» rääkis Siim kogudusele oma tegevuse õigustamiseks. Üldse ei maksnud Siim kellelegi töö eest rahas, vaid kui just muidu ei saanud, siis natuuras: kellel oli vaja tulla lehmaga, kellele vaja soolasilku, kellele kott vilja läbi lasta või kellele hobune laenuks anda. Ja kõik, mis Siim andis, maksis hingehinda.

«Kuhu see va Siim oma raha küll paneb, sest ega's see veski tal ilmamuidu ka öödpäevad huuga?» küsis üks rannamees teiselt.

«Kesse neid teise inimese asju nii täpselt teab, aga räägitakse, et tal olla osa koguni Tallinna meeste laevades ja ju see poiss, kes Tartus tudeerib, ka oma jagu läbi lööb,» vastas teine.

Kui lahkusuliste õpetus avaldas mõju rannaelanikele nende vaesuse ja vaimse pimeduse tõttu, mis siis tegi rikka Siimuveski Siimu nende pooldajaks? Siim oli nimelt loomu poolest juurdleja mees, kes ühel ilusal päeval sügavalt hakkas analüüsima oma noorpõlvepatte ja leidis, et nende eest võib kergesti pärast surma põrgusse sattuda. Kui ta siis oma kahtlused kord juhuslikult Siimuveskil ööbivale priilaste rändlugijale ette ladus, vastas viimane, et röövlile ristisambas andis Kristus andeks ta elu üheteistkümnendal tunnil, miks siis Siimuveski Siim, kes kahetseb oma patte veel õitsvas meheeas, ei peaks leidma andestust. Veel samal õhtul langes Siim ühes jutlustajaga jumala palge ette põlvili ja kõik patud paluti kahe mehe väega andeks nagu kord ja kohus.

Olles niiviisi jumalaga kokku leppinud oma mineviku suhtes, hakkas Siim nüüd hoolega piiblit uurima, et selgusele jõuda, kas ta elu on õige olevikus.

Jumalasõna püsiva tundmaõppimise tagajärjel tuli Siim äratundmisele, et raamatute raamat nõuab muidugi hingeõnnistuse ja igavese elu probleemidega tegelemist, kuid ei keela ka maapealse vara suurendamist. Hoopis vastupidi. Tuli ainult osata pühakirja õigesti kasutada ja siis võis sealt leida oma igasugusele tegevusele õigustuse.

Sellest Siimu äratundmisele tulemisest või «ärkamisest», nagu lahkusulised ise nimetasid, oli möödunud juba mitu aastat. Vahepeal oli ta hakanud ise jutlustama ja oskas nüüd piiblitõdedega žongleerida niisama hästi nagu parim tasakaalukunstnik tsirkuses nugade või tõrvikutega. Kui mõrrapaadi meeskond nurises vähese teenistuse üle, mis ei paranenud isegi patuga pooleks pühapäeviti merel püüseid nõudes, manitses Siim neid jumalasõnaga:

«Kirjutatud on: ärge koguge ajalikku vara, mida koi ja rooste rikub, vaid nõudke hingeõnnistust, mis igavesesse elusse viib.» Pühapäevase töö kohta ütles ta: «Isegi Kristus ei mõistnud hukka vaest naist, kes pühapäeval põllult viljapäid korjas. Kõik Jeesuse jüngrid olid ju kalamehed ja kes siis peaks paremini tundma nende vaevu ja muresid kui Õnnistegija. Pealegi võtan ma ise teite eest jumalat paluda.»

Kui Siim käskis möldripoisil iga jahvatatava koti pealt matti võtta ja aita viia, siis seletas ta asja jällegi jumalasõnaga; sest kirjutatud on: sa ei pea mitte kinni siduma härja suud, kes tallab pahnas...

Siim ei tunnistanud endalegi, et ta kedagi petab või kellelegi ülekohut teeb, sest eks sündinud ju kõik ometi kooskõlas pühakirjaga. Ta ainult valis piiblist välja kohad, mis kõnelesid asja kasuks, ja uskus alati kaljukindlalt oma õigusesse kõiges, mis tegi. Kuid kas ta südametunnistus siis päris tõesti vaikis? Ei, kui tõele au anda, see mõnikord siiski protesteeris, eriti momentidel, kui Siim pidi kogudusevanema autoriteedi säilitamise eesmärgil oma viinahimu salaja rahuldama. Piibel polnud otse hunditulise vastu, sest eks isegi püha Paulus soovitanud oma õpilasel Timoteosel võtta veidi viina oma kideva tervise pärast. Siimu tervis polnud aga mitte kidev, hoopis vastupidi, ja teises kohas oli kirja pandud: ärge jooge endid mitte täis viina, kust üks õnnetu elu tuleb. Kus see piir siis oli? Tegi ta õieti, et jõi? Kui tal selleks oli õigus, miks pidi ta siis seda tegema salaja? Milleks pidi tema, Siim, teesklema karsklast? Aga selleks, et oli jumalast pandud siia koguduse hingekarjaseks ja kuna ta karjas oli mitmesuguseid loomi (ühed jumala lojused oleme kõik siin issanda karjaaias, räägib raamatute raamat), siis alkoholikeelu kaotamise korral võiksid nõrga iseloomuga koguduseliikmed tõesti piiri pidamata hakata viina jooma, kust üks õnnetu elu tuleb. Ei! Ise võis ta juua, teda tegi mõistlik puskaripruukimine ainult õnnelikumaks ja kunagi ei tundnud ta pühast vaimust osasaamist nii selgesti kui just pärast viinavõtmist. Samagoniajamist õigustas Siim sellega, et ka Jeesus ise olla Kaana pulmas laari viina valmis teinud — küllap maitseski...

Juhtus aga ka seda, et Siim ei leidnud mõnele oma toimetusele piiblist õigustust. Ta otsustas asjale pikemalt mitte mõtelda, sest kui tema, jumala sulane, juba midagi talitas, siis pidi see olema niimoodi Looja poolt määratud ja seega üks issandale meelepärane asi. Kirjutatud on, et Tema tahtmiseta ei lange juuksekarvgi peast. Mõtelda polnud aga palju vaja, sest eks seisnud ju pühakirjas täht-tähelt: «Inimese lihalik mõistus ei või igakord mitte aru saada jumala vaimu asjadest.»

Nii elas Siimuveski Siim tulvil vagadust ja ta ainus soov oli teenida jumalat, sest kes nõuab taga Tema riiki, sellele antakse kummatigi kõike muud veel pealekauba. Loomulikult ei saanud ajaliku vara kogumisel kõike jätta jumala armu hooleks, vaid tuli mõnikord ka ise agaralt kaasa aidata. Siimu vaga ja jumalakartlik elu kogudusevanemana kandis vilja. Niisama kiiresti kui kasvas ta hoolde usaldatud kogudus, samas tempos täitusid ta salved aidas. Ta oli usin jumala viinamäe tööline ja virk varakoguja ajalikus elus.

Tänavu oli vilu kevade tõttu heinategu hilinenud ja juuli keskpaik oli juba käes, kui rohul kasv täis sai. Laupäeval olid Siimuveskil Rannametsas heinaniidu-talgud. Mitte talgud tavalises mõttes, õhtul õlle ja jalakeerutusega, vaid hoopis erinevad. Nimelt oli Siim mitmele ümbruskonna võlgnikule sõna saatnud, et tulgu sel ja sel päeval Rannametsa niitma, kusjuures igaühel olgu kaasas oma leivakott, sest kes nii suurele inimestesummale jaksab toitu järele vedada. Õhtul aga kästi kella üheksaks kõigil olla Siimuveskil palvetunnis, kus külakostina pidi lugema kuulus vend suurelt maalt.

Kokku tuli inimest paarkümmend, peamiselt naised, kuna mehed pullipäevade tegemist nagu endi vääriliseks ei pidanud. Enne keskhommikut oli vaja Rannametsa mereäärne heinamaa maha niita ja siis pärast minna Jõekäärus laiuvale harvade kaskedega kaetud luhale, kus rohi õrnem.

Talguliste seas oli ka Murru Anne. Tema lehm oli küll ahtraks jäänud, kuid Siim oli talle selgeks teinud, et lehmal polevat olnud õige aeg ja seega kõik Anne enda süü, kes polevat osanud loomal märkisid tähele panna. Anne oli küll teada saanud, et samal päeval enne seda,

kui ta oma Päitsuga Siimuveskile läks, olid kaks külanaist oma lehmadega sellesama asja pärast pulli tülitamas käinud, kuid hakka sa nüüd va Siimu käest aru pärima. Sel on kohe pühakiri platsis ja õigus jääb alati temale. Nii et heinaniidupäev tuli ikkagi ära teha.

Anne tõusis hommikul kella kolme paiku, keetis pajatäie odrajahuputru, millest tõstis osa endale mannergusse päevaseks toidumoonaks, kuna aga ülejäänust pidi Reinule, kes veel magama jäi, jätkuma õhtuni nälja kustutuseks. Lüpsis kiiruga lehma (paljuks see aher siis andis), jättis laudaukse lahti, et tark loom ise võiks taht-mist mööda kadakate vahele sööma minna, pani kruusitäie piima lapse jaoks söögilauale ja võttis ülejäänu pudeliga pudrukõrvaseks kaasa.

Suur ja lömmi löödud päike hakkas parajasti merest üles tõusma, kui Anne Rannametsa jõudis. Vikati oli ta juba eile õhtul Reinu abiga vahedaks käianud. Nüüd, pärast lipsu eest mahaluiskamist, võttis see nii, et lust niita. Kaar jäi tasane ja puhas ning kastetilkadest sädelev rohi langes ühtepidi loogu. Annele oli näidatud lugupidamist sellega, et paluti teda siht lahti niita ja kaarega esimesena minna. See oleks küll õieti olnud peremehe kohus, kuid Siim käis heinamaal ainult piirisid kätte näitamas ja kadus siis jälle kodu poole, sest nagu ta ütles: «Pean aga jälle jooksma, või mul üks või kaks asja mureks . . .»

«Küllap läks veel unele võlga tasa tegema,» lausus paljasjalgne ja kõrgerinnaline Võrke Mari, kes laskis vikatil veidi puhata, et pearäti sõlmi kõvemini kinni tõmmata.

«Kui sa, Siim, hommikust õhtuni jookseks, küll sa, va praagatünn, jääksid siis peeneks nagu piibuork, aga mis nägu sa nüüd oled!» hüüdis lahkujale järele Kähinmadise Liisu, kes üle ranna oli tuntud oma terava keelega. Endastmõistetavalt lasti Siim enne kuulmiskaugusest välja jõuda, kui säärasele jutule vaba voli anti.

«Pole see Siim liiga paks ühti, sest jumal ei pane kellelegi siin ilmas enam koormat peale kui ta kanda jaksab, ütleb piibel — aamen!» lõõpis keegi jumalavallatu suuga Viireküla tüdruk.

«Jätke Tema nimi rahule, sest jumal ei luba end mitte pilgata,» manitses viimasena niitev priilaste koguduse liige Tuisu Liina.

«Mis ta nüüd issandast kaitseb, sel endal väge ja võimu küllalt, aga ta on vist enam kogudusevanema au eest väljas,» lõkerdas keegi naistest.

Niitjate seas oli ka üks poisikeseohtu meeshing, nimelt Kadaka Juhan, keda üldiselt peeti vähe totakaks, mida ta ehk oligi. (Ega's ta muidu siia naiste sekka oleks niitma tulnud.) Seesama Viireküla tüdruk viskas ees niitvale Juhanile luisuga vastu paljast jalakanda ja hüüdis:

«Eest ära, või löön jalad alt maha!»

Juhan kohkus, kukkus istukile ja hakkas pihtasaanud kohta uurima. Nähes, et jalg on terve ja kõik naised ümberringi naeravad, tekkis Juhanigi näole heameelest totter muie.

«Kui te kurradi eided teaks, kuidas mul tuline judin mööda selgroogu üles ja alla käis — arvasin, et ega lolli tea uskuda, lõigi jala alt maha.»

«Umigu kut kihad koerut täis, äga mis teite rõndealune õhtu ütleb, kui Rannamets ja jõeäärne maha niidet,» hoiatas keegi vanem naine. Niitjad jooksid naerdes ja kilgates tagasi igaüks oma kaare peale ja jälle helisesid vikatid hommikukasteses rohus. Kuid naer ja nali ei lõppenud. Ilma selleta nagu ei osatudki teha säärast üksluist tööd.

Murru Anne niitis innu ja andumusega. Ta tütarlapseliku saleduse säilitanud piht nõtkus iga vikatilöögiga kaasa ja ta tööst õhetav nägu pruuni päevituse all oli noorenenud. Aeg on hea arstirohi ja Murru Anne südames hakkasid ikka enam ja enam paranema haavad, mis tekkisid sinna ta esimeste laste Tiiu ja Jüri kaotuse puhul, samuti hakkas kasvama muru mehe Antsu mälestusele. Ta polnud ju veel neljakümmend viitki vana ja liiga noor selleks, et elada vaid mälestustele. Eks olnud tal alles veel kaks poega: Peeter, kellelt alles eile sai kirja, ja Rein, kes juba varsti ise enda eest hakkab hoolitsema. Peeter saatis vahel rahagi koju ja ema-südamele polnud need pojalt saadud mõned sinised kümnekroonised mitte ainult vahend, mille eest võis osta

leivavilja, vaid need kõnelesid poja armastusest, tänust kasvatuse eest, tema karskusest, töökusest ja endaga toimetulemisest. Need kroonid sisendasid emasse vähegi kindlusetunnet, lasksid loota, et tal vanaduspäeviks on tugi, mis eriti mehe kõrval elama harjunud naisele on nii tähtis. Saades rahasaadetise pojalt, ei suutnud isegi vähese jutuga Murru Anne seda endale hoida, vaid pidi sellest kõnelema Teiste Madlile, see edasi jälle oma tuttavatele ja Annel polnud midagi selle vastu, et terve küla teadis, missugune tubli poeg tal on. Eilse kirjaga ei saabunud küll raha, kuid ema oli rõõmus, et poeg oli leidnud Rotterdamis laevakoha, kus hakkas saama head palka, nagu kirjas seisis. Kui vaid saatus hoiaks laeva hukkamineku eest ja veel, et Peeter ei hakkaks jooma, nagu ta vanaisa Toomas. Peaasi, et tast saaks korralik inimene: oma tulevase naise hea mees ja lastele eeskujulik isa. Kas ta sealjuures oleks vaene või rikas, polekski nii tähtis. Kui tervis käes ja inimene midagi oskab teha, ei siis kalasuutäis ega leivatükk renilt kao.

Anne luiskas vikatit ja pööras heinamaa teisest äärest vastukaarega tagasi, rõhudes töötahtlike käte kogu rammuga vikatilööle, ning selle otsa kinnitatud helkiv teras mängles lõbusalt juba keskhommikusse jõudva päikese kiirtes.

Siimuveski Siimul polnud sel talgupäeval tõesti mitte ainult üks või kaks asja toimetada. Pärast niitjatele töö kättenäitamist ruttas ta veskisse, kus jõe madalseisu tõttu ei saadud kogu päev jahvatada ja kottide järg ette kippus kogunema. Selgitas seal unisele möldrile ja veskipoisile, kes just rattale vett peale keerasid, kelle vili täna tingimata on vaja läbi lasta ning kelle kotid seista võivad. Juba lahkumisel hüüdis veel üle õla:

«Aga Lahepere Mihkli kruubid ja õllevili võtke kohe käsile.» Sammus siis nii ruttu, kui ta paks keha ning selle keha jaoks liiga väikeseks jäänud kopsud ja lühikesed jalad lubasid, mööda jalgrada kodu poole. Minnes piki põllusiilu, polnud tal täna hommikul isegi aega imetleda jumala loodust ega neid heldeid ande, mis Looja ta põldudel laskis vilja näol kasvada. Siimu pea

oli täna lausa pulki täis. Seda põhjustas väga vastutusrikas teadmine, et tänase tuurilaevaga saabub Haapsalust kuulus usuvend ja lugija, kellega ühes käivat suur ärkamise ning rahva patustpööramise laine. Laev jõuab Heltermaa sadamasse pärastlõunal ja juba kella üheksaks õhtul oli välja kuulutatud palvetund Siimu enda suures peretoas. Sellepärast oli vaja veel keskhommiku paiku hobused vankri ette rakendada ja Heltermaa poole sõitma hakata. Tuli arvestada ka seda, et hobused tahavad enne tagasiteele asumist süüa ja puhata. (Pidi see äraneetud liinibuss just neil päevil kraavi minema!) Hea on, kui jõuan usuvennaga sadamast koju kella kaheksaks õhtul. Siis on kuulsal lugijal enne koosolekut veel vaja pesta, süüa ja paluda jumalalt õnnistust eelseisva koosoleku jaoks. (Need esmakordselt saabujad võtavad ju kõike nii tõsiselt.) Kuid ennekõike pidi maja koosoleku vastu korda seatama. Kui palvetunnile saabuks ainult püha rahvas, oleks asi lihtne. Koristaks vaid peretoa — ja kõik ... See koosolek polnud aga kinnine kogudusetund, vaid siia tulevad täna õhtul küll pühad, küll poolpühad, küll ärganud, küll ärkamatud. Siis veel variserid, tõlnerid, kuid mis kõige hullem, säärane koosolek tõmbab üle poole valla kokku igasuguseid kabajantsikuid, kes nüüd, tööpuuduse tõttu laevadel, kõik suvel kodus olid ega mõtelnudki oma hingeõnnistusele, vaid ainult sellele, kuidas palvetunni ajal pahandusi teha. Nad võtsid kellegi vanad rõivad, toppisid need õlgi täis, meisterdasid õõnestatud kaalikast pea otsa, kaalikasse asetasid põleva küünla, panid saba taha ja tassisid siis selle koletise kadakanõmmel lookleva raja äärde öösel palvetunnist tulevaid naisi varitsema. Ehkki jumalasõnast kinnitust leidnud, ehmusid mõned külaeided põlevate silmadega elus kuradiga kohtumise tagajärjel poolsurnuks. Või jälle leiti hommikul pärast öist palvetundi, et kõik talu põllutööriistad olid vinnatud katusele ja kord oli Siimu enda palkidest ülesraiutud, juba katuse alla viidud saun ühe koosoleku ajal täiesti tervelt ja vigastamatult kantud poiste poolt koplimetsa, kust ta selle siis palk- ja latthaaval pidi tagasi õue kandma. Näis, nagu leiutaks kurat ise poiste peade kaudu neid koerustükke. Kõiki kogemusi arvesse võttes oli vaja

kogu maja enne palvetunni algust igasugusest lahtisest kraamist puhtaks teha. Riided, hobuseriistad, sööginõud ja muu vara kuni pussnoast saadik pidi viidama üles toa peale laudile, missugune nüüd suve ajal heintest tühi oli. Lauda, kuuride, paargu ja sauna uste ette oli vaja riputada tabalukud. (Siimuveski talu ait oli, erinevalt teistest külaperede aitadest, alati lukustatud.) Elumaja tubadesse võisid jääda ainult pikad hööveldatud laudadest valmistatud pingid. Kogu see koristamine ja vara kandmine oli suur töö, millega aga enne õhtut pidi vastale saama.

Kui Siim koju jõudis, küüris ta õel ja torkava pilguga teinepool Ingel põrandaid, kuna tütar Juliette (mitte Juuli) alles magas. Tütre laiskusest teada saanud, läks Siim aida juurde ja põrutas rusikaga vastu ust.

«Juliette! Jalamaid maast lahti! Päike varsti suures lõunas, aga tema magab, — häbi sul peaks olema! Otsekohe emale appi tubasid kraamima!»

«Mis sa nüüd jälle poole öö ajal siin ukse taga lõugad, et kogu küla laagab, — küll ma tõusen kah,» torises tütar aidast ja haigutas kuuldavalt.

Kambris magavat poega Heinrichit ei julgenud Siim äratada, sest see oli suveks koju sõitnud tudeng, kellel oli õigus pärast rasket õppimistööd oma isakodus vähemalt hommikul uni täis magada.

Pärast hommikusööki läks Siim koplimetsa hobuseid püüdma. Kopli taga oli ülesjuuritud uudismaa, kus kaks kivilõhkujat, Nõmbaküla meest, istusid suurte raudkivimürakate otsas ja tagusid kõlksuvate haamritega puuripeadele, neid ühtelugu keerates. Aeg-ajalt valati kõrval olevast topsist vett puuriauku. Siim tahtis minna neid hoiatama, et nad õhtul palvetunni ajal püha jumalateenistust paugutamisega segama ei hakkaks. Kivipuurijatele lähenedes märkas Siim, et nende juures seisis veel keegi linnariides mees, kelle käte vehklemisest oli näha, et ta teistele midagi püüdis selgeks teha. Võõra mehe kõrval seisis väike poiss, kelles Siim kohe Murru Anne Reinu ära tundis. Aga kes oli see võõras? Võibolla linnast saabunud sõnakuulutaja, kes oli tulnud päev varem ja küüdi puudumisel öö jooksul jalgsi Heltermaalt siia oli kõmpinud. Oh seda häbi siis küll!

Kui veskiomanik kõnelejatele lähenes, jäid kõik vait. Siim vaatas teraselt linnariides meest. Ta nagu oleks seda nägu kusagil ennegi näinud, aga kus?

«Tere ja jõudu, mehed!» tervitas Siim ja pingutas mälu.

«Tere jah, peremees, jõudu on ikka vaja,» vastasid kivilõhkujad, kuid võõras nagu ei märganudki tulijat. Siim pakkus võõrale kätt, lausudes:

«Ega ometi vend issandas?»

Võõra näole ilmus pilkav muie ja ta vastas, ilma et oleks võtnud vastu sirutatud kätt.

«Pole mina su vend ei issandas ega ajalikus elus, aga võib-olla oleme teistmoodi sugulased!»

Siim kohmetus. See oli ju Jaan — tema poeg! Kuid ta kogus end varsti, ajas kõhu ette ja, torganud terekäe püksitaskusse, lausus häälega, mille alatoon rõhutas, et siin räägib Siimuveski Siim:

«Kas sa, Jaan, siis mind enam ära ei tunnegi?»

Pärnpuu vaatas viltumisi Siimule ja lausus tehtud hooletusega:

«Kes kõiki ilma inimesi jõuab tunda!»

Siimu niikuinii punane härjakael muutus veelgi punasemaks.

«Kuule, poiss, sa austa oma isa ja ema, et su käsi hästi käiks ja et sa kaua elaksid maa peal . . .» Tahtis veelgi midagi juurde lisada, kuid taipas, ei oli välja lobisenud saladuse, mida teadis kogu vald, ent mida Siim ise oma südametunnistuse eest varjul püüdis hoida.

«Mina pole siiamaani päris kindlasti teadnud, kes mu isa on, aga kui see sina oled, miks sa siis ise pole mu ema austanud? Miks sa ta Siimuveskilt välja kihutasid?» vastas Jaan pikkamisi ja selgelt. Tahtis veelgi midagi ütelda, kuid taltsutas end. Ent ta pilk ütles Siimule, mis suu ütlemata jättis, ja see ajas Siimuveski peremehele kananaha ihule. Ei, niisuguse inimesega, kellel on säärased silmad, poleks tahtmist pimedal ajal küll vastamisi sattuda. Aga mis ütleb piibel? Kui keegi lööb sulle vastu paremat kõrva, siis pööra vasak ette; kui sult võetakse kuub, siis anna ka vammus. Keerulises olukorras, kui jõud ei aita, aitab alati pühakiri, ja siingi võttis Siim raamatute raamatu appi. Ta vaatas Jaanist

mööda kivilõhkujatele, kes huviga pealt kuulasid, ning lausus palvevenna tooniga:

«Ma kuulen, et su südame mõtlemised on olnud kurjad juba su varajasest lapsepõlvest saadik, sest muidu ei kannaks sa pikka viha inimese vastu, kelle laua ääres sa viisteist aastat armuleiba sõid. Mina aga ei nea sind sellepärast mitte ära, vaid tahan isegi paluda kõigevägevamat su hingeõnnistuse eest. Sest ka Kristus palvetas nende pärast, kes teda ära andsid ja ütles: «Oh isa, anna neile andeks, sest nad ei tea mitte, mis nemad teevad.»»

«Pole mulle tarvis sind ega su palveid,» vastas Jaan nüüd juba päris vihaselt.

Siim vaatas Jaani rusikasse tõmbuvaid ja jälle avanevaid sõrmi ning taipas, et siin ei mõju sõnad. Ta pööras kannapealt ringi ja ruttas Koplimetsa poole, mille taga asus ta tugevate palkseintega elumaja. Siimuveski Siim oli isegi unustanud selle, mille pärast läks kivilõhkujate juurde. Koduõue jõudes märkas, et tal on käes kahed valjad. Saatis siis tütre metsast hobuseid püüdma ja hakkas ise vankrit Heltermaale sõiduks korda seadma.

ÜHEKSAS PEATÜKK

Jaan, kellele kesksuvel Miinisadamas töö hända näitas, oli tulnud Hiiumaale lootusega Mäkisaare Karlaga kambas mõni paat valmis meisterdada. Kuid Karlal polnud endalgi tööd ja niiviisi jäi Jaan jõudemeheks. Elas suvel Karla juures ja aitas viimast sügiseks siiavõrkusid kududa. Ta oli eile õhtul külast kuulnud, et Murru Anne saanud välismaa markidega kirja. Täna hommikul oli tulnud Murrule, et teada saada, kas ehk kiri pole Peetrilt. Murrul oli kodus ainult väike Rein, kes ema poolt ära pandud kirja üles otsis ja Jaanile lugeda andis. Nad olid suured sõbrad juba eelmisest aastast, sest Jaan polnud esimest suve Hiiumaal. Hiljem otsustati koos minna Siimuveski kopli taha kivilõhkujate tööd vaatama, mis mõlemaid huvitas. Seal nad sattusidki Siimu endaga vastamisi.

Pärast mööda raiesmikku ranna poole minnes küsis Rein, kes meeste juttu teraselt oli kuulanud:

«Miks sa, Jaan, va Siimu peale vihane oled?»

Jaan, kes longates ees oli läinud, jäi seisma.

«Aga ütle, mis sina, Rein, teeksid niisuguse mehega, kes tuleks ja su ema majast välja ajaks?»

«Kirvega ajaksin taga!» vastas poiss kõhklemata.

«No näed nüüd! Siim on nimelt see mees, kes ajas mu ema majast välja ja pärastpoole minu samuti,» vastas Jaan ja silmitses raiesmikule kasvama jäänud noort leppa.

«Kus su ema siis nüüd elab?» küsis Rein ja vaatas alt üles Jaanile.

«Kui ma seda isegi teaksin. Olla nii aastat kakskümmend viis tagasi läinud Lätimaale rikaste talumeeste juurde teenijaks, aga kus ta praegu on ja kas ta üldse veel on elus, — ei tea.» Jaan oli astunud lepa juurde, võttis sellelt lehe ja hakkas näppude vahel pisikesteks tükkideks rebima.

«Aga mina tean, et minu ema on täna Rannametsas niitmas. Õhtul läheb priilaste palvetundi, tuleb koju, lüpsab Päitsu ja siis saab sooja piima,» hooples poiss.

«Aga tahad, ma näitan sulle, Rein, missuguse vägeva vile saab noorest lepast, kui tal süda seest välja keerata,» elavnes äkki Jaan. Ja kaks sõpra hakkasid säärase innuga taskunugade abil lepapuust vilet meisterdama, nagu ei huvitaks neid miski muu kogu maailmas.

Olles piiblist ette lugenud loo rikkast mehest ja vaesest Laatsarusest, hakkas kuulus lugija-vend seda pühakirjakohta seletama.

«Armsad vennad ja õed Kristuses ja kõik teised, kes te olete võtnud nii arvurikkalt siia kokku tulla. Teil kõigil on janu elava jumala sõna järele, millega mina ja teised vennad teid tahame joota. Ma küsin praegu: mis asjas tahab pühakiri meid õpetada rikka mehe ja vaese Laatsaruse looga? Te kuulsite, et rikas mees elas väga toredat elu. Ta sõi kõige paremaid roogasid, jõi kalleid viinasid ja elas uhkes majas. Millestki polnud tal puudust. Kuid värava taga maas oli vaene haige Laatsarus. Näljas ja täis paiseid. Laatsarusel polnud midagi süüa

ega raha kallite arstirohtude ostmiseks. Mõnikord tulid koerad ja lakkusid ta paiseid, millest haigel mehel oli pisut kergem. Siin tahab piibel näidata meile rikka kalki südant, kes käis mitu korda päevas mööda Laatsarusest ega aidanud teda mitte. Koerad püüdsid haiget lakkumisega lohutada, kuid rikas mees ei teinud midagi vaese heaks. Nüüd võiks arvata, et rikas mees oli tänulik jumalale oma hea elu eest maa peal ja vaene Laatsarus needis oma Loojat, kuid hoopis vastupidi. Rikkal mehel ei tulnud jumal meeldegi, kuid vaene Laatsarus ei teinudki muud, kui tänas ja kiitis oma Jehoovat. Selle eest aga tõsteti Laatsarus pärast surma seitsmendasse taevasse, kus ta istub oma taevase isa paremal käel ja laulab Loojale koos inglitega lõpmatut kiitust. Kuid rikas mees heideti põrguhauda, kus kuradid teda tuliste orade otsas igavesest ajast igavesti võtavad küpsetada. Heideti põrgusse, kus on kuulda vaid ulgumist ja hammaste kiristamist ning kust enam ep ole pääsu. Paljud teist on kindlasti tundnud, kui valus on hoida sõrme kasvõi üheainsa silmapilgu vältel tules. Aga mida peaksite siis tundma põrgus, kui teid pärast keetmist sulaväävliga täidetud katlas tõstetakse sealt hanguga välja ja heidetakse hõõguvatele sütele ning sealt jälle tagasi katlasse... Teie ei põle ära ega sure. Niimoodi saab see kestma igavesest ajast igavesti...»

Siimuveski ruumikas peretuba oli kuulajaid tungil täis, välja arvatud paari jala laiune vaba ruum lugija laua ees. Laud ise asus toa tagaseinas, kuna kõige lähemal asetsevatel pinkidel istusid patust pööranud pühad õed, kaugemal nendest nõudjad, seinte ääres ning ukse ees seisid püsti mehed ja poisid. Vaatamata sellele, et aknad olid avatud, valitses ruumis võimatu kuumus ja umbne õhk. Kõik higistasid. Lugija-venna laubal pärlendasid herneterasuurused piisad.

Kuulsa jutlustaja kõrval istus laiana, kõhukana ja punasena Siimuveski Siim, kelle kuulutamisekord oli määratud pärast kaugelt sõitnud venna kõnet. Siim polnud Haapsalust tulnud lugija sõnadega mitte päris rahul. Kõne oli ju vägev ja sõnad hästi valitud, kuid ta oleks pidanud siiski juurde lisama, et mitte kõik rikkad ei lähe põrgu ega kõik vaesed ei saa taeva. Ei, siin

pidi tema, Siim, ise pärast selgitava sõnavõtuga esinema.

Kuuldused kaugelt saabunud venna vägevusest leidsid täieliku kinnituse. Põrgupiinade ettemaalimise ajal kukkusid vagad naised esimestelt pinkidelt kui lillekesed niitja vikati ees üksteise järel kummuli põrandale issanda ette põrmu ja tõestasid oma pühadust valju nutuga. Siimu kulmude vahel aga püsis korts ja süvenes veelgi, kui kuulus lugija kordas Kristuse sõnu:

«Tõesti, tõesti ma ütlen teile: ennem läheb kaamel läbi nõelasilma kui et rikas pääseb taevariiki.»

Seepeale hüüdis keegi ukse juures seisvatest külapoistest:

«Kuulsid, va Siim!»

Väljast kostis naeru, kuid laua lähemal istujad vangutasid vaid tõsiselt päid niisuguse jumalavallatu nalja kohta ja pealegi veel majaperemehe ning usuvenna aadressil. Ent äkki pääses ka ahju lähedal seisvate naiste hulgast tagasihoitud turtsatus. Siim vaatas vihaselt selles suunas. Ta nägi, et naised hoidsid vaevu naeru tagasi. Isegi Murru Anne nägu oli küll tõsine, kuid silmad reetsid ta lõbusat meeleolu.

Ka jutlustaja märkas, et oli oma kõnega pannud jõuka majaperemehe piinlikku seisukorda. Ta katsus asja parandada.

«Kas siis kõik rikkad lähevad põrgu? Kas neil siis pole ühtki teed pääsemiseks? Mis ütles Kristus rikkale noormehele? Ta ütles: «Mine ja kingi oma vara vaestele ja siis saad sa õndsaks.»»

«Kui kinkimiseks läheb, siis talu ja vesiveski võid mulle anda, aga tütar kauple mõnele teisele!» hüüdis purjus hääl läbi lahtise akna. Siim ei läbenud oodata vägeva sõnakuulutaja kõne lõppu, et siis ise neid poisiklutte tõsiselt käsile võtta. Mis see siis lõpuks on! Isegi Murru Anne, näljakonn, julges teda naerda, ja kus veel! Tema oma katuse all! . . .

«. . . Kui kuradid sind kiskvad
ja paigast teise viskvad,
üksteist kui koerad närivad . . .»

laulsid heledad naistehääled pärast kõne lõppu.

Nüüd sai sõna Siimuveski Siim. Ta tõusis, kõhatas ning algas kõnet alandlikul palvevenna-toonil. Ent mida kaugemale ta jutlusega jõudis, seda peremehelikumaks muutus ta hääl, kuni hakkas vihaselt kõmisema:

«Mis on kõik kuraditeenrid ja nende pilkamised väärt? Pühakiri ütleb: kui aganaid tahan ma neid iga tuule poole puhuda ja nende soo ära hävitada. Tule ja mõõgaga tahan ma nende noored mehed ära tappa, nende naised ära naerda ning nende maa kõrbeks muuta, kus ohakas ja umbrohi peavad kasvama. Kes jumalasulast teotab, see on issanda ära teotanud, ja sel, kes Teda naerab, peavad kaarnad silmad peast välja nokkima ja raisakullid ta liha luude pealt maha kiskuma. Viimasel päeval, mil päike läheb pimedaks ja kuu ei anna enam valgust, mil taevas läheb rulli nagu kokkukeeratud paber, tuleb Tall kui kohtumõistja oma aujärje peal. Siis hüüavad need, kes on olnud pilkajate killas: «Mäed ja mäekünkad, katke meid; meresügavused, tulge appi ja päästke meid Jehoova viha eest!» Teie, kes te tänaselgi palvetunnil pilkate issandast äravalitud sulaseid, teadke, et jumal on püha vihaga ja maksab kätte võib-olla mitte teile endile, vaid teie lastele ja lastelastele, sest mis ütleb kiri? «Vanemate patud nuheldakse laste kätte kolmandast ja neljandast põlvest saadik neile, kes teda vihkavad. Aga neile, kes teda armastavad, teeb ta head tuhandest põlvest saadik.»»

Siimu kõne algul tekkinud sumin vaibus pikkamööda. Isegi ukse lähedal seisev poistejõuk vaikis. Kuulda oli vaid Siimu ähvardavat raksumist ja vagade naiste vaikset nuttu. Läbi akna kostis tuppa koplist tuleva lehma kell. Suveõhtu hakkas hämarduma.

Äkki vabises Siimuveski tugev teraskanti raiutud palkidest elumaja kuni vundamendini ja sellega kaasnes maad vapustav mürin. Teine, kolmas, ja tundus, nagu ei tulekski lõppu sellele põrgumürale. Mõned naised, kes põlvitasid, hüüdsid: «Halleluuja! Kohtumõistmise päev on tulnud!» Paar vanaeite trügisid ukse poole. Kuid enamik teadis, et Siimuveski Koplimetsa taga lõhutakse kive ega sattunud paanikasse. Kuulsa venna nägu oli kahvatuks muutunud ja ta vaatas küsivalt Siimule. Viimane aga ei kaotanud enesekindlust, vaid jätkas: «Võib-olla

veel täna võtab vägede Jehoova tulla ja kaotab maa pealt ussisoo. Sest kirjutatud on: «Tema tuleb ootamatult kui varas öösel ja ta hääl saab olema kui noore lõukoera möirgamine, kui müristamine põuase maa üle.»»

Plahvatused vaikisid. Siim lõpetas kõne, istus ja sosistas kaugelt saabunud jutlustajale:

«Lõhuvad mul aia taga tünamendiga kivisid.»

Kuulsa venna nägu võttis jälle jumalasulase vaga ilme ja tema hääl hõiskas kiitust issandale, kui ta laulis ühes kogudusega:

«Mu paremal, pahemal käel
üks võidumees alati käib . . .»

Ootamatult kostis laulu sekka veel kord tume plahvatusemürin. Laul aga voogas üha suurema ekstaasiga. Lauljad haarasid üksteisel ümbert kinni ja õõtsusid viisiga rütmis. Ainult mõned kõige vagamad olid veelgi põrandal maas ja hüüdsid «halleluuja!».

Pärast laulu tõusis võõras palvevend laua äärest üles ja kutsus nõudjaid eestpalvele. Läbi inimjõugu trügisid lähemale kümmekond naist ja langesid jutlustajate laua ette põlvili. Nendega segunesid ka pühad mehed ja ühiselt hakati paluma eestpalvele tulnute hingeõnnistuse eest. Nuuksed ja nutukahin täitsid kogu ruumi.

«Kui Murru Anne on siin, siis tulgu kohe välja!» hüüdis vali tundmatu mehehääl uksest. Seda ärevusest värisevat kutset kuuldes ähvardas Anne süda seisma jääda. Ta vaist ütles, et pidi olema juhtunud midagi väga tõsist, et hüüti välja otse palvetunni ajal. Võib-olla oli kodus maja põlema läinud? Ega ometi Reinuga midagi juhtunud ole? Anne püüdis kõigest väest rahulikuna püsida. Uksel nägi ta, et salk mehi ja poisse sauna juures kobaras koos oli ja ärevalt millegi üle rääkis. Anne kõrv püüdis paar lausekatkendit:

«Kes sihukest asja hingeski oleks võinud arvata, et poiss hakkab tünamenti välja urgitsema ja uut nööri panema, — see ju . . .»

«Jätsime õhtul sedasamasi, et eks hommikul vaata,

miks see ei süüdanud — hiline aeg, ei tahtnud pimedas . . .»

«. . . Siis tõime siia Siimuveskile, teist lähemat kohta . . .»

«. . . Elab, ikka elab veel, — süda tuksub teisel . . .»

Anne lähenedes taganesid mehed kahele poole, ja ta nägi murul lamavat Reinu, kelle pead Pärnpuu Jaan parajasti mingi valge riidega kinni mähkis. Sidemest aga imbus kohe läbi tumepunane veri. Anne langes poja näiliselt elutu keha kõrvale põlvili. Talle tundus, nagu oleksid majad, kogu õu ja tema ühes nendega hakanud kõikuma nagu merel tormi sattunud lootsik. Ta võttis lamava lapse õlgade ümbert kinni ja surus oma pea vastu poisi nõrgalt liikuvat rinnakorvi.

«Rein! Rein! Oled sa elus?» kisendas ehmunud ema. Vastust saamata pöördus ta meestesalga poole:

«Mis te seisate nagu postid! Tehke midagi! Näete, laps sureb!»

Pärnpuu Jaan, kes ikka veel lapse pead mähkis, lausus vaiksel häälel:

«Poiss tuleb Kärdlasse tohtri juurde viia. Siin pole palju aega viita!»

«Arvad siis, et tohter veel aitab?» küsis Anne ja vaatas Jaani ahastaval pilgul, millesse oli siginenud lootusekübe. Jaan aga juba korraldas:

«Sa, Kadaka Juhan, mine too kohe koplist Siimuveski Lauk ära, aga Anne läheb õige ise ja küsib Siimu käest luba hobuse ja vankri saamiseks.»

Lühikese ajaga kogunes sauna ukse ette palju rahvast.

«Pesnud enne haavad külma veega puhtaks!» tõreles keegi naine.

«Võta nüüd uuesti lahti ja pane ämblikuvõrku peale, siis jääb veri seisma,» õpetas teine.

«Kuradi Nõmba mihed! Kos nad ise on — maha lüüa teised! Ei vaata ka järele — lasevad lapse ennast puruks lasta . . .» kirus keegi vanem mees.

«Kas peaks veel ellu jääma? Oh, jumal küll!» hädaldas Anne.

«Muidugi jääb! Aga mine nüüd ja küsi Siimu käest hobune, — mul endal ei passi minna,» vastas juba kannatust kaotama hakkav Jaan.

Anne läkski pooljoostes Siimuveski peretuppa, kus laua taga istus vaid kaugelt sõitnud lugija ja pinkidel mõned vanemad naised. Siim ise tuli talle uksel vastu.

«Mu poisiga on kivilõhkumise juures õnnetus juhtunud... Anna sa, Siim, hobune Kärdlasse tohtri juurde sõiduks,» rääkis Anne kiirustades ja kätt südame kohal hoides. Ta rätik oli peast kukkunud, juuksed lahti läinud.

«Vanemate patud nuheldakse laste kätte kolmandast ja neljandast põlvest saadik, ütleb vägede Jehoova,» lausus Siim palvevennalikul toonil, nagu jutlustaks ta veelgi tervele kogudusele.

«Mis pattu see laps siis teinud on, et tema surema peab?» hüüdis meeleheitele aetud ema. «Mulle pole su jutlust vaja, — anna hobune ja vanker!»

Siim vaatas ümberseisjatele ja kostis: ««Mis sa oled teinud ühele minu väiksematest vendadest, seda oled sa minule teinud,» ütleb kirjasõna. Mina annaksin sulle kuue ja vammuse, kui sa neid tarvitaksid, aga hobused on mul Heltermaa-neisist väsinud ega sõida täna enam kuhugi.»

«Lauk pole sul täna midagi teinud — selle panen ka ilma sinu loata vankri ette ja viin poisi tohtri juurde,» kostsid äkki Anne kõrvalt Jaani vaiksed, allasurutud vihaga lausutud sõnad.

«Lauk on noor, seda ma teiste kätte ei anna!» Siimu hääl ei kuulanud sõna ja muutus sügavast bassist kiunuvaks karjumiseks.

«Mis jumalaseadus see Siimul jälle on, — inimeselaps jooksku kasvõi verest tühjaks, aga tema hobust ei anna, et tohtri juurde saaks viia,» kostis Kähinmadise Liisu hele hääl.

«Võta ise jah, Jaan, ja ära küsigi. — Sul ju majas poja õigus,» hüüdis keegi meestest. Selle peale keegi isegi ei muianud — olukord oli liiga tõsine. Kadaka Juhan tuli just samal ajal Lauguga aiamulgust õue ja Siim, nähes, et ta edasine vastuseismine niikuinii enam midagi ei aita, tõi kuuri võtme ning tõmbas ise vankri õue.

Sõita oli ligemale kolmkümmend kilomeetrit. Auklikul Tedrikopli teel hoidis Anne sõba sisse mähitud poega

põlvedel, kuna Jaan suuri vaevu talitses noort, traavi kippuvat hobust. Rein oigas vahetevahel.

Jaan jutustas, kuidas see kõik juhtus. Hommikul, kui nad Reinuga käisid vaatamas, kuidas kivilõhkujad aukusid puurivad, hakanud poiss rääkima, et küll oleks tore, kui õhtul saaks näha, mismoodi need ilmatu suured kivimürakad lõhki lastakse. Tulidki siis õhtu eel tagasi, ja Rein oli kogu aeg jälginud, kuidas Nõmbaküla mehed laenguid puuraukudesse panid ning süütenööre seadsid. Siis süüdati nöörid põlema ja joosti Koplimetsa puude taha varjule. Kõik laengud peale ühe lõhkesid. Kuna hakkas juba pimedaks minema ja kahtlane oli nii ruttu lõhkemata jäänud kivile läheneda, otsustanud Nõmba mehed ööseks puhkama minna ja alles hommikul välja selgitada, miks laeng ei lõhkenud. Rein aga öelnud, et läheb Siimuveskile, ootab, kuni ema tuleb palvetunnist, et siis memmega ühes koju minna. Jaan läinud ühes kivilõhkujatega. Nad polevat jõudnud kaugele, kui Koplimetsa tagant plahvatus kostnud. Nõmba mehed arvanud, et küllap nöör oli pikaldase süütamisega, aga temale paistnud asi siiski kahtlasena ning ta pöördunud tagasi vaatama. Leidnudki verise peaga Reinu purukslastud kivi kõrvalt maast.

Anne kuulas Jaani juttu nagu läbi une. Ta kummardus vastu poja rinda, et kuulda, kas süda tuksub, kuid vanker raputas ja rattad kolisesid puujuurtest läbipõimitud teel. Tuksumist polnud enam kuulda.

«Jaan, pea hobune kinni!»

Kärsitu hobune seisatas vastumeelselt. Anne kuulatas uuesti. Süda tuksus, ehkki nõrgalt. Poiss isegi oigas vaikselt ja emale kuuldus, nagu oleks ta sosistanud: «Juua!» Anne läks ja tõi maanteekraavist peoga savisogast vett, mille tilgutas lapse sidemest vabaks jäetud huulte vahele. See oli praegu kõik, millega ema suutis surmaga heitleva poja piinasid leevendada.

Kuid Reinu noor organism oli visa ja võitles kogu oma loodusest antud jõuga elu eest. Päikesetõusul Kärdlasse jõudes oli poisike jälle näiliselt elutu, kuid süda tuksus, ehkki nõrgalt. Väikese haigla öövalve-õde taipas kohe haige olukorra tõsidust ning saatis samas arsti järele. Too ei lasknud end kaua oodata. Ta kuulas

mingi toruga poisi südant, katsus pulssi, küsis Jaanilt, keda pidas lapse isaks, kuidas õnnetus oli juhtunud, ja lausus õe poole pöördudes:

«Operatsioonile.»

Õde kandis lapse arstile järele. Anne ja Jaan juhatati pisikesse ooteruumi.

«Ma ei näe teda enam elavalt!» sosistas Anne ning langes kummuli pingile. Jaanile kippus nutt kurku. Läks longates haigla õue, andis Laugule heinu ette ja istus vankrile.

Anne südant ahistas hirm poja elu pärast ja abitusetunne, et ta ei saanud enam millegagi aidata. Seni oli ta kogu aeg tegevuses olnud: palus Siimuveski Siimult hobust ja vankrit, hoidis poissi terve pika tee põlvedel, kandis kätel haiglasse... Nüüd alles, mil laps oli arsti hoolde usaldatud, hakkas ema õnnetuse suurust taipama. Füüsiline tegevus, mis kogu aeg oli nõudnud, et aju tegeleks samaga, millega käedki, lakkas äkki, andes mõtetele vaba voli. Talle meenus ammumöödunud talv, mil Tiiu suri. Nagu oleks see kõik alles eile olnud, nägi ta lapse surmaeelset heitlust. Mäletas enda meeletut ahastust, et ei saanud oma surevat tütart millegagi aidata. Siis väike lumekahvatu näo ja sisselangenud põskedega laip tillukeses puusärgis... Anne arvates oli see kõik olnud ammu ja unustatud, sest mõne kuu pärast oli sündinud Rein ning rõõm uue elu üle oli peletanud majast surma sünge varju. Siis Jüri kadumine... Vanema poja merelejäämine oli sööbinud teadvusse niivõrd aeglaselt, et teda nagu ei osanudki leinata. Ta võis ju lõpuks kusagil veel eladagi. Ka Robinsoni raamatus jutustati mehest, kes pikki aastaid üksikul ookeanisaarel elutses. «Kuid Rein... See on hirmus! Jumal, ära võta minult Reinu!» oigas Anne ja ta keha rappus pisarateta nutuhoos. «Vanemate patud nuheldakse laste kätte,» oli öelnud Siimuveski Siim.

«Suur jumal! Kui sa oled olemas, siis ära võta minult mu last! Jäta ta minule! Ära nuhtle minu pattusid mu süütu lapse kätte, vaid säästa teda! Tapa mind, sest ainult mina olen pattu teinud... Tean, et olen kogu eluaeg kõlvatult elanud... Olen elanud patuelu, ajanud taga riideuhkust, petnud oma jumalast määratud

meest. Olen hoobelnud oma lastega, mul on olnud kõlvatu tahtmine korrata oma noorpõlve patuelu isegi nüüd, mil olen jäänud leseks ... Oh, jumal! küll! Ma olen vastik iseenese ees! Issand, ma ei ole seda väärt, et sa lased mu peale paista oma päikest ... Hävita mind, aga kingi elu mu lapsele!»

Ja Murru Annele meenusid kõik ta patud säärases ereduses, et tundus, nagu oleks ta alasti kistud. Igaüks, kes vaatas, pidi neid nägema. Juba kuueteistkümne-aastasena oli ta andunud kellelegi noorele proovireisijale. See juhtus jaanilaupäeva ööl. Anne tuli jaanitulelt tantsimast ja jäi teda saatma tulnud noormehega aida uksepakule istuma. Pärast laskis ta mehe aitagi ega suutnud noore vere kutsele vastu panna. See polnud aga veel kõik. Hakates armastama Toomaõue Antsu ja pärastpoole temaga abielludes ei jätkunud Annel julgust seda lugu üles tunnistada. Kartis, et Ants jätab ta maha. Kurat ise vist õpetas talle pulmaööl selgeks vigurid, kuidas meest oma neitsilikkust uskuma panna. Sellega oli nende abielu pettusele rajatud. Jumal peaks küll teadma, et ta tahtis Antsule tema surivoodil kõik ära rääkida ja andestust paluda, kuid kõhkles ... Surm jõudis ette ... Siis oli ta veel sellega pattu teinud, et armastas oma lapsi ja meest enam kui jumalat. Eks ütle ju Jehoova esimene käsk, mille ta Siinai mäel ise kivitahvlile raius: «Sina pead issandat, oma jumalat, üle kõige armastama ...» Kas oli ta sellest käsusõnast kinni pidanud? Kas oli ta armastanud üle kõige issandat, oma jumalat? Ei! Hoopis vastupidi — oli tema pikkadeks aastateks hoopis unustanud. Kurat aga oli Annes nende aastate jooksul nii suure võimuse võtnud, et nüüd, kolm aastat pärast Antsu surma, oli lihahimu temas niisama tugev kui neiupõlves. Kui viimasel jaanipööl oleks ta teele sattunud samasugune meeldiv mees nagu kahekümne kaheksa aasta eest, poleks ta kindlasti targemini toiminud kui tol ajal. «Püha jumal! Kas on veel andestust loota? Kuid jumala ema, neitsi Maria, ka sina elasid maa peal ja olid naine ... Sa peaksid ju meie nõrkusi tundma ... Ole mulle eestkostjaks! Päästa mu laps!»

Aeg kaldus juba lõunasse. Haigla ooteruumist käis läbi inimesi. Mõned istusid hetkeks ja läksid jälle

kuhugi. Nad nägid pingi ääres põlvitavat naist, kelle nägu oli ristis kätele surutud ning kelle lahtised hallinevad pikad juuksed korratute salkudena õlgadele langesid. Põlvitaja sosistas kogu aeg kirglikult palvesõnu.

Õhtu eel võttis haigla õde Annel käest kinni ja viis ta surnukambrisse, kus lamas Reinu valge linaga kaetud laip. Poiss polevat enam meelemärkusele tulnudki — kustunud aegamööda. Anne langes laiba kõrvale tsementpõrandale ja kisendas:

«Sa pole õiglane, jumal! Sa maksad süüdlase patud süütu kätte! Tapa nüüd ka mind! Tapa! Saada välk ja tapa! Ole sa neetud! . . .»

Ja kui Anne veel samal ööl kodu poole sõitis, Reinu laip põlvedel, sosistasid ta huuled lakkamatult:

«Ei andnud andeks . . . Maksis kätte . . . Püha jumal! Miks sa ei võinud andeks anda? Röövlile ristisambas andsid andeks, aga minule mitte . . . Sa pole õiglane — nüüd pole mul sinult enam midagi paluda . . . Nüüd võin pattu teha, nüüd võin elada, nagu kurat ise käsib . . . Nüüd on mul ükskõik, kas lähen põrgu või mis minust saab. Oh jumal! Nüüd lähen ja uputan end Lestalaiu taha merre . . . Elu on jumalast antud ja selle võtmine inimese poolt on patt . . . Olgu! Minul pole enam vaja ei jumalat ega kuradit. Nendega mind enam ei hirmuta . . . Reinu ei ole, Tiiut pole juba ammu . . . Jüri on kadunud . . . Ants suri . . . Kuid Peeter! Anna andeks, jumal, mu patused mõtted! Tahan olla su sõnakuulelik ori . . . Jäta ainult veel Peeter elama! Mu patud on rasked — vali oli su karistus . . . Ma tahan paluda sind ööd ja päevad, aastast aastasse, kuni elu lõpuni — jäta mulle Peeter!» Aga siis meenus talle kusagilt kuuldud piiblitõde: «Nõua ainult jumalat ja tema õigust taga, kõike muud peab sulle pealegi antama . . .»

Pärast Reinu matuseid sai Annest alatine priilaste palvetundidel käija. Ta palus ikka härdalt ega puudunud kunagi eestpalvelt. Kuid suur ärkamiselaine, mis ümberkaudseid rannakülasid haaras, läks temast mööda. Teda ei lastud paradiisivalgusesse pilku heita, tema ei saanud patust pääsemise rõõmu tunda. Anne ei jaksanud

jumalat lapselikust südamest tänada nagu paljud teised, vaid ta mõtted rändasid mööda kitsaid, okkalisi radu. Selle asemel, et vaid jumalariiki ja tema õigust taga nõuda, mõtles ema oma kaotatud armsatele ja ainsale ellujäänud pojale, kellelt ootas kirja rohkem kui jumalalt hingeõnnistust. Anne mõtted olid sünged. Niikaua, kui ta ei tunne oma hinges, et ta patud on andeks antud, niikaua ripub jumala nuhtlus tema pea kohal. Karistada võidakse teda ainult veel Peetri surmaga. Anne tegi enda patust lunastamise küsimusest oma ainsa järelejäänud poja eluküsimuse. Ta pöördus üha tungivamalt jumala poole, kuid tema palveid ei võetud kuulda ning sellepärast ootas ta iga päev hirmuga Peetri surmateadet. Ent ta lootus polnud veel kustunud. Ta heitles jumalaga nagu Jakob kord unes, ja lootis võitu saada.

Murru Anne kinkis oma vähesed rõivad ja muu vara nendele, keda pidas endast vaesemaks. Ta riputas tuhka oma pealaele ja kiskus oma riided lõhki, nagu õpetas piibel. Ta muutus lühikese ajaga hallide juustega, aukuvajunud silmadega luitunud vanaks naiseks.

KÜMNES PEATÜKK

Meeskonna eluruumis oli käärimine lõppenud, kaklused kakeldud ja juba paar nädalat pärast väljasõitu Rotterdamist kulges igapäevane elu «Viikingil» normaalselt. Madrused pidasid nn. norravahti: viis tundi vahis, viis vaba, kuus vahis, kuus vaba, seitse vahis, seitse vaba, ja jälle algusest peale. Laevadel, mis sõitsid ligisõidus, kasutati vahisüsteemi neli vahis, neli vaba, kuid pikkadel reisidel oleks säärane merevaht kurnavaks osutunud. Norravaht võimaldas madrusele kord kolmekümne kuue tunnilise perioodi kestel seitsmetunnise puhkeaja. Ei üks ega teine vahisüsteem muutnud tööpäeva pikkust — see jäi ikka kaheteistkümne-tunniseks. Laeva vändamiseks, halssimiseks, purjede koristamiseks või juurdevõtmiseks ja muudeks avraaltöödeks vilistati aga kogu meeskond tekile ning juhtus ainult passaatides, kus tuul oli ühtlane, et madrus sai kogu vabavahi

puhata. On endastmõistetav, et oma lühikese vaba aja kestel pidi meremees sööma ning korraldama kogu isikliku majapidamise, ka tööriided parandama. Polnud siis mingi ime, kui kõik mehed ei saanud vahi algul kohe unest lahti või jäid roolis tukkuma.

«Viikingi» positsioon oli Aafrika läänekaldast tubli mitusada miili westi pool. Madeira saare rajoonis, kus laev pidas täies purjes pikka merekurssi ekvaatori poole.

Pimedus. Musta sametina, millele on külvatud lugematul hulgal helendavaid klaaspärleid, võlvus kõrgel üle ookeani suveöine taevas, tähine ja selge, nagu seda põhjapoolsetel meredel esineb vaid külmadel sügisõhtutel. Ainult siidpehme ja soojalt lõõtsuv läänetuul jutustas sellest, et purjekas polnud enam kaugel troopilistest laiustest. Taevavõlvil oli Põhjanael madalale horisondi ligi vajunud ja Suur Vanker, mis meil kunagi allapoole silmapiiri ei lasku, oli parajasti loojumas. Suur laugeharjaline ookeaniummikas kiigutas pikalt ja laisalt üksikut purjekat, mis pimedusse kõrguva purjemetsa all kihutas punase ja rohelise pardatule helkides lõputut kurssi otse lõunasse. Ookeanisügavuste kohal lõikas laev kergelt teed läbi tihedate pinnavoogude ja lainetega kokkupõrkel tekkisid neis eredad fosforisädemed. Vesi nagu süttis põlema laevakere puutest ja poordidest ahtri poole jooksid heledad tulejoad, mis kiiluvette kokku langedes jätsid mustavale ookeanile heleda jälje, sarnanedes Linnuteega sügistaeval.

Suur laevakell pakil lõi kumedalt üksiku löögi, mis tähendas, et puudub veel kümme minutit südaöötunnist. Oli aeg parema parda vahi äratamiseks. Nooremmadrus Thomassen astus ruhvi ja hõikas ärkajaile vastikuna tunduva rõõmunoodiga hääles:

«Koist lahti! Kümne minuti pärast vahivahetus!»

Enamik madruseid hüppas kohe naridelt alla ja hakkas petrooleumilambi ähmasel valgusel pükse jalga tõmbama. Mõned aga toppisid kõigepealt piibu, läitsid põlema, pahvisid mõnuga suitsu ja alles siis mõtlesid riietumisele. Leidus ka neid, kes olid maganud tööpükstes. Need olid kohe vahiks valmis. Ainult taanlane Jenssen keeras rahulikult teise külje ja norskas edasi. Äratajа läks ja raputas unekotti.

«Jenssen, avraal! Jõudsime Kopenhaageni!»

«Mis siin lõpuks lahti on?» küsis unega võitlev Jenssen.

«Vahivahetus!»

«Äraneetud olgu kõik vahivahetused, eriti südaöösel,» urises taanlane ja haigutas nii, et lõuapärad raksusid.

Juba kostiski neli paari kellalööke ja madrused väljusid ruhvist. Öö oli soe ja ilm ilus. Tõotas tulla mõnus vaht. Pimedusest ilmus esimese tüürimehe lühike vormikitlis kogu.

«Kas kõik mehed on tekil?»

«Kõik,» vastasid madrused kooris.

«Kohtadele!»

Roolivahis seisid kordamööda vanemmadrused — tund korraga. Ilusa ilmaga pidas rooli üksainus mees ja esimesena asus ratta taha Baker. Pakivahi pidamine oli harilikult nooremmadruste hooleks, samuti tunnikaupa. Pakile läks Reponiemi. Tema kohuseks oli kogu aeg vaadata horisonti laeva vööri suunas ja külgedel, signaliseerida kõigest nähtust tüürimehele laevakella löökidega: üks löök — tuli paremal, kaks lööki — tuli vasakul, kolm lööki — tuli otse kursil. Ookeanil oli aga vastutulev laev harulduseks, samuti polnud majakaid juba kaua nähtud. Sellest siis tuligi, et pakivahimehel igav oli ja ta suutis öösel suuri vaevu silmi lahti hoida. Tukkuma jääda oli aga ohtlik, sest pakilt pidi madrus vastama ahtrist antud klaasikella löökidele, samuti iga täistund tüürimehele hõikama: «Pardatuled põlevad korralikult!»

Kolmas mees, ka harilikult nooremmadruste hulgast, seisis teise krootmasti all ja täitis sidepidaja kohuseid. Tema ülesanne oli tüürimehe vile peale pooltekile joosta ja viimaselt saadud korraldused madrustele edasi anda. Kuna tuul ühtlaselt puhus, kõik purjed vedasid ning laev hästi kurssi pidas, polnud ülejäänud meestel tööd. Nad kogunesid paki alla, leidsid pimedas kobamisi trossipuhtidele mugava istekoha, suitsetasid ja ajasid juttu. Pime öö, tasane soe tuul, vastu vööri loksuv vesi ja laeva rütmiline õõtsumine lõid meestele meeleolu, mis nagu kutsus sõbralikule vestlusele. Ka Peeter leidis endale pehmel korkvendril mõnusa koha ja kavatses enne rooli-

vahi algust vähekese tukkuda. Jäi aga siiski teiste juttu kuulatama ja pikapeale unustas une hoopis.

«Kas teate, poisid, mis mina teen, kui vanaks jään ja enam merd sõita ei suuda?» küsis taanlase Jensseni unine hääl pimedusest. Samast suunast oli kuulda, kuidas keegi end sügas.

«Mis sa, unimüts, muud ikka oskad teha kui magada ja kõhtu kratsida,» naeris rootslane Storgrotten. «Kui mina sinuvanune olin, siis sõitsin Saksa laevadel. Seal oli veel niisugune vana hea aja tava, et kes ei saanud teistega ühes koist lahti ja pärast äratust edasi magas, sellele pandi paberitükk varvaste vahele ja paberile tuli otsa. Sa, Jenssen, vaata ette, et sinuga mõnel ilusal ööl samuti ei juhtuks, sest näid ka koist enam lugu pidavat, kui merekombed lubavad.»

«Sa, Pelle, ära hakka ennast nüüd targaks ja teiste õpetajaks pidama, ehkki oled vanemmadrus. Parem kuula mu kavatsused ära ja, kui meeldivad, tee järele või õigemini ees, sest sa jääd ju enne mind vanaks,» väitis Jenssen pehmes, taanlase kombel murtud inglise keeles. Rootslasega oleks ta küll võinud rääkida oma emakeeleski, sest niisama väike kui on Taanit ja Rootsit lahutav merekitsus, niisama väike on nende keelte erinevus. Kuid Jenssen soovis, et kõik mõistaksid ta juttu ja pidas sellepärast paremaks kõnelda Briti impeeriumi ametlikus keeles.

«Las Lars räägib, mis ta siis teeb, kui vanaks jääb,» segas end vahele Pelle kaasmaalane Söderholm.

«Kuulake, poisid, mis ma siis teen. Ütleme, et sõidan merd nii umbes viie-kuuekümne aasta vanuseni. Eks siis selle aja peale ole ikka leitud mõni varjuline ankrupaik, kuhu võib jääda vanadusepäevi pidama. Maja ehitan endale täpselt samasuguse nagu laeva ruhv — ainult et ühe koiga. Maja välisukse kohale riputan suure laevakella. Siis palkan mehe, kes igal ööl täpselt kell kaksteist vahivahetuse signaali lööb. Selle kõlina peale hüppan hirmuga voodist välja, riietun ja mõtlen, et nüüd jään vahti hiljaks! Kuid väljudes märkan, et ma polegi merel, vaid omaenda majas ja et mul kunagi enam pole vaja kell kaksteist öösel välja tekile joosta. See oleks mulle kõige suurem igaöine lõbu vanadusepäevil.»

«Jah, ega's mõte ole laita, aga kas sa siis ei tea, mis endisaegsed meremehed rääkisid? Ütlesid, et kes see vanu laevu pliidi all põletab või meremehe haual hingepalvet peab — meri matab mõlemad. Nii et ammu enne vanakssaamist oleme sinuga haide kõhust läbi käinud,» arutles jällegi Pelle põrisev bass.

«Ega's nüüdisaegsed raudlaevad niikuinii pliidipuudeks kõlba,» ütles tähtsalt keegi, kelle häält Peeter veel ei tundnud.

«Põhja lähevad aga selle eest kiiremini,» salvas vahele nooremmadrus Stake.

«Nojah, see asi on sedasi küll, et puust laev on teinekord visa vajuma, eriti siis, kui just oleks vaja, et ta ruttu põhja läheks,» kostis jällegi Pelle hääl.

«Millal sul siis seda nõnda vaja oli?» küsis nooremmadrus Weber.

«Juhtus minu elus kord sihuke lugu, et oli tarvis laev ära uputada. Sellest on nüüd juba palju aastaid tagasi. Olin alles päris roheline — nii umbes viieteistkümne aastane, ja sõitsin ühel vanal Norra prikil laevapoisina. Purjetasime siis selles puusärgis Narvikist heeringalaadungiga Kopenhaageni poole. Oli kesksuvine aeg. Ilmad sattusid olema ilusad. Ühel pärastlõunal pleekisime plankvaikse ilmaga Atlandil, Norra rannast miili paarkümmend westi ära, ega saanud tuule puudumise tõttu ei edasi ega tagasi. Prikk lengerdas surnud laineummikas nagu purjus pootsman, plokid peksid vastu maste ja raasid. Mina, nagu ütlesin, olin laevapoiss ja minu töö hulka kuulus söögitegemine, kaptenikajuti koristamine ning tuhat muud toimingut. Parajasti mõtlesin, et erilist avraali nagu pole ja tarvis õige vana kajuti põrand üle uhtuda. Kui ämbri ja kaltsuga kaptenikajutisse läksin, istus vana kaardilaua taga, vaatas mulle kurja pilguga otsa ja käratas:

«Pelle, kas sa kardad jumalat?»

Kui te, poisid, teaksite, missugune see kapten seal oli! Hiiglama põrakas pika musta habemega mees, kelle põlevad silmad nagu kaks hõõguvat söetükki mustast karvapuhmast välja vahtisid. Käed nagu ankrulabad! Ja raske rusikas oli tal — oskas lüüa nagu loepommiga. Mina vastasin, et kõige enam kardan laeval kaptenit

ja alles tema järel jumalat. Vastus kiprile meeldis. Ta seletas mulle pikalt-laialt, et kõik ülemused, nende seas ka laevakaptenid, olla jumalast seatud ja sellepärast neid tulebki karta mitte vähem kui taevataati ennast.

«Kas sa laeva ära uputaksid, kui käsin?» küsis kapten äkki ja vaatas vilksamisi kajuti ukse poole, kas ehk kedagi kuulamas pole. Olin tol ajal, nagu ütlesin, alles päris roheline, uskusin taevast ning jumalat ja olin valmis pimesi täitma ülemate käske. Vastasin pikema mõtlemiseta:

«Kui käsite, võin uputada ka laeva.»

«Ja kellelegi ei hinga?»

Ütlesin: «Ega's ma poisike ole,» ja olin uhke, et kapten minuga rääkis nagu mees mehega.

«Kuula siis, noormees,» kõneles kipper poolsosinal, «see laev on vana, lekib ega kõlba enam tulepuudekski lammutada. Varem või hiljem läheb teine kogu täiega põhja ning võtab veel mehedki kaasa. Ja kas sa tead, et jumal ise ilmus mulle möödunud ööl unes ja noomis mind. Ütles, et tema olla mind teiste üle vanemaks seadnud, aga mina ei hoolitsevat oma alamate eest, vaid viivat niisuguse vana prikiga purjetades nende elu ohtu. Ütles veel, et kui mina ise seda käulat õigel ajal ära ei uputa, siis laseb ta karistuseks suure tormi tulla ning hävitab mu priki ühes meeste ja rottidega.» Kipri sosin vaibus veelgi tasemaks. «Täna on meri nagu plekk ja hõlpus paatidega randa pääseda ... Ma mõtlen, et just praegu oleks õige aeg selle suure patu lunastamiseks. Meie logu tuleb uputada. Loodan, et sina, Pelle, niisama vastuvaidlematult minu käsu täidad, nagu mina jumala nõuande järgi talitan. Pista see kahetolline puur hõlma alla, mine vöörpiiki ja puuri nii mitu auku laeva poordist läbi, et vesi kohe kolinal laadruumi tungiks. Kuna aga mitte kõik lihalikud inimesed ei või oma ajaliku mõistusega jumala vaimu asjadest aru saada, siis peame kogu selle töö salaja tegema. Sinu valisin ma Looja tööriistaks välja, sest sina oled laevas kõige noorem ja su käsi pole veel pattu teinud. Eks ütelnud ka Jeesus omal ajal, et laske lapsukesed minu juurde tulla ja ärge keelake neid mitte. Kõik, mis lapse käe läbi sünnib, on ikka üks

jumalale meelepärane tegu. Et aga asi päris kindel oleks, siis pane kolm sõrme siia piibli peale ja vannu, et sa sellest kellelegi ei hinga, et sinult nüüd ega tulevikus ei variseks sõnakestki sellest loost!»

Mina vandusingi siis raamatute raamatu juures, et vaikin, peitsin puuri tööpluusi varrukasse ja hiilisin alla vöörpiiki. Hakkasin seal tegema seda jumalale meelepärast tööd ning puurisin ühe augu teise järel läbi poordi. Parras oli aga kahekordsest tõrvaga immutatud tammest ja oherd nüri. Puurisin usinasti, kuid augud jäid puupuru täis ja vett ei voolanud nende läbi kuigi palju sisse. Pärast kuuenda augu puurimise lõpetamist olin kuumas, umbses, igasuguse koliga täidetud pisikeses kaabelgatis higine ja surmani väsinud. Lootsin, et küllap nüüd viimaks vajuma hakkab, jätsin töö sinnapaika ja läksin treppi mööda üles jumala päikese ning värske õhu kätte. Tekil aga higistasid madrused pumpade juures ja kapten ise sundis neid taga:

«Poisid, pumbake ometi kiiremini! Näete isegi, et laev lekib nagu korv ja võib iga minut põhja minna. See purjekas on siin ilmas mu ainus vara, ja kui ma tema kaotan, jään kerjuseks. Jumalapärast, pumbake kuidas jaksate!»

Mehed pumpasid hinge eest, nii et vesi laadruumis tõepoolest enam ei tõusnud. Vana heitis mulle kurja, halbaennustava pilgu ning käratas:

«Noh, jospel, mis sina siin tekil tolgendad! Pumpamise juures sinust niikuinii asja ei ole, — mine parem vaata, kas lekk ehk vöörpiigis on . . .»

Sain kipri vihjest aru, läksin vöörpiiki tagasi ja puurisin veel kuus auku eelmistele lisaks. Vesi tungis ruumidesse juba kaheteistkümnest avast, kuid laev ei tahtnud ega tahtnud vajuda. Olin puurimisest vist enam väsinud kui madrused pumpamisest. Soovisin kõigest südamest, et see käularisu juba kiiremini upuks. Viimaks ometi tundsin pimeduses, et vesi hakkas üle vöörpiigi põranda tõusma. Üles ronides nägin, et mehed juba päästepaadiga laevast eemale sõudsid! Vist olid minu ähmiga sootuks unustanud. Karjusin appi. Mind märgati kohe ja madrused hakkasid tagasi sõudma. Kapten kukkus küll räuskama, keelas paadiga vajuva purjeka

juurde minna, seletades, et veekeeris võivat kõiki ühes viia, aga ikkagi päästsid mehed mu ära. Ujusin ise ka paadile hea tükk maad vastu, neil ei tarvitsenud päris poordi tullagi. Olime laevast kaabeltaud kaks eemal, kui vana, jumalast äraneetud prikk kogu heeringalaadungiga Põhja-Atlandi sügavusse vajus. Kipri pahasest pilgust paistis ometi, et ta päris rahul ei olnud. Olin töö omateada hästi teinud, kuid mulle tundus, et vana oleks millegipärast ka mind heameelega Norra mere turskadele toiduks saatnud. Mõtlesin, et inimene oma ajaliku mõistusega ei saa tõesti iga kord jumala vaimu asjadest aru, ja jäin rahule.

Mõne aja möödumisel kuulsin, et kapten oma priki eest kindlustusseltsilt suure summa raha sai ja auriku ostis. Mina aga oma auklikkude saapataldadega lihvisin sadamakaisid ja otsisin uut santsu . . .»

Storgrotten lõpetas ja krapsas tikuga piibule tuld.

«Kas sa näed, mille kallal Pelle omal ajal higistas,» naeris keegi, kes istus kahe ankruketi vahel.

«Pühakirja juures vandusid vaikida, aga välja lobisesid,» pilkas teine.

«Niikaua vaikisin, kuni piiblit uskusin,» vastas Pelle. Mõtles siis natuke ja lisas: «Ega's ma ju nimesid nimetanud. Nii et ka vannet on peetud.»

«Aga minul juhtus kord Hiina meres, teate, missugune lugu . . .» algas parajasti vanemmadrus Söderholm, kui äkki kostis pooltekilt tüürimehe vile ja ahtri poolt lähenesid jooksusammud. Otse meeste peade kohal kõlas suure laevakella paarislöök. Peeter hüppas püsti ja ruttas ahtrisse, et Baker roolist välja vahetada.

Vanemmadrus Murd seisis rooliratta taga ja vaatas üksisilmi kompassikaardi rahutut ketast, mis reageeris igale väiksemalegi tuulepuhangule ja rooliratta pöördele. Pooltekil oli pime, välja arvatud kompassilambi kollakas helk, mis oli suunatud otse kursijoonele. Isegi kaptenikajuti keilut ja poordi-illuminaatorid olid kaetud, et valgus tüürimehe vaatlusi ei segaks. Esimese tüürimehe vaevalt eraldatav kogu käis pooltekil rahutult edasi-tagasi, vaatas läbi pikksilma mustavale ookeanile, ronis kord isegi üles pesaanmasti vantidele. Roolimadrusele näis, et oodatakse mingit maatuld.

Olgugi et laeva roolimine on äärmist valvsust ning tähelepanu nõudev tegevus, muutub kursipidamine kogenud roolimehele ikkagi ainult käte ja silmade tööks, kusjuures mõtetele jääb vaba voli. Samal ajal, kui Peetri käed keerasid ookeanipurjeka massiivset rooliratast ja silmad jälgisid pingsalt kursijoone iga väiksematki värahtust, viibis ta kujutlustes tuhandete meremiilide kaugusel, kodusaare liivastel randadel. Ta nägi ema Annet Rannametsas kahaheina niitmas, nägi teda õhtul Reinuga kahekesi Lestalaiu taha angerjaõngi sisse laskmas. Ega's midagi, juulikuu keskpaik on käes ja küllap mereuss juba võtab. Õhtul hilja toob Teiste Oss, kes nädala eest Pärnust mõrrapüügilt tagasi on jõudnud, emale agentuurist Peetri kirja, mille ta enne Rotterdamist väljumist kirjutas. Ema istub õue mõrrakuuri künnisele, kus veel ehavalgust piisab, loeb ja pühib vahetevahel rätikunurgaga silmi ...

Hiiumaa idakaldalt siirdusid Peetri mõtted Tallinna, Kalamaja tänava väiksesse korterisse, kus elas Leena. Võib-olla polegi ta praegu linnas? Võib-olla sõitis koolivaheajaks Kärdlasse vanaema juurde? Jalutab ehk mõnel ilusal õhtul alevist välja Võrgusaare maanteele ja mõtleb minulegi ... Istub vanale tuttavale sammaldunud raudkivile, võtab rinnalt karbikesest paberilehe ning loeb tema esimest kirja: «Kõrgestisündinud ja kõigi poolt lugupeetud vooruslik neitsi ...» Leena, oleksid sa praegu siin, minu kõrval, keset ookeani, oleks mul võimalik sind kõikjale kaasa võtta, siis ütleksin sulle kõhklemata, et armastan sind. Merehaud mu all ja tähistaevas selle üle olgu tunnistajateks, et mulle pole ükski inimene kogu maailmas, välja arvatud ehk ema, nii kallis kui sina. Jah, aga Leenat naiseks võtta tähendaks perekonda ja lapsi, keda madrusepalgaga ei jõua toita ... Enne tuleb tüürimeheks saada. Kuid millal see õnnestub? Võib-olla alles kümne aasta pärast ... Mis teha, Leena? ...

Korraga märkas Peeter, et laev oli kaldunud tervelt pool rumbi kursist kõrvale. Oli veel õnn, et tüürimees seda tähele ei pannud. Too seisis vasaku parda reelingu ääres, kiiker käes, ja vaatas pimedusse ...

Pakilt kostis kaks aeglaselt teineteisele järgnevat kellalööki. Tüürimees ronis kiirelt nagu kass üles vanti-

dele ja laskus vähe aja pärast taas alla tekile. Jooksis siis kaardikajutisse, kust väljus hetke pärast ühes kapteniga. Mõlemad vaatasid vasaku parda suunas merele, ja nüüd nägi Peetergi horisondil vilkuvat tuld. Kapten mõõtis kompassilambi valgel väikese liivakellaga tulehelkide vahet ja ütles tüürimehele unise häälega:

«Pargo tuli, poleks uskunudki, et nähtavus täna öösel nii hea on.»

«Jah, päeval paistavad Madeira saared küll kaugele, kuid öösel juhtub harva, et näeb majakat kolmekümne miili peale,» vastas tüürimees.

«Siiamaani on reis hästi läinud. Kui tuuli peab ja laev niimoodi edasi jookseb, siis hakkame juba paari päeva pärast vasakust poordist Kanaari saari ootama,» haigutas kapten ja laskus alla.

Tüürimees vilistas enda juurde teise krootmasti juures vahikorral seisva nooremmadrus Thordeni ja andis käsu lüüa kella kahese rooli ning pakivahi vahetuse signaali. Madrus kadus vööri suunas pimedusse ja varsti kostiski sealt laevakella kaks paarislööki. Pakilt hüüti: «Signaaltuled põlevad korralikult!»

Peeter, kelle vahetas roolist välja taanlasest vanemmadrus Larssen, läks uuesti teiste juurde paki alla, kust kuuldus madruste elavat jutukõminat. Oli selge, et millegi üle käis vaidlus. Peetri kohale jõudes rääkis parajasti Baker:

«Ei saa ju kellelegi peoga tarkust pähe pista ega kedagi vägisi uskuma panna, aga ma räägin teile selle loo, nagu see tõesti sündis. Ma kuulsin seda merekoolis käinud tüürmanilt ja tema muidugi teadis kõike palju täpsemalt, kui mina sellest kõnelda oskan. Asi on niisugune, et siinsamas Atlandi ookeanis, Aafrika ja Lõuna-Ameerika vahel, mitte kaugel ekvaatorist, on meres üks niisugune koht, kus ümber aasta tuulevaikus valitseb ja kus vee peale kunagi virvendustki ei teki. Vesi on seal rohtu kasvanud nagu maal vanades umbtiikides. Kes sinna purjelaevaga sisse satub, jääb nende rohtude ja veekasvude sisse kinni. See peaks ju igale lollile päevselge olema, et kuhu sa, hing, lähed, kui meres pole tuuleõhkugi — jääd eluajaks pleekima ... Ja seal-

samas on veel niisugune merehoovus, mis muudkui kannab laeva ringiratast, üha kaugemale vaikse sisse. Mina arvan, et küllap seal mere põhjas on vist ikka mingi ava, mille kaudu ookeanivesi kuhugi ära voolab, sest millest see ringikujuline voolus siis muidu tuleb? Teate ju isegi — puurige tünni põhja auk, ja kui selle kaudu vett välja lasta, hakkab see augu kohal samuti ringiratast laskma. Olgu nüüd sellega kuidas on, igatahes on sinna vanal ajal laevu jäänud. Mõned leiti paljude aastate pärast aurikute poolt, kuid suurem osa jäidki kadunuks. Park «Lowhilli» lugu olete vist kuulnud, seda, mis juhtus sadakond aastat tagasi?»

«Pole kuulnud! Jutusta, Baker!»

«Noh, kui pole kuulnud, eks ma siis või ju rääkida,» jätkas vana madruse kärisev, nagu veidi roostes hääl.

«Kord istunud kaks Cardiffi kaptenit kõrtsis ja vedanud saja naela peale kihla, et kumb neist enne laevaga ümber Kap Horni Lõuna-Ameerika läänekaldale jõuab. Mõlemad laevad olnud neljamastilised, mereklaarid ja oodanud vaid väljasõiduks hommikust tõusuvett. Üks kaptenitest, park «Lowhilli» oma, olnud noor ja alles esimest reisi laevajuhiks, teine aga vana, kogenud kapten. Hommikul purjetanudki laevad ühel ajal sadamast välja. Mõlematel olnud sihtsadamaks Valparaiso. Teine laev purjetanud algul enam westi poole ja pärast mööda Lõuna-Ameerika ostikallast otse südi. «Lowhilli» kapten aga tahtnud teed lühendada, võtnud Inglise kanalist kursi otse Tulemaa saarte peale ja sattunudki vaikse sisse. Küllap see noor meremees ka teadis, et otsekursiga ei tohi kanalist Tulemaa peale sõita, kuid lootis toime tulla.»

Baker hakkas taskuid patsutades tikku otsima, et kustunud piipu läita. Keegi ei suutnud uudishimu ohjeldada:

«Mis sellest noorest kaptenist siis sai?»

«Nojah, mis tast ikka sai — kui minagi seda täpselt teaks. Teda ei leitud enam kunagi, aga laevale satuti peale. «Lowhill» leiti alles siis, kui aurikud otse läbi vaikse hakkasid sõitma. Laev seisnud täies purjes tuulevaikuses, nagu ta oli pleekinud seal juba aastakümneid. Laevale maha unustatud päevaraamatust aga selgunud,

et pärast seda, kui oli kaheksa kuud tuult oodatud, lahkunud meeskond päästepaadiga, et kuhugi randa sõuda. Kuid randa nad ei jõudnud... Küllap surid merel veepuudusse...»

Vana purjemeister Pekka, kes oli päevamees ja öösiti unepuuduse all kannatas, oli oma ruhvi kõrval asetsevast kajutist särgiväel tekile tulnud ja madruste juttu pealt kuulanud. Märkamatult oli ta end meeste sekka poetanud. Kui Baker jutu lõpetas, jätkas Pekka rahutu tenoriga, millest kõlas juba veidi raugalikku alatooni:

«Merel sündis vanal ajal kummalisi asju ja sünnib praegugi. Mina ise tean üht samasugust juhtumit, et leiti merel meeskonnata laev. Kuid seal polnud laeva mahajätmise süüks ei tuulevaikus ega veepuudus — seal hirmutas koterman mehed merre.»

«Mis sa nüüd, Pekka, merevahust köit keerutad! Pole mina enne kotermanist niisugust hullu tempu kuulnud,» kahtles keegi.

«Räägin seda, mida tean ja nägin, aga sina usu või ära usu. Sellest saab aastat nelikümmend tagasi, kui sõitsin teeklipril Tseiloni sadamate ja Liverpooli vahet. Jõudsime just eelmisel päeval päikese alt läbi ja hakkasime juba jahedamat monsuuntuult ootama, kui nägime horisondil pekslevate purjedega juhtimisvõimetut laeva. Tõmbasime plagud üles ja küsisime, kas on abi vaja, kuid ei mingit vastust. Meie kapten arvas, et mehed on seal vist kõik koolerasse jäänud ja sellepärast pole enam kedagi rooliratast pidamas ega purjesid sättimas. Jäime triivpakki ja viirasime paadi alla, et vaatama minna, mis seal õige lahti on. Mehed ei tahtnud paadiga kaasa minna, kartsid, et saavad sealt haiguse külge, aga kui siis tüürman kinnitas, et tema kedagi ei sundivat võõra laeva tekile minema, olime nõus. Mina olin ka sõudjate hulgas. Läksime paadiga häälekauguse peale ja hüüdsime:

«Elisabeth, ahoi!» Laeva ahtris seisis niisugune nimi ja kodusadamaks oli tal märgitud Antverpen. Laevalt ei vastanud keegi. Tekil polnud ühtki elavat hinge näha. Tiirutasime triiviva laeva ümber paar tundi ja võtsime südame rindu. Mina ja üks iirlane ronisime üles tekile.

Pärast tuli ka tüürman paadist üles. Otsisime kogu laeva läbi, ja mis te arvate — mitte ühtki meest polnud pardal, ei elavat, ei surnut... Ka polnud mingit märki sellest, miks laev oli maha jäetud. Proviisi oli seal küllalt, ka veest polnud puudus. Laev ise oli kõigiti merekindel ja pumbad lentsid. Päevaraamatu pidamine oli tähe pealt katkenud. Märkuste lõpus ilutses suur tindiplärts, nagu oleks tüürimees sule suure rutuga kõrvale visanud ja ära jooksnud. Lõpuks aga saime siiski asja jälile. Nimelt paistsid kõva tiikpuust teki sees sügavad, otsekui lehma sõra sõtkutud jäljed. Paar planku olid isegi murdunud. Küllap siin oli mängus koterman, kes end mingiks hirmsaks loomaks moondas ja mehed viimseni laevalt merre hirmutas. Keegi vist vihastas teda ja koterman tasus kätte. Muud seletust mina sellele asjale ei leia. Näinud ma kotermani ei ole, aga kuulnud olen mitu korda. Kord Põhja-Atlandil...»

«Mina olen teda oma ihusilmaga näinud,» lõikas äkki sügav veniv bass purjemeistri jutu sisse.

Kõik tundsid ära Charley hääle.

«Kes sind ruhvist välja ajas, — sul ju vabavaht?» küsis Pelle.

«Palav hakkas.»

«Oota, kui jõuad päikese alla, mis laulu sa siis laulad?»

«Mis te ajate — las Green parem räägib, kus ta kotermaniga sarvipidi kokku sattus.»

«See lugu juhtus siis, kui purjetasin West-Coastis. Olime laevaga ranna läheduses ja La Galera majaka tuli paistis kätte. Seal on ju, nagu isegi teate, alati ilusad ilmad. Oli peaaegu samasugune öö nagu praegu: paras tuulenohin, kõik purjed vedasid, vahimehed tukkusid krootmasti all ja tüürimeeski oli kusagile pimedusse kadunud. Mina seisin parajasti pakivahis ja võitlesin unega. Oli ju niisugune armas ja soe öö, mil uni ka kõige tugevama mehe maha murrab. Haigutasin, ringutasin, näpistasin end, et mitte magama jääda, kuid midagi ei aidanud. Silmad kippusid vägisi kinni. Korraga kõikus laev nagu torinis. Mina komistasin unise peaga kepsli otsa ja kukkusin. Ajasin end kohe püsti ja nägin samal hetkel mingit hirmsat olevust. Te teate, et ma pole arg

mees, ja jõudu oli mul tol ajal veel rohkem kui praegu. Kuid ütlen ausalt, et lõin kartma ja olin valmis põgenema, üle parda hüppama või ükskõik mida tegema, et selle koletise käest pääseda. Merest astus otse tekile jube elukas. Tal oli neli jalga ja ta pea ulatus ülemise pramraani. Tekile astudes kaldus suur ookeanilaev ta raskuse all küljeli nagu kalamehe lootsik, nii et marsraa ots vett puudutas. Elukas vaatas põlevate silmadega ringi, justkui otsiks ta kedagi, astus siis põigiti üle teki ja hüppas vasakust poordist uuesti merre. Ta pea jäi alumise marsraa taha kinni ning see läks hirmsa raginaga pooleks. Laev kaldus tugevasti vasakule pardale, siis jäi kõik vaikseks nagu ennegi. Mina ei saanud hirmu pärast häältki suust. Tahtsin kella lüüa, kuid käed-jalad ei kuulanud sõna. Mis te arvate, kui praegu koterman samasugusel kujul tekile astuks, hüppaksid kindlasti enam kui pooled mehed üle parda. Seekord võttis koterman meilt kaasa ainult pootsmani, kes keelas madrustel ära paki alla toidu panemise ja mitu korda naeris, et see kotermanide jutt olla kõik puha loba. Sel ööl kadus ta igaveseks.»

Pärast Charley juttu jäi paki all vaikseks. Äkki kostis laeva vööri eest unest ehmatatud kajaka kaeblik kisa:

«Krii-krii-i i i . . .»

Ehmunult kargasid mehed püsti. Siis pääses lahti kirumine:

«Kuradima Green oma kotermaniga!»

«Paneb meid kajakatki kartma.»

«Ei maksa pimedas niisuguseid jutte ajada . . .»

«Kuule, Green, kas keegi teine ka tol ööl seda West-Coasti koletist nägi?» päris Peeter.

Charley vaikis hetke ja vastas siis pikkamisi, nagu pilget märkamata:

«Tüürimees küll ütles, et olnud äkiline tormi-iil ja paljud pärast ei uskunud, kui rääkisin, aga . . . Mis ma nägin, seda nägin, ja neelaku mind otsekohe põhjatu ookean, kui kõik, mis ma rääkisin, pole tõsi.»

Hakkas koitma juba enne hommikuse merevahi lõppu. Pikkamisi eraldus horisondijoon pimedusest. Kiiresti kahanes tähtede arv taevas, mis muutus ida pool laialt roosakaks. Koidupuna peegeldus ookeanipinnal ning punakad tulekeeled mänglesid laineharjul. Silmapiiri läänepoolne sektor aga jäi tumedaks, näis lausa mustana ja ähvardavana. Kajakad ärkasid, tõusid vooguдelt lendu, karjusid pikalt ja kaeblikult — küllap vist hommikusest näljatundest. Millegipärast polnud neil täna hommikul siiski erilist tuju kalapüüdmiseks. Ainult mõni üksik pikeeris pea ees vette, neilgi ei paistnud suuremat püügiõnne olevat. Linnud liuglesid rahutult ümber laeva ja kisasid, nagu tahaksid nad tungivalt midagi tähtsat öelda.

Just siis, kui pakivahimees lõi kella viiest vahivahetust, pildus päike üle laisa ookeani esimesi kiiri. Purjekangad lõid taglases valendama, veepinnale tekkis laeva lõputult pikk vari, mis hiigellehvikuna üle lainete libises. Kellalöögid kuulutasid Peetrile vabavahi algust. Lausa kahju oli pimedasse ja umbsesse ruhvi minna. Täna hommikul oli taevas end päeva vastuvõtuks kuidagi eriliselt ehtinud. Tõusva päikese kohal muutus laotus pikkamisi erepunaseks. Pikad kiirtevihud ulatusid kuni seniidini, kus hajusid pilvitu taeva sinasse. Meri selle all aga kiirgas, sätendas, helkis ja virvendas. Päike tõusis ookeani avaruste tagant suurena ja laiaks litsutuna, tohutu ellipsoidina. Päikese tõusust tükk maad laeva ahtri pool märkas Peeter äkki silmapiiril veest välja ulatumas midagi suurt, kõrget ja sakilist, mis nagu ujus virvendava vee pinnal. Ega ometi maa?! Madrus ronis üles vokkmasti marssaalingule, ja nüüd näis asi hoopis imelikuna. Horisondil paistis tõesti kõrge kaljune saar, kuid mäed olid tippudega allapoole, vastu vett, ja kogu see vaatepilt paistis kord selgemalt, kord ähmasemalt, mõnikord kadus hoopis ning ilmus jällegi. All tekil väljus pootsman oma kamorkast ja läks lohisevate sammudega ruhvi ukse ees asetseva veetünni juurde pesema. Pootsman oli vööni paljas ja ta rinnal oli karvane kolmnurk, mis teravikuga ulatus kuni püksirihmani.

Madrusest, kellel pole karvast rinda, ei saa kunagi õiget pootsmani, meenus Peetrile kusagilt kuuldud naljasõna.

«Pootsman, vaata sinna vasakule, tahapoole traaversit,» hüüdis Peeter ülalt.

Vana meremees tõstis käe silmade ette kaitseks eredate päikesekiirte vastu ja vaatas vokkpurje alt juhatatud suunas. Lausus siis mõtlikult:

«Need peaksid olema Madeira saared... Muud maad siin kandis olla ei tohiks... aga...» Pootsman silmitses taevast ja veel kord ookeani. «Kuule, vennas, heida parem magama, ega seda und täna vist kauaks ole... Kuuled ise, mis häält kajakad teevad... Päikesetõus ei kõlba täna ka kuhugi, ja siis veel see vanakuradi naljamäng nende saarekühmudega... Kummuli keerab, kurivaim! Kogu hommik näeb niimoodi välja, et küllap vist kisub tormile...»

Peeter oli veidi pettunud pootsmani omamoodi suhtumisest niisugusesse haruldasse loodusnähtusse. Kustkohast see torm siis tuleb? Taevas pole pilvekiudugi...

Varsti kadusid silmapiirilt allapidi pööratud tippudega mäed. Ookeaniserv oli jälle puhas ning terav nagu vee ja taeva vahele pingutatud must niit. Peeter laskus tagasi tekile, läks ruhvi, tõmbas püksid jalast, keeras tõõpluusi rulli pea alla ja heitis koi paljastele põhjalaudadele pikali. Teised madrused juba magasid, ainult Bakeri koist hajus sinine suitsupilv üles ruhvilae poole — vanamehel polnud millegipärast und.

Teise tüürimehe vaht algas tavalise hommikuse koristamisega. Küüriti tekid, puhastati kõik vaskosad ning tõmmati lakitud esemed õistest veepritsmetest nartsuga kuivaks. Paljajalu, püksisäärad üles kääritud ja vööni alasti, vinnas osa madruseid merest purjeriidest ämbritega vett üles. Teised nühkisid harjadega. Pootsman, olles end tünni juures mereveega uhtnud ja kaltsuga kuivaks hõõrunud, käis pahura näoga ringi. Ta piilus reelingupostide taha, vintside alla ja pumpade vahele, hüüdes vahetevahel:

«Mis te nüüd, poisid! Siia on ju veel paar ämbritäit vaja... Näe, kuhu on jäetud prahihunnik! Oh teid küll! Niipea, kui selja pöörad...» Äkki märkas pootsman,

kuidas laevapoiss Stammer, kes ämbriga vett «üles lõi», üle parda vaatama jäi ega teinud nagu enam tööst väljagi. Nõjatus muudkui reelingule ja jõllitas ookeani.

«Kas sa, jospel, tukkuma jäid või?» käratas pootsman.

«Ämber . . .»

«Mis on ämbriga?»

«Ots libises peost ära . . .»

«Oh sa viimane memmepoeg! Miks sa, saamatu hing, isa sukavabrikusse ei jäänud? Millal sinust, merihärjast, küll mees saab?» kirus pootsman. Inglane Smith, kes just ämbritäie vett merest üles tõmbas, valas selle Stammerile kaela.

«Ämbri kaotamise eest on seesugune karistus,» lisas ta.

«See on vana mereseadus,» tõendasid madrused.

Stammer oli juba veendumusele jõudnud, et seadusi, kombeid ja tavasid on merel rohkem kui keegi kunagi jõuaks selgeks õppida. Kõik need on nagu üksnes selleks loodud, et teda ikka jälle millegagi ebameeldivalt üllatada. Stammeri unistused mereromantikast olid juba ammugi olematuks hajunud, tema peas keerlesid palju proosalisemad mõtted: kas õnnestub tal siit veel eluga pääseda või nägi ta Rotterdamist lahkudes viimast korda koduranda? Viimane võimalus paistis tõenäolisemana, sest kes suudab vastu pidada niisugusele tööle, pealegi säärase toidu juures! Tõsi küll, mõned madrused ei ole midagi paremat näinudki, aga on's need üldse inimesed? Need on mingisugused erilist liiki tööloomad. Papa kontoriukse taga oli ta näinud küllalt igasugu inimjätiseid, kes, müts peos, tööd mangusid, kuid sääraseid lurjuseid polnud ta varem kohanud.

«Oodake, peaksin ma ainult sellest põrgust pääsema! . . . Kui mitte teile, siis vähemalt teistele teietaolistele maksan kätte . . .»

Pooltekil käis teine tüürimees edasi-tagasi, popsutas vihaselt piipu ning sülitas üle parda. Ta oli, nagu alati, pilves näoga ja otsis juhust, et oma pahameelt kellegi peale välja valada. Juhus tuli. Stammer kaotas ämbri.

Tüürimees vaatas murdja pilguga külmast ja hirmust lõdisevat hollandlast, kelle ümmargused silmad kiiresti pilkusid. Jah, tõesti, see laevapoiss ei kõlvanud

millekski. Üles taglasele ronida ta ei julgenud, mingisugust tööd teha ei osanud ega tahtnudki osata. Kõige hullem oli aga, et ta käed midagi kinni ei pidanud. Tekiharja vars libises tal peost, ämbrid laskis üle parda, jah, isegi ruhvi ei osanud ta koristada ega madruste söögipõusid pesta. Ei, see mees ei teinud tööd söögi eestki. Kuid teisest küljest ei jäänud ta kunagi merehaigeks nagu teised esimese reisi josplid ega kaotanud söögiisu. Ei, seda ei olnud. Stammer võis süüa hommikust õhtuni ja õhtust hommikuni, kuid jäi ikka näljaseks nagu kajakas.

Tüürimees murdis pead, mis süüdlasega peale hakata, ning tuli otsusele, et kasulikumat kasvatusmeetodit kui tubli ihunuhtlus pole mere ja taeva vahel olemas. Võttis pooltekilt käsivarrejämeduse pesaansoodiotsa, sidus sellele sõlme sisse ja käratas:

«Tule lähemale!»

Stammer arvas, et küllap teda õpetatakse mingit sõlme tegema, ja ligines kuulekalt. Äkki haaras tugev käsi poisi lopsakaist juustest ja ta pea suruti tüürimehe jalgade vahele. Taguotsa pihta hakkasid sadama halastamatud hoobid. Laevapoiss karjus ja rabeles, aga ei saanud enne lahti, kui hammustas tüürimehe jalasäärt. Vahiohvitser mõirgas valust ja tema jalahoobist tiivustatuna lendas karistatu pooltekilt alla.

Teine tüürimees käis jälle, nüüd juba tõesti vihasena, pooltekil edasi-tagasi. Ta ei märganudki, et kaardikajuti seinal rippuva aneroidbaromeetri osuti pikkamisi, kuid püsivalt vasakule kaldus. Ka jäi tal tähele panemata, et loodehorisondi tagant ilmusid taevale pikad pilvehaarad, mis kiskjaküüntena üle poole laotuse kõverdusid. Taevas kattus pikkamisi pilvelinikuga, päike paistis punasena ja ähmasena. Kambüüsikorstnast väljuv suits ei läinud üles nagu tavaliselt, vaid langes alla merepinnale ja hajus laineorgudesse. Kajakad muutusid üha rahutumaks. Nad lendlesid ümber laeva, karjusid kriiskavalt, ei pidanud jahti kaladele ja nagu pelgasid vette laskuda. Pinnalainete all hakkas käima raske ummikas, mis pani sügavalt laaditud laeva külgepidi rulluma. Paras purjetuul tuli küll veel otse paremast poordist, kuid põhjalaine käis poolpõiki laeva ahtri poolt. Seesama

laeva eriline õõtsumine ärataski vahitüürimehe tähelepanu. Mis see siis nüüd oli? Päikest ei olnud üldse enam näha. Ilm muutus hämaraks. Loodetaevas oli must nagu tõrvatud present, veepind pilve all tume ja ähvardav. Väikeste pinnalainete all liikusid laugeharjalised hiiglamäed, mis laeva pikkamisi kõrgele üles tõstsid, kust see taas alla voogavasse laineorgu laskus, nii et veemägede harjad katsid horisondi ja osa taevastki. Teine tüürimees oli vana meremees. Ta taipas kohe, et võib-olla kõigest mõnekümne miili kaugusel viliseb saabuv torm, millest tekitatud hiigelvoogude eellained on jõudnud juba tasases külgtuules purjetava «Viikingini». Kõik oli selge, kuid teine tüürimees oli kõhkleva iseloomuga ega suutnud kohe otsustada, mida teha. Tuleks õieti purjesid vähendada, kuid ilma laevajuhi nõusolekuta seda ju ei tohi ... Äratada aga hommiku-und magav kapten ... Siis on ta kindlasti pahas tujus, — kurat ise teab, mis ette võtta! ...

Üles pooltekile tuli pootsman.

«Tüürman, ilm hakkab karvaseks kiskuma. Kui me õigel ajal purjesid ei korista, siis teeb vanajumal selle töö meie eest ise ära,» torises ta ja uuris tüürimeest altkulmu.

«Eks minagi vaatasin, et on paras aeg pihta hakata,» kostis tüürimees teadja tooniga ja läks alla kaptenit äratama.

Peeter oli vaevalt jõudnud esimesse unerammestusse vajuda, kui ruhvi ukselt kõlas pootsmani äreval häälel antud käsklus:

«Avraal! Kõik mehed tekile! Purjed tormi eest kokku!»

Niisugusele käsule reageeris vabavaht silmapilkselt, sest nüüd võis üksainus viivitatud minut kõikide elu maksta. Mõne sekundi jooksul oli suurem osa meestest üleval taglases. Tekile jääjad heitsid lahti ülemiste purjede soodid ja halsid. Samaaegselt pingutati kiitousid ja koordinguid. Purjed tõusid üles raade alla ja jäid sinna tuult täis kottidena rippuma. Nüüd hargnesid mehed üleval raadele. Kõietantsijatena hoidsid nad tasakaalu peenikesest terastrossist valmistatud jalgpertidel. Nad kummardusid alla, haarasid paksust rippuvast purjelinast, tõmbasid selle üles ja sidusid tõrvatud liinist

seesinguga tugevasti kinni. Alati rõilidest, seejärel pandi kinni ülemised ja alumised bramseilid. Niikaua kui purjed on kuivad, ei nõua nende kinnipanemine kuigi suurt pingutust. Ent märjaks saades muutub purjekangas kõvaks nagu plekk ja siis on tegu juba tõsisem.

Just samal ajal, kui esimesed tormi-iilid haarasid kinni aluse juures olevatest purjedest, taglasest ning rangaudist, lõpetas Peeter ühes teistega vokkbrampurje kinnipanemise. Lahti jäid vaid vokk- ja krootpurjed, samuti kõige paksemast kangast valmistatud alumised marsseilid, — need nõndanimetatud tormipurjed, mis võimaldavad laeva juhtimist ka rajuilmaga. Rasked hooti langevad vihmavalingud tuiskasid üle laeva. Puhanguline vali tuul paisus kiiresti ühtlaseks loodetormiks. Rahulikult voogav põhjavoolammikas muutus suurteks veerevateks lainemägedeks, mille selgadel tormasid mürinal purustavad murdlaineharjad. Lainemurd tormas üle reelingute, teki ja laadluukide. Sadade tonnide raskusega langesid veemassid laevale, rõhusid tugevasti täis laaditud purjeka korpuse merre nii, et ainult mastid lainete vahelt paistsid; neil hetkedel sõltus meeskonna ja laeva saatus üksnes kolme õhukese luugipresendi vastupidavusest. Laineharjale tõustes aga raputas väsimatu purjekandja vee tekilt tagasi merre. Soolane tuisk lendas üles marssaalinguni ja uuesti sööstis ookeanilaev uljalt alla orgu. Hetkeks kadus ta kliiverpoom vahutavasse veepõõrisesse. Lõhkus siis väljapoole kaarduva vööriga laine pooleks ning tõusis võitjana uuesti veemäele üles. Torm ulus mastides, vantides ja vallides. Kõik see sulas ühes lainemürinaga ähvardavaks tormisümfooniaks. Peeter, kes purjeseesingust kinni hoides seisis üleval bramraa kõikuval jalgperdil, pööras näo vastu tormist piitsutatud vihmavalingut ja joobus metsikust lõbutundest.

«Lõõtsu kõvemini, torm! Tõuske pilvede kõrguseni, lained! Tahaksin, et ookean läheks täiesti marru! Mürise valjemini, merede muusika, sest just neid helisid ihkasin kuulda juba lapsepõlves. Jookse kiiremini, «Viiking»! Lippa lainetest rutemini! Lenda rajuga võidu!» hüüdis ta süda.

Ent «Viiking» tegi juba niikuinii kõik, mida võis

oodata ühelt heade mereomadustega laevalt. Purjekas sööstis säärase hooga läbi lainete, et pootsmangi vaatas kahtlevalt liivakella, kui tal kiirust mõõtes kolmekümne sekundi jooksul lendas läbi peo viisteist logiliinile seotud sõlme.

Mehed olid laeva õigeaegselt jõudnud tormi vastu valmis seada: ülemised purjed koristatud, tekil kõik merekindlalt soritud ja rooliratta taga pidasid kurssi neli madrust.

«Meeskond on mul tubli juhtunud,» mõtles kapten Jonsson, laskudes pooltekilt alla salongkajutisse. Ka torm ei paistnud tulevat eriti kõva — harilik tsüklon, oma üheksa või kümme palli ära, kuid orkaani tundemärke polnud... Kapten riputas märja vihmamantli varna kuivama, võttis kapist konjakipudeli, valas harkisjalu tasakaalu hoides teeklaasi täis ja jõi selle ühe sõõmuga tühjaks. Samas tuli trepist alla mereveest märg stjuuard, väike purjeriidest kotike käes, kust puistas värskelt küpsetatud kohvisaiad kandikule.

«Kohe toon kohvi ja katan laua, härra kapten,» lausus kõver vanake oma tavalisel teenrihäälel ja jooksis ahvi väledusega uuesti üles tekile, kus möllas vesi.

«Kurat seda ise teab, kuidas ta tänase ilmaga oskas saiad valmis küpsetada,» mõtles kapten ja istus laua taha hommikust kohvi ootama.

Läbi salongkajuti illuminaatoritę paistis kord keerlev, rohekana näiv ookeanivesi, kord jälle tükike tormimusta taevast. Laev õõtsus pikalt ja raskelt, kuid see oli valju ilmaga tavaline nähtus — selles polnud midagi ebaharilikku.

Parema parda vaht töötas peaaegu terve puhkuseks ettenähtud aja. Purjede koristamisega jõuti valmis just pool tundi enne pärisvahi algust. Kella poole kümne ajal kostis läbi tormimühina kambüüsi suunast gongilöögitaolisi helisid. Seal tagus kokk pudrunuiaga vastu pannipõhja, mis tähendas, et võib tulla hommikusöögi järele. Peeter laskus raalt mööda vanti allapoole, varitses hetke, mil tekil oli vähem vett ja jooksis ruhvi. Väljudes polnud tal aega õliriideid selga tõmmata ega südvestrit pähe panna. Nüüd oli ta läbimärg. Kuid siinsetes laiustes oli vesi soe ja märjanagi ei hakanud külm

mujal kui ehk roolivahis, kus ainult käte liigutamisega ei jõudnud kehas töösooja hoida.

Mehed sisenesid ruhvi ja nägid, et vesi tungis ka nende eluruumi. Seda nirises seinaplankude vahelt ning laeluugist ja voolas aluspalkide alt. Kui tekile paiskus laine, tungis osa sellest läbi ukse ruhvi. Põrandal lainetas juba poole meetri kõrgune vesi, mis voogas kohisedes ühest seinast teise. Kohvrid, meremehekotid, tööriided ja muud lahtised esemed, mis ujusid, lendasid ühes laeva õõtsumisega edasi-tagasi. Ruhvi saabudes korjas iga mees kõigepealt oma varandusenatukese veest. Siis istuti söögilauale ja ülemistele koidele, jäädes ootama hommikueinet, mille pidi tooma keegi vahis olevatest nooremmadrustest.

Pootsman oli täna määranud söögitoojaks Stammeri, kelle üle teki uhtuv lainehari ühes supiämbri ja sööginõudega oma märga sülle haaras peaaegu ruhvi uksel. Sukavabrikandi poeg kanti lainest ahtrisse, ja ainult tänu madrus Smithile, kes ta kraedpidi üles pooltekile tõmbas, pääses Stammer üle parda uhtumisest. Selles polnud midagi erilist — tormiga juhtub hullemaidki asju, kuid ebatavaline oli see, et ühes poisiga päästeti ka supiämber, mille sangast surmahirmus hollandlane kramplikult kinni hoidis. Sööginõudest polnud aga enam jälgegi. Need olid kaenlast libisenud, üle parda uhutud ja vajusid ookeani mitme tuhande meetrisse sügavusse.

Teine tüürimees, nähes vett sülgavat ja kala kombel õhku ahmivat laevapoissi jälle pooltekil, tundis korraga teravalt tema hambajälgede kipitust oma sääremarjas ning lähenes nüüd reelingust kinni hoides ähvardaval ilmel. Stammer, kes kartis Sjöströmi enam kui surma, hüppas alla tekile ja sumas läbi vee vööri poole. Seekord oli poisil rohkem õnne ja ta jõudis ruhvi. Kuid ämbris polnud enam supp, vaid haljas, tulisoolane ookeanivesi. Neid kirumisi ja sajatusi, mis nüüd küll madrustelt laevapoisi kaela sadasid. Teda sunniti minema uue ämbritäie supi järele, kuid Hollandi kodanik ronis resoluutselt koisse ja oli valmis laskma end pigem tükkideks raiuda kui veel kord välja tekile minema. Ei, üks kord oli saatus ta peale armu heitnud, aga kes ütleb, et teine kord ka veel õnnestub surma ninapidi vedada.

Sel hommikul ei õnnestunudki sööki ruhvi tuua, vaid madrused käisid viie mehe kaupa «neegri kuningriigis», kus ainuvalitseja ise valas igaühele kulbitäie suppi kausipõhja ja pistis käntsaka keedetud soolaliha pihku. Söödi siinsamas ja mindi tööle.

Peetril oli esimene roolivaht. Nüüd seisid roolis peale ühe vanemmadruse, kes jälgis kompassikaardil kursijoont, veel kolm nooremmadrust, aidates tal rooliratast keerata. Hea, et torm oli ahtri poolt, seetõttu polnud roolimeestel vaja seista näoga vastu tuult ja vihma nagu beidevindkursiga. Lained aga tõusid üha suuremaks ja nüüd polnud ahtrist laeva peale veerevad veevallid «Viikingi» mastidest kuigi palju madalamad. Roolimine oli niisuguse merega äärmist hoolt ja suurt kätejõudu nõudev töö. Esimene tüürimees, vihmamantlis ja torbikukujuline südvester peas, õpetas:

«Ärge te, poisid, laeva poordi laske tormi ette keerata — siis pühib kõik tekilt minema ... Kursist vasakule las viskab, see ei tee midagi — ookeanis ruumi küllalt.» Valvas vahitüürimees ronis üles pesaanvantidele, vaatas tekile, kust laadluugid harva paistsid üleuhtuvate lainete vahelt. Kui ainult presendid rebenema ei hakkaks! Ent luugid olid sadamas veel endise meeskonna poolt kolme presendiga kaetud ja korralikult kinni salgitud. Kõik näis korras olevat. Äkki märkas tüürimees, et vesi oli lahti harutanud suure trossipuhi, mille ots oli juba tormiluugist väljas. Mõned mehed saadeti tekile korda looma. Pesaantopsel oli tormist lahti kistud ja laperdas. Sinna käsutati üks vanemmadrustest. Iga tund mõõdeti vett piltsides, et teada saada, kas laev pole tormiga lekkima hakanud. Üle ahtri lasti liini otsas merre purjeriidest kotike, milles oli eriline õli. Kotist välja imbuv vedelik lagunes ahtri poolt laeva peale veerevatele veemägedele õhukese korrana ja vaigistas kardetavaid murdlaineid.

Vahitüürimehe erksad kõrvad püüdsid kinni vööri suunast kostvate tumedate löökide kõla. Oli kuulda, kuidas mingi metallese raskelt vastu laeva korpust lõi. Löögid pidid olema tugevad, sest muidu poleks neid läbi tormi ulgumise ja lainete mürina ahtrisse kuulnud.

«Kutsuge puusepp minu juurde!» hüüdis tüürimees pooltekil seisvale sidemadrusele, kes otsekohe hüppas

alla tekile, kus puusepp ühes teistega vokkmasti juures, rinnuni vees, trossipuhi kinnitamise lõpetas. Samal hetkel saabus roolimeestele vahetus. Rootslane Söderholm ühes kolme nooremmadrusega asus rooliratta taha.

Võtnud vastu Peetrilt ettekande roolivahi üleandmise kohta, pöördus tüürimees puusepa poole, kes, vett tilkuva habemega, rasketes õliriietes ja kubemeni ulatuvates meresaabastes, üles pooltekile ronis.

«Virtanen, minge vaadake, mis seal vööris lahti on ... Kardan, et ankrud ... Ka teie, Murd, võtke kaasa roolist vabanenud mehed ja minge puusepale appi.»

Mehed valisid sobiva hetke, mil tekil oli vähem vett, ja sumasid kahe laine vaheajal vööri. Parema parda ankru kinnitised olid tõesti veidi lõdvenenud ja see peksis laeva õõtsumise rütmis vastu parrast. Juhul kui niisugune mitmetonnine raudmürakas lahti pääseks, purustaks see laeva parda paari löögiga ja hukkumine oleks kindel. Ankru uuesti kinnitamine oli aga niisuguses lainetemöllus ohtlik töö. Tuli tegutseda kiirelt ja otsustavalt. Peeter ronis paki alla, tõi sealt manillaotsa ja käsitali. Ankru üle reelingu ulatuvale käpale heideti silmus ümber ja trossi teine ots kinnitati plokihaagi külge. Tali haagiti ankruketi taha ja nüüd pingutasid viis meest kõike jõudu kokku võttes looprit. Näis juba, et töö õnnestub erilise vaevata. Nooremmadrus Jenssen kinnitas taliloopri otsa naaglisse ja ankur oligi uuesti merekindlalt paigal. Samal hetkel aga murdis vahutav lainepööris üle reelingu tekile ja tormas suisa vööri poole. Siia jääda oli ohtlik, sest keegi poleks jaksanud end selles veemöllus kinni hoida.

«Üles vantidele!» hüüdis Peeter meestele ja, olles ise veel kiiruga kontrollinud Jensseni poolt seotud sõlme pidavust, vinnas enda käte varal mitme meetri kõrgusele vokkmasti peataagile. Mehed ronisid kiirelt nagu kassid murdlaine eest üles, ainult vana puusepp, kelle kätes-jalgades andis end tunda jooksva tagajärjel tekkinud paindumatus, jäi murdosa sekundist hiljaks. Lainehari haaras tal jalgadest, rebis käed vantidest lahti ja paiskas mehe alla, põigiti üle ankrupeli, kuhu too jäigi lamama. Juba veeres järgmine veemägi merest üles. Kuid kahe laine vaheajal jõudis Peeter alla hüpata, puu-

sepa elutu keha kaenlasse haarata ja uuesti üles vantidele ronida, kuhu vesi enam ei ulatunud. Peetri jalgade all katkes kahe mehe raskuse tõttu üks vantidevahelistest veeblingutest ja ta jalad kaotasid toe. Kuna ta vasaku käega vigastatud seltsimeest kandis, jäi madrus ainult parema käega rippuma. Samas langes laev sügavasse laineorgu ja nüüd sõltus kahe mehe elu ainuüksi Peetri käelihaste sitkusest. Ent teraskõva haare ei lõdvenenud meeste raskuse ega laeva õõtsumisest tekkinud hoo mõjul. Kui saabus väiksemate lainete periood, kandis Peeter oigava puusepa kajutisse. Vigastatul polnud väliseid haavu näha. Ta allkeha oli halvatud ja ta oli kaotanud rääkimisvõime — oigas ainult. Tuli esimene tüürimees, määris puusepa selja mingi musta vängelt haisva vedelikuga kokku ja väljus mureliku näoga. Vana meremees oli saanud raske selgroovigastuse ning suri enne vahi lõppu.

Soomlasest puusepp Virtanen oli kogu eluaeg meredel sõitnud. Merele oli ta ohverdanud oma parimad aastad, töörõõmu ja tervise. Merele jättis ta ka oma elu.

Juba pärastlõunase kella neljase vahivahetuse ajal hakkas tormi raev raugema. Meri käis küll endiselt kõrgelt, kuid maru lõõtsus veel ainult hooti ja kagutaevas hakkas horisont selguma. Ka ei murdnud vood enam nii sageli tekile ja laeva laineorgu langedes lõid alumised purjed laperdama, kuna siis veevallid, mis ulatusid kuni poolde masti, tuule varjasid.

Pärast kambüüsis püstijalu söödud lõunasööki kogunes vabavaht ruhvi, kus vesi põrandal oli nii palju alanenud, et juba võis alumiste koide põhjalauad üles otsida ja tagasi laduda. Ruhvi ainus valgusallikas oli kardaanirõngastel õõtsuv petrooleumilamp, mille kollakas valguses roomasid ruumis edasi-tagasi tontlikud varjud. Täna õhtul ei mõelnud mehed magamisele, ehkki kõik olid väsinud ja vajasid puhkust. Nad istusid ritta suurele söögilauale, toetades jalad laua äärde kinnitatud pinkidele. Nii oli praeguses olukorras kõige mugavam ega tarvitsenud jalgadega vees solistada. Oli ju tekilgi küllalt saadud supelda.

Madrused hoidusid täna õhtul kobarasse kokku, nagu pelgaksid nad jääda üksi oma mõtetega. Puusepa surm

oli langenud musta varjuna üle laeva. Nad kõik olid muidu lõbusad, muretud sellid. Igaüks neist oli kartmatu ja riskis merel päevast päeva eluga. Kõike seda nagu ei pandud tähelegi — see oli arusaadav ja endastmõistetav niikaua, kui kõik läks hästi. Ent täna oli surma sünge tiib viinud ühe neist ja see kutsus meestes esile erinevaid tundeid. Ebausklikud arvasid, et surma saatis puusepale kas jumal, kurat või koterman, sõltuvalt sellest, kelle vastu kadunu oli patustanud. Mehe kaotuses reisi algul nähti halba ennustust laeva edaspidisele saatusele. Teised kirjutasid õnnetuse lihtsalt juhuse arvele. Igaüks mõtles oma mõtteid, kuid kõikide peas keerles üks ja seesama — puusepa äsjane surm. Mehed vaikisid.

Ka pootsman, kes oli puusepaga ühist eluruumi jaganud, ja purjemeister Pekka, tulid ruhvi. Pootsmani kajutis lamas laip. Pekkal oli oma ubrikus lihtsalt kõhe hakanud.

«Viimasel reisil Melbourne'ist Londonisse kustus eelmine puusepp, nüüd see...» rääkis pootsman tasa.

«Mis vea kätte eelmine mees suri?» küsis Pelle Storgrotten.

«Oli teisel mingisugune sisemine häda — tegi endale vist tööga liiga, kanged valud hakkasid kõhus käima... Enne surma läks pisut nagu endast ära ja peksis pead muudkui vastu kajutiseina, — raske oli tal see lõpp... Meil kõigil oli kergem, kui puusepp viimaks piinast pääses. Matsime ta, nagu laevakord nõuab — ookeani.»

«Võib-olla juhtus tänane õnnetus lihtsalt sellepärast, et koi peal on needus,» lõikas äkki vana purjemeister sekka oma kõrge väriseva häälega.

«Mis needus see niisugune võis olla ja kes selle koi siis «ära tegi»?» küsis keegi.

«Kust minagi seda võin teada, aga ma olen mitu korda oma silmaga näinud, et mõne koi kohal nagu ripub õnnetus ja ootab juhust, et kaela kukkuda,» rääkis purjemeister tõsiselt. «Paljude aastate eest sõitsin ma ühel Nova Scotia meeste täislaeval, mis purjetas Inglise lipu all. Pika, mitmeaastase reisi kestel sai meile selgeks, et ruhvis oli üks koi, mille omanikuga ikka mõni õnnetus

juhtus, mis enamasti surmaga lõppes. Esimene kord kadus selles kois maganud madrus ühel tormisel ööl jäljetult. Tema asemele palgatud mees suri troopikas soojatõve kätte, kolmanda viis laine üle parda. Me hakkasime seda koid kartma, ja kui veel neljas mees, kelle magamiskoht oli samas kois, mastist alla kukkus, sai asi täiesti selgeks. Koi peale oli pandud needus. Rääkisime sellest kaptenile, palusime, et koi ära lõhutaks ja selle asemele uus tehtaks, kuid vana naeris meie kartuse üle ning munsterdas Bombays uue mehe. See oli ennelõunal, kui tüürimees uuele madrusele tema koi kätte juhatas ja too oma meremehekoti ruhvi viis, et hetk hiljem sealt välja hüpata, nägu valge nagu pleekinud purjelina. Läks otse kapteni juurde ja teatas, et tema selle laevaga merele ei lähe. Ka avansitähe andis tagasi. Meie muidugi kohe pärima, et miks siis sedasi — asjad juba ruhvi toodud ja äkki — ei lähe merele? Mees ütles, et parajasti kui ta oma kotti tahtis koisse panna, märganud ta seal lamamas meest, kellel olnud koolnu tardunud pilk ja suur verine auk peas. Tema pigistanud ehmatuse pärast hetkeks silmad kinni. Kui ta need uuesti avanud, olnud koi tühi. Et see väga paha märk olevat, võttis madrus oma meremehekoti ja läks. Kapten sõimas ning kirus, kadus siis maale ja tõi uue mehe, inglase Jimi. Jimile anti magamiseks sama koi, kuid ta ei näinud seal midagi kahtlast. Mõne päeva pärast, vaevalt olime otsad lahti andnud ja merele jõudnud, kukkus inglane bramraalt tekile. Kandsime mehe koisse, kus ta poole tunni pärast suri. Silmad jäid teisel surres lahti ja olid elutud nagu klaasmunad. Ta peas oli suur verine haav ... Kõik täpselt nii, nagu ilmus madrusele Bombays. Pärast seda juhtumit jäi see magamisase tööriiete ning vanade saabaste panipaigaks ja ruhvi tehti uus koi. Õnnetusi enam ei juhtunud.»

«Millest küll see võis tulla, et ühte hoiatati, aga teisele ei antud mingit märku?» imestas nooremmadrus Hämelainen.

«Jah, küsi nüüd, millest see tuli. Võib-olla hoiatati teistki kuidagiviisi, aga too ei saanud lihtsalt aru. Seda juhtub sageli. Kuulsime ju kõik, mis häält kajakad täna hommikul tegid, otsekui inimese häälega kaebasid ja nut-

sid. Keegi ei osanud sellest midagi välja lugeda ega arvata, aga nüüd on selge, et nad tahtsid puuseppa hoiatada. Jah, takkajärele oleme kõik targad . . .»

«Kajakad tundsid ette paha ilma saabumist, mitte puusepa surma,» ütles Peeter.

Pootsman ägestus. «Kas sa, poiss, ikka veel ei mõista, et vanakurat juba hommikust saadik meie laeva ümber luuras? Sa ise näitasid ju mulle seda allapoole pööratud mägedega saart. Küllap arvad, et see oli ka paha ilma ennustus? Ei, kulla vennas! Puha kuradi silmamoondus ja inimeste aru segiajamine. Mina olen sihukesi tempe ennegi näinud ja iga kord on pärast seda juhtunud õnnetus või tulnud raske torm. Miks siis meri kohe pärast puusepa surma vaibuma hakkas? Sai oma ohvri kätte. Seekord isu täis . . .»

Ruhvi põrandalt oli vesi peaaegu kadunud. Ka laev ei õõtsunud enam otsapidi, vaid rullus üha raskemalt poordidega. Ruhvi seinad näisid kordamööda põrandana ja põrand ning lagi seintena. Mehed klammerdusid kinni pinkidest ja laudadest, kuna need omakorda olid põranda külge kruvitud. Ruhvi seinad nagisesid ja oigasid. Järsku kuulsid kõik tumedaid lööke pootsmani kajutist. Madrused jäid vait ja kuulatasid. Pikkamisi kadus veri nende nägudelt, kollakas lambivalguses paistsid nad elavate muumiatena. Laeva kiikumise rütmis jätkusid tuhmid löögid vastu seina.

«See on eelmisel reisil maetud puusepa vaim . . . Enne surma peksis ta just samuti — peaga vastu seina . . .» sosistas pootsman kokkusurutud hammaste vahelt.

«Pandi teisele vist liiga vähe raskust kaasa, ei vajunud põhja . . . Nüüd triivib vooludega ega leia ookeanis rahu,» pomises Söderholm ja nihutas end vaistlikult Peetri selja taha.

«Läheks õige ahtrisse ja kutsuks kapteni piibliga . . .» kostis vana purjemeistri vaikne hääl nagu kaja. Ebausklik hirm haaras madruseid.

«Kes tuleb kaasa, ma lähen ja vaatan, mis seal lahti on. Võib olla, et mingi koisse jäetud ese veereb edasitagasi ja peksab laeva õõtsudes vastu seina,» pani Peeter ette. Kuid mehed vaatasid teda nagu pühaduseteotajat. Pootsmani kajutis on peale laiba veel endise puusepa

vaim, ja tema ütleb, et mõni ese ... Söderholm pani selja tagant vaigistavalt käe Peetri õlale ja sosistas:

«Ole mõistlik, Murd! Ega's sa vaimude vastu ikka saa — ole parem vait ja oota, kuni ise ära läheb ...»

Kuid Peeter ei soovinud oodata. Ta avas ruhvi ukse ja astus kaaslaste peavangutuste saatel tekile. Ilm oli vahepeal kottpimedaks muutunud, tuul peaaegu vaibunud. Surnud ummikas oli suur, kuid lauge. Purjed püsisid vaevalt pingul. Seistes kajutiukse ees, mille taga oli puusepa surnukeha ja meeste arvates ka veel kodukäija, pidi ta kokku võtma kogu tahtejõu, et mitte lasta hirmutundel võimust võtta. Ta loogiline mõistus ütles, et igal nähtusel peab olema oma loomupärane lahendus, kuid täna tundis Peeter eriti selgesti, et hirm ja ebausk on nakkavad ning hoolivad vähe mõistuse vastutöötamisest. Peeter vajutas otsustavalt lingile ja avas ukse. Mida ta kajutis nägi, oli siiski õudsem, kui võis arvata! Kois veeres edasi-tagasi puusepa laip, kelle pea laeva õõtsudes vastu meeskonna eluruumi õhukest laudseina põrkas, millest siis tulidki ruhvis kuuldud löögid. Peeter võttis pootsmani koi alt meremehekoti ja tööriided ning asetas need koolnu ja seina vahele nii, et laip ei saanud enam veereda. Läks siis tagasi ruhvi.

«Tänu taevale — tagasi tuli!» ohkas keegi.

«Sain kodukäijaga hakkama,» lausus Peeter.

«Kuidas ta välja nägi?» küsis pootsman. «Endisel puusepal oli suur arm üle parema põse ja veidi punakat helki juuksed ...»

Peeter ei jõudnud veel vastata, kui tekilt kostis äkki seilide laperdamist, purjekangaste kärisemist ja suurtükipaukudega sarnanevaid mürtsusid. Ruhvi uks kisti lahti ja sinna ilmus sidemadruse ehmunud nägu.

«Kapteni käsul kõik mehed purjesid koristama!» hüüdis ta ja kadus taas pimedusse.

Hirmus on, kui laev satub orkaani, igavalt ja masendavalt mõjub laevamehele parklaeva sattumine tüüne merega tuulevaikusesse, kuid kõige abitumana tunneb end meresõitja purjekal, kui tormijärgne tuul äkki täiesti kaob ning laev jääb surnud laineummika loopida. Nüüd ei takista purjedele suruv tuul enam laeva õõtsumist, hoopis vastupidi, — kogu taglase raskus annab rullumi-

sel ainult hoogu juurde, purjekas ei ole enam juhitav, ei kuula rooli ja langeb külglainet . . .

Sidemadruse sõnad panid mehed kohe unustama surnu ja kodukäijad. Laev oli raske laineummikuga vaikse kätte jäänud, juhtimisvõimetuna lappi lainet langenud, rullus tugevasti, — kordamööda kadusid kummagi poordi reelingud vee alla, ja siin polnud enam midagi mõelda. Purjede koristamine pidi sündima nii ruttu kui vähegi võimalik.

Tumedad varjud tõusid mööda vantisid üles, hargnesid raskelt õõtsuvatele raadele ja töötasid kõike jõudu kokku võttes. Pimedas hakati käsikaudu kinni panema alumisi tormipurjesid, mis olid märjad ja rasked. Kiitoude ja koordingutega pingutati puri küll raa alla kotti, kuid paindumatu purjelina üles raale tõmbamine ja kinnitamine nõudis üleinimlikku jõudu. Seilid peksid laeva õõtsudes edasi-tagasi ja takistasid tööd. Meestel valgus purjesid rebides veri küünte alla. Ülemine kroot-marsseil oli aga lõhki kärisenud. Selle laperdavad jäänused lõikasid madrused pussidega liiga seest välja ja heitsid üle parda.

Kaptengi oli pooltekile tulnud, käis rahutult ühest pardast teise ja heitis vahetevahel pilgu üles pimeduses kõrguvale taglasele. Tüürimehed kobasid käsikaudu vandikruvisid ja kontrollisid taakide pingulolekut. Plokid peksid vastu maste, veel kinni panemata purjed laperdasid ning paukusid. Vallid, halsid, soodid ja brassid lendasid vilinal edasi-tagasi.

Vähe enne õhtust kella kümnest vahivahetust saadi purjedega valmis ja enne pärisvahi algust jõudsid parema parda vahikorra mehed kambüüsis koka käest saadud paar lusikatäit suppigi alla neelata. Normaalset portsjonit ei saadud täna õhtul välja jagada, sest rullumise tagajärjel oli suur keedukatel peaaegu tühjaks loksunud, ainult mõne liitri suutis Ben päästa. Supilisaks anti soolaliha ja kuivikuid.

Südaööl hakkas kagust tuuleviru tegema. Nüüd oli vasaku parda vahi kord öösel koist välja ronida abiks purjesid juurde võtma. Lainetele risti puhuv tuul sundis mere peagi vaikseks ning juba kella kolmeks oli laev jälle täies purjes ja pidas taas sirget merekurssi otse

ekvaatori suunas. Süütult ja lõbusalt vulises täävi ees ookeanivesi, nagu poleks ta kunagi laevu uputanud ega meremehi surmanud. Ilm oli selginud. Mustja taeva taustal helkisid tähed mitmevärviliselt.

Tööst vabad vahimehed olid jälle paki alla kogunenud, kuid vestlus ei võtnud vedu enne, kui hakkas koitma. Aovalgus roomas mastidelt alla tekile, luuras ümber poordide ja hiilis ankrupelist mööda sinna, kus istusid madrused. Madalas pakialuses, kus võis käia ainult kummargil, küürutasid istuda või lamasid kümmekond habemesse kasvanud poolalasti meest, kes olid kurnatud tormi ajal ülejõu käivast tööst, näljased ja juba üle ööpäeva magamata. Niipea aga kui algava päeva valgus levis üle ookeani ja esemed hakkasid paistma loomulikkudena, kadusid pimeduse tontlikud varjud ning nendega ühes ka kõik salapärasus. Meestel pääsesid keeled hammaste tagant lahti.

«Oli teine eile ikka särts küll!»

«Noh, mere asi, või siin oma teha . . .»

«Ilm oli nagu mereilm ikka, aga näe, mehe tappis . . .»

«Vanuse pärast oleks ta aastat kümme küll veel võinud elada, aga . . .»

«Täna tema, homme mina . . .»

«Meri ei armasta vanu — tuleb ainult õigel ajal osata maale jääda.»

«Vana ta siis oli — vaevalt aastat kuuskümmend.»

«Või mis sa hing maalgi peale hakkad? Elatanud meremees ja vana lõbunaine — nendel on lips läbi.»

«Jah, eks ta ole — vanaduspensioni pole ei ühel ega teisel. Võib olla, et ongi õnnemees see, keda surm rammupõlves koristab — pole tarvis tunda vanadusevaevasid . . .»

Pootsman tõusis trossipuhi otsast püsti.

«Tarvis Virtanen viimse reisi jaoks valmis panna. Ega surnukeha nendes laiustes üle ühe päeva või laeval pidada.»

Kella viiest läks parema parda vaht puhkama. Vahivahetuse ajal jagas kokk kuivikuid ja musta kohvi. Ehkki meeste kõhud olid tühjad, oli uni tugevam näljast. Pooleldi puretud leivatükk suus, jäid nad magama, mõned ei puutunud sööki üldse.

Kella üheteistkümne ajal äratas sidemadrus mehed puusepa matusele.

Pootsman oli kajutikaaslase surnukeha laia plangujupi peale pikali asetanud ja siis ühes sellega valgesse purjekangasse õmmelnud. Laiba jalgadepoolsesse otsa oli kinnitatud raskuseks kotike, kus leidus mõne sülla pikkune raudketi-pundar. Leiparda äärde seadsid mehed kahest vaadist ja lauaotstest reelingukõrguse talasi, tõstsid puusepa sinna peale ning katsid ta Soome sinivalge riigilipuga. Ettevalmistused matusetalituseks olid tehtud. Kogu laevapere, välja arvatud roolimadrus ja vahitüürimees, kogunes krootmasti alla.

«Laev triivpakki!» Vokk- ja teise krootmasti purjed brassiti vastu-tuult ning purjekas jäi peaaegu seisma, triivis vaid vaikses tuules külgepidi. Paraadvormis ja piibel käes, astus kapten pooltekilt alla. Ta libistas tõsise, pisut klaasise läikega pilgu üle meeskonna, kõneles kõrgendatud häälel:

«Mehed! Meri on meilt ohvri nõudnud. Meist lahkus julge meremees, kes kuni viimse hingetõmbeni täitis oma kohust. Rahu tema põrmule! Siin, oma sõbra ja töökaaslase surnukeha juures tõotagem kõik oma südames, et ka meie teeme tulevikus oma tööd sama kohusetruult, nagu tegi seda lahkunud puusepp, sest keegi meist ei tea, millal meidki kutsutakse ära siit andma aru oma maapealsetest tegudest. Meie isa, kes sa oled taevas . . .»

Pärast palvust andis kapten käsu surnukeha matmiseks ookeani. Inglane Smith ja rootslane Lövgren tõstsid üles talasi otsa ja jalad ees libises laip lipu alt läbi — üle parda.

«Purjed tuulde brassida! Lipp üles mastitoppi!» käsutas kapten hariliku komandohäälega ja iga mees tõttas oma kohale. Varsti tegi «Viiking» jälle ilusat sõitu — üha kaugemale kohast, kuhu oli maetud üks tema meeskonnaliikmetest. Lipp, mis eilsest saadik lehvis pooles mastis, oli uuesti tenga tippu tõstetud, mis tähendas, et ametlik lein laevas on lõppenud ja elu purjekal kulgeb taas normaalset rada.

Pärast matusetalitust laskus kapten alla salongkajutisse, valas endale suure klaasi konjakit — seda pehmemat sorti — ja kummutas hommikul joodule lisaks. Siis

kirjutas ta napisõnalise kirja, mis järgmisest sadamast posti panduna pidi asuma teele Soome, ühte Helsingi agulimajja, kus oma meest ootas keegi vanaldane naine.

«Teatame kurvastusega, et 20. juulil 1930. a. suri Eric Gustavson ja Ko'le kuuluval p/l «Viikingil» reisil Rotterdamist Kalkuttasse laeva puusepp Vieno Virtanen. Kadunu maeti ookeani. Tema vähene järelejäänud varandus müüdi avansina võetud palga katteks.

Laevafirma nimel... (Mitteloetav allkiri.)

KAHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Pärast tormi jäid ilmad ilusaks ja «Viiking» sai kauaks ajaks rahulikku merd. Tõsi küll, tuuled olid muutlikud ja vaiksevõitu, kadusid vahepeal hoopis, kuid juhuslikke puhanguid kasutades tegi laev mõnikord päris parajat sõitu. Juba mitu nädalat polnud maad nähtud. Üha vesi ja ääretu ookean, millega meremees harjub niivõrd, et kõik mälestused sadamatest muutuvad kaugeteks unenägudeks. Mida lähemale laev ekvaatorile jõudis, seda laisemaks muutus ookean. Ainult väga pikkamisi purjekat kiigutav lauge põhjaummikas meenutas, et meri polnud oma tujusid päriselt unustanud ja et kusagil kaugemal puhus säre briis. Tuuled muutusid üha ebakindlamaks. Puhus kord siit, kord sealt, ja oli päevi, mil laev ei läbinud kahtkümmet miiligi. Niisugustel päevadel oli merepind nagu rasvakorraga kaetud, üksnes harvade tuulepuhangute mõjul ilmusid sinna üksikud tumedamad laigud. Päeviti kõrvetas pilvitust taevast tulikuum päikeseketas, mille lõõmas virvendas merest tõusev veeaur. Õõd olid soojad ja kutsusid oma vaikse iluga meremeeste hinges esile õhulised, ilma kindlate piirjoonteta igatsused. Kuid nii laisana, sõbralikuna ja ohutuna kui ookean näiski, jälgisid vahitüürimehed siiski kogu aeg horisonti, sest selles rajoonis esineb mõnikord äkilisi tormi-iile ning trombe, mis ootamatult saabudes võivad lõhkuda

purjed või laeva isegi ümber visata. Ettevaatuse pärast koristati öösiti ülemised purjed.

Elu pikareisipurjekal kulges tavalist rada. Enne vahikorrale asumist loputasid madrused end ruhvi kõrval asetsevas soolase ookeaniveega täidetud tünnis, mitte küll sellepärast, et nad niisuguse pesemise tagajärjel oleksid kes teab kui palju puhtamaks muutunud, vaid enam kombetäiteks. Ka pidi soolases vees pestud meremehe keha vanemate meeste juttude kohaselt paremini vastu panema lämmatavale soojusele, mis siinsetes laiustes tõesti liiale kippus minema. Kogu mere ja taeva vaheline õhuruum oli küllastatud kuumusest ja nähtamatust veeaurust, mis mõjus nõrgestavalt nagu saunaleil. Mehed higistasid varjatud kohas magadeski, kuid päikeselõõmas töötades jooksis igast poorist lausa vesi. Ent tööd oli enam kui tavaliselt. Muutlikkude tuulte tõttu pidid madrused raapurjesid lakkamatult tuulde sättima, mitu korda päevas vändama ja peale selle igal õhtul ülemised seilid kinni panema ning hommikul jälle juurde võtma. Kuna varustus niiskuse ja soojuse tõttu hallitama kippus, lasti laeva hoiuruumidest tuulutamiseks välja kanda kõik purjed, trossid, presendid ning muu purjekal vajalik pudipadi. Isegi ruhvi seinad, kapid ja meeste rõivad kattusid roheka hallitusega. Öösiti magasid madrused laadluukidel, kus neid mõnikord üllatas sagar troopikavihma. Vihm oli aga soe, ja kellel oli säilinud seebitükk, ei lasknud mööda juhust, et end üle hulga aja värske veega pesta. Kuumuse, higistamise ja kurnava töö tagajärjel lahjusid mehed ja näisid luukeredena. Ka vilets söök hakkas mõjuma. Eriti vastikuna tundus meestele tulisoolane sealiha, mis tekitas põletavat janu. — Kuid joogivesi tankides oli läägeks muutunud ja haises. Malaaria vastu ei antud «Viikingi» meeskonnale veini nagu teistel laevadel, vaid iga mees sai paar valget hiniinitabletti päevas. Kõigest hoolimata oli suurem osa madrustest veel tervise juures, ka polnud märgata erilist tujulangust. Sageli naerdi, naljatati ning haarati kinni igast vähemastki meelelahutusvõimalusest. Vesi ookeanis oli jahe ja meelitas suplema. Kui laev mõnikord vaikse sisse sattus ja ripnevate purjedega paigal seisis, tegi meestele isu üle parda hüpata ja kuumusest läbiküpsenud keha karas-

tada. Kuid ookeanis leidus haisid. Need röövkalad, kes ei pelga inimestki rünnata, armastasid ujuda laeva kiilvees ja pidasid muu saagi puudumisel jahti laevalt heidetud toidujäätmetele. Sageli võisid mehed näha haikala kolmnurkset seljauime lõikumas läbi veepinna.

Ka ookean elas oma igapäevast elu. Õhus lendasid lugematud kajakad, vuristasid noolkiired tormipääsukesed ja mõnikord õnnestus näha isegi suurt uhket laiali laotatud tiibadega liuglevat albatrossi. Kuna vahetult veepinna läheduses ujuvast haist kunagi ei õnnestu avastada muud kui musta seljauime-kolmnurka, siis lõbusad ja vallatud delfiinid seevastu ei kartnud endid näidata. Nende mängu ja akrobaatikanumbreid võisid madrused nautida tundide viisi. Delfiinid liiguvad karjakaupa. Nad armastavad üksteist taga ajada, veest kõrgele välja hüpata ja uperkuuti lüüa. Harilikult nad mängivad vööri ees või kõrval, seal, kus vahutab laeva käigust tekitatud lainetekeeris. Kui «Viikingi» madrused juba Rotterdamis oleksid mõelnud viletsale laevasöögile ja selle tagajärgedele, siis oleksid nad end kindlasti enne väljasõitu harpuunide, õngede, spinningute ja muude kalapüügiriistadega varustanud, et nende abil ise merest toidulisa hankida. Need vahendid aga puudusid ja nüüd pidid nad lihtsalt pealt vaatama, kuidas maitsev toit neil nina ees nagu õrrituseks uperpalli lõi. Küll katsusid nad mitu korda konksu otsa söödaks pandud lihatükiga kasvõi haid kätte saada, kuid kaval röövkala ei hakanud õnge. Täiesti ilma värske kalatoiduta ei jäänud mehed siiski. Nimelt juhtus, et öösiti allatuule poordis tekile kukkusid lendavad kalad. Nende liha oli maitsev ja teretulnud toidulisa.

Ühel hommikul enne kella kümnest vahivahetust äratas inglane Smith suure käraga parema parda vahi unest.

«Magate nagu vaalad ega ole teil aimugi, mis päev täna on! Kiiresti maast lahti!»

«Mis päev see täna siis ikka on? Ega's ometi viimaks kapteni sünnipäev? Kui nii, siis läheme viina nuiama!» küsis keegi huvitatult.

«Kuradile käigu kapten ja tema sünnipäev! Ei, poisid, täna toimub hoopis tähtsam ... Hoopis midagi muud ...»

«Sa ära mõirga siin nagu udupasun, vaid ütle parem selgelt välja, mis siis tänasel päeval on juhtunud,» nõudis taanlane Larssen, kes unest virgudes alati oli pahas tujus.

«Täna on ju neljas august!»

«Ja mis siis?» imestas Smithi kaasmaalane Birming.

«Täna põletame surnud hobuse naha.»

«Nii-nii ... vaata aga vaata, kuidas aeg on läinud.»

Vanemad mehed teadsid, milles seisnes surnud hobuse naha põletamine. «Viiking» väljus Rotterdamist neljandal juulil ja täna oli päev, mil avansina saadud kuupalk oli tasa teenitud. Tänasest päevast algas õieti teenistus. Võlg oli makstud. Seda raha, mis nüüd jooksma hakkab, juba kergemeelselt ära ei kulutata. Nüüd öeldakse: enam päevi merel — enam sterlinguid sadamasse jõudes. Ja Kalkuttast saadetakse siis raha koju vanematele, naistele-lastele ja ostetakse endalegi pühapäevariided. Kuid ainult üksikud jaksavad pidada merel antud lubadusi. Sadamasse jõudes voolab merel eluga riskides teenitud raha ikkagi sadamakõrtsmikkude, lõbunaiste ja teiste petiste taskutesse ning hea on, kui meremees ei unusta koju teatamast, et viibib veel elavate kirjas. Seda päeva, mil möödus kuu sadamast väljasõidust, märgiti vanasti kõikidel pikareisilaevadel vastava tseremooniaga. Nii ka «Viikingil».

Vahivahetuse ajaks oli pootsman hoiuruumist välja toonud vana värvitünni, kuhu topiti puuda paar tõrvatakku. Takud valati petrooleumiga üle ja tünn asetati ahtritekil reelingulatile seisma. Nüüd krapsas keegi tikust tuld ja süütas takud põlema. Samaaegselt tõugati tünn üle parda. Paks suitsusammas, mis vaikse tuuleõhuga tõusis längus üles troopikataeva poole, tähistas ääretul ookeanil kohta, kus «Viikingi» meeskonnal oli tasa teenitud avansina saadud palk ja algas päristeenistus.

Ei möödunud palju päevi «surnud hobuse naha» põletamisest, kui laeva ellu saabus uus ja veelgi tähtsam päev — ekvaatori ületamine. Seda päeva tähistati esmakordselt ekvaatorit ületavate noorukite meremehe-seisusse õnnistamisega — ristimisega.

Keskpäevase vahivahetuse ajal korjas pootsman kõi-

kidelt nooremmadrustelt nende teenistusraamatud. Ütles, et teeb seda esimese tüürimehe käsul, kes kavatsevat surnud puusepa asemele määrata ühe vanemmadruse, kuna vabanenud vanemmadruse kohale pandavat see noorem-madrus, kellel olla kõige enam meresõidupraktikat. Töö-staaži kindlaksmääramiseks olla vaja tüürimehele dokumendid ette näidata.

Õhtul kogunesid ruhvi kõrval asuvasse pisikesse poots-manikajutisse kõige vanemad ja kogenumad mehed — purjemeister Pekka, Pelle Storgrotten, Baker, Green ja Murd. Näis, nagu oleksid viimased kaks oma tüli juba ammu unustanud ja said nüüd teineteisega hästi läbi. Peetril polnud küll eelnimetatutega võrreldes väärikat vanust ega meresõidupraktikat, kuid ta oli kutsutud nõu-pidamisele lihtsalt sellepärast, et omas ruhvis üldtunnus-tatud autoriteeti ja temata nagu poleks olnud sünnis aru-tada kogu meeskonnasse puutuvaid küsimusi. Nimelt otsustati siin meremeesteraamatuis leiduvate andmete alusel, kes nooremmadrustest esmakordselt saabub maa poolitajale ja kes kuuluvad «ristimisele». Tüürimehe sõnade järgi pidi laev juba homme ekvaatori ületama. Enesestmõistetavalt ei kõnelnud Peeter meestele, et ta isegi saabub esmakordselt «päikese alla» ja õieti kuuluks samuti «enseldamisele».

Nõupidamisel otsustati, et «ristimisele» kuuluvad koka-abi Paul Stein ja laevapoiss Albert Stammer. Leidus veel teisigi, kes enne polnud ekvaatorit ületanud, kuid ei tahe-tud «ristitavate» arvu liiga suureks ajada ega elatanud meeste arvel nalja teha. Lepiti samuti kokku, missugust osa keegi «püha talituse» juures etendab. Õhtul jagas pootsman asjaosalistele välja maskeerimisvahendid: tõr-vatakke habemete valmistamiseks, rõivastuse jaoks pur-jeriiet, lõnga ja muud vajalikku. Öösel kirjutas Peeter, kes oli määratud «Neptuni sekretäriks», purjemeistri kajutis valmis «ristimistunnistused». Kaua peeti nõu nende sõnastuse üle, palju oli vaidlusi ja parandusette-panekuid, enne kui tõendid lõplikult valmis said.

Järgmisel hommikul saadi esimese tüürimehe käest teada, et laev ületavat ekvaatori kella üheteistkümne paiku. Hakati tegema vahetuid ettevalmistusi «ristimi-seks». Laeva vööris lasti trosside otsas alla, peaaegu vee-

pinnani, välispoordi värvimise juures tarvitatav talas. Pakile pandi valmis veetünnid, ämber rohelise seebiga, tekiharjad ja muud protseduuri juures vajalikud instrumendid. Vahitüürimees, kelleks juhtus olema Lenke, vaatas madruste askeldust ja naeratas. Kõik nad on vanad, karvasesse habemesse kasvanud mehed, kuid tunnevad lõbu poisikesetempudest.

Esimesel tüürimehel polnud midagi selle vastu, et kõik madrused peale roolimehe ja haige sakslasest nooremmadruse Weberi kella üheteistkümneks ruhvi ette vöörtekile kogunesid. Tüürimees Lenke, kes ise oli läbi teinud madrusepõlve karmi kooli, austas meremeeste kombeid ja peale selle oli iga väiksemgi vaheldus pikal mereteisil teretulnud. Paljud nooremmadrused, rääkimata vanematest meestest, teadsid, mis on teoksil. Isegi kokapoiss Steinile oli keegi asja ära seletanud, muidu poleks ta püüdnud end kambüüsi kõrval seisvate tünnide vahele peita, kust ta suure otsimise peale leiti ja teiste sekka tiriti. Ainus, kellel polnud aimugi eelseisvast «enseldamisest», oli laevapoiss Stammer, kes oma ümmarguste silmade uudishimuliku pilguga jälgis, mis pakil sündis.

Tuul oli tasane, päike kõrvetas peaaegu seniidis ja ilm oli püha toimingu sooritamiseks kõigiti soodus. Kui kõik olid koos, tõusis Pelle Storgrotten ankrupeli peale püsti, võttis piibu suust ja hakkas kõnelema, püüdes jäljendada meremeestekirikus kuuldud õpetaja tooni:

«Armas kogudus! Ma ei hakka teid noomima teie pattude pärast, sest õigemaid mehi kui meie oleme, pole teisi siin ilmas. Meie saame ajalikus elus kätte kõik põrgupiinad ja pärast seda, kui meil ükskord laine üle pea kokku lööb, lendavad meie hinged kajakatena paremasse sõiduvette, kus igavesti puhuvad soojad passaattuuled ja kus meremehed mitte ainult sadamas ei joo, vaid kus pummeldamine ühes kaardimänguga on ka merel igapäevaseks asjaks. Kuid kõiki neid hüvesid saab pärast surma maitsta vaid korra ja kombe kohaselt ristitud meremees, kes merejumal Neptuni poolt on pühasse meremeheseisusse vastu võetud. Teen teile ühtlasi teatavaks, et täna on meil suur ja tähtis päev. Nimelt täna sõidab «Viiking» päikese alt läbi, ja siis hakkame maakera teise otsa poole purjetama. Maailma algusest saadik on mere-

jumal Neptun ise külastanud kõiki laevu, mis saabuvad ekvaatorile, et võtta vastu oma kuningriigi alamaks uusi mehi. Palvetagem kõik meremeeste jumala, ookeanisügavuste ja kõigi kalade valitseja poole, et ta ilmuks ka meile ning ristiks meremeesteks laeval leiduvad josplid, kes täna esmakordselt päikese alla saabuvad.»

Nooremad mehed naersid ja mõned hüüdsid kõnelejale julgustavaid sõnu:

«Lase edasi! Sinust saabki vanas eas pastor!»

«Justament nagu kantslilt!»

Vanemad mehed aga muigasid ettevaatlikult, sest sõnademängust tekitatud lõbutunnet kippus summutama ebausklik kahtlus, et äkki Pelle läheb liiale ja võib viimati oma lõhverdamisega vaimusid pahandada. Kuid Pelle, kes isegi pisut uskus kotermane ja muid vaime, oli hoogu sattunud. Ta palvetas:

«Armas Neptun, kes sa elad sügavustes! Võta ka täna oma vanu konte vaevata ja ilmu oma hiilguses meie «Viikingile». Siin leidub paar meremeheseisusse pühitsemata mehepoega, kes on veel puha paganad. Võta neid enseldada peli alt läbironimise, tenga tipu suudlemise, habemeajamise ja püha ristimisega. Aamen!»

Veel enne, kui Pelle jõudis lõpetada, kostis kliiverpoomi alt veesolinat, ähkimist ja sügaval bassihäälel kirumist:

«Nende kahe neetud säinapoja pärast uju nüüd kümne versta sügavusest üles! Aga mis sa nendega ikka ära teed. Ega's enseldamata või jätta!»

Ja merest roniski pakile üleni märjas presentülikonnas, kummist meresaabastes, vett tilkuva mererohust habemega merejumal Neptun. Tema järel astus üles laevale kahe meetri pikkune koletis, kelle nägu oli süsimust ja peas purjeriidest valmistatud hiigelmõõtudega südvester. Viimasena saabunu kaenlas oli harjavarrest sulepea, mille otsas oli vanast labidast väljataotud sulg.

«Küll on ikka vägev Neptun, ja missugune kirjatoimetaja tal veel kaasas on!» sosistasid mehed.

«Tasa! Neptun tahab kõnet pidada.»

Merejumal astuski kõikuval madrusekõnnakul paki keskele, tõmbas saapasäärest paberilehe, silmitses seda hetke ja hakkas Charley häält meenutava bassiga rääkima:

«Täna hommikul ookeani põhjas jalutades, just hommikusel kalade ülelugemise ajal, langes minu peale mingi vari, nagu oleks suur laialisirutatud tiibadega lind üle vee lennanud. Arvasin kohe, et küllap seal vist jälle mõni laev on ekvaatorile saabunud. Saatsin jalamaid ühe hai paari delfiiniga asja kontrollima. Nad saabusid varsti tagasi ja teatasid, et üleval veepinnal sõitvat vana tuttav park «Viiking», kuid seekord uute meestega, kellede seas leiduvat paar senini pühasse meremeheseisusesse vastuvõtmata paganat. Selleks et vaadata, mis mehed seekord «Viikingil» sõidavad ja, kui võimalik, need ristimata josplid oma kuningriigi alamaiks munsterdada, võtsingi ette pika tee merepõhjast siia. Säh, kirjatoimetaja, sul on noorem silm, loe õige ette nende sellide nimed, kes täna esmakordselt saabusid päikese alla.» Neptun ulatas saapasäärest võetud paberilehe oma sekretärile, kes kuulutas:

«Need ristimata paganad, kellede hingeõnnistuse ja meremeesteks enseldamise pärast vana Neptun ise on roninud välja jahedast veest, põletama end selle neetud troopikapäikese alla, on koka abi Paul Stein ja laevapoiss Albert Stammer — mõlemad Hollandi kodanikud.»

«Minu juurde, josplid!» käratas Neptun.

Stein astus päris vapralt merejumala palge ette, kuna teine «jospel» püüdis meestejõugust välja trügida ja ahtri suunas jooksu panna. Stammer arvas seekord päris õigesti, et sellele tseremooniale järgneb jälle vist mõne veidra ja igivana merekombe täitmine, mis alati valmistavad vaid ebameeldivusi ning panevad tema madruste ees piinlikku seisukorda. «Ega's ma ole mõni nendesugune, et pean kõiki rumalusi kaasa tegema,» mõtles sukavabrikandi poeg ja püüdis põgeneda. Kuid madrustest moodustatud poordist poordi ulatuv poolring sulges tal tee. Enseldamisest ei pääsenud keegi. See viidi läbi kasvõi vägisi. Seda taipas lõpuks ka Stammer. Joosta polnud õieti kuhugi. Pooltekil jalutas tüürimees Lenke, kes juba esimesel päeval pärast väljasõitu laskis, arvestamata igasuguseid seadusi, konfiskeerida tema toiduained. Sellelt polnud kaastunnet loota. Merejumalana esines Green, kelle rusikat Stammer hästi mäletas. Eestlane Murd aga, kelle kaasabil ta sai inglaselt tagasi

vihmariided ja kes tema eest mõnikord oli sõna kostnud, täitis merejumala sekretäri kohuseid. Ei! Põgeneda ei ole kuskile, abi pole kelleltki loota. Stammer astus pikkamisi ja vastutahtmist Neptuni ette. See silmitses hetke noori meremehenime taotlejaid ja käratas nii hirmsa häälega, et poiste südamete alt külm judin läbi lõikus:

«Kõigepealt, josplid, mulle paistab, et olete end laevatoiduga liiga rasva söönud. Paksuks olete läinud! Õige meremehe kohus on aga hoida reederi proviisi enam kui oma tervist, ja kui leidubki keha peal kübe rasva, siis see troopikas välja higistada. Teeme proovi! Marss, peli alt läbi!»

Ankrupeli meetrise läbimõõduga tammepuust pakk, mille ümber oli kolm keerdu ketti, asetses tekist vaevalt kümne tolli kõrgusel. Et poistel kergem oleks pelipaku ja teki vahelt läbi roomata, oli niihästi paku alumine külg kui ka tekk juba enne rohelise seebiga kokku määritud. Stein, kes oli saleda kehaga, libises peli alt läbi nagu angerjas. Välja tulles olid tal kõht ja selg küll seebiga koos, kuid katse oli õnnestunud ülihästi ja Neptunil polnud põhjust kahtlustada ristitavat liigsöömises. Tüse Stammer aga mõõtis silmadega vahemaad ja kõhkles.

«Kui sa, söödik, muidu peli alt läbi ei mahu, siis otskaela ja laeva järele puksiiri, kuni venid välja nagu soolikas!» ähvardas merejumal ja haaras tekilt soodiotsa. Stammer, kes oma kogemustest vägagi hästi teadis, et Green tühje sõnu ei pilla, laskus hirmuga kükakile ja hakkas peli alla ronima. Ronimine läks aga Neptuni meelest liiga aeglaselt.

«Pootsman! Rohkem seepi!»

Suure tekiharjaga pintseldati siis sukavabrikandi hellanahaline poeg peast kuni varvasteni rohelise seebiga üle ja lõpuks ta libiseski päris libedasti läbi.

«Kirjatoimetaja, märgi üles, et Stammer on meremehe kohta liiga paks ja kõlbab ennemini maale kaupmeheks või mõneks muuks nahanülgijaks,» porises Neptun ja andis poistele uue käsu:

«Nüüd mõlemad üles masti nagu issanda välgud! Stein istugu krootroiltenga nupule ja Stammer seisku püsti ülemise vokkbramraa nokal. Vaatame, kuidas teil jul-

gust jätkub. Kes proovi läbi ei tee või kellel seejuures kõht lekiks läheb, sellest meremeest ei saa.»

Stein pani orava väledusega vante mööda üles, kuna aga Stammeri öökullisilmad hakkasid pilkuma nagu harilikult, kui olukord muutus keeruliseks. Ta vaatas üles masti otsa poole, mis paistis hirmuäratavalt kõrgena, ja siis Neptunile, kelle välimus pani teda õudusest värisema.

«Mu pea hakkab üleval ringi käima,» halises Stammer.

Merejumal tõstis oma kaks hiigelrusikat nagu needmiseks üle pea:

«Tõesti, tõesti, mina ütlen teile, et mere ja taeva vahel ei pea leiduma memmepoega, kes ei julge üles masti ronida! Ütle mulle, Stammer, mis ajas sind ära kodust vanaema seelikute ja isa rahakoti juurest? Oma habeme juures vannun ma, et kui sa peaksid end veel kord ekvaatoril näitama, siis visatakse sind üle parda ookeani, kus lõbusad röövelhaid su paari silmapilguga nahka panevad. Mine tagasi Haagi, oma isa sukavabrikusse, õgi tordiviilukaid ja rüüpa vahukoort. Kirjatoimetaja, märgi üles, et laevapoiss Stammer ei julgenud masti ronida.»

Neptuni sekretär kritseldaski midagi oma labidast sulega paberitükile.

«Kiilu alt tuleks see poiss läbi tõmmata!» soovitas keegi madruste hulgast.

Vahepeal oli Stein, hoolimata sellest, et ta käed ja riided rohelise seebiga koos olid, roninud üles roiltenga tippu ja istus kajakana viiekümne meetri kõrgusel peenikesel mastinupul.

«Tule alla!» hõikas merejumal Steinile ja pöördus meeste poole: «Nüüd õpetame poistele ka veel habemeajamise-kunsti selgeks, siis võib ristima hakata.»

Pärast seda, kui Stein oli alla laskunud, asetati poisid pingile istuma ja pintseldati nende näod tõrva ning rohelise seebi seguga üle. Seejärel kraapis pootsman need suure puumõõga taolise habemenoaga puhtaks. Stammer, kelle nägu pootsman eriti ohtralt pintseldas, puristas ja aevastas. Nüüd olid poisid üleni rohelise seebiga koos, enseldamisest väsinud ja nende näod tõrvast kriimud, sõnaga — ristimiseks valmis. Nad käsutati istuma

suurele veetünnile, kuhu viis pardatrepp. Tünni peal oli plank ja üle kõige purjekangas. Seal oli ka ämber «pühitsetud» ookeaniveega. Ristitavad istusid kõrvuti tünniotsale asetatud plangule ja ootasid, mis edasi järgneb. Stein teadis, et enseldamine läheneb juba lõpule ja tundis südames rõõmu, et järgmiste ristsete puhul laeval tema pole enam ristitav, vaid juba «vana meremees», kes võib madrustejõugust hüüda: «Kehvasti teed — kuluks õige kord kiilu alt läbi tõmmata, nagu vanal ajal tehti, kuid mind enseldati.» Ent Stammer piilus kord vasakule, kord paremale ja mõtles, et seni pole vigagi, aga küllap kõige hullem on ikka veel ees. Neptun võttis veeämbri ja kavatses hakata ristilapsi üle piserdama, kui ta pikk sekretär äkki tõmbas poistel laua istumise alt ja mõlemad kukkusid üle pea veega täidetud tünni. Sellega oligi enseldamine läbi ja meeste rõkkava naeru saatel ronisid poisid solistades tünnist välja. Ka Neptun ise naeris ja peksis lõbu pärast käsi vastu põlvi.

Äkki karjus keegi: «Stammerit ei oleks ju tohtinud ristida, sest ta pole katseid sooritanud.»

«Peske talt püha vesi uuesti maha!» hõikas teine.

Laevapoisile, kes eksikombel oli püha ristimise osaliseks saanud, valati kümmekond ämbritäit harilikku ookeanivett kaela ja loeti, et ristimine on tühistatud. Tõendi meremehe nime kandmise õiguse kohta sai ainult Stein ja see oli järgmine:

Tunnistus

Käesolevaga tõendan mina, kõigi merede ja vete kuningas Neptun, et selle tunnistuse ettenäitaja Paul Stein on 10. augustil 1930. a. kõigile meretavadele vastavalt madruseseisusesse vastu võetud ning et teda enam keegi ei tohi jospliks nimetada. Kõik katsed sooritas Stein hästi ja tõendas sellega, et teda igasuguste meremehetööde juures kasutada võib. Peale selle on käesoleva tõendi ettenäitaja, harkisjalu ja käed tööpükste taskus, andnud pühaliku lubaduse jääda elu lõpuni eeskujulikuks meremeheks: naerda, kui kõik nutavad, olla lõbus ka siis, kui kõht on tühi, hea isuga süüa troopikas tulisoo-

last sealiha ja ussitanud kuivikuid ning juua mõnuga peale halvaks läinud vett. Sadamasse saabudes on ta lubanud olla maias viina peale, suitsetada ja pidada lõuas tubakat. Rõõmuga merele minna ja kurvana sadamasse saabuda. Et maailmas oleks vähem meremeheleski, tõotas selle tõendi omanik eluajaks poissmeheks jääda ja sadamates sõbrustada ainult meremeestele määratud ajutiste naistega. Lõpuks on käesoleva tõendi ettenäitaja lubanud enne kõrgesse ikka jõudmist lasta end lainest üle parda uhtuda, sest vana meremees ei kõlba enam kusagile ja raiskaks ainult asjatult reederi kallist leiba.

Neptun — merejumal.
Delfiin — sekretär.

Pärast ristimistunnistuse kättesaamist läks Stein ahtrisse esimese tüürimehe juurde ja tuli varsti tagasi pudeli džinniga, mille ulatas Neptunile. Saanud pudeli, kiskus merejumal eest habemetordi, mille alt tuli lagedale Greeni irvitav nägu. Kuna džinni oli vähe ja kõigile poleks jätkunud, lubasid madrused terve pudelitäie Charleyle, kes selle ühe sõõmuga ära jõi. Troopikakuumusest nõrgestatud organism aga ei talunud alkoholi ja juba poole tunni pärast magas Green laibana kois.

Õhtul tõusis nõrk briis ning purjekas tegi peaaegu kuus sõlme tunnis. Päike laskus tuhmpunasena pilvitu horisondi taha. Ruhvis oli kuumuse tõttu võimatu magada. Kõik vabad mehed pikutasid laadluukidel, kus oli veidi jahedam, kuid siingi tegi soojus liiga. Isegi palavikuhaige Weber lamas tekil. Ainult Green jäeti ruhvi koisse, sest nagu Baker ütles, olla higistamine pohmeluse vastu kasulik.

Öösel pikutas Peeter ühes Bakeri, Smithi ja Larsseniga tekile laotatud purjel. Uni ei tulnud. Peeter vaatas tähistaevasse. Siidpehme tuul puudutas vaevaltmärgatava sooja paitusena meremehe nägu. Peetrile meenus hüvastijätt Leenaga Tallinna kail. Nad olid seisnud lähestikku ja Leena kuum hingeõhk vastu ta põske oli tundunud samasuguse troopikatuule hellitusena. Leena! Leena!

Peeter sulges silmad ja nägi kujutelmas voodit väikeses toas Kalamaja tänaval, kus õhukese lina all magas Leena, kelle nisukarva juuksed langesid kosena valgele padjale. Tütarlapse käed olid sirutatud üle pea ja ta rind liikus ühtlaselt. Ta silmad olid suletud. Poolavatud huultelt kuuldus sosin: «Peeter! Me igatseme mõlemad teineteise lähedust, teineteise armastust, miks viibid sa nii kaugel? Miks sa ometi minu juurest lahkusid? Tule tagasi! Tule kiiremini!» Peeter oigas otse füüsilisest valutundest ja hüppas püsti. Läks ruhvi ukse juures asuva tünni juurde ja loputas end üleni mereveega. Ei, niisugusel ööl ei tohi lasta mõtteil vabalt kurssi valida, neid peab kainemasse sõiduvette suunama. Meeste juurde tagasi tulles kuulis Peeter Bakerit rääkivat:

«... Muidugi, merel muutub elu pikapeale üksluiseks ja sellepärast ongi välja mõeldud mitmesugused naljad, mis on muutunud tavadeks, nagu see ristiminegi. Aga see tänane enseldamine oli ainult naljategemine. Tol ajal, kui mina esimest korda päikese alla purjetasin, tehti seda hoopis teisel kombel. Sõitsin ühel teeklipril India vahet. Klipri tüüpi laevad olid uhked purjekad: kerge saleda ehitusega ja hea minekuga. Paraja purjetuulega oli meil viisteist sõlme naljaasi... Enamikus olid need kolmemastilised täislaevad, kus igas mastis asetsesid raad või nagu skandinaavlased neid kutsuvad — fullriggerid. Vedasime Tseilonist teed Inglismaale. Tol ajal veeti noort meremeest vähemalt pool miili laeva taga puksiiris ja tõmmati paar korda kiilu alt läbi enne, kui Neptun ta kõlblikuks tunnistas. Nüüd aga, kas oskad ujuda või ei — pole merejumala asi... Tõsi küll, juhtus ka, et mees uppus... Sel juhul öeldi, et kui ta seda mõnd minutit vee all välja ei kannatanud, poleks tast tühjast siis meremeest ka saanud...»

Inglane jäi vait, keegi ei viitsinud oma arvamist avaldada ja nii jutt soikuski.

Peetrile meenus ammu kuuldud jutustus vanaisalt. Aastat viiskümmend tagasi ajanud tuul Taani randa kolmemastilise Heinaste meeste jantsi, mille kogu meeskond, arvult seitse meest, leitud pardal tapetuna. Kõik olid pussiga surnuks torgatud. Kapten leiti koist, noahaav rinnus, pootsmani laip ruhvist, roolimadrus rooli-

ratta kõrvalt ja ülejäänud mehed, peale tüürimehe, tekilt surnutena. Tüürimees aga oli surnuks pistetud oma kajutis läbi illuminaatori, pootshaagi otsa kinnitatud pussi abil. Laeval puudus päästepaat ja laevapere noorim liige — laevapoiss. Teda hakati otsima, kuni leiti, ja siis ta tunnistaski üles kogu loo. Meeskond käitunud laevapoisi suhtes äärmiselt toorelt. Enseldamisel ujutatud teda laeva järel, tõmmatud kiilu alt läbi, tõrvatud alakeha ja tehtud sada muudki imet. Selle eest tõotanud ta kätte maksta, ja soodus juhus avanenud Põhjamerel, mil ilusa ilma tõttu suurem osa meeskonnast maganud. Enamiku tapnud ta une pealt, ainult ühe madruse ja tüürimehega olnud veidi enam tegemist, eriti tüürimehega, kellel õnnestunud põgeneda oma kajutisse ja uks seestpoolt lukku keerata. Laevapoiss purustanud kajuti pullisilma, sidunud pussi pootshaagi varre otsa ja hakanud läbi illuminaatori tüürimeest torkima, kuni see hinge heitnud. Viiranud siis päästepaadi alla ja sõudnud randa, kus pärast mõnepäevast hulkumist tabati. Vanaisa jutu järgi olla tapja kohtu poolt eluajaks sunnitööle mõistetud. Peeter oli õige noor, kui kuulis seda lugu ja jutt avaldas talle sügavat muljet. Nüüdki, kui mõtles sellele, jooksis külm värin üle ihu.

Peeter lamas jälle tekile laotatud purjekangal ja jälgis ainiti mastitippu, mis tasa heljus tumeda tähistaeva foonil... Tänaselt «Neptuni sekretärilt» polnud oodatud, et ta ise alles esimest korda üle ekvaatori purjetab. Ja Peetril oli nagu pisut kahjugi, et Neptun ka teda polnud vastu võtnud «pühasse meremeheseisusse».

KOLMETEISTKÜMNES PEATÜKK

Suvekuudeks rohelisse uppunud Hiiumaa ainus alevike, Kärdla, oli peidetud paplite, pärnade, saarte ja sirelite merre. Selles loodusliku ilu üliküllusses lössitasid inetud ühekorruselised puust elumajad, millede õlg- või sindlikatused olid kaetud paksu samblakorraga. Vanad mahalangenud tarad, rohtukasvanud tänavad, millel

puudus igasugune liiklus ja kartmatult vidistavad linnud puude otsas, tekitasid mulje, nagu oleks alevike juba aastate eest inimeste poolt maha jäetud. Ainsaks inimolevuste eksisteerimise tunnuseks sel südasuvisel keskpäeval Kärdlas oli üle puudesalu ulatuvast nooljast kalevivabriku korstnast väljuv längus suitsuvine, mis laisalt mere poole hajus.

Kogu see mahajäetuse-tunne oli aga hetkeline. Kellel oleks piisanud püsivust Kärdla elu vaatlemiseks, oleks näinud, et harva, väga harva väljus tänavale kaelkookude ja ämbritega varustatud vanaätt või eideke selleks, et tuua allikalt vett. Need vanad inimesed, keda kalevivabrik pärast neist elumahla väljapigistamist oli kui tööks kõlbmatuid kolikambri heitnud, näisid niisama luitunutena ja sammaldunutena nagu nende elamudki ning sobisid suurepäraselt kokku aleviku üldpildiga. Nad liikusid nii tasa ja käratult, et linnudki neid ei peljanud, vaid jätkasid sädistamist, mõned vallatumad laskusid ämbrite täitmise ajal isegi kaelkoogu kaarele ning jälgisid kord ühele, kord teisele poole pead kallutades vee jooksu allikast. Häid joogiveeallikaid leidus Kärdlas palju, mille tõttu kaevusid seal ei tuntudki.

Ent ootamatult vaikis lindude mitmehäälne vidin. Siitsealt kostis kuldnoka kurguhäälne hoiatushüüe või linavästriku pahane tiuts. Tänaval tõuke otsivad varblased lendasid vurinal puude latva ja piilusid sealt, lehestiku varjust, uudishimulikult alla. Iidsete paplite kroonid hakkasid ärevalt sosistama. Pärnad liigutasid juhuslikus tuulehoos üllatunult okstega. Pidi olema juhtunud midagi, mis väljus Kärdla igapäevasuse raamidest. Ja oligi . . .

Mere poolt, põlispuude all looklevat rada mööda ruttas alevi poole noor naine, kellel oli seljas õhuline lillelise mustriga kleit, mis jättis paljaks ta kaela, käsivarred ja sukkadeta saledad sääred. Tütarlaps ei käinud ega jooksnud, vaid otse tantsiskles puude all edasi, keerutades tuulikutiiva kombel paremat kätt, milles hoidis märga supelkostüümi. Ta tumeblondidel juustel sädelesid merevee piisad. Neiu ilmest ja liigutustest võis välja lugeda, et ta oli ülemeelikult rõõmus.

«Süda, see ihaldab laineid . . .» ümises noor inimole-

vus ja linnud, kes niisugusest muusikast lugu pidada ei osanud, hüppasid puude oksi mööda kartlikult kõrgemale.

Peale hea enesetunde, suurepärase ilma ning äsjase karastava supluse oli Leenal muidki põhjusi, mille üle rõõmus olla. Esiteks oli ta alles paari nädala eest lõpetanud gümnaasiumi *cum laude*. Teiseks oli sügisel ette näha sõit terveks aastaks Inglismaale. Tõsi küll, seal tuleb tal majateenijana mõne rikka tuusa juures ilma palgata rassida, kuid otsida Eestis tööd kaubanduse alal, oskamata laitmatult inglise keelt, oli niisama hea kui jalutu läheks end kirjakandjaks pakkuma. Koha muretsemise eest Londonis hoolitses saatkond, kuid välispassi hankimiseks ja reisikuludeks oli ikkagi palju raha vaja. Onu müüs tsaariajast säilinud kuldmündid ja komplekti kunagi välismaalt ostetud lukksepa-tööriistu. Viis täikale ülikonna. Ühel päeval teatas, et vajalik summa on koos ja lisas: «Mine siis, tüdruk, ja õpi inglise keelt, aga õpi hukka mõistma ka kõike paha, millega sa seal rikastes perekondades kokku puutud.»

Vana hea onu! Pelgad, et võtan sealt halba eeskuju. Tühi kartus! Kui palju kordi oli kasuisa talle kinnitanud: «Ära unusta, et oled töörahva laps — kuhu nemad, sinna sinagi . . .» Tean isegi, et minusugustel tuleb loota ainult oma kätele ja mõistusele, mõtles Leena. Ehkki tüdrukul polnud kaugeltki veel kõiges sama teravat ja arusaajat pilku nagu ta onul, tundis ta ikkagi, et temale sooviti ainult head ja et igal sammul ümbritses teda kasuisa hool. Jah, onu Otto oli hea inimene! Olnuks Leenal tõeline isa, poleks ta kindlasti tedagi jaksanud rohkem armastada.

Lühikese puhkeaja veetis värske küpsustunnistuse omanik nüüd vanaema juures Kärdlas.

Kuid oli veel üks asjaolu, mis Leenal õieti õnne üle ääre ajas, ja nimelt: Peetrilt saabus tänahommikuse postilaevaga kiri. See oli küll lühike ja asjalik nagu kõik eelmisedki, kuid . . . igal juhul Peetrilt. Leena istus teeraja ääres asetsevale pingile ning võttis põuest välismaiste markide ja postitemplitega varustatud ümbriku, et veel kord lugeda neid lihtsaid, armastatud inimese käekirjaga kirjutatud ridu.

Hommikul pärast seda, kui vanaema oli toonud postkastist selle kirja, oli Leenal korraga hakanud nii kuum, et pidi jooksma merre end jahutama. Rannaliival istudes oli ta selle esimest korda läbi lugenud, nüüd, rahunenult, lootis ta kaugelt saabunud sõnumi sisust täielikumalt aru saada.

«Tervist, Leena!» luges tütarlaps esimeselt realt ja mõtles, kui palju soojemana ja lähedasemana oleks kirja asjalik sisu tundunud, kui Peeter oleks alustanud sõnadega «armas Leena» või vähemalt «kallis kooliõde». Luges edasi: «Täna on mu meel nii rõõmus, et kui oleksid käeulatuses, siis võtaksin sind sülle ja suudleksin . . .»

«Ei saa sinust süllevõtjat, ole sa heas või pahas tujus,» mõtles tüdruk ning punastas, meenutades nende esimest ja ühtlasi ka viimast suudlust, mis sai teoks Võrgusaare maantee ääres mitme aasta eest. Sellekski oli Leena ise algust teinud . . . Neiul oli hea meel, et Peeter sai koha, kuid kirja edasine sisu ei lohutanud teda kuigi palju. Kogu see jutt purjelaevadest, kaugesõidust ja merepraktikast tähendas, et Peeter avastas iga päev uusi huvialasid, sukeldus üha enam meremehekutse üksikasjadesse ning . . . kipub pikapeale unustama rumalat Kärdla tüdrukut, kellel juba tuhandete kilomeetrite tagant saadetud kirja nägemisest hakkab vaheldumisi kuum ja külm.

Päris kirja lõpus seisis lause, mille Leena mitu korda läbi luges: «Minu kavatsus on purjetada mõni aasta kaugesõidus ja siis tulla Tallinna merekooli.» Mõni aasta . . . See võib tähendada kaks, kuid niisama hästi kaksteist aastat . . . Ei, kõige meeldivam oli ikkagi Peetri esimene kiri: «Kõrgestisündinud ja kõigi poolt lugupeetud vooruslik neitsi . . .» Leena sulges silmad ja naeratas. Ohkas siis ja hakkas kirja hoolikalt kokku murdma. Äkki langesid ta kätele jämedad vihmapiisad ja neiu vaatas imestunult üles taevale, mis ootamatult oli kattunud kõuepilvedega ning näis puuokste vahelt musta- ja hallilaigulisena. Linnudki olid lakanud sädistamast ja vaikus tundus kuidagi rusuvana. Korraga lõikas sellesse helitusse loodusesse äikesemürin, mis veeres kõmisedes mööda laotust. Tütarlaps peitis kirja põue

ning lippas kergejalgselt nagu hirv mööda parki läbivat teerada alevi keskuse poole.

Jõudnud madala barakitüüpi vabrikutööliste majani, kus elas vanaema, oli ta läbimärg. Kui poleks hakanud sadama, ei oleks Leena enne õhtut koju läinudki, sest ta pea oli täna täis mõtteid, milliseid ei saanud kellegagi jagada — igal juhul mitte vanaemaga, kellele ta kunagi polnud suutnud avada kogu oma südant. Kas sõltus see nende suurest eavahest või millestki muust, ei osanud tüdruk endale aru anda. Võib olla tuli see sellest, et vanaema ise oli kinnise iseloomuga. Ta pilk oli alati valvas ja umbusklik ning see jälgis tüdrukut kõikjal. Leena tundis ta uurivat vaadet endal ka siis, kui seisis seljaga vanaema poole. Igast oma sammust oli ta pidanud aru andma ning eriti valus oli see, et vanaema ei sallinud Peetrit. Algul, kui nad olid veel päris lapsed, leppis vanaema nende sõprusega pilkavalt naeratades, kuid pärastpoole keelas Leenal ära igasuguse kokkupuutumise temaga väljaspool kooliruume. Tüdruk pidi appi võtma kangekaelse vaikimise, et pääseda vanaemale vastamisest, mis puutus vahekorda Peetriga. Kuid vanaema oli ikkagi mingil arusaamatul kombel kõigest teadlik ega väsinud rääkimast tütarlaste raiskuminemisest ja poistega ringiajamisest, mis hästi ei lõppevat. Leena oli õnnelik, kui sai onu juurde Tallinna ning pääses vanaema kahtlustava silma alt. Tüdruk oli aga samuti teadlik sellest, et vanaema soovis talle omal viisil kõige paremat ja pidas oma kasvatusmeetodit muidugi ainuõigeks.

«Kus sa mul jälle ringi luusisid — näe, mis nägu su uus kleit nüüd on!» tõreles vanaema Leena tuppa astudes. Ta oli heegelnõela ning pitsirulli sülle lasknud ja vaatas tüdrukut üle prillide.

«Suplemas käisin, vanaema.»

«Kleidiga või?»

«Ei! Tagasiteel hakkas sadama ja . . .»

«Eks siis märganud ka õigel ajal tulema hakata . . . Ja mis patisaksa sa siin mängid, nagu mõni krahvipreili . . . Et võtaks vardad kätte, teeks midagi näpuvahel . . .»

Leena läks sirmi taha, riietus ümber ja asetas supel-

kostüümi ühes märja kleidiga pliidi kõrvale nöörile kuivama. Vanaema vaikis hetke ja lausus siis päris leplikult:

«Söö ometi, Leena — supp pliidil veel soe...» Jätkas aga samas irooniavarjundiga hääles: «Hommikul ajas see kiri sulle niisuguse kiire peale, et unustasid söögi hoopistükis... Kellelt see niisugune Hollandimaa markidega võis olla? Minu teada pole meil seal kandis sugulasi ega tuttavaid...»

Leena mõistis, et vanaema oli juba taibanud, mis sorti kiri see võis olla, ja polnud mõtet varjata.

«Mäletad kunagist siit kooli õpilast Peeter Murdu... Ta on nüüd meremees ja mõnikord kirjutab mulle...»

«Mäletan, mäletan seda loigamit — tabasin ta ükskord isegi pimedas siit akna tagant piilumast... Jajah — või meremees... Mis ta siis kirjutab?»

Leena oli tõstnud endale suppi ja sõi isuga, ei rutanud vastamisega. Ta vaatas säravail silmil alla taldrikule, nagu paistaks talle sealt midagi õige lõbusat. «Mis siis, kui vanaemale õige kõik ära rääkida, ega's ma enam laps ole,» mõtles ta.

«Kirjutab, et jääb mõneks aastaks kaugesõitu ja tuleb siis Tallinna merekooli — tahab tüürimeheks õppida.»

«Ja miks ta kõigest sellest sinule kirjutab?»

«Sellepärast, et me... sellepärast... et...»

«...Arvame, et armastame teineteist,» aitas vanaema.

«Ma mitte ainult ei arva, vaid tean, et armastan teda,» hüüdis Leena ja punastus ärritusest.

«Sooh!» üllatus vanem naine noorema kindluse üle. «Kas sa, tüdrukutirts, tead ka, mis mehed need merehulgused on?»

Küllap Leenagi oli üht-teist halba kuulnud räägitavat meremeeste kohta, kuid ei pidanud tarvilikuks oma teadmisi vanaemale välja laduma hakata.

«Eks nad ole samasugused inimesed nagu kõik teisedki, vanaema.»

Vanaema aga lausus erutusest väriseval häälel: «Samasugused inimesed nagu teised... Kui sa teaksid, kes su isa oli ja kuidas su ema suri, siis ei räägiks sa niimoodi...»

See oli tütarlapsele valus koht. Talle valgusid pisarad silmi. Need olid vihapisarad. Talle tundus, et vanaema mõtles ta vanematest halba — eriti isast.

«Te olete onuga nagu kokku rääkinud, et ma oma vanematest midagi teadma ei pea. Et mu ema pole olnud seaduslikus abielus, seda olen isegi taibanud, sest passil seisab ju «Helene tütar», aga kes oli mu isa? Räägi, vanaema, mulle kõik puhtalt ära, nagu oli... Ega see midagi muuda, kui mina ka tean... Ükskõik kui inetu kogu see lugu ka on, kuid minul on ometi õigus teada kõike, mis minusse puutub, eks, vanaema?»

Vanaema silmist oli näha, et ta püüdis jõuda otsusele, kas rääkida või mitte. Väljas pladises vihm räästast alla. Taevas oli läinud umbpilve. Toas oli hämar.

«Sa, Leena, oled juba täiskasvanud inimene,» alustas ta siis, «on vist tõesti paras aeg sulle ära rääkida... Siis hakkad võib-olla ka mõistma, mis mehed need meremehed õige on.»

Leena süda põksus ärevusest. Kui palju kordi oli ta lapsena vanaemalt oma vanemate kohta küsinud, kuid ikka vastuseks saanud: «Su ema on surnud; sa oled veel liiga väike ega saa paljust aru, — kasva suuremaks, küllap siis saad teada.» Ka onu oli vastanud põiklevalt küsimustele, mis puudutasid ta vanemaid.

«Jah, aastat kakskümmend tagasi oli sinu ema niisama vana kui sina praegu. Elasime tol ajal kirikupargi kõrval asetsevas majas, kus praegu on vabriku abidirektori korter.»

«Kas mu vanaisa ka veel tol ajal elas?» küsis Leena ja vaatas vanaemale otse silmi. Kerge ehmatusevari libises üle vanaema kortsulise palge ja ta vastuses oli naiselikku teravust:

«Lubasin sulle jutustada su emast ja isast, aga mis puutub vanaisasse — see on omaette lugu.»

Leena peatas pilgu vanaema hõbedastel juustel ja vaatas ta selgeid siniseid silmi. Noorena oli vanaema kindlasti väga ilus olnud... Tähendab, ka vanaisaga polnud kõik nii, nagu olema pidi...

«Su ema vend Otto läks noorelt vastu minu tahtmist merele ja mulle jäi koju ainult tütar Helene.»

«Miks sa, vanaema, oma lastele säärased saksapärased nimed panid?»

«See asi ei puutu siia, ja üldse . . .» ägestus vanaema.

«Ära pahanda, vanaema, ma ei küsi enam . . . Räägi edasi, palun.»

«Elasime ilusasti, puudust polnud millestki . . . Su ema käis koolis . . .»

«Ära nüüd jälle pahaks pane, aga millest sa elasid? Kas sa käisid vabrikus tööl?»

«Ei, vabrikus ma ei käinud . . . ma . . .» vanaema takerdus ega saanud jutuga edasi.

«Mille eest sa siis vabrikust igakuist pensioni saad?»

Vana naine vaatas lapselast ja märkas viimase silmist, et need küsimused polnud huupi antud, vaid loogilise mõtlemise tulemusena.

«Nii korraldas kadunud direktor oma testamendis. Mitte kõik rikkad pole südametud inimesed . . . Kuid on asju, mis sinusse ei puutu ja . . . veel üks selline küsimus, ning ma ei räägi sulle enam sõnagi su vanematest.»

«Anna andeks, vanaema! Räägi, palun! Luban, et ei sega sind enam.»

Vanaema vaikis kaua ja Leena ootas kannatlikult — lausumata enam ühtki sõna. Viimaks võttis vana naine jutuotsa uuesti üles.

«Ühel suvel saabus Otto laevaga, millel teenis, siia Kärdla alla. Käis sageli kodus ja tõi endaga kaasa külalise, kes oli laeva tüürimees. See oli noor ja ilus meesterahvas ja ma märkasin kohe, et hakkas Helenele meeldima. Mõtlesin, et mis sellest siis on, kui noored inimesed teineteise seltsis lõbutsevad ja lubasin neid õhtuti üheskoos Tubala kiige alla tantsima. Käisid mõnikord vabriku seltsimajas peolgi. Seda enam olin Helene pärast mureta, et Otto läks alati nendega ühes. Paari nädala pärast tõmbas laev purjed üles ja sõitis oma teed. Helene aga hakkas närtsima ja sünnitas järgmisel kevadel tütre, kelle ristisime Leenaks. Tüürimees ei andnud end enam ligi, vaid kuulu järgi abiellus veel samal sügisel teisega. Su ema tahtis endalt häbi pärast mitu korda elu võtta . . . Pärast sünnitamist jäi ta nõdrameelseks ja — hullumajas surigi . . .»

Vanaema lausus viimased sõnad näilise ükskõiksu-

sega, kuid samas täitusid ta silmad pisaratega. Otsis põlle taskust rätiku ja peitis näo sellesse...

Leena sai nüüd paljustki aru, mida enne polnud mõistnud. Talle meenusid naabrinaiste vihjamisi öeldud lausekatkendid liiderlikkudest vanematest ja kergemeelsest suguseltsist. Kord oli üks kooliõde teda vihahoos nimetanud lolli Leene tütreks. Leena jooksis nuttes koju, kuid vanaema vaid ohkas ja sosistas midagi ilmarahva laste häbematusest. Neiu teadis, et ta ema polnud abielus, kuid sellele, mis ta täna kuulis, oli lihtsalt õudne mõelda...

Väljas pladises endiselt vihma. Sirelite lehed akna taga olid märjad ja longus. Vanaema heegeldas usinasti lõputule pitsirullile üha uusi aasasid juurde, kuna lapselaps vaatas ilmetul pilgul enda ette põrandale, kägardades sõrmede vahel välismaiste postitemplitega kirjaümbrikku.

NELJATEISTKÜMNES PEATÜKK

Kui üldiselt võttes Inglise kanalist kuni ekvaatorini ilmad olid «Viikingile» soodsad, siis ei võinud seda enam ütelda Lõunapoolkeral valitsevate tuulte ja ilmastikutingimuste kohta. Jõudnud välja nullparalleeli rajoonis asetsevast vaikuse ja nõrkade, muutlikkude õhuvoolude vööndist, näis, nagu oleksid kõik head vaimud laeva maha jätnud. Esialgu ei saanud ütelda, et ilmad oleksid olnud just pahad, sest taevas püsis selgena, päike sõbralikuna ja tuulgi polnud enam kui paras briis, kuid puhus kõikide pahameeleks otse vastu. Purjekas oli sunnitud loovima beidevind-kursiga, mitmesajamiiliste siksakkidega, kord vastu Aafrika randa, kord jälle välja, kaugele ookeani. Ent nii kalda lähedale, et maa oleks paistnud, ei usaldatud purjetada, sest kapten Jonssonile oli hästi teada vanade meremeeste tarkus: «Mis meremehel mere seljas häda, kuid kaldamurdudes varitseb surm.» Kas vähe on olnud juhtumeid, kus ootamatult merelt saabunud tormi-iil on heitnud karidele ranna lähedale sattunud purjeka. Ei, kogenud kapten hoiab

ookeanis maast kaugele — nii et iga ilmakaare pool on sadu miile vaba sõiduvett. Üksikud maanukad, mida nähti kümmekond päeva pärast ekvaatori ületamist merest üles kerkimas, olid Püha Helena saare lopsaka metsaga kaetud mäekühmud, mis juba paari tunni pärast jällegi silmapiiri taha kadusid. Ja taas ümbritses laeva lõputult laiuv ookean, mille avarustes üksik purjekas vastase tuulega kangekaelselt loovis üha kaugemale lõunasse.

Merevahtidest said päevad, päevadest nädalad ja ühel jõudehetkel meenus «Viikingi» ruhvis kellelegi, et Rotterdamist väljumise päevast oli möödunud juba üle kahe kuu. Mida enam laev lähenes Aafrika kõige lõunapoolsemale tipule, Healootuse neemele, seda ebakindlamaks muutusid ilmad. Sageli paisus tuul kaheksa- kuni üheksapalliseks tormiks ja püsis üha vastasena. Harva esines päevi, mil andis kurssi pidada ja polnud vaja loovida. Mõnikord püsisid mitu ööpäeva järgemööda sompus ilmad ja asjatult ootasid tüürimehed päeval päikest ja öösel tähti, et astronoomiliste vaatluste põhjal laeva asukoht kindlaks teha. Neil päevil meenutas külm rõskus merel talvist Biskaia lahte. Sageli sadas raudkülma vihma.

Pahade ja tormiste ilmadega tõendas «Viiking» veel kord, et kuulub mereomaduste poolest purjekate eliitklassi. Hoolimata raskest ruumlaadungist töötas ta hiigellaines kergelt nagu jaht ja laeva kiirus oli valju tuulega sageli neliteist ja enam sõlme. Kuulekas, hästi roolile alluv suur sügavveepurjekas tormas vihaselt vööriga lainetesse, kuid võttis suhteliselt vähe vett üle. Mõnikord näis, et mitmekümne meetri kõrgune veevall juba järgmisel hetkel matab laeva enda alla, kuid lainehiiglased vajusid nagu mingil imeväel ookeanialuse alla ja uhkelt purje all kreenis võidutses «Viiking» jälle üleval veemäe harjal. «Jah, selle laeva ehitajatele peaks küll kohe suure aitäh ütlema,» lausus vana purjemeister enam kui üks kord.

«Tõsi, laev kui lootsik, kiire käiguga ja väle vändama,» kiitsid madrused.

Healootuse neeme rajoonis möllasid talvised tormid. Troopikakuumusest saabunud madrused, kellest enami-

kul puudusid õliriided, rääkimata veel kampsunitest, villasokkidest ja muust soojast varustusest, lõdisesid kogu vahi märgadena. Lihtsalt võimatu oli hoida soojust kehas. Ka vabavahi ajal polnud lugu palju parem. Meeskonna eluruumis leidus küll pisike raudahi, kuid paljudel kurssidel puhus purje alt vihisev tuul otse korstnasse nii, et suits ja sädemed lendasid ahjusuust ruhvi. Tormi ajal oli aga ruhvi põrandal oma poole meetri kõrgune vesi, mis ahjust isegi tuha ja puud välja uhtus. Nii pidid madrused ainult oma kehasoojusele lootma ja märjad riidedki niikaua seljas pidama, kuni need ise kuivasid.

Inglane Green, kellel polnud tänu Peetrilt saadud nahatäiele enam julgust väevõimuga teiste riideid võtta, leiutas endale originaalse rõivastuseseme. Nimelt leidis ta kusagilt eelmise meeskonna poolt maha unustatud villase teki, millele lõikas sisse kolm auku. Vaiba keskelt olevast august pistis läbi pea, teistest käed. Nüüd veel peenest liinist ots vööle, ja Green oma improviseeritud mantlis, mille alumine äär oli sakiline nagu Norramaa rand, sarnanes vanadel maalidel kujutatud toogasse rõivastatud roomlasega. Charley originaalne kehakate tekitas ruhvis küll palju nalja ja naeru, kuid leidlik inglane oli igal juhul palju paremini külma vastu kaitstud kui paljud teised.

Sakslane Weber, kes haigestus juba ammu enne ekvaatorile jõudmist, lõppes silmanähtavalt. Kangekaelne palavik püsis ja haige hakkas verd köhima. Esimene tüürimees arvas, et sakslase kopsudega polevat kõik korras. Ta ei söönud viimasel ajal peaaegu midagi, lamas vaikselt kois, köhis ja vaatas suurte hõõguvate silmadega ruhvi lakke. Haige nägu oli kahvatu nagu mitu aega pleekinud purjelina ja ta põsesarnad tungisid kaugele esile. Vahetevahel kuuldi sakslase koist vaikset oigamist, mõnikord kiiret lühikest hingamist, nagu oleks tal õhust puudu.

«Pole meil teda enam kauaks,» arvas kõrval kois magav Stake. Ka teistel meestel hakkasid ilmnema tervisehäired. Mõned muutusid kõige vastu apaatseks ja konutasid tööst vabal ajal ilmetute nägudega istuda nagu hädised raugad. Mitmel hakkasid igemed suus

mädanema ja hambad läksid lahti. Enamikule madrustest tekkisid ihule paised. Ainult mõni üksik noorem mees, nende seas ka Peeter, tundsid end normaalselt ega kaevanud millegi üle. Nende raudne tervis ja tugeva organismi kohanemisvõime suutsid harjuda halva söögiga, samuti kiiresti muutuvate väliste tingimustega.

Peale viletsa toidu ja järsu kliimamuutuse kurnas madruseid ränk töö ja magamata olek. Harva said mehed kogu vabavahi puhata. Vaevalt jõudis vabavahi madrus koisse pikali heita, kui juba ilmus ruhvi uksele sidemadrus või veest nõriseva habemega pootsman ja hüüdis: «Kõik mehed tekile!» Mõnikord oli vaja tormi tõustes purjesid vähendada, teinekord tuule vaiksemaks jäädes neid juurde võtta. Ka vändamise ja halssimise puhul oli vaja kogu meeskonna jõudu. Kuid neil rasketel tormistel päevadel juhtus mõnikord asju, mille üle naerdigi.

Ühel raevusel ööl, mil mustavast taevast langev raske vihm piitsutas rahutut merd, saatis pootsman Peetri vokkmarsraale kontrollima, kas koordingud ei kuluta purje. Juuresolevad tormipurjed olid märjad ja valjust tuulest viimse võimaluseni pingul. Puhus kaheksapalline nordwest. «Viiking» kihutas poolpõiki vastu lainet nii, et kliiverpoom mattus pimedusest valendavasse vahumöllu. Veendunud üleval, et kõik on korras, hakkas Peeter tagasi tekile laskuma. Raa pealt vantidele hüpates puudutas madruse jalg marspurje kumerust ja suur puri lõi hiigeltrummina kumisema. See tegi Peetrile nalja, ta istus raale ja trummeldas mõlema jalaga vastu purje. Tekkis heli, nagu lööks kusagil väga kaugel suur kirikukell. Kui Peeter mõni hetk hiljem ruhvi sisenes, näis talle imelikuna asjaolu, et kõik vabavahi madrused olid koidest välja tulnud ja istusid kobaras söögilaual. Oldi tõsised ja ehmunud nägudega. Vanal purjemeistril olid käed nagu palveks kokku pandud. Keegi ei kõnelnud. Madrused näisid pingutatult midagi kuulatavat. Peeter, kellele meeste käitumine näis veidrana, hüüdis:

«Mis teile korraga sisse on läinud? Olete palvetunni korraldanud või peksab jälle keegi pootsmanikajutis pead vastu seina?»

Kõige enne sai Pelle sõna suust:

«Kas sina siis ei kuulnud või?»

«Mis asja? Midagi ma ei kuulnud.»

«Kus sinu kõrvad küll olid? Meie kõik kuulsime, kuidas «Viikingile» matusekella löödi. Enne hukkumist on laevadel ennegi säärasel ja muul arusaadaval kombel märku antud. Kaugel see surm siis on? Healootuse ümbrus pole naljameri... Siia on maetud sajad laevad enne meid... Kellasid kuulsime ja võib-olla näeme veel Lendavat Hollandlastki. See purjetab siinsel merel juba mitusada aastat ringi. Nii kuidas kellelegi on määratud...»

Nüüd taipas ka «kellalööja» ise, missuguse tükiga ta oli hakkama saanud, ja puhkes laginal naerma. Ta jutustas ehmunud ruhvikaaslastele, kuidas ta vastu märga marspurje trummi löi. Ent teda ei usutud enne, kui ta läks uuesti üles raale ja oma tempu kordas.

Hommikuks vaibus torm parajaks briisiks ja «Viiking» sai terveks päevaks parema tuule. Vesi jooksis ruhvist välja ja purjede soodsama asendi tõttu võis sel päeval isegi ahju kütta. Õhtul oli meeskonna eluruumis soe ja hubane. Parema parda vaht oli ruhvis. Kuna mehed peaaegu kogu eelmise vabavahi olid saanud puhata, siis ei olnud madrustel und. Osa mehi istus laua ümber ja tagus piibutäie tubaka peale kaarte. Paljudel polnud enam midagi suitsetada, kuna tubakavarud olid lõppenud. Esimene tüürimees oli hommikul saatnud ruhvi paar pakki «Dobbelmani», mille mehed omavahel jagasid. Nüüd prooviti õnne kaardimänguga, et mõni piibutäis juurde võita. Vanemad mehed paikasid tööriideid või punusid manillatrossist harutatud keerdudest viiske, kuna nooremad õppisid pootsmani juhatusel sõlmesid, knoopisid ja puntisid. Väljas oli juba pime ja valgusluuk ruhvilaes mustas. Laua otsas seinale asetatud petrooleumilamp balansseeris kardaanirõngastel mõõdukate kallutustega kord ühele, kord teisele poole. Meri oli võrdlemisi rahulik. Jutuots oli seekord parajasti Pelle Storgrotteni käes, kes meenutas vana legendi Lendavast Hollandlasest.

«Siinsamas Kapi otsas ta ringi purjetab ja iga meremees, kes teda kohtab, olgu kindel, et ta kunagi enam sadamasse ei jõua. Näete nüüd, mis tähendab needus.

Ega's mina seda juttu ka kuigi palju usu, aga räägitakse... Raamatuidki on kirjutatud. Küllap siis midagi ikka on. Ega's tühja juttu juba kirja panema hakata...»

«Mis nad siis räägivad? Räägi, Pelle, mina pole juhtunud lugema,» palus nooremmadrus Jenssen.

«Et mis nad kirjutavad? Kirjutavad, et mõnisada aastat tagasi üks kange kuraasiga ja jumalakartmatu Amsterdamist pärit kapten purjetanud Indiast Hollandi poole ja sattunud siinsamas Kapi otsas raskete westitormide kätte. Loovinud mitu nädalat, kuid Healootusest mööda ei saanud. Kapten olnud sellepärast vihane ja vandunud ühel päeval maa ja taeva kokku: «Kui ka kõik jumalad ja kuradid mu vastu oleksid, ristlen kasvõi viimsepäeva laupäevani siin Healootuse neeme juures, kuid mööda pean saama!» Siis kõlanud järsku kõuena mürisev hääl ülevalt: «Loovi siis oma laevaga siin kuni viimsepäevani. Alatiste tormide ja ududega pead sa igavesti merel hulkuma, surma järele igatsema ja kõikidele teistele laevadele, millelt sind nähakse, põhjaminekut tähendama!» Sellest ajast saadik purjetabki Lendav Hollandlane oma laeval Healootuse neeme ümbruses. Teda nähakse mõnikord väga raskete tormide ajal täies purjes kihutamas, mõnikord ilmub ta udus, kuid kõige sagedamini kottpimedatel öödel. Vähe leidub mehi, kes teda on näinud ja eluga pääsenud.»

Selle jutu ajal oli ruhvi tulnud esimene tüürimees. Tal oli käes mingi rohupudel haige Weberi jaoks. Tüürimees andis madrustele käega märku mitte püsti tõusta ja jäi ka huviga Pellet kuulama. Pelle istus seljaga ukse poole ja seetõttu ei märganud sissetulijat. Pärast võttis tüürimees ise sõna:

«Kui viitsite kuulata, siis mina räägin teile, kuidas lugu selle Hollandlasega tõepoolest oli. Olen seda asja veidi uurinud ja tõele vastav alus, millest on võrsunud Lendava Hollandlase legend, polegi midagi erilist. Pärast seda, kui Kolumbus avastas Ameerika, tekkis Euroopa ja äsjaavastatud maailmajao vahel elav meresõit. Sel ajal olid aga mered läbi uurimata ja puudusid täpsed kaardid navigeerimiseks. Seepärast siis koristati merel alati ööseks ülemised purjed ja jäädi laevaga kuni hommikuni triivpakki. Meremehed ei julgenud öösiti

sõita, sest pimedas võidi purjetada mõne kaardil puuduva saare otsa või joosta madalikule. Tol ajal sõitnud Ameerika vahet ka üks Amsterdamist pärit kapten Berent Fokke. Too olnud hulljulge, toores, kuid sealjuures väga lahtise peaga laevajuht, keda üldiselt kutsutud Merekuradiks. Fokke ei vähendanud kunagi purjesid — ei päeval ega öösel. Ka laev olnud tal hea ja tugev, mistõttu kihutas ka kõige tugevama tormiga, kõik purjed juures. Kas sealjuures mehed üle parda lendasid või tormist väljapuhutud purjede asemele uusi alla lüües mastist surnuks kukkusid, sellest ei küsitud. Tagajärg oli see, et kapten Berent Fokke tegi ookeanireisid kaks korda kiiremini kui teised laevajuhid. Et aga oma meremeheau päästa, lasksid teiste laevade kaptenid jutu lahti, nagu oleks Fokkel kuradiga lepinguvahekord, sest kuidas säärast kiirust muidu seletada. Kogu Amsterdam uskus tol ajal, et Berent Fokke hing on vanakurjale maha müüdud, ja kui siis tema laev ükskord jäljetult kaduma jäi, arvati, et küllap lepinguaeg sai täis ning saatan päriski hollandlase hinge. Kirjanikud aga keerutasid, nagu nende mood on, selle lihtsa loo ümber palju tolmu ning ebausklikkudele meremeestele oligi loodud õnnetustkuulutav «Lendav Hollandlane».»

Ruhvis tekkis vaikus. Isegi kõige vanemad mehed ei usaldanud tüürimehele vastu vaielda. Ta astus haige madruse koi juurde. Noor sakslane, kes polnud veel kahekümne aastanegi, oli näost täiesti otsas. Jonnakalt püsiv palavik ja köha olid temalt viimse jõuraasukese riisunud. Iga väiksemgi liigutus nõudis suurt jõupingutust. Viimastel päevadel polnud ta sööki maitsenudki, küsis ainult juua. Oli silmanähtav, et lähenes lõpp. Noore meremehe elutuli hõõgus veel nõrgalt ja ähvardas iga hetk kustuda. Keegi laeval ei osanud haigusele õiget nime anda. Niipalju oli selge, et sakslase kopsudega oli midagi juhtunud. Kuna laeval puudus arst, jäi haige ravimine merekombe kohaselt esimese tüürimehe hooleks. Ent tüürimees Lenke oli küll suurepärane meremees ja kogenud navigaator, kuid meditsiini oli ta õppinud merekoolis kõigest kaks talve, ning sedagi kõrvalainena.

«Kuidas on, Weber, kas tunned end täna paremini?»

«Jah, tüürimees, täna on nagu kergem,» sosistas haige ja naeratas. Arstimi sissevõtmisel aga ei jaksanud ta tüürimehe abita peadki tõsta.

«Tänan, tüürimees Lenke! Ütelge, ega's minuga midagi tõsist ole?» tahtis haige teada.

«Minu arvates pole see haigus teile kardetav. Kui sadamasse jõuame, saadan teid haiglasse ja seal juba ravitakse tõbi välja,» rääkis tüürimees veenvalt.

«Kas ma aga seni vastu pean?» kahtles lamaja ja hetkeks peegeldus ta pilgus hirm surma ees. Weber kartis, et sureb enne, kui saab täiskasvanuks. Lõpetab elu siin pimedas ruhvinurgas, räpases madrusekois nagu surmavalt haavatud metsloom urus . . .

«Ei! Surm on hirmus! Elada tahaks! Tahaksin veel kord näha ookeani!» sosistas haige kirglikult, kuid nii tasa, et ainult koi ees seisev tüürimees seda võis kuulda.

«Ärge rääkige tühja juttu, Weber. Ookeani vaatlemiseks teeb pootsman teile juba hommepäev vantide vahele purjeriidest rippuva nari, milles siis ilusate ilmadega võite lamada ja vaadata merd nii palju, kui ise soovite. Ärge ainult laske kurbi mõtteid pähe hiilida — need just ongi selle tõve batsillid,» lõpetas ta.

Ööse l äratas esimene tüürimees kapteni ja kandis ette nooremmadrus Weberi seisukorrast:

«Kui tahame haiget päästa, siis peame otsekohe võtma kursi Kaplinna peale,» lõpetas ta.

«Aga mis ütlevad peremehed, kui saavad teada, et mingisuguse nooremmadruse pärast on raisatud laeva aega ning makstud kallist raha sadama- ja lootsimaksudeks?» küsis kapten teravalt. Ta oli ilmselt pahane, et teda öösel niisuguse tühise asja pärast äratati. Aga mis parata! Tüürimees Lenke on hea meremees, kuid tal esineb mõnikord veidrusi. Missuguse õigusega purjetaks ta Kaplinna sadamasse? Ei, veolepingus pole niisugust punkti, et kui keegi jääb haigeks, peab sõitma hädasadamasse. Kaup võib sel juhul hilineda ning sellest tekiksid kohtuprotsessid ja nõudmised. Kui sakslane aga sureb, siis maetakse ta ookeani, tehakse laeva päevikusse vastav sissekanne ja asi lõpeb ilma eriliste sekeldusteta.

Nii mõtles kapten ja uinus uuesti.

Esimene tüürimees arvestas valesti, kui soovitas kaptenil kursist kõrvale põigata ja haige Kaplinna viia. Surm oleks niikuinii ette jõudnud, sest Weberi haigus oli arenenud juba säärasesse järku, kus ka kõige parem meditsiiniline abi olnuks võimetu midagi korda saatma.

Kella neljase vahivahetuse ajal hingas nooremmadrus Hans Weber viimast korda oma haigetesse kopsudesse laevaruhvi tubakasuitsuga segatud õhku. Veel sama päeva pärastlõunal maeti ta põrm ookeani. Matuste ajaks oli meri jälle rahutuks muutunud, laineharjad kohisesid üle parda tekile ja seetõttu jäi pidamata ka tavakohane matusetalitus. Vana purjemeister tahtis küll pärast koolnu merrelaskmist ütelda midagi ilusat ja asjakohast, kuid ei osanud oma tundeid sõnadesse valada. Jäigi siis ütlemata. Pärast ruhvis lausus:

«See surm on ka, kui hakkad mõtlema, nagu sõge, kes lööb umbropsu — kuhu aga juhtub. Kui tal oleksid silmad peas, siis oleks ta sel noorel mehel elada lasknud ja ... noh, viinud kasvõi mind ... Kas mul vähe on rassitud ... Teinekord juba teeb nagu tahtmistki meresõit igavesecks jätta ja ... surra ... Poisid! Mind matke ka ookeani, kui peaksin käpad pea alla panema, — merel kogu eluaeg oldud, küllap pärast surmagi kodusem kui kusagil mujal.»

VIIETEISTKÜMNES PEATÜKK

Tuuled püsisid üha vastastena. Nüüd oli «Viiking» Healootuse neemest lõuna pool ookeanis loovinud juba ligemale nädal aega, kuid nagu näitasid tüürimeeste astronoomiliste vaatluste andmed, ennemini tagasi triivinud kui võitu saanud. Asjatult otsiti taevamärke, mis ennustaksid tuule pöördumist. Mõnikord jäi ilm küll vaiksemaks, lainegi rauges ja mehed arvasid, et nüüd vist hakkab tuul uut pesapaika otsima. Ent mõne tunni pärast lõõtsus ikka jälle samast vanast august. Edasi oli ju ometi vaja pääseda. Pole kuulda olnud, et keegi oleks viimase paarisaja aasta jooksul Kapi otsast vastutuulte pärast tagasi pöördunud ja kursi kodu poole võtnud. Kui aga hakata selle ilmavärgi peale pikemalt

mõtlema, siis märkad palju veidrusi. Näiteks: miks peavad just mandrite laiemad otsad asuma põhjapoolkeral, kuna nende teravad tipud on suunatud kaugele lõunasse. Kõne all olevate tippude ümbruses valitsevad nii kaua, kui meremehed mäletavad, purjetamiseks ebasoodsad ilmad ja sagedased tormid. Eriti on see kehtiv Aafrika ja Ameerika lõunatippude kohta. Niihästi Cape Hope'i kui Kap Horni piirkonnas loetakse küll valitsevateks õhuvooludeks läänekaarte tuuli, kuid seekord puhus «Viikingile» juba varsti teist nädalat otse idast. Kangekaelselt püsiv vastutuul võib isegi kõige kannatlikuma purjelaeval sõitva meremehe marru ajada. Seepärast polnud siis ka paljudel meresõitjatel raske uskuda, et Lendav Hollandlane müüs oma hinge kuradile ainuüksi soodsa purjetuule eest. Legendid legendideks, kuid mereajaloos on ära märgitud Inglise parga «Doggerbanki» haruldane reis 1889. aastal Londonist Santiagosse. «Doggerbank» võitles mitu nädalat Kap Horni otsas läänetormidega, kuid edasi ei saanud. Lõpuks tüdines kapten mässamisest, pööras kursi itta ja sõitis ümber Healootuse, sealt passaattuultega läbi India ookeani ning Malaka väina Vaiksesse ookeani, kuni saabus sihtsadamasse mitte idast, vaid hoopis läänest.

«Igal asjal on kaks otsa,» armastas pootsman ütelda, ja tal oli õigus. Ilus ilm lõppes ja seejärel võis oodata tormi. Ka rajuilmad ei kestnud kunagi igavesti, vaikisid ning taas muutus meri sõbralikuks, nii et lust ja rõõm sõita. Vastutuultki ei võinud jätkuda kes teab kui kauaks. Ühel päeval kantis briisi lõunasse ja «Viiking», kõik purjed juures, tegi jälle head sõitu sihtsadama poole. Pärastlõunal aga läks tuul valjuks ja õhtul tantsis ookeanilainetel päris noor torm.

Enne õhtust vahivahetust väljus pooltekile kapten. Ta oli rõõmus, et pääses beidevindkursiga kohalrammimisest ja et tuul lõpuks ometi joosta andis. Selle heameelega käskis ta stjuuardil pärast lõunasööki avada pudeli kõige kangemat šoti viskit ja praegu polnud sellest enam pooltki järel. Nüüd vaatas ta tardunud, klaasisel pilgul pooltekilt üle parda vette ja tundis joobnud inimese ohjeldamatut lõbu sellest, kuidas ookeanivesi vahutava mägestikujõena mõlemas poordis tormas vöörist ahtri

poole, moodustades kiilvette kokku langedes kihiseva, keerleva ja kobrutava kärestiku. Vaatas siis üles taglasele ja pöördus vahitüürimehe poole:

«Tüürimees Lenke!»

«Kuulen, kapten!»

«Vahetaakpurjed juurde võtta!»

Tüürimees vaatas veidi imestunult oma ülemust. Kõik märgid, alates kajakatest kuni baromeetrini, ennustasid ööseks rasket tormi. Purjesid oleks tulnud enne pimeda saabumist vähendada, mitte nende arvu veelgi suurendada. Tõsi küll, oli äärmiselt tähtis kasutada praegust soodsat purjetuult sellest ebasõbralikust paigast pääsemiseks, kuid seda ei tohiks igal juhul teha laeva ja meeskonna eludega riskides.

«Kapten Jonsson, ma arvan, me peaksime selle asemel, et vahetaakpurjesid juurde võtta, hoopis roilid ja ülemised marsseilid kinni panema, sest näib nagu sedamoodi, et täna öösel hakkavad kuradid ise merel pidu pidama.»

«Ei, tüürimees, olen siin Kapi otsas edasi-tagasi poutimisest juba kõrini tüdinenud. Aitab! Kõik purjed juurde! Laev on kõva ja peab vastu. Kui niimoodi edasi jookseb, annab juba homme hommikul kursi enam põhja poole setsida, et pärast kirdemonsuun meile täiesti vastu ei jääks. Selge?»

«Selge! Kõik purjed juurde võtta!» kordas tüürimees veidi tõrksalt ja andis läbi ruupori meestele vastavad korraldused.

Hakkas hämarduma. Kapten laskus alla salongkajutisse, valas endale veel teeklaasitäie kuuekümnekraadist viskit, jõi põhjani ja heitis lahti riietumata koisse, uinudes silmapilkselt.

Ookeanil aga tõusis maru. Mustad tormipilved käisid madalalt ja mõnikord näis, nagu kaoksid laeva mastitipud kihutavatesse udurüngastesse. Aeg-ajalt peksid iilid tinaraskeid raheteri vastu purjesid ning ülal raudkülma tormi käes töötades tungis kangestav külm madruste lihastesse ja kontidesse. Kohmetunud sõrmedega päästeti lahti seisingud ja viimane kui purjelina tõsteti tormi ette taglasele raskuseks. Suure sügavveepurjeka kõrged mastid, raad ja kliiverpoom olid juba enne purje-

sid täis. Nüüd heisati neid veel mastide vahelegi. Torm haaras valendavast purjekangast, rõhus, rebis ja raputas, kuid kõik oli tugev, kõik pidas vastu. Purjekas langes vaid tugevasti allatuule parda poole kreeni ning surus madalama poordiga usaldavalt vastu kobrutavat ja vahumöllus kihisevat vett. Mõnikord, kui tormihoog eriti raske oli, kallutas kaval ookeanilaev end niipalju küljeli, et maruhoog, põrganud ainult riivamisi vastu purjesid, lendas neist raevunult ulgudes üle ja kadus kahju tegemata mereavarustesse. Kardetavamad olid aga lained. Need murdsid ja väänasid, tagusid ja põrutasid, tõstsid laeva kõrgele üles, paiskasid siis hooga tagasi alla, raputasid purjekat nii, et iga plaat ja neet oigas. «Viiking» kihutas säärast sõitu, millist ta polnud kihutanud oma ligemale neljakümneaastase eluea kestel. Raske laine käis peale paremast poordist, murdis üle reelingu tekile, möllas laadluukide vahel ja tormas vihasena üle vasaku parda tagasi ookeani. Kui laev mõnikord üles luhvas ja laine jäi poolpõiki vööri poolt, siis polnud purjekal mahti üles laineharjale tõusta, vaid ta tormas hirmsa hooga otse veevallist läbi. See oli hiiglaste vihane võitlus. Läbi lõigatud laine mõlemad pooled paisati laeva väljaspoole kaarduvast vöörist kaugele kummagi poordi poole, ainult mässav ja vahutades rulluv lainehari sööstis üles kuni saalinguteni. Mere ja purjeka vahelist heitlust aga piitsutas ja õhutas üha meeleheitlikumaks peaaegu orkaani jõudu omav maru.

Pärast lisapurjede juurdevõtmist läks esimese tüürimehe vaht ruhvi puhkama. Hoolimata sellest, et laev õõtsus nii tugevasti, et petrooleumilamp ähvardas kardaanirõngastest välja hüpata, ruhvi põrandal lainetas vesi ja meeskonna-eluruumi külm rõskus ei mõjunud nagunii juba märgadele meestele tujuülendavalt, oli madruste meeleolu siiski hea. Kõik rõõmustasid, et tuul ometi lõpuks pöördus ja andis kurssi pidada. Nüüd võis kindlasti loota, et juba mõne päeva pärast jõutakse välja ebasõbralikust Healootuse neeme rajoonist.

«Sa, pootsman, heitsid vahi lõpul logi sisse — kui palju me praegu kihutame?» küsis nooremmadrus Birming.

«Kiirus on meil niisugune, et meri lõhki. Ma algul arvasin, et liivakell petab, aga viskasin siis veel kord logilaua ahtrist sisse, ja mis te arvate? Kaheksateist ja pool sõlme! Kas usu või jäta uskumata...» Pootsman vaatas mehi võidurõõmsal pilgul.

«Poleks arvanudki, et see laev niipalju purjesid kannatab,» lausus Baker vaimustatult, kuid jätkas siis kahtleva varjundiga hääles: «Kui ainult taglas ja muu värk vastu peavad, siis oleme homme sel ajal juba hea mitusada miili osti pool.»

«Ega paha tohi küll keegi ennustada, aga eks näe... Minul on küll niisugune tunne, et kui veel kasvõi karvavõrdki tuult lisab, siis emba-kumba — kas ülemine kaadervärk või korpus... Kusagilt peab järele andma. Laev pole ju enam uus ja mõelge ise, mehed — ruumlaadungis alusel pressib alumiste raade nokad vette — ju seal siis peab tormi jõud taga olema. Nii et, poisid, kes sadamas pattu on teinud, palugu jumalalt kohe andeks, et sellega mitte hiljaks jääda.»

Neid sõnu üteldes polnud aga taanlase Larsseni hääles murelikku nooti. Ta pilgutas Bakerile lõbusalt silma, nagu oleks kõik see lausutud vaid kergeusklike hirmutamiseks.

«See kihutamine meenutab mulle üht juttu, mille kuulsin kunagi Londonis Charley Browni kõrtsis. Ega's mina seda lugu uskunud ega usu praegugi... Õieti ütelda oli see jutt niivõrd kentsakas, et seda ei kõlbagi ühel ristiusku meremehel uskuda, sest kui me juba niisuguseid asju hakkame uskuma, mida me siis üldse uskumata jätame... Aga jälle — juhtumeid on mere ja taeva vahel küll igasuguseid, nii et...» venitas Pelle ja kratsis pead.

«Usun — ei usu... Usuks, aga ei kõlba uskuda... Mis sa keerutad nagu poordis rooliga julla! Tule lagedale oma uskumatu looga!» käratas Pelle kaasmaalane Söderholm kuraasikalt ja valmistus, küünarnukke põlvedele toeks asetades, kuulama. Teisedki mehed sättisid jalad kindlamini söögilaua ääres olevale pingile, võtsid kätega laua servast kinni, et laeva järsk heide neid tasakaalust välja ei viiks, ja vaatasid ootavalt Pellele.

«Mis siis ikka, kui kuulata soovite, aga ärge pärast jälle ütelge, et see kõlbab va Pelle jutuks küll.»

«Sellest ütlemisest sa ei pääse, kuid jutt räägi siiski ära,» lõõpisid mehed. Pelle algaski:

«Võib-olla vanemad mehed ehk mäletavad veel Danzigist Lampe kompanii purjekaid? Need olid ennevanasti kõik täislaevad, kuid pärastpoole taageldati ümber parkadeks. Purjetasid igal pool maailmameredel, kuhu aga ookeanivesi ulatus.»

«Kas needsamad, milledel veeliinis ümber terve laeva oli jalalaiune puhtaks kraabitud ja värnitsaga üle tõmmatud triip?» küsis purjemeister, kes armastas ruhvis istuda ja madruste vestlusi kuulata.

«Just needsamad. Sellest triibu saamise loost tahtsingi rääkida. Nagu ütlesin, kuulsin seda Charley Browni kõrtsis ühelt vanalt sakslaselt, kes noorest peast ise oli sõitnud Lampe laevadel. Üks selle kompanii purjekatest olnud kord petrooleumilaadungiga teel Philadelphiast kodusadamasse Danzigisse. Reis Ameerikast Inglise Kanalini läinud kiiresti ja kapten lootnud oma sünnipäevaks koju jõuda. Kuid Kanalis läinud ilmad pahaks, tuuled vastaseks ja valjuks, nagu meilgi siin Kapi otsas juhtus. Loovitud siis tormipurjedega edasi-tagasi, kuid selle asemel et võitu saada, triivinud torm laeva üha tagasi Atlandi poole. Ühel hommikul kella nelja ajal, just päev enne kapteni sünnipäeva, puhunud torm kroot-marspurje välja. Kapten ise juhatanud tekil uue seili allalöömist ja pärast seda laskunud tülpinult alla kajutisse. Kukkunud seal südametäiega hirmsasti kiruma ja vanduma. Ütelnud, et ei selle laevaga saavat isegi kurat meres edasi! Et tulgu vanatont ise, võtku kogu käula ja tehku mis tahab. Korraga koputatud kajuti ukse pihta. Sisse astunud vanaaegses kaptenimundris härrasmees ja palunud luba laeva kapteniga kõnelemiseks. Nagu pärast selgus, oli tulija vanakurat ise, kuid laeva kaptenit pidanud ta igal juhul nii suureks võimumeheks, et arvas tarvilikuks jutule pääsemiseks luba küsida. Üldse on lugu nii, et kaptenist olla üle vaid jumal ja surm — nemad tulevad tema jutule ka luba küsimata. Kapten siis andnudki võõrale rääkimiseks loa ja see ütelnud: «Olgu sulle teada, et mina olen kurat ise. Sina mind kut-

susid ja siin ma olen. Avaldasid arvamist, et sinu laevaga ei saavat isegi kurat meres edasi, aga kuna ma oma võimeid tunnen, siis luba lahkelt selles kahelda. Tol ajal, kui ma veel noor olin, oli põrgu tühjavõitu. Igavuse peletamiseks sõitsin umbes kakssada viiskümmend aastat purjekal madrusena. Tüürimehe- ja kaptenieksamid tegin Liverpooli ja Hamburgi merekoolides. Astronoomiat studeerisin Greenwichis. Peale selle oskan veel kõike, mida meremehelt võib nõuda. Viina joon nagu vett, oskan tubakat suus pidada, kakelda, puukingades steppi tantsida, lõõtspilli mängida — just nagu iga teinegi korralik ristiusku meremees. Kiruda ja vanduda oskan aga paremini kui kõige ropema suuga iiri madrus. Laevaga oskan sõita ees- ja tagurpidi, päri- ja vastutuult. Madruseid oskan tööga piinata, näljutada, karistada ja vabavahis välja ajada nagu kõige parem kapten kunagi. Nüüd, vana ametivend, olen ma su sõitu jälginud ja pikapeale aru saanud, et sa oma sünnipäeva heameelega sooviksid kodus pühitseda. Ma ei ole mees, kes pikalt keerutab, enne kui asja juurde asub, — sõnaga — mis sa mulle lubad, kui ma su laeva homseks Danzigisse viin?» Kapten olnud kimbatuses. Vanakurjaga pole ju sünnis kaupa teha, kuid ... kodus sünnipäeva pidada on ka midagi, mille eest maksab riskida ... Pakkunud siis kuradile sigari, mõelnud ja lõpuks lubanud ühe naela inglise «Pioner Brand» tubakat, kasti kalleid havanna sigareid, kuus plaati suutubakat, pudeli rummi, pudeli džinni, pool toopi šoti viskit, toobi kopenhaageni akvaviiti, tosina savipiipe, ühe islandi villasärgi, kaksteist toosi rootsi tikke ja kaks pange kivitõrva. «Ei,» ütelnud vanakurat ja pahvinud sigarist suuri suitsupilvi kajuti lae poole. «Need kõik on asjad, mis maksavad raha ja lähevad sulle laeval endale vaja, kallis ametivend. Sa anna mulle parem see, kes sulle kodus kõige enne vastu tuleb.» Kapten süüdanud pika varrega inglise piibu ja mõelnud vanakurja ettepaneku üle põhjalikult järele. Koju jõudes tuli talle harilikult uksel vastu kas naine, poeg või koer. Naisest poleks ju kahju, kui põrguvürst ta veidi kiiremini endale päriks. Kuid säärasel juhul alles tõuseks allmaailmas kisa ja kära. Kuradil jääks valida, kas ise oma kuningriigist välja kolida või

kaptenit paluda, et see naise tagasi võtaks, sest niisugust närvisööjat ja tühjajutuveskit ei võidaks isegi põrgus sallida. Koerast, va truust elajast, oleks muidugi kahju, aga see terava haistmisega hunt leiaks ka põrgust tee koju tagasi, ja kurat oleks jälle petetud. Poega, kes oli isa silmatera, ei saa küll kuidagi ära anda . . .

Kapten jäänud lootma hea õnne peale ning ütelnud: «Kui homme hommikuks kella kuueks laeva kodusadamasse viid, saad minu perekonnast selle, kes mulle kõige enne vastu tuleb.» Seejärel lasknud ta kajutisse tuua suure tuliuue laadluugi presendi ja sellele maalitud tõrvapintsliga leping, millele mõlemad asjaosalised alla kirjutanud. Kurat murdnud kontrahi nelinurkselt kokku ja pistnud taskuraamatu vahele. Siis joodud kokkuleppe kinnituseks ära kolm pudelit šoti viskit. Et jook kangem oleks ja hästi kurku raspeldaks, pannud põrguvürst oma viskile väävelhapet ja klaasipuru sekka. Joomise ajal sirutanud ta kaela kajaka kombel hästi pikaks, et taevalik tunne napsi kurgust läbijooksmisel hästi kaua kestaks. Pärast liikude joomist alustanud vanakurat sellest, et andnud kaptenile juhtnöörid, kuidas sõidu ajal käituda. Ta ütelnud: «Täna õhtul täpselt kell kuus tulevad minu paharetid laevale, kuid juba enne seda aega lukusta kogu meeskond ruhvi. Et ükski tekile nägu ei näitaks! Pootsman olgu oma kajutis ja ära sina tüürimeestega ka välja tule. Kui kuuled tekil kolinat, käsklusi ja sortside askeldamist, siis ära imesta millegi üle. Minu töösse ära sega end ise ega ära luba ka teistel segada, sest vastasel korral võib juhtuda raske avarii. Kapten lubanud täita kõik vanakuradi korraldused. Enne kui kurat läinud põrgust meeskonda tooma, lausunud ta: «Mina täidan lubaduse ja viin su laeva homme hommikuks kella kuueks Danzigisse. Loodan, et ka sina, va ametivend, oma sõnast ei tagane.» Andnud siis kaptenile viisakalt kätt, kummardanud ja väljunud kajutist. Õhtul vähe enne kella kuut saatnudki kapten kõik mehed ruhvi, seletanud neile ära, et laeva komando antavat kaheteistkümneks tunniks vanakuradile üle ja käskinud kõiki eluruumides püsida. Mehed lubanud seda heameelega, sest kõik olnud vastutuulest kõrini tüdinenud ja rõõmustanud, et kapten kuradiga laeva kodusa-

damasse viimise suhtes kokkuleppele oli jõudnud. Ka roolimees saadetud ruhvi ja rooliratas seotud kinni, sest ainult tormipurjedega beidevind triividel polnud roolist nagunii suurt kasu. Siis läinud ka kapten ühes oma kolme tüürimehega ootama, mis tuleb. Täpselt kella kuue ajal kuuldud äkki tekil mitmesaja mehe jooksmist, trampimist ja askeldamist. Kapten olnud uudishimulik, avanud õige veidi kajutilaes asetseva valgusluugi ja selle läbi siis näinud-kuulnud kõik, mis sündis. Põrguvürst seisnud, ise paraadvormis, ühes oma kahe ohvitseriga pooltekil ja seletanud: «Ega's meil olegi siit Danzigini väga vähe merd. Ütleme, et ajamegi otse läbi Jüüti poolsaare kaela ja Holsteinimaa, siiski on meil vaja purjetada oma seitsesada viiskümmend meremiili. Aega on meil aga kõigest kaksteist tundi ning kui sellest veel maha arvata paar tundi varustuse hankimiseks, proviant eerimiseks ja sildumiseks, siis tuleb nii välja, et laeva kiiruseks peab olema seitsekümmend viis sõlme. Kõigepealt las vana Tommy, kes juba enne surma viiskümmend aastat merd sõitis ja oma pikkade näppude pärast kuulus oli, ujub maale, varastab sealt kusagilt hea laia viie tolli paksuse tammeplangu ja toob laeva. Sellest tehku puusepp logilaud. Logiliiniks aga võtku pootsman puht kolmetollist manillat ja sidugu liivakella järele sõlmed sisse. Kui logi valmis on, siis laske iga poole tunni tagant sellega kiirust mõõta.» Üks ohvitseridest hõiganud kohe ruupori kaudu korraldused tekile. Kapten näinud, kuidas üks üleni tätoveeritud kehaga, punaste juustega paharet üle parda hüpanud ja sinist suitsujuga taha jättes ostikursiga maa poole ujunud. Ei kulunud viit minutitki, ja punajuukseline olnudki tagasi, suur tammepuust uks seljas. Läinud sellega pooltekile, löönud kuradi ees kannad kokku ja teatanud, et olla varastanud ukse Päästearmee kirikust. Sellega oldud väga rahul ja Tommy saanud kuradilt kiita: «Täitsamees, Tommy! Kirikuid võib lõhkuda. Nendest pole midagi kasu. Ainult kahju teevad ja meelitavad hingesid laialt teelt metsa.» Siis võetud varpankur, kinnitatud logilaua alla raskuseks, seotud liin külge, ja riistapuu kiiruse mõõtmiseks olnudki valmis. Vanakuri tõmmanud saapasäärest pika piibu, täitnud tubakaga, süüdanud põlema ja heitnud

pintsaku seljast. Teinud rooliratta lahti ja asunud ise rooli. Karjunud siis nii, et kogu laeva korpus värisenud ja mastid vibanud: «Kõik mehed tekile! Alumised ja ülemised marspurjed lahti! Pesaan ja kliivrid juurde võtta!» Paharetid ja sortsid jooksnud vante mööda üles nagu õlitatud välgud, kuid käsutaja meelest ikka veel liiga aeglaselt. Et laeva purje alla võtmist kiirendada, pidanud kurat ainult vasaku käega rooliratast, kuna paremaga päästnud lahti pesaanpurje seisingud ja aidanud isegi piikvalli sikutada. Selle töö juures ümisenud põrguvürst, niihästi kui piip ja hiiglasuur suutubakarull seda lubanud, üht tuntud roppu jänkide meremeestelaulu. Seejärel karjunud kurat: «Brampurjed, roilid, vahetaakselid ja leipurjed juurde!» Pärast kõigi nende purjede juurdevõtmist brassitud raad neljaristi, klaaritud tekk ja laev lennanud möllavas rajuilmas nagu delfiin läbi lainete. Nüüd pannud kurat kaksteist meest pakile, samuti igasse masti kuus madrust horisonti valvama, ja siis jäänud hetkeks kõik vaikseks. Kuulda olnud vaid tormi ulgumist, lainete mühinat ja plokkide naginat. Ka ruhvis oldud uudishimulikud teada saama, mis tekil tehakse. Laeva puusepp avanud laeluugi ja pistnud pea silmadest saadik välja, et vaadata. Kuid seda poleks ta pidanud tegema. Tuul haaranud teisel juustest ja kiskunud need viimse karvani välja, nii et kuppel olnud pärast sile nagu pikkhöövliga tõmmatud. Hea oli, et puusepp jõudnud suure rutuga veel pea tagasi tõmmata, muidu oleks laeva edasitormamisest tekitatud tuul ka selle ära viinud.

Kella seitsme ajal karjunud kuradi esimene ohvitser: «Logi heita!» Sada kakskümmend madrust karanud pooltekile, logi visatud üle parda, kolmkümmend meest haaranud liinivärtna, kuna ülejäänud loopinud ämbritega vett värtna laagritele, et need suurte tuuride tagajärjel põlema ei läheks. Logiliin lennanud välja nii, et värtnal suits taga. Kui siis liivakella hoidev tüürimees hõiganud «Stopp!» jaksanud sadakond põrgulist vaevalt logi hoogu pidurdada. Logi näidanud kõigest kuuekümnesõlmest kiirust. Kurat hakanud hirmsa häälega kiruma ja vanduma. Käskinud veel enam purjesid juurde võtta. Nii heisatud veel skaipurjed, kõige ülemiste raade leipurjed ja seilid löödud isegi kliiverpoomi alla, nagu see

vanal ajal püstakute pukspriitidega laevadel kombeks oli. Järgmisel korral logi heites märgitud kiiruseks seitsekümmend kaheksa ja pool sõlme. Nüüd olnud vanatont rahul ja iga põrguline saanud tubli töö eest käraka viina.»

Väljast kuuldus tormi kohinat ja laineharjade üle teki tormamine kostis ruhvi nagu mitmesajast jooksvast inimjalast sünnitatud tume müdin.

«Kuulete, mis väljas on? Võib-olla andis meie kapten «Viikingi» täna õhtul samuti vanakuradile üle ja nüüd kihutame ka täite purjedega oma seitsmekümne sõlme kiirusega,» lausus äkki Charley poolnaljaga, pooltõega.

Pootsman aga kaalus asja tõsisemalt:

«Su jutul võib isegi mõte sees olla, Charley. Kust siis muidu äkki see tuulemuutus? Ka pole meie vana kunagi enne tormiga nii palju purjesid juures pidanud... Ma ise kuulsin, kuidas esimene teda hoiatas, et ei maksa laevale liiga teha, aga kapten muudkui — kõik kaltsud tuule ette... Ja näete, et värk peab vastu. Kurat ise vist hoiab neid maste püsti.»

«Kurat või jumal, ükskama kõik, kes meid aitab, peaasi on, et saame lõpuks sellest neetud Kapist mööda,» arvas taanlane Nielssen.

«Räägi edasi, Pelle, kuidas vanakurjal see sõitmine siis läks,» päris keegi ja Pelle jätkas:

«Järsku möiranud kuus pakivahti ühekorraga: «Punane tuli otse kursil!» «Valla ära!» karjunud kurat roolimeestele ja vastu tulevale laevale antud teed. Kui aga teatatud, et ees on roheline tuli, käskinud vana endist kurssi edasi pidada. Äkki avastatud kursil suur hulk valgeid kalalaevade tulesid ja niivõrd lähedal, et kuhugi polla jõutud pöörata. Vanakurat aga ei läinud verest ära, vaid ajanud laeva õhku ja lennanud üle kalalaevade. Inglise Kanali ja Põhjamere läbisõitmine võtnud aega kõigest mõni tund, ning et mitte Taani Sundi kõverustega aega raisata, aetud laev otse üle Holsteinimaa. Nüüd hüütud pakilt: «Kursil punased tuled!» Vanakurat popsinud muheldes piipu: «Laske aga edasi, poisid! Maal laevade signaaltulesid olla ei või. Need on kõrtside ja lõbumajade tuled. Kahju ainult, et meil pole aega siia hommikuni ankrusse jääda.» Korraga möiratud sajast

kõrist: «Must tuli otse ees!» Nüüd ehmunud vapper ja tasakaalukas kurat päris ära ning läinud pabinasse. «Valla ära! Valla ruttu ära! See on ju kirik! Pea vasakule!» Mehed roolis keeranud ratta küll kohe vasakusse poordi, kuid kõik olnud juba hilja. Must tuli pimedal ööl kuigi kaugele ei paista ja nüüd kihutas laev täies purjes otse kiriku käärkambri lahtijäetud uksest sisse. Olukord olnud katastroofiline. Nagu õige kapten kunagi, võtnud kurat kriitilisel momendil rooliratta enda kätte ja püüdnud laeva suurimast ohust välja juhtida. Loovinud siis kottpimedas kirikus siia-sinna, kuni leidnud lõpuks eesukse võtmeaugu ja ajanud neljaristi brassitud raadega täispurjes laeva selle kaudu vabadusse. Kõik lõppenud siiski hästi, kui mitte arvestada, et veidi kitsas võtmeauk kraapinud laeva veeliini kohalt mustaks tõrvatud poordidele valge triibu. Raad aga, mis kaugele üle parraste ulatunud, jäänud ometi täiesti terveks. See olnud küll suur ime, kuid pühades paikades olla ennegi imesid juhtunud ja sellepärast võivat iga mees seda kahtlemata uskuda. Kiriku kõrval kalmistul jäädud ankrusse, et põrgulistele õhtusöögiks surnupealuid korjata. Pärast õhtusööki hiivatud ankur ja sõit jätkunud. Täpselt kell kuus hommikul läinud kapten tüürimeestega kajutist välja ja leidnud laeva Danzigi eelsadamast, Neufahrwasserist, kai äärest. Tekk puhtaks küüritud, otsad klaaritud, purjed korralikult kinni ja öisest metsikust kihutamisest mitte jälgegi peale veeliini kraabitud valge triibu. Kogu öö olla kapten mõelnud, kuidas kuradit petta ja sellest loost enam-vähem puhtalt välja tulla. Leidnudki nõu. Ta polevat ise algul koju läinudki, vaid saatnud ustava madrusega naisele kirja, kus palunud last ega koera mitte kodust välja lasta, vaid ämm sadamasse saata. Seletanud, et mängus olla kihlvedu, ja kui kõike täpselt ei täideta, kaotavat ta kogu varanduse. Kiri mõjunud naisele nagu vaja ja ta saatnudki oma ema sadamasse. Kapten vaadanud kogu aeg pooltekilt kiikriga ning lausa hüpanud rõõmu pärast, kui näinud, et kaid mööda komberdab laeva poole tõesti ta kongis ninaga ämm, kes sarnanenud nõiaga ning olnud naisest veel tuhat korda õelam ja inetum. Kapten hüpanud siis laevalt sadamasillale ja andnud ämmale tulise rõõmuga

musu. Äkki kostnud nagu maa alt raevukalt möirgav hääl: «See pea endale! Mina teda ei taha! Petsid mind — küllap veel kunagi merel teineteist näeme!» Kapten naernud pettuse hea kordamineku üle ja läinud laevakontorisse, kus peremees teda kiire reisi eest kompanii kõige paremaks kapteniks nimetanud. Pärastpoole ise laeva kontrollima tulles hakanud omanikule aluse ümber olev valge triip nii meeldima, et ta kõikidele oma laevadele lasknud samasuguse vöö ümber kraapida.

Kapten pidanud sünnipäeva ära, lossinud laeva ning purjetanud mõne nädala pärast uuesti merele. Ühel ööl kella kaheteistkümne ajal, kui kapten tahtnud parajasti koisse pugeda, seisnud kurat jälle ta ees. Nüüd polnud vanakurjal endisest viisakusest enam jälgegi, vaid ta röögatanud: «Kas sa, kelm, niimoodi oma meremehesõna pidasid? Nagu ma ei teaks, et sa selle nõiamoori ise kodust välja tellisid. Kui sa siin laeval peremees ei oleks ja kui mina vana meremehena häid kombeid ei austaks, keeraksin sul praegu siinsamas kaela kahekorra. Aga tea, petis, et küllap sa kord veel seda kahetsed! Sinu pärast kannatasin kirikus surmahirmu, sinu pärast tõin põrgust laevale kõige paremad meremehed ränka tööd tegema. Samal ajal aga oleks mul allilmas peaaegu mäss lahti läinud. Sinnajäänud meremehed jõid mu viinavaadid tühjaks, mängisid harmoonika lõhki, võtsid siis mu kallid orgid, kahvlid, hangud ja tulekohendamise hargid ning tagusid üksteise pähe kildudeks. Põrgu aknad olid puruks pekstud ja uksed maha murtud. See tuli sellest, et minu truud ja mehised paharetid, kes tavaliselt põrgus korra eest vastutavad, olid sinu laeval ning allilm tegelikult valitsuseta. Kõige selle tänuks ja tasuks tahtsid sa mulle oma ämma näol suurt õnnetust kaela saata. Veel praegugi võbisevad mu luudliikmed, kui ma selle peale mõtlen. Nii olen sinu aitamisega ise tugevasti kahju kannatanud.»

Laevajuht jäänud mõttesse — aimanud, et paharettide peamehega vaenujalal olemine kummati midagi head ei too. Ainult vastutuuli ja muid pahandusi võis oodata vihaselt põrguvürstilt. Kapten teinud lahti pudeli taani akvaviiti, palunud kuradit istet võtta, ja siis hakanud kaks kavalpead tõsiselt arutama, kuidas teineteisega

mõistlikule kokkuleppele jõuda. Lõpuks öelnud kapten, et annab oma hinge igaveseks kuradile, kui viimane oskab sooritada kolmest antud meremehe-tööst kasvõi ühe. Kurat, kellele kulunud põrgusse hädasti kapteni-kogemustega mees ära, olnud nõus ning lubanud omakorda, et kui tema töödega toime ei tule, siis jätab ta kapteni eluajaks rahule. Kumbki vaidleja olnud kindel enda võidus. Esimese tööna käskinud kapten kuradit neljatunnise merevahi jooksul niivõrd täpselt roolimehena kurssi pidada, et laev veerandit rumbigi kõrvale ei kalduks. Vanatühi polnud veel kümmet minutitki rooliratta taga seisnud, kui laev tervelt pool rumbi üles luhvanud. Esimene töö oligi äpardunud.

Teise tööna käskinud kapten võimatult ropu suuga madrust Jimi' niikaugele mõjutada, et see kirumise jätaks. Sinna alla käis veel, et vanatont ruhvi läheks ja noomiks seal madruseid niikaua, kuni need karsklasteks hakkavad. Vanakuri tõmmanud mungarüü selga ning läinud algul Jimi ümber kasvatama. Ta maalinud madrusele silme ette kõik põrgupiinad, mis teda ootavad, kui ta ei jäta kirumist ega hakka elama kainet elu niihästi sõnas kui teos. Kurat osanud oma kuningriigis tarvitatavaid nuhtlusevahendeid nõnda värvirikkalt kirjeldada, et Jim tundnud end vaese patusena ja lubanud mitte kunagi enam lasta vandesõna üle oma huulte tulla.

Kapten läinud kuradi misjonitööd kontrollima ja küsinud Jimilt, kas viimane tõesti olevat nüüd kirumisest loobunud. Madrus vastanud: «Oh sa tuline kurat! Sellest ajast, kui see mungaraibe mind noomimas käis ja mina vandumise maha jätsin, tunnen end hoopis teise inimesena. Viissada tuhat saatanat kiskugu mind õhus lõhki, kui ma kasvõi üksainus kord elus veel vanduma peaksin!» Ka sellega oli kurat sisse kukkunud.

Nüüd riietunud ta palveränduriks, võtnud viinapudeli ja läinud ruhvi. Seal pidanud ta madrustele alkoholi tervistkahjustavatest omadustest pika kõne ning näidanud ära kõik viinajoomisest tulenevad pahed. Kõne lõpetanud ta sõnadega: «Ja nüüd tahan ma teile näidata seda saatanalaket, seda õnnetusttoovat vedelikku. Näitan selleks, et kõik viinapudeli kohe ära tunneksid ja

end tema eest teaksid hoida.» Niipea kui mehed pudelit näinud, tormanud nad kuradile kallale, võtnud viina ära ja visanud mehikese ruhvist välja ... Varsti kostnud vööri poolt purjus meeste laul ...

Viimase katsena käskinud kapten kuradil ankrutou ankru kukkumise ajal kinni pidada. (Tol ajal veel ankrukette polnud.) Enne seda aga lasknud kapten pootsmanil ankrutrossi rohelise seebiga paksult sisse määrida. Kurat läinud peli juurde, pannud jämeda trossi ümber pelipaku, veel paar keerdu ümber käsivarre ja ütelnud: «Valmis!» Kapten kamandanud kohe: «Las minna!» Tüürimees löönud käsu peale riivi kraanpalgist lahti ning raske ankur kukkunud paarisaja sülla sügavusse vette. Tou jooksnud ümber pelipaku nii, et seebivaht tuisanud üles kuni bramsaalinguni. Ent vanakuri ei lasknud ankrutrossist lahti. Ta lennanud ühes touga ise korra ümber pelipaku ja siis läbi ankruklüüsi merre. Pärast leitud peli eest ja klüüsist küll karvu ja nahatükke, kuid vanatühi olnud ühes ankruga ookeani kadunud. Sellest ajast saadik ei tahtvat kurat laevameestega merel enam mingit tegemist teha, ainult maal kiusavat küll mõnikord ning meelitavat sadamates pattu tegema.»

Pelle lõpetas.

«See jutt on kuulamiseks ja naermiseks, mitte uskumiseks,» ütles Söderholm kokkuvõtlikult.

Pelle teeskles, nagu poleks ta kriitikaga rahul:

«Ma arvasin kohe, et ega's minu juttu usuta. Aga kui purjemeister räägib matusekelladest, siis keegi ei mõtlegi kahelda.»

Purjemeistril polnud tuju vaidlemiseks ja ta lausus lepitavalt:

«Kes teab, ehk oli su jutus kunagi ikka mingi tõealus ka, aga on nüüd mitme-setme suu läbi käinud ja nii ära vassitud, et ei kõlba enam muuks kui naljaks.»

Torm oli vahepeal veelgi hoogu juurde saanud. Laev lengerdas nii tugevasti, et meestel oli istudes tegu endi kinnihoidmisega. Vesi kohises ruhvi põrandal, seina taga tekil ja meres. Valmistuti puhkamaheitmiseks. Kuna alumistes koides oli vee tõttu võimatu magada, heideti kahekaupa ülemistele naridele. Jutt vaibus. Pootsman ja purjemeister läksid oma kamorkadesse. Peagi kuuldus

ruhvis ainult tavalist tormimuusikat, mis tundus uinuvatele meremeestele hällilauluna.

Vähe enne südaöist vahivahetust ärkasid vabavahimadrused tekilt kostva hirmsa müra peale. Mingi raske ese lõi raginal läbi ruhvilae ja purustas söögilaua, kus alles paari tunni eest istus kobaras kümmekond madrust. Lamp oli kustunud. Mehed jooksid pimeduses ruhvist välja, komistades mingite trosside ja palkide vastu. Laine murdis nii sageli üle teki, et raske oli aru saada, kus lõppes vesi ja algas õhk. Igal pool kohises ja ulus, möirgas ja mürtsus. Rajuhood ja vesi rebisid meestel jalad alt. Tuli kinni hoida vantidest või haarata kust sai ja loota ainult käte tugevusele. Vanematele meestele oli hetkega selge, mis oli juhtunud. Puust vokkbramteng oli tormi survel murdunud. Osa sellest ühes roilraaga oli ruhvi laele langenud ja kukkumise hooga sellest läbi löönud. Osa tengast aga rippus üleval mastis ja pendeldas laeva õõtsudes niisuguse hooga edasi-tagasi, et ähvardas purustada kõik ettejuhtuva. Sealt kuuldus raginat, mürtsumist ja purjelina löömist. Pimeduse tõttu mehed vaevalt nägid midagi ja olukorda tuli hinnata ainult läbi tormi vilistamise ning mere kohina kostvate helide varal. Kuid seegi ütles kogenud kõrvale kõik vajaliku. Mehed ronisid lainete eest üles vantidele. Kusagilt kostis läbi kaose esimese tüürimehe ruuporisse hüütud käsklus: «Mehed, üles vokkmasti! Teng ja raad masti külge kinni sorida!»

Korraldus oli selge. Rasked tengatükid, mis tengvantide küljes rippudes pendeldasid, oli vaja kinni siduda, sest vastasel korral võiksid need purustada taagid ja vandid, mille tagajärjel vokkmast ühes raadega üle parda langeks. Vokkmasti kaotuse korral aga võivad kõik teised mastid ühes kogu taglasega alla kukkuda, poordi purustada ning laeva hukkumine, eriti säärases orkaanis, oleks vältimatu.

Madrused said ülesande tähtsusest aru, mõistsid, et siin on küsimuses võidujooks surmaga. Poolalasti, nagu nad olid koist välja hüpanud, ronisid nad üles piitsutava raju ette, kus iga hetk võisid saada terastrosside otsas viskuvate tengajäänuste poolt alla paisatud. Tekil kamandas esimene tüürimees. Osa mehi brassis raad

põiki laeva ja kurss võeti allatuult. Laeva kiikumine jäi veidi rahulikumaks. Teiste mastide purjed varjasid ülal vokkmastis viibijaid. Bramsaalingust alates hakati masti külge kinni sorima alla rippuvaid tengvante, millede otsas pekslesid rasked murtud otsadega tengajäänused. Üha allapoole laskusid madrused, kogu aeg edasi-tagasi lendavaid terastrosse püüdes, neid liinidega masti külge kõites. Hiigelpendel jäi lühemaks, ja kui jõuti selle otsas rippuvate ümmarguste palkideni, seoti ka need tugevasti kinni. Mehed töötasid ennastsalgavalt. Nende riided olid räbalateks kärisenud, kehadel terastrossi hoopidest tekitatud vorbid, käed verised. Oli lihtsalt õnn, et keegi selles trossidekaoses alla ei kukkunud, et keegi surmahoopi ei saanud.

Üleval taglases oli nii pime, et silm vaid ähmaselt seletas purjede ja mastide äärjooni. Olles tenga jäänused kinni sidunud, oli vaja kõrvaldada taglasest nüüd tarbetud brampurjede soodid, vallid, koordingud ja halsid, mis tormis edasi-tagasi lendasid ning võisid segada alumiste purjede normaalset käsitsemist. Üks jäme manillaots, arvatavasti marspurje kiitou, oli teise otsaga alumise marsraa nokka kinni jäänud ja Peeter laskus raale, et seda lahti päästa. Ta ronis raa nokale ja tundis kobamisi, et märg tross oli end tormiga mitu korda ümber raa keeranud ning otsaga topenandi küljes kinni. Madrus hoidis parema käega kinni purjeliigast, kuna vasakuga püüdis lahti päästa trossi. Raa, millel ta seisis, õõtsus metsikult, aeg-ajalt raputas torm purjeliika. All kees ja kohises kobrutades mässav ookean. Üksainus valesti arvestatud liigutus ja madrus oleks kukkunud veepöörisesse, kust poleks enam pääsemist olnud. Raa ots, mis oli praegu mitukümmend meetrit üle veepinna, laskus samas peaaegu laineharjadeni, kust tõusis jällegi püstloodis üles pimedusse. Kuulda polnud midagi peale tormi ulgumise, ookeani kohina ja lahtiste lendlevate otste pekslemise vastu marust pingul purjesid. Inimhäälel kadusid mannetutena sellesse mürinasse. Peeter lõikas läbi trossi, mida polnud võimalik lahti harutada. Vaevalt jõudis ta pussi tagasi tuppe lükata, kui ülevalt topenanti mööda laskus alla tume vari. See oli keegi madrus, kes surus end Peetri vastu ja karjus:

«Oled see sina, Murd?»

Hääl kuuldus nõrgana ja kaugena, ehkki hüüdja suu polnud vaksagi eemal Peetri kõrvast. See oli Green.

«Mis on, Charley?» hüüdis Peeter vastu ja haaras laeva järsu heite puhul kahe käega topenandist. Green oli tal raal ees ja tagasi masti poole võis ta ronida alles inglase järel. Vastust ei tulnud, kuid äkki tundis Peeter, kuidas terasesed sõrmed haarasid tal ümber kõri ja ta hingamine jäi seisma. Mingi raskus kiskus teda allapoole. Hetkega oli Peetril selge, et Green oli kogu aeg vaid varitsenud sobivat juhust talle kättemaksmiseks. Säärasel ööl taglasest kaduma läinud madruse surmas ei hakata kedagi kahtlustama. Peeter hoidis end ainult parema käega ja püüdis vasakuga lahti rebida kaela ümber kägistavaid sõrmi, kuid asjata. Greeni käed olid nagu raudhaagid ning Peeter tundis, et veel hetk, ja ta kukub alla. Viimase jõuga haaras ta ülevalt topenandist kinni, vinnas end käte varal ühes Greeniga üles, tõmbas jalad konksu ja paiskas nendega hirmsa hoobi kassi kombel küljes rippuvale Greenile kõhtu. Läbi tormimühina kostis nõrk valukarjatus ja Peeter tundis, et võib jälle hingata. Õhk voolas janustesse kopsudesse. Madrus laskus tagasi raale, kuid Greenist polnud enam jälgegi.

Tormi üha kõvenedes oli teine tüürimees asjatult püüdnud äratada kaptenit viinaunest, et saada viimaselt luba purjede vähendamiseks. Lõpuks, kui taglas enam ei jaksanud raju survele vastu panna, ülemised purjed välja puhuti ning vokkbramteng ühes raadega alla kukkus, jooksis esimene tüürimees välja ja võttis komando üle. Ta käsud olid nagu alati lühikesed ja kõigile arusaadavad. Kurss võeti allatuult, otse Kaplinnale. Viimast jõudu kokku võttes, murtud vokkmasti ja rajus laperdavate purjeräbalatega tormas «Viiking» nüüd haavatud veelinnuna hädasadama poole.

Greeni puudumine avastati järgmisel hommikul ja madruse taglasest kadumise kohta tehti laeva päevaraamatusse vastav sissekanne.

KUUETEISTKÜMNES PEATÜKK

Juba kolmandat päeva seisis «Viiking» Kaplinna sadamas Viktooria basseinis poide vahele kinnitatuna. Kuna laeval polnud enam puuseppa, koosseisust puudus kaks madrust ja reisil vintsutatud poolhaigete ülejäänud meestega oleks tormipurustuste likvideerimine liiga pikale veninud, oli kapten maalt palganud neli puuseppa ja kolm taglasetöölist, kes juba mõne päeva pärast lootsid uue tenga ülespanemisega lõpule jõuda. Peaaegu kõik madrused parandasid purjemeistri juhatusel lõhutud purjesid. Kogu laeva avar tekk oli kaetud raskete purjelinadega, millede juures pinkidel istusid madrused. Igal mehel oli käes purjekinnas ja väledasti liikusid kolmetahulised nõelad. Vana purjemeister ise ei saanudki mahti õmmelda, sest mitmel pool vajati tema õpetusi. Nendega polnud ta ka sugugi kitsi.

Pootsman mõne nooremmadrusega aitasid maalt mehi tenga paigaleasetamisel. Alles siin, hädasadamas, selgus, kuivõrd ligidal oli surm merel olnud. Vokkmast ja sellega ühes kogu taglas oli jäänud püsima vaid paari vandi ja peataagi varal — kõik muud kinnitised olid tormis katkenud. Kui esimene tüürimees oleks kasvõi viis minutitki kursi muutmisel kõhelnud, oleks mereajalukku kirjutatud järjekordne ookeanis jäljetult kadunuks jäänud purjekas.

Ilmad olid siin ilusad. Pehme maatuul tõi linna servalt rohelisega kaetud küngastelt kaasa metsa- ja õitelõhna. Järkudena tõusvale mäenõlvale ehitatud sadamalinn näis lähedasena, otse käeulatuses, ja päikeses helkivad majade aknad pilgutasid silmi — kutsusid! Kuid kapteni valju korralduse kohaselt ei lubatud meeskonnast ühtki maale. Kapten Jonsson kartis, et pärast säärast reisi kaldale sattunud mehed ei jaksa maaelu ahvatlustele vastu panna ja lasevad jalga. Eriti siin tuli ettevaatlik olla, sest kohaliku maaklerikontori esindaja sõnade järgi polnud Kaplinnas nii palju töötuid nagu näiteks Rotterdamis. Madruseid saavat palgata vaid Inglise uniooni kaudu, kus töötasud on kolm korda kõrgemad nendest, mida makstakse praegu «Viikingil». Jääda siin meeskonnast ilma tähendaks laevaomanikule

palju lisakulusid. Peale kapteni väikese julla ei lubatud ühtki paati alla lasta, seegi tõsteti ööseks tekile tagasi. Jah, meeskonda oli vaja hoida maast isoleerituna, vähemalt kuni sihtsadam Kalkuttani. Sinna mehed juba naljalt maha ei jää, sest Jonsson teadis vanadest kogemustest, et kõikides India sadamates saalib kaidel massiliselt nälgivaid kulisid, kes poole palga eest on nõus end munsterdama ükskõik millisele laevale. Peale selle hakkavad mehed seal laeva järjekordset Euroopasse-jõudmist ootama ning meeleolu muutub kõigil paremaks.

Kambüüsi ukselt kõlas Beni lõunasöögile kutsuv gong ja täna kogunes «Viikingi» meeskond jälle kord täies koosseisus ruhvi ning asus laua ümber. Esimestel hädasadamas viibimise päevadel parandati muude tööde kõrval ka vigastatud ruhvilagi ja valmistati valgetest hööveldatud männilaudadest uus söögilaud. Meeskond oli seni söönud laadluukidel, paki all ja mujal, kus juhtus.

Kohmakalt ja sööginõudega kolistades asetas Stammer supiämbrid lauale. Seesama hernesupp, seesama maarjajääga soolatud härjaliha, mida merelgi söödi. Sadamasolekut tunnistas ainult see, et igale mehele jagati viil värsket leiba. Leib oli ussitanud kuivikutega võrreldes niivõrd maitsev, et otse sulas suus. Kuigi toidul polnud mereproviisiga võrreldes palju vahet, oli madrustel laeva sadamas viibides söögi juures muid mõnususi, milledest harilikul kuivamaa-elanikul aimugi pole. Lihtsalt lõbu ja lust oli süüa. Laev ei õõtsunud ja söögilaual tülinaks olnud restid olid koristatud. Enamik mehi oli maha ajanud habeme, mis viimasel ajal supihelpimise juures juba segama kippus. Madruste näod näisid puhastena ja nagu veidi häbelikkudena. Ka ei sügelnud ihu nii nagu merel, sest ruhvi ukse kõrval asetsev veetünn oli nüüd täidetud sulaselge maaveega. Vett vahetamata pesid end siin järgemööda kõik kolmkümmend meest. Vaat täideti siis, kui esimesel päeval pärast hädasadamasse jõudmist praam tuli joogivett andma. Salamahti tassisid madrused pika vooliku mõneks minutiks vööri ja lasksid pesutünni kallist vedelikku täis joosta. Seepi, tõsi küll, polnud enam kellelgi, kuid pootsmanilt saadud tsemenditolmuga küüriti keha päris kenasti puhtaks. Sellest siis ka

tuli, et kõigil oli täna söögilaua ääres veidi pühapäevane ja pidulik ilme.

Madrused lõpetasid söömise. Pelle, kes säästis värske leivaviilu nagu magustoiduks, vaatas seda heldinult, lausudes:

«Oh sa issameie! Küll mina seda igapäevast pargiksin täna kasvõi puuda korraga!»

«Saa nüüd nendest maailma asjadest aru... Kas see leib siis tõesti nii ränka raha maksab, et seda ei jõuta hädasadamas olemise ajakski niipalju osta, et mehed kõhud täis saaksid,» nurises nooremmadrus Karvonen ning vaatas näljasel pilgul valget isuäratavat hästikerkinud leivatükki Pelle käes, kes seda nagu teiste kiuste sõi eriti pikkamisi ja mõnusalt suud matsutades. Karvonen ise oli oma osa juba enne muu toidu puudutamist alla kugistanud.

«Värsket liha, piima ja juurvilja oleks meile vaja. Paljudel meestel on igemed paistes ning jooksevad verd. Nordenil ja Smithil on keha paiseid täis. Enamikul on hambad suus lahti. Ühelgi pole enam õiget tuju ega hakkamist. Millest see tuleb? Kõik on viletsa toidu tagajärg. Ei tea, kas meie kaptenil on niipalju taipu, et sellest aru saab?» ägestus Reponiemi.

Pootsman, kes isegi oli kapteni headuses kahtlema hakanud, püüdis mehi ometi rahustada:

«Katsume veel veidi kannatada. Kui Kalkuttasse jõuame, muutub vana pärast prahiraha kättesaamist heldemaks ja laseb paremat proviisi osta.»

Vana inglane Baker, kelle paistes igemed hakkasid talle juba kõnelemise juures tüli tegema, rääkis, nagu oleks tal suu toitu täis:

«Nojah, siin on ju lõpuks hädasadam ja kustkohast kaptengi raha võtab.»

«Kui peremeestel jätkus vara laeva muretsemiseks, küllap siis jätkub seda ka meeskonnale proviisi ostmiseks,» hüüdis nooremmadrus Thomassen ja lõi oma sõnade kinnituseks rusikaga vastu lauda.

Räuchel, kellele ta kaasmaalase Weberi surm mõjus eriti masendavalt, lausus vihaselt:

«Sa, Baker, loodad alles Kalkuttasse jõudes paremat toitu saada, aga mis sa õige arvad, kui paljud meist

nõnda nälgides üldse jaksavad teist korda üle ekvaatori purjetada? Ise oled esimene, keda, puud rauda jalgade küljes, haikaladele rebimiseks merre heidetakse.»

Päris rahulikult, isegi naljatoonis alanud vestlus muutus kärarikkaks. Füüsilise nõrkuse, reisil läbi elatud pingutuste ja alatoitluse tagajärjel äärmiseni pingutatud närvid hakkasid üles ütlema. Igaüks avaldas valjult oma arvamist. Kui esimesel ja teisel päeval pärast hädasadamasse jõudmist enamik mehi lootis, et maalt ostetakse värsket proviisi ja madrused saavad kasvõi mõni päev paremat toitu, siis nüüd mõistsid kõik, et kapten hoolitses küll laeva taglase ja purjevarustuse eest, kuid unustas hoopis elavad inimesed. Kolme päeva jooksul oleks ammugi jõutud peremeestele meeskonna seisukorrast teatada ja telegraafi teel vastavad summad saada laeva provianteerimiseks. Aga tuli välja, et kaptenil oli ükskõik, kuipalju mehi reisil kärvab. Mida väiksem meeskond, seda vähemad kulud. Ega siis kõik sure, küllap roolimehi ikka jätkub ja purjedega pole India ookeani monsuuntuultes niikuinii palju tööd. Nõnda arvasid mehed ja nad polnud tõest kuigi kaugel. Madruste näod väljendasid meeleheidet ja viha. Kuuldusid hüüded:

«Vanal on vist plaanis, et pooled mehed enne Kalkuttasse jõudmist käpad pea alla paneksid.»

«Nojah, siis pistab nende palga oma tasku, — kust peremees teab, millal nad just surid.»

«Peame midagi ette võtma, ega me lambad ole!»

«Kas oleme mehed või vanad naised! Lööme streigi lahti ja ütleme, et niisuguse toiduga ükski enam reisi ei lähe!»

«Või kargame laevalt ära... Ujume öösel kogu kambaga maale!»

«Kail on politsei vastas, pistab mõneks päevaks pokri ja toob just enne väljasõitu laevale tagasi. Seadus ju nende poolel.»

«Mis kuradi seadus! Siin on elu ja surm mängus. Seadus? Missugune seadus lubab inimesi haigeks ja surnuks näljutada?»

«See'p see vigur on, et seda pole ka keelatud. Ära sa arva, et laevaomanikud endile säärase seaduse tegid, et

ise vahele jäävad... Oleks meid kutsutud neid kirjutama, küllap siis oleksime osanud...»

«Mina panen ette, nii kui merele läheme, juhtkond maha lüüa, laev kusagile jumalast maha jäetud rannakolkasse maale ajada ja — iga mees ise külge...»

«Mina panen ette — streikida!»

«Õigus! Niisuguse toiduga enam tööd ei tee!»

Madruste, eriti nooremate, hääled muutusid üha ähvardavamaks.

Pootsman tegi katset asja siluda:

«Arvate, et kaptenilgi kerge on... Söögiraha on ju peremeeste poolt määratud... Kulutad enam, maksad omast taskust...»

«Ühed sulid ja verekaanid on nad kõik, niihästi reederid kui kapten!» hüüdis Karvonen laua otsast ja ta silmad välkusid vihaselt.

«Sa, soomlane, ära niimoodi mõirga, ega's sinu hääl see kõige ilusam ole,» katsus Pelle naljatada ja vaatas vilksamisi Murru poole, kes seni polnud pillanud veel ühtki sõna. Tekkis hetkeline vaikus. Pinge nõudis lahendamist. Mõni teinegi mees vaatas Peetri poole. Jah, vanemmadrus Murd oli reisi kestel oma suure füüsilise jõu ning vastupidavuse, aga eriti oma tasakaaluka iseloomu tõttu võitnud kõikide tunnustuse ja poolehoiu. Sellepärast oldigi nüüd huvitatud tema seisukohast.

«Kuule, Murd, ütle ka üks mehesõna!» lausus Söderholm.

Peeter tõusis püsti.

«Mehed! Surra on meil kõigil veidi varavõitu. Selge on ka see, et kui me ise endi elude eest ei seisa, siis teistelt pole kaastunnet oodata. Minu arvamine on, et kui kapten heaga ei ole nõus meile värsket toitu ostma, siis me sunnime teda selleks.» Ta vaikis hetke, jätkas siis veenvalt: «Rääkisin maalt töömeestega ja nemad ütlesid, et siin, Kaplinnas, leiduvat töötuid meremehi kõigest mõnisada. Kõik nad kuuluvat Inglise unioonni alla ja mujalt ükski laev mehi ei saavat. Tähendab, kui kapten oleks sunnitud siit uue meeskonna palkama, peaks ta sellele maksma kolm korda rohkem kui meie saame. Peremeestel oleks odavam ennemini meile head proviisi osta kui siit uut meeskonda munsterdada. See ongi meie trump.

Panen ette valida madruste seast kolm meest, kes kohe pärast lõunasööki lähevad kapteni juurde teatama, et kui laevale otsemaid värsket toitu ei muretseta, siis ükski mees enam «Viikingiga» merele ei sõida.»

«Kuhu sa hing siis lähed? Maale jääda ei luba politsei, kajakana ka keegi ära ei lenda,» püüdis pootsman Peetri ettepanekut kõigutada.

«Politsei abil võidakse meid küll sundida laevale jääma, aga ega's politsei reisile kaasa tule. Kes sunnib meid purjesid juurde võtma ja muid töid tegema? Istume tekil pollarite otsas ja päevitame niikaua, kui vanal meel muutub,» väitis Peeter.

«Pogrisse pistetakse meid kõiki!» hädaldas Baker.

«No mis kasu kaptenil sellest oleks, kui me pogris istume? Siis peab ta ikkagi kas Inglise unioonist madrused palkama või Marienhamnist uue meeskonna tellima, — kus selle aja ja kulu ots!» viskas nooremmadrus Savonen.

Enamikule madrustest sai selgeks, et Murru ettepanek oli ainuõige ning antud olukorras läbiviidav. Ainult mõned vanemad mehed eesotsas pootsmaniga kahtlesid. Raudne laevakord ja kapteni autoriteet oli neile meremehe-elu pikkade aastate jooksul niivõrd verre sööbinud, et igasugune tavalistest rööbastest väljumine vähemalt esialgu lausa meeletusena näis. Pootsman tegi veel viimase katse meeste kavatsust väärata:

«Sa, Murd, oled muidugi ka ise nõus oma nõudmistega ahtrisse kapteni juurde minema?»

«Kui mind valitakse, miks mitte,» vastas Peeter rahulikult ja näis isegi imestavat niisuguse veidra küsimuse üle.

Peetri ettepaneku poolt olid nüüd peaaegu kõik. Volimeesteks, kes pidid minema kapteni juurde meeste nõudmisi esitama, valiti Murd, Karvonen ja Räuchel.

Kapten valmistus just maakleri mootorpaadiga maale sõitma, kui salongkajuti ukse pihta koputati ja sisse astusid kajutilae madaluse tõttu kummargile hoiduv hiiglane Murd, härjana massiivne Karvonen ja laiaõlgne Räuchel. Esmakordselt kapten Jonssoni pika meresõidupraktika jooksul juhtus säärane lugu, et salongkajutisse sisenesid madrused ilma, et neid keegi oleks kutsunud.

Mehed pidid ju ometi kõikides küsimustes pootsmani poole pöörduma, ja kui sellel käis nende lahendamine ülejõu, siis kandis pootsman asjast omakorda esimesele tüürimehele ette. Alles viimase kaudu tehti meeskonnasse puutuvad küsimused kaptenile teatavaks. Tahad distsipliini säilitada, pead alluvate ja enda vahel teatud vahemaa hoidma. See on ju ometi vana ja kõigutamatu tõde, millest kapten eluaeg oli kinni pidanud ja mis end oli õigustanud. Kõike seda arvestades polnud põhjust imestada, et kapten nüüd äärmiselt üllatunud oli, laua äärest tõusis ning lükkas lahti magamiskajuti ukse, kus teadis laekas olevat laetud revolvri. Isegi inglasest maakler, kes istus, viskiklaas ees, laua teises otsas, märkas, et õhus on midagi erakordset. Ka tema muutus rahutuks, unustas viskile soodavee lisamata, kummutas ärevuses tubli lonksu paljalt kõrist alla ja hakkas läkastama.

«Me tulime siia, et...» alustas Murd, kuid kapten katkestas teda:

«Üks hetk...» Astus näiliselt rahulikuna magamiskajutisse, sulges viivuks ukse ja väljus uuesti — parem käsi püksitaskus. Istus jälle laua otsa toolile. Kaptenile ei jäänud märkamata, et madrus polnud alanud juttu tavalise «härra kapteniga», sellepärast pidi olema eriti ettevaatlik. Niisugustelt äärmuseni viidud inimestelt võis oodata ükskõik mida. Küsis siis järsult:

«Mida te soovite, mehed?»

«Kapten Jonsson, meeskond volitas meid teile teatama, et madrused ruhvis nõuavad sadamas värsket toitu, arstimeid ja reisile elusloomade kaasavõtmist. Säärase toiduga kui seni ei jaksa mehed troopikas sõita.» Murd lausus need sõnad väärika rahuga, erutuseta hääles. Kapten vaatas pikka kõhna madrust ja imestas tema külmaverelisuse üle. Ühtlasi ärritas kaptenit, et see volask ei hakanud tavalise harimatu mehe kombel kogelema, ühelt jalalt teisele tammuma ega mütsi peos veeretama. See poiss siin on igal juhul ruhvi hing ja streigi peamees. Niisugused tüübid on hädaohtlikumad kui tavalised räuskajad. Kurat ise teab, mis neile nüüd nii äkki vastata! Revolvripära külm raud paremas käes andis aga juba kaduma kippuva kindlusetunde

tagasi ja kapteni häälest kuuldus oma võimus veendunud ülemus:

«Liiga palju lubate endale, madrused. Kõigepealt olgu teile teada, et ruhvist ei tulda kunagi kutsumata kapteni-kajutisse. Oma soovidest kandke ette pootsmanile, ja kui see ei suuda asja lahendada, siis saavad need minule teatavaks laeva esimese tüürimehe kaudu. Mis puutub sellesse, kas mehed jaksavad või ei jaksa merd sõita, see jätke rahulikult minu otsustada, sest mina vastutan laeva ja kogu meeskonna eest. Palju viletsama toiduga on jõutud sõita ja jõutakse veelgi. Nüüd aga minge rahulikult oma töö juurde tagasi.»

Madrused kuulasid kapteni lõpuni, siis lisas Murd:

«Mehed lasevad teile veel ütelda, et kui juba homme hommikuks ei tooda laevale küllaldasel määral värsket liha, juurvilja ja piima, siis ükski madrus enam tööle ei hakka.»

Kapteni näole valgus tume puna:

«Tähendab — mäss! Ärge ainult unustage, et munsterroll, millele te ise alla kirjutasite, kehtib kaheksateist kuud.»

«Ega's me laevalt tahagi kusagile minna. Andke ainult inimese kombel süüa!» põristas Karvonen.

«Missugune peab olema laeva söök, selle määran mina ja ainult mina! Selge? Ärge unustage, et Kaplinnas on politsei, arestimajad ja kõik muud vahendid, millega tõrksaid madruseid korrale kutsutakse. Kui te aga mõtlete merel mässu tõsta, siis arvestage, et olen teid hoiatanud, ja kõigi võimalike tagajärgede eest süüdistage pärast ainult iseennast. Ja nüüd — marss tekile!»

Madrused väljusid kajutist. Neile vaatasid järele vihane kapten ja kiitsaka kasvuga ehmunud maakler.

Kui hiljem ruhvis käigu tagajärgedest teada saadi, oli paljude meeleolu rusutud. Vanemad mehed hakkasid avalikult nooremaid süüdistama, et need asjatult läksid kapteni juurde laeva söögi üle nurisema, mida niikuinii parandada ei saa.

«Kes see enne on näinud, et madrused lähevad ruhvist ahtrisse kaptenilt midagi nõudma ... Ole rahul sellega, mis sulle antakse ja ütle aitäh, et sedagi saad. Protsessimisega juba kaugele ei jõuta.»

Otsustati siiski järgmisel hommikul tööle mitte hakata — saagu mis saab! Kaotada pole niikuinii midagi. Isegi vanglas ei võiks toit viletsam olla, — arutasid mehed.

Kapten aga sõitis maakleri mootorpaadis maale ja saabus laevale tagasi alles hilisööl. Ta oli tublisti purjus ja jaksas vaevalt trepist üles ronida. Stjuuard, kes oli kogu aeg valvanud ja peremeest oodanud, aitas ta salongkajutisse ning sai käsu otsekohe esimene tüürimees äratada.

Tüürimees Lenke astus kapteni kajutisse. Laeva esimene ohvitser polnud niipalju üllatunud kapteni purjusoleku üle, kui teda hämmastas ülemuse äärmiselt rusutud ja masendatud ilme. Kapten andis stjuuardile käega märku kajutist väljumiseks. Pärast seda, kui oli jäänud tüürimehega kahekesi, istus kapten oma tavalisele kohale laua otsa ning palus pealiigutusega ka Lenket istet võtta. Vaatas siis kaua purjus inimese segasel pilgul enda ette lauale ja vaikis. Ta miimikast ja pingutatud laubakortsutustest järeldas tüürimees, et kapten kõike tahtejõudu kokku võttes püüab koguda oma laokil mõtteid. Korraga näis, et Jonsson kaotas lootuse ütelda midagi mõistlikku. Ta lõi rusikaga raksuvalt vastu tammepuust salongilauda ja kisendas nutusegasel häälel:

«Kuradi libu! Oh jumal küll! Oli mul seda piina vanas eas veel vaja!» Ja alati tasakaalukas kapten langes näoga lauale asetatud kätele ning nuuksus. Selles nutus oli purjus inimese haledust, südamesse tungivat valu ja ohjeldamatut viha. Esimene tüürimees taipas, et see polnud tavaline alkoholist põhjustatud tunnetepuhang ja et juhtunud oli midagi tõsist. Kuid mis nimelt? Ega ometi õhtune madruste toidunõudmine? Ei või olla — ei, see pole see... Omanikelt ebameeldivusi...? Võimalik... Ega ometi naised? Sellest east peaks kapten juba üle olema...

Kapten tõstis pea kätelt ja vaatas hullunud inimese pilguga tühjusse. Siis langes ta vaade esimesele tüürimehele, kes ei teadnud, kas üles tõusta ja ära minna või edasi istuda. Pikkamisi näis kapten enesest võitu saavat ja hakkas sõnade otsa komistades rääkima:

«Lenke! Sind ma tunnen ... Sind ma usaldan ... Olen maailmas palju ... palju kurja teinud, ja kohtuotsus ... tuli sealt, kust poleks oodanudki ... Loe!»

Kapten võttis vormikitli taskust kägardatud telegrammi ja ulatas tüürimehele. Seal seisis:

Kaplinn «Viiking» kapten Jonsson

Ei suutnud taluda üksildust punkt Lahkusin jäädavalt sinu kodust mehega kes mind enam kalliks peab kui sina ja keda mina samuti armastan punkt

Hedvig

Esimene tüürimees pani telegrammi lauale. Kapten vaatas paberilehte ja ta silmad ahenesid kitsasteks piludeks.

«Libu! Libu, ütlen ma ... Kõik raha eest nagu kaupmees müüb sitsi ... Aru võttis mu peast. Lastega läksin riidu ... Lurjus olin! Nende ema fotod ja ... riidedki põletasin ära, et ei häiriks mu noore naise tundeid ... Ja tema — muudkui raha — raha! Muutusin orjaks — tööloomaks, kaotasin südametunnistuse ... Raha! Mitte minule, vaid naisele oli seda vaja ... Naisele oli vaja palju raha ... Hakkasin algul peremehi petma, siis nülgisin meestelt seitse nahka ... Näljutasin madruseid, selleks et mu naine saaks mu oma kodus armukesi vastu võtta ... Saad sa aru, Lenke, mis see naine minust on teinud? Südametunnistuseta petise ja kelmi on ta minust teinud. Isegi enda silmis olen praegu vastikum kui kõige jälgim mõrtsukas ...» Kapten vaikis ja vaatas läbi avatud pardailluminaatori mustavasse ööse. Haaras siis kätega hallinevatest meelekohtadest ja oigas:

«Hedvig! Hedvig! Miks sa niimoodi tegid? Kas võiks keegi sind veel enam armastada kui mina? Vale! Vale!»

Tüürimees Lenke ei osanud niisuguse südamevalu trööstiks ühtki sõna ütelda. Ta tõusis püsti ja kavatses kapteni oma muredega üksi jätta. Siin polnud küsimuses ei laeva juhtimine, torm ega purjede vähendamine. Siin oli tegu karile jooksnud elulaevaga, mille päästmiseks

tüürimehel puudusid niihästi praktilised kui ka teoreetilised teadmised.

«Lenke!»

Tüürimees pöördus ukselt. Kapten oli äkki nagu kainemaks muutunud ning ta hääl oli jälle ülemuslikult käskiv.

«Kui ma teid kord enda juurde kutsusin, siis pole teil õigust siit lahkuda minult luba saamata. Pange nüüd hästi tähele! Hommikul vara lähete maale ja tellite laevatarvetekaupmehelt meeskonnale värske proviisi. Juba praegu koostate toiduainete nimekirja, mille esitate mulle enne maaleminekut allakirjutamiseks. Kulude peale ärge vaadake. Krediidi asjus on maakleriga räägitud. Ka arst kutsuge laeva — las vaatab mehed üle. Selge?»

Tõtt ütelda ei saanud tüürimees õieti millestki aru, kuid vastas siiski distsiplineeritult:

«Täiesti selge, kapten Jonsson,» ja väljus salongkajutist.

Juba enne kella kuut hommikul laskis esimene tüürimees end kapteni jullaga maale sõuda. Ei möödunud tundigi, kui laevatarvete-kaupmehe suur kaater tõi laevale terve laadungi proviisi. Sel hommikul serveeriti ruhvis ennenägematuid roogasid. Benil oli kambüüsis suurpäev. Ta jagas meestele välja piimaga keedetud ja suhkruga magusaks tehtud kakaod, igale mehele pätsi saia ja suure võikamaka. Lõunaks aga lubas terve vasika smoorida. Madrused sõid ega jõudnud kaptenit küllalt kiita. Vanemad mehed arvasid, et kapten olla siiski üks arusaaja mees.

«Algul vihastas meie nõudmiste üle, aga kui pärast hakkas järele mõtlema, sai aru küll, et meil õigus oli. Kus siis temagi enne võis täpselt teada, kuidas meie lood siin on. Temal endal ju ei sobi ruhvis käia, ja kui mehed ka midagi ei lausu, siis arvas muidugi, et kõik on korras. Kohe, kui sai meeste suu läbi tõe teada, hakkas kapteni südametunnistus talle etteheiteid tegema ja näe — söö kasvõi kaks kõhutäit korraga!»

See oli jällegi pootsman, kes nüüd rääkis «meie nõudmistest» ja «kapteni südametunnistusest».

Räuchel nägi asja teisest kandist.

«Pole siin tegemist ei arusaamise ega südametunnistusega. Kapten lihtsalt arvestas, kumb on odavam — kas maalt Inglise uniooni palkadega uus meeskond munsterdada või vanadele meestele veidi paremat toitu osta. Rehkendas siis välja, et paar päeva madruseid sööta tuleb ikka kasulikum.»

«Ka lubanud kapten reisile elusloomi kaasa võtta,» teadis Nuutinen, kes hommikul tüürimeest jullaga maale käis sõudmas.

«Saadagu nüüd sellest aru nii, kuidas iga mehe kuppel jagab, aga, poisid, kasutage juhust ja sööge-jooge nahka kõik head-paremad niikaua, kui kaptenil südametunnistust jätkub ja peremehe rahakoti suu lahti seisab,» jõudis Pelle kahe suutäie vahel naljagi teha ning laadis ühe paksult võiga määritud saiaviilu teise järel oma põhjatusse kõhtu.

SEITSMETEISTKÜMNES PEATÜKK

Mõne päeva asemel seisis «Viiking» hädasadamas tervelt kaks nädalat. Enne ei jõutud töödega valmis. Parandati murdunud vokkmast, lapiti tormist lõhutud purjed ja likvideeriti muud vigastused. Ka meeskonnal läks elu ülesmäge. Küllaldase toiduga kosuti kiiresti. Hommikul sulpsatas mõni noorem mees une peletamiseks üle parda suplema, rikkudes sellega sadamamäärusi. Kuid sadamakapteni kaater ei jõudnud järelevaatajatega kõikjale ja haisid polnud siin karta, miks siis mitte mõnikord keha värskendada. Õhtul aga, selle asemel et juba tüütavaks muutuvaid merejutte jutustada, kippusid madrused maadlema, ajasid üksteist taglases taga ning korraldasid vantidel võiduronimisi. Inimene on ju lõpuks väga suure kasuteguriga masin ja ta vajab imevähe selleks, et näiliselt olla heas tujus. Anda talle vaid võimalus isu täis süüa, peale selle küllaldasel määral värsket õhku ja liikumisvabadust . . .

Kapteni poolt sadamasse saabumisel antud meeskonna maalemineku keeld oli aga jõusse jäänud ja ükski madrustest polnud saanud linnaluba. Isegi neid, kes käisid tüürimehi maale sõudmas, ei lubatud paadisadamas julla

juurest lahkuda. Kaptenit nähti viimasel ajal harva. Nagu stjuuard rääkis, istuvat kapten kogu aeg salongkajutis, joovat konjakit ja kirjutavat mingeid kirju, mida ta kunagi ära ei saatvat, vaid pärast valmiskirjutamist katki rebivat. Ülepäeva käis laeva juures maakleri suur mootorpaat.

Viimaks ühel ennelõunal teatas esimene tüürimees, et väljasõit on määratud järgmiseks hommikuks päikesetõusu ajaks. Lõuna paiku saabus kaupmehe kaater haruldase laadungiga. Marsraa nokka kinnitatud talide abil tõsteti tekile kolm presenttroppides siplevat ja lõbusalt ruigavat süsimusta siga, kümmekond oma saatusega vaikselt leppivat lammast ning mitu kastitäit pahaselt kaagutavaid kanu. Selle kirju neljajalgse ja tiivulise seltskonna jaoks olid juba aegsasti paki alla eluasemed valmistatud. Sigade aed oli vasakul pardal, lammastel paremal, kuna kanadele oli eraldatud peli ümbrus, kus nad võisid ankrukettidel magada ja kus kukkedel laulutuju tulles jätkus ruumi kaela õiendamisekski. Kõik need elusolevused olid kaitstud merevee ja tuule eest. Loomade ja lindude hoolitsejaks määrati laevapoiss Stammer, kes oli selle üle isegi õnnelik, sest sai nüüd iseseisva tööala ning pääses lõputust tagaajamisest pootsmani poolt.

Esimene tüürimees oli hommikul laevatarvete-kaupmehe autoga käinud linna lähedal farmis reisile kaasavõtmiseks vajalikke elusloomi välja valimas. Hinna üle kokku leppides tuli välja, et farmer nõudis loomade ja lindude vedamiseks kaasa antavate kastide eest peaaegu niisama palju, kui maksid sead ja lambad. See oli tavaline ärivõte: ostja juurdemeelitamiseks näidata kauba hind odavana, kuid nöörida taara arvel. Tüürimees, kellel oli kauplemiseks taipu, lubas kastid tagastada, kuid farmer, kellel ennegi oli olnud tegemist merelt saabunud ostjatega ja nende lubadustega, nõudis ikkagi taara eest tagatise sissemaksmist. Lenke otsustas veel samal õhtul autoga kastid ära tuua, et farmeri käest nende arvel makstud summat tagasi saada. Muidugi oleks ju kogu selle asja võinud usaldada kaupmehe hooleks, kellele muidugi polnud meeltmööda, et laeva tüürimees segas end tema äriasjadesse, sest niimoodi saadi teada sisse-

ostuhinnad ning võeti temalt võimalus liiakasuvõtmiseks. Kaupmees kirus südamepõhjas kõikjale oma nina toppivat meremeest, kuid laevatarvetega kaupleja ei aimanudki, et tüürimehe äriinnu põhjuseks polnud mitte niipalju reederi rahakoti säästmine kui farmeri noor kõrgerinnaline ning saledajalgne tütar, kellega imelühikese farmis viibimise ajal oldi juba jõutud tutvuda ja kes talle hüvastijätul oma kõikelubavaist silmist oli heitnud igatseva pilgu. Tüürimees Lenke polnud ju kolmekümmet aastatki vana ja tal polnud veel elus kunagi olnud juhust naise armastusest küllastuda. Sellest siis tuli, et väljasõidu hommikule eelneval õhtul «Viikingi» esimene tüürimees Nils Lenke oma pisikeses kajutis erilise hoolega riietus. Pani selga uue kardpaeltega tüürimehekitli, sarjas kammiga distsipliinile mitte alluda tahtvaid juuksekahle ja vajutas lõpuks nende peale läikiva sirmiga vormimütsi. Püksid olid korralikult viiki pressitud ja lakknahast kingad oleksid teinud au ükskõik millisele salongilõvile. Tüürimees vaatas end pisikeses taskupeeglis ja jäi rahule.

Et kapteni jullal, millega «ärimees» kavatses maale sõuda, tuli sel ööl jääda paadisadamasse arvatavasti kuni hommikuni, otsustas ta võtta sõudjateks kõige kindlamad madrused, kes ooteajal maal rumalustega hakkama ei saaks. Meesteks, keda säärasel puhul võis usaldada, pidas tüürimees eestlast Murdu ja rootslast Storgrottenit. Neile antigi õhtul kella kaheksa paiku korraldus: julla maaleminekuks valmis panna.

Loojuv päike laskus juba lamedaharjaliste mägede taha, kui «Viikingi» paat kahe tugeva sõudja hoogsatest aerutõmmetest, esimene tüürimees roolipinni pidamas, libises kiiresti läbi sadama vaikse vee linna poole. Vaevalt jõudis pisike veesõiduk ujuva paadisilla äärt puudutada, kui Lenke juba kaldale hüppas.

«Nüüd, mehed, on lugu niisugune, et teil tuleb mitu head tundi oodata, enne kui tagasi jõuan. Sõidan ametiasjus kaugele linnast välja ja saabun tagasi arvatavasti alles hilisööl.»

«Kuidas me siis siin lahtises paadis poole ööni ootame? Hakkab võib-olla sadama . . . Õliriideid pole ka kaasas . . .» venitas Pelle.

«Tühja kah! Paneme paadi kinni ja läheme kuhugi katuse alla,» trööstis Peeter.

Pelle heitis kaaslasele silmanurgast etteheitva pilgu ja pöördus uuesti juba minekut tegeva tüürimehe poole.

«Tüürimees Lenke! Te teate ju küll, et tühja taskuga meid kusagile katuse alla ei lasta. Võib-olla te annate meile mõne šillingi, mille eest saaks kõhutäie süüa. Jooksime siis teie äri heaks kordaminekuks klaasi veinigi. Raha võite pärast palgast maha arvata.»

Tüürimees vaatas algul Pellet kiirustava inimese kannatamatusega, kuid märgates tema pilgus lõbusat muiet, võttis taskuraamatu vahelt naelase paberraha.

«Olgu siis, aga luban teid minna ainult sinna üle tänava asetsevasse kõrtsi ja mitte ainustki sammu kaugemale. Kui tagasi tulles leian teid sealt võimelistena kahel jalal kõndima, ei arva ma seda palgast maha. Vaadake ette! Kui lollusi teete, siis olge kindlad, et pärast merel koorin teilt selle eest seitse nahka! Selge?»

«Selge! Aitüma, tüürimees Lenke!» hüüdis Pelle rõõmsalt, võttis raha vastu ning pistis selle kiiresti tööpükste taskusse.

Pärast seda, kui tüürimees oli uulitsanurga taha kadunud, sidusid madrused paadi vangliiniga pollari külge ja läksid ülemuse poolt näidatud sadamakõrtsi suunas. Pelle hakkas tõrelema:

«Sa, Peeter, oled ikka veel päris mitmes asjas mõistmatu.»

«Miks sa minust nii madalal arvamisel oled?»

«Kas sa siis tõesti ei taibanud, mis tee tüürimehel jalge all on?»

«Noh, kui arvasingi ära, mis siis sellest?»

«Sellest on niipalju, et minul on sterling taskus. Säärastel puhkudel ollakse helded,» naeris Pelle ja avas kõrtsi ukse, mille kohal rippuva laterna all uhkeldas raudhaakidele asetatud silt «Sailors bar».

Hingates üle hulga aja kopsudesse joogikohtadele omast lõhna ja kuuldes nii tuttavat kõrtsisuminat, tõmbusid Pelle päikesest põlenud näost vaatavad janused silmad liigutusest niiskeks.

«Mina arvan, et isegi pärast surma taevasse saabuv ristiinimene ei saa olla õnnelikum meremehest, kes

pärast tormist reisi üle hulga aja lõbusasse madrustekõrtsi satub,» filosofeeris Pelle ning vajus laiana ja kogukana vaba nurgalaua taha toolile. Peetrilegi tundus ruum, kus veini- ja õllekanne tühjendades käratsesid mõnikümmend meremeest, millegipärast hubasena. Võib-olla tuli see sellest, et kõik baaris viibivad meremehed olid ta saatusekaaslased ning tundusid vanade heade sõpradena. Võõraste meresõitjate tuulest ja päikesest pargitud näodki näisid tuttavatena. Kõikidele oli ookean ja karm laevamehe-elu oma pitseri vajutanud. Kõigil ühesugused kohvipruunid näod, kõigil seljas ühesugused puhtaks pestud sinised töörõivad, kõigil ühesugune õõtsuv kõnnak, kõigil ühesugune ahne lõbujanu.

Juba pärast esimeste veiniklaaside tühjendamist tundus Peetrile, et täna õhtul võiks ta oma embusse haarata kasvõi kogu maailma ja keerutada metsikut tantsu. Säärast ürgset vabaduse- ja lõbutunnet võib ehk veel tunda puurist lahti pääsenud metsloom või türmist vabanenud vang. Näib, et igale inimesele on looduse poolt kaasa antud teatav hulk rõõmsat meelt ja head tuju. Mida sügavamalt inimene on elu raskust ja kibedust, muret ja üksildust tundnud, seda põhjalikumalt suudab ta pärast lõbustustele anduda.

Mitme laua ääres istus ka naisi. Nagu mingist võlukepist puudutatuna näisid nad Peetri meelest kõik ilusatena ja ahvatlevatena. Võta kasvõi seesama kõrvallauas istuv tõmmunahkne eurooplase ja neegri järeltulija, kelle kõrvus sädelevad helkivad kuldrõngakesed. Graatsiliselt tõstab ta madala veiniklaasi huultele ning joob väikeste sõõmudega. Nüüd haarab tahumatu meremees tüdrukul piha ümbert kinni ja sosistab talle midagi kõrva. Tüdruk puhkeb heledalt naerma ja ta suust sädelevad kahe hoburauakujulise kaarena terved valged hambad. Ta kannab hästi istuvat kirevat kleiti, mille kaelalõikest on näha sügav lohk rindade vahel. Kõik muu on samuti läbi õhukeste, vastu keha liibuvate rõivaste aimatav, peaaegu nähtav.

«Mis sa jõllitad, Peeter! Esimest korda näed naist või?» käratas Pelle ja valas klaasid uuesti täis. Peeter rebis silmad tüdrukust lahti ja punastas. Pelle naeris:

«Eks nad pärast merereisi ole muidugi kõik ilusad ja tõmbavad ligi nagu talidega, aga . . .»

«Hakka nüüd jah seletama nagu mõni Päästearmee jutlustaja, kui sügavale on langenud need vaesed patused naisolevused, kes on jumala poolt loodud selleks, et valuga lapsi ilmale tuua, aga mitte meremeeste lõbustamiseks,» nokkis Peeter vastu, et piinlikkusest võitu saada. Pelle ohkas ja kõneles tõsiselt:

«Ega's minagi sinuvanusena tahtnud vanemate meeste hoiatusi kuulata, ja tead, mis juhtus? Ma abiellusin ühe säärasega. Saabusin aastaselt reisilt hea tervisega, sest laevas, kus sõitsin, juhtus olema korralik söök. Ka palgal polnud viga ja raha oli enam, kui oskasin kulutada. Abiellumise tagajärjel sain aga korraga lahti niihästi rahast kui tervisest. Niisugustest naistest, tead, hoia eemale.»

Peeter vaatas läbi baari akna juba pimenevale uulitsale. Taamal vilkusid sadama tuled. Kaugusest arvas ta nägevat paari tõsiseid, sügavsiniseid neiusilmi, mis vaatasid teda etteheitvalt. «Leena!» mõtles Peeter ja kuum veresööst läbistas ta keha. Näkisilmad! Nende pilk ulatub üle ookeanide, üle mandrite . . . Kuid need silmad pole mulle hukatuseks. Ei! Ole, Leena, ka tulevikus mu hoiataja ja mõistusehoidja. See oli alles Rotterdamis, kui lubasin sulle, et ei lase end enam kõrtsinaistest meelitada, aga kes teab . . . Kui Pelle poleks ütelnud kainestavaid sõnu, oleksin täna õhtul jälle tont teab mille peale valmis olnud. — Peeter oli rahul, et sai endast võitu ja otsustas veidi Pellet usutleda.

«Kas siis sind enam naised ei tõmba, Pelle?»

«Kui veel noor olin, siis jõin vähem ja pidasin nendest enam lugu, sest mingi nõrk külg peab ju lõpuks meremehel olema — muidu oleks ta pastor. Nüüd olen aga rohkem viina peale üle läinud, see kraam on ikkagi ohutum. Jood peatäie, teisel päeval oled pohmeluses ja ongi asi klaar. Aga naine! See paneb su närvid mitmeks ajaks nahka ja vaata, et aastate pärast veel süda valutab . . . Aga näe nüüd, mis imeloom sealt tuleb!»

Peeter vaatas Pelle poolt näidatud suunas ning nägi uulitsalt üle ukse lävepaku ronimas pooleks löödud inimest, kellel oli ainult ülakeha, mis kunagi oli kuulunud

suurele ja tugevale mehele. Tulijal puudusid jalad. Jalutu, olles ukse lahti lükanud, veeretas kõigepealt üle läve sisse väikestel ratastel veereva lauatüki. Lohistas siis end kätele toetades ruumi. Mehe keha oli ligemale niisama lai kui pikk ja see veider olevus näis jämeda tünnina, kellele imekombel oli pea otsa ja käed külge kasvanud. Rihmaga üle õla kandis ta hiiglasuurt bajaani, mis peaaegu järele lohises. Suuremale hulgale baarisviibijaist näis tulija tuttav olevat. Kuuldus hüüdeid:

«Džordž! Halloo, Džordž! Õigel ajal tuled! Muusikat on vaja! Hurraa, poisid! Nüüd saab tantsida!»

Mitu meest hüppasid laudade äärest, haarasid jalutu kätele ning kandsid nurgas asuvale suurele õllevaadile istuma. See võttis lõõtspilli seljast ja asetas õlarihmade abil mänguvalmis. Tõmbas siis paar prooviakordi, kuid mängima ei hakanud. Meremehed olid kannatamatud ja soovisid tantsida.

«Lase käia! Mis sa ootad, Džordž?»

«Ilma viskita ei mängi.» Need sõnad lausuti elutul, käriseval joodikuhäälel.

«Ühed ja samad tembud sul ikka sees. On's sind vähe joodetud! Mäletad, kui möödunud aastal ostsime sulle tervelt kuus pudelit šoti oma, ja kuidas sa seda ämbrist jõid?» möirgas keegi poolpurjus islandi villasärgis madrus.

«Mis sa streigid, Džordž! Enne töö, pärast tasu!» karjuti mitmelt poolt.

Jalutu pillimehe silmad, mille all ripnesid tursunud kotid, vaatasid käratsevat jõuku tüdinenud pilgul ja ta elutu kollakas alkohooliku-nägu jäi tõsiseks.

«Ilma viskita ei mängi.» Hääl oli roostes ja ükskõikne.

Islandi villasärgi omanik haaras kõrval istuva meremehe peast südvestri (endal tal peakatet polnud) ja käis sellega laudade vahel ringi. Südvestrisse kukkusid šillingid, pennid, frangid, margad ja guldenid. Korjaja läks ja puistas kogu selle mitmekesise rikkuse baariletile. Värvitud, paksusele kalduv baaridaam arvestas kiiresti midagi paberil, pühkis käega osa rahast leti all olevasse sahtlisse ja ulatas riiulilt pudeli. Villasärgis madrus andis viskipudeli jalutu kätte, ülejäänud mündid aga puistas pillimehe ette tünniotsale. Pudelit suule tõstes

elustus jalutu tuim pilk veidi ja ta nagu naerataski pisut. Jõi pudeli ühe sõõmuga peaaegu pooleni, pani enda kõrvale vaadile, haaras bajaani ning hakkas mängima. Pillimehe ilme ja ta elutu hääl olid täielikus vastuolus bajaanist tulevate helidega. Kunagi enne polnud Peeter kuulnud, et seda igivana rootslaste meremeestevalssi *«Jag är sista man i skansen»* oleks mängitud säärase jõu ja hooga. See polnud lihtne bajaanimäng. Selles oli tormi vilinat, voogude kohinat ja veemasside mürtsumist vastu laevapoordi. Helid haarasid Peetri päästmatult oma rütmi, nagu võimsad lained kannavad lootsikut. Kas tuli see sellest, et reisilt saabunud meremeeste kõrvad polnud muusikaga hellitatud, mõjus selleks kaasa joodud alkohol või mängis jalutu tõesti hästi, kuid kõik sattusid vaimustusse. Lauad lükati koomale, nii et keset ruumikat tuba jäi vaba tantsupõrand. Naised haarasid tantsu ajal meestel kaela ümbert kinni, kuna mehed hoidsid käed nende puusadel. Kuid tüdrukuid ei jätkunud kõigile. Ka mehed tantsisid paarikaupa ja keerlesid jalgu vastu põrandat põrutades marulises valsitaktis. Lauad kukkusid ümber, klaasid ja pudelid veeresid tantsijate jalgade alla. Peetergi tassis Pelle laua tagant välja ning keerutas viimast niikaua, kuni rootslasel hing kinni kippus jääma ja kõhahoog peale tuli.

Pillimäng vaikis ja higised tantsijad valgusid laiali — kes oma laua juurde, kes baarileti ette viskiklaasi kummutama. Ka Peeter ja Pelle istusid tagasi nurgalaua taha, kus viimane tellis uue pudeli veini ja õhtusöögiks sütel küpsetatud lambaliha.

Pärast mängu lõpetamist äigas pillimees varrukaga üle higise lauba, millele langesid hõredad hallinevad juuksed. Rüüpas siis pudelist lonksu. Pillimehe nägu äratas millegipärast Peetri huvi. Selles kõrges, veidi esiletükkivas kumeras laubas oli midagi tuttavat ja Peetrile tundus, et samasuguse laubaga inimest oli ta nagu kuskil näinud. Peeter vaatas jalutut veelgi tähelepanelikumalt. Kehamõõtude järgi otsustades oli ta kunagi olnud suur tugev mees. Ta oli rõivastatud mingisse määrdunud pikka palitusse, mis oli alt kokku õmmeldud, nii et näis, nagu istuks mees lõhki lõigatud

ja uuesti kinni nööbitud kotis. Käed olid tal pikad, tugevate tundlikkude sõrmedega. Tursunud, kooljakarva joodikunäo ning hõredate juuste põhjal oli võimatu vanust määratleda. Ehkki näolt rauk, reetsid jalutu käed ja hoogne bajaanimäng ikkagi, et allesjäänud inimpooles peitub veel hea annus nooruse tormakust. Viski mõjul olid ta silmadki elavnenud, muutunud rahutuks: vaatasid kord siia, kord sinna ja näisid nüüd kõige toimuva vastu huvi tundvat. Need polnud vanainimese luitunud, ükskõiksed silmad.

«Džordž! Muusikat! Jäid tukkuma! Lase käia!» karjusid meremehed.

Jalutu bajaanikeeled hakkasid jälle helisema, kuid see mäng ei tekitanud enam tantsuiha. Need pillilt välja meelitatud sillerdused meenutasid Peetrile kodurannas Lestalaiu taga laiuvat suvetuules vaevu virvendavat hõbedast merepinda. Päikeses helkivad lained loksusid vastu paadikülge, pesale laskuv koovitaja laulis... Enamik baarikülastajaid polnud sellise muusikaga rahul.

«Mis matuselaulu sa meile mängid!»

«Sulle ei tohi enam viskit anda, — teeb südame härdaks...»

«Lase tulla midagi lõbusamat, muidu hakkavad naised nutma!» Teisi ja veel enam tahumata hüüdeid sadas pillimehe aadressil.

Keegi äsjatulnu, valgete pükste ja kiisulipsuga noormees, kes oma päevitamata näoga näis aurulaeva stjuuardina, ostis baariletilt pillimehe jaoks veel teise pudeli viskit, mille asetas ta kõrvale õllevaadi otsale. Jalutu rüüpas ja hakkas mängima mingit valsipõimikut, kus esines inglise, rootsi, hispaania ja teisigi valsse, millede päritolu Peeter ei tundnud. Oma käreda häälega laulis pillimees nüüd bajaanile kaasa. Näis aga, et jalutu hakkas juba purju jääma ning mängust kippus kaduma endine tundlikkus ja rütmikindlus. Korraga jahmus Peeter, sest pillimees läks äkki üle vanale tuttavale saarlaste valsile ja laulis:

«Ma vaatsin paadist kiikriga,
kui kaugel on see Saaremaa...»

«Kõigi meresügavuste nimel! Bajaanimängija on ju eestlane!»

«Mis sul on, Peeter? Nägid kotermani või?» küsis Pelle sõbra erutatud nägu vaadates.

«See jalutu on mu kaasmaalane . . .»

«Mis siis, mine aja paar sõna juttu ja küsi, kus ta oma kodaratest lahti sai,» soovitas Pelle. Rootslase kõnest kuuldus, et vein oli tal juba päris kõvasti peas kinni.

Kui bajaan vaikis, tegi Peeter endale kokkulükatud laudade vahelt teed ja astus pillimängija juurde. Hüüdis talle emakeeles:

«Oled sa tõesti eestlane?»

Jalutu vaatas tähelepaneliku pilguga töörõivais, allapööratud säärtega meresaapais noort hiiglast, kelle torbikukujuline südvester lae alla dekoratsiooniks tõmmatud värviliste paberlintide taha kinni jäi.

«Ja mis sa selle üle siis nii imestad — nagu kuulen, oled ise ka sealtpoolt,» vastas jalutu ükskõikselt, ent ta pilk muutus kuidagi valvsaks. Peeter oli oodanud, et pillimees tervitab teda nagu venda, kuid see hooletu vastus, lausutud pealegi emakeeles, oli talle ebameeldivalt võõrastav, valas jahutavat külmust verre.

«Ei midagi, arvasin, et siinkandis meie poolt mehi ei leidu ja olin huvitatud, kuidas teie siia sattusite.»

«Kuidas ma siia sattusin? See on vastik lugu, millest ma igale küsijale ei räägi,» pahandas jalutu. Ta hääldamisest ja sõnade otsimisest võis järeldada, et pillimees polnud kaua emakeelt rääkinud. Peeter, nähes, et selle mehega kummati pikemale jutule ei saa, läks pettunult tagasi Pelle juurde, kes vahepeal kolmanda pudeli veini oli lasknud lauale anda. Ka suur vaagnatäis küpsetatud liha ootas sööjaid.

«Kas oli ikka landsman?» huvitus Pelle.

«Oli küll, kuid tujust ära ja vähese jutuga teine,» vastas Peeter ja asus toidu kallale. Pillimees alustas veel midagi, kuid nähtavasti polnud tal enam õiget mängutuju. Bajaan jäi varsti vait. Jalutu vabastas end pillirihmadest, ronis vaadi otsast põrandale, istus oma rullidega varustatud lauatükile ja suundus kätega hoogu andes laudade poole.

«Näed, su sõber nagu sihiks siiapoole,» lausus Pelle ja pahvis suurt sigarit, mille endale baarist oli ostnud. Jalutu peatuski nende laua juures.

«Kas süüa annate?» küsis pillimees inglise keeli ja vaatas näljasel pilgul lihavaagnale. Ehkki ta oli joonud ligemale pudelitäie viskit, polnud ta veel kuigi purjus.

«Istu aga laua äärde ja pargi nii palju, kui sulle keresse mahub, ega's me kõike ometi jaksa ära süüa,» julgustas Pelle ja pillimees roniski toolile. Ka viskipudeli oli ta kaasa toonud. See asjaolu tegi Pelle eriti lahkeks. Kiiresti muretses ta kolmanda klaasi ja kahvli ning muudkui sundis:

«Söö nüüd kohe nagu omas kodus! Ega's inimene ainult viskist ela.» Ise aga valas pillimehe pudelist kõigi klaasid täis. Mehed jõid segamata kuuekümnekraadilist ja sõid mahlast lambaliha peale. Pelle jäi üha rohkem purju. Tasa, peaaegu märkamatult libises rootslane kolmanda viskiklaasi järel toolilt ja vajus ohates põrandale magama.

«Kanapea on sellel mehel,» põristas jalutu eesti keeli.

«Me pole juba kolm kuud maale saanud,» ütles Peeter sõbra vabanduseks.

«Noh, siis on teine asi...» Vaatas seejärel uurivalt Peetrit ja küsis sõbralikul toonil:

«Kustkandi mehi?»

«Hiiumaalt. Aga sina?»

«Ka saarte pealt,» vastas teine ebamääraselt, kallas pudelist viimase viski klaasi ja jõi.

Peeter otsustas kaasmaalast nüüd päris tõsiselt küsimustega rünnata.

«Paistab küll niimoodi, et sul ei ole suuremat tahtmist endast rääkida, aga huvitav oleks siiski teada, kuidas sa siiakanti sattusid?»

Pillimees laskis vastusega kaua oodata. Vaatas vaid uurivalt Peetrile, nagu püüdes veenduda, kas küsimus on seatud ausalt või peitub selles mingi konks. Venitas viimaks vastutahtmist:

«Pole siin midagi huvitavat. Kümmekond aastat tagasi kargasin Liverpoolis käsmukate laevalt... Munsterda-

sin ühele Inglise roostekünale, mis teel Austraaliasse siinsamas Kapi otsas lekiks läks ja põhja vajus. Päästepaadi allalaskmise juures jäin paadiparda ja laeva vahele — jalad olidki sodid... Loksusime siis päeva kaks paadiga ookeanis, enne kui üks rootslane meid üles korjas. Toodi siia Kaplinna haigemajasse... Must tuli oli aga jõudnud sisse lüüa ja tohtrid lõikasid mõlemad koivad maha...»

Jalutu vaikis ja põrnitses tühja viskipudelit.

«Mul jäi sinna vaadiotsale veel üks... Ole mees, too see sealt ära.»

Peeter tõi soovitud pudeli ja pillimees valas klaasid uuesti täis. Jalutu jõi ahnelt ning ta vahepeal elustunud näole levis jälle tuim, ükskõikne ilme. Vaatas enda ette, heitis aeg-ajalt pilgu kaaslasele ja vaikis. Peeter soovis aga enam teada saada.

«Miks sa siis pärast jalgade kaotamist koju ei sõitnud?»

Pillimees krimpsutas pahaselt nägu:

«Küll on kõik sinu meelest lihtne... Haiglast löödi mind paari kuu pärast tänavale, nagu olin, ja sinna mind jäetigi. Varaks ainult madruse tööpüksid. Olin rahapennita ja... jalgadest ilma... Keelt ei osanud — kellega sa protsessid... Hea, et ilmad on siin niisugused, et just ära ei külma ja... tüki leiba kerjasin... Öömaja sain puukuurides, rannas paatide all ja suvel sooja ajaga lihtsalt tänaval... Siis üks purjus madrus kinkis mulle selle bajaani. Oli teine katkine... Parandasin ära... Oskasin enne ka pisut mängida ja, nagu näed, niimoodi elangi...»

«Aga sa ju minu küsimusele ikkagi ei vastanud. Miks sa tagasi kodumaale ei läinud?»

«Tola! Kust ma raha pidin võtma. Ja kui saaksingi kusagilt niipalju... Ütle nüüd ise — kas sina läheksid sihukesena koju vanemate toita, kellel endilgi alati pole leivatükki ega kalasuutäit?»

Metsiku meeleheitega paiskas jalutu need sõnad Peetrile näkku.

Peeter jäi mõttesse. Jalutul oli õigus. Kui näiteks tema, Peetriga, peaks juhtuma säärane hirmus õnnetus nagu selle pillimehega siin, siis... Jah, parem las kodused olla arvamisel, et uppus... See lein oleks ikkagi

lühem ja mööduks aja jooksul... Kuid kodus olla ja emale iga päev südamevalu valmistada... Süüa tema raske töö ja vaevaga teenitud leiba, ilma et ise saaks milleski kaasa aidata... Ei! See mees siin toimis siiski õieti.

«Aga kas sa koju kirjutad?»

«Milleks? Olen nende teada juba ammu surnud... Surnud enam ei kirjuta...» Jalutu haaras jälle viskipudeli järele.

«Džordž! Muusikat! Tõmba oma kortspill pikaks! Mille eest me sulle siis viskit ostsime!» kisendas äkki keegi purjus meremees.

«Täna ma enam ei mängi!» vastas pillimees oma tavalisel hooletul toonil. Kuid paar-kolm poolpurjus meremeest haarasid jalutu pillimehe kätele ja kandsid ta vasturabelemisest hoolimata õllevaadile, kus bajaan ootas.

«Mängi! Tõmba oma lõõtsmoonikat, et rahvas tantsida saaks!»

«Täna ma enam ei mängi,» põristas pillimees jälle ja tahtis hakata vaadilt maha ronima.

Üleskeeratud varrukatega sinises särgis laiaõlgne turris juustega meremees sööstis jalutu juurde, raputas tema näo ees rusikat ja kisendas:

«Mängi, ahv! Mängi või muidu löön sulle vastu sihverplaati, nii et hambad lendavad!»

«Kuulsid ju, et ma täna õhtul enam ei mängi,» vastas jalutu endisel toonil. Järgmisel hetkel lajataski rusikahoop pillimehele näkku. Jalutu langes kössi, selg vastu seina, ja haaras kätega peast. Ta ninast ning suunurkadest hakkasid nõrguma verenired. Äkki nägid kõrtsikülastajad, kuidas nurgalauast hüppas üles pikk meremees, südvester süngelt silmil, sööstis lööja juurde, haaras tal ühe käega turris juustest, teisega püksitagumikust, tõstis mehe õhku ning paiskas hooga vastu tänavapoolset akent. Turrisjuukseline prantsatas ühes aknaklaaside ja -raamidega kõnniteele. Sinna, kus enne oli olnud aken, jäi tühi ava. Naised kiljusid, mehed vaatasid jahmunult. Baaridaam hüüdis heledal hirmunud häälel politseid. Peeter, kes arvas, et väljavisatu sõbrad teda kohe ründama hakkavad, taganes seina äärde ja

jäi ettepoole kummardudes ning rusikaid löögivalmis hoides ootama. Ent kõik olid näinud, millega meremees hakkama sai ja kellelgi polnud tahtmist lasta end läbi tühja aknaaugu turrisjuukselisele järele lennutada.

Kõrtsiperenaine, kes aru sai, et seekord suuremat löömingut ei tule, lakkas politseid hüüdmast ja suundus Peetri poole. Jäi viimase ette, käed puusas, seisma ja kärkis:

«Maksa akna eest välja kaks naela või muidu lasen su pogrisse viia.»

«Oodake,» vaigistas Peeter perenaist. «Jätan sõbra pandiks — näete, selle, kes seal laua all põõnab, ja lähen toon laevalt raha.»

Kõrtsipidajal polnudki õiget tahtmist «seadusesilma» kohale kutsuda, sest see võiks peale katkiste aknaklaaside muudki märgata. Hakkab äkki tüdrukute passisid kontrollima või soovib pilku heita viskitagavarale, millest suur osa oli salakaubana sisse veetud.

«Toote ikka kaks naela?» lõi perenaine kõhklema ja vaatas magavat Pellet.

«Varsti olen tagasi,» kinnitas Peeter ja läks.

Aeg oli juba kaugelt üle keskööd, kui tüürimees paadi juurde saabus.

«Kus on Storgrotten?» küsis halba aimav Lenke.

Pärast seda, kui Peeter oli kogu loo ära rääkinud, mindi kõrtsi Pellet otsima. See norskas endiselt pikali põrandal. Laudade ääres konutasid vaid mõned üksikud purupurjus meremehed. Ka jalutu pillimees vaadi otsas tukkus. Peetrit nähes ruttas kõrtsiperenaine neile vastu.

«Kas saite raha? Vähemaga kui kaks naela ma ei lepi!»

«Ole sterlingiga rahul või me korraldame siin veel niisuguse tralli, et su osmikust ei jää kivi kivi peale,» ähvardas Lenke naisele naelast raha ulatades.

«Tänan, härra! Tänan!» Kõrtsieit kummardas ja jooksis tagasi baarileti taha, kus keegi viskit ootas. Eit oli õnnelik, ta polnud lootnud saada niigi palju.

Peeter läks ja tõstis Pelle põrandalt toolile istuma. See avas unesegased silmad. Nähes tüürimeest, ta tõu-

sis, tõsi küll, veidi tuikudes, püstigi ja kogeles purjus inimese komistaval keelel:

«Tüürimees Lenke! Lollusi ... pole tehtud ... ja — kahel jalal käime ...»

«Aitab jandist, mehed! Kell juba kolm, varsti on vaja laevaga välja sõita. Lähme!»

Tüürimees astus ukse poole, tema järele tuikus Pelle, keda Peeter käe alt toetas.

«Ole sa meheks, Peeter!» See oli jalutu pillimees, kes nõnda hüüdis.

Peeter laskis Pellel minna omapead ja pöördus ukselt tagasi:

«Kust sa tead, et mu nimi on Peeter?»

«Nii see kanapeaga rootslane sind kutsus,» vastas jalutu ja sirutas käe. Peeter haaras sellest ja raputas südamlikult.

«Nägemiseni, Džordž!»

«Jumalaga!» sosistas jalutu ja ta rähmastest silmadest valgusid üle põskede jämedad pisarad, mis langesid määrdunud pintsakule. Ta tahtis veel midagi lisada, liikus ainult suu, kuid häält ei tulnud.

Peeter jooksis teistele järele. Tüürimees tõreles:

«Seniajani pidasin teid «Viikingi» kõige tublimateks madrusteks, aga näete, millega hakkama saite! Üks joob end laua alla, teine aga läheb kaklema ja lõhub kõrtsis aknaid. On see siis nüüd meeste tegu? Kalliks läksite mul täna õhtul ...»

Tüürimees siunas ja noomis, sõitles ja sajatas, kuid ta sõnad olid kerged ja polnud tarvis olla suurem inimestetundja, et aru saada, kuivõrd heal tuulel ta oli. Küllap vist farmikaunitar oli pidanud oma pilguga antud lubadust.

Laevale sõudis Peeter üksi, kuna Pellest polnud aerutamise juures suuremat asja. Viimane istus paadi vööris ja kordas lõputult:

«Tüürimees Lenke! Lollusi pole tehtud ja ... kahel jalal käime ... *Allright!*[1]»

Laevale jõudnud, andis esimene tüürimees vahimehele käsu äratada kogu meeskond väljasõiduga seoses ole-

[1] (Ingl. k.) Kõik on korras.

vatele avraaltöödele, ise aga ruttas pooltekile, kust laskus alla salongkajutisse kaptenile ette kandma, et purjekas on mereklaar.

Tüürimees Lenke arvas kapteni veel koist leidvat, kuid eksis. Laevajuht istus kajutis suure laua taga ega uurinud, nagu tavaliselt enne väljasõitu, merekaarti, vaid põrnitses pingutatud ilmel mingit kollakat paberilehte. Kapten Jonssoni tihedatest kortsudest ümbritsetud silmad olid esimest korda hädasadamas viibimise jooksul selged ja nende pilk oli jälle terav. Esimese ohvitseri sisenedes ulatas kapten talle paberilehe.

«Vaadake nüüd teie ka seda arvet — on see unes või olen ma ikka veel purjus? Me oleme Kaplinnas üle kahesaja naela proviisi peale kulutanud!»

Tüürimees vaatas ja pani paberi lauale. «Mille üle te imestate, kapten Jonsson? Arve on ju ometi teie poolt alla kirjutatud.»

Kapteni nägu muutus tumepunaseks ja ta ei valitsenud oma häält. Ta peaaegu karjus.

«Tüürimees Lenke! Te ei sõida minuga esimest päeva ... Te teate, et kui ma purjutama kukun, siis olen esimese numbri idioot ja võin putru kokku keeta, mida siga ka enam ei söö ... Ütle, lurjus, miks sa mind ei hoiatanud! Miks sa ei annulleerinud neid sõgeda peaga antud tellimusi ... Miks sa täitsid mu käske! Sa ju ometi teadsid, kui palju on proviisikuludeks ette nähtud?»

Tüürimees seisis sirgelt nagu tikk kapteni ees ega lausunud midagi. Ta sai aru, et praegu on ükskõik milline sõna õli tulle valamine. Kapten aga istus tagasi laua taha ja pomises: «Sada kera juustu ... kaks tünni püüli ... kümme tünni võid ... Elusloomad ...» Mõtles siis viivu ja hüüdis rusikaga vastu lauda lüües:

«Väljasõitu täna ei ole! Kogu see kraam maha müüa — kasvõi poole hinnaga! ... Kas saad aru, et Gustavson paneb mulle selle eest kõie kaela, — annab kohtu alla ...»

Tüürimees Lenke lühike kogu sirgus veelgi ja esimest korda elus ei korranud ta ülemuselt saadud käsku, vaid vastas koguni distsiplineerimatult:

«Kapten Jonsson, kujutage ainult ette, mis meeskond

võib korda saata, kui panete nad endisele toidule... Merel on ennegi õudseid asju juhtunud...»

«Arvate, et hakkavad mässama?»

«Jah, ja siis peab teil õnne olema, kui poomisest pääsete.»

«Aga juhtkond? Relvad?»

«Juhtkond pole siis enam teie poolel!» Seda lausudes tekkisid tüürimehe laubale higipiisad — ent ta tundis kergendust, kui sai südamelt ära ütelda. Laeva esimene ohvitser teadis, et kapten võis nüüd hädalipu masti tõsta ja politseikaatri saabudes kogu meeskonna mässuliseks tembeldada ning vanglasse saata.

Kapten, kes seni oli esimese tüürimehe ustavuses ja distsiplineerituses veendunud, jahmus. Seda ei olnud ta Lenkelt oodanud. «Saadan kogu selle Rotterdami jõugu vanglasse ja palkan uue meeskonna,» oli kapteni esimene mõte. Kuid... Kes teadis paremini kui Lenke ta mahhinatsioone varustuse- ja proviisiarvetega? Kes teadis paremini kui esimene tüürimees, et puusepp Virtanen ja nooremmadrus Weber ikka veel meeskonna nimekirjas seisid ja nende palk ning proviisiraha kapteni kaukasse voolas. Siis veel see dokiarve Inglismaal, mille pealt kapteni taskusse langes üle saja naela peremehe raha... Kõikjale, kuhu ka ei vaataks — kuristik. Neetud olgu viski! Kuid...

Äkki meenus kaptenile teiste murede varju jäänud telegramm:

... «Lahkusin jäädavalt sinu kodust...»

«Erlander!»

Vana stjuuard sisenes kuuldamatult.

«Avage viskipudel!»

«Olge head, härra kapten.»

Kapten Jonsson valas endale teeklaasitäie, jõi põhjani, valas teise ja kallas samuti kurgust alla. Vaatas esimest tüürimeest rangel pilgul ja käskis:

«Lenke! Laeva sadamast väljaviimine võtke enda hooleks! Täpselt kell neli andke poidelt otsad lahti! Selge?»

«Selge! Täpselt kell neli otsad lahti!» kordas tüürimees ja väljus salongkajutist pooltekile.

Ookeani lai rind hingas taas rahulikult ja kergelt. Üksteist lõbusalt taga ajavate pinnalainete all laiuva igivana ulgumere tuhat üllatust kätkev pind oli täna isalikult lahke, nagu poleks ta kunagi suuteline kellelegi paha tegema. Üle silmapiiri tumedast niidist ääristatud hommikvärske mere kõrgus taevavõlv, millest paistis paari sülla võrra üle horisondi tõusnud, kevadiselt sädelev päike. Nõrk briis oli sametiselt pehme ja beidevind sõitev täies purjes «Viiking» tegi laisalt vöörtääviga laineid tõrjudes vaevalt seitse sõlme.

Juba oligi veerenud ligemale kaks nädalat pärast Kaplinnast väljumist ja kusagil kaugel, kursijoone pikendusel, küll veel alles silmapiiri taga, teati lähenevat imedemaa India rannajoont. Ilmad olid tublisti soojemaks muutunud ja vahimadrused töötasid vööst saadik alasti. Purjekal oli riigilipp jälle poolde vardasse lastud. Seekord leinas laev elavate kirjast lahkunud kaptenit, kes möödunud ööl laevajuhi-kohustused igaveseks maha pani. Vana stjuuard ruttas hommikul ruhvi madrustele kapteni haiguse lugu rääkima. Tal polnud nüüd, pärast peamise käskija surma, kuigi palju tööd. Küllap vana purjemeister koolnu purjeriidesse õmblemisel ilma tematagi hakkama saab. Ja eluaeg kaptenite ees selga koolutanud stjuuard kõneles pisarsilmil:

«Kangetest jookidest oskas kapten Jonsson lugu pidada juba ammu, ja need kümme kasti konjakit, mis Rotterdamis peale võeti, lõppesid veel enne hädasadamasse jõudmist. Kaplinnas hakkas ta uuesti purjutama. Oleks siis veel, et konjakit, ei — seal võeti viskit peale. Seda mürki kannatab ju ainult inglane, aga meie kapten muudkui päevast päeva: hommikul pudel, lõunasöögiks teine ja vaata, et enne kui õhtu kätte jõudis, oli kolmaski tühi. Üksi jõi. Kedagi peale minu näha ei taht-nud. Viimastel päevadel hakkas iseendaga rääkima. Hirmu ajas kohe peale! Kord helistas mind salongkajutisse, ja kui olin talle viskipudeli avanud, küsis: «Ütle, Erlander, oled sa naisemees?» Mina vastasin nii, nagu asi on, et pole veel siiamaani naisevõtmiseks aega ega raha leidnud. «Kui pole siiamaani võtnud, siis ära ka

vanas eas hakka lollust tegema,» ütles kapten ja käskis mind välja minna. Need olidki ta viimased mõistusega öeldud sõnad. Pärastpoole ei saanud keegi ta jutust õiget otsa ega aru. Rääkis küll, kuid kõnel polnud enam mõtet sees. Ainult viskit oskas veel nõuda. Eile hommikul kutsus esimene tüürimees minu enda juurde ja keelas kaptenile viski andmise ära. Nüüd siis seisin kohe täiesti kahe tule vahel. Saate isegi aru — kuidas võisin ma kapteni käsule vastu hakata! Teisest küljest vaadates on meie esimene tüürman ka kindla sõnaga mees ja kapten polnud ju enam täie aru juures. Kuid niipalju, kui mina seadust tunnen, jääb kapten ikka kapteniks, niikaua kui tal veel elu sees on ja esimene tüürman on tema järgmine laeval. Eile pärastlõunal nõudis vana jälle viskit ja tüürmani keelust hoolimata avasin talle pudeli. Kapten jõi terve pudelitäie ühekorraga ära ja jäi salongilaua taha diivanile magama. Hommikul kajutit koristama minnes lamas ta sealsamas, kuid oli juba täiesti külm. Kui ta vaim peaks hakkama laeval käima, siis minul igatahes teda karta pole vaja, sest mina teenisin kaptenit nagu kord ja kohus kuni lõpuni. Esimene tüürman oli minu peale hommikul vihane ja ütles, et mina olla vana viskiga surma saatnud. Kuidas siis mina teda saatsin, kui kapten ise käskis pudeli lauale kanda. Mis haigus tal, kadunul, võis olla, ei oska mina küll ära arvata. Või jõi ta lõpuks tõesti enam kui süda kannatas?»

Stjuuard oli täna madruste huvi keskpunktiks ja teda kuulati põnevusega. Vana Erlander, kellest kõik senini olid nagu mööda vaadanud, tundis oma tähtsust ja oleks lõputult edasi vaterdanud, kuid juba vilistas pootsman meeskonna tekile lahkunud kaptenile viimast lugupidamist üles näitama. Ekvaatorilähedastes laiuskraadides ei või ju laipa kaua laeval pidada ...

Meeskond kogunes krootmasti alla. Kõik oli juba matusteks korda seatud. Purjemeister oli oma töö sooritanud nagu alati, kiiresti ja eeskujulikult. Allatuule poordi äärde valmistatud tellingutel lamas kapteni purjeriidesse õmmeldud, lipuga kaetud põrm. Pooltekil käis edasi-tagasi täna tõsise ja karmi ilmega esimene tüürimees.

Kui kõik mehed olid ruhvist väljunud, kõlas läbi ruupori hüütud käsklus:

«Laev triivpakki!»

Pärast vokk- ja teises krootmastis olevate purjede vastutuult brassimist astus esimene tüürimees pooltekilt alla ja pidas kogunenud meeskonnale lühikese kõne. Ta teatas madrustele, et vastavalt kehtivatele mereseadustele võtab ta tänasest päevast kuni omaniku poolt uue kapteni määramiseni vastutuse laeva juhtimise eest endale. Palus meeskonda täita oma töökohustusi samasuguse hoole ja armastusega kui seni ja lubas omalt poolt teha kõik temast sõltuva meeste töö- ning elutingimuste parandamiseks. Lõpuks meenutas kapten Jonssoni häid meremeheomadusi ning avaldas kahetsust, et säärane tubli laevajuht paremates meheaastates pidi elavate kirjast varisema.

Kõlas käsklus: «Matta kapten Jonssoni põrm ookeani!»

Jalad ees, libises surnukeha lipu alt läbi ja partsatas üle parda merre. Hetkeks segas pisike veekeeris lainte rütmi, kuid peagi veeresid vood endise lustakusega üle meremehe märja haua.

«Purjed tuulde brassida! Lipp kohale tõsta!»

Madrused valgusid laiali, vahimehed töö juurde, vabavaht ruhvi. Elu ja surm käisid «Viikingil» tihedalt kõrvuti. Surmavikati lööke oldi harjutud nägema niivõrd sageli, et järjekordne ohver ei tekitanud enam kuigi palju segadust ei meremeeste mõttemaailmas ega laeva normaalses töörütmis.

Parema parda vahikord algas südaööl. India ookeani monsuuntuul puhus ühtlaselt ja seetõttu polnud purjedega palju tööd. Kuna meeste armastatuim kogunemiskoht, pakialune, oli nüüd loomade eluasemeks, pikutasid rooli- ja pakivahist vabad madrused allatuule poordis ruhvi seina ääres puhtaks küüritud tekil. Lamati vaikides ning kuulatati tuule tasast sosinat taglases, lainete vulinat vöörtäävi ees, millesse aeg-ajalt segunes unest ehmunud merelinnu kisa. Enamik mehi jäi tukkuma.

Taanlane Larssen oli roolivahist vabanenud, unepuuduse all kannatava Erlanderiga pisut juttu ajanud ja

lähenes nüüd, manillatrossist valmistatud pehmed sussid jalas, kuulmatul sammul ruhvi seina ääres tekil pikutavatele meestele. Hüüdis äkki valjul komandohäälel:

«Kõik mehed üles purjesid koristama!»

Madrused hüppasid püsti. Taanlane kukkus naerma.

«Ega's ma ole ütelnud, et sellega kiire taga on. Lössitage aga jälle tagasi oma kohtadele. Küllap siis koristame purjed, kui torm tuleb . . .» Nali oli vana ja kulunud. Mehed kirusid:

«Et sind meri neelaks! Kisab kui meeletu ega lase silmatäit tukkudagi.»

«Tukkuge, tukkuge, aga kui tahate uudist kuulda, siis jätke magamine ja ajage oma lontkõrvad kikki . . .» õrritas Larssen.

«Küllap su uudised on samasugused kui see purjedekoristaminegi. Ei mina nendest hooli,» torises Söderholm, kes Larsseni hüüdmise peale, ähmi täis ja unise peaga, oli juba vantidele karanud.

«Noh, kui ei taheta, ega ma siis vägisi saa teid kuulama panna, aga niipalju ma ütlen, et uudised on põnevad. Niisuguseid iga päev mere ja taeva vahel ei kuule.»

Mehed muutusid erksaks. Uudised on merel haruldased asjad, kuid . . . Larssen tahtis palumist. Inglane Stake ei suutnud teiste teeseldud rahu säilitada:

«Tule siis ometi lagedale oma uudistega! Une niikuinii ehmatasid minema.»

Mehed tõusid küünarnukkidele, mõned koguni istukile. Nihutati end Larssenile lähemale. Viimane vaikis põnevuse suurendamiseks veel hetke ja pahvatas siis:

«Stjuuard rääkis mulle alles viie minuti eest, et vana olla end oma naise pärast surnuks joonud. See lehtsaba oli endale uue kapteni munsterdanud ja siis meie vana kodust vasaku halsiga minema purjetanud.»

«Mis sa, Larssen, keerutad merevahust trossi! Kust see stjuuardil nüüd kõik raksupealt selgeks sai? Hommikul ei teadnud teine sellest veel midagi,» kahtlesid madrused.

«Stjuuard oli kuulnud tüürimeestelt, kes sellest õhtusöögi ajal messis rääkinud.»

Isegi kõige unisemad olid virgunud ja kuulasid ahnelt Larsseni juttu. Meeste keskel tekkis elav mõttevahetus.

«Või siis sellepärast muutuski heldeks?»

«Ja meie, lollid, mõtlesime, et näe, nõudsime ja saimegi . . .»

«Arvasime, et vana sai asjast aru ja teatas omanikule . . . See omakorda saatis raha proviisi ostmiseks.»

«Tuleb välja, et toidu eest tuleks siis õieti tänada kadunud kapteni üleaisa löövat naist.»

«Vanale oli selge, et sureb viski kätte, ja mis see talle siis ära ei olnud enne lõppu pisut peremehe rahakoti kallal krabistada. Tema ju enam ei vastuta . . .»

«Eks ta ole . . . Kui naine säärasele küpses eas mehele veel pähe lööb, siis on see nagu vana laevaga orkaani sattumine — kunagi ei oska ette arvata, kuidas sa sealt välja pääsed või kas üldse pääsed . . .»

«Naine pani alguse, viski viis asja lõpule.»

«Mis me koolnut ikka kantseldame, eks igaüks lahku siit maailmast omal viisil,» lausus Baker vanainimese leplikkusega.

Kuid madrused arutasid asja veel risti ja põigiti. Und polnud enam kellelgi meeles. Larsseni uudisel näis tõepõhi all olevat. Kõik märgid viitasid sellele, et kapteni surmaeelses helduses oli olnud mängus mingi kõrvaline jõud.

«See viski on siiski üks neetud mürk, mis mitmel heal mehel on aidanud enneaegselt põhja minna,» lausus Pelle talle mitteomase tõsidusega ja tahtis samas toonis veelgi midagi juurde lisada, kuid teda katkestas Söderholm:

«Oleks praegu pudelitäis seda neetud mürki siin, küllap sina ise oleksid esimene, kes sel põhja püsti kummutaks.»

Mehed naersid. Pelle ei teinud torkest väljagi, vaid jätkas:

«Sulatõtt räägid. Me kõik kummutaksime. Sellele vaatamata, et viski on mürk . . . Kas tahame või ei taha, aga trimpame . . . Miks me siis kaanime endasse seda mürki? Kas tõesti kõik need vägijoogid on meist tugevamad — meie peremehed? Või oleme meie joodikud, kes ilma viinata enam elada ei saa? Ei, me pole joodikud. Merel saame väga hästi kuude kaupa alkoholita läbi, aga sadamas peame endid tingimata seaks jooma.

Teate, miks me joome? Sellepärast, et oleme õnnetud inimesed. Meile ei maksta inimväärset palka, suurem hulk meist nälgib ja kõik me elame nagu kõige viletsamad tööloomad. Selle eest, et kasvõi hetkekski oma närusust unustada, oleme valmis jooma mürki viski näol. Näete, kaptenile tuli kaela suur kurvastus ja ta jõi enda surnuks. Arvate, et ta ei teadnud, et viski on mürk? Teadis! Viimasel ööl, kui käisime tüürimeest maale sõudmas, nägime Murruga kõrtsis jalutut pillimeest, kes joomise tagajärjel oli juba surnukollaseks muutunud, aga trimpas edasi, ja kuidas veel! Vaatasin, et ega's sina, sell, küll kaua enam niimoodi pilli ei mängi... Arvate, et see õnnetu mees ei tea, et iga lonks, mis ta kurgust alla läheb, on mürk? Teab, kuid ta on samuti õnnetu inimene, tahab oma häda kasvõi pooleks tunnikski unustada... Aga hästi mängis teine...»

Pelle oli rääkinud südamest tulevate sõnadega ja mitmed, kes arvasid teda olevat ainult lihtsameelse naljavenna, said alles praegu aru, et Pelle hinge kergete pinnalainete all voogab raske põhjaummikas. Jah, Pelle sõnad olid lihtsad ja arusaadavad, kuid neis peitus sügav mõte.

«Kus see Kaplinna pillimees siis jalgadest ilma oli jäänud?» huvitus äkki Baker.

«Küsi Murrult... See oli tema landsman... Ajasid teised juttu omas keeles, millest mina i-d ega a-d aru ei saanud.»

Peeter seletas loo paari sõnaga.

«Kuidas selle mehe nimi oli?» küsis Baker äreval häälel.

«Kutsuti Džordžiks.»

«See on kindlasti seesama mees, kes vana «Carmeni» hukkumise ajal lömaks pigistati ja keda ma juba ammu surnuks pidasin,» lausus Baker üllatunult.

«Sa siis tundsid teda?» küsis Pelle.

Baker jutustas:

«Sellest on nüüd küll oma kümme aastat, võib-olla ehk pisut enamgi aega tagasi, kui munsterdasin end Liverpoolis ühele vanale parklaevataglasega roostekastile, mille nimi oli «Carmen». Suurem osa meeskonnast

lapiti kokku juhuslikest välismaalastest, sest ükski, kes «Carmenit» teadis, sellel sõitma ei läinud. Mind tassiti laevale šanghaierite poolt purjuspäi ja alles merel sain teada, missugusele surmakünale olin munsterdatud. Laeval oli ka üks nooremmadrus, keda Džordžiks kutsusime. See oli lõbus noor poiss, kes hästi oskas lõõtspilli mängida. Tema mängu kuulates unustasime nälja ning janu ja töögi ei tundunud enam raskena. Selle tõttu, et «Carmenil» oli väga vilets söök, jäid teel Inglismaalt Austraaliasse pärast päikese alt läbiminekut paljud haigeks. Ka Džordž, kes oli veel kasvuealine poiss, ei kannatanud ilmamuutust välja. Jäi teine päris koisse ja mõtlesime juba, et eks ta varsti tõmmatakse meeskonna nimekirjast maha. Kuid poiss hingitses, oigas, ei elanud ega surnud ka. Kapi tipus saime paha ilma ja laev hakkas lekkima. Kui siis aru saadi, et pumbad seda käulat enam vee peal ei suuda hoida, andis kapten käsu laev maha jätta. Paadid saime päris hästi merde, kuid haige poisi, kes ruhvis kois lamas, unustasime hoopis ära. Oli öine aeg, meri tormine ja laev vajumas. Igaüks mõtles ainult oma elunatukese päästmisele. Kõik olid juba päästepaatides peale kapteni ja minu, kui äkki meie juurde roomas poolalasti Džordž. Haaras mu püksisäärest kinni ja anus: «Ärge jätke mind siia uppuma! Võtke mind ka ühes!» Ise aga oli haigusest nii nõrk, et ei jaksanud püstigi tõusta.

«Hüppa paati, Baker! Las jääb! Temast pole sõudjat!» hüüdis kapten. Minu süda ei lubanud poissi jätta. Haarasin ta kaenlasse ja hakkasin paaditali mööda alla laskuma. Kahe mehe raskus oli minu kätele siiski liig. Kukkusime mõlemad merre. Meid tõmmati küll veest välja, kuid just samal momendil paiskas suur laine paadi vastu vajuva laeva poordi ja Džordži jalad jäid vahele. Oigas teine terve pika öö paadipõhjas, kuni jäi teisel päeval päris vait. Seal ta loksus paadi õõtsumisega ühes edasitagasi — kellelgi polnud sõudmise ja veeloopimise pärast aega teda tähele panna. Kui siis üks rootslane meid teise päeva õhtul ookeanist üles korjas, olid Džordži jalad kuni kubemeni ainult mustavad, verised lihatombud. Arvasime, et ta enam ei elagi, kuid järele katsudes oli siiski veel pisut soe. Kolmandal päeval pärast «Car-

meni» põhjaminekut jõudsime Kaplinna. Meie kõik panime imeks, et poisil oli ikka veel elusäde sees. Maalt toodi laevale arst ja see käskis Džordži kohe hospidali viia. Et meeste passid olid «Carmeniga» ühes läinud, siis kirjutas tüürman poisi nime pliiatsiga õhukesele lauatükile — mitte «George», vaid vene moodi «Juri» —, sidus selle talle lõngaga kaela ja ütles:

«Et nad seal teaksid, misnimelist inimest matavad»...

Näe, mis mulle praegu meelde tärkas, — kas tema perekonnanimi ka mitte kuidagi sinu oma moodi ei kõlanud?... Jah, tõepoolest, oleks nagu samuti Murd olnud... Aga no või sel tähtsust on, meil Inglismaal kannab iga seitsmes mees Smithi nime. Niisiis viisime oma Džordži kanderaamil haigemajja ja tõtt ütelda polnud meil kellelgi enam lootust, et ta elama jääb, sest ta näis juba täiesti koolnuna. Ainult südame kohalt oli veel veidi leige...»

Peeter ei kuulanud enam. Ta tõusis püsti, astus ebakindlal sammul üle teki pealttuule-pardale, kus nõjatus reelingulatile ja laskis endale värsket meretuult vastu nägu puhuda. Seisis niimoodi kaua liikumatuna, vaatas üle parda mustavasse ookeani. Vesi poordi ääres kees, vulises, pulbitses. Meremehe hingele oli aga laskunud ronkmust vari, palju tumedam sellest, mille jätab lähedalt möödunud surma tiib. Noor madrus ei märganud täna isegi seda, kuidas üha tugevnev koidukuma verekarva punakais laineis helkiva merehorisondi kohal kuulutas imeilusa hommiku saabumist.

ÜHEKSATEISTKÜMNES PEATÜKK

Avaral Soome lahel hoo sisse saanud mihklipäevaeelne maru tuiskas iilidena üle Muhu väina saarekeste, poolsaarte ja lõugaste. Mässas kaasa jooksvate lainete harjul, kuni kogu veteväli oli kaetud kobrutava valge vahuga. Tormas vihaselt ühes veemassidega vastu rannakivisid, uhtus mere kõrgele üles liivastele kallastele. Rebis kalameeste paadid lautrikivide vahelt lahti ja

peksis puruks. Kihutas lainekeeli üles kuni võrgukuurideni, ähvardas üle ujutada laidusid ning saarekesi.

Kuid ka läänetormist ülespuhutud tõusuveel on omad piirid ja lained rullusid kallastelt tagasi. Ent tuuleiile ei takistanud rand ega kivid. Nad sööstsid edasi, sasides kalurionnide õlgkatuseid, painutades puid maani ning kadusid mühisedes kaugemale laande. Ikka sagedamini ja raevukamalt ründasid iilid, kuni muutusid ühtlaseks vilisevaks maruks. Tormiga kaasnes raske vihm, mis pladises alla katustelt, trummeldas vastu akna ruute ja ujutas üle madalamad kohad maal.

Oli juba pime, kui Toomaõue Kersti lõpetas oma põllulapilt viimaste kartulite võtmise. Seljas olev Tooma vana vihmakuue-näru ei pidanud enam kuigi palju ja nüüd nõrgus tal külm vesi mööda selga alla. Ta viis viimased räätsitäied varju alla ja pidi kokku võtma kogu oma vanainimesejaksu, et vastu tuult laia kuuriust kinni saada. Võttis vööruses kotad jalast ja mullase seeliku seljast ning astus tuppa, kus Toomas tattnina valgel treipinki tallas, ise läbi prilliklaaside hoolsalt tera lõikamist jälgides. Kersti sisenedes tõstis pea töö kohalt.

«Said ka ükskord õhtule.»

«Mis sa siis arvad, et selle ilmaga hommikuni vagude vahel pidin koogutama — su vihmakuub laseb ju läbi nagu rääts . . .»

«Pole meil sinuga siin häda midagi, aga vaata, viiks sind praegu merele . . .»

Kersti keelel olid juba karvased sõnad, et «mis sul soojas toas treipingi taga viga», kuid sai sõnasabast kinni ning kadus ahju taha, kus vahetas märjad riided kuivade vastu. Tõstis siis pliidilt juba lõunast saadik katlas hauduva pudru kaussi ning asetas renile. Kummalegi poole pudrukaussi pani kruusi ja valas sinna mannergust piima.

«Tule, istu — peame söömakorra ära!»

«Eks siis pea tulema,» lausus Toomas ja tõi lambi treipingi veerest söögilauale.

Kaks vanainimest hakkasid vaikides õhtust sööma. Kersti võttis pisikeste lusikatäite kaupa, kastis lusika ühes pudruga piimakruusi ja sõi aeglaselt. Toomas aga haaras koostale niipalju, kui mahtus, puhus peale ja

neelas ühekorraga alla. Mitme koostatäie peale rüüpas lonksu piima.

Väljas kohises raevukas torm. Tuul vihises ühes veemullikestega pragunenud aknaruutude vahelt sisse, mistõttu lambi kollakas, lahtine tulekeel võbises ja kaardus, ähvardades vahetevahel hoopis kustuda. Mustad varjud õõtsusid mööda lae alla kuivama pandud tarbepuid, pliidil ja soeseinal, mille taga pimeduses asetses abielupaari magamisase. Toomaõue Tooma onnile oli alles paarikümne aasta eest korsten ehitatud. Suitsu ja nõega läbi imbunud tahumata ümmargusest puust seinapalgid olid mustad ja aitasid seetõttu veelgi suurendada hurtsiku ainsa toa hämarust.

Olles pärast sööki laua ära kraaminud, küsis Kersti:

«Toomas, kas su vanad meresaapad peavad veel vee väljapool?»

«Ameerika piisonhärja nahk ei lase eluilmas vett läbi... Aga mis siis?»

«Ma lähen täna õhtul veel Murrule.»

«Ole'nd ikka, Kersti, tuul puhub sind jalust maha... kogu kadakatevahe vett täis...»

«Sellepärast ma su saapaid tahangi.»

«Need on ju sinule suured ja... mul omal nagu oleks ka vähe käimist...»

«Kuskohta?»

«Kas sa, Kersti, siis ei tea, et täna on mihklipäeva lauba... Nende sügiseste vihmadega mul jooksva — tead ise... Vahest ehk viinaga määrimine aitab?»

Kersti ei teinud kuulmagi, vaid rääkis oma juttu:

«Tolguseks läheb peast see Murru Anne oma poisi pärast... Üksi ka veel teine... Kui läheks õige mõneks tunniks talle seltsiks...»

«Kes siis minule seltsiks jääb?» nurises Toomas.

Kersti vaatas vanamehe sasis habet, millesse viimased aastad agarasti olid halle niite põiminud, ja ta süda heldis.

«Mis ma su'ga ikka ära teen... Eks ma pea siis krooni andma... Aga saapad panen ise jalga, sul poe juurde kõva maantee jalge all.»

Kersti avas võtmega kummuti sahtli, võttis sealt raha

ja andis Toomale, kes vanainimese kohta imestamisväärse kiirusega püsti tõusis ja riietuma hakkas.

«Sa, Kersti, oled mul üleprahi . . .» hooples Toomas südvestrit pähe tõmmates.

«Ära sa palju siin kiitmisega suud pruugi — vaata, et võtan veel raha tagasi,» ähvardas Kersti.

Nad astusid ühes uksest välja, kus rajuilm tõesti ähvardas jalust maha lüüa. Läksid pilkases pimeduses kumbki ise külge — Kersti randa mööda Murru poole, Toomas suure tee ääres asetsevasse poodi, kus aken oli täis igamõõdulisi viinapudeleid.

Kui Kersti veest solisevates säärsaabastes Murru tuppa astus, istus Anne ahju ukse ees peeruvalgel ja luges piiblit. Anne oli mingisse musta rüüsse riietatud ja ta kooljakahvatu, lahjunud nägu oli piiratud hallinevatest kammimata juustest.

«Tere ka siitpere rahvas!» tervitas Kersti ja ulatas miniale käe.

«Tere! Jumala rahu olgu sinuga!» vastas Anne ja ta häälest oli kuulda, et ämma küllatulek polnud talle vastumeelt.

«No on täna ikka torm, ja missugune vihm veel!» siunas Kersti ilma.

«Jumala tuul puhub. Meie kuuleme ta häält, aga meie ei tea mitte, kust ta tuleb ja kuhu ta läheb,» vastas Anne piibli sõnadega. Ta oli lugijate jutluste kuulamise ja püsiva pühakirja-lugemise tagajärjel, nagu Siimuveski Siimgi, saanud harjumuse rääkida piibli keeles, arvates, et vagadel inimestel ei sobigi muul viisil oma mõtteid väljendada.

«Ega's sa, Anne, selle ilmaga ometi külas tuhli võtmas käinud?»

«Jah, käisin küll Jaaguhansu Riinal lõpetamas — ta ise juba vana ja kes teda ikka aitab.»

«Kas sul oma vaootsad siis juba võetud on?»

«Ma pole veel jõudnud. Ka piiblis on kirjutatud, et linnukesed jumala taeva all ei muretse selle üle, mis nad peavad sööma ja mis nad peavad jooma — nende eest hoolitseb Looja. Kõige parema osa on valinud inimene, kes istub Jeesuse jalge ees ja kuulab ainult tema sõnu.»

«Aga, Anne, ainult jumala sõnast ei ela lihalik ini-

mene ka mitte ära... Sul on talveks leivavilja vaja osta, kartulit ja silku... Ma ütlen Toomale, et ta homme tuleb ja sulle kadakaid ahjukütteks raiub... Kuidas sul rahaga on? Ega Peeter ole saatnud?»

Anne vaatas suurte hirmunud silmadega oma ämma, kes murelikul ilmel peeru otsast sütt koldesse nuuskas. Ta kuulatas, kõik närvid pingul, rannalt kostvat merekohinat, millesse segunes tormi kaeblik ulgumine. Lahtine pööninguluuk lõi paukudes vastu viilu. Annele näis, nagu oleks läbi marumühina kostnud temani kellegi ähvardav sosin: «Surm on patu palk... Vanemate patud nuheldakse laste kätte... Palu! Lange põrmu oma issanda ees!»

«Peeter! Peeter pole enam mitu kuud kirjatähte saatnud... Jumal ei anna andeks! Ta võtab ka Peetri! Uputab merehauda! Halasta!» Viimaseid sõnu kisendas Anne kogu oma emasüdamest tuleva ahastusega ja langes kummuli põrandale. Ta hakkas sosistama lõpmatuid palvesõnu.

Kersti läitis ühe peeru teise järel ja pistis ahjusuus asetseva peerujaagu plekist lõugade vahele. Ent peerud põlesid söeks, kuid Anne palvetele ei tulnud lõppu.

«Kas tõesti ta vaeseke piinleb kõik ööd selliselt?» mõtles Kersti ja otsustas jääda Murrule kuni hommikuni.

Alles pärast kesköödi väsis Anne jumalaga heitlemisest ja laskis end nagu sõnakuulelik laps voodisse asetada.

KAHEKÜMNES PEATÜKK

Talv saabus varajaste külmadega. Mardipäeva paiku võis jääd mööda Lestalaiule heinte järele minna ja juba enne kadrit raiuti Kassisaare sääre otsas unnaaukusid. Ja lund! Seda sadas hommikust õhtuni ja õhtust hommikuni. Pisikesed rannakadakate vahele eksinud kalurite onnid mattusid kogu seinte ja katustega pehme valge vaiba alla ning kui lühikestest korstnajuppidest poleks vahetevahel suitsu väljunud, oleks neid hurtsikuid hõlpsasti võinud pidada suurteks lumega kaetud kivirahnudeks. Elu aga hingitses rannakülades edasi. Aeg-ajalt

tekkis lumme uppunud kalamehe majakesele must ukseava, millest väljus või mille kaudu sisenes inimene. Mehed käisid merel unnapüügil, naised vedasid kelkudega lehmaheina koju, õhtuti mindi ühisuse poodi uudiseid kuulama-rääkima. Paari-kolme jala paksuse koheva lume sisse olid tallatud kitsad jalgteed nagu metsloomade rajad ja neid mööda hommikuti kelkudega merele suunduvad unnamehed näisid valgel linal ronivate mustade kärbestena.

Kadripäeva õhtul istus Toomaõue Kersti üksi kodus ja kudus tattnina valgel pikkade puust varrastega klõbistades Toomale kaelasalli. Vanainimene oli tööga niivõrd ametis, et ei märganud isegi silmaklaase kohendada, mis iga hetk ähvardasid üle ta ninaotsa põrandale langeda. Toomas ise oli juba hommikust saadik kadunud. Lubas teine minna metsast kausside-koostade tegemiseks puid tooma ja oleks nüüd selle aja peale pidanud juba ammu tagasi olema. Aga kes teda teab, — astus ehk mööda minnes Murrule jalga puhkama või sattus poe juures va Mäkisaare Karla kampa. See kuuldi olevat Muhus paati tegemas käinud ja nüüd rahadega tagasi tulnud. Väljas lõgises uks ... Kersti laskis käed kudumisega rüppe langeda ja kuulatas ... Seina taga sahises vaid tuul. Vaevalt sai naine vardad uuesti kätte võtta, kui jällegi kuuldus, nagu oleks keegi linki raputanud ... Vanainimene tõusis, läks vöörusesse ning lükkas välisukse lahti. Terve sületäis lund paiskus kõva tuulehooga esikusse. Aurupilv tungis tuppa. Väljas oli kogu maa ja taeva vahe lumemöllu täis. Ilm oli läinud tuuliseks ja küllap oli äkiline iil, mis ennist ustki raputas. Kersti läks tuppa tagasi, puistas lume riietelt, trampis kotad puhtaks. Oh hoia ja keela! Väljas juba täiesti pime, kogu ilm tuisku ja märu täis, et ei näe sammugi ette, — jumal küll! Kuhu see Toomas ometi nii kauaks jääb! Küllap vist eksis metsa ära ja nüüd sumab rinnust saadik lumes, kuni enam ei jaksa ... Viirekülа- ja Luhatagused padrikud on igapidi oma kümme versta. Kerstile meenusid need lugematud õhtud, mil ta pliidi ees suppi liigutades või järil istudes ja riideid lappides Tooma treipingi tasast võrinat kuulas. Ta ohkas: «Kõige hullem on siin elamises see, et ilmast ilma pead sa alles pärast-

poole aru saama, mis ajal su hingel hea oli. Aga siis ma riidlesin vanamehega iga tühja asja pärast: millal ajas treimise ajal prügi puhtavee-ämbrisse, millal kõrvetas toa tubakasuitsu täis, millal käristas naela otsa püksid katki ... Kui palju olen ma endale kinnitanud, et Toomas on ju meesinimene ja ega's ta saa oma nõrga tahtmisega teistmoodi elada, kui on jumalast loodud. Aga teisest küljest, mis saan minagi sinna parata, kui kõigevägevam on mind jälle niisuguseks torisejaks teinud. Või on see kuradist? Olgu nüüd sellega kuidas on, aga peaks Toomas ometi koju tulema!» Ja Kersti silmist vargsi poetunud pisar langes pooleni kootud sallile. Neh, oli sellegi pärast ütlemist ... Toomal polnud kogu eluaeg kaela ja kurgualuse soojaks peale habeme midagi olnud. Ka ei tarvitanud vanamees kindaid. Kui nüüd Kersti salli ja käpikuid hakkas kuduma, et nendega oma teisepoole jooksvahaigust veidi leevendada, lausus see:

«Ma ütlen sulle, Kersti: linnas kerglased naised panevad igasugu lintisid ja kaltsusid ümber kaela, tõmbavad kindad kätte ja ei tea mis pitsisid ja satsisid veel kuskohta, aga üks mees oma juures nihukest asja ei tunnista.»

See oli naisele liig ja ta kargas särinal oma paljunäinud mehe kallale.

«Kas sa nüüd ise kuuled ka, mis tolgusejuttu sa ajad ... Ju sa omal ajal nende linna kerglaste naiste juures siis käisid, et nii klaar on, kus pitsid, kus satsid ... Mina kujun ööd ja päevad läbi, aga sina ajad sihukesi sõnu suust välja ... Seda väärt, et viskan praegu su kodinad nurka ega liiguta enam vardaotsagi.»

«No-noh, Kersti,» muheles Toomas, ja nendesama kahe sõnaga oligi ta end naise ees vabandanud ja perekonnarahu jalule seadnud.

«Olgu mis on, aga paha mees pole Toomas kunagi olnud,» mõtles Kersti ja talle meenus ammune sügis, mil pikalt reisilt saabunud kaasa tõi talle kingituseks tarbetu, kuid kauni kiviga sõrmuse, mis veel praegugi kummuti sahtlis seisis ja mille ilu Kersti mõnikord vargsi imetles. «Peaks ta ometi selle tuisuga kodutee üles leidma! Enam ei ütleks talle eluilmaski paha sõna!» Ja vana naine pühkis põllenurgaga silmi. Torm väljas

kõvenes. Maru ulgus korstnas, mürgeldas ukse taga ja kõlistas katkist aknaruutu.

Toomaõue Kersti polnud sedasorti inimene, kes, käed rüpes, oma saatust jääb ootama, kui on veel järel kasvõi kübe lootust, et midagi saab olukorra päästmiseks ära teha. Ka nüüd heitis ta kudumise käest, tõusis järilt otsustavalt üles ja hakkas rõivastuma. Tooma vanad säärikud otsiti sängi alt üles, topiti kummassegi tühja ruumi täiteks voodikotist võetud peotäis õlgi ja tõmmati jalga. Siis ajas Kersti lühikese pihtkasuka selga, ja kui suurräti otsad olid kõvasti selja taha kinni seotud, oligi naine valmis välja tuisu ja külma kätte minema, oma metsa eksinud meest otsima. Ta puhus tattnina otsast tule pimedaks ja astus uksest õue. Torm ähvardas hinge matta. Enne teeleasumist kastis naine näpuotsa suus märjaks ja pani prooviks vastu ukse õuepoolset rauast käepidet. Sõrm naksas rauasse kinni. «Jumala abiga!» sosistas Kersti, laskus ettepoole, vastu tuult kummargile ja puhmas üle põlve ulatavasse lumme. Ta ei jõudnud aga kümmet sammugi astuda, kui ... põrkas pimeduses kokku Toomaga ... Naine algul ehmuski veidi, kuid tundis siis kohe mehe ära. Käratas suurest rõõmust:

«Sa viimane ümberhulkuja! Keda sa pimedas kohutad! Et oskaks ristikohtsel ajal kojugi tulla ... Ise vana mees, aga uhilamba mõistus peas, — pole tema asi, et naine oodaku ennast kodus kasvõi lolliks» ...

Kersti läks ees tuppa ja Toomas järel. Kui naine lambitahile uuesti tule otsa sai ja nüüd ära paistis, kuidas ta mees välja nägi, pääses ta suust uus sõnasadu:

«Püha issand! Sa oled ju terve reekoorma puid seljas ära toonud! Noh, mis sa nüüd tegid! Viskasid need ühes lumega kesk põrandat — kes seda vett jaksab kuivatada, mis nendest nüüd sulab ... Heitnud välja räästa alla — aga ei! Olgu kõik risu tuppa toodud ... Helde taevas! Habemes teisel jäätilad ja saapasääred puha lund täis ... Istu nüüd ometi, inimene, ma käristan sul tohlud jalgade otsast ära. Käed sul mis nägu! Vaata, et külmanud ka veel ... Kui ma hommikul kindaid pakkusin, siis ei teinud kuulmagi — paras nüüd!»

«Kuskanti sina siis nii hilja veel mõtlesid minna, Kersti?»

«Mis see sinu asi on, vanamees! Ma olen juba nii vana küll, et tean, mis teen ja pole mul vaja sulle kõike hakata ette lugema,» vastas naine, kes püüdis oma tänasele riidlemisele igapäevase tõrelemise ilmet anda. See aga ei läinud tal korda. Kersti sõitlemisest kostis läbi muretsemine mehe tervise eest ning rõõm selle üle, et too viimaks siiski tuisu ja tormi käest õnnelikult koju jõudis. See ei jäänud ka vanale Toomale märkamata ja ta otsustas seda oma huvides kasutada.

«Käisin päeval poole Luha metsa läbi ega leidnud kusagilt niisugust tüüakat kadakat, mis häid kibulaudu välja annaks. Lubasin mullu ühele saarlasele teha ja ma ei tohi kevadel sinna nägugi näidata, kui kappa kaasas pole. Siis tuli meelde, et va Siimuveski Siimu koplis kasvavad ilmatu vägevad kadakad. Need on aga otse maja taga, ja kuidas sa hing lähed päise päeva ajal... Käisin, tegin poe juures aja parajaks ja nüüd õhtul pimedas, kui Siimuveski kambaga jumalat paluti, lõin sealt kirvega nii palju puid maha, kui just vaja läheb... Siin nad siis nüüd on. Vaja lõhki lüüa ja ahjuotsale kuivama panna — saab kappasid-koostasid kuipalju...»

«Ei sina, Toomas, karda ka põrgutuld selle eest, et käid nõndamoodi püha mehe maa pealt pimedas õllekapa-teo jaoks puid võtmas — vaata, et tuleb viimaks välja, toob sulle veel politsei kaela,» muretses Kersti. Ütlemisest polnud selge, kumma eest ta oma meest enam hoiatas, kas põrgutule või politsei eest. Eks nad olnud pahad mõlemad. Toomal olid aga jälle omad plaanid, kui ta kasukat varna riputades lausus:

«Mis nüüd põrgutulest või politseist — vanajumal oli minu nõus — ise tuiskas mul tagant jäljed kinni... Aga mul teine mure — kehas sihane kentsakas tunne, ei tea, kas hakkab palavikku üles ajama või...» ja vanamees tegi hädise näo.

«Seda ma arvasin, et ega's sina enne jäta, kui kondid õhtul... Nüüd jääd veel haigeks kah — säh sulle siis kadakad ja kapategu! Mul riided seljas, kaugel see on, lähen õige poodi ja toon sulle tilga viina... Kui alguses jaole saab, annab ehk tagasi.»

«Ma võiks ise kah,» kohmas Toomas.

«Ise haige inimene, ja tema läheb ... Et sa mul jalga enam täna õhtul välja ei viil» Ja Kersti otsis kummuti sahtlist kroonise ning kadus uksest õue.

«Kersti on mul üleprahi!» pomises Toomas üksi jäädes. Võttis siis treipingi alt kirve, tatsas sokkide väel ahju äärde ja istus selga vastu pliidi soojamüüri toetades puid lõhkuma. Täna on ju kadriõhtu ... Ongi õieti naiste kohus meestele viina tuua, naeratas vanamees ning silitas käega üle sassis habeme, mis kattis ta kurgualuse ja poole särgilõikest paistvat karvast rinda.

Ei kulunud tundigi, kui Kersti, üle pea ja kaela lumine, pooletoobisega tagasi jõudis. Toomas rüüpas elutilga ära, pani renile kantud kartulid-kapsad haige inimese jaoks veidi liiga hea isuga nahka ja pärast seda, kui oli algusest lõpuni «Peedu priki» laulu maha joranud, keeras sängi, nagu ise ütles, «koivahti pidama». Kerstigi riietus lahti ja puges Tooma selja taha.

Väljas möllas tuisata ja külm praksus seinapalkides. Ent Toomaõue pisikeses toas hõõgus leelõukas vana kadakakänd, mis hoidis pliidimüüri kuumana. Samasuguse tasase leegiga soojendas karmi krobelise välimuse varjul miiliv armastus kahe uinuva vanainimese südameid.

Kersti ärkas hommikul esimesena ja pani lambi põlema. Vaatas siis kella ja märkas, et see oli õhtul üles tõmbamata jäänud ning nüüd vedelesid vaskkettide otsa kinnitatud pommid lausa põrandal. Osutid näitasid kesköötundi. Tahtis läbi akna õue vaadata, kuid lumi oli ruudud kinni matnud ja midagi polnud näha. Kersti läks vöörusesse, proovis välisust lahti lükata, ent nähtavasti oli ka selle taga hang ja uks ei kõssanudki. Kersti tundis aga end juba täiesti hommikuvärskena ja teadis ilma kellata-kuketagi, et väljas pidi olema vana valge.

«Toomas! Vanamees!»

Voodist kostis ainult valju, korrapärast norskamist. Kersti ajas undruku selga ja läks magajat raputama.

«Kas sa saad maast lahti! Varsti suur valge väljas ja tema põõnab, nagu oleks ilmas töö otsa lõppenud ... Tee, et sa püksid jalga saad, ja välja lund rookima! Uksed-aknad kõik hangedesse tuisanud ...»

«Mis kuripatt sulle täna sisse on läinud, Kersti, lase ometi uni täis magada,» torises Toomas ja keeras teist külge nii, et voodi põhjalauad ragisesid. Kersti laskus pliidi ette põlvili ning hakkas tulele elu sisse puhuma. Saanud sellega valmis ja nähes, et Toomas veel polnud tõusnud, jätkas ta riidlemist:

«Sina muidugi pikutaks õhtuni, aga kas magamine sulle uusi pükse annab? Katki käristama sa oled küll mees, aga mina vaadaku, et sa viimati paljaste kintsudega ei jää... Tule üles ja lähme Murrule kangast looma. Anne käärpuud nagunii seisavad. Ise sa pole viitsinud mulle neid teha. Mul kevadeks tarvis oma kakskümmend küünart mundririiet kududa. Sina muidugi ei taha sihukestest asjadest midagi tääda, aga kui riided lagunenud on, siis olgu uued olla... See ju meeste mood...»

«Palju see kell siis juba on?» küsis Toomas alistunult.

«Vaata, selle sa unustasid õhtul üles tõmbamata ja nüüd näitab kogu aeg kaksteist. Oleks sa kasvõi selle pisikese asja enne magamaminemist viitsinud ära õiendada, aga ei — muudkui põhku ja pole tema asi...» sädistas Kersti.

«Aga võib-olla ongi veel öö ja sina kipud, saba seljas, tuhat-tulist juba Murrule.»

«Mis öö! Kukk juba ammu laulis ja ju mu oma kondid ka midagi oskavad ütelda!» luiskas Kersti.

«Kuked laulavad vahel juba poole öö ajal,» julges vanamees voodist veel oma magamist õigustada, kuid hakkas siiski päris nobedasti pükse jalga panema. Tõmbas saapad otsa, kasuka selga ja läks vöörusse. Varsti kostis sealt üllatunud hüüd:

«Oh sa viimane vigurivänt! Uks on kinni nagu naelaga löödud... Noh, seal peab nüüd küll kolme sülla kõrgune hang taga olema...» Ja Toomas pani jalad vastu ust, pressis oma vägeva selja vastu vööruse seina ning lükkas. Paksudest laudadest välisuks ragises, veel pisut, ja sagarad oleksid murdunud, kui mitte Kersti poleks jaole jõudnud.

«Ära sa, hull inimene, oma loomajõuga maja ära lõhu! Ega's nõndamoodi saa...»

«Mis me siis teeme? Kes meid ikka siit lahti kaevama tuleb?»

«Mis me teeme,» osatas Kersti. «Roni siitsamast vöörusest laudile, sealt saad läbi luugi varjualla, ja kui selle ukse kaudu ka välja ei pääse, siis lõhu niipalju, kui lusti on, aga elumaja jäta rahule.»

Toomas ei hakanud vaidlema. Ja mis sa vaidledki, kui õigus oli, nagu ikka, Kersti poolel. Laudilt sadas põhku ja heinapepri alla, kui vanamees end ilma redelita üles pööningule vinnas. Siis kuuldus teispool seina nagu mingi raske eseme kukkumist ja eit teadis, et vanamees oli õnnelikult varjualla jõudnud. Varsti tunnistas laudade murdumise ragin ja kanade kaagutamine, et ka kuuriuks oli hanges ja Toomas rajas endale väljapääsu läbi allatuule-poolse seina. Siiamaani oli kõik selge, aga kui nüüd äkki hakkas kostma vanamehe valju sajatamist, jäi Kersti, arusaamatuse-ilme näol, kuulatama.

«Sa viimane Punase mere polüüp! Oh sa haikala hännaalune! Olen ma eluajal vähe veel neid südaöiseid merevahte pidanud ja jumala ilmaga mässanud, aga et nüüd vanas eas kah õhtust hommikuni taga aetakse . . .»

«Kellega sa nüüd seal karupidi kokku läksid, Toomas?» hõikas Kersti vöörusest.

«Sind siunan,» kostis läbi seina kuurist. «Tead sa ise ka, eit, et ilm on selgeks läinud, Suur Vanker on alles ostis ja sõel kesk taevast — kell pole ju veel neliki . . .»

Seepeale jäi Kersti hetkeks vait, kuid kogus end kiiresti.

«Pole sul nuriseda ühtigi — võta labidas ja hakka aga pihta — justament jõuad valgeks uksed-aknad lahti roogitud.»

Ja Kerstil oli õigus, nagu alati. Selleks ajaks, kui Toomas majaesise lumest lagedaks jõudis kühveldada, oligi suur koit väljas.

Pärast keskhommikust kõrti alustasid vanad teekonda Toomaõuelt Murru poole. Toomas, südvester peas ja pikad meresaapad jalas, tallas ees ülepõlve lumes jälgi ning lühike Kersti veeres, lõngakerakott seljas, komistades ja siunates tagantjärele. Ilm oli külm ja lahe poole vaadates ulatus päikeses sätendav lumeväli nii kaugele kui silm võttis.

Murru Anne istus akna all. Ta põlvedel lamas keskelt lahti löödud pühakiri. Anne kõhnast näost vaatavate punaste äärtega põletikuliste silmade kurbtõsine pilk muutus leebemaks, nähes oma kadunud mehe vanemaid üle läve tuppa astumas. Tervitusele vastas Anne, nagu nüüd tavaliselt: «Jumala rahu olgu teiega.»

Kersti hakkas ka siin kohe korda looma.

«Mis sa, vanamees, tahad kohe maha istuda ja härrat mängima hakata... Tunned, et maja on külm... Ise panid sügisel mõrrakuuri kuivi kadakaid täis — mine nüüd too ja küta ometi tubagi soojaks sel ajal, kui me Annega kanga üles loome.»

Toomas tõmbas kasukahõlmad taas koomale ja läks ohates toast välja puid tooma. Sületäiega tagasi tulles olid naised juba agarasti käärpuid üles seadmas ja Kersti jutustas parajasti Annele nende hommikuse ärkamise lugu. Nii naljakana kui Kersti püüdiski seda kella seismajäämist ja Tooma redelita pööningule ronimist ette maalida, jäi Anne nägu ikka tõsiseks ja ta suured kurvad silmad näisid ütlevat: head inimesed olete, et tahate mu meelt pisut oma jutuga lahutada, aga see kõik on asjata — mul pole enam elus mingit rõõmu ja ma ei vaja enam midagi siin maises ilmas.

Kersti keerutas lakke kinnitatud käärpuid, Anne juhtis tihvaga lõngu, kuna kerad veersid lõbusalt väikese toa ühest nurgast teise. Toomas istus pliidi ees järil, imes piipu ja murdis aeg-ajalt kadakaid tule toiteks, millel podises Kersti poolt kaasa toodud tangudest puder. Kõigil oli jutt otsa lõppenud. Isegi Kersti suu seisis Tooma suureks imestuseks paigal. Äkki kääksatas uks ja sisse astus Teiste Ossi noorem vend Värdi, kellel paksu kaelasalli ja läkiläki vahelt paistsid vaid kaks suurt silma ja külmast punane ninaots.

«Tere! Ma käisi poest vanamoorile nõelast toomas ja siisamas maanteel trähvasi postimihega kokku. Oli teine lumes sahkimisest väsind ja ütli, et kui veel poe juure välja jõvaks, siis änam küll äi jäksa. Käskis mind ühe kirja siia Murrule tuua. Pidi tähtis olema — ütli, et on patuasi küll viie pitsatiga kirja lapse kätte anda, aga ma lubasi, et äi ma kaada ära ühti.» Värdi vuristas kogu selle jutu ühe hingega maha, võttis läkiläki seest

kirja, pani Anne peosse ja kadus läbi ukse välja. Kiri oli välismaa markidega, lakkpitserid tagaküljel. Murru Anne näost kadus viimane kui veretilk, tihv langes ta käest kolksudes põrandale. Suured hirmunud silmad vaatasid ümbrikule.

«See ... See on võõras käekiri ...» sosistas Anne.

Kersti vaatas Toomale — Toomas Kerstile. Kumbki ei osanud lausuda ei musta ega valget. Kõigile oli teada, et Peetrilt polnud enam ligemale pool aastat elumärki saadud ja mis see nüüd siis muud võis olla kui surmasõnum, arvas igaüks. See oli Toomas, kes kõige enne sai sõna suust.

«Eks sa, Anne, võta kiri lahti ja loe, mis seal seisab — saad selge soti kätte ...»

«Jah, mis on, see on ... Ega's sinna saa enam midagi,» lausus Kersti ja pani käe minia õlale.

«Ma ... ei julge ... loe sina ...» lausus Anne katkendlikult ja ulatas kirja pliidisuu ees istuvale Toomale. Meremees murdis pitserid katki ja käristas ümbriku otsa lahti. Ta kergelt värisevate sõrmede vahele jäi kaks paberit: üks täis tihedat kirja, teine valge. Toomas vaatas neid mõlemast küljest. Ka valge paberi teisele küljele oli midagi suurte tähtedega kirjutatud.

«Üks paber on Inglise viienaelaline — see on selge, aga ilma prilliideta ma nii peent kirja küll lugeda ei näe, kui selle teise peal on,» venitas Toomas nõutult.

«Ka minul pole silmaklaasisid ühes,» ütles Kersti tasa ja vaatas põrandale. Anne, kes oli end vahepeal pisut kogunud, võttis äia käest täiskirjutatud paberilehe ja istus sellega akna alla järile. Vaevalt oli ta sellele pilgu heitnud, kui naise silmad pisaraid täis valgusid ja nuuksed ta tütarlapselikult saledat keha raputasid. Vanad vaatasid sügava kaastundega nutjale ja Kerstigi hakkas rätiku nurgaga silmi kuivatama. Korraga tõstis noorem naine pea ja nüüd nägid Toomaõue Toomas ja Kersti, et nende minia silmad polnud mitte leinast märjad, vaid läbi pisarate leegitses säärane rõõm, millist inimese pilk üldse on suuteline väljendama.

«Ta on elus! Kuulete, Toomaõue vanad, Peeter elab!» hüüdis Anne nii mis jõudis. Ta tõusis järilt ja üle hulga aja sirgus ta keha täies pikkuses. Murru Anne näis

veelgi kõrgemana ja saledamana kui enne, ta peahoiak oli nagu vanastigi.

«Muidugi elab, kuhu ta siis pidi jääma,» lausus Toomas ja vanamehe hääles oli säärane veendumus, nagu poleks ta selles kunagi kahelnud.

«Loe ometi meitele ka ette, saab teada, miks ta nii kaua pole endast märki andnud,» käskis Kersti.

Anne istus, kiri käes, uuesti akna alla järile ja vaatas viivu aega läbi selle pisikese ruudu kinni külmunud lahele. Kuivatas siis põllenurgaga silmad kuivaks ja hakkas vaiksel häälel lugema. Vahetevahel peatus nagu jõudu kogudes ning jätkas taas. Anne luges:

Kallis ema!

Olen elus ja terve, minu pärast ära muretse. Sain Sinu kirja kätte, — see ootas mind juba ammu sadamas ees. Reinuga juhtunud õnnetusest on küll raske mõelda ja nüüd siis olen ma Sul üksi veel järel. Aga ma luban Sulle, et hoian ennast ja tulen siis, kui merekooli jaoks raha olen teeninud, tagasi Eestisse. Luban olla nii hea poeg kui suudan. Püüan jõudumööda asendada ka neid, kes on ära läinud ja kes enam tagasi ei tule.

Pole Sulle nüüd enam õige mitu aega kirjutanud ja küllap oled minugi saatuse pärast kõik mõtted ära mõtelnud. Reis Rotterdamist Kalkuttasse kestis üle nelja kuu. Merel saime palju paha ilma ja tormi. Seisime ligemale kuu aega Kaplinnas hädasadamas. Seal aga ei lastud peale juhtkonna kedagi maale ja posti saatsime siis nende kaudu. Mina palusin tüürmanit Sulle kaart linnas posti panna, aga pärast tuli välja, et oli ära unustanud. Ega ma tedagi taha süüdistada, sest või temal maal üks või kaks asja toimetada oli.

Siia, Kalkuttasse, jõudsime eile. Olen nüüd laeval haigeks jäänud pootsmani asemele määratud. Tööd on tublisti rohkem, palk ainult pisut suurem kui enne.

Kirja lisatud viiest Inglise naelast ehk jätkub talvise leivavilja ostmiseks . . .

Pole veel teada, kuhu siit purjetame. Kuulda on, et mingisugusesse Lõuna-Ameerika sadamasse. Kui täpselt teada saan, siis annan aadressi.

Ütle minu poolt Toomaõue vanadele palju terviseid. Kirjuta, kuidas elad ja mis küla peal uudist on. Ära Sa liiga palju Reinu pärast nuta, parem hakka mind tagasi ootama.

Sinu poeg Peeter.

«Kuulsid, minia, pojapoeg mul juba pootsman ja lubab merekoolidki läbi teha. Kas ma pole ammu ütelnud, et Peetrist teeme veel suuremere-kapteni,» hooples Toomas.

Annele tundus, nagu oleks ta raske haiguse läbi põdenud ja hakkab nüüd paranema. Minevik ühes kõige läbielatuga nihkus üha kaugemale, ta pilk suundus jällegi tulevikku. Tema rõõm oli nii suur, et ta unustas selle eest isegi jumalat tänada.

KOLMAS JAGU

Ummiklained

ESIMENE PEATÜKK

Raha armastab raha ja rikkuski, kui kord hakkab tulema, voolab mõnel mehel lihtsalt uksest ja aknast sisse. Vaja ainult õige otsa peale sattuda. Ja seda rahasoone algallikat otsiti vanasti kõikjalt. Õnnehirve kullast läikiv selg vilksatas aga aruharva läbi vaesuse padriku ja pidi olema juhuste juhus, kui keegi tal sabast kinni sai. Ent mõnele jäi ta päris ootamatult lihtsalt jalgu.

Kindlasti poleks Eesti suurima laevaäri «Ernst Schiffer ja Ko» peareederi ja direktori Friedrich Schifferi vaarisa omal ajal osanud ette arvata, et just üks mihklipäeva-aegne torm saab nende perekonnas eluigise ja pojapõlise rikkuse aluseks. Aga ometi oli see nii.

Vana Kipri Laas elas Hiiumaal Kõpu rannas, püüdis kala, ajas männisakastest tõrva ja kasvatas oma kolme poega. Mees nagu mees ikka. Ta erines teistest randlastest ehk ainult selle poolest, et ehitas veel vanas eas poistega pooleks pisikese võrklaeva, millega kevaditi käis mõrrameestele püüseid viimas, suviti seilas tursalastiga Riiga või Tallinna, aga oktoobris tegi otsa Saaremaale, Panga alla, kilude järele.

Laas oli ka pisut kiidumees: «Mina sõitsin ja mina seilasin» ... Mõned omaranna mehed arvasid isegi seda, et Kipri oma ennast teistest enamaks peab. Aga mis tõsi see tõsi, va Laasil olid niihästi käed kui pea õigesse kohta juhtunud.

Ka pojad läksid isasse. Vanem oli üleranna paadimeister, noorem püüdis suviti Näkmani pealt turskilesti, juuris, kui aega sai, kroonumetsast kände ning põletas nendest talviti mitukümmend tünni müügitõrva.

Ent keskmisest poisist tuleks pikemalt kõnelda. Sellele ristiti omal ajal mingist maakeelde ümber pandud raamatust loetud isevärki eesnimi — Ernst. Kipri Laas soovis pojale head ja arvas, et ega's sihukese saksamoodi nime kandjagi või jääda tavaliseks tõrvakõplaseks. Isa ei eksinud. Ärnist kasvas poiss nagu sõnn, kes juba enne kahekümneseks saamist võrklaeva ankrutou ilma pelita kümnesüllasest veest tekile haalas, raske mõrrapaadi üksi üles lautrikividele tõmbas ning võis nõtke saarepuust aeru kasvõi vasaku käega pooleks sõuda. «Mis sehane veel mehe-eas võib ära teha, kui liha luudele peale sööb,» arutasid rannamehed ning kadestasid salamahti va Laasi ta poegade pärast.

Aga tuli nii välja, et Kipri Ärni ihuramm polnudki see peamine, vaid hoopis-tükis enam tegi ta ära oma kuppelvärgiga. Pärast seda, kui sai isa võrklaevale kapteniks, ei võtnud ta enam va Laasi eeskujul omaküla meestelt kalu väikese prahiraha eest linna viimiseks, vaid maksis väljakaubeldud hinna kalapüüdjatele otsekohe peo peale ning kellelgi polnud pärast sellega asja, kui palju ta müües ise vahelt tasku pistis. Ja Ärni kaukast ei veerenud kopikas kergelt välja. Tal oli andmisel kinnine käsi. Kuid müügi juures oli ta mees viimast välja pigistama. Äri edenes ja raha tuli, kuid ikkagi aeglaselt. Asjal oli oma viga sees ja nimelt see, et võrklaev oli liiga pisike, õige vähe suurem kerekast mõrrapaadist. Kandis laeva nime ainult sellepärast, et talle vööriosas oli lainete varjuks tekk peale ehitatud. Paljuks siis sihuke laadis! Jah, nende rublade eest, mis Ärnil hangeldamisest üle jäid, oleks ta ehk mehe-eas võinud endale puhastnurka tare lasta üles raiuda ja sellele linnamajade kombel korstna peale ehitada. Enamaks poleks jätkunud. Ei, sellest oli Ärni-sugusele mehele vähe.

Aga siis tuli see õnnistatud mihklipäeva-torm.

Maru algas nagu ikka. Juba kaks päeva enne ilmus «Noa laev» oma sulgpilvedest parrastega taevale, mida siis vanad hallide sokuhabemetega rannamehed kätt silmadele varjuks tõstes asjatundlikkude nägudega takseerisid. Südwesti-poolne poord näis pikkamööda tõusvat ja sealt ennustatigi saabuvat tormi. Kuid rajul ei näinud kiiret taga olevat. Ka järgmisel päeval oli meri alles

laisk, kuid tõusis, mattis enda alla valged rannaliivad ning vajus mustavana üle lautrikivide. Vesikaare alla tekkis kokku jooksvatest pilvehaaradest tuulepesa, mis kõrgel taevalaotusel lõppes lambavilla-peotäitega sarnanevate tormijuttidega. Tarede katustest ja repnaaukudest väljuv suits kartis taeva poole tõusta, vajus alla ning peitis end siia-sinna keerutades kadakapõõsaste ja lepavõsa vahele. Öösel tekkis kuu ümber suur rõngakujuline tara. Päeval rippus päikese all kollane sapp. Ja kajakad! Need tiirutasid kisades ranna kohal ning lendasid siis metsa poole.

Kalamehed korjasid püüsed madalate pealt kuuridesse ja tõmbasid paadid kõrgemale. Ulgumere põhjaummikas hakkas juba alla käima.

«Pikalt lubab, kaua kestab,» lausus Kipri Laas kottpimedal mihklipäevaõhtul enne magamaminekut õuest tulles ja kuulatas veel voodiski akna taga mühiseva mere rahutut hingamist. Ta poleks lasknud oma unerahu segada, kui mitte Ärni poleks merel olnud. See loovis vist praegu võrklaevaga Haapsalust tulles Tahkuna otsas. On siis sellel poisil veel õiget silma ilmamärkide või merelindude tähelepanemiseks, mõtles isa. Ja kui ongi, siis see igavene ruttamine ja kopika tagaajamine ei lubaks teda ometi Muhu väina laidude taha tuulepakku minna. Vana rannamees poleks tahtnud ei poega ega laeva kaotada, sest niihästi ühest kui teisest lootis ta endale raugaeas toitjat.

Ja siis, keskööpaiku, kihutas rajuilm merelt randa. Veetuisk ja vahulatakad lendasid üle kaldal kasvavate kadakate kuni metsa servani. Pilvist langev vihm ja merest üles paiskuv valendav möll ulatasid teineteisele metsiku märuli pidamiseks käed. Ning sellest tuli säärane tants, millist juhtub kord üle mitme meheea.

Algas südwestist, piitsutas mere kuni mõrrakuurideni, murdis kroonumetsas mände maha. Siis sööstsid iilid majade kallale. Kuid kalameeste onnid lössitasid veelgi enam maadligi, haarasid hirmust vabisedes pimeduses laiuvast rannaribast ning panid kangekaelselt tormile vastu.

Kalapüüdjad tõusid voodiõlgedelt, ajasid takused kuued selga ja väljusid. Läksid vaatama, kas ehk vesi

viimaks paatidele liiga ei tee. Ent meri oli juba mõrrakuuridestki mööda jõudnud ja need purunesid lainehar-jade löökide all, nii et ragin taga. Randa rulluvad vee-vallid ajasid enda ees purukspekstud paate, püüniste jäänuseid ja lauarisu. Seda kõike oli aga enam tunda ja kuulda kui näha, sest pimeduse süsimust mass liibus tihedalt vastu merd ning kaldakive. Mehed seisid kõrge-matel maanukkidel, näod vastu tuult ja möllu. Seisid ja hoidsid kätega kadakatupsust või männijässist, et rajus paigal püsida. Kõigile oli selge, et siin on inimese ramm aitamiseks liiga nõrk. Seisid ja needsid ilma, sest noot, paat ja mõrrakuur on ju rannamehe leib. Kuradi lugu! Kilud-siiad jäävad sel sügisel püüdmata. Paljuks sa siis nende suviste turskade-lestade eest ikka said! Sügisesed kallid kalad peavad talvise leiva andma. Naised onnides langesid põlvili ja palusid halastust taevastelt. Koeradki peitsid endid kuutidesse ning ulgusid hirmust.

Kui siis lõpuks pärast aastapikkust rajuööd vee ja maa vaheline piir paistma hakkas, näis see elamine-olemine süsimustade pilvekaltsude ning hallist tormitui-sust materdatud maa vahel veelgi lootusetumana. Mõrra-kuurid ja paadid olid rannas lömitavate raudkivirahnude otsas lauajuppideks jahvatatud. Kaluritele jäid ainult rebitud katustega onnid ja tööst tapetud naised, laste-kari sabas. Maru aga möllas edasi.

Niipea kui Kipri Laasi silm hommikuses aovalguses seletama hakkas, märkas ta maja taga, seal, kus kalda-pealne järsult alla langeb, mere kohal musta kogu. See näis hiiglasuure haavatud veelinnuna, kes aeg-ajalt oma vigastatud mustjate tiibadega vastu laineid lartsatas. Siis aga matsid kaldamurrud jälle kõik enda alla ja vanamees arvas, et tegemist oli vaid tõntsiks jäänud silmanägemise vingerpussiga. Ent samas lõi see näge-mus uuesti läbi tuisu. Laas vaatas hoolikamalt. Ei olnud seal mingi merekoll ega kummituslind, vaid murtud mastiga randunud laev, mille alles jäänud purjenärusid torm ja lained halastamatult rebisid. Vrakk polnud tarest sadat süldagi eemal ning vana Laas läks vastu tormi, kätega kaldakividest tuge otsides, nii kaugele, kui randa veerev lainevall lubas. Ka teisi mehi kogunes avaristi vaatama. Vandiraiujate vaim ärkas. Võib-olla oli jumal

tormikahjude tasategemiseks kalli laadungiga laeva rannarahvale saagiks saatnud? Siis tuli enne kroonu vara valvajate jaolesaamist kaup ja kõik muu rahaline kraam ära jagada ning soovimata silma eest kõrvale toimetada. Kuid kogu asi sai varsti selgeks. Kaldale jookssnud purjekas oli vana tuttav Näckmansgrundi tulelaev, mis valju tormiga ei suutnud merel purje varal kohta kinni pidada ning siis murtud masti ja puruks kistud seilidega randa triivis.

«See on lihtsalt uskumatu lugu,» arutasid mehed. «Kogu Soome lahe kohta polnud paremat purjekandjat ega merepidajat kui Näkmani tulelaev.» — «Oma silm on kuningas.» — «Mis tõsi see tõsi — ujuvmajakas lössitab siinsamas kivide kaelas nagu kuivale jäänud part.» — «Aga merel puhub ka sihuke särts, et hoia ja keela!»

Jah, üllatus polnud väike, sest mitu aastakümmet olid kalurid selle Vene kroonu poolt Näkmani madalatele hoiatuseks pandud tulelaeva häid mereomadusi imetlenud. Igasuguse ilmaga loovis ta kardetavatest kivikaridest väljaspool ning näitas öösel laevadele hoiatustuld. Juba sellest ajast peale, mil Ungru krahvi teod keisrihärra kõrvu kostsid. Laev oli küll tugev ja kindel, aga nüüd siis oli jumala ilm näidanud, et inimese võim looduse vastu ikka ei saa.

Näckmansgrundi tulelaeva kapten, siitküla mees, va Kaldaaugu Siim, oli mitu korda joomase peaga kembelnud, et sihukese alusega nagu «Näckmansgrund» ei kartvat ta tormi ega keda kuradit. Ja kui peakski nii vali särts väljast peale langema, et mastid maha murrab ja purjerammuga enam vastu ei jaksa pidada, siis ajavat ta paljal raal randa ning sõitvat sirge merekursiga otse kaldal kasvavasse kroonumetsa varju otsima. Küllap pärast talgutega laeva merre tagasi saab.

Kas oli see nüüd Siimu tarkus või lihtsalt loll õnn, aga laev oli küll heasse kohta randunud. Paremal suured raudkivirahnud, vasakul leetliiv. Ent «Näckmansgrund» lamas poolpõntsakil tasasel kruusakaldal, millel praegu vahune veepööris kobrutas. Kuidas purjekas just sinna sattus, jäi igaveseks ajaks mõistatuseks, sest Kaldaaugu Siim leiti nädala poolteise pärast Luidja rannast, suu vett täis, aga teisi laevamehi ei andnud meri üldse välja.

«Nordwesti torm enne kolme päeva alla ei anna. Kui siis ei vaiki, möllab veel terve nädala tagantjärele. Aga suuremalt jaolt juhtub sedamoodi, et puhub niikaua, kui ise tahab,» räägib vanade rannameeste naljaga segatud tarkus.

Ka tookord keeras maru loodesse ning lõõtsus kolm ööpäeva nii, et mõned elu magusama poole äraelanud naised juba maailma otsa hakkasid ootama.

Vaatamata sellele, et Kipri Laas taevase aujärje kohtumõistmist ei oodanud ega uskunud üldse midagi peale selle, mis oma silm õigeks tunnistas, polnud temalgi hingerahu. Paadid, püüsed ja mõrrakuur — see ka, aga Ärni oli ju võrklaevaga merel. Kui kolmandal tormiööl vastu pööra pandud ust põrutati, arvas isa, et nüüd siis tuldi poja surmasõnumit tooma. Kuid üle künnise vajus märg ja kurnatud näoga Ärni ise. Langes järile ning lausus surmamineja häälega:

«Laeva änam pole!»

Isa küsimuste varal sai selgeks, et Ärni oli Haapsalust tulles juba Tahkunast mööda jõudnud, kui vint õhtupoole ööd vesikaarest algas. Otsustas siis poolpõntsakil ahtrinuka-tuulega Kärdla lahte tormivarju minna. Nii tegigi. Lehtma all andis ankru sisse. Aga öösel viskas maru peaaegu nordi üle, suur laine hakkas peale käima ja ei seal pidanud siis enam ükski perlin ega tou. Hea, et kaldamurrud polnud selles kohas kuigi järsud ja Ärni suutis randa ujuda. Teine mees väsis poolel teel ära ja vajus enne kaldale jõudmist põhja. Võrklaeva rusud aga leetas juba keskhommikuks liiva alla ning sellest ei paistnud varsti enam vöörtäävi otsagi. Poiss parandas siis majakavahi juures päeva paar oma pehmeks pekstud konte, võttis viimaks jalad selga ja tuli koju.

Vana Laas ei osanud algul ei hullu ega tarka. Laevast oli kahju küll, aga poja oli ilm siiski alles jätnud. Nii et oskad sa siin muret tunda või rõõmus olla. Ei lausunud ühtki väära sõna, hakkas selle asemel koduseid uudiseid rääkima. Kui Ärni kuulis, et torm oli isegi Näckmansgrundi tulelaeva siiasamasse tare taha kruusa peale ära toonud, luges ta seda endale vabanduseks ning ei pidanud õnnetust nüüd ainult oma nooruse ja vilumatuse süüks.

«Jah, oleks ta sind ka säärase tasase kruusa peale visanud nagu «Näckmansgrundi», siis oleks laeva pärast veel vaata et tervelt kättegi saanud... Purjed, mastid muidugi — kus neid änam...» venitas Laas piipu toppides.

Väljas mässas maru edasi, tuli peerujaagu tahmaste küünte vahel vabises. Ent nagu onni seinte hookaupa rappumisest võis järeldada, oli tormi selgroog murdunud. Tuul muutus puhanguliseks. Juba õhtul oli ka meri taganema hakanud ja arvati päris õieti, et seekord lepib loodetorm vist küll ainult kolme ööpäevaga.

«Nii et sa, vana, siis arvad, et «Näckmansgrundil» pole suuremat häda midagi?» küsis Ärni äkki isalt.

«Mis tal siis ikka nõnda olla saab... Laev ju läbi tammest — koht juhtus õnnega...»

«Kroonu poolt vaatamas pole veel käidud?»

«Vaatamas! Kajakad ka veel metsas, sa räägid inimestest,» imestas Laas.

Poeg jäi mõttesse. Pärast kesköödi võttis kahepuudase sepahaamri ja läks randa. Oli mitu tundi kadunud.

Kui mõne päeva pärast komisjon kohale jõudis, et «Näckmansgrundi» seisukorda kindlaks teha, leiti, et laev on täiesti kõlbmatu, ei tasu enam remonti ega merreajamist. Kipri pere soovis laeva jäänuseid endale küttepuudeks. Kirjutati valmis mingid paberid, Ärni maksis mõned rublad kroonu kassasse ja purjekas, niipalju kui tast järel oli, kuulus nüüd Kipri rahvale.

«Kes enne purjekandjast pliidipuid on teinud, seda ju kergem ehitada kui lammutada,» naersid külamehed Ärnit, kuuldes, et see olevat «Näckmansgrundi» ära ostnud. Ent nähes, mis poisil mõttes, tõsinesid nende näod pikkamööda ja lõpuks lausuti pead vangutades:

«Kannäe! See mees ei teinudki hunnikut sinna, kuhu kükitas.» Ja imestamiseks oli põhjust.

Talvel ostsid Kipri omad suure langi mastimetsa, vedasid puud randa ning kevade poole löödi kaks palgisaagi pukkadel sahvima. Ja töö läks, sest kõik kolm Kipri pere nooremat meest olid pullis poisid ning paistis, nagu oleks vana Laaski oma küürult paar tosinat aastat üle parda heitnud.

Selleks ajaks, kui esimesed räimeparved randa kudema tulid, oli meestel «Näckmansgrund» kiilule aetud, pakuttütsid alla seatud ja uute poordiplankude panemine algas. Katla ja aurukasti oli vana Laas juba enne lumeminekut hakkama pannud. Ning nagu imeväel polnud laeva kiil, kaared ja täävid mingit viga saanud. Ka vaskpoltidega kaarte külge kinnitatud tammine põhi oli peaaegu terve. Isegi kõige parem laevameister poleks osanud paremat ehitusplatsi valida kui see, kuhu torm «Näckmansgrundi» maale oli heitnud.

Sügiseks oli alus meres, kaks masti ja purjed peal ning kandis nüüd uhket nime «Atlantik». Sihukest võõrkeelset sõna oli Ärni näinud ühe suure Inglise parga ahtris ja keegi ei saanud teda keelata samasugust ookeanisoola järgi lõhnavat nime oma laevale andmast.

Nimelt pidas Kipri Ärni «Atlantikut» ainuüksi omaks — vaatamata sellele, et ehitamisest võtsid osa kõik perekonna kaelakandjad liikmed. Teistele sai see aga selgeks pärast laeva esimest reisi.

«Atlantik» polnud enam mingi võrklaev, vaid suuremere-purjekas, mis laadis oma neli tuhat puuda soola või kolmkümmend sülda halupuid. Ärni palkas kaks külapoissi madrusteks ja tegi veel samal sügisel oma esimese otsa Kõrgessaare paruni palkidega Tallinna. «Atlantik» näitas end laevana üle viie väina. Kui mõni purjenukk eest paistma hakkas, oli see juba mõne tunni pärast kaugel ahtris. Ükski muu purjekandja ei jooksnud nii hästi tuule sisse, ja kui teised kaljased valju ilma pärast seilisid vähendasid, siis «Atlantikul» alles tuli elu sisse. Neljatollistest teraskanti tahutud tammeprussidest põhi kaalus palju ja oli niisama hea kui kiviballast. Sellest tuligi, et kui teised laevad juba poomiotstega laineharju riivasid, püsisid «Atlantiku» mastid üksnes vaevumärgatavalt lei poole kreenis. Isegi tormise ilmaga ei võtnud ta kuigi palju vett tekile, vaid tõusis kajakana veevallide otsa ja vajus jälle alla. Rooli kuulas kergelt nagu lootsik.

Esimene reis oli vastu talve ja Kipri Ärni jõudis tagasi just enne noort jääd ning viis purjeka Kõrgessaare silmast sisse talvekorterisse. Kui siis vana Laas enne jõulupühi tahtis hakata laeva rehnutti pidama, et kulud ja

tulud kõigi peale ristikohaselt ära jagada, tegi Ärni imestanud näo.

«Pole sul, vana, siin jagada ega segada! Ütelge parem, kui palju teite suine laevatöö maksab ja ma anna teitele need kopikad kätte. «Atlantik» on ju ometi minu oma, — keikide paberite sees seisab ainuüksi minu nimi.»

Viie aasta pärast oli Kipri Ärnist saanud kapten Ernst Kipper, keda kõik Balti mere sadamate maaklerid tundsid ja kelle nimi seisis juba mitme parklaeva dokumentides.

Kahekümne aasta möödudes polnud ka kapten Ernst Kiprist enam jälgegi järel. Temast oli saanud laevaäri «Ernst Schiffer ja Ko» juhataja, kelle arvel ehitati laevu Saaremaal, Pärnus, Häädemeestel ja Heinastes. Kontor ise asetses Tallinnas. Vanast «Näckmansgrundist» ümber ehitatud «Atlantik» aga seilas nüüd juba ammu teise kipri komando all truult edasi, kogus ühes ühingu uuemate laevadega usina mesilasena vara, mis talletati laevaäri suurtesse salvedesse.

Kipri Ärni või pärastise nimega Ernst Schiffer ei teinud raha ainult turskade-lestadega, ei osanud ainult laevu ehitada, merd sõita ja äri juhtida, vaid tal jätkus taipu isegi naisevõtmise teel oma varandust suurendada. Mitme laeva omanikuna koputas ta ühel ilusal päeval Tallinna kõige jõukama metsakaupmehe uksele ning esines armunud kosilasena. Paari kuu pärast laulatati Ernst Schiffer metsakaupmehe tütre ja ainsa pärija Rosalinde-Magdalena Kochiga.

Kaasavaraks sai noorik suure kivimaja, mis asus kesklinnas ja kuhu pärast laevakontorgi üle kolis.

Kõigile on vist juba selge, et Kipri Ärni ei olnud mees, kes südametunnistust laskis kaasa rääkida, kui küsimuses olid äriasjad. Sellest siis ka tuli, et äiapapa metsakaubad tehti ikka sagedamini väimeespoja allkirjadega, kuna see naise kaasabil suurema vaevata vanalt Kochilt selleks üldvolituse välja nuias. Ja kui kaupmees vanas eas pankroti lävel seisis ning Schifferilt abi palus, kehitas too õlgu: «Olen sinuga naise kaudu

küll nagu pisut sugulaseks saanud, aga su äri on mulle võõras ... Mul omad asjad ajada, sul omad ... Tule nüüd su uppuvat laeva päästma — jää ise veel juurde ... Ei, otsi lollemaid!»

Vana Koch suri võlavanglas, ei aidanud siin Rosalinde pisarad ega anumised.

Kuuekümne-aastasena poleks Eestimaa kubermangu suurima purjelaevaühingu omanik Ernst Schiffer võib-olla küll enam suutnud kahepuudase sepahaamriga laeva tammeplankudest pardaid sisse taguda, kuid ta pea oli endisel kohal. Vandiraiujate ja tõrvakõplaste järglane jätkas vapralt teed ülesmäge. Läks, kuni ükskord kätte võttis ja kõrvad pea alla pani. Surres jättis ta pärijatele sellise varanduse, mille eest isegi vana Ungru krahv oleks oma hinge kuradile lubanud.

«Üks põlv kogub, teine hoiab alles, kolmas lööb läbi,» ohkasid vanasti rikkad, kusjuures igaüks püüdis olla see esimene põlv ja teisi näpuga näidata: et näe, vanaisa oli teisel va koguja mees, isa pole ka endale häbi teinud, aga ei sihukese pillaja käes pärandus kuigi pikka aega püsi!

Schifferite perekonna kohta see tõetera küll täiel määral ei kehtinud. Juhtus nimelt nii, et Kipri Ärni poeg Herbert Schiffer ei jaksanudki ära oodata kolmandat põlve, vaid jõudis ise isalt päritud varaga justament enne oma surma vastale. Milleks tal siis selle läbilöömaga sihuke kiire taga oli? Võib-olla sellepärast, et Schifferite suguvõsas, kui alata Kipri Ärnist, kolmandat põlve õieti polnudki, vaid teise järel tuli kohe neljas, s. o. Friedrich Schiffer. Järelikult tuli teisel ka kolmanda töö ära teha.

Aga milleks keerutada ja lihtsat asja segi ajada. Parem seame sündmused ilusasti ritta, nagu nad juhtusid.

Kipri Ärni pärija Herbert Schiffer oli isa poolt alles teise põlve rikas. Tava kohaselt oleks ta pidanud nüüd teenimatult sülle langenud varanduse oma eluajal alles hoidma. Kuid Herberti ema poolt vanaisa, metsakaupmees Koch, vaatamata sellele, et suri võlavanglas, oli siiski enamiku oma elupäevadest «haljal oksal» istunud. Nii et ühelt poolt teise, teiselt kolmanda põlve rikas.

Herbert oligi rohkem emasse läinud. Tal puudusid Kiprite küünarnukid ning rahakurat ei istunud tal ka otse südames. Pealegi laskis õnnelik pärija juba noorest peast eluohjadel luha joosta. Püüdis küll mõnikord äril sabast kinni saada, katsus metsaga hangeldada, proovis aurikutega õnne, kuid tal polnud õiget ärivaimu. Suutis küll allamäge veeremist pisut aeglustada, kuid mitte pidurdada. Ka naisevõtmisega ei paranenud asi, sest noorik, ehkki oli heast perekonnast ja kaunis, polnud ometi sündinud oma mehe elulaeva juhiks. Nende ühendus kandis vilja ainsa tütre näol, kes oli liiga ilus selleks, et paarikümne-aastasena mitte raisku minna. Tüdruk suri sünnitusvalude kätte ning temast jäi vanemate kasvatada priske poisslaps, kelle isa oli juhuslikult sadamas viibinud laeva pootsman.

Herbert Schiffer jättiski tütrepoja enda juurde ning ristis ta Friedrichiks. Nii oli Kipri Ärni järglaste kolmas põlv vahelt kadunud ja algas neljas.

Suure sõja eelõhtul, kui Herbert Schiffer siit maailmast esivanemate juurde kolis, polnud tal oma kolmekümneaastasele tütrepojale midagi pärandada, kui mitte arvestada Vana-Sadama tänaval asuvat pisikest osmikut, mille uksele oli kinnitatud kuldtähtedega silt: «Laevaäri Ernst Schiffer ja Ko». Aga kompaniil polnud enam ühtki laeva.

Friedrich Schiffer sirgus meheks nagu laanepuu. Oli tärganud juhuslikult kukkunud seemnest ja teda polnud õieti keegi kasvatanud. Vanaema tast suurt ei hoolinud, sest eks olnud ju see väljaspool abielu sündinud lapselaps perekonna häbiplekiks. Vanaisal aga polnud äriasjade ja joomise tõttu aega poisiga jännata.

Friedrich lõpetas gümnaasiumi, tudeeris siis mõnda aega Tartu ülikoolis õigusteadust. Sellest tüdinud, nurus ta vanaisa viimastest tagavaradest ümmarguse rahasumma ja kadus kauemaks silmapiirilt. «Friedrich täiendab end Euroopas,» kostsid vanavanemad uudishimulike pärimistele. Koju tagasi jõudis noor Schiffer just vanaisa matusteks. Lõpliku punkti tema ulaelule pani sõda.

Tsaariarmeesse teda oma vanaema ainsa toitjana ei mobiliseeritud ja selleks, et hinge sees hoida, avas Friedrich Schiffer kodust kokku kraabitud viimaste kopi-

katega Vana-Sadama tänavas pisikese laevatarvete-kaupluse. Sõjaaegne konjunktuur soodustas äritegevust ja peab ütlema, et ega's poisil nupustki puudus olnud. Tal olid Kipri Ärni targad silmad ja kiire vaist. Mis aga südametunnistusse puutus, siis ei suutnud ka Friedrich selle sõna tähendusest kogu eluaeg õiget tolku saada. Ta tunnistas ainult raha võimu ning külma mõistust. Ausaid inimesi pidas ta lihtsameelseteks ja rumalateks. Kasvu ja ihurammu poolest võis ta samuti oma vaarisale mõne silma ette anda. Kas tuli see nüüd lapsepõlve headest söökidest-jookidest või oli selles teeneid ta tundmatuks jäänud hulgusest isal, kuid Friedrich oli pikk, sirge ja lopsaka kasvuga nagu mastimänd ega meenutanud üldse linna munakividel kasvanud noormeest.

Jah, tsaariväest ta pääses, ka kodusõtta ei tikkunud, aga ometi teenis välja valge vabadusristi. Sellest alates oligi ainult paberil figureeriva laevaühingu «Ernst Schiffer ja Ko» juhataja Friedrich Schiffer tehtud mees.

Idast valgus üle piiri igasuguseid sahkerdajaid ja ärimehi, kelle jalgealune Nõukogude Venemaal tuliseks läks. Need olid enamikus kompromiteeritud seiklejad, kes ei usaldanud oma nime all tegutseda, vaid otsisid mõnd tuntud firmat, mille sildi all oma mahhinatsioone uuesti alustada. Ka paljud Eesti «vabariigi» etteotsa sattunud isikud vajasid raha, kuid neilgi ei sobinud ise äriareeni rambivalgusse väljuda. Kukkus nii välja, et ühed olid liiga pahas kuulsuses selleks, et oma nimel asju ajada, teised aga üpris kõrgetel ametikohtadel ja kartsid avalikku arvamust. Kuid sõjajärgses sogases vees ujusid kuldkalad, mille püük end sajakordselt ära tasus.

Paljud säärased isikud pöördusid Schifferi poole, et ta laenaks neile selle, mis endil puudus, s. o. ärisildi. Friedrich Schifferis lootsid nad leida samasuguse naiivse tohmani, nagu oli olnud ta vanaisa, kuid eksisid. See poiss oskas küll lolli teeselda ja meelitas selle võttega paljud lõksu. Mängis algul ausat mehikest, kuni sidemed kõvenesid ja teine oma kaardid avas. Siis äkki, seadusele toetudes, nõudis lõviosa endale. «Keikide paberite sees seisab ju ometi minu nimi,» oli ta vaarisa omal ajal isale-vendadele ütelnud. «Kui inimesest on mul teist südamepõhjani kahju, aga see ei anna veel põhjust, et

ma seaduse järgi endale kuuluva raha peaksin teile kinkima,» lausus Friedrich Schiffer oma kompanjonile ning saatis ta armastusväärse kummardusega uksest välja.

Schiffer sai kaunikesed summad Naissaarel asuva piirituse vabalao, osaühisus «Baltika» tehingutest; kaubamaja «Atlanta» lugu, mis paljudele majandusliku laostumise tõi, oli talle kullaauguks. Poolriiklik importfirma «Revalis», mille tegevuse ajal riigi kassa päris tublisti kergemaks muutus, andis ilusa kopika. Schiffer oli ministeeriumis omamees, kellega suletud uste taga pikki läbirääkimisi peeti. Väikese laevatarvete-äri laoruume laiendati ning need olid põrandast laeni kaupa täis. Kui siis veel riik sõjasaagiks saadud laevad «Ernst Schiffer ja Ko» kätte majandada andis, seisis noor direktor otse kahe jalaga rahahunniku otsas. Mõnikord imestas ta isegi oma otse muinasjutulise edu üle ja tal oli tunne nagu võidusõitjal, kes järskudel kurvidel kukkumist kardab. Kuid ta mõistus jaksas äri laienemisega sammu pidada ning ei jätnud teda hätta.

Suurest majanduskriisist, mis haaras ka laevandust, oskas Schiffer puhtalt välja tulla. Ta võttis Eesti lipu alla üle tulnud tuntud Inglise firma laevad oma kompanii koosseisu. Pärast seda tehingut anti kõik ühingu laevad Inglise kompanii kätte ajalepingule, kasutades sellega ära ülemere ärisõprade sidemeid rahvusvahelistel prahiturgudel. Kasu oli muidugi mõlemapoolne, kuid trumpäss oli jälle Schifferi peos, sest «keikide paberite sees seisis ju ometi tema nimi». Raha voolas läbi Schifferi kauka, mis oli ülevalt lai ja alt kitsas.

Nüüd, kolmekümne neljanda aasta hilistalvel, polnud laevaühingu «Ernst Schiffer ja Ko» peareeder ja direktor Friedrich Schiffer enam noor, salamahti hammaste teravust katsetav ärihunt, vaid oma jõusse uskuv, iseteadev vana kiskja, kes ei häbenenud juba otse päise päeva ajal karja hulgast parimat looma välja valida ning kõigi silme all nahka pista.

«Kuskohta sa, juhm inimene, sehantse lumelõrtsiga kipud! Teed on ka — ei regi ega ratas, endal sul jalad all, tead ise mihukesed ja niid tahad oma viisteist võrsta, raske kelk järel, öösel pimedas maha käia . . .» tõreles Kersti oma tavalisel viisil ja lõi õuest tulles vööruse ukse paukudes kinni.

«Aga kui ma sulle oma kolmkümmend krooni õhtul laadalt ää toon, siis saame selle eest leivaga vaata et kevadeni välja,» õigustas end Toomas, säärsaabast jalga sikutades.

«Ah, teada keik! Tagasi tood joomase pea ja see ka veel teiste armust . . . Kes see siin su koostasid-kaussisid ostab! Niidsel ajal keik söömariistad plekist. Või arvad sa, et sinu tehtud kausid-koostad need keige kenamad on, et muudkui tullakse aga ja pakutakse raha.»

«Kui just mitte iga kord raha, aga mõni ehk annab kausi eest täie vilja. See ju vana saarlaste taks. Või sõtkumise koostasid on igal perenaisel tarvis, sinna plekist lusikas ei kõlba. Võib-olla läheb mõnel Tärgama poolt mehel õlleankur kah vaja . . . Kesse sul neid kodust otsima tuleb . . . Ära karda, Kersti! Ma täna viina ei võta,» tõotas Toomas ja sidus nöörijupi kasukale keskkohast ümber.

«Sinu lubamised! Neid varsti viiskümmend aastat juba kuuldud,» lõi Kersti käega ja hakkas katlast kõrti kaussi tõstma. «Tule siis ometi söö enne, kui teele lähed.»

«Mis ma sellest leemest ikka helbin, oleks veel, et leiba kõrval . . . Mul Tärgamal tuttavad, astun läbi . . . Ega's nad laua äärde kutsumata ikka ära saada. See supinatuke kulub sulle endale . . .» tõrjus vanamees ega teinud laua poole asjagi.

Vastus pani riiaka Kersti särtsuma. «Või temale ei kõlba kõrt! Ei tea, mis asjaga sind eluaeg on söödetud. Sa jääd ju sedasi tühja kõhuga teele! Aga tead sa ka, et mul on siin veel tükk mineva-aastast soolast.» Ja eit tõi vööruse astja põhjast krimpsu kuivanud lesta ning pani lauale.

«Kust sa selle? Noh, siis küll,» ei pidanud vanamees vastu ja istus laua äärde. Lõikas taskunoaga kontkõva

lestakala selgroogu mööda lõhki ning pani teise poole Kersti ette. Oma kalapoole tükeldas pisikesteks paladeks, pistis raashaaval suhu ja rüüpas koosta äärest kõrti peale. Kersti ise ei söönud — vaatas mõttes oma sasis habemega vanameest.

Juba möödunud õhtul oli vana Toomas kõik oma talve jooksul valmistatud vinkud-asted, kausid-koostad ja muud puunõud laudilt alla toonud, kelgule valmis pakkinud ja köiega kinni sidunud. Täna oli Tärgamal laat, kus vanamees kavatses kauba viljaks või rahaks teha. Veel mõne aasta eest viis Toomas oma riistad Saaremaale, vahetas seal kaltsude vastu ja sai siis nende müügist ilusa kopika. Kuid nüüd oli merelt pärit jooksva jalgade üle juba nii suure voli saanud, et üleväina reisid tuli teiste jaoks jätta. «Jah, ise lähen vanemaks, aga va tõbi ühtelugu nooremaks,» tegi Toomas enda kulul vahest naljagi.

Ehkki vana Tooma selg oli kaunikesti vimma vajunud ja habe üleni hall, polnud ta pilk karvaste kulmude all tuhmunud ning südvestrit kandis ta niisama uljalt nagu kahekümne aasta eest. Ainult ta jalad ei tahtnud enam hästi painduda ning ragisesid, nagu oleks keegi liikmetele liiva vahele visanud.

Laadapäeva hommikul tõusti üles kella viiest ja sajuse ilma peale vaatamata otsustas Toomas minema hakata. Midagi oli ju vaja müüa, sest leib hakkas juba küünlapäevast hända näitama ja kaua sa kördi varal ikka hinge sees hoiad. Eks seda va odrajahugi oli ainult minia armust. Annel nüüd kergem. Pärast poisi tagasitulekut sai oma hullust usust ka lahti. Ta noorem inimene, käib suviti päevatööl. Peeter saadab raha... Palju, mis Annel... Aga kaua sa sedasi teise käest ikka vastu võtad. Eks igaüks pea ju oma vaevast elama.

Vanameest ukseni saates ja ööseks vöörusesse toodud kelgu rihmasid Toomale õlgade taha aidates Kersti heldis: «Oleks sul vähemalt jalavarjud! Katsu kuivemate kohtade peal astuda... Oota, ma toon sulle villased sokid, pista tasku, paned laadaplatsil seismise ajaks vähemalt kuivad jalga.»

«Midagi! Kui kõik saapapaarid nii kaua vastu peaksid kui need on pidanud, siis poleks inimesel elus üldse

rohkem jalavarjusid vaja kui kolm-neli paari,» leidis Toomas siingi, millega uhkustada, ja tahtis väljuda, kuid oleks pimedas peaaegu Murru Annega kokku põrganud.

«Mis sa hulgud öösel! Ei oska ka magamise ajal sõba all soojas seista,» rõõmustas Toomas ja pöördus ukselt tagasi, et minia tuleku põhjust teada saada.

«Sa heldene aeg! Kell pole veel kuutki, ja juba platsis ... Pidi sul hädaline asi olema ...» lõi Kersti kaht kätt kokku.

Anne oli tulnud kiirel käigul ning õhetas näost. Ta nagu oleks viimasel ajal kümmekond aastat nooremaks muutunud. Reinu surm ja Siimuveski Siimu hull usk oleksid ta omal ajal peaaegu hauda viinud, kuid siis klammerdus ta ainsana ellu jäänud poja Peetri külge ja suutiski end selle najal välja rabelda. Ainult juuksed olid üleni halliks läinud ning ta näo loomupärane tõsidus veidi rangem. Naerulohukesed ilmusid nüüd ta põskedesse aruharva. Ent ometi oli selle viiekümnele läheneva naise nägu noorusvärske ning ta pilgust säras vaikselt miiliv õnn. Anne hääleski oli taas seesama soe ja sügav alatoon nagu siis, kui ta mees veel elas.

«Mulle tuli meelde, et täna on ju Tärgamal laat. Peeter saatis eile kirjaga raha ja käskis villu osta. Tahab kevadel merelemineku ajaks sokke ja kampsunit saada. Mõtlesin siis, et meheisa tee vist viib täna sinnapoole ... Mis see paar naela villu sul tagasi tulles tühja kelgu peale ... Võib juhtuda, et mõni võtab veel reeotsalegi.»

«Õigel ajal tulid, minia. Küllap ma selle asja ... Mis Peeter veel?» huvitus Toomas pojapojast.

«Kirjutas, et sai juba kroonust lahti ja annab kevadel merekoolis eksami ära.»

«Kas ma pole ammu ütelnud, et Peetrist teeme veel tüürmani,» rõõmustas vanamees, nagu oleks see peamiselt tema teene, et pojapoeg merekoolis käis.

«Küll aga sel poisil on õnne olnud,» lausus Kersti ja pani käed põlle alla vaheliti. «Väljast tuli tagasi elu ja tervisega, kroonus juhtusid head ülemad — lubasid koolis käia, ja nüüd annab juba tüürmani-eksami ära ... Aga tulge nüüd korraks sisse ka, saab ukse kinni — muidu soe läheb toast välja.»

Ka Toomas laskis kelgu rihmad tagasi vööruse põrandale ning astus naiste järel tuppa. Kersti istus voodi äärele, minia pliidi juurde järile. Vanamees toetus treipingile. Küsis: «Kas siis Peetril kevadine laevakoht ka juba maha tehtud? . . .»

Anne nägu lõi murelikuks. «See'p see asi on . . . Kirjutab, et kes teab, paljuks sest eksami andmisest kasu ongi — kohti ju pole. Ütleb, et igal pool endised olijad ees. Kaptenite-tüürmanitena sõidavad osanikud ise. Kellel pole raha sisse maksta, mingu madruseks, olgu tal siis eksam nii suur kui tahes. Ja või neid lihtmeremehekohtigi nõnda saada on. Ütleb aga, et nii hull just ei ole kui kahekümne kaheksandal-üheksandal aastal ja lootust pole ta veel päriselt kaotanud.»

«Noh, kui Peetri-sugune mees nüüd kohta ei saa, siis . . .» ei lõpetanud Toomas ja avas vööruse ukse, et teele asuda.

«Pista need kolm krooni tasku, vaata, ehk saad laadalt mõne naela villu. Kui juhtud, siis pestud ja pikema karvaga,» õpetas Anne ning harutas rätiku nurgast raha välja. Võttis siis kõrkjasest käekotist piimapudeli ja tüki leiba. «Tee peal läheb kõht tühjaks, võta kaasa.»

Toomas vaatas leivale ja habemekarvad ta kurgu kohal oleksid nagu üles-alla liikunud. Pööras siis pilgu ära. «Ole terve, minia, aga ma juba sõin. Ju seda kõhutäidet laadalt ka juhtub saama.»

Naiste pealekäimisest hoolimata jättis vanamees leivatüki tasku pistmata ja vedas kelgu vööruses välja. Õues oli veel päris pime. Sadas tihedat märga lumelõrtsi ning suurele maanteele viiv jalgrada mustas sinna kogunenud veest. Kelgujalased vajusid sügavalt sula lume sisse ja nöörid soonisid isegi läbi kasuka vana Tooma õlgadesse. Juba enne, kui laadale mineja postmaanteele välja jõudis, said ta mõlemad jalad läbimärjaks. Jah, olid saapad! Piisonhärja nahast tallad all . . . Aga nüüd on lõpp! Isegi va poolteise jalaga pigilind Viltu-Simmu, kes igasuguse jalavarjuga oskab imet teha, ütles nende parandamisest ära. Lausus: «Siin ei aita enam muud, kui pane uued pealsed ja pinsolid, tallad ja sääred. Muidu minu mõistus enam nende juurde ei jää.»

«Kurat võtku sind kogu su lolli pea ja villaste kätega, mina käin nende saabastega veel oma kümme aastat,» vihastas Toomas. Ja käiski.

Suurel maanteel oli tee küll laiem, kuid kelgu jalased riivasid vahetevahel kruusa ja neil hetkedel tundus Toomale, nagu poleks koormaks mitte kerged puunõud, vaid kümnepuudased viljakotid. Märjad jalad äratasid magava jooksva. See viirgus valusalt läbi puusade, saaberdas liigestes, hööveldas reieluid. Pidi jalad põlvist veidi konksus hoidma ja astuma lühikeste sammudega, muidu põletas nagu tulega. Viltu-Simmu mõistus ei jäänud saabaste juurde, aga minu uit jälle ei võta, mis neil jalgadel puudus on, mõtles Toomas ja astus tõntsi vana-inimese-sammuga mööda märja lumelõrtsiga kaetud teed Tärgama poole. «Et see talv ka nii vara pidi maast ära minema! Paastu-maarjapäevani veel oma nädalat kaks aega, lumi läinud nagu jürikuu keskpaiku,» kirus kelguvedaja ning astus vihaselt edasi. Suurejausast Väljasoo metsa vahele jõudes leidis vanamees, et siunamine midagi ei paranda ja hakkas «Peedu priki» laulu ümisema. Toomas teadis, et laul muudab tee lühemaks, aitab koormat vedada, isegi jooksva jääb seda nagu kuulatama ega anna nii tunda.

«Kui ükskord juhtus imetükk,
et valmis sai see Peedu prikk...»

Aovalgus laskus teele. Ronis üle maanteekraavi metsa alla. Kell võis juba seitse olla. Raagus, vett tilkuvate okstega sookased vaatasid kurvalt ja külmast rõskusest lõdisedes määrdunud varakevadistest hangedest välja. Lumelõrtsiga ja poolsulanud hobusejunnidega kaetud tee oli tühi ning maha jäetud. Regede-ratastega laadale minejate jaoks oli aeg veel varajane. Vana Toomas astus, kelgujalased kriiksusid aeg-ajalt vastu kivisid.

Peeter annab kevadel tüürmani-eksami ära — kohta pole... Aga küll see poiss ükskord veel näitab, mis puust Murdude suguselts tehtud on! Hea küll, mina olin merehulgus ja joomakrants, aga kas ma pole sellest ise aru saanud... Panin vahel vastu ka, aga viin sai võidu. Küll tegi mõnikord elu täis, nii täis, et hüppa kasvõi üle

parda. Et sind enam poleks ristiks ei endale ega Kerstile! Poeg Ants oli vaimu poolest tugev, ei joonud, tegi tööd ja toitis peret. Temal jälle ihuramm ütles poole tee peal üles ja haigus võttis võimust. Nüüd Anne, veel noor inimene, juba aastat seitse lesk. Antsu neljast lapsest on Peeter üksi veel järel, aga sellel poisil, paistab, on niisama palju vaimujõudu kui ihurammu. Kui aasta paari eest kodus käis, tegi nalja, et nüüd, vanaisa, lööme kord ka rinnad kokku. Jumala eest! Pole ma veel eluajal heast jõukatsumisest ära ütelnud, aga Peetri-suguse ees lööks küll kartma, kui asi tõsine oleks. Jah, rammu- ja löömamees olin, aga rahanatukest hoida ei jaksanud. Kojusaatmiseks seda ei jätkunud. Kuid näe, Peeter käib koolis ja annab veel emalegi — kõik väljast toodud. Teada muidugi, et ega's poisilgi pidu ole, aga läbi rõhub. Kui ta tüürmani-palka hakkaks saama, siis ehk jätkuks mõnikord vanaisalegi viinarahaks. Peetri käest poleks häbi võtta. Ta ise pommil olnud ... Teab, mis tühi kõht tähendab ... Küll kaptenite palgad võivad suured olla! Saab vist niisama palju kuus, kui minule kolme aasta elamiseks tarvis läheb ...

«... Härma Ets pidas peidevinti,
ajas Alli otsa krunti ...»

ümises Toomas ja jäi äkki keset teed seisma.

«Kurat! Seda ma teen ...» lausus ta äkki valju häälega. «Jah, seda ei tohi proovimata jätta!» pomises taat nüüd juba tasemini ning tema samm muutus reipamaks.

«... Tüürman, see ajas oma jonni:
«Purjetame Lissaboni,
seal on praegu kallid prahid,
sool ja okastraadivihid ...»»

«Eest ära! Mis sa, vana, siin keset teed oma kelguga kooserdad!» hüüdis tagant tuleva hobusemehe noor, poolpurjus hääl. Reel oli veel teisigi laadalisi, kes hõikaja sõnad valju naeruga heaks kiitsid. Toomas ärkas mõtetest ja vaatas tagasi. See oli ju Siimuveski Tartu suurkoolist välja visatud tudeng oma kõrvi täkuga.

Poistel, nagu näha, olid juba enne laata sakid peal. Vanamees astus kõrvale ja kapjadega lumelobjakat üles pilduv hobune lendas uhkes traavis mööda.

«Mis sul viga juua-lakkuda, isa annab viinaraha ja palub tagantjärele patud ka veel andeks,» mõtles Toomas ning sülitas vihaselt tee kõrvale lumme.

Vanamehel oli juba üle poole Tärgama vahet sammudega ära mõõdetud, kui üks laadale sõitev Rannaküla mees ta kelgu oma ree taha võttis. Palja tee ja raske koorma tõttu ei jaksanud hobusekronu mehi vedada ja need pidid jalgsi kõrval käima.

Laata peeti Tärgama vallamaja ees ning selle läheduses teeristil. Kell võis olla arvata üheksa mail, kui Toomas kohale jõudis. Juba pool kilomeetrit enne vallamaja, ühisuse poe eest, algas laat peale. Vanamees tahtis oma kauba tingimata otse vallamaja taga asuva viinamonopoli juurde välja panna, sest seal oli alati rahvast kõige paksemalt. Sinnajõudmiseks tuli tal üle kogu laadaplatsi minna. Siin olid aga hobuste kabjad kruusa täiesti lahti sõtkunud ja kelgujalased hakkasid kividesse nagu küüntega kinni. Rannaküla mees oli poodi sisse astunud. Vana Toomas langes oma suure keha täie raskusega ettepoole vimma ning meenutas nüüd põllulapi viimaseid äärevagusid kündvat väsinud hobust, kes kogu järelejäänud jõunatukest kokku võttes vihaselt rakmeid rebib. Vedaja vaatas ise niihästi paremale kui vasakule, et näha, kas laadale enne teda juba palju puunõusid müüa on toodud. Tänu taevale! Teisi polnud. Siin seisid küll mõlemale poole teed üles löödud presenttelgid, kus linnast sõitnud kaupmehed sitsriiet pakkusid, nööpe ja muud säärast peent kraami kiitsid. Viimase jääga üle Soela tulnud Saaremaa mehed tegid parajasti regedel põrsakaste lahti. Juba tuligi sealtpoolt keegi kärme käiguga eit, kaenlas rabelev ja röhkiv kott. Siin tantsitas kräsus habemega mustlane hobust ja hüüdis: «Jei bohu! On hea obene — kes tahab osta?» Vankritel leidus veel viljakotte, linapuntraid, kalatünne. Käina pagar, va Taina Siim, nagu teda hüüti, oli terve laadungi sarvesaiu laadale toonud ning jagas neid, viis senti tükk, küll vasakule, küll paremale. Paistis, et lootis õhtuks lahti saada.

Oli nüüd Siimuga kuidas oli, aga üldiselt näis, et

igamees tahtis midagi rahaks teha, kuid ostjaid polnud sugugi palju. Varane aeg veel, trööstis Toomas iseennast, jäi monopoli ette, just sinna, kus hobuste lasilad lõppesid, plangu äärde seisma ning hakkas koorma ümbert köit lahti päästma. Õlleankrud pani püsti lume peale, nende otsa lähkrid ja siis kausid, kapad, kibud ning koostad. Valge höövеldatud kadakapuu valendas ja paistis kaugele. Varane aeg veel... Kuhu need ostjad ikka jäävad — küllap tulevad.

Pikkamisi hakkaski kogu suur laadaplats inimestest mustama. Tulid küll jala, küll hobustega, küll regedega, küll vankritega. Lumelörtsi-sadu jäi järele. Toomas laksatas oma südvestri vastu põlve kuivemaks ning pani uuesti pähe. Olgugi tema kasuka nahk pealt läbimärg, olid villad sees ometi kuivad ja oleksid õigupoolest keskkohale pidanud sooja andma, aga jalgadest levis külm üle kogu keha. Mida kauem Toomas seisis, seda kõhedamaks olemine muutus. Hommikul helbitud kört oli ammu kus seda ja teist kadunud ning kõht kiusas hullupööra. See hommikune jutt Tärgama küla tuttavatest oli muidugi tõsi, aga kuidas sa, hing, lähed tühja kõhuga teise peresse leivakannikat sihtima. Oleks veel, et keegi kutsuks.

Siis meenusid Toomale kuivad sokid. Ta istus õlleastjale, vedas meresaapad, niipalju kui neid veel järel oli, maha, ja pani kaasa antud sokid jalga. Kersti on mul üleprahi! mõtles vanamees, ja vähe aega tundusid jalad tõesti kuivadena. Ent vesi imbus märgadest saabastest varsti sokkidesse ning kogu see lõbu oligi taas läinud. Saaks ometi midagi rahaks teha, läheks ja ostaks va Taina Siimu käest saia... Täis kõht kardab vähem külma kui tühi. Aga inimesed käisid vanamehest ja ta kraamist mööda, nagu ei seisaks seal mitte Toomaõue Toomas ja kogu tema talvine töövaev, vaid lihtsalt tühi koht.

Kõige hullem alles tuli. Monopoli ees peatus suur koorem igamõõdulisi toobreid, pesupalisid, õlleastjaid, lähkreid, kibusid, koostasid ja lusikaid. Mees otsis head müügikohta. Nähes Toomast, astus lähemale ja taksееris kortsus kulmul teise kaupa. Tegi juttu.

«Tere, külamees! Kuidas siis täna kaup ka jookseb?»

«Mis ta läheb... Siin ma olen oma kümmekonna krooni eest ikka ära andnud juba,» valetas Toomas ja soovis mõttes võistleja kuradile. Lisas: «Sa mees mine ühisuse poe poole, muidu rikud mul kaupa.»

Teine oli noorevõitu, lühikesekasvuline ja kavalate silmadega. Takseeris kaua Tooma tavaari ja lausus lõpuks, nagu poleks ta vanamehe ütlust kuulnudki: «Ma jää eite siiasamasse, — seltsis naa segasem.» Ja hakkaski, mait, kraami maha laduma. Koltselõuamees või tõrvakõplane, otsustas Toomas ametivenna keelemurde järgi ja vaatas nüüd terasemalt naabri tööd. Ning Toomale saigi selgeks, miks kõplasest puunõude-meister just tema kõrvale soovis jääda. Õllenõud puha tammest, kirjatud otsalaudade ja pruntidega. Mõne kibu käehakatisele oli naisterahva kuju sisse põletatud, teisele jälle aastanumber põhja lõigatud. Üldse näis, et töö oli igati sile ja tegija meister üle mitme valla. Tooma talvel tattnina valgel pusitud riistad-koostad polnud muidugi vastupidavuselt halvemad, kuid väljanägemiselt ei saanud teisele ligilähedalegi. Või siis vana käsigi enam niisama kindel oli kui ennemalt. Poleks see kõplasenägu mulle just poordi haalanud, oleksin minagi ehk midagi müüa saanud, rehkendas vanamees meelekibedusega, kuid ei ütelnud välja, mis süda mõtles. Lausus päris hooletult: «Kui sa nõnnamoodi arvad, ega minagi siin mõni turukubjas ole... Üks valla maa keik...»

Tuligi niimoodi välja, nagu vana Toomas ette oli kartnud. Kes õlleankrut soovis osta, vaatas esiteks ühe, siis teise kaupa, aga müüja oli ikkagi kõplane. Toomas ei tahtnud ka teisest odavamini ära anda, sest siis oleks see võinud ütelda: «Nääd sa niid — kartsid mind, aga kisse teise kaupa rikub?»

Ostjad olid küll enamikus eakamad mehed, kuid monopoli ees sagis ka nooremat rahvast. Astusid tropis sisse, väljusid laia juttu ajades, pudelid käes. Sealsamas löödi peopesaga põhja alla ja kork lendaski maanteekraavi. Sõrme märgiks pannes kummutati põhjad püsti.

Tooma kõht korises ja pudelid pilgutasid talle aknalt silma. Vanamehe käsi libises päris juhuslikult kasukatasku, kus krabises Annelt saadud kolm krooni. Võõrast raha ei tohi võtta! Ei tohi! Selle eest ostan villu ja viin

miniale Peetri kampsuni ja kinnaste jaoks ... Aga mine sa seisa nüüd sedasi, kui ihu kogu aeg oma nõuab. Alles keskpäev ... Pärastlõunal see õige ostmine-müümine algab. Ega's minugi jumal puuslik ole! Midagi ikka rahaks teen. Juhtub mõni tuttav tulema — määrin koosta kaela ja kakskümmend viis senti ongi taskus. Kui läheksin siiski, ostaksin paar saia ja jupi vorsti ... Aga see pole ju sinu raha, manitses Tooma teine mina. Võib-olla sa ei saagi midagi ära müüa, ja mis näoga sa siis koju lähed?

Kõht aga ei hoolinud palju kahe mina omavahelisest vaidlusest, vaid nõudis oma. Ta pidi ju niikuinii mõlemaid toitma. Sellepärast oligi tal hõlbus niihästi üht kui teist oma nõusse meelitada.

Toomas jättis kibud-koostad korraks omapead, läks ja toppis taskud Taina Siimu reelt saiu täis ning ostis vorstijupi pealehammustamiseks. Seisis siis uuesti oma riistahunniku taga ja võitles vaikides oma võitlust. Heitlus oli raskem kui piibli Jakobil jumalaga, sest Iisrael sai Jehoova üle võidu, kuid Toomal oli tegu viinakuradiga ja seni oli ta oma vastasele ikka alla jäänud. Omal ajal «Voolinnu» merreajamise juures polnud jõuproov Lassi Aaduga ka mitte päris lapsemäng, kuid see siin nõudis lihtsalt üleinimlikku pingutust, ja mis peaasi — vaprust. Siin oli vaja suurt julgust, mida on ainult jõuetul, kes vägimehele vastu läheb, ette teades, et langeb.

Ja ka seekord võitis vägilane viin ning nõrk Toomas sisenes monopoli nagu hüpnotiseeritud lind läheb ise mao suhu. Vahe linnu ja Tooma vahel seisnes vaid selles, et lind ei tule mao kõhust mitte enam sama teed mööda välja, mille kaudu sisse läks, kuid Toomas ilmus mõne minuti pärast uuesti uksele, pudel käes. Taskus, sarviliste timpsaiade all, kõlisesid kurvalt veel ainult paar üksikut järelejäänud vasksendilist.

Ning täpselt nagu paljudega ennegi, tegi söök ja jook ka Tooma kallal imet. Poole tunni jooksul võttis niihästi vanamehe välimine kui sisemine mina hoopis teise ilme. Nüüd polnud ta enam vimmavajunud vanamees, vaid sirge, rinnakas hiiglane, kes oma südvestrit kandis uljalt kuklasse lükatuna. Ta punetavad põsenukid, mis habemepuhmast välja paistsid, kõnelesid tervisest ja hea-

olust. Isegi hommikul nii haledatena paistnud meresaabaste allapööratud säärad näisid uuematena. Jooksva oli jalgadest otse jäljetult kadunud. Veel suurem muutus oli toimunud ta sisemise minaga. Hommikul kahtles ta oma kauba minekus, kuid nüüd oli ta kaljukindel, et müüb õhtuks kogu kraami hea raha eest maha ning sõidab koju külast palgatud küüdimehega nagu va Laitse parun pärast pidu. Hea ja kuri mina ulatasid teineteisele sõbralikult käe ega kiusanud Toomast üldse enam. Seitsmekümne-aastase mehe soontesse voolas ta noorusjõud tagasi. Käsivarred ihkasid rebida, purustada. Talle oli nüüd ükskõik, kas ta müüb selle koli maha või ei. Õige mul meheamet, seista siin nagu kerjus kirikutrepil ja ostjat oodata. Võtku neid kaussisid-koostasid see ja teine! Lähen parem, vaatan, kuidas rahvas laata peab.

Ja Toomaõue Toomas ajas end täies pikkuses sirgeks, lükkas südwestri veelgi enam kuklasse ning astus reipal sammul vallamaja poole. Sinna tõmbas teda Maakri Juhani torupill. Rahvas surus end kokku tiheda rõngana, jättes inimkobara keskkohta vaba sõõri. Seal mängis ja tantsis Juss.

Vana Maakri Juhan, teise nimega Torupilli Juss, oli samuti Suurejausast pärit, Toomaga ühevanune. Üheskoos käisid külakoolis, istusid kõrvuti leeripingis. Ka Juhan oli noorest peast merd sõitnud, aga mitte kaugemal kui halulaevaga Hiiumaa ja Tallinna vahet. Toomas pidas end sellepärast teisest tähtsamaks. Juhani isal oli aga pisike jahtlaev ja see andis pojalegi kaalu. Kargemäki all laadisid Maakri omad laevale halulasti peale, viisid Tallinna ja tegid rahaks. Ostjate juurdemeelitamiseks mängis Juhan kai peal torupilli, isa müüs.

Sellest oli nüüd oma aastat viiskümmend tagasi, kui Toomas otse Riost tulnud laevaga Tallinna saabus. Pühapäeva õhtul poolvintis peaga linnast tulles juhtus ta Uue sadama kail nägema lustakat pilti: Juss mängis torupilli, noorem rahvas tantsis, vana Maaker aga loopis laevaruumist halge üles ega jõudnud ostjatele nii palju kätte mõõta kui taheti. Mõlema näod olid higist märjad, sest kummalgi polnud kerge töö. Toomas, kes juba tol ajal oli tuntud rammumees, soovis omaküla meestele jõudu ja jäi

veidiks ajaks rahva lõbu pealt vaatama. Maakri Juhan oli jälle kuulus oma pillimänguga ja selle poolest, et võis suureksvenitatud hülgemaost tehtud torupilli ühe hingetõmbega täis puhuda. Nii et kaks ülevalla meest ühest külast. Polnud siis ka mingi ime, et teineteist parajal kohal tõgada püüti. Seekord võttis Juhan otsa üles. Toomast nähes laskis ta torupilli puust suulise alla langeda ja ütles: «Ole sa, Toomas, nii kange mees kui sa ka oled, aga minu riistale sa enne kolme-nelja hingetõmmet küll häält sisse ei saa.»

«Sa, Juss, ära arva, et sinu lõõts see kõige vägevam on! Tahad, puhun su hülgemao lõhki, nii et kaltsud kailt merre lendavad,» võttis Toomas tuld.

Haluostjad nägid, et kaks kemplejat on kokku sattunud ja õrritasid kihla vedama. Kumbki panigi pudeli mängu ning keegi linnamees lõi käed lahti. Toomas sai pilli, pidas sõrmega bassitoru otsa kinni ja hakkas puhuma. Hülgemagu aga oli sitke ja venis. Korraks juba paistis, et enne rebenevad Tooma pallina pungis põsed kui torupill, ent siis käis äkitselt hele plaks ja ümmargune hülgemagu langes tühja kotina kokku.

See ammune nali tuli Toomale meelde, kui ta läbi inimsumma sõõri keskele trügis.

«Juss, anna siia. Las ma mängin kah.»

Tursa kombel pea poolt otsast jäme ja alt peen Maakri Juhan lõpetas esmalt loo, silus siis peoga oma mängu ajal sassi läinud habet ja lausus: «Äi map anna ühti, see pill peab minu-mehe ära igama.»

«Tuleb välja, et mäletad, vana hüljes! Teisest pillist sa enam lahti saada ei taha,» uhkeldas Toomas oma kunagise tembuga ning heitis hooletu ükskõiksusega viimased taskujäänud sendised Torupilli Jussi jalgade ette kaabulotti.

Maakri Juhan teadis, et vintis Toomaga pole kuigi mõnus sõnasõda pidada, sest selle mehe sõnade taga seisid ilmatu tugevad käed. Tõstis oma hülgemao uuesti sülle ja jälle kostis torupilli tilu-lilu üle kogu laada. Ning Jussi mäng kandis vilja. Mõni toretsev purjuspea viskas terve krooni korraga.

Toomas astus edasi ühisuse poe poole. Sattus juhuslikult sinna, kus Käina mees mullikat müüs. Õhva omanik

aiva kiitis, ostja aga oli mahategija ja kange tingija. Paistis, et mõlemal oli juba paras laadatuju.

«Ma ütlen sulle — puhta piimaga joodetud vasikas, rokka pole ta enne nelja nädalat suu sisse saanud. Rannakarjamaal üles kasvanud, tuleval aastal tuleb lüpsma. Ema andis oma kolmteist toopi päevas, ja mihane rammus piim tal oli! Eit ütles ikka, et päits lüpsab puhast võid . . .»

«Ah, ära kiida seda karvanässi!» katkestas ostja Käina mehe ülemlaulu lehmale. «Vaata, kus teisel lai otsaesine ja harali sarved nagu rattarõugud! Sellest võib küll üleküla lihaloom tulla, aga piimaandjat . . . Olgu muidu mis on, loomi ma tunnen . . . Ja kustkohast sa sihukese hinna võtad? Kakskümmend viis krooni! See on ju vana raha järgi kaks tuhat viissada marka . . . Kakskümmendki on liiga, aga ega's ma kooner ole — selle saad, kui tahad. Ja pea meeles, et siis oled sa hästi saanud.»

«Oled sa, mees, Hiiu saarel sileda peaga veiselooma näinud? Sa mine suurele maale, seal räägitakse, et olla nudi peaga lehmad ja üleaisa löövad naised . . . Karvanäss! Ise sa oled karvanäss, aga minu mullikas on sile ja sale nagu enneleeri tüdruk. Vaata ikka kõhu alla ka ja siis alles räägi. Kakskümmend neli on viimane hind! Kui tahad, maksa kinni, pane kõis kaela ja vii ära.»

«Käina mees sa oled ja odratolguseks jääd! Kõis kaela! Selle õhva võtan, kui tahan, nagu uhilamba õlale ja viskan kodus üle kopliaia teiste sekka. Ja säärase eest peaks mina kakskümmend neli krooni maksma! Eluilmas ei anna!»

«Ära sa, väsinud Viiterna mees, kauple siin ühti! Ma ütlen sulle niipalju, et see mees, kes mu looma kõigile neljale jalale korraga tuule alla teeb, saab ta muidu endale. Proovi, kui tahad.»

Ostja lõi verest ära. Tal oli suuvärk küll hea koha peale juhtunud, aga lotendava kasuka sees peituvast kõhetust kehast polnud ei kivitõstjat ega rinnapistjat.

«Kuule, Viiterna mees, sa anna õige oma kroonid minule ja selle eest toon ma sulle looma õla peal koju,» põrises äkki üle teiste peade Tooma bass.

Mullika omanik, kes Toomast tundis, lõi kõhklema ... «Ega's ma teistele ... Ma ainult sellele väsind Viiterna mehele ...»

«Ära sa oma sõnu sööl» kisasid ümber kogunenud poolpurjus poisid ja mehed. «Ütlesid, et see mees — tähendab, ükskõik kes ...»

«Kas siis va Toomaõue vana polegi enam meeste kirjas? Mis?»

«Ää sa, käinakas, tule Tärgama laadale lora aama!»

«Siitkandi mehed oskavad kõriorelit kah mängida.»

«Odratolgus sehane!»

Mullikamüüja nõu ja sõnad lõppesid otsa. Mis suust väljas, seda enam tagasi võtta ei saa ... Toomas on juba seitsmekümne mail ... Palju mis noorelt ... Uhkeldab küll, aga temast nüüd enam tõstjat või tegijat.

«Minu poolt veel kümme krooni ja pudel viina, kui lehma seljas ära viib,» hõikas keegi linnariides punase näoga mees.

«Päitsed tood tagasi!» püüdis Käina mees viimases hädas veel nalja teha, ja sellega oli siis ka luba käes.

Toomas laskus kummargile, haaras vasaku kämblaga mullika sarvehakatustest kinni, parema käe pani looma kõhu alt läbi ning tõstis ta ühe ropsuga õlale. Õhv möögis ja peksis kõigi nelja jalaga ... Vanamehe kasukas rebenes sõratõmbest selja tagant ülalt alla lõhki.

«Sa mine ees ja näita teed, küll mina looma järele toon,» ütles Toomas ostjale ja ennenägematu karavan, vaimustusest möirgav poistekari sabas, liikus üle laadaplatsi Viiterna poole. Käina mees sülgas ning hakkas kodu poole sättima. Ta ei jäänud isegi päitseid ootama.

Teisel hommikul aga pakkis küüru vajunud seljaga ja rebenenud kasukas vana mees monopoli ees riistakoorma taas kelgule ning algas rasket vedu Suurejausa poole. Sel teekonnal valutas tal jalgadele lisaks ka veel pea. Isegi keskkoht mässas. Ja kodus ootas Kersti! Kuhu jäid Peetri kampsunivillad? Lubasin ega toonud ... Mis ma Annele ütlen!

Kõiki neid Toomaõue Tooma ihupiinasid ja hingeahastust ei jaksanud isegi taskus krabisevad kroonid leevendada.

Massiivne tumedast tammest mööbel. Põrandal vaibad. Seintel maalid laevadest ja sadamatest. Aukohal suur lõuend kahemastilisest purjekast, mille ahtripeeglile on kuldtähtedega kirjutatud — «Atlantik». Rasketes voltides kukkuvad paksud eesriided katavad aknaid, kuid ruumis valitseb ühtlane, mahe ja varjudeta valgus, mis paistab läbi mingist mattklaasiga sarnanevast ainest valmistatud lae. Viibimine selles võõrastetoas sisendab inimesesse püsiva heaolu- ja kindlusetunde. Siin on raske mõista, et soojus, katus peakohal ja täis kõht on paljudele inimestele maailmas veel kättesaamatu unistus.

Nende seinte vahel arutatigi hoopis muid asju.

See ruum asus laevaühingu «Ernst Schiffer ja Ko» peareederi ja direktori Friedrich Schifferi äsja valminud elumajas Kosel, kuhu kolmekümne neljanda aasta varakevadisel õhtul olid kogunenud kõik ühingu osanikud. Puhaskasu jagamine ja aruandeaasta lõpu pühitsemine toimus harilikult kontoris, kuid seekord kutsuti otse koju. Säärast asja polnud enne juhtunud. Võib-olla tuli see sellest, et endine linnakorter polnud ruumide poolest nii avar nagu praegune luksusmaja Kosel, aga siiski... See on suur au... Siin pole sa ainult ärikaaslane, väike osanik, tähtsusetu rattake laevaühingu juhatuses, vaid miljonäri külaline, peaaegu perekonnatuttav.

Ja tõesti, harilikult nii asjalik direktor käituski täna mitteametlikult. Seda tuli kõrgelt hinnata, sest kuulus ju ometi tublisti üle kolmveerandi kogu laevaühingust temale ning selle tõttu oli Friedrich Schifferi tahe või soov, mis puutus ärisse, kõikidele teistele kompanjonidele seaduseks. Harilikult ei küsinud ta kunagi midagi oma «Ko'lt», vaid seadis selle lihtsalt sündinud fakti ette.

Kes need teised osanikud siis olid? Sitsi kandi majaomanik Madis Kuusekänd oli läinud pärast sõda ehituskruntidega hangeldades nii rikkaks, et enam oma rahaga midagi ei osanud peale hakata. Mõne aasta eest Prantsusmaale «Mariet» ostma minnes oli Schifferil vabast kapitalist puudus tulnud, ja seetõttu võttiski ta Kuusekännu poolt pakutud osamaksu vastu. Üldse oleks Schifferi-sugune edasirühkiv mees äri laiendamiseks või-

nud paremalt ja vasakult raha saada, sest nii tulutoovaid ettevõtteid kui laevandus leidus harva. Ent peareeder ei soovinud osanikuks iga meest. Tema kompanjon ei tohtinud olla eriti suur seadusetundja ega liiga intelligentne. See pidi olema suurte rahadega harimatu tõusik või kopikaid koguv ihnur, kes kasina dividendimääraga nurisemata lepib ja pealegi tänulik on, et «Ernst Schiffer ja Ko»-taoline soliidne laevaäri teda üldse osanikuksvõtmisega austas. Kuusekänd andis tõusiku mõõdud täpselt välja. Seal ta istus, paks ja ägisev, tursunud näost vaatav enesekindel pilk laua otsas aset võtnud majahärrale suunatud.

Johannes Kooruk oli Ameerika Ühendriikides ainult talle endale teada oleval moodusel kenakese hulga raha kokku ajanud, tagasi tulles Tallinna külje all suure haamri alla läinud talu omandanud ning järelejäänud kroonide eest Käsmu kandi endise piiritusevedaja Norrströmiga pooleks purjekas «Hilduri» ostnud. Hoolimata sellest, et laev, ehkki vana, oli meres hea minekuga ja kaptengi polnud saamatu mees, seisid nad aasta-paari pärast ikkagi pankroti lävel. Millest see siis tuli? Jah, muidugi — kriis, odavad prahihinnad, kuid oli ka muid põhjusi. Meestele maksti «liidu palgad», isegi ületunnid pandi kirja ning kaptenil lubati sadamates laevale oma äranägemise järgi varustust osta. Sõnaga: neil puudus see, mida «ärivaimuks» kutsutakse. Nähes, et oma käe peal midagi välja ei tule, pakkusid nad kolmandal kevadel laeva Schifferi kontori alla. Schiffer ajas meestega pool tundi juttu ja, veendunud nende merealases võhikluses, võttiski ettepaneku vastu. «Hildur» tõsteti dokki, triiviti suuremad praod kinni ning pandi pärast seda Botnia ja Taani vahet metsa vedama. Remondikulude väljamaksmise eest kirjutas Schiffer end viiekümne protsendiga laeva osanikuks. Muidugi tuli purjekas enne alla hinnata. Kukkuski lõpuks nii välja, et laevakontor sai meeste käest poole laeva peaaegu jumalamuidu kätte ja kriisiajast hoolimata teenis sügiseks oma kolmsada protsenti puhast. Uued kompanjonid pidid aga Schifferile saadud «abi» eest veel tänulikudki olema. Ja olid ka. Laua alla peidetud pikkade sooniliste maamehe-kätega Kooruk, kellel kortsus krae ümber ta kõhna kaela loten-

das, istus mahalöödud pilgul nagu vaene sugulane. Samuti polnud endise piiritusemehe Norrströmi uljusest palju järele jäänud. See kunagine madrus ja pärastine salakaubavedaja tundis oma tühisust ning austas Schifferit ja ta rahakotti.

Erandi moodustas neljas osanik, Schifferi naise õepoeg suurkaupmees Karl Kaavest. Selle väga hoolitsetud välimusega noorevõitu mehe lipsusõlmes ei tundunud suure briljandiga kaunistatud nõel sugugi ülepakkumisena. Kaavest oli palju koolis käinud ja ta hooletuvõitu härrasmehelikkus andis talle suursuguse lihtsuse. Oma pisikese sissemaksu eest ei nõudnud ta laevakontorilt õieti mitte midagi muud, kui seda, et välismaalt saabuvate laevade kaptenid teda ehtsa prantsuse konjakiga piisavalt varustaksid. Ta oli teise põlve rikas.

«Ernst Schiffer ja Ko-l» oli veel viieski osanik, kes polnud küll raha sisse maksnud ega laeva ohvriks toonud, kuid kes muul kombel oli kompanii õitsengule kaasa aidanud. See mees oli Veeteede Talituse direktor härra Lepik, kelle alla kuulusid laevade tehnilise järelevalve organid, juhtkonnale diplomite väljaandmine ja muudki meresõidule tähtsad funktsioonid. Härra Lepik oli nn. auosanik, kelle nimi ei tohtinud figureerida üheski dokumendis. Juba kodusõjajärgsetest segastest päevadest saadik kohtles Schiffer Lepikut kui osanikku, s. t. maksis talle igal kevadel raamatupidamise-aasta lõppedes soliidse summa peo peale. Härra Lepik teadis, et kasu oli mõlemapoolne, võttis asja loomuliku endastmõistetavusega ning istus praegugi sellise näoga, nagu oleks ta kompaniis vähemalt poolemees.

Pärast seda, kui peareeder oli osanikelt nende tervise järele pärinud, ilusa ilma ja varajase kevade kohta märkuse teinud, tähendas ta nagu muuseas: «Härrased, enne kui perenaine laua katmisega valmis jõuab, räägime ehk paar sõna ärijuttu.»

Schiffer tõusis püsti. Pikakasvuline, tugev, parimates aastates hästitoidetud mees, kelle lopsakate kulmude alt vaatavate silmade pilk oli rahulik ja — külm. Peareederi välimusest õhkus samasugune heaolu ja kindlusetunne nagu ruumis leiduvast tammepuust mööblistki. Ta sügaval rinnahäälel lausutud sõnad olid kaalutud.

«Kaasosanikud, kolleegid, sõbrad! Järjekordne aruandeaasta on lõppenud. Möödunud navigatsiooniperiood oli eelmistest edukam ja näib, et raske majanduslik depressiooniaeg, mis eriti valusalt haaras laevandust, hakkab lõpule jõudma. Kriis on niisama hästi kui seljataga,» jätkas peareeder. «Arvan, et nõustute minuga, kui ma ütlen, et «Ernst Schiffer ja Ko» on nendest rasketest aegadest auga välja tulnud.» Kõik laua ääres istujad noogutasid kuulekalt pead.

«Tänu meie taibukale direktorile,» ütles suurkaupmees Kaavest ja paljastas mustade vurrude all välkuvad hambad. Osanikud ümisesid nõusolevalt.

«Mul pole kunagi kombeks olnud oma teeneid esile tõsta ja ma ei tee seda ka praegu, aga töö räägib ise enda eest,» lausus kõneleja meelitatult.

«See on mehejutt,» ägises Kuusekänd ja ahmis õhku. Rasvakoorem polnud talle sugugi kerge kanda.

Kooruk ja Norrström kuulasid vaikides.

«Edasi, härra Schiffer!» hüüdis direktor Lepik vaimustatud kuulajat teeseldes.

Peareeder vaikis veel hetke, tõstis käe nagu oraator ovatsioonitormi vaigistades, ja jälle kõneles ta rahulik hääl.

«Mitte sellest ei soovinud ma rääkida. Pole ka mõtet üksteist komplimentidega üle külvata, oma osavust meelituste ütlemises võime hiljem daamide seltskonnas proovida. Mul on hoopis asjalikum jutt... Meie laevaühingu möödunudaastase tegevuse resultaat puhaskasu osas.» Ja direktor luges mahukast kaustast teenistuse protsendimäära iga üksiku laeva kohta, võrreldes selle ostuhinnaga. Neid andmeid kuulates muutusid osanikkude näod veelgi rõõmsamaks. Navigatsioon oli tõesti hästi korda läinud.

Direktor asetas kausta lauale tagasi. Vasak käsi peremehelikult püksitaskus, paremaga tagasihoidlikult žestikuleerides kõneles ta: «Te kuulsite, et paljud laevad on andnud puhaskasu enam kui sada protsenti, võrreldes ostuhinnaga. Mida see tähendab? Aga seda, et enamik kriisiajal omandatud aurikuid saadi tegelikult vanaraua hinna eest ja et nende eest makstud raha ei vasta kaugeltki enam laevade tegelikule väärtusele. Kas me võime

sääraseid ülespuhutud andmeid majandusministeeriumile esitada? Muidugi mitte, sest mida suurem on protsentuaalne puhaskasu, seda kõrgemad on ka riigimaksud. Arusaadavalt peame juba kaua aega kahesuguseid äriraamatuid, ühtesid ametliku, teisi sisemise aruandluse jaoks, kuid me ei saa ju ometi oma firma head nime rajada ainult pearaamatupidaja aususele. Peame laevad vastavalt nende tegelikule väärtusele ümber hindama. Arvan, et kellelgi midagi selle vastu ei ole?»

Ja tõesti ei väitnud keegi vastupidist, kuna asi oli päevselge. Kuid siiski ei taibatud veel, kuhu Schifferi lõplik kurss välja viib. Pikemaks mõtlemiseks polnud aga aega, sest direktor asus asjal uuesti kahe käega sarvist kinni.

«Arvan, et laevade tegelikud väärtused peaksid olema järgmised: «Kaljurand» — kakssada tuhat krooni, ostuhind kaksteist tuhat. «Edasi» — sada kakskümmend tuhat krooni, ostuhind kaheksa tuhat. «Marie» — viiskümmend tuhat krooni, ostuhind kümme tuhat...»

Peareeder luges iga summat selgelt ja rõhutatult väljendades ühingu kahekümne kuue laeva uued, ümberhinnatud väärtused ja lõpetas: «Sääraste hindade juures ei moodusta ühingu aastane puhaskasu üle kahe-kolmekümne protsendi, mille kohta isegi maksumäärajatel ei tohiks erilist ütlemist olla. Mis teie arvate, härrased, kas ümberhindamine vastab tegelikkusele või on ehk kellelgi parandusettepanekuid?»

«Aga «Hildurit» polnud üldse nimekirjas,» tähendas endine piiritusemees Norrström ja püüdis oma närvilisust sõrmede naksutamisega summutada.

«Ah «Hildur»,» meenus nüüd ka peareederile. «Minu arvates pole sellel pärast mineva-aastast avariid üldse mingit väärtust. Vaevalt ta enam remonti tasub. Õigus! Teil ja Koorukil ju teistes laevades osa polegi... Hm... Nii et, hm...» kõhatas Schiffer. «Võib-olla märgiksime tuhat krooni taglase hinnaks... See on küll veidi palju, aga noh, muidu langete mul osanike nimekirjast hoopis välja.»

Vastu ei vaieldud ning Kooruk ja Norrström hingasid kergemalt. Neid lubati osanikeks edasi jääda. Kui kompanii sääraselt edasi läheb, siis võivad nad kümne aasta

pärast miljonärid olla. Võib juhtuda, et antakse tulevikus abidirektori koht? Juba paljas tutvuski Schifferi-suguse mehega loeb palju.

«Nii, see asi on siis otsustatud,» jätkas peareeder ja vaatas seinal rippuvale «Atlantikule», mille kaks pikka masti uljalt pilvede poole sihtisid. Vaarisa oli sellest pisikesest purjekast alanud ja rikkaks meheks saanud. Surres oli tal juba viisteist laeva. Aga temal, Friedrich Schifferil, polnud enne sõda punast krossigi hinge taga... Nüüd ujuvad meres kakskümmend kuus aurikut, kõigi korstnamärgid «F. S. & Ko». Kuid see on alles algus!

«Nüüd siis lähen järgmise küsimuse juurde. Teile kõigile on ju teada, et kogu Eesti reisi- ja liinilaevandus on muulaste käes. Välisliinidel domineerib saksa ja rootsi kapital, kuna rannasõidu-reisijate vedu on seni olnud kullaauguks soomlastele. Kaua meie, eestlased, seda pealt vaatame? Kas meil ei kõlba oma läve eest raha üles võtta ja tasku pista? Tõsi, seni puudus Eestis võistlusvõimeline laevandusega tegelev ettevõte, kuid ma arvan, et nüüd on «Ernst Schiffer ja Ko-l» niihästi kogemused kui ka vastavad summad, et Eesti sadamaid riivav liinilaevandus välimaalaste käest üle võtta. Seda ei arva mitte üksnes mina, vaid ka vastavad ministeeriumid on oma sõna ütelnud. Lubavad võistlusperioodil rahaliselt toetada. Meie seljataga on riik... Veel täna ootan siia majandusministrit isiklikult. Nii et käesolev õhtu kujuneb teatud mõttes ajalooliseks. Näete, millised suured tulevikuperspektiivid on Schiffer ja Ko-l...»

«Minul vist ei sobi siia jääda, kui minister...» lausus Lepik ning piilus ukse poole.

«Ärge laske end segada, minister on teie siinviibimisest informeeritud,» rahustas peareeder ja lisas delikaatse muigega: «Ministrist saab samuti meie ühingu auosanik, nagu olete teie.»

«Arvate?» ei suutnud suurkaupmees Kaavest kahtlevat küsimust tagasi hoida.

«Miks mitte. Kui kohtuminister Roobergil kõlbas mullu kontrabandi-vedajatega saaki jagada, siis... Meil on ju ometi aus äri. Muidugi ei maksa sellest ministri asjast turu peale kõnelema minna.»

Peareeder maalis koosolijatele värvirikka pildi kompanii tulevasest liinilaevandusest ning riigi poolt garanteeritud puhaskasust. «Endastmõistetavalt peame muretsema sobivad laevad ja ma loodan, et te mulle selleks volitusi ei keela.» Schiffer vaatas küsivalt laua ääres istujatele.

«Korrat! Näitame jah, et eestlane pole kehvem mees kui mõni sakslane või rootslane,» põrises Kuusekänd ning lõi peopesaga laksu vastu lauda. Ta pisut ehmus oma kuraasi üle ja vaatas vilksamisi teistele. Kuid need olid sama meelt.

«Kui riik ise huvitatud on ja ministrid — siis muidugi,» olid kõik päri.

Schiffer tõstis jälle käe ja kõik jäid tähelepanelikult kuulatama, mis peareederil veel ütelda on. Osanike näod olid hardalt tõsised, välja arvatud Kaavest, kelle suunurgas tuksus veidi üleolev muie. See vaevaltmärgatav naeratus ütles: «Lase aga edasi, Priidu! Küll ma sind, rebast, tunnen... Huvitav, mis su külalislahkus meile täna maksma läheb.»

«Sellega oleme siis kokku leppinud laevade ümberhindamises, kindlaks määranud ühingu üldise tegevussuuna, on veel üle jäänud lahendada väike, nõnda-ütelda kompanii sisemise struktuuri küsimus.» Schiffer tegi tillukese pausi ja tõmbas sügavalt hinge. Kaavest, kes teda kõige paremini tundis, teadis, et nüüd tuleb see peamine, ja ta ei eksinudki. «Arvan, et see on täiesti ebanormaalne, et minu kui üksikisiku omandusse on koondunud peaaegu üheksakümmend protsenti kogu ühingule kuuluvast varast. Seega võiksite teie ja ka teised, kellega mul ärialal kokku tuleb puutuda, eriti aga valitsusasutused, vaadata meie kompaniile kui minu erahuvile ja mitte kui laialdasel põhjal tegutsevale merendus-ettevõttele. See pole asjale kasuks. Teiseks ei võimalda praegune olukord ärialaste kokkulepete sõlmimisel viidata kaasosanikele, kellede huvide eest pean hea seisma. Seda oleks vaja eriti sel juhul, kui ma olen sunnitud asju ajama inimesega, kes end minu isiklikuks tuttavaks peab ning seda oma huvides tahab ära kasutada. Ja kolmandaks: te ju teate, et Eesti seaduse põhjal moodustab iga üksik laev omaette ühingu. Teiste sõnadega: siin laua ääres istuvad

praegu kahekümne kuue laevaühingu liikmed. Tõepoolest, nii see ongi ... Igas laevas on osanike kapitalid eri kombinatsioonides. Näiteks on Kuusekänd «Maria» osanik viiekümne protsendiga, «Armilde» peremees kaheksa protsendiga. «Lootuses» ja paljudes teistes alustes pole tal aga sentigi. Norrströmil ja Koorukil on raha ainult «Hilduris» ja kui see rivist välja langeb, on nad paljad mehed. Ka Kaavestil pole kõikides laevades võrdne osa. Arvan, et meil tuleks sooritada ostu-müügi tehing, mille tagajärjel umbes nelikümmend protsenti ühingust kuuluks teile, ja minule mitte üle kuuekümne. Peaksime laskma notariaalselt tõestada, et iga kompanjon on osanik kõikides laevades võrdse protsendimääraga. Sellega oleks ühingu tegevus viidud laiemale alusele, asjaajamine lihtsustatud ja osanike kapital kindlam. Siis poleks karta, et üksiku laeva avarii võiks mõne kompanjoni varanduse sootuks hävitada. Veel on mul ettepanek, et laevade kaptenid ja tüürimehed teatava osamaksu sisse maksaksid. Loomulikult ei mõtle ma neid ametlikult laevaühingu osanikkude nimekirja kanda, — see asi peaks, kuidas ütelda — usaldusele põhinema ... Sellel sammul oleks meie ettevõttele suur tulu. Siis töötaks laeva juhtkond nagu iseenda kasu pärast ja nende poolt sisse makstud summa oleks teatud määral kautsjoniks. Te võib-olla ei tea, kui palju sõltub näiteks laeva juhist. Hea kapten on enam väärt kui laeva kolmekordse hinna suurune kindlustuspoliis.»

Peareeder märkas, et Kaavest paberilehel midagi arvestas. See taipab juba, mõtles Schiffer ning rääkis edasi: «Varsti jõuangi oma jutuga lõpule. On veel lahendamata, kui mitme protsendiga teist igaüks soovib osanikuks jääda. Algame härra Kuusekännust. Teie osad kõikides laevades kokku teevad praegu umbes üheksakümmend tuhat krooni ehk kaks ja pool protsenti laevaühingu ümberhinnatud üldvarast.»

«Ma panen kümme täis,» kohmas Kuusekänd ja uuris oma laual lebavaid viinivorstidega sarnanevaid sõrmi.

Schiffer istus ja tegi kausta märkuse. «Ega midagi, siis tuleb teil umbes kakssada viiskümmend tuhat krooni pluss möödunudaastane teenistus juurde maksta ... Jaksate?»

Kuusekännu rasvauppunud silmade sügavuses pilkus väike ehmatusesäde ning ta raske keha nõksas veidi ettepoole. «Teeb see nii palju välja?»

«Raamatupidamisest saate muidugi täpse summa, aga ega siin palju valet ka ei peaks olema,» vastas Schiffer lihtinimese tooni järele aimates.

«Olgu! Mina maksan,» otsustas Kuusekänd ja pühkis suure valge taskurätikuga laubalt higi.

«Mulle viisteist protsenti. Raha saad homme,» lausus suurkaupmees hooletult, enne kui peareeder küsimusega temani oleks jõudnud. Lisas siis tasem ja rõhutatult: «Kuid laevade varustus, mille sa siiamaani minu ladudest mõistliku hinnaga oled saanud, tuleb nüüd ka ümberhindamisele.»

Lurjus! mõtles Schiffer, ütles aga armastusväärse peanoogutusega: «Hea küll, Kaarel, sellest me veel räägime.» Pöördus siis Norrströmi ja Kooruki poole: «Härrad, teie olete mul osanikud ainult «Hilduris». Nagu te isegi teate, ei saa sellest laevast enam sõitjat. Vrakk mis vrakk. Minu käes on teile kuuluv mineva-aastane laeva teenistus, millest raamatupidamise kaudu teatada lasksin ja purjeka väärtuse hindasime ka ära, nii et . . .»

«Nii et nüüd on siis selge, miks enne seda juttu laevad ümber hinnati,» sähvas endine piiritusemees, ja sel hetkel ei näinud ta Schifferis heategijat, vaid labast sulipoissi.

Schiffer pilgutas paar korda kiirelt silmi.

«Mõtlen ja mõtlen, et miks minu «Marie» siis nii odavaks jäeti, aga . . .» ärkas Kuusekänd nagu unest ja läks üle kogu näo punaseks. Taskurätt oli jälle ametis.

«Jah, ega's laevaäri ole nii lihtne nagu krundimüümine, et muudkui mõõda süllapuuga ja kühvelda raha,» muigas suurkaupmees.

Peareeder tõusis uuesti püsti. Ta hääl oli rahulik ja kiretu. «Kolleegid, ma ei kohusta teid mitte millekski. Kui soovite, maksan teile juba homme osad välja ja tegutsege iseseisvalt, nagu oskate. Norrström ja Kooruk võivad oma kogemustest sel alal üht-teist jutustada. «Schiffer ja Ko»-sugune sissetöötanud vana firma leiab endale igalt poolt kaasosanikke. Kuid tahtsin siiski oma

vanade ärisõpradega nõu pidada. Me oleme juba nagu ühte kasvanud ja teiesugustest kompanjonidest oleks mul tõsine kahju. Kes aga üldse ei soovi juurde maksta, nõudku ka oma möödunudaastane puhaskasu välja ja palun väga . . .» Peareeder tegi käega paljutähendava liigutuse ukse suunas ning tõmbas sügavalt hinge. «Hea küll, võib-olla mõni eelistab kõik vanaviisi jätta . . . Sündigu teie tahtmine . . . Aga palun mitte unustada, et laevadega juhtub vahel ka selliseid avariisid, mille eest osanikud kogu oma varandusega vastutavad. Ärge pärast mind süüdistage, et pole hoiatatud.» Schiffer istus, pidades jutu seega lõpetatuks.

«Ei noh . . . Ega's mina oma sõnast kuhugi . . .» lausus Kuusekänd vabandavalt.

«Sõber on sõber, aga äri on võõras,» selgitas suurkaupmees.

«Hea küll, maksan viie protsendi eest sisse,» taltus ka Norrström.

«Teen kasvõi obligatsiooni talu peale; mulle samuti viis protsenti,» teatas Ameerikast saabunud põllumees.

«Näete, alati on võimalik kokkuleppele jõuda, kui kõik ühel meelel on,» rõõmustas Schiffer. Siis aga Veeteede Talituse direktori poole pöördudes: «Mis puutub teie osasse, härra Lepik, sellest on meil veel aega rääkida. Igal juhul võin kinnitada, et teie dividend tulevikus senisest väiksemaks ei jää.»

Härra Lepik noogutas näiliselt hooletult pead. Ta oli juba paari päeva eest Schifferi käest mahuka kinnise ümbriku vastu võtnud. Endastmõistetavalt mitte allkirja vastu.

Peareeder vaatas kiirustades randmekella. «Veel üks väike küsimus. Te teate, et ma olen kompaniid seni palgata teeninud. Oli ju lõpuks kriisiaeg ja teenistus igaühel väike. Pealegi kuulus rõhuv osa äri põhikapitalist minule. Nüüd aga olukord muutub ja peaaegu pool ühingut saab teie omaks. Loodan, et härrad osanikud ka minule mingi palga määravad. Omalt poolt luban tulevikus kompanii huvisid kaitsta mitte halvemini kui siiamaani.» Ja peareederi pilgus oli poisikeselik kelm anumine.

«Kui palju?» küsis otsekohene Kuusekänd.

«Meie suuremate kaugesõidulaevade kaptenid teenivad maaklerite gratifikatsioonide ja shipchandlerite arvete pealt saadavate summadega kokku umbkaudu viissada krooni kuus, — ega siis teie mulle ometi vähem paku?»

«Nõus!» hüüdis Kaavest võltspaatosega. Teised vaikisid, kuid ei vaielnud vastu.

«Aitäh, sõbrad!» ütles Schiffer südamlikult ja vaatas veel kord kella. Samas teataski valge pitspõllega tüdruk ukselt, et ministri auto olevat just praegu väravast sisse sõitnud.

Peareeder tõttas majahärrakohustusi täitma.

Ruumikas söögisaalis helkis vana, suursugune hõbe. Sädeles kristall. Kallid lauanõud varjutasid oma iluga isegi söökide-jookide ülikülluse. Palja kiilaspea ja suurte ümmarguste prillidega minister istus peareederi kõrval aukohal. Majaproua kandis erakordselt uhket tualetti. Ta kahel täiskasvanud tütrel olid uhiuued Pariisist tellitud kleidid. Kõik ühingu osanikud näisid pidulikena ja värskelt raseerituina, nagu sobibki inimestele, keda alles tunni aja eest põhjalikult pügati. Üksnes kompanii auosanik härra Lepik oli ärevuses. Ta ei olnud veel selgusele jõudnud, missugused suhted valitsevad Schifferi firma ja isiklikult majandusministri vahel ning millises valguses sobib temal end siin näidata.

Pärast majaproua, -härra, eraldi kummagi tütre ja kompanii terviseks joomist muutus olemine vabamaks. Kruntidega hangeldaja hakkas endisele salakaubavedajale anekdoote jutustama, ning tema kõne vaikne põrin ei vaibunud ka siis, kui minister midagi suvatses ütelda.

Pärast klaaside tühjendamist riigivanema ja valitsuse auks pidas peremees kõne, toonitades eriti ministeeriumide ja majandusettevõtete vahelise koostöö vajalikkust ning sellest tulenevat vastastikust kasu.

Ministri vastusõnavõtt kestis ligemale tunni. Algul segas kõrge külalise kõnevoolu Kuusekännu äginaga segatud põrin, ent kui Norrström talle pöidlaotsaga ribide vahele torkas, vaikis spekulant, nagu oleks talle tropp suhu pandud. Kogu laudkond kuulas nüüd hardumusega. Ja ministri kõne oligi meest väärt. Ta ei teinud mitte ainult pidulikke sõnu võõruspeo söökide ja jookide

arvel, ei pildunud mitte ainult komplimente daamide tualettide kohta, vaid näitas end ka suure silmaringi ja laiahaardeliste plaanidega poliitikamehena. Minister lõpetas oma kõne sõnadega: «Et meie väikeses Eestis oleks rohkem sääraseid ettevõtlikke majandusgeeniusi nagu «Ernst Schiffer ja Ko» peareeder ja direktor Friedrich Schiffer, kes kogu oma tohutu energia ning äritalendi on rakendanud ainult rahva heaolu teenistusse! Sest kui meil poleks laevu, vabrikuid ega suurtalusid, millele siis õieti riik ja rahvas peaksid toetuma. Teiesugused aktiivsed inimesed on vabariigi alustoed. Kui riiki võrrelda suure puuga, siis olete teie tema juured, meie aga latv. Kumbki ei sa teiseta eksisteerida. Meie, riigi juhtivad tegelased, ei unusta kunagi teie suuri teeneid. Kui me ükskord vanadele kultuurimaadele järele jõuame, omad traditsioonid ja eesõigustatud kihi loome, siis... Kes oleks teie arvates sobivam kandidaat tulevase aadliperekonna esiisaks, kui mitte legendaarse merekaru Ernst Schifferi otsene järglane Friedrich Schiffer?»

Kõik plaksutasid käsi. Daamidel õhetasid näod. Tütardel heameelest, perenaisel piinlikkusest, et tal polnud poega — aadlitiitli edasikandjat.

«Soovin õnne, sir Friedrich,» nöökas suurkaupmees sugulast ning tõstis klaasi.

«Rahvas teab rääkida, et sir Friedrichi isa polnudki Schiffer...» Seda oli Kuusekänd oma piiritusevedajast lauanaabrile küll sosistada kavatsenud, kuid tuli välja säärase paraja põrinaga, et kogu laudkond kuulis.

See mõjus nagu vihm äsjasüüdatud lõkketulele. Vaatamata tühjendatud klaaside arvule muutus vestlus lauas taas sunnituks ning niipea kui viisakus vähegi lubas, külalised lahkusid.

Pärast auosanikkude ja tavaliste kompanjonide ärasaatmist käis Schiffer veel kaua morni näoga majas ringi, nagu poleks ta täna mitte õnneliku ärikombinatsiooni sooritanud, vaid kogu oma varanduse tuulde lasknud lennata. Naine ja tütred olid kahvatud ja ärritatud. Ainult valgepõllelised kärmed teenijapiigad koristasid muretu lobisemise saatel lauda ning kugistasid salamahti järelejäänud maiuspalu.

Hoovused sõid alt ja päike sulatas pealt. Lahe jää lõi tumedalaiguliseks, muutus hapraks, pragunes. Ja siis purjetas see suurte lahmakatena esimese varakevadise westitormiga lahe suust välja ulgumerele, kus laine ta peeneks jahvatas. Lestalaiu ümber ja Kargemäki taga laius jälle vaba pinnavirvenduses sädelev vesi, mis helkis nii eredalt, et silmadel oli valus vaadata. Räim tuli randa kudema ja kalamehed ajasid mõrrapaadid kalide peal kaldalt vette.

Kevad saabus külasse nagu kevad ikka, kuid Toomaõue Tooma jalad, mis igal aastal pärast jääminekut paremaks läksid, muutusid üha hullemaks. Kersti tegi küll, mis iganes suutis. Keetis heinapebreputru, valas toobrisse ja siis pidi vanamees tundide kaupa oma koibasid selle sees leotama. Kogu pisike tahmunud seintega tuba oli auru ja möllu täis. Öösel pandi jooksva peletamiseks kuumad kivid puusade ja põlvede vastu. Kord tõi Kersti Tooma nõuandel isegi pudeli piiritust ja proovis sellega tohterdada. Tegi kaltsu kange vedelikuga märjaks ning asus vanamehe jalgu hõõruma. See tegi Toomale säärast valu, et ütles end nagu elavatel sütel praadivat.

«Küllap nahk on vannide võtmisest hellaks läinud,» arvas Kersti, kuid jonni ei jätnud. Tõvest tuli jagu saada.

Kord pärast sellist määrimist läks Kersti Murrule, Anne käest kartuliseemet laenama. Pudeli aga unustas kogemata luku taha panemata. Tagasi tulles oli piiritus tilgatumaks kadunud, vanamees koikus seljali maas ning jorises «Peedu prikki». See kaotas Kerstis haige vastu igasuguse kaastunde ja eide riiuregistrid pääsesid valla.

«Sa viimane hull inimene! Ohurohu paned nahka! Kus mina arstigu ja tohterdagu, kulutagu raha ... Ööl äga päeval pole rahu, aga tema ... Mis muidu, et proovi õige piiritusega. Ma täädsi küll, et sa viinaga ühe katuse all olla ei saa, aga seantset tempu ... Änam ma nii tolgus ei ole. Jää kasvõi jalgadest ilma! Mina sinu pärast änam sammu ei astu. Ja oleks veel, et ei tea, kust saadud. Tärgamalt käivad juba jutud siiamaani ää. Täädа keik, kuidas sa seal laadal lakkusid ja möllasid. Mõtle niid ise, oled juba meheeast ammu väljas, aga sa mu meie! Elus

veiseloom selga ja mööda laata sirkust tegema ... Omal jalad teab mis ajast märjad ... Mäletad sa änam isegi, mis sa tegid või kus öö magasid ... Paras sulle niid!»

Järgmisel hommikul, kui Kersti pliidi ääres körti keetis, ajas Toomas end voodis istuma ja lausus hädisel häälel: «Ega siin vist muu aita, kui Tallinna tohtrite juurde minna. Kärdla omasid ma ei usu, aga suures linnas on neil igasugused kiired ja kuntsid ... Ehk saavad jaole.»

«Tallinna! Mis veel!» lõi Kersti kaks kätt kokku. «Endal sul pole kopikatki hinge taga, — mihane tohter seal muidu hakkab oma kiiri ja kuntsisid kulutama. Siis veel arstirohud — ju need ka midagi maksavad.»

«Võib-olla Peeter aitab,» arvas Toomas.

Kersti ohkas. «Minia oli alles niidsama, paari pääva eest kirja saanud. Peetril varsti eksam küll antud, aga kohta pole kuskilt vetta. Paljuks tal omalgi võib järel olla ... Annele saadab ja niid tahad sina ka talle veel kaela peale minna.»

«Aga kui ma Lahepere Mihkli «Pääsukesega» üle saaks ... See toodi eile talikorterist välja, hakkas Kassisaare sääre otsas halgu laadima. Heltermaa postilaev maksab raha, aga küllap va Mihkel annab rääkida ... Ju Tallinnas ka juhtub mõne tuttava laeva peal öömaja saama. Peeter kuulukse Pärnpuu Jaaniga kogu talve Noarootsi meeste «Hästholmi» ruhvis elanud. Mis see tohtergi siis ikka ... Ütlen, et kaugelt tulnud ja raha pole ... Nendel ka inimese süda sees ... Ma jään ju nõnnamoodi jalgadest üsna ilma ... Näed ise, juba teist nädalat suuremalt jaolt voodi oma.»

Tahtmine on taevariik ning vanamees ajas hommikust õhtuni, et Tallinna ja Tallinna. Ega Kerstil jäänudki lõpuks muud üle, kui hakkas Toomale teekonna jaoks särki-püksi otsima. Aga mis sa seal otsid, kui kõigil oli juba ammu kümme paika üksteise peal. Ühest tunamullu tehtud särgist, kui käealt kinni õmmelda, oleks võinud ehk veel asja saada, aga püksid — need ei pidanud ju vanamehel poolt aastatki vastu. Talvine kangas jäi kudumata. Kust sa need lõngad võtad, ja nägemine ka ... Käis küll poes silmaklaasisid proovimas, aga kõik olid liiga nõrgad. Nagu udu oleks kogu aeg ees.

Kersti tõttas jälle Murrule. Anne oli talvel möödunud

aastal päevatöö eest saadud linadest oma kakskümmend küünart riiet kudunud, ehk annab Toomale pükstejao. Linnatohtrid, kuulukse, võtavad inimese päris alasti, klopivad läbi, torgivad oradega ... Küll sel Toomal on ikka süda sees — mina ei julgeks ... Kupulaskmine ja lapsetegu on ka hirmsad asjad, aga mis nüüdseaja tohtrid inimestega ära teevad ... Lõikavad ja paikavad ... Kui kuuled, paneb kogu ihu värisema, ja nüüd Toomas ise muudkui nende orade alla minemas, mõtles Kersti Murru poole sibades.

Anne oli aga jõudnud kanga oma ja Peetri pesu jaoks juba katki lõigata. Järel olid veel ainult mõned väiksemad tükid ja ääred, millest küll paika võis saada, aga mitte enam. Ämm jäi päris nõutuks ja Toomas olekski lapitud pesuga Tallinna tohtrite juurde saadetud, kui minia ei oleks head nõu leidnud.

«Pole midagi, meheema, õmblen Peetrile särgid-püksid valmis, ja las nad olla niikaua Tooma seljas, kui see tohtrite eest on läbi käinud, — siis viigu omanikule. Nad ju ühemõõdulised mehed.»

«Õigus jah,» oli ämm nõus. «Sedasi võiks küll ... Aga kui hakkad mõtlema, et on ikka üks rist, kui inimesed nii suureks kasvavad. Parajale mehele saaks sellest riidest kaks paari pesu, mis nüüd ühe peale ära kulub.»

Anne sulges hetkeks silmad ja nägi peaaegu ihuilmsi oma suurt ning tugevat poega, kes oli Toomast ligemale viiskümmend aastat noorem, kuid täpipealt nagu vanamehe suust kukkunud. Nii ühtemoodi, et muudkui pane habe ette, ja Toomas mis Toomas. Peeter oli mineval suvel sõjalaevalt puhkust saanud ja kodus käinud. Poja noorus, tugevus ja igast liigutusest otse kiirgav elujõud oli osaliselt ka emale üle kandunud ning Peetrit meenutades tekkisid ta viimastel aastatel jällegi ümaraks läinud põskedesse naerulohukesed.

«Jah, eks ta ole,» vastas minia ämma jutule ning hakkas kibekiirelt valmislõigatud pesu veel Antsu ostetud käsiõmblusmasinal kokku laskma.

Ja paari päeva pärast purjetaski Toomas viimase halulastis paadiga Kassisaare sääre otsas ankrus seisva «Pääsukese» poole.

Oli parajasti päikese loojaminemise aeg. Taevas punas ja lõkendas. Toomas istus paadipäras ja sihtis silmi pilutades üha kaugeneva ranna poole, kus halupinule toetuv Kersti ikka veel paigal seisis. Kerstil oli head aega jättes isegi silmanurk vesiseks läinud ning Toomas oleks tal kasvõi käega ümbert kinni võtnud ja musu andnud, nagu ükskord ammu, aga . . . Palju vööraid silmi oli vaatamas — teiste naeruks pole ka tahtmist jääda.

Öösel seisti ankrus ja heideti viimased halud paatidest tekile. Hommikuse maatuulega hiivas «Pääsuke» ankru ning purjetas Sääre mulgust välja. Ilm oli selge, maamärgid paistsid.

Näis, et Toomas hakkab juba enne tohtrite juurde jõudmist oma tõvest jagu saama. Oli abiks ankrut kraanpalki tõstmas, sikutas ühes teistega purjevallisid, pidas kipri eest roolivahigi ära.

«Haige inimene, mis sa mässad! Jääd sedamoodi enne Tallinnat päris koisse — kes sind siis vedada jaksab . . . Ega veovoorimehe vankergi seantse kere all vastu pea,» tegi noorevõitu, rõugearmilise näoga kipper, va Pihla August, Tooma kulul nalja.

«Ma ju piletita passaser, eks see pea ennast ikka tööga üle vedama,» vastas Toomas samaga, ja ta kavalaist silmist libises muie alla habemesse.

Õhtuks jõuti Harilaiu alla, kus seisis üksainus tuultest sasitud katusega majahütt ning pisike pukktuulik.

Jungal oli just parajasti pudrukatel tulelt maha võetud ja ta kutsus mehi sööma.

«Tea, kas va Hari Peetril peaks seda ka olema,» venitas kipper ja pilgutas Toomale silma.

«Läheks vaatama, ehk annab lüpsikutäie,» oli see päri.

«Pääsukese» väikeankur lasti põhja. Paat viirati poomi otsas alla. Vaikse tuule tõttu purjesid kokku ei pandud, tõmmati ainult soodid sisse. Kipper jäi kokapoisiga laeva, Toomas sõudis ühes «vanema mehe», Niidu Kustiga, kaldale. Paadi aer paindus Tooma tugevates kätes looga kombel vööri poole ja näis, et vanamehele piisas vaid mõnest tunnist mereõhust, et taas terveks saada.

Harilaiu ainus elanik, vana Hari Peeter, oli sellel vaevalt versta pikkusel ja mõnesaja sülla laiusel saarel sündinud ja paistis, et kavatses surragi. Muidugi polnud ta

kogu eluaeg üksi elanud. Paarkümmend aastat tagasi oli siin sagimist. Naine, kolm poega ja viis tütart. Kuid lapsed kasvasid inimesteks ning lendasid suurele maale. Ütlesid, et nad ei tahtvat säärasel üksikul saarel igavuse kätte ära surra. Naine kustus pärast seda. Peeter aga elas siin edasi. Pidas lehma ja paari lammast. Käis merel, püüdis niipalju kala, kui ära jaksas süüa. Vahetevahel sõudis paadiga Hiiumaale otri ostma. Need tegi linnasteks, jahvatas tuulikul peeneks ning pruulis õlleks. Ja Hari Peetri õlut käisid kõikide möödasõitvate laevade mehed proovimas, kui ilm vähegi lubas. Peetri humalamärg oli vägev — toop ja mees —, hind nõnda, kuidas kellegi heldus lubas.

Kui Toomas ja Niidu Kusti paadiga randa jõudsid, oli Peeter neil juba vastas. See mees oli laiem kui pikk. Ta rõivad olid värvimata takusest riidest. Pükste ülemine ots kõhult kubemesse vajunud. Nägu lodevates rasvavoltides. Mees jättis mulje, nagu oleks ta tubli obaduse pähe saanud, selle tõttu kokku vajunud ning keskelt kummi läinud. Paistis, et Harilaiu erak müügiõlle pruulimise juures ka ennast ära ei unustanud. Peetri hääl kriiksus ja ragises nagu kaua õlitamata seisnud ankrupeli hammasratas.

«Tere, Toomas! No nii viletsaks meheks poleks ma sind küll pidanud, et sa surmalegi enam ei kõlba, — kaua sa mõtled siin ilmas kooserdada?» küsis Peeter tervituse asemel.

Toomas takseeris «Harilaiu kuningat», keda ta juba ammust ajast tundis, ülalt alla. Muigas: «Ega's inimese elu ole sõiduplaani järgi seatud — kellaaeg käes, otsad lahti. Mul rohkem tramplaeva moodi — paar päeva ees või taga... Mõtlen, et saan siit, pärast seda kui sina kõrvad pea alla oled pannud, veel kõrtsmiku koha.»

«Siis saad kaua oodata,» vastas Hari Peeter ja kergitas pükse.

«Sul aste põhjas ikka midagi loksub?» küsis Toomas ja võttis paadist ämbri.

«Milla minul ei loksu!» uhkustas Peeter ning tatsas pardi kombel jalalt jalale vaarudes hüti poole. Toomas ja Kusti läksid talle järele.

Väikeses ristnurka üleslaotud aidas seisid õlleankrud reas. Peeter võttis ämbri ning asus õlut laskma. Vikuaugust vihises valget vahtu nagu piima. Nõu oli varsti täis, aga tundus veel niisama kergena nagu tühjalt. Pidi ootama, kuni õlu sätib, ja siis peale laskma. Varsti oligi ämbri põhjas nii palju, et kolm meest suure janu ära said. Sel ajal kui vaht alanes, küsiti uudiseid.

«Kas sel aastal kõik laevad talvekorteritest välja toodi?» tahtis Hari Peeter teada.

«Minu teada ei jäänud sinna peale Kadaka Priidu priki ühtegi, — see juba teist suve põhjas,» vastas Toomas ja hellitas silmadega õlleämbrit. Hakkas piipu toppima.

«Et laevad pannakse kõik jälle käima — ju neid prahtisid peab siis ka olema,» kääksus Peeter.

«Hakkab olema jah. Lutri mehed käisid talvel kasepakkusid ostmas, halupuid ka kõik rannad täis, nii et . . .» seletas Niidu Kustas.

«Nii et va Hari Peetri patune äri hakkab jälle õisi aama,» nöökas Toomas, võttis vasaku käega piibu suust ja tõstis täis õlleämbri paremaga suule.

«Midagi, — minu õlu teeb hinge õndsaks,» võttis teine naljaga öeldu omaks ja lisas tõsiselt: «Siin ta oli oma aastat neli-viis, vaata Hari kurgus laeva purje nagu mõnda imeasja. Õllejanu paistis maailmast kadunud olevat. Maksta polnud, muidu küsida ei tahetud . . . Kui nii, siis peab hea tõrretäie vilja ligusse panema.»

«Ja-jah, siin saarel tuleb jälle joomist,» ennustas Kusti. Toomas andis õlle eest terve krooni. Taskupõhja aga jäi kõlisema veel mitu samasugust. Kersti arvas, et ta kõik laadalt toodud raha endale sai. Tühi jutt! See linnareis ei tulnud üleöö. Vanal Toomal käis mõte mõnikord mitu versta tegudest eespool, iseäranis kui oli vaja Kersti eest midagi varjul hoida. Vanamees oskas siis olla tuvist vaguram, rebasest kavalam ja suur meister jänesehaakide peale.

Õhtupoole ööd tegi head tuuleviru ja just siis, kui kuu pooleks löödud ketas Vormsi tagant üles kerkis, liugles «Pääsuke» oma laialilaotatud tiibadega Hari kurgust välja. Saarelt järele paistev majakatuli pilgutas kavalalt oma ainsat silma, nagu küsides: «Noh, poisid, kas oli kõva õlu?»

Märjal polnud tõesti viga. Ei pannud mehi möirgama ega löönud ka nagu nuiaga. Tegi algul lõbusa tuju, otsis ajuvoltide vahelt juba ammu unustatud laulud lagedale ning uinutas lõpuks tasase surina saatel magama. Ei, Hari Peetri õlle kohta polnud midagi ütlemist.

Kogu «Pääsukese» meeskond pidas koivahti. Ainult Toomast polnud humalaviha jagu saanud ja reisija võttis endale kesköise roolikorra. Ilm oli ilus. Laev õõtsus aeglaselt. Tühi õlleämber oli kõikide poolt maha jäetuna ümber kukkunud ning veeres nüüd ruhvi põrandal tasase põrinaga edasi-tagasi.

Tooma hiigelkogu, südvester peas, seisis ahtritekil rooliratta taga ja pidas «Pääsukest» parajas tagantpõntsa tuules sirgel merekursil Osmussaarest Naissaare peale. Purjeka puna-rohelised pardatuled peegeldusid tumedalt läikivast veest. Kuu alt voolas hõbedaselt virvendav jõgi kuni laevani. Taamal, kaugel tüürpoordis, mustas madal rannajoon. Majakad plinkisid ja kutsusid. Kuhu? Küll Toomaõue vana teadis, kuhu . . . Ega ta olnud elus ainult merd sõitnud. Küllap maalgi oli üht-teist juhtunud . . .

Mõtted olid peas nii kerged nagu Vahemere kesksuvised puhangud. Ükski ihuliige ei tuletanud end meelde. Roolirataski tundus Tooma tugevates kätes mänguasjana. Justament nagu viiekümne aasta eest, mil ta Soome lahe jääs avarii teinud Häädemeeste vesilastis «Kristiinega» Tallinna sadamasse sisse tüüris.

Jah, on asju, mis meelest ära ei lähe. Mida enam aastaid vahet, seda selgemini paistab. Mõnikord mõtled, et peaks juba ammu horisondi taga olema, aga sealsamas on ta jälle nagu fatamorgaana või mis asjadeks neid õhupeegeldusi merel kutsutakse.

«Kristiinega» polnudki asi nii hull nagu esmalt merel paistis. Dokis pandi uued veeliini-plangud, triiviti ja pigitati naadivahed kinni. Just nelipühi reedel lasti alla. Laeva jälle kui palju . . . Kapten oli Paldiski poolt mees — ise osanik. Tahtis kangesti pühadeks koju sõita. Jättiski teine laeva tüürmani hooleks, võttis voorimehe ja läks. See oli kaks päeva enne pühi. Nelipühi laupäeva hommikul aga kutsus tüürman Tooma enda juurde kajutisse ja küsis: «Kas sa võtaksid laeva kolmeks päevaks

oma valitsemise alla? Mul maal pruut kutsus külla, — pole enam aastapäevad näole saanud ... Võib-olla jõuan isegi naiseks võtta.»

Noh, ega Tooma süda kivist olnud. Ei niisugusest asjast saanud kuidagi ära ütelda. Viimaks tema süü, kui tüürman vanapoisiks jääb.

Kõik kajutite võtmed anti Tooma kätte. Meestel kästi pootsmanit kuulata nagu kaptenit ennast. Ja nelipühi laupäeva hommikust pühade lõpuni oli Toomas esimest ja viimast korda elus suure ookeani-parklaeva piiramata võimuga ainuvalitseja. Õigus küll, tal polnud laevajuhieksamit, samuti polnud asi kirja ning pitsatitega kinnitatud, kuid tol ajal kaalus sõna enam kui paber.

Mehed otsustasid pühadeks laevale kased plaguliinidega masti tõmmata. Pootsman pani Inglismaalt ostetud sinise ülikonna selga, võttis ruhvist paar madrust kaasa ning tahtis Lasnamäe alla kaskede järele minna, kui talle kail keegi kõvakübarat kandev keskealine härra, patsiirtokk käes, vastu tuli. Teises käevangus oli härral preili.

Oma kahekümne kolmele eluaastale vaatamata teadis Toomas siiamaani naisterahvastest ainult teiste laevameeste juttude järgi. Tutvused tüdrukutega ja nendega «ammeseerimine» oli noorele parklaeva-pootsmanile läbiuurimata faarvater, loodimata meri ning näis seetõttu ohtlikuna. Iga kord, kui vanemad mehed püüdsid Toomast nendele jahimaadele meelitada, tõmbus too kartlikult tagasi. Kui nüüd veel juurde lisada, et meremees oli peaaegu terve pika aasta ainult laevu, habemesse kasvanud meremehi ja ookeanivett näinud, siis peaks ehk olema mõistetav, miks Tooma võimsad liikmed nõrgaks lõid, kui uhkes riides härra teda nagu võrdset teretas ning preili oma suurte kevadõise taeva karva silmadega talle otsa vaatas.

«Ma sooviksin teada saada, missuguse kontori alla see «Kristiine» on möllitud,» päris härra, kelle põsenukke kattis juuspeentest punastest veresoontest põimitud võrk. Ka preili pilk muutus küsivaks. Milline tore laia äärega kübar tal oli! Ja selle küljes nii erepunane rosett nagu laeva pakpoordi signaallatern.

«Meil pole mingit kontorit. See on Häädemeeste laev ja kapten ise ajab asjad,» vastas Toomas aupaklikult.

«Kas teie teate ütelda, kus ma selle kapteniga kokku võiksin saada?»

Võõras härra kõneles pisut kangelt — saksa moodi. Preili juures polnud midagi võõrast ega võltsi, iseäranis mis silmadesse puutus. Need oleksid võinud niisama hästi mõne Hiiumaa rannas kasvanud tüdruku peas olla. Aga säärased imeõhukesed ja keskkohast äraarvamata paljudes voltides allalangevad riided poleks küll maainimesele kõlvanud. Ka ei leidunud Tooma kodusaarel ühtki naisterahvast, kes oleks pihast nii peenike olnud kui see. Paistis päris imelik, et pole ammu pooleks läinud.

«Mina ise olen seekord parklaeva «Kristiine» kapten,» vastas Toomas ja ennäe imet, — sirgus veelgi pikemaks. See sihvaka kasvuga hiiglane, maalemineku puhuks siledaks kammitud lühikese lõuahabeme ja linnariietega, andis päris hästi laevajuhi mõõdu välja.

Härra kummardas ning preili silmad kadusid hetkeks pikkade mustade ripsmete varju.

«Oo, ma vabandan! Saame tuttavaks. Mina olen «Ernst Schiffer ja Ko» laevakontori juhataja Herbert Schiffer, see siin on minu tütar Marie.»

Härra ulatas Toomale käe. Preili tegi pisikese niksu ja punastas. Ka Toomale tundus, nagu poleks ta näole praegu mitte üks, vaid tuhat kevadist päikest korraga paistnud.

«Kas ma võiksin teiega paar sõna äriasjus rääkida?» küsis härra väga viisakalt.

«Miks mitte, võib-olla astute ehk paariks minutiks minu laeva pardale,» pani Toomas ette ja tundis Mariele vaadates, et peab oma osa lõpuni mängima.

Pootsman saatis mehed omapead kaskede järele, avas peremeheliku kindlusega kaptenikajuti ning palus külalisi suure kaardilaua ääres istet võtta.

Pärast seda, kui härra Schiffer oli teinud kiitva märkuse laeva puhtuse kohta, küsis ta: «Härra kapten, kas teie laev on juba kuhugi prahitud või otsite alles laadungit?»

See «härra kapten» otse põletas Tooma südametun-

nistust. Kuid tal polnud teist teed. Ta pidi edasi mängima. Juhuslikult oli ta kaptenit kuulnud tüürimehele rääkivat, et laadungi puudumisel Tallinnast pidavat laev arvatavasti ballastis Inglismaale sõitma.

«Üht ja teist ju on kaubeldud, aga millegi juurde ma siiamaani kindlaks ei ole jäänud,» vastas Toomas kaalukalt.

«Pakun teile laualaadungi Pärnust Hulli. Prahirahaga saame kaubale. Schifferi kontor pole iialgi teistest vähem maksnud. Minu oma laevad on kõik veel talve järel Balti merest väljas, aga ostja tahab lasti kiiresti kätte saada.»

«Kallis härra kapten, võtke papa käest laadung vastu! Isa on nii mures selle asja pärast. Hinnaga ta annab kaubelda.» Preili Marie hääl oli pehme ja värises nagu kitarri keel. Kuid naeratus, mis neid sõnu saatis, kaalus kõik üles. See oli nagu koidupunast välja paiskuv päikesekiir, nagu julgustav puhang keset tuulevaikset merd.

Ja see naeratus pani põhja mitmetele asjaoludele, millistest Toomas oma pärastisele naisele, Kerstile, hingatagi ei julgenud.

Toomas polnud iialgi midagi nii ilusat näinud. Talle tundus, et ta võiks preili Marie läheduses viibimise eest oma ihu ja hinge kuradile anda. Ent juba nad tõusidki ning valmistusid minekule.

«Võib-olla kapten võtab vaevaks, astub pärast pühi minu kontorisse sisse, seal teeme kontrahi kindlaks,» arvas härra Schiffer.

Toomas oli meeleheitel. Ta teadis, kus kapten oma džinni-tagavara hoidis.

«Kas härra Schiffer ei sooviks minuga pühade auks üht napsi teha,» pani «kapten» ette ning võttis kapist kõrvaga savipudeli ja klaasid.

«Ah, see on ju ehtne hollandi oma! Sellest ei saa ometi ükski asjatundlik inimene ära ütelda,» rõõmustas härra Schiffer ja seadis end uuesti istuma.

«Ainult üks klaas, papa,» hoiatas tütar.

Toomas tol ajal veel viinasõber ei olnud. Maitses niisama viisakuse pärast. Kuid härra Schiffer jõi põhjani ega hoolinud üldse Marie manitsevatest pilkudest.

Laevalt lahkudes oli isand üpris heas tujus ning kutsus Tooma teisel pühal külla.

«Minu maja on Vene turu ääres. Küsige Schifferit, küll siis igamees näitab,» lausus ta enne trepist kaile astumist. Preili Marie noogutas Toomale pead ning naeratus murdis uuesti läbi ta lapseliku tõsiduse. Nende pilgud kohtusid.

«Kas olgu või kümme kuradit teepeal põigiti ees, aga teisel pühal lähen Schifferi juurde!» otsustas Toomas. Prahin «Kristiine» ükskõik kuhu! Meremehe süda tormas ja mässas. Möllas noore vere esimest möllamist.

Pootsman lukustas kaptenikajuti ukse ning astus alla tekile. Korraga tundis ta, et jõud lausa pulbitseb tema lihastes. Ta hüppas paari sammuga üles pakile, haaras kinni peataagist ja lappas end ainult käte varal üles saalingule. Seda oli ta ennegi teinud, kuid mitte kunagi polnud see talle nii kergena tundunud. Keha ei kaalunud üldse midagi, kippus ise õhku tõusma. Saalingust ronis Toomas üles vokkmasti tippu ning lappas sealt jällegi ainult kätega peenest terasvaierist kinni hoides kaht tenga ühendavat taaki mööda krootmasti. See oli juba jõuproov, millest enamik meremehi ära ütles. Et aga keegi oleks ühe soojaga, ainult kätel rippudes jaksanud kliivritaaki mööda üles lapata, sealt üle vokk- ja krootmasti kuni pesaanini minna ning ahtris vanti mööda jälle alla laskuda, seda polnud Toomas ei näinud ega kuulnud. Aga ometi sai ta sellega hakkama. Oleks veel, et kihlveoga, ei — lihtsalt iseenda lõbuks ja südame rahustuseks. Kõige imelikum oli, et ta väsimust ei tundnud. Tol ammusel päeval näis kõik teistmoodi kui alati. Päike polnud päike, vaid sületäis selget säravat rõõmu, mis taevast alla paistis. Seesama lainelokse vastu laeva parrast sosistas: «Marie! Marie!» Kevadtuul vantides laulis niisama kaunisti nagu oreli tasane järelmäng leeripäeval kirikus.

Ma olen vist ära tehtud, mõtles Toomas.

Pärast õhtusööki tundus laev talle liiga kitsana. Ta läks maale, ruttas süllapikkuste sammudega mööda Katarinentali randa Lasnamäe veerule, kus kasvasid põlised tammed, lepad ja kased. Päike uppus Paljassaare taga merre. Kevadöine hämarus hiilis puude alla.

Kaste laskus rohule. Juba pimenes, kuid noormees tõttas aina edasi Pirita jõe äärde, keerates siit metsa. Tormas läbi tihniku, üle lagendike. Keset puhkevat kevadist loodust tõmbas ta oma võimsad kopsud õhku täis ja huikas. See kaugele kaikuv hüüe oli tulvil igatsust, tulvil rahuldamatut kirge.

Toomas mõtles praegu ainult Mariele, kuigi teadis, et kuhu ta ka ei tormaks, jooksku ta kasvõi maailma otsa, see naine jääb talle kättesaamatuks. Oleks ta tõesti laevakapten, nagu ütles, siis võiks vähemalt loota... Aga tühipaljas pootsman...

Meremees jõudis laevale tagasi, kui nelipüha hommikune päike Viimsi metsa tagant sadamas viibivate purjekate maste kuldas. Uinus õnnelikuna, et juba homme näeb Mariet teist, ja mis sellest, et küllap viimast korda.

Osmussaare majakas hakkas traaversist läbi jõudma. Selle kolmekordne keerlev plink libises hellitavalt üle väikese laeva parraste ja taglase. Tasases ööotuules püsisid soodid parajasti pingul ning poordi vastu vulisev vesi kõneles kiirest sõidust. Ilm oli soe. Taevas ujusid pehmed pilverünkad, varjates aeg-ajalt juba kõrgele tõusnud kuu. Toomas keeras rooliratast paak-paagilt kord ühele, kord teisele poole, nagu koosipidamine nõudis, ja ta südvestri ääre alt valvav pilk jälgis tähelepanelikult kompassikaardi liikumist. Vahetevahel vaatas roolimees ette, pimedusse sulavale horisondile, kas ehk mõni vastutulev laev kursil pole. Ent kaldaäärne meri, kus «Pääsuke» parajasti seilas, oli laevadest tühi. Paistis, et suurem osa halupurjekatest polnud veel talikorteritest välja jõudnud. Mõrrapaadid aga tulevad rannast vähe enne päikese tõusu. Nii et Toomal oli hea hooletu lasta. Mõtetelgi aega omapead ringi luusida.

Ja otse avasilmi nägi vana meremees ammuste aegade õhupeegeldust ööpimedusest üles kerkimas.

Tol «Kristiine»-aegsel nelipühi teise püha õhtul oli Herbert Schifferi kodus palju külalisi. Kogu sellele suursugusele seltskonnale esitleti Toomast kui pikalt

reisilt saabunud kaugesõidu-parklaeva kaptenit. *«Welcher Mann! Ach mein lieber Gott!»*[1] sosistasid daamid ja nende ihalevad pilgud kompasid tugevat noormeest.

Lauas sattus (kas just sattus?) peretütar Marie Tooma kõrvale. Neiu ei püüdnudki Toomaga saksa moodi rääkida, vaid kõneles peaaegu sulaselget maakeelt.

Marie rääkis Toomale, et ta alles hiljuti pühitsenud oma kaheksateistkümnendat sünnipäeva ning lõpetanud mõne kuu eest tütarlastekooli. Nüüd lugevat romaane ja tegevat käsitööd. Väga vaikne ja igav olevat vanas Tallinnas...

Toomas omakorda jutustas laevadest, tormidest, delfiinidest, albatrossidest ja lendavatest kaladest. Rääkis Lõuna Ristist ja pilkaspimedatest, lämmatavalt soojadest troopikaöödest. Ikka sagedamini eksis tütarlapse pilk Tooma silmadesse.

Jah, pettuse teel peolauda sattunud võrukael nägi ainult ilusat peretütart, vestles ainult temaga. Ning kui pärast sööki aeda jalutama mindi, kõndisid need kaksteistest eraldi. Õhtuhämarik leidis nad aia kaugemast nurgast suure pärna alt.

«Mis siis, kui ma teid lihtsalt Mariks kutsun, — meil Hiiumaal on palju sellenimelisi naisterahvaid,» küsis Toomas.

«Aga muidugi! Mari on pealegi palju ilusam,» vastas Marie. Ta ei hääldanud Marit siiski mitte hiidlase kombel, vaid rõhutas lõpu i-d, nii et tuli välja Marii.

«Kuidas on teie eesnimi, kapten Murd?» tahtis ta siis teada.

Märkamatult läksid nad samas «sina» peale.

«Ütle, Mari, kas sa mind ka veel homme, nädalate või isegi kuude pärast mäletad?» küsis meremees.

«Eluaeg, Toomas!»

«Mari, ega sa ei mõtle minust halba?»

«Miks? Sa ei ole ju mulle midagi halba teinud. Aga luba, et sa kirjutad mulle kõikidest sadamatest, kuhu su laev sind viib.»

«Minul poleks selle vastu midagi, aga...»

«Sa pead tõotama!... Kui sa ei kirjuta, oled paha.»

---

[1] (Sks. k.) Missugune mees! Oh, armas jumal!

«Ma pole praegugi ingel... Küllap pärast pühi saad kõik teada...»

Nad olid teineteisele lähedale astunud. Isegi ööhämaruses võis näha, et Marie nägu erutusest otse lõõmas. Ta silmad polnud enam arglikud. Ja Toomas, kes meremehena alati pidi kiiresti otsustama ning õigeaegselt tegutsema, ei viivitanud ka siin. Ta kummardus ja suudles Marie huuli.

Esimene suudlus jäigi viimaseks. Teised külalised leidsid nad üles ja neil polnud võimalust enam kahekesi jääda.

Veidi hiljem pöösastest ääristatud Narva maanteed mööda Härjapea jõe poole sammudes oli Toomas üksik ja kurb...

Horisont ees lõi kumama. Veepind laeva vööris tõmbus hallikaks. Värvitu aovalgus laotas oma läbipaistvad tiivad üle laineharjade. Toomas pühkis käeseljaga silmi ning tõmbas pulstunud habeme läbi peo. Kursist veidi paremal tõusis Pakri majaka tuli veest välja. Külmakõhe tikkus vanamehele kallale. Ta jättis rooli hetkeks omapead, avas kajutiukse, et näha, kas ämbrisse midagi järele on jäänud. Ämber veeres endiselt ruhvi põrandal siia-sinna, üksnes põhjakuivanud õhuke pärmikord kõneles õhtusest õllest. Kõik kolm meest magasid alles ja Toomal polnud südant neid äratada. Las pöönavad! Minulgi kadus öö käest, nagu poleks pimedat aega olnudki.

Varsti kerkis päike üle horisondi, pikergune ja loppis nagu merest tõustes ikka. Tuul andis joosta. Vimma tõmbunud, kompassi poole kummargil, seisis Toomas jälle rooliratta taga, südvestri pikk saba ilusa ilma tõttu üles pööratud. Uuesti sai ta mälestustel hõlmast kinni.

Kõige toredam kogu selles loos oli muidugi, et kui «Kristiine» kapten pärast nelipühi tagasi tuli ja Toomas talle laeva prahtimise loo ära rääkis, läks vana otsekohe laevakontorisse ning tegi kontrahi maha. Schiffer olnud üsna pahane ja öelnud: «Vaata aga vaata, missugused häbematud mehed on teil laevas!

Päris uskumatu lugu, et üks tõrvaste kätega pootsman julges minu laua äärde sööma tulla.»

Õnneks ei näinud Toomas enne ärasõitu ei Schifferit ega Mariet. Ta uskus, et merel kõik pikapeale ununeb. Kuid paraku...

«Kristiine» seilas Inglismaale ja sealt Lääne-Indiasse. Alles oktoobris jõudis laev jälle Tallinna sadamasse. Juba esimesel õhtul läks Toomas Vene turule Schifferi maja juurde, lootuses Mariet näha. Ent laternapostide otsas vilkuvate petrooleumitulede valgusel ruttas harva mõni üksik kojuminemisega hiljaks jäänud töömees, tuikus kõrtsist tulnud joodik või kihutas pori pilduv voorimehe-troska. Schifferi maja akendele olid paksud tammised luugid ette lastud ja kogu suur kahekorruseline ehitus näis väljasurnuna...

Järgmine õhtu oli vihmane. Merelt puhuv nordwest kihutas pilvi taga. Uulits oli üksainus porilomp. Otse maja ees põlesid kaks laternat. Toomas käis valgusesõõrist väljaspool edasi-tagasi. Korraga kostis eemalt kabjaplagin. Mõni hetk hiljem peatus maja ees tõld, millest üksik naisterahvas välja astus. Enne kui naisterahvas sammugi jõudis teha, oli meremees tema kõrval.

«Mari! Oota!» hüüdis Toomas ja nendes sõnades oli kogu ta pikkade kuude lootus.

«Toomas!» karjatas neiu ja kaks sügisvihmast märga kätt leidsid teineteist.

Marie silmades säras seesama leek, mis seal kevadel oli süttinud.

«Miks sa ei kirjutanud, Toomas, nagu lubasid?»

«Arvasin, et põlgad mind, sest ma pole ju kapten.»

«Ah, ainult isale on säärased asjad nii tähtsad.»

«Tähendab, et...»

«Jah, just...» sosistas tüdruk ning liibus meremehe vastu. Toomas võttis ta oma vihmamantli alla.

Noortele oli selge, et nad ei või avalikult kohtuda. Kunagi ei laseks Marie vanemad tõrvaste kätega pootsmanit oma korterisse. Ent kellelgi maailmas pole leidlikumat pead kui armastajatel. Neil on pesa peitva orava erksust, tihnikusse sööstva hundipaari julgust ning kudrutavate tetrede hoolimatust.

Marie viis Tooma naabermaja kitsasse hoovi, mis

piirnes Schifferi rohuaiaga. Krabinat kuuldes sööstsid puude vahelt välja kaks suurt koera ning viskusid metsiku larinaga vastu planku. Schifferi maja oli ka aia poolt hästi kaitstud!

«Wolf, Polli, vait!» sosistas Marie. Koerad rahunesid kohe ja hakkasid perenaist ära tundes vabandavalt niuksuma.

«Vaata, Toomas, see teise korra aken, millel luuki ees ei ole, on minu toa oma.»

«Millal ma tohin tulla?»

«Sa ei pääse ju üles.»

«Tühi asi! Ronin kuuri katusele, sealt palkoni karniisile ja olengi sinu juures... Kui ainult koerad kisa ei teeks...»

«Wolfi ja Polli panen ma kinni.»

«Kas homme kell kümme on paras aeg?»

«Tule veidi hiljem. Kui kõik korras on, põleb aknal tuli. Kui aga tuba on pime nagu praegu, siis oota.»

Veel kaua seisid kaks inimest ühe vihmamantli varjus...

Tol öösel sadama poole tõttava mehe suured meresaapad peaaegu ei puudutanudki maad. Nii kerge oli nüüd ihuliikmetel, veel kergem südamel.

«Kristiine» viibis Tallinna sadamas terve kuu. Ning igal õhtul põles Schifferi maja teise korruse hoovipoolsel aknal tuli. Koertel oli öösiti vangipõlv.

Siis läks Toomas Austraalia-reisi. Ilmadega ei vedanud, ülesõit kestis ligemale viis kuud. Sadamatest kirjutas Mariele. See vastas, et ootab last ja et armastab Toomast endiselt. Meremees korjas raha, otsustas Tallinna jõudes tüdruku naiseks võtta, — ka vastu vanemate tahtmist. Kuid viljalastis «Kristiine» läks India ookeani tormis lekiks ning selle parandamiseks tuli hädasadamasse sisse põigata. Tagasi jõudis Toomas alles järgmisel talvel.

Schiffer ei lasknud näolegi. Käskis ütelda, et oma tütre mõrtsukaga ei olevat tal mingit pistmist. Teenijatelt kuulis meremees Marie surmast ja sündinud poisslapsest, kelle nimi olevat Friedrich.

Sellest ajast Toomas hakkaski jooma. Järgmisel aastal jäi ta laev Tallinna talvekorterisse. Meremees läks

Hiiumaale ema vaatama. Too, nähes, et poiss on viina kimpu jäänud, sundis teda naist võtma. Ka pruudi vaatas valmis — kõvakäelise ja kuraasika. Toomal oli nüüd ükskõik. Ta ei pannud ema käsule vastu.

Nii sai Toomas endale Kersti, kellega ta pikapeale harjus ja keda ta hiljem pisut armastamagi hakkas.

Kuid ühe Vene turu äärse maja juures võis mõnikord mitme aasta tagant näha suurekasvulist, südvestrit kandvat meremeest, kes aiavärava rauast varbade vahelt piiluva poisikesega juttu ajas.

Toomas oli jälle merel. Suur parklaev sattus ookeanis tornaado kätte. Ta pani ühes teiste madrustega raa peal bramseili kokku. Äkiline iil kallutas reelingulati vette. Madrused haarasid kätega purjeliigast, toetusid jalgperdile. Puri rebenes, jalgpert ei pidanud vastu. Toomas prantsatas pea ees tekile ...

Terav valu peas tõi vana meremehe taas olevikku. «Pääsuke» lengerdas nii tugevasti, et rüüpas poordidega vett. Magama jäänud ja vastu reelingut kukkunud roolimees ajas end kõikuval tekil esiteks neljakäpukile, siis püsti. Neist täiel käigul mööduva suure valge laeva avarad tekid mustasid reisijatest. Passaseridele tegi vist nalja, et pisike kursist kõrvale kaldunud purjekäula pidi liinilaeva käigulainest peaaegu ümber minema.

Toomas kompas sõrmedega lagipead. Verd polnud. Vibutas siis ahtrit näitavale reisilaevale rusikat.

«Mis sa uhkustad oma käulaga! On sellest kobedamategi sillal sõidetud.»

Kipper ja Niidu Kusti jooksid üles.

«Ma juba kaugelt ... Vaatan ja vaatan, et nüüd ajab otsa! Keerasin siis viimases hädas rooli poordi ja äärepealt, et eest ära sain. Magavad, kuradinahad!» valetas Toomas.

«Teada küll — need reisijatelaeva tüürmanid ... Vabavahis üks tants ja trall naistega, pärast sillal silmad kinni,» siunas kipper takkajärele.

Päike oli juba südosti jõudnud. Vöörist veidi paremal kõrgus Pakri poolsaare paene kallas. Väike ühemastiline halulastis purjekas tegi tiheda hommikuse tuuleviruga head jooksu Naissaare poole.

Pilvitust aprillihommikusest taevast paistev päikesekiir leidis pilu Friedrich Schifferi villa teisel korrusel asetseva magamistoa akna paksude eesriiete vahel, hüppas sisse ning põrkas suurest tualettpeeglist otse vastu majaperemehe unist nägu. Peareeder haigutas ja vaatas öökapil tiksuvat kella. Juba pool kaheksa! Heitis siis poolviltuse kõrvalpilgu oma alles magusalt norskavale abikaasale ning hüppas voodist välja. Naisel on hea, — magagu kasvõi õhtuni ja mingu veel enam rasva, aga mehel on äriasjad ajada.

Laevakontori juhataja tõmbas hommikumantli selga ja väljus läbi esiku rõdule. Taevas polnud ühtki pilvetükki — päike juba paari sülla kõrgusel. Tõotas tulla ilus varakevadine päev.

Maja ümbritsevat krunti piiras kõrge tihe kuusehekk, ja kui üle selle poleks paremalt poolt paistnud šokolaadivabrikant Valkeri suvemaja terav viil, oleks siit vaadates võinud arvata, et Schifferi villa asus metsatihnikusse rajatud lagendikul. Vanapoolne rippuvate pintsakuhõlmadega aednik, kaabulott peas, kaevas aeg-ajalt peopesadele sülitades labidaga peenraid. Jah, maa oli juba kohati sula. Seal aga, kus hekk lõunapäikese ära varjas, lössitas veel määrdunud, madalaks vajunud lumehang. Peareeder kortsutas laupa. Hõikas rõdult:

«Kuule, Tõnis! Peenardega on veel aega, vaata kõigepealt, et majaesised tulbid ja maikellukesed õigel ajal üles tuleksid. Seal on vaja muld kobedaks teha.»

Aedniku selg sirgus ning labidavarrele toetudes vaatas ta üles peremehe poole. Lausus aeglaselt: «Ma mõtlesin seda ise ka, aga ei tahtnud preilnade und segama minna, — see just nende akende all... Eile alles oli selle pärast ütlemist.»

«No-noh,» leppis peareeder. «Vaata, et sa mul maja uulitsapoolset külge hooletusse ei jäta.»

«Küll saab tehtud,» lohutas aednik, sülitas pihku ja rassis edasi kaevata.

Tore krunt ja odavasti ostetud, mõtles Schiffer. Noh, sääraseid juhuseid tuleb harva ette. Jookseb ühel ilu-

sal päeval kabinetti kolonel Pihlapuu ja hädaldab, et temal kahetuhandene veksel protesti minemas. Ole hea mees ja laena raha. Õige mul lellepoeg! Ise sai alles hiljuti riigilt maja ehitamiseks lahmaka maad. Krundi annad, siis saad... Vingerdas mis ta vingerdas, aga maatüki andis poolmuidu. Kümmet tuhat ei keelaks selle eest praegu keegi.

Friedrich Schiffer sirutas oma saledaid liikmeid ja hingas sügavalt. Tore on elada linnast väljas! Milline vaikus... Ei voorimehi ega trammide kolinat. Siis veel see linnatänavate bensiinilõhn. Kust need autod küll viimasel ajal välja võetakse? Igal pisikesel spekulandil juba oma masin. Aga säärast luksusvillat kui minu oma juba igamees ei ehita... Siin elades olen endale viimase aastaga otse uued närvid saanud. Jah, tervist on, jumal tänatud... Millest muidu hommikuti selline hea tuju ja hundi-isu. Ah jah! Eile õhtul tõi Kuusekänd oma osamaksu kassasse — viimse sendini... Ägises mis ta ägises, aga välja venitas oma tuhandelised. Noh, neid poisse ma koorisin! Pole viga, raha hakkab uuesti liikuma. Ja prahihinnad tõusevad... Botnia mets tasub jälle vedamise ära. Nüüd peab iga aluse, mis vähegi vee peal seisab, laadungi järele saatma. Kahju, et «Hildur» nii mäda on, — tuleks õieti lammutamisele määrata... Aga kui uputab mehed — uputagu... Jõuan mina igaühe elu eest hea seista... Paar reisi südasuvel ehk teeb ära enne, kui põhja läheb — kah raha... Pole viga, elu tõuseb mäkke ja küll tuleb veel seegi aeg, mil «Ernst Schiffer ja Ko» tellib Inglismaalt või Hollandist uusi laevu otse nõelasilmast... Lasen halli värvi alla panna — korstnatel «E. S. & Ko»... Suured, kümne tuhande tonnised mootorlaeva-mürakad.

Elu veel jätkub. Tühi jutt, et mehe füüsilised võimed viiekümne-aastaselt allamäge hakkavad minema. Oli mu vaim kakskümmend aastat tagasi erksam või olid mu käed-jalad tugevamad? Midagi! Proovigu mõni nolk minuga praegu võistelda. Tõsi küll, mõistus on muutunud pisut kaalukamaks ja naise vastu olen ka ehk pisut ükskõiksem. Kuid ettevaatus on äris vajalik — see on pikaajalise praktika vili. Mis aga puutub jahedusse abikaasa suhtes, siis sõltub see enam naisest

endast kui minust. Poleks paha, kui abieluseadusse võetaks punkt, mis näeks ette, et kui naine on ületanud neljakümne viienda eluaasta raja, võiks mees nõuda lahutust ja ... uuesti — hõissa pulmad!

Peareeder muigas oma mõtete üle, tõmbas hommikumantli hõlmad koomale ning laskus alla vannituppa. Ta raseeris end, piserdas keha külma duši all ning hõõrus kareda linase rätikuga kuivaks. Riietus. Läks siis söögituppa, kus valge pitspõllega teenija lauda kattis. Schifferi keha ja vaim olid värsked, mõlemad valmis saabuva päeva raskustega rinnutsi kokku minema.

Hommikueinele tulid ka ta mõlemad tütred. Pikkade pruunide patsidega, valge kraega musta vormikleiti kandev kaheksateistkümne-aastane gümnaasiumi lõpuklassi õpilane Hildegard ja heleblondiks värvitud ülimoodne iludus Astrid, kes oli oma õest paar aastat vanem ning õppis isa kontoris raamatupidamist. Kui poegi polnud, tuli tütardest äriinimesi kasvatada. Mis siis — naised on isegi kuningate troonidel istunud. Ei, muidugi, mis tõsi see tõsi — tüdrukutega pidi korra majas pidama. Vanaisa laskis ohjad lõdvale ja nüüd on sul selle tõttu perekonnaseisuametis isanimeks Marie. Kogu eluaeg hoia seda hirmsat asja saladuses nagu mõrtsukas ilmsikstulemata roima. Ja kui palju see maksma läks, et seda häbi passile ei märgitud. Kui Armilde ja lapsed teada saaksid, siis ... Naine pilkaks, et säh sulle vana ja kuulus suguvõsa! Proovi sa enam tütardele midagi lausuda ... Oli sellel ministril ikka tõsi taga, mis ta aadlist rääkis?! Ei, Kuusekännu-suguseid mühakaid küll enam oma uksest sisse ei lase. Rahva seas jutud siis ikka veel liiguvad ... Hildegard ja Astrid ei küsinud midagi, aga Armildele pidin loo välja mõtlema. Alles siis jäi rahule, kui seletasin, et see Kuusekännu ütlemine põhjeneb vanal klatšijutul, nagu oleks minu emal peale isa veel armuke olnud. Kes aga mu vanaisa ja vaarisa mäletavad, teavad küll, et Schifferid olid kõik lühikesed jässakad mehed, aga mina ... See merehulgus võis ju omast kohast tore poiss olla ... Igal juhul ema asjade seast leitud pildi järgi otsustades oli ta haruldaselt ilusa kasvuga mehemürakas. Noh, ega's ta muidu Schifferi tütrega ...

Ükskõik, seda asja enam ei muuda. Kõik need pikad aastad kuni siiamaani kartsin, et ta ühel ilusal päeval tuleb ja ütleb: «Tere hommikust!» Mis sa hulluga teeksid? Kui tahab, pasundab terve maailma täis, et näe, mina olengi selle kuulsast suguvõsast Friedrich Schifferi isa — saagem tuttavaks... Säh sulle siis aadlitiitel ja seltskonna lugupidamine! Noh, jumal tänatud, et keegi igavesti ei ela. Küllap sellegi hulguse kondid juba ammu endale koha on leidnud — merepõhjas või seitse jalga maa all.

«Miks sa, papa, täna hommikul nii vaikne oled. Kas magasid halvasti?» küsis vanem tütar kohvi tassidesse valades.

«Ah, papsil on äriasjad meeles, mis sa pärid,» vastas noorem isa eest.

Schifferil polnud mitte ainult et kärme pööruga mõistus, vaid ta oli ka hea näitleja. Vaatas murelikul pilgul tütrele. «Ei midagi erilist... Mõtlesin, et sa võiksid juba pearaamatupidaja abiks hakata. Siis oleks seal osakonnas vähemalt üks omainimene. Nii palju oled selle kontoris töötatud aastaga ikka õppinud, et tead, mis raamatutega ära võib teha. Säärast asja ei saa ju alatiseks võõrastele usaldada. Igas äriettevõttes, ükskõik kui vana ja aus see ka ei oleks, tuleb mõnikord võltsida. Kui ei peta, siis jaga viimaks kogu laevade teenistus ära — muist osanikkudele, muist riigile. Aga mis sel kombel meile jääb? Nüüd on ju kompanjonidel suured summad sees ja laevaühing pole enam ainult minu eraasi.»

«Aga siis ma pean kogu pika päeva büroos istuma nagu mõni kontoriplika,» protesteeris Astrid ja heitis ägestudes jonnaka loki laubalt tagasi.

«Ja istudki!» vastas Schiffer resoluutselt, kuid jätkas samas isaliku pehmusega: «Kõik jääb ju kunagi teile, ja enne kui mina ärist tagasi tõmbun, peate asjaga vähemalt niipalju kursis olema, et teid paljaks ei varastata. Minu isa arvas ka, et ega's rikkal endal ole tarvis midagi teha ega teada, — ja mis oli tagajärg? Päranduseks sain ainult pooliku hariduse ja tühipalja firmanime. Kõik, mis mul on, on mu enda kümne küünega kokku kraabitud...»

«Ah jäta, paps! Ära hakka juba hommikul peale,» anus Hildegard.

«Räägime parem millestki muust,» pani vanem tütar ette.

Naised on naised, kirus peareeder mõttes oma tütreid ning needis saatust ja oma naist, kes ta pojast ilma olid jätnud. Schifferi hea tuju oli tuulde lennanud.

Autorattad rigisesid maja ees kruusatatud rajal. Juht oli masinaga kohale jõudnud, et juhatajat ja ta tütart kontorisse viia.

«Kuidas siis jääb, Astrid? Kas lasen pearaamatupidaja abi lahti?» küsis peareeder tütrelt lauast tõustes.

«Noh, hea küll, papa, aga vähemalt täna luba, et lähen poolest päevast ära. Härra Markov korraldab väikese õhtu ja mul oleks vaja enne õmbleja juures käia.»

«Eks sa mine siis, aga vaata, et sa mul selle kaupmeheselliga midagi erilist ei mõtle. Säärane poepidaja poeg pole sinule partii — mõistad?»

Tütre roosakas hommikuvärske nägu lõi õhetama. Ta tahtis midagi vastata, kuid teenija avas ukse ja teatas, et keegi närune vanamees seisvat väljas trepil ning soovivat peareederi endaga kokku saada.

«Mis tal vaja on? Töö asjus pöördugu kontorisse; kui on kerjus, siis saada lihtsalt minema,» käskis Schiffer, astus esikusse ning hakkas mantlit selga ajama. Välisuks oli praokil ja läbi selle kostis kellegi jäme, nagu tõrre põhjast tulev bass.

«Seda ma tean juba aastat viiskümmend, et mul üle Schifferi maja lävepaku astumiseks luba ei ole, aga seekord lähen härraste jutule ilma selleta.»

Uks avanes ja peareeder seisis silm silma vastu vana, pulstunud habemega mehega, kellel olid seljas meremehe sinised tööriided, südvester peas ning jalas mahapööratud säärtega saapad, milledel tallad ümber jalapõia tõmmatud nööri varal all seisid. Esikusse tungis vänge tõrva, puskari ja tubaka hais.

Viinanäljas vana pätt, otsustas peareeder ja tahtis juba käratada: «Välja!» Kuid vaatas siis veel kord meest. Kurat teab — säärased eksemplarid võivad teinekord ohtlikud olla, — vaja sobivam toon valida.

«Noh, sõber, kas peaparandusest tuli puudus kätte?»

küsis Schiffer ladnamehelikult, mantli taskust kahekroonist võttes. Künnisel seisja ei lausunud ühtki sõna. Ka ei võtnud ta Schifferi poolt pakutud raha. Vaatas ainult oma meresiniste silmade uuriva pilguga peareederit ülevalt alla. Schifferil tekkis ebamugav tunne. Ta muutus kannatamatuks. Lõpuks on ta omas kodus, ja mingi võõras kaabakas trügib sisse... Siinsamas väljas on autojuht, kui vaja peaks minema. Ka aednik pole kaugel.

«Noh, võta juba raha ja käi minema!»

«Linnakontoris niikuinii muudkui hommikust õhtuni, — nüüd siin ka enam ei saa neist rahu...» pahandas heledas kevadmantlis Astrid kindaid kätte tõmmates.

«Pole minul teie raha vaja, aga kui sa Friedrich Schiffer oled, siis paar sõna tõsist juttu tahaks su'ga küll ajada,» vastas võõras ja astus esikusse.

Hull, mõtles peareeder ja astus sissetungija eest paar sammu tagasi. «Anton!» hüüdis ta autojuhile. «Astuge ka kord sisse. Siin on mees, kes meiega tõsist juttu soovib ajada.»

Hull astus esiku-uksest otse elutuppa, temale järgnesid hämmastunud Schiffer ja suure mutrivõtmega varustatud autojuht. Tütred põgenesid teisele korrusele. Võõra porised saapad jätsid vaibale suured jäljelahmakad. Vanamees istus pehmesse tugitooli ning sirutas jalad ette. Peareeder vahetas autojuhiga mõistva pilgu ja see asus sissetungija selja taha. Schiffer otsustas algul rahulikult proovida.

«Noh, räägime siis maha selle tõsise jutu.»

Võõras vaatas vilksamisi selja taga löögivalmis seisvat autojuhti ja küllap ta suure habeme varju peidetud nägu naerataski pisut. Igal juhul muutus ta pilk lõbusaks.

«Ma tahan su'ga kahekesi... Saada see vurle siit minema. Minu vastast löömameest temast ometi ei ole.»

«Ütle välja, mis sul rääkida on,» nõudis Schiffer ja muutus uuesti kannatamatuks. Varsti kontori-aeg käes, aga mina jännaku siin mingisuguse kaabakaga.

«Kuidas tahad,» põristas tundmatu ning jätkas siis

teraselt peareederit silmitsedes. «Kas sa oma isast ise ka midagi tead?»

Peareederi nägu muutus äkki niisama valgeks nagu väikest diivanilauda kattev lina. Talle meenus ema asjade seast leitud koltunud foto. Püha jumal! Muidugi, mees on vana, kuid seesama kasv, needsamad kulmupuhmaste alt vaatavad silmad.

«Jätke meid kahekesi, Anton.»

Imestunud autojuht väljus.

«Sa oled minu poeg,» lausus vanamees aeglaselt ning pühkis käeseljaga üle silmade.

Schifferil oli tunne, nagu oleks ta vannitoas kuuma duši alla sattunud. Kõik ta lootused olid olnud asjatud. Siin seisis mees, kes võis kogu maailmale ütelda: «Schiffer on sohilaps! Tema ema oli minu armuke!» ... Milline skandaal sellest tuleks! Kogu linn lööks kella. Kõige viimane laevapoisski näitaks näpuga: «Näe, kus pootsmani poeg läheb!»

Nagu aimates peareederi mõtteid, jätkas vanamees: «Su ema oli aus naisterahvas ... Meist oleks võinud paar saada, aga ta suri siis, kui sinu ilmale tõi ... Kui sa veel pisike olid, käisin sind salamahti vaatamas ... Su vanaisa oli uhke mees ega sallinud, et üks tõrvaste kätega pootsman tema majas käib. Sellest on nüüd palju aega möödas ... Sinul on omad teed, minul omad ...»

Schiffer nägi, et vanal mehel oli südames enam kui suu jaksas välja ütelda. Muidugi tuli ta raha norima. Mis muud põhjust ta tulekul võibki olla. Aga kus on tõendid, et ta minu isa on?

«See on ju muidugi väga tõsine jutt,» võttis peareeder iroonilise tooni, «aga ... Homme tuleb keegi teine, tunahomme kolmas ja laulavad sama laulu. Väljapressijaid on mitut sorti ...»

Vanamehe sinistes silmades välgatas tuli. Ta tõusis toolilt püsti ning vaatas Schifferile otse silmi.

«Kas sa, poiss, tahad ütelda, et ma ... valetan?»

Peareeder ehmus vastasseisja ähvardavast ilmest. Ta pilk langes vanamehe rusikais kätele. Näis, et need suured töömehekämblad on kõigeks valmis. Schiffer vaatas ukse poole, kuid mitte selleks, et põgeneda. Seda

juttu ei tohtinud keegi pealt kuulata. Siin pidi jätkuma ainuüksi omast mõistusest ja kui vaja, siis ka jõust. Vastasseinas seisis suur klaasustega raamatukapp. Sellest paistis Schifferi peegelpilt. Juudas võtaks! Milliseid tõendeid siis enam vaja on? Tal endal oli ju peaaegu samasugune kõrge kasv, samad lopsakate kulmude alt vaatavad sinised silmad ja isegi ta käed olid pigemini sadamatöölise kui direktori omad. Igaüks, kel silmad peas, võis öelda, et need kaks meest, kes siin teineteise vastas seisid, on isa ja poeg.

«Kuidas teie nimi on?»

«Mina olen Hiiumaalt Suurejausa külast Toomas Murd... Ja Murd peaksid õieti sinagi olema, aga saatus või mis see oli...»

«Võtke istet...» Schiffer ei teadnud, kas ütelda «isa», «härra Murd» või lihtsalt «Toomas». Ükski neist ei tahtnud õieti sobida.

Vana meremees laskuski toolile tagasi, kuid jättis käed põlvedele, nagu oleks ta iga hetk jälle valmis püsti kargama.

Peareeder nägi, et selle mehega pole mängida. Kurat temaga! Kui isa siis isa... Igal juhul tuleb ta jutt lõpuni ära kuulata ning siis asjale lahendus leida.

«Hea küll, ütleme, et oletegi mu isa... Aga miks te siis varem pole mind külastama tulnud ja mis asi teid just täna siia tõi? Kui soovite raha, siis ütelge kui palju, ja võib olla, et saan aidata.»

«Nii näljas ma veel ei ole, et kõhutäit kerjama tulla. Kui mõtlema hakkan, siis olen ehk veel sinulegi võlgu... Aga sa said muidugi läbi...»

Keegi vajutas väljastpoolt lingile ja peareederi lihav teinepool täitis kogu ukseava. Selle pilk langes võõra suurtele poristele saapanärudele ja määritud vaibale.

«On sul aru peas, Frits! Sa ikka vaata, keda sa majja lased! Lapsed jooksid üles ja otse värisevad hirmust, et keegi närakas on saali tunginud.»

Schiffer oli kartnud kõige pahemat, nimelt seda, et naine nende juttu ukse tagant pealt kuulas. Ja see oli teda kõige enam ehmatanud. Ta kogus end aga kohe ning vastas näilise rahulikkusega: «Mul on sellele

mehele siin juba ammusest ajast töötasu maksmata ja selle üle läksime pisut vaidlema. Ütle tüdrukutele, las ootavad veel vähe aega — kohe sõidame.»

Naine jäi rahule ja väljus. Majaperemees aga pühkis laubalt higi. Silmitses siis veel kord seda viina ja tubaka järgi haisevat vanameest, kes siin jultunult ringi vaatas ja habet silitas, nagu tahtes öelda: «Midagi, poiss, — oled end siin päris kenakesti sisse seadnud, aga austa oma isa ja ema, et su käsi ka tulevikus hästi käiks.» Friedrich Schiffer ei saanud neist kummastki lugu pidada. Emast sellepärast, et too laskis end lihtsal meremehel ära võrgutada, isa aga istus siin nagu viimane hulgus, sasis habe, närused riided ja milline hais... Oli vahepeal piipu teinud ning puhus nüüd vägevaid suitsupilvi lae poole. Schiffer otsustas piinliku olukorra võimalikult kiiresti lõpetada.

«Noh, mispärast sa siis tulid, kui raha ei taha?»

«Sa, poiss, kuula hästi, mis ma sulle ütlen!» kõmistas Toomas. «Minu lapselaps ja sinu poolvenna Antsu poeg Peeter Murd annab paari päeva pärast merekooli juures tüürmani-eksami ära, aga kohta pole tal kusagilt võtta. Ma ütlen, et ta sinu juurde tuleks.»

«Kas ta teab?»

«Mis asja?»

«Noh, et olen... talle lell...»

«Milleks talle seda vaja teada?»

Schiffer hingas kergemalt. Selle vanaga saab asju ajada. Ta polegi nii juhm, kui paistab. — Nojah, kust siis minagi oma pea... Peareeder tabas end ebasündsalt mõttelt.

«Ja su pojapoeg ega keegi muu ei saa seda kunagi teada... Kui lubad, siis...»

«Annad Peetrile tüürmani koha?» lõikas vanamees kärmesti vahele.

Peareeder, kuuldes teise sõnades võidurõõmsat alatooni, lõi kõhklema nagu hangeldaja, kes kardab, et kaup liiga odavalt käest ära libiseb.

«Annaksin küll, aga nii lihtsalt seda asja ei saa otsustada. Meil on sellest kevadest saadik säärane moodus, et kõik laevade kaptenid ja tüürimehed maksavad

väikese osa sisse. Mis siis teised ütleksid, kui ma temale teeksin erandi? Nii et väike summa tuleks . . .»

Toomas juba taipas ega lasknud laevaomanikku lõpuni rääkida. «Noh, poiss, kuidas ise tahad. Mina võtan siis juba täna kätte, istun su linnakontori trepile ja pajatan igaühele, kel lusti on kuulata, kuidas me omavahel sugulased oleme.» Vanamees vaikis ja krapsas tikust kustunud piibule tuld. Schifferi alumine lõug oli kuidagi lõdvalt rippu laskunud. Ta silmad polnud enam rahulikud ega enesekindlad. Laevaomanik toetus jõuetult vastu uksepiita. Liigutas kord ka suud, kuid sõnad, enne kui jõudsid väljuda, libisesid sügava neelatusega tagasi.

Nähes, et vastust ei tule, jätkas Toomas: «Kõigepealt lähen ja teen ennast oma lapselastega tuttavaks, kes su naise jutu järgi praegu mu siinolemise pärast hirmu tunnevad.» Ja vana meremees sülgas läbi mustjaspruunide esihammaste pikas kaares põrandale, tõusis ning tahtis väljuda.

Schiffer raputas endast hirmutardumuse. «Oota! Räägime selle asja lõpuni. Millise eksami su pojapoeg annab? Ligi- või kaugesõidu?»

«Eks sa ise küsi, kui kokku saate.»

«Noh . . . Las ta siis tuleb pealegi.»

«Koha annad?» Ja Tooma piibulipsuga suu juurde tõstetud käsi peatus oodates.

«On see ka üks neetud lurjus!» kirus Schiffer mõttes. «Näe, kust mul sugulased välja kukkusid!» Korraga meenus peareederile lekkiv «Hildur». Võib olla, et siin oligi kogu selle asja lahendus.

«Hea küll! Panen ta kasvõi kapteniks.»

«Ei, aitab talle tüürmanist. Laeva juhatajaks las saab nii kümne aasta pärast. Ega's keegi ole kapteniks sündinud,» lõpetas vanamees.

«Aga teie ise?» Schiffer tõmbas taskuraamatu vahelt viiekümnelise.

«Olgu pealegi . . . Aitäh, et poisile koha lubasid.» Toomas astus esikusse, pöördus veel kord ümber ja kõhkles hetke.

Laevaomanik taipas. See hulgus ei teadnud, kas oleks sobinud pojale jumalagajätmiseks kätt pakkuda.

Schiffer surus vastikustunde alla ja patsutas Toomale õlale. «Noh mine! Mine juba ... Või on sul veel midagi südamel?»

«Ei, see oli kõik,» vastas Toomas ja astus esikuuksest välja jumala päikese kätte. Väravast välja jõudnud, tõmbas ta sügavalt hinge ja raputas end nagu hobune pärast tolmus ning kõntsas püherdamist.

Anton pigistas masinast viimase välja, et peareeder ja tütred veel õigeks ajaks linna jõuaksid. Varsaallika ja Iru tee ristil möödus auto kõrge kasvuga vanast mehest, kes lühikeste sammudega linna poole kõmpis.

«Isa, mis see vandersell sust tahtis?» küsis Hildegard ning heitis läbi tagumise akna veel kord pilgu mehele, kes teeäärses poolsulanud lumehanges kummargile oli laskunud ja autorataste alt lennanud poripritsmeid pükstelt maha pühkis.

«Ah see ... Oli üks minu endine laevamees, kes nurisemas käis, et ei olevat õieti palka kätte saanud.»

«Said sa temaga vahekorra selgeks? Või on ta homme hommikul jälle ukse taga,» päris noorem tütar.

«Jah, andsin krooni kakskümmend juurde — rahule jäi ...»

«Sa, paps, oled oma töölistega liiga järeleandlik! Kasvõi seesama hulgus ... Ust oleks pidanud talle näitama,» polnud Astrid isaga rahul.

Peareeder aga oli vait ja mõtles oma mõtteid.

KUUES PEATÜKK

Tänasel päeval polnud Peetri jaoks kogu maailmas musta värvi. Olevik näis niisama hele ja särav nagu muretust sinisest taevast paistev kevadine päike, mis vahet tegemata kõiki oma rõõmsa valgusega üle valas.

Noor tugev mees astus pikkade sammudega Erika tänavat mööda alla Miinisadama poole. Nii õnnelikuna polnud Peeter end kunagi tundnud. Jalad peaaegu ei puudutanudki maad, süda kumera rinnakorvi taga lõi järsult ja jõuliselt. Siiski ... Samasugust füüsiliselt

tajutavat kevadist joobumust tundis ta ka seitsme aasta eest, mil nad Leenaga Kärdlas Võrgusaare teel teineteisele igavest sõprust tõotasid.

Täna täitus see, millest juba aastaid oli unistatud. Ta sai oma esimese diplomi. Ehkki Peeter polnud veel kaugesõidukapten, oli tüürimehe kutse ikkagi samm sinnapoole. Kõik need viimaste kuude ja aastate juhtumid olid noormehe peas praegugi veel niivõrd erutusepärmiga segi, et näisid pigemini unesegase kerge vahukobrutusena kui reaalsetena.

Kui aastat paar tagasi välispassi-aeg täis sai ja ta seda Londoni Eesti saatkonda pikendama läks, polnud tal plaanis veel mitmel-setmel aastal kodumaale tulla. Ent seal vaadati noormehele süngelt otsa, lausuti: «Sõjaväekohustus teil täitmata, — esimese laevaga Eestisse!» Peeter oli õnnetu ja vihane. Oleks jalga lasknud, aga kuhu? Ükski laev ei munsterdaks peale välismaalast, kellel dokumendid aegunud. Raha polnud kaugeltki veel nii palju, et kojumineku ja kooli peale oleks võinud mõtelda. Sõjaväes kulutab needki kokkuhoitud naelad ja siis ole lahke — hakka uuesti otsast, mõtles Peeter ning ta tuju polnud kaugeltki kadestamisväärt. Raha ja veel kord raha! Aga kust seda võtta? Kõik varem tehtud plaanid ja kavatsused kippusid metsa minema. Kuid mõtles, mis ta mõtles — käsk jäi käsuks. Läks siis konsuli juurde ja kaebas, et tal polevat punast pennigi hinge taga. Mille eest Eestisse sõiduks pilet osta? Sellega hoidis ainult nii palju kokku, et Tallinna minev prahilaev ta saatkonna eestkostmisel tasuta üle viis.

Kodumaalt oli Peeter ära olnud neli pikka aastat. Ehkki ta rahakott õhukesevõitu oli, polnud see aeg ometi asjatult maha jooksnud. Pikaks veninud rannakülapoisist sai vahepeal meremees — luuni ja üdini. Peale kutsetöö oskas ta nüüd mitut võõrkeelt. Ja sõpru! Neid leidus tal terve leegion! Skandinaavlasi ja neegreid, inglasi ja indialasi. Peeter oli kogenud, et inimesi ei lähenda teineteisele mitte niipalju ühine keel või nahavärv kui ühine töö ja ühised huvid. Kui palju tublisid seltsimehi viibis laialipillatuna kõigil maailma laevadel, kaidel ning sadamakõrtsides...

Pärast kaheaastast reisi park «Viikingil» sõitis Peeter peamiselt Rootsi ja Taani aurikutel, kus palk märksa parem oli. Kuid laevade ootamisajad tulid sisse ja suurem osa teenistusest voolas ikkagi boardingmasterite ja muude kaldahaide taskutesse. Sellele vaatamata suutis ta aastate jooksul mõne hea valge seljaga viienaelase kõrvale panna, kuid mitmeks koolitalveks poleks nendest kaugeltki piisanud.

Enne mereväkke minekut jõudis Peeter kodusaarelgi ära käia. Ema oli enam kui rõõmus ning võttis teda vastu nagu kadunud ja jälleleitud poega. Ta polevat enam uskunudki, et Peeter veel kord elusalt ja tervelt koju jõuab. Memm on juba kord selline, et võtab kõike liiga südamega ... Noh, vanaisa ... Sellega sai mehejuttu aetud ...

Hilissuvel kutsuti ta sundaega teenima. Peeter sattus laevale, mis peaaegu ümber aasta ahtriotstega kai küljes kinni seisis. Pärast pikki palvekirju staapidesse ja esinemist sajale ülemale õnnestus tal välja kaubelda luba käia päeviti merekoolis ning pidada laeval ainult öised vahid. Ja nii see algas, — valge ja pime aeg — kõik ühte patta. Aga vastu pidas! Vaja oli pidada, sest sellist juhust ei kordu elus teist korda, et kroonu söögil ja seebil saad endale ametit õppida. Mineval kevadel eksam ligisõidu-tüürimehe kutsele ja nüüd siis oli ka kaugesõidu peale ära antud. Kaptenidiplomini jäi tõusta veel üksainus trepiaste.

Mõne kuu eest lasti Peeter mereväest lahti ning siis asus ta jälle oma vana sõbra Pärnpuu Jaani juurde elama. Nagu vanastigi, pidas Jaan talviti Miinisadamas laevavahi ametit ja praegu oli see Vormsi meeste «Hästholm», mille ruhvi nad jagasid.

Juba hakkaski mereväe-arsenali tagant paistma laevade surnuaed. Kalmistuks kutsuti seda sadamanurka sellepärast, et siin mädanesid vanad, kõlbmatud purjekad. Sel kevadel aga näis, et pannakse liikuma iga vähegi aitaja alus. Mõned neist olidki juba talikorterist välja purjetanud. Ega «Hästholmilgi» enam pikka pidu ole ... Ja kui selleks ajaks kohta teada pole, siis kasvõi Jaaniga kampa laevu remontima või uuesti Rotterdami

kaisid lihvima. Vana tuttav amet... Aga tüürimehediplom? Ah, ega's see leiba küsi... Näe, Schifferi «Hildur» ikka veel paljal raal. Oli teine mineval sügisel laualaadungiga vesilasti läinud... Küllap vist ka sõidud sõidetud. Mis Schifferil nüüd enam sihukesest vanast korvist — läheb aurikute peale üle.

Sääraste mõtetega jõudiski Peeter kaid mööda Vormsi meeste «Hästholmi» juurde. Pärnpuu Jaan lonkas just ruhvist välja.

«Noh, Peeter, õnne soovida võib?»

Tulija hüppas pisikese purjeka tekile. «Jah, santsuõnne võid küll soovida, see kulub nüüd ära.»

«Härra tüürman, kui sa ükskord kapteniks saad, kas siis mulle pootsmani-koha annad?» nokkis Jaan.

«Käi sa oma härra tüürmaniga...» käratas Peeter teeseldud pahameelega ja haaras sõbral õlgadest.

«Ilma naljata — sinuga tahaks küll kunagi ühes merd mõõta.»

«Hea küll, Peeter, aga arva nüüd, kes sulle täna külla tuli.»

«Ega ometi Leena?»

«Tola! Tüdrukud nüüd laevale...»

«Mõni merekooli poistest?»

«Ei ole.»

«Rohkem mul tuttavaid pole. Vannun alla. Ütle ise.»

Ent samas väljus ruhviluksest vana Tooma südvester ja selle järel mees ise. «Tere ka, pojapoeg! Kas tüürman valmis?»

«Jah, täna võeti ahjust välja,» vastas Peeter ning kaks mehemürakat, üks kaareks kõlbava tammena veidi allapoole lookas, teine sirge ja tugev nagu mastimänd, raputasid teineteisel kätt. «Kuidas sa, vaar, end ometi vanaema küüsist lahti oskasid rabelda?»

Toomas muheles: «Mis sa pärid, poiss! Sina ei saa nendest abieluinimeste asjadest niikuinii sotti. See on omaette pikem jutt.»

«Lähme ruhvi, vanaisa. Mu kõht on tühi. Küll söögi ajal jutustad.»

Mehed astusid üle kõrge künnise «Hästholmi» pisikesse ruhvi, kus Tooma- ja Peetri-mõõdulised mehed ainult istudes ülakeha sirgeks võisid ajada. Väikesel

söögilaual oli kannikas leiba, suitsutatud havikala ja pudel viina.

«Kas täna siis joome paar lõuatäit Peetri värske diplomi terviseks?» pani Jaan ette ja läks riiulilt klaasi otsima. Ent vana Toomas võttis pudeli ning lõi korgi tugeva kämblalöögiga tagasi.

«Viina võetakse õhtul; nüüd keskpäeva ajal on tarvis asju ajada ja tegusid teha.»

Mehed vaatasid üllatunult Tooma poole.

«Ega sina ometi vahepeal Siimuveski Siimu usku ole läinud?» küsis Peeter tõgamisi. Sai siis aru, et sõbra isa nimetamine polnud ehk just sobiv ning vaatas vilksamisi Jaani poole. See ei teinud kuulmagi.

«Usk on mul ikka endine — kes viina joob, teeb vähem pattu... Aga vaata, Peeter, igal asjal on oma aeg. Te olete veel noored ega tea, kui palju üksainus valel ajal võetud lõuatäis viina võib vahel inimesele kahju teha. Teisest küljest... Mis siin rääkida — ilma selle va hundituliseta oleks elu ka kurvavõitu...»

«Räägi, vanaisa, mis ime sind siiakanti tõi,» oli Peeter huvitatud, sest Toomas polnud enam kui kümme aastat saarte pealt suurele maale saanud.

Vaar naeratas habemesse: «Pole siin imelikku midagi. Va Lahepere Mihklil oli oma «Pääsukese» lendusaatmisega kiire taga, muist purjesid aga veel õmblemata. Kauples siis mind Tallinna-otsaks kaasa, et tehku ma merel seilid valmis. Noh, siin ma nüüd olen. Mõtlesin, et tulen ja vaatan sind.»

«Kuidas memm ja vanaema elavad?»

«Pole neil häda midagi.»

«Su omad jalad?»

«Ole terve küsimast, — küll nad minu ära igavad. Vahel küll ragisevad, aga ometi liiguvad.»

«Kas Mäkisaare Karlal peaks tänavu suvel palju tööd olema?» päris Jaan.

«Jah, päris mitmel mehel kuulukse paadilauad valmis vaadatud... Kes see peale Karla neid ikka painutama hakkab.»

«Siis tasuks suve poole Hiiumaale minna,» rõõmustas Jaan, kes ennegi Karlal abiks oli käinud.

«Ja mind jätad siia pollareid lihvima?» Peetri häälest

kõlas tõesti pisike meelekibeduse-varjund, sest ta oli arvestanud, et teevad niikaua siinsamas Miinisadamas Jaaniga laevatööd, kuni koha saab.

Vana Toomas võttis piibu suust ja kohe oli näha, et ta kavatseb midagi tähtsat ütelda. Ent lausus päris hooletul toonil: «Kui sa, Peeter, tüürmani kohta tahad saada, siis mine praegu kohe Schifferi kontorisse — tal sihukesi mehi vaja.»

Neid vanaisa sõnu kuuldes hüppas pojapoeg püsti ja lõi pea kolksti vastu ruhvilage.

«Mis sa ütlesid, vana?»

«Ütlesin, et Schifferil on tüürimehi tarvis.»

«Kust sa tead? Räägi!»

«Ega mina ka lõppude lõpuks . . .» tõmbus Toomas venitades tagasi. «Tulin Vanasadama schipchandleri juurest läbi — purjeniit lõppes otsa, — seal räägiti.»

«Mis seal kõneldi? Ütle ruttu!» kiirustas Peeter.

«Keegi kipri-moodi mees teadis, et täna hommikul olla peareeder ise sadamas laevu mööda ringi jooksnud, kust võtnud tüürmani, kust kapteni, kust madruse. Oli teine uue auriku ostnud ja juba täna sõitvat meeskond järele. Kuidas tal see asi nii äkisti tuli . . . Või on sel jutul üldse põhja all . . . Aga sihukest asja ma kuulsin. Kui tõsi on, siis peaks mõni koht praegu veel tühi olema.»

«Ah, neil on omad ees,» lõi Peeter käega. «Käisin seal nädala-paari eest — midagi . . . Iga koha järel oma kümme meest sabas.»

«Eks sa ise tea, aga mina sinu asemel võtaksin kätte ja läheksin kuulama.»

«Pagan seda . . .» lõi Peeter kõhklema. Ta teadis vanadest kogemustest liigagi hästi, kuivõrd õnne ja juhuse asi kohasaamine mõnikord oli. Ja mis see siis õige oleks, kord kontoris ära käia.

«Ma lähen!» otsustas Peeter, võttis oma Londonist ostetud sinise mantli ja kaabu ning väljus tekile riietuma. Ruhvis oli selleks liiga kitsas.

«Sa mine otsekursiga Schifferi enda juurde,» õpetas Toomas. «Kirjatoimetajad ja muud kontori sulemehed võib-olla ei teagi sellest.»

«Ikka otse naelapea pihta,» tõendas Jaan takka.

«Kas sa, vanaisa, ootad mind niikaua, kui tagasi tulen?» hüüdis Peeter veel kailt.

«Kuule, mul on linnas üks vana sõber, kellega aastat nelikümmend tagasi ühes laevas seilasime. Ma vist lähen sinna... «Pääsuke» lossib vähemalt homme õhtuni. Sa tule õige hommikul meile ja siis räägid, kuidas läks.»

Suur majamürakas, milles «Ernst Schiffer ja Ko» kontor tervelt kolm korrust enda alla võttis, asetses Karja tänavas. Peetrile tundus, et mida kõrgemale ta mööda laia graniittreppi astus, seda väiksemaks kahanes ta enda mina. Peareederi kabineti suurde ooteruumi jõudnud, tundis ta seletamatut ärevust. Ma pole ju ometi memmepoeg, aga millest siis see kohmetuse- ja abituse-tunne? küsis meremees endalt. Ning Schiffer pole mulle mingi autoriteet, kelle palge ette minnakse kartuse ja värisemisega. Mitme aasta eest, siis kui Eestist ära sõitsin, ei tulnud mul mõttessegi tema ees verest ära minna. Aga nüüd? Pagan teda võtku — teiste vaevast elaja! Kuid siiski on ta oma rahaga nagu mingi jumala asemik maapeal. Tema käes on merede võtmed. Tahab, avab ukse, ei taha — jäädki kaile. Peeter teadis, kui raske on esimest tüürimehe-kohta saada. Sul pole millelegi toetuda. Sa ei saa peareederile ütelda, et küsigu sealt ja sealt, küll nemad ütlevad. Küllap see ja see laevaomanik teab, et olen oskaja meremees, ei ole merel argpüks ega sadamas joodik. Ei üleliia kellavaataja ega seadusetundja. Laeva tüürimehe kohta ei usaldata igaühele. Paari nädala eest oli ta käinud Schifferi kontoris tööd küsimas, tõsi küll, mitte peareederi enda juures. Meeste palkamisega tegelev ametnik vaatas teda nagu imelooma. «Endal alles kool pooleli, ja juba kohta küsimas. Siin on sinutagi mehi küllalt. Head tervist, noormees.»

Peale Peetri ootasid direktori jutule pääsemist veel kaks tüürimehe vormimütsiga meest. Nad sosistasid omavahel. Meremehe teravad kõrvad tabasid üksikuid lausekatkendeid. «Nüüd siis algab üks suurem kohtadelt lendamine... Kellelt sada, kellelt kakssada naela... Ilma sissemaksuta, räägivad, enam ei peeta... Kurat, küll ikka mõtles välja...» Peeter oli ennegi kuulnud,

et mõned laevaomanikud nõuavad tüürimeestelt ja kaptenitelt osa sissemaksmist. Tähendab, ka Schiffer on sellega pihta hakanud. Kui nii, siis ... Kas üldse maksabki ta jutule minna? Aga kord on siia tuldud ... Peetrile meenus sügisõhtu kuus aastat tagasi, mil ta Tallinnast «Wartburgi» reisijana sõitis Rotterdami tööd ja õnne otsima. Tol õhtul oli meremees arvanud, et ta kunagi elus ei tarvitse enam Schifferi kontorist tööd küsima minna. Ent siin ta nüüd oli ... Ootab nagu kerjus armuandi. Loodetavasti Schiffer ei mäleta ... Kohaotsija peas ristlesid mitmesugused oletused.

Kaks tüürimeest olid vahepeal sees ära käinud. Peeter tõusis, et koputada. Kuid äkki avanes kabineti uks ja lävel seisis peareeder ise. Tal oli mantel seljas ja kübar peas, vasakus käes paar rullikeeratud heledaid nahkkindaid. Mehed oleksid uksel peaaegu kokku põrganud. Hiljaks jäin! käis Peetril peast läbi. Ta astus sammu tagasi ja tervitas. Schifferi pilk peatus noormehel, mõõtis Peetrit ülevalt alla ja alt üles, kuni peatus ta valkjatel käharjuustel. Paistis, nagu oleks peareeder millestki ehmatanud ja astus pika sammuga tagurpidi üle ukseläve kabinetti. Peetril käis kuum jutt südame alt läbi. Ära tundis! Meeles pidas mu kuue aasta eest lausutud teravad sõnad ... Aga kust võis erutatud kohaotsija teada, et peareederi patentlukuga kassakapis leidub vanaaegne koltunud foto, kus Friedrich Schifferi ema kõrval seisev noor mees on peaaegu koopia Peetrist endast.

«Te ... soovite ...» lausus peareeder. Ta sõnad olid rasked, takerdusid ja komistasid.

«Jah, kui leiaksite paar minutit,» vastas Peeter lootusrikkalt. Võib-olla ehk siiski ei mäleta!

Nad astusid kabinetti. Schiffer sulges ukse. Laevaomanik ei istunud massiivse kirjutuslaua taha, vaid selle ees asetsevasse tugitooli. Peetrit palus käeviipega vastasseinas olevale nahkpolstriga diivanile platsi võtta. Nii tegi peareeder ainult siis, kui oli sunnitud oma ametiruumis vastu võtma vana head tuttavat. Viisakas mees see Schiffer, mõtles meremees ega teadnud, kust alata.

Peareeder kuivatas taskurätikuga laupa, siis peopesi.

Neelatas paar korda ja küsis rahulikul, sõbralikul häälel:

«Millega võin teile kasulik olla?»

Nüüd oli Peetri käes kord neelata.

«Kuulsin, et teie ühingu laevadel olla vabu kohti. Olen kaugesõidu tüürimees.» Meremehe hääl oli julge ja reibas.

«Kes teile säärast uudist pajatas?» huvitus Schiffer ja vaatas teravalt vastasistujale näkku. Peeter kannatas pilgu välja. Need silmad olid meresinised, peaaegu samasuguse vaatega nagu vanaisalgi. Kohaotsija kohmetus hajus olematuks.

«Sadama kandis teati rääkida,» vastas Peeter ebamääraselt ja arvas nüüd, et sellega rahule jäetakse, aga ta eksis.

«Ma sooviksin teada, kellelt te seda teada saite,» kordas peareeder küsimust, ja siit polnud enam pääsu.

«Kuulsin vanaisa käest. Ta olla seda ühelt teie laeva kaptenilt teada saanud.»

«Nii, nii,» pomises Schiffer. «Kuidas teie nimi on?»

«Peeter Murd.»

«Vanus?»

«Kakskümmend neli.»

«Millistel laevadel olete sõitnud?»

«Üle nelja aasta purjekatel, sellest kaks aastat ookeani-parklaeval madrusena ja pootsmanina, — siis aurikutel. Sõjalaeva-teenistusega kokku umbes kaheksa aastat. Tüürimehena sõitnud veel ei ole.» Raske südamega lausus Peeter viimased sõnad.

«Nii et purjelaeva-töid tunnete... Hm... Tähendab, sadama kandis räägitakse... Need kuuldused on päris õiged. Mul on praegu tõesti paar vaba kohta... Hm... Kas te mu «Hildurit» teate?»

«Tean küll, härra peareeder. Seisab Miinisadamas.»

«Seda parem. Saate sellele kapteni koha.»

Mäletab! Mängib kassi-hiirt ja siis viskab uksest välja, tärkas mõte Peetri peas.

«Ärge naljatage! Ma pole ju veel tüürimehenagi sõitnud.»

«Ei, noormees, ma räägin tõsist juttu. Tublisid purjelaeva-mehi ei ole nüüdsel ajal enam palju. Mineval aas-

tal andsin «Hilduri» oskamatu kapteni kätte, ja mis oli tagajärg? Laev tegi avarii, läks reisil vesilasti, — kogu laadung rikutud. Maksin selle nalja eest enam kooliraha kui kogu laev väärt on. Osanikkude koosolekul tehti mulle ülesandeks leida «Hildurile» noor tubli kapten, kes purjeka-tööde ja juhtimisega kursis on, või laev hoopis seisma jätta. Noh, kuidas on, kas võtate vastu? Muud kohta ma teile kahjuks pakkuda ei saa.»

Asjal näis tõsi taga olevat. Kui õige prooviks! Ega's reisid tegemata küll jääks. Valiks mehed oma meelt-mööda ... Võib olla, et Jaan tuleks pootsmaniks? Nüüd, kevadel teeks laevale remondi ...

«Kuidas siis jääb?» küsis peareeder ja nendes sõnades oli juba pisike kannatamatuse-noot.

Peetri pilk oli julge ja otsustav. «Hea küll! Aga meeskonna valin ise.»

«Endastmõistetavalt! Ainult tüürimehe saate kontori poolt. Tehtud?»

«Nõus!» vastas meremees ja hingas sügavalt.

Peareeder tõusis püsti. Ta huuled olid tugevasti kokku pigistatud. Lopsakate kulmude alt vaatavate meresiniste silmade vaade külm nagu teras. «Nii ... Homme kella üheksa ajal olge siinsamas. Siis lepime üksikasjaliselt kokku prahtimise, remondi ja kõige muu suhtes.»

«Aga palgast ei ole me veel rääkinud,» ütles Peeter teeseldud julgusega.

«Õigus! Annan sada viiskümmend krooni kuus pluss kaks protsenti brutoteenistusest. Rohkem ei maksa praegusel ajal keegi.»

See oli tõesti kuhjaga enam, kui Peeter oli lootnud.

SEITSMES PEATÜKK

Miinisadamasse «Hästholmi» pardale jõudes polnud seal ei vanaisa ega Jaani. Peeter pani tööriided selga ja läks «Hilduri» peale. Purjekas oli vana ja küüru vajunud. Ta pleekinud ja tengadest vööri poole paindunud mastid seisid tekil püsti nagu kolm igavust tundvat

pikakasvulist rauka. Laeva kerelt oli värv suurte latakatena maha langenud, mis tunnistas, et korpuse välisplangutus paiguti mäda oli. Vahimees, noor vistrikulise näoga poiss, pühkis tekki.

«Kuule, jospel, kas su laev palju lekib?» küsis Peeter.

«Mis see sinu asi on!» vastas poiss ja pühkis edasi.

«Ega muud, kui mõtlesin, et võiksid veel teisigi laevu oma hoole alla võtta, — saad enam raha.»

«Kas mõnele on siis vahimeest vaja?» elustus poiss.

«Nojah on, aga ma kardan, et siin on sul nii palju pumpamist, et aega ei jätku.»

«Pole midagi! Hommikul ja õhtul tõmban oma sadakond käetäit ja ongi kõik. Sihukesi laevu võiks kümme tükki võtta.»

«Kas sa mineval suvel «Hilduri» peal seilasid?»

«Ja mis siis?»

«Kuidas ta teil vesilasti läks?»

«Mine sa ta sisse näe, kui laualaadung ruumis on... Äkisti tormiga hakkas tulema nõnda, et kolin taga. Enne ei saanud veest jagu kui Kopenhaageni reidil. Tühjalt aga, näe, siin ta on, ei leki kuigi palju.»

Peeter proovis veel siit ja sealt, aga enam polnud poisilt midagi välja pigistada. Muidugi on laev vana ja mitmest kohast mäda, aga kui korraliku remondi saab, siis ehk seilab veel suve maha, arvas Peeter.

«Kuidas selle teise vahimehe kohaga siis jääb?» küsis vistrikulise näoga poiss, kui Peeter hakkas minekut tegema.

«Tule homme lõuna paiku «Hästholmi» peale, seal räägime. Meie Jaaniga saime parema koha,» vastas Peeter ja hüppas üle reelingu kaile.

Õhtuhämarikus läks ta Leena poole. Kellelegi pidi ju ometi oma suure õnne südamelt rääkima. Soo tänavat mööda linna poole astudes vajus noormees tõsistesse mõtisklustesse.

Jah, pärast seda ammust kevadet, mil nad Leenaga Kärdlas Võrgusaare maanteel teineteisele igavest truudust vandusid ja esmakordselt suudlesid, oli nende vahekord tunduvalt muutunud. Kõik polnud enam kaugeltki nii lihtne kui enne.

Merel veedetud aastate jooksul oli Leena noormehe mälestuses nagu mingiks pühakuks muutunud. Kehata olevusena oli ta oma noorpõlvesõpra pikkadel ookeanireisidel kaasas kandnud. Kõik hea, mis on kaugel, muutub veelgi ilusamaks. Mälestuse kasvatatud muru on tuhatkordsetest mõtetest pügatud, sile ja siidpehme. Nüüd aga, pärast Eestisse tagasitulekut, kohtas ta hoopis uut Leenat. Tüdruk oli naiseks muutunud. Ehkki Peetrist kaks aastat noorem, tundus ta temale vanemana.

Leena enne nii terve jumega, veidi tedretähniline tütarlapsenägu oli nüüd pingutavast lauatagusest tööst kahvatu, läbipaistev, kuid madonnalikult ilus. Ta kael oli õrnajoonelisemaks muutunud. Siiski polnud ta pluusilõikest paistvad rangluud veel oma tütarlapselikku esiletükkivust kaotanud. Leena poisilikku saledusse segunes naiselikke jooni, mida eriti rõhutasid ta imepeenelt voolitud ketradega väikesed jalad. Neid polnud Peeter viie aasta eest üldse märganud. Ainult tüdruku silmad olid täiesti needsamad mis varem. Nagu varem, olid need silmad nüüdki mõnikord lõbusad, mõnikord kurvad, alati aga tulvil põhjatut hellust.

Jah, Peeter käis sageli Leena pool, kuid nende vahekord ei olnud enam endine. Enam ei saanud neiu pilkudest sõnu nagu tookord. Kas olid tundmused sedavõrd tugevad, et sõnadesse ei mahtunud, või nii tühised, et ei väärinudki väljendamist. Küsimiseks ei jätkunud julgust.

Lahus olles oli kõik nii lihtne. Kujutelmades suudles Peeter Leenat, ütles talle kuumi lembesõnu. Aga miks see ilmsi nii võimatu tundub? Küllap nad mõlemad olid pikkade aastate jooksul harjunud teineteise unistustes loodud kujuga, mis ei sarnanenud enam lapsepõlves olnuga ning seisis veelgi kaugemal praegusest tegelikkusest.

Teiste tüdrukutega võis Peeter käituda lihtsalt, loomulikult ja sundimatult. Miks ei suutnud ta Leenaga samuti olla? Selle küsimuse keerukus tegi noormehele tuska.

Ei, siin on ainult üks pääsetee: Leenaga abielluda.

Ühes sellega purustada täiskasvanutele üle kandunud lapsepõlve süütu vahekord, heita jäädavalt üle parda ebaloomulikud unistused ja tõotused ning hakata elama lihtsalt paarisrahva elu.

Kui seda mitte teha, kulgeks säärane ebaloomulik vahekord paratamatult algul pettuse, pärast lootusetu mandumise teed. Ent kas jätkub neil niipalju jõudu, et ühe ropsuga lõhki rebida see nii kaua ajaga kootud värvikas unelmatekangas, milles on süsimusta kurbust, halli üksildust, koiduroosat igatsust, meresinist lootust ja palju, palju erepunast armastust? See kangas on ju hoopis ilusam kui tulevase abielu hall, üksikute heledamate toonidega riie. Aga lõpuks — parem siiski hävitada suur ja ilus, kuid kasutu hoone, et ruumi teha väiksemale ning lihtsamale, milles kõlbab elada. Tähendab, kurss kisub abielusadamasse... Endale on nüüd küll asi selge ja koos klaar, aga kuidas ma kõike seda Leenale seletan?

Sääraste mõtetega jõudis Peeter Kalamaja tänavale. Leena avas ukse. Neiu ilu hämmastas meremeest iga kord ikka uuesti ja uuesti. See oli nagu suure meistri kunstiteos, millest sa alati midagi uut leiad. Ent see kaunidus oli kauge ning väljaspool käeulatust, nagu laemaal.

«Tead, Leena! Tegin täna kaugesõidu-tüürimehe eksami ja sain purjekale kaptenikoha!» hüüdis Peeter.

«Eksami tegid sa muidugi, aga mis kohasse puutub, siis sa luiskad,» naeris Leena.

«Ausõna! Käisin Schifferi juures ja tegin kaubad maha. Homsest päevast olen «Hilduri» kipper.»

«Millise tähe all sina küll sündinud oled, Peeter... Sinul tulevad säärased suured asjad otse käigu pealt. Soovin õnne!» ja Leena ulatas punastades Peetrile käe. «Ka minul on sulle üllatus.»

«Pärast Schifferilt koha saamist ei üllata sa mind enam millegagi. Täna nägin, et imede aeg ei ole maailmas sugugi veel otsa lõppenud.»

«Ära ole nii kindel — vaata, mis mehed mul tagatoas istuvad!» ja Leena avas köögist tuppa viiva ukse.

Pisikeses tagatoas laua ääres istusid Leena onu Otto ja vana Toomaõue Toomas.

«Astu sisse, sul ju siin sugulane!» hüüdis Leena onu. Toomas tunnistas uksel seisvaid noori. Ähvardas sõrmega Peetrit.

«Näe, sinul, kelmil, siinkandis ankrupaik valmis vaadatud!» Siis Otto poole pöördudes: «Need kaks võivad meidki veel sugulasteks teha.» Peeter ja Leena vaatasid teineteisest mööda ja lõid näost õhetama. Värske tüürman istus meeste poolt pakutud toolile, Leena jäi kööki pliidi juurde.

«Noh, Schifferi juures käisid?» küsis Toomas ükskõikselt.

«Andis «Hilduri» peale kapteni koha!» juubeldas Peeter.

«Ja sina võtsid vastu?» Vana meremees polnud imekombel üldse üllatunud, et pojapoeg tööd leidis, vaid imestas, et poiss säärase suure ameti julges vastu võtta.

«Ära karda, vanaisa, küll ma hakkama saan,» trööstis Peeter, ehkki ta ise veel selles kuigi kindel polnud.

«Andis sulle «Hilduri» peale kapteni koha,» lausus Toomas mõtlikult. «Seesama «Hildur», mille kiil aastat kolmkümmend tagasi Heinaste rannas maha pandi. Elatanud loom . . .»

«Eks ta üks vana laev ole . . . Räägivad, et tuulega läheb lekiks. Oli teine mineval sügisel plangulaadungiga vesilasti läinud ja siis merelt Kopenhaageni pukseeritud. Käisin täna vaatamas. Tühjalt ei tule kuigi palju vett sisse,» seletas Peeter.

«Sehantse lekkiva korvi peale pani sind,» ei jäänud Toomas ikka veel rahule. Vaatas siis pojapojale otse silmi: «Kas sa ise tead ka, kuidas siis tunne on, kui laev meres jalgade alt hakkab lagunema? Mina tean. «Hilduri»-sugused on ennegi mehi kaasa võtnud. Vaata, et sa oma ema lastest puha lagedaks ei jäta, — sa oled ju tal ainus, kes veel järel on . . .»

«Ära karda, vanaisa, minusugune mees igab ilmas mitu laeva ära,» naljatas Peeter.

«Peaasi, et sul kuraasi on . . . Plangulaadungis läks vesilasti, aga tühjalt ei leki . . . Tuleb välja, et viga on veeliinis. Pea nüüd meeles, poiss, et enne kui sa seda kohta üles pole leidnud, laevaga merele ei lähe!» Ning vana Toomas lõi oma sõnade kinnituseks raske kämb-

laga vastu lauda. Pudel ja klaasid klirisesid. See viis meeste mõtted mujale.

«Sa jäta oma manitsused ja õpetused, ega su pojapoeg ka enam esimest päeva merd sõida,» katkestas Otto. «Parem joome noore kapteni terviseks!»

«Õnneks olgu!» soovis Toomas ja valas viina.

Leena tõi kausitäie auravaid kartuleid, liha ja leiba. Klaasidel keerati põhjad püsti. Ent see polnud vanadel meremeestel õhtu esimene lõuatäis ega jäänud ka viimaseks. Varsti koosnes kogu nende jutt ainult küsimustest.

«On sul veel meeles, kuidas me Käsmu meeste «Martaga» Biskaias põhja pidime minema?»

«Mäletad, kuidas me Buenos Airesis kapteni ahvi kinni püüdsime ja kõrtsis maha jõime?»

«Ega sa ole unustanud, kuidas me omal ajal Bordeaux's . . .?»

Peeter unustati hoopis ja kaks vana sõpra seilasid jälle oma ammustel faarvatritel ning aastakümnete eest põhja läinud laevadel. Seiklesid sadamakõrtsides.

«See ei ole sul muidugi meelest läinud, kes Friedrich Schiffer on,» küsis äkki Otto ja muigas kavalalt.

«Sina tead?» ehmus Toomas, pilgutas sõbrale silma ja vilksas Peetrit.

«Kes ta siis on?» huvitus noormees.

«On, kes ta on, aga sina mine nüüd omavanuste sekka!» käratas juba vinti jääv Toomas pojapojale ning osutas sõrmega ust. Peeter astuski kööki, kus Leena laua ääres mingit raamatut luges.

«Mida sa loed, Leena?»

«Vaata ise.»

«Byroni luuletused! Ma oskan ka inglise keelt, aga säärased asjad on mulle raskevõitu,» tunnistas Peeter ja istus Leena vastu teisele poole lauda.

«Jah, keel on vanaaegne,» oli tüdruk nõus.

Peeter märkas, et nende jutt kipub jälle ammutuntud radadele. See ei vii ometi vahekorda surnud punktist välja. Meremehel, kel täna oli julgust võtta vastu oma esimene kaptenikoht, jätkus uljust veel teisekski vägiteoks. Ta asetas oma suure kämbla neiu käele.

«Leena!»

Kõnetatu vaatas meest hämmeldunud pilguga.
«Leena, ma ütlen sulle oma soovi vanade hiidlaste kombel:

Kas sa lubad mulle tulla,
mulle tulla, oma olla?
Olla surmatunnini,
kuni eluotsani?»

Nüüd oli see öeldud ning Peetrit valdas tunne, nagu oleks ta, hambad ristis ja silmad kinni, pea ees kuuma vette hüpanud.
Leena pilk langes raamatule, nagu jätkaks ta lugemist. Ta nägu muutus algul punaselaiguliseks, siis aga tuhkhalliks. Esmakordselt märkas Peeter seal närvilisi tõmblusi. Neiu vaatas uuesti üles ja ta pilgus väljendus nüüd sügav hingepiin. Miks? Mis see tähendas?
«Ma ei tule sulle, Peeter,» vastas Leena väga madalal ja tasasel häälel. Langes siis äkki otseti lauale ning puhkes nutma.

KAHEKSAS PEATÜKK

Ehkki laeva remontimine on palju lihtsam töö kui kokkupõimunud inimhingedest õige otsa kätteleidmine, tekivad siingi mõnikord raskused.
Juba üle nädala oli Peeter «Hilduri» täievoliline kapten. Sai kontorist vastava summa laeva remondiks ning käimapanekuks, vanaisa Toomas saatis Hiiumaalt neli madrust ja koka, kes kõik olid lapsest saadik veega kokku kasvanud rannapoisid. Pika rääkimise peale võttis Jaan lõpuks pootsmani-koha vastu. Ta kartis algul, et ei jaksa mehe eest väljas olla. Kuid Peeter oli kindel, et mis pootsmanil vigase jala tõttu nobedusest puudu jääb, teeb ta oma tööoskuse ja lahtise peaga kahekordselt tasa. Ainult tüürimeest polnud veel, — see lubati kontori poolt saata.
Hea tükk tööd oli juba ära tehtud. Pehastunud kliiverpoomi asemele uus pandud, purjed paigatud ja alla löö-

dud, tekid triivitud. Ent seda peamist — nimelt põhjust, miks laev möödunud sügisel tormiga vesilasti läks — polnud nad seni suutnud avastada. Soomes aga ootas metsalast ning Schiffer nõudis laeva talikorterist väljaviimist juba mai esimestel päevadel. Nii et aega oli vaevalt nädal järele jäänud. Peeter oli küll peareederile ette pannud laev enne väljumist dokki tõsta, aga säärastest kuludest oli Schiffer kategooriliselt ära ütelnud. «Mineval sügisel maksin avarii kinni, sel aastal pea laev poole suveni dokis — millal siis teie arvates raha teenitakse?» pahandas peareeder ning lõpetas jutu.

Selleks et korpust katva tõrvakihi alt suuremat auku või täiesti mädanenud kohta leida, oli noor kapten ühes pootsmaniga kogu laeva pealvee-osa teravate pussiotstega mitmel korral läbi täksinud. Avastati küll mõned kahtlase tihedusega planguvahed, paar triivimata põiknaati ja pehastanud pardalaudu, mis ära parandati, kuid see polnud ikkagi see, mida otsiti. Kõik need lekkivad kohad kokku poleks jaksanud läbi lasta nii palju vett, et laeva kaks tublit käsipumpa poleks vastale jõudnud. Isegi siis, kui arvesse võtta purjeka suures laines murdmist ja väänamist, mille tagajärjel lekkimine harilikult suureneb, oli nendest piludest vesilasti minemiseks vähe. Ei, et säärast alust pumpade täie võimsusega töötamise juures veega täita, peab kusagilt vett ruumi otse kallatama. Ja see koht oli vaja üles leida.

Pärast üht järjekordset otsimist ronisid Peeter ja Jaan paadist valltreppi mööda üles tekile, istusid luugi koomingsile ning pühkisid laubalt higi. Ilm oli juba täiesti kevadine, päike võttis värsked pigijutid tekiplankude vahel läikima.

«Tead, Jaan, mina mõtlen, et see suur lekk asub allpool praegust veeliini ja asjatult me otsime seda kõrgemalt,» arvas Peeter.

«Aga miks talle siis praegu vett sisse ei tule?» vaidles pootsman vastu.

«Sadamas tõmbab vesi augule igasugust rämpsu ette ja tühjal laeval on vee surve korpusele väiksem kui täies laadungis alusel,» kaitses kapten oma väidet.

«Aga mineval sügisel pärast avariid tuli «Hildur» ometi purje all Kopenhaagenist Tallinna. Miks ta siis

tühjalt seilates vesilasti ei läinud?» tahtis pootsman teada.

«Noh, ütle sina oma arvamine! Kus see auk siis lõpuks on?» ägestus Peeter.

«Minu mõistus on otsas,» tunnistas Jaan löödult. «Lähme ja laadime laualasti sisse, eks siis näe.»

«Siis on juba hilja,» vastas kapten ning ta laup tõmbus kortsu. Jäi istuma nagu nott, lõug toetunud peopesale. Pootsman läks triivijatele appi.

Jaan sõi kaptenikajutis tüürmani kohal, niikaua kui selle tooli täiteks kontori poolt veel meest ei olnud. Pärast õhtust teejoomist lausus Peeter Jaanile: «Hilduri» mineva-aastane madrus rääkis, et ilusa ilmaga ei lasknud laev isegi laadungis olles kuigi palju vett sisse, aga tormiga tuli täis. Millised pinged tekivad laeva korpuses suure lainetuse tagajärjel? Murdepinged, väändepinged,» püüdis noor laevajuht koolis õpitud teooriat praktikaga siduda. «Tõsi küll, meri võib vanal puupurjekal planguvahed ja põiknaadid mängima panna, aga paljuks siis nendest ikka vett jõuab tulla ... Pooleks pole ju «Hildur» ometi murdunud ... Jääb veel üle purjede kaudu laevakerele edasi antud vantide rebimine ... Tead, mis?» Ja Peetri nägu elavnes. «Schiffer dokki ei anna, aga meie teeme selle asja vanade meremeeste moodi ... Homme hommikul hakkame kiilhaalama. Sellega püüame kaks kala korraga: esiteks näeme laeva allveeosa, teiseks paneme kiilhaalamisel kõrgema parda vandid suure pinge alla — just täpselt nagu merel tormiga. Selge? Vaatame, mis meie vanatüdruk siis ütleb.»

«Ega see teab kui laita nõu olegi, aga niipalju ma sulle ütlen juba praegu, et põhja alt sa küll midagi ei leia,» jonnis pootsman.

Õhtul läks kapten ruhvi ning seletas meestele järgmise päeva töökava ära. Rääkis madrustele, kuidas laev möödunud sügisel vesilasti läks ja et enne reisi minekut on tingimata tarvis lekk üles leida. «Parem sadamas veidi higistada kui et merele minnes hing paelaga kaelas ripub. Eks ole, mehed?» tahtis laevajuht madruste meeleolu üle selgusele jõuda. Tööpäev ei piirdunud kevadisel remondiajal sugugi kaheksa tunniga, kuid ületundide eest ei lubanud kontor maksta.

«Eks kapten ise tea paremini — kui vaja, siis teeme,» vastasid mehed ja nende häältes polnud veel tüdimusenooti. Madruste teotahe oli mitmeti arusaadav, sest eks töötanud nad ju alles esimesi päevi, mil igaüks püüab end paremast küljest näidata. Teiseks polnud neid laevakohti nii lihtne leida ühti, — oli õnnekaup, kui mõnele otsa peale said.

«Nojah, poisid, võtame seda remondi-asja nagu oma tööd, kui pärastpoole vähegi võimalik on, annan vaba aega tagasi,» lõpetas kapten ja läks ruhvist välja.

Enne magamaheitmist tuli Peetrile meelde vana Härmaste Simmu ja selle «rannaseadus». Kas ei hakanud temagi oma meestelt sama kirja panemata seaduse järgi nõudma? «On tööd, teeme — ei ole, puhkame. Teeme nagu oma tööd... Mis meil kellast...» ütles Simmu omal ajal. Ega's temagi end täna õhtul palju teisiti väljendanud. Aga mis sa, hing, teed! Laev on ju ometi vaja reisivalmis seada ja... paistab, nagu oleks elus mingi isevärki seaduspärasus...

Juba kella kuuest äratas pootsman mehed ja töö läks täie raginaga lahti. Jämedad vaierid tõmmati kiilu alt läbi ning kinnitati laeva tekil kaipoolsetele pollaritele. Terastrosside teised otsad viidi ankrutega kaugele sadamasse ja lasti pidaja savipõhja peale alla. Siis haalati purjekas mõned meetrid kai äärest eemale, pingutati vaierid talidega peale ning kinnitati uuesti. Laev oli nüüd kahe diametraalselt vastupidi suunatud tõmbe keskpunktis. Sadamasilla poolt pingutasid teda kinnitusotsad kai suunas, mere poolt tõmbasid ankrutrossid. Peeter sääris paari madrusega kõigi kolme masti klouja piikvallid saalingutest kaile, kus Jaan nad ülejäänud meestega eriti selleks valmistatud pööradele kinnitas. See oli raske ja väsitav töö, kuid Peetri jõud ja energia olid ammutamatud. Orava väledusega, nagu ei kaaluks keha üldse midagi, ronis ta üles masti, ja enne kui teine mees poolde vantigi jõudis, oli ta ploki või haagiga taas all tekil. Noor kapten läks iseseisvast tegevusest otse hasarti ning unustas sagedasti meestele puhkehetki andmata. Madrused väsisid ja istusid luba küsimata suitsu tegema. Siis alles meenus Peetrile, et mitte kõik pole samast puust kui ta ise.

Nii tublid kui «Hilduri» Hiiumaalt saadetud mehed olidki, töötasid nad ikkagi põhimõttel: «Küll peremehel leiba ja jumalal päevi.» Imelik, mõtles Peeter. Üht ja sama tööd teeme, laev pole minu ega nende, vaid hoopis Schifferi oma, aga millest siis see erinev suhtumine asjasse? Ainus vahe seisneb ehk selles, et mina plaanitsen, mida teha, nende käed viivad minu mõtte ellu. Tuleb välja, et see vahe polegi nii väike. Paistab, et inimene on maailma sündinud sellisena, et ta pea ja käed peavad töötama üheskoos nagu puksiir ja praam. Pea plaanitsemine ilma käte täideviiva jõuta on nagu puksiirtrossi katki tõmmanud vedurlaev — lippab tühjalt küll kiirelt edasi, aga kellele sellest kasu on? Ilma juhtiva peata jäänud käed aga ei oska ka midagi peale hakata, täpselt samuti nagu tuule triivida jäänud praam. Kui aga öelda inimesele, et anna mulle ainult oma käed ja mina poogin nendele otsa oma pea, siis ei tunne käte omanikud oma tööst mitte täit rõõmu, nagu «Hilduri» madrused praegu. See tundub kuidagi ebaloomulikuna ja poolikuna, sest kõige tähtsam organ, — pea, on neil tegevusprotsessist välja lülitatud. Täielikult rahuldab inimest ainult ta pea ja käte ühistöö. Suurimat rõõmu aga tunneb see, kelle mõtte elluviimiseks on rakendatud mitte ainult ta enda kaks kätt, vaid lisaks veel kümned teised. Sest üks pea jaksab anda tööd paljudele kätele, kuid pole olemas sellist kätepaari, mis jõuaks järele kasvõi kõige viletsama pea kõige tagasihoidlikumalegi mõttelennule.

Alles päikese loojangul jõuti kõikide ettevalmistustega lõpule, nii et järgmisel hommikul võidi kiilhaalamisega algust teha. Madrused tegid tööd nurisemata. Mis üks või teine südames mõtles, see oli igamehe oma asi. Välispidiselt oli asi korras. Pärast neljateistkümnetunnist tööpäeva olid poisid küll määrdunud ja väsinud, kuid enne magama heitmist kuuldus ruhvist lõbusat juttu ja naerupurskeid. See tähendas, et noorus, tervis ja ärevus eelseisva väljasõidu ootel said tüdimusest võitu. Peetril oli oma tublist ja üksmeelsest meeskonnast hea meel.

«Ega's niisugune ragin igavesti kesta. Paneme laeva käima, saame normaalse merekorra sisse, küll siis võtame hinge tagasi,» lubas Peeter õhtul Jaanile ning mõtles seda tõsiselt.

Pootsman noogutas nõusolevalt pead, kuid ei uskunud. Ta teadis väga hästi, et «enne lõpeb põrgus tuli kui laeval töö», nagu vanad meremehed ütlesid.

Hoolimata pikast ja väsitavast päevast ei maganud kapten kaugeltki hästi. Madrusepõlves sai vaevalt koilaudadele loogu lasta, kui juba raske uni teadvusega minema purjetas. Kuid nüüd, olgugi et külje all oli mitmekordselt kokku pandud tagavara-taaksel ja kehal mõnus pikutada, jätkasid ta mõtted päevast tegevust. Ühekorraga kõikide talidega haalamiseks on mehi vähe. Pingutada tuleb kordamööda, aga see võtaks palju aega. Saaks kusagilt pooleks tunnikski paar-kolmkümmend jumalaviljaga toidetud poissi appi. Teistel purjekatel on ainult vahimehed, nendest ei piisaks. Aga mis siis, kui läheks ja räägiks sõjalaeva madrustega? Küllap nad pudeli viina eest tulevad, ja sellega võidaks terve päeva. Jah, aga kas kogu meie kiilhaalamisest üldse kasu on? Jaan ka arvab, et allvee-osast suurt lekki ei leia. Aga kusagil see viga peab ometi olema! Mispärast siis laev möödunud sügisel vesilasti läks? Miks Schiffer nii kategooriliselt dokkimise vastu on? Ega see palju enam aega võtaks, kui kiilhaalamine... Kasu oleks aga palju suurem. Puhastaks ja triiviks põhja nagu kord ja komme. Kontrolliks roolipolte ning looskiilu. Nõuaks mõni kogenud ja nimega kapten, siis võib-olla võetaks kuuldagi, aga... Kui sügiseks omaga hästi välja tulen — pole viga, — järgmisel aastal juba esitan oma tingimused... «Hildurile» tuleks õieti uued mastidki peale panna. Vanad jätkukohtadest juba nii pehmed, et pista nuga peast saadik sisse. Noh, aga selle suve peavad veel käima.

Nii käis kois pikutav kapten öö jooksul laeva kiilust kuni mastitopini läbi, kohendas siin ja plaanitses seal. Ta ärkas iga veerandtunni tagant ning imestas, et illuminaatorid — pullisilmad ta koi kohal ikka veel mustasid.

Peeter väljus tekile juba enne päikesetõusu. Aprillikuu hommik oli selge ja külm. Laeva taglast kattis valge härmatis. Pilvitul idataeval verev koit aga tõotas anda ilusa kevadpäeva. Vokkmasti all ruhvi kõrval asetseva kambüüsi korstnast väljus suits. Käsu kohaselt pidi

kokal enne meeskonna äratust söök valmis olema. Täpselt kell kuus väljus pootsman.

«Kas hakkame pihta, kapten?» hüüdis ta tervituse asemel.

«Ärata meeskond kohvi jooma, tööks annan ma ise korralduse,» vastas Peeter.

«Selge, kapten!»

Peetril oli võõrastav kuulata säärast ametlikku tooni oma sõbra suust, kuid midagi polnud parata. Sõber on sõber, aga kord on kord.

Miinisadama Läänemuuli ääres seisval mereväe ainsal valvelaeval «Pikker» mängiti äratust. Paljaste ülakehadega, ainult lühikestes ujumispükstes madrused voolasid pikas rivis, ahtriga vastu kaid seisva vesihalli laeva trepilt kaile. Läksid kaldale sooritama hommikust võimlemist. Peetergi oli alles mõne kuu eest samal laeval teeninud ning tundis iga meest. Kapten astus maale ja sammus rivile vastu. Valvelaeva pootsman tundis teda juba kaugelt. Hüüdis: «Noh, Murd, kas vana armastus toob sind vahel sõjasadamasse tagasi?»

«Mul on juba uus kallim — «Hildur» nimi. Ole mees ja tule oma väega mulle pooleks tunniks appi kiilhaalama. Kõik on valmis pandud.»

«Viina ostad?»

«Ostan!»

«Siis — suund vasakule! Marss, marss!» kamandas üleajateenija pootsman ning varsti sooritaski valvelaeva meeskond oma hommikvõimlemist päris ebatavalisel viisil. Nüüd jätkus iga tali peale kümmekond paari käsi ja enam kui poolesaja mehe jõuga haalati «Hildur» ligemale viiskümmend kraadi kai poole kreeni. Vintsisid, mille kallal Jaan eile nii palju vaeva nägi, polnud üldse vaja. Laeva vasak parras tõusis peaaegu kiiluni veest välja.

Pärast «Pikkeri» meeste lahkumist läks Peeter ühes Jaani ja paari madrusega laeva allveeosa seisukorda üle vaatama. Ja ainsa pilguga oli «Hilduri» mõistatus lahendatud. Krootmasti juhverraudade alumiste otstega ühes liinis minev plank oli vantide suure pinge tagajärjel ülespoole paindunud ning seal haigutas musta suuna mitme meetri pikkune lõhe, kuhu sõrmed vahele mahtu-

sid. Nähtavasti olid pardaplanku kaare küljes hoidvad poldid läbi roostetanud või andsid kinnitised nihkuda. Tugevas külgtuules purjetades tekkis vantidele niisama suur või veelgi kõvem pinge kui kiilhaalamisel, planguvahe avanes ja vesi tungis laadruumi. Tühjal laeval asetses lõhe veepinnast liiga kõrgel, et ohtlikuks muutuda ning sadamas oli seda vigastust peaaegu võimatu avastada, sest vantide pinge vähenedes lõhe iseendast sulgus.

«Kas ma ei ütelnud, et altpoolt veeliini sa midagi ei leia?» tuletas Jaan oma paari päeva eest lausutud sõnu meelde.

«Aga õige oli ikkagi minu mõte, et kiilhaalamine paneb vantidele täpselt sama pinge peale, mis tormgi, ja siis peab viga välja paistma,» rõõmustas Peeter.

Laeva põhi, nii palju kui seda veest väljas oli, puhastati, triiviti ning purjekas lasti otseasendisse tagasi. Siis pöörati «Hildur» kai ääres ümber ja kallutati teisele pardale. Paremal poordil vigastusi ei leitud.

Nüüd läks kapten ja tellis Soo tänava sepalt tosina osa raskeid põlvraudasid, mis laeva laadruumis tugevate läbipoltidega kinnitati, alates ülevalt tekipaaridest kuni küljekumeruseni alla. Arvestuste kohaselt andsid need kahetollistest raudlattidest painutatud kinnitised «Hilduri» parrastele nüüd säärase tugevuse, mida ükski torm ei peaks jaksama murda.

Schifferi poolt antud tähtajaks, s. o. viiendaks maiks oli «Hildur» mereklaar ja kapten läks enne reisileminekut kontorisse viimaseid juhtnööre saama.

Peareeder kutsus ta enda juurde. Pani tugitooli istuma. Kõneles vaiksel, õpetlikul toonil.

«Haminast võtate metsalasti ja viite South Shieldsi. Charteri saate alt kontorist. Söelaadung tagasi. Ärge unustage, et laeva teenistus sõltub ennekõike reiside kiirusest merel ja kulude kokkuhoiust sadamates. Laadimislossimistöid püüdke teha, nii palju kui võimalik, oma meeskonnaga ja varustuse peale ärge liiga raisake... Nagu isegi näete, pole purjekas enam suuremat väärt ja sõidab arvatavasti viimast aastat. Milleks säärasele enam uut taglast või tagavarapurjesid? Nagu ma juba alguses toonitasin, meestele ületunde ei maksta. Säärast

luksust võivad lubada ainult aurikud, kus see nagunii ajalepingule võtja kuludesse langeb. Siis veel üks asi... Hm... Teil kui eilsel madrusel on võib-olla raske laevajuhi osasse sisse elada, kuid teadke, et igasugune liberaalitsemine meeskonnaga ei too teile midagi peale kahju ja sekelduste. Nii... Teisest küljest aga peate meestega püüdma olla niivõrd aus, kui kompanii huvid seda vähegi lubavad. Teie tulevik minu laevadel on teie enda kätes. Selge? Kui teil midagi olulist on teatada, siis ütelge.»

Kui Peeter peareederile ette oli kandnud, kuidas ta «Hilduri» vesilasti minemise põhjuse avastas ja likvideeris, tõstis Schiffer veidi oma lopsakaid kulme, vaatas noort kaptenit halvasti varjatud imetlusega ning kordas: «Nii-nii...»

Väljasõit määrati järgmisele hommikule. Teel kontorist Miinisadamasse juurdles Peeter kahe küsimuse kallal. Miks oli Schiffer, teades, et purjekal on suur lekk, keeldunud laeva dokki tõstmast? Miks prahtis peareeder väikese Balti mere metsavedaja, mille merekõlblikkus oli enam kui kahtlane, pikale Inglismaa-reisile, tagasi pealegi söelastis? Võib-olla oli alus suure summa eest kindlustatud? Ei, «Hilduri»-suguse vana korviga ei riskiks enam ükski kindlustusselts. Ehk olgu siis, et iga reisi eest terve laeva hind preemiaks maksta. Muidugi oli «Hildur» kindlustamata. Siin oli midagi, mida Peetri nupp ei võtnud. Ent need kahtlusevarjundid eksisid peagi muude murede hulka.

Kuigi Schifferi käitumine ja teod Peetri mõistusega kaaludes kuidagi loogika raamidesse ei mahtunud, siis vähemalt üks asi oli talle täna õhtul täiesti selge, ja nimelt see, et on tingimata vaja minna Kalamaja tänavale Leenaga hüvasti jätma.

Arvatavasti peaks ta juba töölt tagasi olema tulnud, mõtles noormees kella viie ajal Leena uksele koputades. Nagu harilikult, avas tüdruk ise. Ta silmist säras heameel noormehe tuleku üle. Leena kasuisa oli just vabrikust tulnud ja küüris taburetile asetatud pesukausi kohal harjaga käsi. Vaatas Peetrit üle prillide, muheles: «Me Leenaga arvasime, et oled otsaga juba Lääne Indias, aga näe — kõpsti uksest sees...»

«Enne reisi tuleb laev mereklaariks panna. Eks sa tea isegi, mis see tähendab. Võtsime ööd ja päevad kokku,» seletas Peeter oma kauast äraolekut.

«Sul ju nüüd kapteni mured, mis mina madrus-mees nendest enam aru saan,» lausus onu Otto tõgamisi ja kuivatas käed Leena poolt ulatatud käterätti. «Millal sa siis otsad lahti annad?»

«Väljasõidu määrasin homme hommikuks kella kaheksale,» vastas Peeter ja seda poleks autoriteetsemalt osanud ütelda isegi ookeaniauriku kapten.

Leena oli avanud köögikapi, et sealt midagi võtta, kuid neid meremehe sõnu kuuldes peatus ta käsi poolel teel ning langes siis lõdvalt alla. Kaua seisis ta nõutult ja püüdis meelde tuletada, mida talle nimelt vaja oli. Kumbki meestest aga ei pannud seda tähele.

Leena onu vaatas noormeest tõsisel pilgul. «Kahekümne nelja aastaselt kapteniks saada, see võib pea pööritama panna, aga ära sa tulevikus siiski töörahvast ära unusta. Pea meeles, et ega's laevaomanik ise merele tule — mehi käsutad ju sina. Sa püüa kamandada nii, et sul ka siis veel leiba oleks, kui needsamad madrused ükskord ise laeva omanikuks saavad.»

«Pole viga, küllap ma juba kiriku keset küla ehitan,» vastas Peeter ilma Leena onu sõnade sügavusse tungimata.

«Jätame selle Peetri enda mureks, kuidas ta oma meestega toime tuleb. Istuge nüüd lauda, muidu kartulid jahtuvad ära,» manitses Leena.

Söögi ajal meenus Peetrile ta esimene külaskäik siia enam kui kuus aastat tagasi. Siis oli ta räbalais, näljane ja tööta. Sellest ajast oli muutunud palju. Nüüd on ta purjeka kapten, kes isegi laevaühing «Ernst Schiffer ja Ko» kontorisse minnes ei tarvitse peareederi ukse taga järge oodata, vaid astub sisse nagu omainimene. Ent siin võeti meremees alati lahkesti vastu ja kutsuti nüüdki lauda säärase endastmõistetavusega, nagu oleks ta perekonna liige. Aga miks oli Leena abieluettepanekule ei'ga vastanud? See pole sugugi lihtsam mõistatus kui «Hilduri» remont ja prahtimine. Aga ehk nii ongi parem. Igal juhul on tema, Peeter, oma kohust täitnud nagu džentelmen ja nüüd juba las Leena ise annab mõista, kui

on asja ümber otsustanud. Aga võib-olla on tüdrukul mõni teine? See mõte vajus äkki nagu murdlaine üle Peetri kokku ja mees ei pääsenud kogu õhtu vältel selle võimusest. Nii sõnamurdlik ei või Leena ometi olla! See oleks siis juba ... Sel juhul kaotaks ta naistesse igasuguse usu ... Eluajalgi ei usaldaks enam seelikukandjat! Siis jääks üle ainult meri ... Jah, ainult meri ...

Pärast sööki kutsus Peeter Leena jalutama. Schnelli tiigi kaldad juba rohetasid. Toompeal kõrguvate majade aknaist peegeldus ehakuma. Õhtu oli vaikne ja kevadine. Leena tavaliselt kahvatuvõitu näol oli täna kuidagi ebaühtlane puna, ta silmad läikisid nagu inimesel, kes on palavikus. Mitu korda kohendas ta mantlihõlmu, justkui oleks tal külm.

«Sa, Peeter, kirjuta mulle mõnikord. Ja unusta see üksõhtune jutt ... Oleme nagu ennegi — sõbrad.» Tüdruku hääles oli kartlik alatoon.

«Muidugi kirjutan, aga ...»

Nad käisid kõrvuti, kuid sellegipoolest tundus Peetrile, et nende vahel on New-Foundlandi udud, terve ookean lahendamatuid küsimusi. Et nende mõtted ei käi käsikäes, vaid põgenevad teineteise eest. Vestlus ei saanud tuult tiibade alla, laused jäid lõpetamata ning poolikuiks.

Hüvastijätul küsis Peeter: «Ütle ausalt, Leena, on sul peale minu keegi teine mees ... Kellele sa läheksid?»

«Sa oled rumal, et üldse niimoodi võid küsida,» vastas tütarlaps üllatunult, tõstis siis oma suured vett täis valgunud silmad, nagu tahaks ta veel midagi lisada, kuid pöördus ümber ning jooksis trepist üles.

Lihtsalt pea ei võta, mõtles Peeter aeglasel sammul sadama poole astudes.

ÜHEKSAS PEATÜKK

Kolmekümne neljanda aasta varajasel maihommikul, mil vana küüru vajunud kolmemastine kaljas Miinisadamast välja pukseeriti, Tallinna lahel oma mitmest kohast paigatud seilid juurde võttis ning siksakiliste kurssidega Aegna ja Naissaare vahelt välja loovis,

poleks küll keegi osanud arvata, kui palju õnne mahtus selle ajast ja arust läinud purjelaeva pardale. Jah, nimelt õnne! Selle õilsa tunde peidupaika ja kindlat retsepti pole ükski hingearst veel täpselt kindlaks määranud, kuid antud juhul asus see laialipillatult «Hilduri» kapteni kõigis ihuliikmetes ja koosnes uhkusest talle osutatud usalduse üle, materiaalsest kindlusetundest, loova töö rõõmust, heast tervisest ja ilusast ilmast. Pisikeseks piprateraks selles määratus õnnekarikas oli riisiko, kuid see andis asjale erilise meeli erutava kõrvalmaitse. Kogu möödunu tundus Peetrile nüüd tormihalli päevana, kuid tulevik oma ääretuses sätendas ja virvendas, helkis ja sinetas samuti nagu lõputu kevadine veteväli, mille pinnal sulgkergena näiv laev purjekangaste valendades horisondi taga asetseva sihtsadama poole seilas.

Tallinna lahest väljudes oli noorele, esmakordselt omal käel merd sõitvale laevajuhile iga silmapiiri tagant nähtavale ilmuv tulepoi, iga tooder suureks saavutuseks. Nähes oma arvestuste täpsust, merekaartide vastavust rannajoonega ja laeva kuulekust, hakkas Peetris juuri ajama kapteni enesekindlus, mida igal laevajuhil peab parajal määral olema.

Õhtu eel kerkis mägine Suursaar sinaka pilvena horisondile. Ning kui mõne tunni pärast soomlasest mereloots valltreppi mööda tekile ronis ja Peetrile kätt andes tervitas: *«Hyvää iltaa, herra päällikkö!»*[1] vastas meremees juba otse vana laevajuhi hooletusega: *«Päivää, päivää, luotskapteeni!»*[2]

Sadamasse jõudnud, kauples Peeter laeva laadimise täielikult stividorifirma kätte, jättes meeskonna tööst vabaks. Laev tahtis küll hädasti värvimist, mastid kraapimist ja õlitamist, aga vaja oli lunastada Tallinnas meestele vaba aja suhtes antud lubadus.

«Homme tööd ei ole. Mehed kas magagu või mingu maale,» kuulutas kapten õhtul. «Ainult tüürimees ja kokk, kes Tallinnas ületunde ei teinud, jäävad laevale.»

Mehed vaatasid imestunult üksteisele. Mõned muiga-

---

[1] (Soome k.) Tere õhtust, härra kapten!
[2] (Soome k.) Tervist, tervist, lootskapten!

sid. Nende näod ütlesid: «Eputad mis sa eputad oma aususega, aga küllap mõne aja pärast oled samasugune nahanülgija nagu iga muu kipper — või sõidab «Hilduril» sinu asemel mõni teine.»

Madrustele tegi otse nalja, et kapten neid nii rumalateks pidas, nagu oleksid nad lubadust puhta kullana võtnud. Säärased jutujätkuks antud tõotused kuuluvad kipritel asja juurde, ja et too nüüd kõike täita püüab, näitas lihtsalt noore kapteni lihtsameelsust ja kogenematust.

Nähes meeste peaaegu kaastundlikke naeratusi, küsis kapten veidi solvunult: «Võib olla, et teil on veel muid nõudmisi? Laduge välja!»

Pootsman Pärnpuu Jaan kostis: «Vaata, kapten, see pole korraldus ega midagi ... Kes siis laevatöö ära teeb? Korpus teisel kirju nagu karva ajaval lehmal, mastid talvisest sadamasuitsust mustad, kraapimist ja värvimist enam kui küll, aga sinul muudkui — las magavad või kerivad maale ... Hea seegi, et laadimistööst ära pääsesime. Mina panen ette, et teeme iga päev vähemalt kuus tundi tööd niikaua kui siin sadamas oleme ja iga mees olgu eluga asja juures. Mis te arvate, poisid?»

See oli juba jutt. Meestel tõmbusid näod asjalikeks ja tõsisteks. Laususid:

«Millal me siis väliskere ära värvime, kui mitte siin?»

«Lähme Inglismaale endile häbi tegema või?»

«Ei tea, keda see pintsliliigutamine enne on ära tapnud?»

Peeter tegi ükskõikse näo. «Noh, mis siis, kui niimoodi arvate ... Töö muidugi kukub igalt poolt ise kaela, aga mina mõtlesin, et Tallinnas ära tüdisite. Kiilhaalamine pole lastetöö.»

Need pole mehed, mis vanaisa mulle Hiiumaalt saatis, vaid lausa Lõunamere pärlid, mõtles kapten.

«Laadimine stividori kätte, mehed mööda sadamat looderdama ... Ei, niimoodi pole meil seda kaptenit kauaks. Tuleb uus ja hullem ... Ta ikka vana Toomaõue Tooma pojapoeg, ise alt hakanud — peab aitama ...» arutasid mehed õhtul omavahel.

Ja teisel hommikul läks raginaks. Hommikul vara toodi lauapraamid laeva poordi ja kell kaheksa hüppasid

kõhnad ja tugevad soomlastest laadijad kergelt nagu kassid kailt üle reelingu tekile. Raskete lauakandamitega jooksid nad laadruumides hommikust hilja õhtuni, kuid nagu ei tundnudki väsimust. Laevalt lahkudes oli nende samm niisama kerge kui tulleski.

Meeskond pesi, kraapis, värvis. Vana «Hildur» näis varsti kümmekond aastat nooremana. Madrustele polnud vaja ei valju käsku ega sundimist. Asja juures oldi niihästi käte kui hingega.

Ainult tüürimehega polnud lood kuigi head. Väliselt polnud mehel mingit erilist viga küljes. Aastat viiskümmend vana, pisut väljaveninud kasvuga, juuksed lagipealt tuhakarva, kõrva äärest hallid. Tuuldunud nägu voorlik ja kortsuline. Targa koera pilguga silmad, valmis esimese viipe peale täitma ükskõik millist käsku. Mitte väljanägemises ei seisnud viga, vaid hoopis muus. Nimelt polnud tüürman enne «Hildurit» veel päevagi merel sõitnud, vaid kogu eluaeg Peipsil kursseerinud. Purjelaeva-praktikat oli ta saanud vaid tindipüügipaatidel. Nüüd, vanas eas, tuli tal tuju ka merel õnne katsuda, ja selleks oli ta pärast pikka tuupimist Kuressaare merekooli juures tüürimehe-eksami ära andnud. Ehkki tunnistusel kolmest kõrgemat hinnet polnud, ei keelanud see ometi diplomit saamast ning nüüd tuli Peetril pead murda, mis säärase mehega peale hakata. Hamina reidil ankrut alla andes juhtus omamoodi naljakas lugu.

Mehed olid tüürimehe võhiklikkust ankrupeli suhtes kohe märganud ning rääkisid omavahel kokku, et täidavad ainult ta korraldusi, ükskõik millised need ka ei oleks. Kui pooltekilt hüüti: «Ankur allalaskmiseks klaariks panna!», siis vaatasid madrused nõutult üksteisele otsa ja läksid tüürimehelt küsima, kuidas seda teha. Tüürman kõmpis oma lühikeste asjalikkude sammudega vööri, vaatas peli ja õpetas: «Mis, siin pole suuremat kunsti kedagi — pill tuleb teistpidi käima lasta ja kõik.»

«Aga ankur on ju kraanpalgi küljes kinni,» hädaldasid madrused.

«Ärge kartke midagi, küll ta lahti läheb,» oli mees endas kindel.

«Ankur alla!» hüüti ahtrist. Mehed nagu külmusid igaüks oma kohale.

«Tormased lahti!» kamandas tüürimees.

«Kurat! Pidureid pole olemaski — unustati vist Tallinnast kaasa võtmata!» kirus keegi. «Nüüd ei saagi ankrut alla!»

«Tormased on rikkis! Ankur ei kuku!» hüüdis tüürman ahtrisse.

«Mitä perkele?»[1] kisendas loots.

«Ei kuku!» halises tüürimees.

Peeter jooksis ise vööri. Samal hetkel aga lõi pootsman kraanpalgist riivi lahti ja valmisvaaratud ketti tekilt võrinal kaasa võttes langes raske ankur raginal põhja.

Kapten taipas tüürimehe nõutust näost, milles asi seisis.

«Jah, aeg kevadine, käod kukuvad ... Üks isegi pakil muudkui «kuku!» ja «kuku!»,» sosistas vanemmadrus Pihla Seiu teistele. Sellest momendist jäigi tüürimehele nimeks Kägu, ehkki ta passile oli kirjutatud hoopis Oskar Soom.

Ja Peetri lahendamatutele küsimustele lisandus veel üks: miks oli Schiffer talle määranud säärase tüürimehe?

KÜMNES PEATÜKK

Hamina sadama kail seisis väike kiosk, kust meremehed said osta limonaadi, paberosse, seepi, ajalehti ja muid vajalikke pisiasju. Sellel höövelda mata laudadest kokku löödud putkal polnud õieti millegagi uhkustada. Möödunudaastane rootsipunane värv oli mitmelt poolt maha langenud, uks kääksus vaid ühel hingel ja müügiluuk oleks võinud olla palju vähem luitunud. Ent kõige selle iluvaesuse tasakaalustamiseks vaatas kioski tillukesest akna-avast välja noore müüjatari tumedatest, meretuulest pisut sasitud käharatest ümbritsetud näoke, millest paar elavaid silmi nagu kaks

[1] (Soome k.). Mis, kurat?

pruuni nööpi igale möödujale vastu särasid ja ostma kutsusid.

Ning ühelgi laevamehel, kes neid silmi nägi, polnud enam pilku muu jaoks. Kui meresõitja kioski juurde astus, kinkis tütarlaps talle väikese naeratusekoopia, mis oli aga nii hästi järele tehtud, et tundus originaalsena. Nojah, tutvus oligi tehtud ja kuidas nüüd siis mitte osta. Habemeta poisid küsisid žiletiteri, mittesuitsetajad ostsid paberosse ning ainult hispaania või kreeka keelt oskav madrus võis terve palki soome ajalehti põue toppida. Olles ühe ostja taskust margad välja nõidunud, pööras oravana ilus müüjatar oma ööpimedust meenutava pilgu järgmisele kliendile ning paljastas jällegi täiesti teesklematuna näiva naeratusega oma imepeenelt voolitud, ühtlaselt kumerad ja silmipimestavalt valged hambad.

Kellele oli siis too väike brünett oma originaalnaeratuse kinkinud? Siiamaani veel mitte kellelegi. See väreles ta hinge salajasemas nurgas, tuksus vabadust ihaleva linnu südamena silmis, kippus mõnikord öösiti huultelegi. Siiamaani polnud seda veel keegi endale saanud.

Laadimistöö oli selleks päevaks lõppenud ning Peeter läks ühes Jaaniga maale, et laevatarvete-kaupmehe juures värvi ja muud varustust välja valida. Kioskist möödudes kohtas ta müügiluugist välja kummarduva neiu pilku, mis polnud, ime küll, seekord mitte professionaalselt kutsuv, vaid siiralt imetlev.

Peale ajalehe ei tulnud Peetril midagi mõistlikku meelde. «Palun «Helsinkin Sanomat»,» küsis meremees.

«Kahjuks mul tänast enam pole, peate leppima eilsega,» vabandas müüjatar ning kummardus lehte võtma.

«Ka teie ise pole kaugeltki tänane, kuid mul poleks midagi selle vastu, kui . . .»

Meremehe südant läbis täpselt samasugune hetkeline veresööst nagu siis, kui kord roilraal purje kinni pannes jalgpert pooleks läks ja ta end viimasel hetkel tengvandist kinni haarates päästis.

«Mitte kõik, mis kaupluses leidub, pole ostjate jaoks,» õrritas müüjatar.

«Tühi jutt! Igal asjal on oma kindel hind,» vaidles Peeter vastu.

«Vale! Minu poes nii ei ole! Meil on nii: ostad vähe, maksad palju, ostad palju, maksad vähem, võtad kõik, saad muidu.»

«See kõik on siis... Ühes teiega.»

Müüjatar noogutas.

«Olete siis ise omanik?» küsis meremees.

«Oh, kus siis ise, aga vahel kujutlen nii.»

Järgmisel õhtul jalutasid Peeter ja mustasilmne müüjatar pärast kioski sulgemist linnalähedastel küngastel, kus saarestikumeri oma kaljuskääride ning sinetava vaikse veega otse kutsus unistama ja — unustama. Nad istusid kõrvuti sammaldunud kännule ning vaatasid päikeseloojangut. Peeter oleks niimoodi, tüdruku käsi peos ja põsk põse vastas, kes teab kui kaua loodust nautinud, kui mitte Irma, nii oli müüjatari nimi, poleks pidanud juba kella kümneks kodus olema.

Meremees sai tütarlapselt teada, et kiosk kuuluvat tädile, kelle maalt siia sõitnud õetütar ta olla. Ta isa olla surnud juba ammu ja nüüd, kui ema teisele mehele läinud, ei tahtnud tüdruk võõrasisaga ühe katuse all elada ning jooksnud kodust ära. Algul töötanud ta oma sugulase pesutööstuses, kuid pärastpoole saanud tädi linnavalitsuselt loa sadamas kiosk avada ja nüüd müüvat ta seal juba jääminekust saadik. Hoolimata sellest, et tädi ta päris lahkesti enda juurde võttis, polla ta ema õde kaugeltki mingi ingel. Ei andvat tütarlapsele ühtki penni taskuraha ja nõudvat üldse liiga ranget korda. Kella kümnest õhtul keeratavat kõik maja uksed lukku, pärast seda ei lastavat enam kedagi sisse ega välja. Tädi olla väga jumalakartlik ja õel inimene. Ise ei seltsivat kellegagi, välja arvatud palveõed ja -vennad. Ei lubavat ka Irmal õhtuti tantsimas käia ega muudest lõbustustest osa võtta.

«Ja homme on laupäev! Vildskääril tantsitakse ja seal on ilmatu vägev kiik!»

«Lubaks su tädi meid kasvõi kella kaheteistkümneni niimoodi üheskoos istuda nagu praegu. Kui läheks õige ja küsiks?» pani Peeter ette.

«Kust sa, kulla mees, säärase hullu mõtte peale tulid! Tädi ajab su otsekohe uksest välja. Ta ei salli madruseid silmaotsaski.»

«Aga kui ma oleksin näiteks kapten?»

«Ükskõik, tädi ei või üldse mehi näha. Sellepärast ta vist jäigi vanatüdrukuks.»

«See võib ka hoopis vastupidi olla. Võib-olla vihkab su tädi sellepärast kõiki pükstekandjaid, et need ta omal ajal võtmata jätsid,» arvas Peeter.

«Kes tema noorpõlve-asju nii täpselt teab,» lõi Irma käega. «Aga sina ütle, mis ametimees sa laeval oled, küllap vist ikka juba pootsman, sest sul on ilusad riided seljas, habe ja üldse . . .» Tüdruku pilk libises hellitavalt üle noore meremehe heledate käharjuuste, pruunikspõlenud näo ja tugeva päevitunud kaela.

«Kas see siis nii tähtis on, kes või mis ma olen?» vastas Peeter küsimusele küsimusega.

«Muidugi ei ole,» sosistas tüdruk ja surus end tugevamini mehe vastu.

Nad vaikisid tükk aega. Unine päike vajus rannasaarestiku taha puhkama. Ta magamisaseme ette tõmmati roosakaspunased ehaeesriided.

«Su tädi on usklik . . .» lausus Peeter mõtlikult. «Aga kui ma tema juurde lähen ja ütlen end olevat «Viron pastori», kes on palverännakul Valamo kloostrisse, — kas ta siis ka mind välja ajaks?»

«Muidugi mitte, aga sa pole ju pastori nägu,» kahetses Irma.

«Kas ma siis mitte kuidagi õpetajaks ei sobiks? Vaata mind teraselt.» Ja Peeter tõusis kogu oma pikkuses püsti ning tegi tõsise ja püha näo pähe. Samast päevast, kui ta kapteniks sai, hakkas ta endale noarootsi kipri lõuahabet kasvatama, mis nüüd juba valkjas-kollase pärjana ta näo alumist osa piiras.

«Jumala eest!» imestas tüdruk. «Kui sul oleks veel mahapööratud nurkadega ühekordne kõvakrae kaelas ja kiisulips ees, siis . . . Mansetid . . . Kitsad püksid . . . Meie maakoguduse abiõpetajal olid ka sihukesed naljakad rõivad.»

«Võib-olla ehk saad muretseda?»

«Mida?»

«Noh, ise ütlesid. Krae, kiisulipsu, mansetid... Ja püksid...»

«Ega sa ometi tõega? Aga... nalja saaks! Muud asjad ma näppaksin pesutöökojast, aga — pükse...»

Järgmisel hommikul sai Peeter Irmalt lubatud rõivastusesemed. Päeval ostis meremees endale lisaks veel jalutuskepi, ümmarguse põhjaga kõvakübara — oktoobri, ja triikraua. Mitu tundi tööd oli pükstega enne, kui nende sääred lisaõmblustega küllalt kitsaks said. Kõige viimaks pressiti koivakatete uued õmblused maha ja ilusad viigid sisse.

Kioski sulgemise ajaks oli Peeter riides ja sarnanes nüüd päris kenakesti isa naisevõtmise-aegse mustern noormehega.

Ja tõesti. Peetril olid jalas kitsad, veidi lühikesevõitu püksid ning hiiglapikad teravate ninadega kamassid. Kaelas kandis ta kõrvuni ulatuvat kõvakraed ja vabrikusõlmega kiisulipsu, peas oktoober, käsivarrel kooguga jalutuskepp. Jääb veel rõhutada pintsaku rinnataskust paistvat valget rätikunurka ja lõuga katvat harjast, ning mehest peakski olema umbkaudne ettekujutus. Pastorikandidaadi üldmulje oli hea.

Müüjatari tädil oli linnaservas päris ilus, väikelinna kohta isegi esinduslik villa. Kõrge viilkatus, puunikerdustega karniisid, paljude väikeste ruutudega aknad ja maja ümber suur hulk viljapuid. Ent krunt oli piiratud kõrge raudvarbadest taraga ning sellest pääses läbi ainult massiivse vasklukuga varustatud värava kaudu.

Nad ei lähenenud majale mitte kõrvuti käies, vaid tütarlaps mitu sammu ees ja Peeter jalutuskeppi vibutades ning taeva poole vaadates tükk maad järel. Möödujad vaatasid tagasi, vangutasid uskmatult päid, sosistasid omavahel ja turtsusid naerda. «Igasuguseid veidrikke ka maamunal leidub!»

Irma vajutas värava kõrval leiduvale kellanupule. Peeter jäi aupaklikult kaugemale seisma.

«Vaata, et sa mul vaga ja viisakas oled — piibel ees ja taga, — mõistad?» manitses tüdruk.

Majast väljus korpulentne naisterahvas. Harilikult loob inimese elav fantaasia kuuldu mõjul ajus niihästi ilust kui ka inetusest liialdatud ettekujutuse, kuid Pee-

ter, nähes müüjatari tädi enda ees ihuilmsi, leidis üllatusega, et tüdruk polnud kirjeldanud oma leivaema kuigi tõetruult. Esimene mõte, mis «pühale noormehele» pähe tikkus, oli, et säärase eksemplari pidi vanajumal küll vist oma suurimal hajameelsuse-hetkel olema valmis vorpinud. Umbes viiekümne-aastase tõmmuverelise naise nägu oli lodevate rasvavoltide ebasümmeetriline kaos, millest kaks kurja silma nagu paar hõõguvat söetükki välja vaatasid. Ta ebaloomulikult laiaks vajunud keha oli kaetud mingi musta värvi rõivastusesemega, mis algas ülalt kõrge ja rangelt kõva kaelusega ning lõppes maapinnal, jättes niisiis suurema osa selle eevatütre füüsilisest olemusest vaatleja loova fantaasia hooleks.

Naisterahvas keeras värava lukust lahti, ise altkulmu Peetrit luurates.

«See on mingisugune välismaalane — vist kirikuõpetaja — soovib sinuga rääkida,» sosistas tüdruk tädile ja lippas ise majasse. Naise rasvauppunud pisikesed õelad silmad vaatasid noormeest väga tähelepanelikult ning muutusid äkki vagadusest leebeiks. Peeter, kes poisikesepõlves mõnikord oli käinud Siimuveski Siimu akna taga palvetundi kuulamas, teadis, kuidas pühad õed-vennad omavahel kõnelesid.

«Tere, jumala rahu olgu teiega,» lausus meremees võõrapäraselt hääldatud soome keeli ning kummardas sügavalt. Naine ulatas Peetrile oma ümmarguse pehme käe, mida see suurima austuse täheks huultega puudutas.

«Mina olen kõigevägevama taeva ja maa valitseja tühipaljas sulane Peeter Murd, kes ep ole mitte seda väärt, et oma teetolmuste jalgadega üle teie pühitsetud koja läve astuda,» algas meremees, ise silmadega pilvedesse sihtides.

«Astu sisse, mu poeg! Ka mina ja mu kodakondsed teenime sama Jehoovat,» vastas usklik naine jumalameest majja astumiseks julgustades.

Võõrastetuppa sisenedes võttis Peeter oktoobri peast, pani käed risti ning pomises paar minutit endale midagi habemesse. Istus siis pakutud toolinurgale. Nüüd asetas ta omad suured meremehekämblad kombekohaselt põlvedele. Perenaine ise jäi püsti, nagu iga hetk valmis olles jumalasulast ümmardama.

«Kallis õde issandas,» algas meremees vagadusest väriseval häälel. Praokil oleva söögitoaukse vahelt paistis Irma seelikusiil ja veidi kõrgemalt paar ärevaid silmi. Peeter neelatas korda kaks ja jätkas: «Mina olen sinu vend issandas Eestimaa pinnalt. Seal on jumal minu hoole alla usaldanud suure koguduse ja mind tema üle karjaseks seadnud. Olgugi et pean pühakirjasõna kosutava mahlaga teisi jootma, kisendab mu enda hing kogu aeg nagu hirv elava vee allikate järele. See janu on sundinud mind võtma palveränduri saua ja koti ning tulema siia, Soomemaale. Minu eesmärk on kuulus Valamo klooster, kus ma pühadelt isadelt loodan palju jumala tarkust juurde saada. Rändan jalgsi, sest ka Jeesus ise ei pannud ühtki vaeva paljuks.»

«Taevane issand! Siis peate küll väsinud olema,» hädaldas tädi ning tõstis kokkupandud käed oma enam kui lopsakatele rindadele.

«Ärge muretsege mitte, sest Jehoova ise annab mulle jõudu, tema hoiab mu jalgu komistamast ning tema suure ime läbi on see koorem mulle kebja. Aga mu süda on ühe teise asja pärast haige. Täna, käies sadamas jumala loodud vett ja inimeste kätetööd vaatamas, tuli mulle meelde, et mu reisikotis ep ole mitte pühakirja. Leidsin sealtsamast kaupluse, aga mis ma nägin! Seal müüakse küll ilmalikke ajalehti ja muid ihutarbeid, kuid hingerooga, piiblit, polnud sealt teps mitte saada. Ja kaide peal kuuldus meremeeste roppe laule ning kurja vandumist. Kes peab neid vaeseid põrgupatuseid päästma kui mitte pühakiri? Mitte müüa poes usklikku kirjavara on sama mis uppuja eest päästerõnga peitmine. Seesama pealtnäha väga vaga neitsi, kes seal leti taga seisis, oli nii lahke ning juhatas mind teie kui selle kaupluse omaniku juurde ja nüüd loodan, et mu jutt siin ei jää mitte ainult hüüdjaks hääleks kõrbes.»

Perenaise näol langesid kõik rasvavoldid lõdvalt alla. Ta pilk polnud enam ei kuri ega leebe, vaid ehmunud. Püha mees oli puudutanud ta kõige hellemat kohta — seadnud kahtluse alla ta vagaduse ning soovi pühakirja levitada. Ja kuidas polnud ta ise sellele tulnud?»

«Armas vend issandas! Ma kuulen, et jumal ise on teid oma käskjalaks valinud, et minule mu suurt pattu

meelde tuletada. Aga tõesti, tõesti ma ütlen teile, et juba hommepäev võivad patu käes siplevad meremehed mu kaupluse riiulitelt hingeõnnistust leida.»

«Ma kuulen, õde, et mu sõnad on hea maa peale langenud ja olen kindel, et nad sajakordset seemet kannavad.»

«Irma!» hüüdis majaperenaine ja hetkeks oli ta näolt vagadus nagu pühitud.

Tütarlaps ilmus uksele — naerusui ja õhetav.

«Mine kohe ja tapa kana!» käsutas tädi tüdrukut ning pöördus siis uuesti Peetri poole: «Teie olete mu hinge jumalasõnaga kosutanud ja püha noomimisega noominud. Loodan, et te ei keeldu mu vaeses kojas ihutoidust võtmast.»

«Jah, meie igapäevast leiba anna meile tänapäev,» vastas meremees nõusolevalt.

Perenaine ulatas Peetrile hingekosutuseks piibli ning läks ise kööki õhtusöögi eest hoolitsema. Üksi jäädes laskus meremees lahtilöödud pühakirja kohale kummargile ning ta keha rappus tagasihoitud naerust. Lehvivate tiibadega inglina sisenes juba hämarduvasse elutuppa hetkeks Irma ja sakutas kiitvalt püha mehe juukseid.

Õhtusöök algas perenaise palvega ning lõppes külalise vagade tänusõnadega. Roa võtmise ajal oldi enamasti vait, nagu see usklikkude juures kombeks on.

Pärast lauast tõusmist ütles perenaine: «Kui minu vaene koda teie jaoks mitte liiga patune ei ole, siis jääge ka ööseks minu katuse alla. Teen teile voodi elutuppa ja homme hommikul võite teekonda jätkata sel ajal, kui ise soovite.»

«Õde issandas, püha vaim ise vist juhatas mind siia. («Püha vaim» vaatas teda teisest laua otsast säärase särava pilguga, et vagal mehel pea pööritama kippus.) Ma ei taha teie jumalale meelepärast pakkumist mitte tagasi lükata, aga mu süda sunnib mind veel seesinasel õhtul sadamasse minema, ühele suremas haigele meremehele viimast hingerooga andma. Kuid päike on veerenud, õhtu on kätte jõudnud ja mina ei tea teps mitte, kas mu jalg õigel teel seisab, sest kõik need rajad ja rajakesed, mäed ja mäekünkad siin on mulle võõrad.»

«Irma, pane kohe midagi selga ja juhata õpetajahärra sadamasse. Seal oota nii kaua kioskis, kui jumalasulane laevalt tagasi tuleb, ja siis tood ta ööseks meile.»

Irma ootas tõesti nii kaua kioskis, kui «õpetajahärra» «Hilduril» käis ümber rõivastumas, ning siis läksid nad Vildskäärile jalga keerutama.

Pole midagi ilusamat maailmas kui tantsida hämaral kevadööl pisikesel rannaskääride vahele eksinud kaljusaarel, kus lõõtspilli igatsevad helid jäävad mere kohale rippuma, nii et kostavad veel koduteelgi kõrvus edasi. Kus õhkõrnalt sinavasse linikusse mähitud taevavõlv embab õitsele löönud loodust ning kutsub inimestki elama intensiivsemalt, tormilisemalt.

Peetrile oli täna õhtul kõik nii lihtne. Siin polnud segamas aastatepikkused mälestused, polnud vaja arvestada kunagi antud tõotusega. Tänasel õnnel polnud ei minevikku ega tulevikku. Säärased hetkelised unustused jäävad elulaeva poolt läbisõidetud faarvatrile nagu ereda plingiga tulepoid, mis pilguvad isegi läbi kunagi saabuva vanadusehämaruse ja kutsuvad noorusradadele tagasi.

Hommikuses aovalguses avas Irma kaasa antud võtmega hooviväravа. Võõrastetoas seisis ootav ase.

Selsamal magamisasemel leidis tõusev päike kaks õnneväsimusest puhkavat inimlast. Üks heledapäine ja lühikesejuukseline, teise tumedad käharad olid paisatud üle valge padjakumeruse nagu langev kosk.

ÜHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Hamina saarestikust välja merele jõudes puhus säre nordwest, mis paremal halsil purjetades andis kursi parajasti Tallinna-madala tulelaeva peale pidada. Laadimissadama saeveskite kõrged korstnad vajusid ahtrisse ja metsalastis «Hildur», kõik seilid juures, algas oma navigatsiooni esimest pikemat reisi Inglismaa poole. Rannaalune peen meri ja paras purjetuul pani vee vööri ees päris lustakalt vulisema. Laev tegi head sõitu. Ent skääride varjust välja jõudes, kus laine enam peale hakkas

käima, selgus varsti, et tekklaadungis «Hildur» polnud suurem asi purjekandja. Juba viie-kuuepalline briis vajutas alttuule reelingulati vee alla. Ja mis edasimineja see laev siis enam oli — lapiti ees, tuul puhub üle purjede. Kõige hullem oli muidugi, et nii hakkas tekilast juba reisi alguses vettima. Õige meri oli aga alles ees. Ei siin aidanud muud kui tuli päris ilusa ilmaga topseilid kinni panna ning ainult alumiste purjede varal beidevindi pidada.

Peeter seisis ülal kajutilael ja juhatas purjede vähendamist. Praegusel hetkel ei seganud ta tegevust ükski kõrvaline mõttevarjund. Kõik möödunu oli ühes lähtesadamaga horisondi taha vajunud, tuleviku jaoks polnud ajus ruumi. Jäi üle vaid käegakatsutav olevik, ja sellestki ainult üks mõte: kuidas võimalikult kiiresti sihtsadamasse jõuda. Vanade, eelmiste aastate päevaraamatute järgi kontrollides polnud ta sugugi rohkem metsa tekile laadinud kui «Hildur» ennegi oli võtnud. Aga võib-olla olid plangud nüüd vähema kuivamisega? Igal juhul on tekilast liiga raske...

Kapteni esimesele murele kaasnes peagi teine. Ja nimelt: niipea kui laev ulgumerele jõudis, haigestus tüürimees. Peeter arvas algul, et Soom jäi lihtsalt merehaigeks, sest kõik tundemärgid kõnelesid selle poolt. Haige kaotas isu, oksendas ega tõusnud koist. Ent kui tõbine viimaks ägedaid kõhuvalusid kaebama hakkas, ei osanud kapten enam hullu ega tarka. Oli see Peipsi mees purjelaeva-töödes nii võhik kui ta oli, aga Jaani abiga oleks ta merel vahi ära pidanud. Ka junga langes kambüüsis näost ära ning käis salamahti merejumalale ohvreid viimas, kuid see oli tavaline esimese reisi poisi häda, mis pikapeale iseenesest ära kaob.

Aga merd on ju ometi vaja sõita, kas jäägu või kõik mehed koisse ja ärgu kandku laev ühtki purjekaltsu, otsustas kapten.

Nii hulluks see asi siiski ei läinud, aga risti ja vaeva nägid mehed selle esimese lastiga küll. Kui tuul vähegi valjemaks läks, oli vaja ülemised purjed kinni panna. Kiskus kuuepalliline juba mere karvaseks, siis rehviti. Sealsamas vaikis ära või pööras briisi vedusamaks, käsutati jälle: «Kõik purjed juurde!» Komando ei saanud

ööl ega päeval silma looja lasta, sest iga kord, mil seilidega midagi tehti, oli vaja kogu puuduliku meeskonna täit jõudu. Ka kapten ei saanud endale armu anda, kuna tüürmanist polnud talle asendajat. Kuid mehed ei nurisenud. Tööd tehti veelgi suurema innu ja armastusega kui sadamas. Nad olid lõbusas tujus ning suutsid lugu pidada isegi tavalistest madrustenaljadest. Peeter oli oma meestega enam kui rahul ja tänas mõttes vanaisa, kes talle säärased poisid välja oli valinud.

Alles viiendal reisipäeval, Gotlandi all, sai «Hildur» tasase nordosti, mis puhus tagantpoolt traaversit ning laev, iga viimane kui topseil ja vahetaakpuri juures, võttis laisalt lengerdades kursi Bornholmi peale. Ilusa ilma tõttu võis vabavaht täna tervelt neli tundi järgemööda puhata. Junga oli kambüüsis jälle reipas meeleolus.

Lõuna paiku jättis kapten kursipidamise pootsmani hooleks ning laskus ise alla tüürimehe kajutisse, et haige seisukorda järele vaadata. Soom oli kois istuma tõusnud. Haige nägu oli nädalasest paastumisest kahvaturohekas ja imekitsaks muutunud. Hoolimata ümber põlvede mähitud paksust tekist lõdises tüürimees külma pärast. Ajamata, hallinev habemetüügas ulatus tal meelekohtadelt alla kuni teravalt väljajoonistatud kõrisõlmeni, mis kõhnunud kaelal näis ebaloomulikult suurena, — ka tõbise silmad olid näo tasapinnast tublisti esile tõusnud. Hämaras kajutis näis haige istuva kooljana.

«Kuidas on, Soom, kas tervis paraneb?» küsis Peeter.

«Küllap läheb üle, kapten, aga praegu on küll veel kehvavõitu,» vastas tüürimees läbi hammaste.

«Mis te ise arvate, kas see on merehaigus või midagi muud?»

«Ei tea, kapten. Peipsil mul ka hakkas mõnikord paha, kui kõva tuul oli, aga säärast põrgupiina pole olnud. Eile, kui laev tugevasti õõtsus, oli tunne, nagu soriks keegi tuliste tangidega mu kõhus.»

«Lähen Helsingöri reidilt läbi ja saadan teid haiglasse,» otsustas Peeter ning tahtis juba väljuda, kui tüürimehe värisev hääl teda peatas.

«Kapten!»

«Mis on?»

«Ärge saatke mind laevalt ära!» See oli hirmunud inimese südamest tulnud palve.

«Te ju surete. Veel teine nädal söömata ja oletegi valmis,» põhjendas Peeter oma otsust.

«Teate mis, kapten? See on siiski ainult merehaigus. Küll ma harjun ära. Täna ongi pisut kergem, ja ma nagu tahaks juba süüa.»

Peeter mõtles hetke. «Siiski, Soom, arvan, et teile endalegi on parem, kui haiglas veidi kosute ja siis sõidate Eestisse oma Peipsile tagasi. Teie aastates ei harjuta merega enam nii kergesti ja ... purjelaeva-tööd te ka ei tunne.»

Tõbine vajus kössi. Hallisegased juuksekahlud langesid üle ta kalbe ja voorliku vanamehe lauba. Pisikesest illuminaatorist langevas valguses tungisid haige kondised põsesarnad teravalt esile. «Kapten, mul on Tartus kuus last ... Naisest enam töötegijat pole. Peipsil on palgad päris narrid — nälgisime ... Sõiduaega on kõigest mõni kuu aastas, siis ela ja ole, kuidas ise oskad. Missugust vaeva ma pidin nägema, et Kuressaares tüürimeheeksami ära sain anda ja siis ... Üle poole aasta käisin reederite vahet. Palusin neid põlvili maas, aga kusagil ei tahetud võtta nii vana meest, kes enne pole merd sõitnud. Ka Schiffer ütles algul ära, aga nüüd, kevadel, saatis sõna, et tulgu «Hildurile». Kui teie mu nüüd ära saadate, siis ...» vana mehe õlad vappusid nuukseist.

Peeter, kes siiamaani oli varjatud südamesopis jaganud meeste pilkavat ja lõõpivat suhtumist tüürimehesse, taipas, et sellest olukorrast peegeldub häda kõiges oma alastuses. Ei, siin oli vaja aidata. Teha kõik, mis teha annab, aga ...

Haige, nähes kapteni kahevahel-olekut, hakkas lootma.

«Sadamas olen väljas ööd ja päevad, kui vaja ... Küll ma püüan õppida ... Ärge ainult mind ära saatke! Teie olete veel noor, võib-olla on hädad ja mured teist siiamaani mööda läinud, aga hoidku jumal teid oma laste nälgimist nägemast ... See on hirmus ...»

Peeter teadis, mis on nälg ... Teadis, mis tähendab tööta olla ... «Aga reis võib kesta terve kuu, kas peate

vastu?» kahtles kapten. Talle ei tulnud enam pähegi endalt küsida, kas ta ise ilma tüürimeheta merel vastu peab.

«Pole viga, küllap ma sadamas kosun,» lausus Peipsi mees lootusrikkalt.

Peeter hingas sügavalt. «Hea küll, Soom, sõitke «Hilduril» nii kaua, kui teil endal isu otsa saab, mina teid ära ei saada ega paha sõna kontoris ka ei ütle.»

«Jumal õnnistagu teid,» sosistas haige ja ta suur kõrisõlm liikus üles-alla.

Kapten väljus tüürimehe kajutist ja läks salongi, kus junga oli kartulikausi ja keedetud sealiha lauale valmis pannud. Noh, mis siis ikka, kui pole tüürimeest, sõidame ilma ... Tuleb hakata Jaani välja õpetama, mõtles Peeter ja tundis isegi heameelt oma otsuse üle.

Kui junga lauda käis koristamas, sai ta kaptenilt korralduse igal söögiajal viia ka tüürimehe kajutisse oma toiduports.

«Ta ei võta ju midagi,» protesteeris poiss.

«Kas võtab või ei, see pole teie mure, — mees ju ometi söögiraha maksab — selge?»

«Selge,» pomises junga ning väljus sissepoole nina nuusates kaptenikajutist tekile.

«Hildur» oli kaheksamehe laev. Laevapere moodustasid kapten, tüürimees, pootsman, kaks vanemmadrust, kaks nooremmadrust ja junga, kes ühtlasi ka koka kohuseid täitis. Tüürpoordi-vahti kuulusid tüürimees, madrused Sepli Valter ja Mänsi Alvi, kuna pakpoordi-vahis oli kapten ühes Pihla Seiu ja Ahvena Elmariga. Vahid vahetusid iga nelja tunni tagant, välja arvatud õhtused kahetunnised koeravahid neljast kuueni ja kuuest kaheksani. Pootsman ja junga olid päevamehed. Nii oli ametlik tööjaotus. Kuid tüürimehe haiguse tõttu pidi kapten ise peaaegu kogu aeg väljas olema, ainult väga ilusa ilmaga usaldas Jaani enda eest kajutilaele ning läks pooleks tunniks tukkuma.

Madrused ei sõitnud laeval esimest päeva ning aimasid päris õigesti, et tüürimehe tõbi polnud muu kui seesama vana tuttav merehaigus, mille küüsist ainult mõni üksik sügavatel vetel seilaja pääseb. Nagu igal teiselgi haigusel, ei avaldu selle sümptoomid igal inimesel ühte-

moodi. Vanad meremehed teavad, et umbes üheksakümmend viis jungat sajast põevad selle vastiku haiguse läbi. Mõned tunnevad end lihtsalt pahasti, pea valutab ja söögiisu puudub. Teised vahetevahel isegi oksendavad, kuid teevad oma tööd edasi. Kolmandad jätavad kõik sinnapaika, kukuvad koisse ja lamavad mitu päeva nagu poolsurnud. Enamik paraneb, kuid umbes viis protsenti kõikidest merehaigetest ei harju laeva õõtsumisega üldse, vaid haigestuvad iga kord, kui laev vähegi lengerdama hakkab, uuesti. See viimane ongi merehaiguse kõige raskem moodus ja võib pika reisi puhul isegi surmaga lõppeda.

Ilm oli selge. Tasane briis lükkas tagant. «Hilduri» ahter tõusis aeglaselt laisalt veereva lauge ummika harjale ja vajus taas laineorgu. Silmapiiril merre vajuva kevadpäikese viimased vett riivavad kiired ütlesid üksikule purjekale head ööd ning kadusid märja merehorisondi sülle. Järele jäi vaid ülespoole hajuv punane ehakuma. Õhk oli karge ja mõnus hingata.

Pooltekil rooli taga seisis Pihla Seiu. Ratas ei teinud täna kätele liiga ja kompassi kursijoon püsis paigal nagu naelaga löödud. Krootpurje tõrvatud liiga alt paistis Bornholmi idakalda mägine rannajoon. Ehakuma sätendas kõrgel kaldal asetsevate majade akendel. Kapten ja pootsman istusid pesaanpoomil ning ajasid millegi üle tõsist juttu. Seiu paarimees Ahvena Elmar oli üles vokkvanti roninud ning sidus päeval katkenud vääblingut uuesti kinni. Purjevallid ja plokid kõnelesid omavahel tasase naginaga, õhtune tuuleõhk sosistas vantides ning ahtrist jooksev aeglane lainehari hellitas vaikse kohinaga laeva tõrvatud parrast. Kogu loodus oli täna sõbralik ja leppiv.

Loodus looduseks, aga roolimees Pihla Seiul oli igav. Ta keeras aeg-ajalt ratast, haigutas ja ootas vahetust. Tüürimehekajuti illuminaatori serv oli vähe irvakil. Läbi ümmarguse ava paistis pisike laud ja sellel kartulitaldrik. Tähendab, et täna sööb ... Noh, kui sul sellise ilmaga ka kõht midagi vastu ei võtaks, siis läheksid sa varsti ise kaladele toiduks, arvas Seiu.

Paljasjalgne junga tuli joostes üle tekilaadungi vöörist ahtrisse. Jospli keskkoht oli tuuliste ilmadega pee-

neks jäänud. Ta püksivärvel oli kortsus ja rihmaga nii kokku tõmmatud nagu tubakakoti suu.

«Kuhu sa, junga, nüüd tormad?» küsis Seiu ja kergitas paremа käega ratast pidades vasakuga pükse. Seiu keskkoht näis normaalsena, püksikergitamine oli tal harjumuseks saanud nagu mõnel teisel sõrmedega läbi juuste kahlamine, ühelt jalalt teisele tammumine või kõrvataguse kraapimine.

«Mul jäi vana kajut hommikul kraamimata, lähen nüüd, tõmban lapiga üle, et ütlemist poleks,» seletas poiss ja tahtis trepist alla joosta. Aga Seiul oli igav. Tal oli tingimata vaja kellegagi rääkida.

«Kuuled sa, junga, ma olen mitu korda tahtnud sulle midagi ütelda, aga pole su'ga nelja silma all kokku juhtunud... Tead ise, missugused need Valter, Alvi ja Elmar on, muudkui ih-hah-haa! Et junga on soss ja plass, söödab kalu ja toob va Neptunile ohvriandi. Aga et keegi head nõu annaks...»

«Mihukest nõu?» muutus junga uudishimulikuks.

«Noh, ikka seda, kuidas merehaigusest lahti saab.»

«Räägi siis ära,» palus poiss.

«Aga et sa mul edasi ei lobise!»

«Miks ma seda salajas pean hoidma?»

«Küll sa oled rumal! Saad ükskord vanemaks, siis võid noorematele pudeli viina eest ära ütelda... Mõistad?»

«Kas sa siis minu käest ka viina tahad?»

«Taga targemaks! Muidu ütlen või? Tohter võtab ka jutulkäija käest. Sina saad haigusest lahti, aga mis saan mina? Pead mind lolliks või? Inglismaal olgu esimeses kõrtsis pudel laual.»

«Eks ma siis pea ostma,» oli poiss nõus.

«Mehesõna! Vaata, et sa mul...» ähvardas Seiu ja jätkas: «Kui sa merehaigust tahad ära hoida, siis võta ankrulaaba pealt sinist merepõhjasavi ja söö seda paar head suutäit...»

Seiu nägi, kuidas tüürimehekajuti pullisilm, mis oli roolirattast vaevalt meetri kaugusel, tasapisi lahti lükati. «Kui aga tõbi juba kõvasti kallal on, siis temast nii lihtsalt lahti ei saa...» Seiu tegi pausi, et asi põnevam oleks. Roolimees nägi tüürimehe kajutis, otse illuminaatori ava kohal, Soomi juuste ja habemekarvade seest

paistvat kõrvalesta. «Siis tuleb teha, tead kuidas? Võta jupp head purjeniiti ja seo sinna otsa hästi rasvane pekitükk. Siis pista see pekitükk suhu ja neela tervelt alla . . .»

«Aga niit?» üllatus junga.

«Sa, poiss, kuula enne ja siis küsi! Pekitüki neelad küll alla, aga niidi otsa pead peos. Siis tõmbad tagasi ja neelad uuesti . . . Sedaviisi kordad niikaua, kui paha merehaiguse-tunne ära kaob.»

Junga, kes oli Seiu juttu kõige suurema tähelepanuga kuulanud, tegi äkki säärase grimassi, nagu tahaks ta praegu Neptunile ohvrit tuua.

«Jube!» sülitas junga. «Tõsi kah?»

«Sa küsid, kas on tõsi! Igasugune arstimine on üks hirmus asi. Jumal hoidku, kui sa peaksid tohtrite küüsi sattuma — need teevad veelgi hullemaid asju . . .»

Õhtuses koeravahis, kui Mäns Alvi signaallaternat vokkvantidele asetas, nägi ta, kuidas junga suurankru laaba pealt savi pihku kraapis ja tasku pistis.

Natuke aega hiljem tuli pootsman ahtrist, läks oma kamorkasse ning astus sealt kohe välja, purjeniidi viht käes.

«Mis õmblustööd sul veel nii hilja seal ahtris on?» küsis Ahvena Elmar.

«Tea, tüürimees täna vähe tervem, käskis tuua . . . Ma küsisin, mis numbri nõela tal vaja on, kas liiga oma või — vastas, et too ainult niiti . . .» Ja pootsman läks longates ahtri poole.

Seiu silmad tedretähnilises näos muutusid suurteks ja ümmargusteks nagu Inglise viiešillingised rahad. Talle meenus tüürimehe kajuti avatud illuminaator ja karvadest ümbritsetud kõrvalest . . .

Tõsiasi oli, et junga sai abi ja ostis selle tänuks Seiule South Shieldsis pudeli jamaika rummi. Tüürimees aga jäi ikka jälle haigeks, niipea kui «Hilduri» mastid taevale siksakke hakkasid joonistama.

«Kägu on üldse üks petis lind — tahtis mu tarkuse pullisilma kaudu ära varastada, aga ei läinud läbi . . . Asjal peab ka õpetaja õnnistus kaasas olema,» seletas Seiu asja omal kombel.

Kaptenini ja pootsmanini poiste naljad ei ulatunud. Nad panid küll tähele, et madruste seas valitseb ebaharilikult lõbus meeleolu, kuid kirjutasid selle ilusa ilma ja meeste korraliku puhkuse arvele. Ja lõpuks oli neil tõsisematki teha kui poiste ülemeelikutest tempudest osa võtta. Eks olid needki omal ajal läbi tehtud.

Samal õhtuse koeravahi ajal, kui Seiu roolis oli ja suure saladuskatte all jungale oma tarkuse-varasalve kaane avas, istus kapten, nagu öeldud, pootsmaniga pesaanpoomil ja nad arutasid hoopis erinevat probleemi. Peeter jutustas Jaanile tüürmani loo ja mõlemale oli selge, et säärasest mehest merel vahipidajat ei saa. Ka oldi ühel nõul selles, et pole inimlik vanameest maha maksta.

«Küllap niisuguste piinade arvel rahateenimine on talle endale sada korda raskem kui minul üksi vahipidamine,» arvas Peeter.

Jaan noogutas mõtlikult. «Aga nalja pole ka midagi, ega's sinagi rauast ole... Iga inimese jõul on omad piirid.»

«Just selle kallal mu pea praegu töötabki,» vastas Peeter ja vaatas Jaanile tõsiselt otsa. «Kuule, vana sõber, kooliharidust sul palju pole, aga igasugu arvestused, küll paberil, küll peast, on su käes lahti. Sa õpi õige see laevadele teeandmise kord ja kursipanemine selgeks, hakkad tüürimehe vahti pidama.»

«Kui aga õpetada viitsid,» oli pootsman nõus. «Tõtt ütelda, ma oleksin juba isegi sellest juttu teinud, aga kartsin, et ütled: alles ma tegin su'st, lombakust, pootsmani, nüüd juba tüürimeheks tahtma.»

«Sa, Jaan, ära aja rumalat juttu! Kui meil kunagi peaks tulema arvete klaarimine, siis jääksin mina sulle küll niipalju võlgu, et kogu eluaeg ei jaksaks kinni maksta. Aga see on jutt omaette... Tüürimehe-teadmised õpid ära ja kui siis tahtmist on, võid sügisel Veeteede Talituse juures kiprieksamigi ära anda. Saad vanas eas veel halulaevale palkkapteni koha.»

«Muidugi, sul kohe aed valmis, aga vasikas veel sündimata,» naeris pootsman. Siis tõsisemalt: «Ega amet leiba ei küsi.»

Kapten laskus alla kajutisse ja väljus sealt väikseformaadilise raamatuga käes, mille kaanele oli kirjutatud: «Laevade kokkupõrke vältimise reeglid merel.»

Jaan teadis ennegi, et laeva parema parda latern on roheline ja vasaku oma punane. Ka polnud meremehele uudiseks see, milliseid signaale antakse udupasunaga paksu ilma korral. Kui aga järg tuli teeandmise korra kätte, siis tõmbus pootsmani lai otsaesine kuni paljaksmineva lagipeani kipra.

«Pea meeles, Jaan, parem hals beidevind seilaval purjekal on «härra hals», kõik teised laevad peavad talle teed andma. Lased sa aga hea minekuga laevaga tagatuules, siis ära eessõitjatele ahtrist sisse jookse, kui pärast kohtusse ei taha minna. Kui kaks purjekat samal halsil seilavad, siis annab teed see, mis pealpool tuult juhtub olema,» õpetas Peeter.

«Nojah, seililaevadega on see niimoodi... Hea küll... Aga kui korstnaga laev ja purjedega alus vastamisi juhtuvad, siis peab iga aurik purjeka teelt ära minema — eks ole?» tõi ka pootsman oma teadmised lagedale.

«Üldreeglina jah,» oli kapten nõus. «On ka erandjuhtumeid. Näiteks kui purjekal on kiirus suurem ja ta tahab aurulaevast mööda minna, siis olgu lahke ja otsigu ise tee, kust läbi saab.»

«Vaata kus nõks,» imestas pootsman. Taipas aga siis kohe. «No muidugi, kus siis see saab eest minna, kellel vaarti vähem on.»

Sellest õhtust alates ei saanud Jaan enam õiget otsa kätte, on ta laeva pootsman või koolipoiss. Peale kokkupõrke vältimise reeglite tuli tal veel kursipanemist, lippudega signaliseerimist, morset, tuleraamatuid, merekaarte ja logiõiendeid õppida. Oli asju, millele pootsman algul alla vandus, ja vähe puudus, et oleks hoopis käega löönud. Külakoolis laotud vundament polnud küllalt kõva ja seegi aastate jooksul murenenud. Kuid Peeter oli kannatlik õpetaja ning oskas Jaanile ikka lõpuks asja nii lihtsaks teha, et õpilane oli sunnitud tun-

nistama: «Ja sihukesest prosta värgist ma ei saanud aru!»

Pootsmani teadmised kasvasid tund-tunnilt ja päev-päevalt. Õnn oli, et Põhjameri ei pööranud seekord oma karvast külge väljapoole ning väike laualastis purjekas loksus vaht vahilt Inglise idarannale lähemale. Jaan pidas juba tüürimehe päevased vahikorrad, kuid öösel oli Peeter ise väljas. Soom aga magas või istus kois ja ootas sadamat. Vahel sõi suutäie, sealsamas pani kiiresti käe suu ette ning ta suur kõrisõlm liikus hooga ülespoole. Tüürimehe kajutist ämbri väljaviimine, üle parda tühjendamine ja pesemine oli junga töö. Algul tegi ta seda kaaskannataja heaks päris kuulekalt, kuid pärast-poole, kui oli oma tõvest jagu saanud, pani käed püksitasku, sülitas pika joa läbi esihammaste ning kirus: «Memmepoeg sehane! Sai omal ajal ka merehaige oldud, aga kes minu otsa alt kogu aeg ära talus.»

Sõnaga: nii ebaharilik ja omamoodi kui olukord «Hilduril» oligi, harjuti lõpuks kõigega ning elu veeres rööbastesse. Kapten leppis mõttega, et tal pole tüürimeest, Jaan tuupis ööd ja päevad, et pootsmani palga eest Käo kohuseid täita, madrused töötasid kella vaatamata täpselt nii palju kui vaja ning junga pidi peale oma põhiülesannete kolm korda päevas tüürimehele süüa kajutisse viima ja ämbrit tühjendamas käima.

Peeter sai kõigi meestega hästi läbi. Eriti Jaaniga, kes talle iga päev lähedasemaks muutus. Kõik nad mitte ainult et täitsid oma kohustusi, vaid püüdsid noort laevajuhti ka igal pool abistada.

Teiseks-kolmandaks oli hea, et laeva lekkimine polnud kuigi suur. Iga vahi lõpul lõgistasid mehed minutit viisteist pumba handlite kallal ja juba tuligi torust ainult valget vahtu. «Pumbad on lentsid!» hüüdsid poisid pooltekil seisvale kaptenile, minnes ise ruhvi suitsu tegema.

Ja mai lõpu poole, pärast kahenädalast merereisi, jõudiski «Hildur» Tyne jõe suudmesse, kus inglise loots valltreppi mööda üles tekile ronis.

Õhtul pärast sildumist teatas maakler, et sadamas olla tööliste streik ning soovitas lossimist alustada oma meeskonnaga. Laevakontorist oli kaptenile kaks kirja. Peeter avas esimese.

P/l «Hilduri» kapten härra Murd.

Sain Haminast Teie juhtimise all oleva purjeka sadama-arved ja leidsin üllatusega, et laeva oma komando laadimistöödest üldse osa ei võtnud. Selle tõttu tõusid stividorikulud muidugi lubamatult suureks. Ma saan aru, et laevalgi võis leiduda edasilükkamatutena näivaid korrashoiutöid, kuid neid võite teha Inglismaa sadamates, kus meeskonna osavõtt laadimis-lossimistöödest sealsete rumalate ametiühingu-määruste tõttu pole lubatud.

Palun Teid tulevikus ülaltoodut arvestada ja meeskonna tööjõudu laeva lossimise-laadimise juures maksimaalselt kasutada.

Lisa: Charter söelaadungi peale.

L/ü «Ernst Schiffer ja Ko» peadirektor
F. Schiffer.

Teine kiri oli pearaamatupidajalt, kus leidusid instruktsioonid rahalise aruandluse ning meeskonnale palkade arvestamise kohta.

Pärast sadamasse saabumisega seoses olevate vorminõuete õiendamist läks Peeter ruhvi. Mehed istusid laua ümber ja ootasid jungalt õhtusööki.

Nähes kaptenit madalast ruhviuksest kummargil sisse astumas, hüüdis Pihla Seiu: «Noh, poisid, nüüd saame pudeli missuguse — reisile on veel punkt otsa panemata.»

Peetrilegi tuli meelde, mis ta ära oli unustanud, ning saatis junga ahtrisse viina järele. Ka kapten laskis oma toidu ruhvi tuua ja sõi meestega ühe laua ääres. Viina joodi mõlki löödud alumiiniumkruusist.

«Siin tuleb meil Soomes saadud head päevad tagasi teha ja laev tühjaks lossida — sadamatöölised streigivad,» teatas kapten.

«Streigivad?» kordas Jaan, nagu ei usuks ta oma kõrvu.

«Ega's inglased ole sehantsed sossid nagu meie omad — kui nende unioon ütleb sõna, siis on öel-

dud,» vaimustus Seiu, kes ennegi Inglismaa vahet oli sõitnud.

«No küll ikka julgevad! Aga kui peremehed võtavad kätte ja lasevad nad kõik töölt lahti, mis siis?» kahtles Ahvena Elmar, kes halulaevamehena töötülidest ainult teiste-kolmandate kaudu oli kuulnud.

Sepli Valter vaikis ja unustas isegi viinakruusi, mille järg just tema käes oli, suule tõstmata.

Junga, kes teiste juttu kikkiskõrvu pealt oli kuulanud, küsis: «Mis asi see streik on?»

«Tola!» käratas Seiu poisile ja meeste heal tujul oli korraga mõra sees. Ei sobinud enam jutt, rääkimata veel laulust, mis pudeli tühjakssaamise korral õieti oleks pidanud järgnema.

«Mis see inglaste omavaheline vägikaikavedamine meile korda läheb,» püüdis kapten meeste mõtteid teisale juhtida.

«Õige! Ärgu liigutagu lillegi — meie viskame ilma nendeta oma «Hilduri» tühjaks,» püüdis Elmar kapteni meelepärast olla. Tahtis veel midagi juurde lisada, kuid Seiu, kes juba parajasti purjus oli, lõi oma tõrvase kämblaga vastu lauda.

«Jospel oled!»

Peeter sai aru, et jutt inglise sadamatööliste streigist oli meeste meeled lausa kihama pannud. Ta jättis madrused omapead ning läks ahtrisse. Schiffer pole rahul juba ta esimese sadamaga ... Noh, siin on nüüd paras juhus tasa teha, mis Soomes võlgu jäi. Kui laevakontor pärast teada saab, et tema, «Hilduri» kapten, oskas isegi Inglismaal oma meestega laeva tühjaks lossida, siis seab peareeder pärast teda teistelegi eeskujuks. See oleks ju suur kokkuhoid. Soomes meestele vaba aja andmine oligi vist mõtlemata tegu ... Madrused isegi said sellest niimoodi aru. Noh, mis siis ... Eks iga töö ise õpeta tegijat. Tavaliselt see ju nii ongi, et kui teistele head teed, siis jääd pärast ise pigisse ...

Järgmisel päeval pärast hommikusööki tuli pootsman kaptenikajutisse ja teatas, et ükski mees laeva lossimisel tööle ei hakka.

«Mis neile siis sisse on läinud?» imestas Peeter, ehkki taipas isegi, milles asi seisis.

«Ütlevad, et ei taha sadamatööliste asja ära rikkuda ... «Hilduri» meeskond ei mahu streigimurdjatega ühe mütsi alla.»

«Kurat nendega! Siis lossime laeva kolmekesi tühjaks, sina, tüürimees ja mina ise ... Minu teada pole meist keegi siinse ametiühingu liige. Eks ole, Jaan?»

«Muidugi, sina oled kapten ja pead teist laulu laulma, aga mina olen meeste poolel,» vastas pootsman ja ta hääles polnud kõhkluse varjugi.

Peeter vaatas oma sõbra tõsiseid, otsusekindlaid silmi, hõredate harjasjuustega pead ja tõrvalaigulisi, purunenud küüntega sõrmi. Talle meenus, kuidas ta ise oli aasta viie eest «Viikingi» ruhvis esimene mees minemas kapteni juurde paremat toitu nõudma, ähvardades tööseisakuga. Seal visati nad salongist välja. Nüüd oli ta ise kapten ja ... Ega's vanal Jonssonilgi tol ajal kerge olnud ... Ühelt poolt laevakontor, teiselt — meeskond. Leia sa seda õiget teed!

«Ütle madrustele, et kui kohe tööle ei hakata, lasen nad lahti ja palkan uue meeskonna.» Peeter sai isegi aru, et see ähvardus polnud teostatav. Vana meeskonna kojusaatmine ja uue palkamisega seoses olevad kulud oleks lossimisel saadud võidu mitmekordselt ületanud. Samuti poleks uued mehed enne kaht nädalat kohale jõudnud.

«Sellega oleme juba arvestanud,» vastas pootsman vaikselt.

Kapten nägi ära, et kangus siin ei aita, ja proovis teisiti.

«Meie oleme sinuga tead ise mitmest supist läbi keenud, ja nüüd äkki ... Oled sa sõber või ei?»

«Sõber olen, Peeter ... Aga see siin on teine asi ...» Jaani nägu oli kivinenud. Ta sõnad olid rasked.

«Noh ... Mis siis ikka ... See lahtilaskmise jutt oli muidugi naljaga öeldud ... Kui nii, siis streigime kah,» tegi kapten vastutahtmist hea näo, laskis pootsmani minema ning asus pahatujuliselt laevakontorile kirja kirjutama.

Pärast lõunat läks Peeter linna kirja posti panema. Kapten oli mõttes. Ta ei märganud doki väravas politseinikku, must kiiver peas, ega kõhnu, viletsate hil-

pudega kaetud lõbutüdrukuid, kes talle silmi tegid. Peeter teadis, et sadamapolitseinik ja madruste üheöö-naised hoidsid kokku, sest mõlemate peamine teenistus tuli meremeeste taskust. Määruste kohaselt naisi sadamasse ei lubata. Tabas aga seadusesilm kailt meremehe ühes lõbutüdrukuga, siis oli bobi kohus nad mõlemad jaoskonda toimetada. Harilik taks lahtiostmiseks oli kaks šillingit. Sääraseid mitteametlikult saadud münte kogus agarale korravalvurile õhtuks päris mitu. Nii et neil rikkalikult mingitud, kuid räbalais naisolenditel polnud teenistust bobide soosinguta ega politseinikel lisatulu meremehi püüdvate liblikateta. Samuti nagu bobidel oli oma kindel valverajoon, oli ka lõbunaistel oma tegevuspiirkond. Võõraid sissetungijaid karistati karmilt. Sageli segunesid neisse tüdrukute kaklustesse ka mustas vormirõivastuses ja valgetes kinnastes seadusekaitsjad ning siis lahendati tüli muidugi «omade» kasuks.

Täna ei märganud kapten midagi, mis tema ümber sündis, vaid ta peas oli tuhat muud mõtet. Mis kasu oli merel kiirustamisest ja meestelt seitsme naha võtmisest, kui nüüd sadamas ühtki planku lossida ei saa? Reisil oli «Hildur» nagu elusolevus, aga nüüd sarnaneb ta pigemini sadamakai ääres loksuva laibaga. Veel enam tegi noorele kaptenile tuska, et õiglus ja inimlikkus end valusasti kätte tasusid. Haminas täitis ta meestele antud lubaduse, selle eest sai Schifferilt märkuse. Ja peareederi märkus on ju vallandamisähvardus. Pärast seda seisakut siin tuleb kontori poolt muidugi jälle ütlemist, et miks sa pole leidnud streigimurdjaid, miks sa pole lossinud oma meestega? Rääkimata sellest, et ta Soomi leiva eest oma nahaga maksab ... Ei, siin on ainult kaks teed: Härmaste Simmu, Lahepere Mihkli ja vana rootslasest kapten Jonssoni oma, kes meestelt kõige julmemalt viimase välja pigistavad või ... Lüüa kõigele käega ning hakata uuesti madruseks. Kumbki neist pole kerge käia.

Lahtisest, tänavale avatud uksest kostis sadamakõrtsi tuttav kära. Peeter astus sisse. Tavaline, kõige lihtsam inglise joogikoht. Seinte ääres pingid; alt puust, ülalt jääklaasist barjääri taga omanik, kes täidab ka baari-

mehe kohuseid. Pinkidel istuvad, õlle- või viskiklaasid käes, naised, lapsed süles. Siit leiab nad töölt saabuv pereisa, võtab kaasa ja viib koju. Keset põrandat, samuti müügiluugi ees tunglevad sinistes tunkepükstes meremehed, suitsetavad, löövad klaase kokku ning lärmitsevad. Põrand on täis paberiprahti, suitsuotsi, ja mahaloksunud õllest märg. Külastajaid oli erakordselt palju, kuna streigi tõttu jätkus jõuderahvast kõikjale.

Peeter võttis müügiluugist teeklaasitäie viskit ja pudeli soodavett. Istus pingiotsale ning neelas kange vedeliku paari lonksuga alla. Rüüpas siis soodavett peale ja läks teise klaasitäie järele. Paha tuju ja üldse kõik ummikusse viivad mõtted oli vaja viskiga hingelt maha loputada.

Pärast teist klaasi tundiski Peeter end paremini. Ta unustas hetkeks streigi, hommikuse kõneluse Jaaniga ning oma õigustotsiva südametunnistuse. Nüüd vaatas Peeter huviga puukingadega steppi tantsivat neegrist madrust ja pinkidel istuvaid naisi.

Äkki seisis keset põrandat suurt kühvlit ja harja käes hoidev veider vanamees. Tal oli peas peaaegu uus ülalt laienev silinder, millega mitmest kohast rebenenud pintsak ja katkised püksid sugugi kooskõlas polnud. Mees oli palja jalu.

«Eest ära! Eest ära! Näete ise, topsivennad, kui palju prügi te olete maha ajanud — vaja pühkida!» käratas vanamees vigases inglise madruse žargoonis ning hakkas põrandalt prahti kühvlile ajama. Steppi tantsiv neeger lõpetas oma etenduse ja astus kõrvale, meremehed tõusid istuvate naiste vahel pinkidele püsti. Meestel oli lõbus. Naised tõmbasid oma seelikud pinkidel seisjate poristest saabastest kaugemale ja vandusid madruse kombel. Meestel hakkas veelgi lõbusam.

Vanamees lõpetas töö ja viis kühvlitäie baariluugi ette peremehele näha. Mehed astusid pinkidelt alla. Tolmupilv hajus uksest uulitsale.

«Mister Brown! Vaata, kui palju tööd ma sul ära tegin,» hooples vanamees käriseval joodikuhäälel. «Ma pole tervelt kaks päeva tilka viskit suhu saanud!» Ja

kühvel tõsteti kõrtsmiku nina alla. Baarimees kallas pudelipõhja klaasi ja ulatas kerjusele. «Joo, Pelle, aga pea meeles, et ma pole sind kutsunud ja et sa oma nägu siia enam ei näita.»

Vanamees pani kühvli nurka, kahmas ühe käega pakutud klaasi, teisega võttis silindri peast. «Tänan südamest, härra Brown!»

Peetrile oli kerjus kohe kuidagi tuttavana paistnud, kuid kuuldes teda Pelleks kutsutavat, tundis ta vanamehe ära. Oli see tõesti vana lõbus naljahammas Pelle Storgrotten «Viikingi» päevilt? Kas võivad viis aastat inimese välimuse nii täielikult teiseks muuta? See paljas pealagi, halli habemetüükaga kaetud sisselangenud põsed ja hambutu suu ei kuulunud ju ometi sellele alati heatujulisele rootslasest madrusele, kes orava kiirusega võis ookeaniparga bramraale ronida ning seal tsirkuseakrobaadi osavusega tundide kaupa raskete purjedega mässata. Ometi oli see Pelle ja ei keegi teine.

«Pelle! Vaata, kes su ees seisab!» käratas Peeter vanamehele rootsi keeli, kui see oma kühvlitäiega uksest väljuda tahtis.

Kerjus suunas oma ükskõiksed joodikusilmad Peetrile ja äkki ta pilk elustus. Kühvel kukkus kogu täiega ukse ette põrandale.

«Rebigu mind Atlandi haid! Neelaku mind Punase mere polüübid! Kõigi islandi heeringate nimel! Sa oled ju Peeter Murd! See, kes Charley Greeni läbi peksis.»

Pärast kahekordset viskit jutustas Pelle oma loo, mis polnudki väga pikk. Pärast «Viikingit» sattunud ta Inglise aurikule, kus raskekujuline jooksvahaigus kallale tulnud. Jäänud siis siin, South Shieldsis maale ja elavat, pole vigagi. Süüa pommivat laevadelt, mõni tubli kõrtsmik valavat mõnikord klaasi viskit ka. Ainult et nendega ei saavat ilma kavaluseta. Luud ja kühvel kaasa võtta, ja siis, kui kõrtsi oled puhtaks pühkinud, nõua lõuatäit juba nagu õigusemees.

«Ja mis sa, hing, sellelt elult vanas eas ikka enam oskad tahta,» arvas elatanud meremees ning rüüpas klaasist lonksu. «Sul, Peeter, riided seljas, raha paistab ka olevat — vist hea laev jalgade all? Inglane? Ütle nimi, ma tulen homme lõunaks sinu poole pommile.»

«Seekord sõidan eestlase peal.»

«Kuidas sa sinna sattusid?» imestas Pelle. «Need ju näljalaevad.»

«Tule aga julgesti, Pelle, küll ma sinu jaoks kõhutäie süüa ikka leian. Laeva nimi on «Hildur» — küsi kaptenit.»

«Ah-ah-haa!» naeris kerjus oma mustalt haigutava hammasteta suuga. «Mõtled, et esimest päeva pommil olen või? Kapteni juurde! Sedamoodi õpeta jungasid, kui tahad. Meil Rotterdamis oli sihuke esimese reisi pomm. Rääkisin talle, et mul on selle ja selle kümne tuhande tonnise inglase peal sõber kapten, teen kirja kaasa — mine sinna, küll annab süüa ja vaata, et pudeli viskit veel pealekauba. Poiss läks. Meie salaja kai pealt vaatama Sa oleksid pidanud nägema, kui kähku ta trepist alla lendas. Mina talle pärast, et küllap vist oli uus kapten, mitte see vana — minu sõber.»

«Aga kui ma ükskord ise tõesti kapteniks saaksin, kas sa siis ka ei julgeks tulla?» usutles Peeter.

Pelle, kes juba purju hakkas jääma, vaatas Peetrit ja ta silmad tõmbusid kissi: «Naljavend oled! Nagu saaks keegi meiesugustest kunagi kapteniks. Aga seda ma ütlen, et kui sina kapten oleksid, siis ei räägiks ma su'ga üldse enam. Sa ju tead ise neid peremeeste tagumikulakkujaid! Petised, sulid, nahakoorijad! Mäletad küll, kuidas vana Jonsson meid «Viikingil» näljas pidas. Mehed surid, aga tema, lurjus, ajas selle arvel endale raha tasku. Pea meeles, Peeter, et kui sina ükskord nende kampa üle peaksid minema, siis ... Näkku sülitaksin sulle! Jumala eest! ... Vana sõber, osta veel klaas!»

Pelle sai oma viski ning vajus vähekese aja pärast pingile magama.

Kõrtsist lahkudes oli Peetri ajus täielik virvarr. Mõtted käärisid ja kobrutasid, kuid kusagile välja ei jõudnud. Et kapteniks saamine tähendab kõikidest endistest sõpradest lahtiütlemist, seda polnud ta osanud ette arvata. Kuid ometi oli see nii. Ausatest inimestest lahti ütelda, lurjustega kampa astuda ... Laevaomanikuga ühe mütsi alla ... Alles nüüd sai ta Schifferi sõnadest õige otsa kätte. «Teil kui eilsel madrusel on algul raske

laevajuhi osasse sisse elada . . .» Schiffer ei ole loll, teab, et sissejuurdunud lihtsa meremehe ausus algul segab. Kurat! Tõesti segab . . . Mis aga lausus Leena kasuisa? «Laevaomanik ise merele ei tule — mehi käsutad sina . . . Püüa kamandada nii, et sul siis ka veel leiba on, kui praegused madrused ükskord laevade peremeesteks saavad.» Jah, on kaks teed: üks algul lai ja pärast kitsas, teine algul kitsas, pärast lai . . . Rumalasti tegin, et üldse merekooli läksin. Aga inimesel on juba kord sihuke pea — tahab kõike teada saada . . . Küll oleks hea elada, kui maailmas poleks Schifferi-suguseid . . . Peksaks! Põrutaks! Kõik lööksin lõmmi! Ellu jätaksin ainult head inimesed, kes ei sunni sind tegema seda, mida südametunnistus õigeks ei pea, kirus Peeter mõttes ning astus raskel sammul sadama poole.

KOLMETEISTKÜMNES PEATÜKK

«Erilist rahutust ärge tundke, preili Talvet. Tuberkuloos ehk kopsutiisikus on juba säärane haigus, mis end kevaditi rohkem tunda annab. See väike palavik ja nõrkus kuuluvad asja juurde. Kuid tõsi on ka see, et rohud, mis ma teile välja kirjutasin, aitavad haiguseprotsessi ainult aeglustada. Kui soovite end tõsiselt ravida, siis peate kliimat muutma. Elage aastat paar kusagil lõunas, näiteks Itaalia mägestikus . . .»

«Ja see maksab enam kui minu kümne aasta palk,» katkestas Leena arsti õpetustevoolu ning hakkas riietuma.

Vana hallipäine toreda täishabeme ja prillidega doktor pesi kraani all käsi. See kõik oli nii igapäevane jutt. Ka oli tavaline, et säärased tuberkuloosihaiged mõne aasta möödudes surid, tehes ruumi teistele patsientidele. Millest küll tuli see äärmiselt sagedane kopsutiisikusse haigestumine? . . . Elutingimused . . . Ületöötamine, mitteküllaldane toit . . . Kas või seesama tüdruk siin. Koolis tahtis esimene olla, suvevaheaegadel töötas. Siis Inglismaal majateenijaks, kus päeval tubade koristamine, öösel õpperaamatud. Ja tagajärg? Kahekümne kahe

aastaselt hakka maailmaga jumalaga jätma... Aga mis sa teed ära — elu on kord selline! Kahju! Tüdruk on nagu pilt — milline keha! Mõne aasta pärast on tast järel luu ja nahk... Kuradi kahju!

«Astuge nii nädala-paari pärast jälle sisse, vaatame, kuidas rohud mõjuvad,» ütles arst lahkumisel ja pistis Leenalt honorarina saadud viis krooni sahtlisse. «Palun järgmine!»

Ent pisike ooteruum oli tühi.

«Surevad nagu metsloomad padrikus... Paljuks siis neid on, kes tohtrile visiidi eest maksta jõuavad,» kirus arst habemesse ning vaatas kurvalt aknast välja tänavale, kus ta äsjane klient kergel tütarlapselikul sammul kesklinna poole tõttas. Muidugi tööle. Kochi kepikesed armastavad inimesi kontorilaudade tagant. Kui mitu korda oli ta soovitanud preili Talvetil elukutset vahetada, kuid see oli alati kurvalt pead raputanud. Nojah, kohast hoitakse kinni kasvõi oma elunatukese hinnaga...

Harjumuse kohaselt tõttas Leena kiiresti mööda konarlikku paekividest laotud trotuaari Vene turu poole, kuid siis meenus talle kella vaadata. Oli alles pool kümme. Täna aga oli direktor teda käskinud tulla alles üheteistkümneks, kuna siis pidi algama aktsionäride koosolek, millest Leenal sekretärina osa tuli võtta. Arvatavasti kestab protokolli ümberkirjutamine kaugelt üle normaalse tööaja.

Taevast kattis hall pilvemass, millest ähmane päike mati, valkja kerana läbi paistis. Ilm oli soe. Jaani kiriku juures kasvavate paplite lehed ei liikunud. Pinkide seljatugedel kudrutasid näljased tuvid. Kellelgi polnud huvi neid sööta. Leena otsis ridikülist lõunaks kaasa võetud võileiva, murdis pooleks ja istus pingile. Ega ise kõike ära ei söö... Viimasel ajal vaatab onu teda nii murelikul pilgul — võib-olla aimab... Sellepärast teebki hommikuti nii suured võileivad.

Leena murdis leiva küljest raasukesi ning poetas karjana kokku lendavatele tuvidele. Püüdis heita nii, et varblased ära ei näppaks. Huvitav, kui pikk on nende lindude eluiga? Võib-olla kasvab minu kalmul juba

ammugi rohi, aga seesama hall tuvi tunneb ikka veel elust rõõmu. Leiab inimese, kes talle raasukese pillab, ja lendab pesasse, kus ootavad pojad ... Paljuks siis säärasel vaja on. Täpselt nagu inimeselgi. Natuke süüa, terake õnne ning oma pesa, kus poegi toita. Mina aga olen juba elust väsinud. Ja alles paari aasta eest paistis kõik hoopis teistmoodi. Siis, kui pärast pikki kohaotsimisi äkki avanes võimalus saada koduõpetaja koht «Piimaühisuste Keskliidu» direktori juurde. Selle kümneaastane poeg kippus koolis teistest maha jääma. Direktor oli tuttav kommertsgümnaasiumi juhatajaga ning viimane soovitaski oma õppeasutuse eeskujulikku lõpetajat, Leenat.

Sellest päevast hakkas elu ülesmäge minema. Kui «Piimaühisuste Keskliidu» direktor suure aktsiapakiga «Piimaeksporti» üle läks, vajas ta inglise ja saksa keelt valdavat sekretär-tõlki, kellele võiks usaldada ka välismaise ärikirjavahetuse. Leena teadmisi kontrollides leidis direktor ta sobiva olevat. Tõsi küll, ettevõtte huvides oleks vaja olnud ka Skandinaavia keelte oskust, kuid «Piimaekspordi» juhatus avaldas lootust, et preili Talvet vähemalt rootsi keele lähema aja jooksul iseseisvalt ära õpib. Palk oli hea, naisterahva kohta liigagi suur — tervelt sada kakskümmend krooni kuus. Töö oli huvitav. Päevad möödusid kiiresti ja isegi poole ööni õpikute taga istumine ei tundunud väsitavana.

Siis tuli Peeter. Kuid see polnud endine pisut romantiliste kalduvustega poisivibalik, vaid läbinisti meremehe hingelaadiga noor mees, kõigi oma tugevate külgede ja nõrkustega. Tüdruk märkas, et kaugelt tagasisaabunud lapsepõlve-sõber ei tundnud end tema seltsis endisena. Peeter polnud enam niisama avameelne nagu varem, jättis mõnikord lause pooleli, otsis sõnu. Püüdis rääkida liiga valitud väljendustega. Kord oli Leena näinud Peetrit tänaval tundmatu tütarlapsega, millest aga poiss pärast sõnagi ei lausunud. Leena ei küsinud ka. Kõigest hoolimata armastas ta Peetrit enam kui kunagi enne. Leenale ei tundunud ta kunagine tõotus koormavana. Talle oli loomulik, et Peeter on ja jääb talle armsaimaks inimeseks maailmas, ükskõik millisteks muutu-

vad noormehe tunded või kuhu saatuse teed, jalgrajad ja rajakesed lõpuks välja viivad. Millist rõõmu oleks küll Peetri abieluettepanek talle valmistanud, kui ta poleks paar kuud enne seda oma parandamatust haigusest teada saanud.

Leena heitis viimased raasud tuvidele ja lõi süle puhtaks. Ent linnud polnud rahul. Nad lendasid pingile. Üks noor tiivakandja laskus julgelt neiu põlvele ja vaatas talle jultunult silma. Leena võttis ridikülist ülejäänud leiva ning hakkas sedagi tükkhaaval lindudele heitma. Vajus ise jälle mõtteisse. Need tulid ta juurde samuti nagu näljased linnud, ringlesid minevikus või sulasid tuleviku kauguste tundmatusse.

Leena oli paljudele tänu võlgu. Tüdrukule tundus, et ta ise pole veel kellelegi head teinud, kuid millest tuli siis see, et kõik olid temasse nii heatahtlikult suhtunud? Vanaema oli ta lapsena üles kasvatanud ... Ei jaksanud võib-olla küll asendada hella ema hoolitsust, kuid selles karmuses ei puudunud ka armastus. Eriti nüüd, aastate pärast, hakkas ta vanaema tolleaegsetest sõnadest ja käitumisest aru saama. Siis onu Otto ... Arvatavasti tuli see tal kohusetundest varalahkunud õe vastu, kuid selles kohusetundes oli nii palju isalikku. Kohusetunne ja isalikkus sobivad ehk kokku, kuid mehe kohusetundest teeseldud armastus on naisele vist küll kõikidest solvamistest kõige valusam. Selle vältimiseks lükkaski Leena Peetri kosimise tagasi. — Peeter! Ka sulle pean olema tänulik, sest mis oleks mu elunatuke sinuta? ... Siis veel gümnaasiumi juhataja, kelle vahetalitusel koha sain. Ning lõpuks direktor Sandler.

Leena ei olnud nii pime, et poleks oma leivaisa kirge enda vastu märganud. Kuid õnneks oli see tunne tema arvates eeskujuliku naisemehe ja lapse isa ohjes hoitud lootusetu armastus, mis süttib, kuid ei muutu kunagi põletavaks leegiks. Seepärast ei häirinud see tüdrukut, vaid pigemini meelitas, sest iga mehe lugupidamine tõstab naise iseteadvust, eriti veel, kui mees on meeldiv. Vastuarmastust polnud Leenal Sandleri jaoks kusagilt võtta, sest see kuulus Peetrile juba lapsepõlvest alates. Direktori vastu tundis ta siirast tänulikkust eelkõige tema väga mõistva suhtumise eest. Oli vaja vaba päeva,

ei keelatud seda kunagi. Kui oli ette näha, et töö järgmisel päeval normaalajast kauem kestab, siis lubati hommikul hiljem tulla. Ja direktor Sandler ei kohelnud nii mitte ainult Leenat, vaid ka kõiki teisi büroo töötajaid.

Naistöötajaid oli kontoris viis. Tüdrukud olid eranditult noored ja nägusad. Neile oli ettevõtte poolt välja antud tumepunasest kirsikarva atlass-siidist valgete kraedega kitlid ning madalakontsalised toakingad. Alates taburetist ja lõpetades ametnikega, kõik pidi siin olema allakriipsutatult puhas, noorusvärske ning silmale ilus vaadata. Tegeles ju ettevõte peamiselt piimasaaduste eksportimisega välismaa firmadele ning seetõttu nõudis aktsiaselts, et mitte ainult müüdav või ja juust, pakend, lao- ning kontoriruumid, vaid isegi kaubaga tegelevad inimesed pidid klientidele isuäratavalt mõjuma.

Ettevõtte kontor paiknes «Estonia» teatri vastas, üle puiestee asetsevas kolmekorruselises kivimajas. Mõni minut enne ühtteist sisenes Leena oma pisikesse tööruumi, kust uks direktori suurde kabinetti suundus. Sekretär-tõlgil oli siin laud kirjutusmasinaga, kapp dokumentide jaoks ning paar tooli. Üldbürooruum asus üle koridori.

Sandler polnud veel saabunud. Leena riietus ümber ja asus posti sorteerima. Siin oli kirju Inglismaalt, Prantsusmaalt, Saksamaalt ja Rootsist. Osa neist läks direktorile seisukoha võtmiseks, arved otse pearaamatupidajale. Mõnedele kirjadele hakkas sekretär juba olemasolevate otsuste kohaselt vastust koostama. Leenale meeldis töö «Piimaekspordis». Siin polnud ülepeakaela tormamist, pennide veeretamist ega säärast närvilist õhkkonda nagu paljudes teistes. Firma oli poolriiklik, mis praktiliselt tähendas seda, et riigikassa garanteeris aktsionäridele teatud kindla kasumi, hoolimata sellest, milliste tulemustega kontor oma finantsaasta lõpetas.

Kas säärastes ettevõtetes ei peitugi uue ja õiglasema majandussüsteemi ülesehitamise võti, mõtles Leena sageli ning esitas selle küsimuse ka onu Ottole.

«Halb on, et sa Inglismaalt nimelt niisugused seisukohad kaasa tõid,» vastas onu Otto, kui Leena oma väidete kinnituseks otsis teoreetilist tuge Londonist ostetud

tööerakondlikest brošüüridest. «Nende abil ei muutu töötava rahva põhihulkade olukord põrmugi paremaks, vaid otse vastupidi — halveneb veelgi.»

Jah, onu Otto tundis Leena pärast tõsist muret. Õetütre teenistuskoht asus kahtlemata kodanliku ühiskonna n. ö. puhtamal poolel. Sellega kaasnevate majanduslike hüvede mõju oli vaieldamatu. Või oli ka onu Otto ise süüdi — tema maailmavaateline kasvatustöö Leena juures liiga pinnapealne (ega tütarlaps kõigest nii vara aru saa!). Kodanlik kool ja seejärel teenistus kodanlikus miljöös — algul Londonis, nüüd Tallinnas, aga jätsid noorde inimesse oma jäljed.

Et võitlus noorte pärast kaasajal on keerulisem kui ta arvas, sai onu Ottole üha selgemaks . . .

Sekretär-tõlgi tööruumi uks avanes hoogsast tõmbest ja avaralõikelist helehalli suvemantlit kandev direktor Sandler astus sisse. See lopsakakasvuline hästitoidetud noorevõitu mees otse säras puhtusest ja energiast. Alates üle pea kammitud paksudest pruunidest juustest kuni suvekinga terava ninani, oli kõik valitult maitsekas, kõik harmoneeris. Mulje tervisest, jõukusest ning heaolust oli jagamatu.

«Tere hommikust, preili Talvet! Alati te jõuate enne mind, ja tänagi juba tükk tööd tehtud,» hüüdis direktor sisenedes ning astus paari pika sammuga üle pisikese ruumi. Avas juba kabineti ukse, kuid pöördus tagasi ja jäi püsti tõusnud sekretäri ette seisma. «Tõtt ütelda ma tervitan teid täna juba teist korda, kuid esimesel korral olite tuvide söötmisse nii süvenenud, et ei märganudki mind.»

Leena punastas ja vabandas tähelepanematuse pärast.

«Oleks mul kunstniku käsi, ma maaliksin lõuendile pildi hurmavast noorest naisest, kes mõtteisse vajununa laseb tuvisid oma avatud kätelt toitu nokkida . . . Jaani kirik tagaplaanil annaks pildile pühapäevaliku kõrvaltooni. Kuna mul on ainult kunstniku ilumeel, aga puudub käsi, siis valmis minu maal vaid mõttes.»

Enne kui Leena midagi jõudis vastata, sisenes ruumi paks kuklasse lükatud kaabuga mees, kellele direktor

sügava kummarduse tegi. Ukse taga kuuldus hääli. Aktsionärid olid saabunud.

«Noh, Sandler, kas algame?» küsis kuklas kaabuga mees ja astus esimesena direktori kabinetti. Teised järgnesid hanereas.

Direktor Sandleri pea valitses täielikult ta südame üle ning sellele mehele ei tulnud mõttessegi riskida avaliku skandaaliga mingisuguse kontoriplika pärast, olgu see siis nii ilus ja andekas kui tahes. Tunnetel polnud siin poolt sõnagi kaasa rääkida. Muidugi oli direktoril niihästi hingeliselt kui ka ihuliselt raske leppida oma igavesti viriseva maksahaige naisega, kuid ta abikaasal olid mõjukad sugulased, kellede soosingust või ebasoosingust sõltus Sandleri kogu olevik ja tulevik. Leena juures köitsid abielumeest kõik need meeldivad omadused, mis ta oma naisel puudusid. Ilu, mõistus ja siis veel see tagasihoidlik jahedus, mis kunagi ei väljunud ametliku viisakuse raamidest. Kummaline lugu — Leena Talvetit ümbritses nagu mingi ülepääsematu müür. Ning just see õhutaski mehe kirge. Ikka sagedamini märkas direktor, et ta tunded veetleva sekretär-tõlgi vastu hakkasid tööd segama. Mõtted, selle asemel et maailmaturu võihindade ja valuutakurssidega tegelda, rändasid oma rada ning lõid meeli erutavaid uperpalle. Härra Sandler otsustas oodata ja kannatada, kuni saatuse juhuslik puhang asjasse lahenduse toob.

NELJATEISTKÜMNES PEATÜKK

Soe tuuleõhk paitas vana Tallinna teravaid hallist paest laotud torne. Jaanipäeva-aegne kõrgelt käiv päike ja Kalaranna-alust uhtuv lahevesi pilgutasid teineteisele lõbusalt silma. Loodusel olid iga-aastased varasuvised pidupäevad.

Kuid pearaamatupidaja asetäitja Astrid Schiffer oli täna nii närviline ja tujust ära, et kõik kontori töötajad, kes ühel või teisel põhjusel olid sunnitud üle ta kabineti läve astuma, selleks enne pool tundi julgust kogusid. Direktori tütre meeleolu kohta liikusid kontoris mitme-

sugused jutud. Kassa rääkis kõikidele, kes kuulda soovisid, et isa polevat nõus tütrele autot ostma ning sellest see tulevatki. Poissmeestest ekspediitorid olid kindlad, et mängus on armuasjad, kuna arveametnik, vanatüdrukunähvits, hoidis oma arvamuse vaka all, kuid lausus:

«Mis teie, mehed, üldse ühe naisterahva muredest ja mõtetest ka teate!»

See, kellest jutt oli, istus omas lahedate mõõtmetega tööruumis kirjutuslaua taga, kritseldas midagi suurde lahtilöödud raamatusse ning näris vahetevahel kannatamatult sulepeaotsa. Läbi ta noore plaatinablondi pea ristlesid kõige mustemad mõtted. Isa sõitis juba mitme päeva eest Kopenhaageni «Armilde» avarii-asja korraldama. Abidirektor ühes pearaamatupidajaga olid hommikul ministeeriumi kutsutud. Kogu ettevõtte jooksev asjaajamine jäi tänaseks päevaks tema, noore naisterahva nõrkadele õlgadele, milledel läbi õrnvalge batistpluusi roosad paelakesed paistsid. Ja nüüd pidi ta siin nende ängistavate kontoriseinte vahel vaevlema kuni kella kolmeni. Nagu poleks Astrid Schifferil muud teha kui nende igavate vassitud äriraamatutega jännata. Vaja oli õmblejalt kleit ära tuua, juuksuri juures käia ning kullasepaärist paar nii hädavajalikku asjakest osta.

Täna õhtul pidi ta ju ometi sellele kaupmehesellile, nagu ta isa ütleb, kätte maksma. Mis see Markov õige endast arvab! Mõtleb, et on suur naistevallutaja ja tema, Astrid, paljas plikanärts ... Küll ma näitan talle, mis tähendab petta linna kõige rikkama mehe tütart! Ja preili Astridi nägu muutus veel praegugi häbi pärast tulipunaseks. Ta poleks tahtnud mingi hinna eest enam meenutada toda vihastamapanevat juhtumit, kuid elas selle siiski mõttes juba sajandat korda läbi. Viktor oli teda telefoni teel kutsunud õhtul Kadriorgu «Suveaia» restorani, kus nad pidid einestama ning siis Schifferite autoga maale jaanitulele sõitma. Tüdrukul andis nuiata, et isa talle masina lubas. Ta laskis just selleks õhtuks õmmelda säärase luulelise helehalli siidkleidi, mis sumedal jaanipööl tule ümber tantsides pidi andma talle metshaldja välimuse. Siis veel stseen Hilde-

gardiga, kes vägisi kaasa oli kippunud. Poleks mitte ema aidanud, kes teab, kuidas kõik oleks veel kujunenud. Kokkulepitud ajaks «Suveaeda» jõudes polnud seal Viktorist jälgegi. Istus üksi lauda. Kelnerid möödusid muiates. Keegi poolpurjus vanem härra palus teda käeviipega enda lauda, ise paljutähendavalt silma pilgutades. Häbi põletas põski. Kuid lootus, et Markov varsti tuleb ja ta au oma kaitse alla võtab, andis jõudu. Ta ootas. Siis sisenesid kaks Viktori tuttavat. Olid parajasti vintis. Istusid kõrvallauda ja üks lausus teisele nii valjusti, et kõlas üle kogu saali:

«Tea, miks see Schifferi preili siin kallil jaaniõhtul üksi peaks igavust tundma? Mingu parem kohvik «Pariisi», ta peigmees ka pummeldab praegu seal.»

«Ah, mis nüüd tema sinna, ega Markovil «Pariisis» naistest puudus ole,» vastas teine ja mehed pahvatasid naerma.

Ei jäänud muud üle kui püstipäi saalist väljuda ning tagasi koju kihutada, kus Hildegard teda veel poole ööni oma küsimustega õrritas.

Järgmisel päeval Viktor helistas, kuid Astrid ei võtnud tervitustki vastu ning heitis toru hargile. Siis, täna hommikul saabus kiri. Vabandas ja palus andeks — kuid on asju, mida unustada ei saa. Viktor kutsus teda täna õhtuks kohvik «Marseille'isse», et seal kõike selgitada.

Ta otsustas rõivastuda äärmise elegantsusega, minna kohtumisele külma üleolekuga ning katkestada selle kaupmehepojaga igasugune vahekord. Lõpuks oli isal ikkagi õigus olnud, et Markovi-sugune mees pole partneriks Schifferi tütrele. Ent avalikku häbistamist «Suveaias» ei saanud keegi enam heaks teha. Varsti sosistatakse tagaselja, et näe, seal läheb Markovi mitteametlik lesk! Ning kui veel kontoripersonal teada saab ja vadistama hakkab, siis ... Tõmba kasvõi kõis kaela!

Preili Schiffer valis just mõttes seda kõige dramaatilisemat enesetapmise moodust, kui uksele koputati. Kell oli juba kolmveerand kolm ja pearaamatupidaja abil oli varsti aeg lõpetada.

«Jätke mind rahule! Ma ei võta enam kedagi vastu!» käratas ta heleda sopraniga ja lootis, et nüüd enam keegi teda tülitada ei julge. Preili Schiffer tõusis, haa-

ras varnast helebeeži suvemantli ning kohendas, seljaga ukse poole seistes, väikesel postamendil asetseva peegli ees kiirustades juukseid. Ent pärast teistkordset koputust avanes uks ja lävel seisis vahakarva lõuahabemega pikk noor mees. Preili Astrid nägi sissetungijat peeglis.

«Vabandage, et nii hilja tulin, aga saabusin alles poole tunni eest laevaga reidile ja mul on juba kahe kuu kassaaruanne raamatupidamisele üle andmata,» kõneles mees meeldiva bassihäälega. Pearaamatupidaja abi tahtis juba kärsitult vastata, kuid sõnad surid ta huultel.

Milline suurepärane kasv! Millised joovastavad valkjad käharad mustjaspruuniks põlenud laubal! ... Mehise ilmega nägu ... See on ju elav muinasaegne varjaagist mereröövel! Nendest oli ta kunagi lapsena jutte lugenud.

Aeglaselt nagu pouti minev purjekas pöördus preili Astrid ümber, vaatas jultunud külalisele otse silma ja avastas kaks asja. Esiteks: mees ei teadnud, et ta on peareederi tütar. Seda tõendas nende tugevate luitunud kulmude alt suunatud varjamatult uudishimulik pilk. Teiseks luges preili Astrid mehe silmist niisama selgesti nagu avatud raamatust, et ta naiselikud võlud väärilist hindamist leiavad. Tüdruku ahastus, mis teda alles mõne minuti eest oli enesetapmise-kavatsuseni viinud, haihtus nagu varahommikune kastetilk päiksekiire esimesel puudutusel. Ta libistas pilgu üle künnisel seisja ingliselõikelise tumesinise ülikonna, tugeva päikesest põlenud kaela ning peatus taas meremehe kõrgel, pisut liiga kandilisel laubal. Jumal! Milline mees! mõtles preili Astrid, ja nagu elektrisööst läbis ta keha. See erutav värin oli eelaimus sellest, mis siis küll juhtuks, kui säärane mehemürakas ta sülle haaraks.

«Ma ... Ma ei mäleta, et oleksin teid enne näinud ... Milliselt laevalt?» küsis Astrid ja punastas.

«Olen «Hilduri» uus kapten ... Minu nimi on Murd. Ka mina pole teid enne kohanud,» naeratas Peeter.

«Siis saagem tuttavaks ... Olen Astrid ...» Aga milleks talle perekonnanimi? mõtles Schifferite pookokstega sugupuu viimane ladvaleht ning ulatas mehele käe. «Olge head, istuge!»

Ka pearaamatupidaja abi ise asus taas laua taha oma kohale ja uuris kaua «Hilduri» kassaaruannet, vahete-

vahel pilku meremehele heites. Peeter hakkas juba tõsiselt mõtlema, et tüürimees mingi vea on teinud. Miks seda paberit siis muidu nii kaua uuritakse? Aga ta oli ometi ise kontrollinud ja kõik korras leidnud. South Shieldsis oli «Hildur» streigi tõttu küll mõne päeva kauem seisnud ning Inglise valuutat enam kulutatud kui ehk kontor ette oli arvestanud; ka polnud ta välismaal meeste palkade kinnipidamise suhtes täit õigust kasutanud, aga need olid siiski pisiasjad ega tohiks sekeldusi kaela tuua. Merereisid, eriti ülesõit söelastis tagasi Soome, läksid kiiresti. Nüüd oli tal juba uus metsalaadung Inglismaa jaoks sees ning Tallinna reidile tuli ta ainult proviisi ja purjevarustuse järele. Ei, milline iludus sel Schifferil küll raamatupidajaks on! Olgu pealegi, et juuste ja huulte osas pisut kaasa aidatud, aga pole siin looduski kitsi olnud... Säärane plaatinablond juus just sobib ta puhta näonaha ja ilmega. Tüdruku õlajoon on ümar nagu ideaalse sinusoidi kumerus. Kuid selle naise veetlevus ei seisne jõus ja tervises, vaid pigemini ta hapruses. Ka Leenas on viimasel ajal märgata mingit klaasnõu läbipaistvust, mis tekitab tunde, et vaja ainult väikest põrutust ja — purunebki... Ei tea, millest see tuleb? Või muudab linnaelu kõik säärasteks? Siit vabanedes läheb ta Kalamaja tänavale. Õhtul kella kümneks peab laeval olema, kuna sellele ajale määras väljasõidu.

Samal ajal, mil kapteni mõtted omi radu liikusid, ei tegelnud pearaamatupidaja abi pea samuti aruannetel leiduvate numbritega, vaid plaanitses midagi hoopis muud. Otsusele jõudnud, asetas preili Astrid paberid lauale ja hingas sügavalt, nagu pärast pingutavat tööd.

«Kõik näib korras olevat... Kas raha vajate?»

«Ei... Nagu aruandest nähtub, on mul kassas veel üle kolmesaja Eesti krooni ja sellest peaks siin proviisi ostuks jätkuma. Inglismaal saan maakleri käest.»

«Nojah, siis...» Neiul polnud sugugi kerge välja ütelda seda, mis mõttes nii lihtsana paistis.

Peeter pidas raamatupidaja katkenud lauset jutu lõpetamise märgiks ning tõusis püsti.

«Härra Murd, kas teil täna õhtul aega on?»

Peeter üllatus ja vaatas tüdrukule otse silmi. See rei-

palt esitatud küsimus polnud kuidagi kooskõlas preili Astridi aralt väreleva pilguga.

««Hildur» väljub alles kella kümne ajal,» vastas meremees ebamääraselt. Ta soovis nii väga teada saada, milleks seda aega vajati.

«Kas oleksite nõus tulema minuga täna kella seitsmeks kohvik «Marseille'isse»? Ma sooviksin, et te tuleksite ilma eelnevate küsimuste ja selgitusteta.»

Peetri silmad peatusid Astridi pehmel lõuajoonel ja pisut jonnakal suul. Meremehel polnud jõudu ära ütelda sellest võib-olla vägagi veetlevast seiklusest. Naeratas: «Hea küll, tulen!»

Lepiti kokku, et nad kohtuvad täpselt kell seitse kohviku garderoobis.

«Schiffer ja Ko» kontorist väljudes otsustas Peetri uuest tutvusest pisut õnnesegane pea, et läheb otseteed Kalamaja tänavale, kuna seal käimata ometi ei sobi ära sõita. Kell oli juba pool neli ja Leena peaks kodus olema. Varustuse ja proviisiga tulevad tüürimees ja Jaan ilma kaptenitagi toime. Kägu, kes merel kunagi koist välja ei saanud, osutus sadamas murekaks ja läbinisti töökaks meheks. Püüdis laeva seisuajal kõike tasa teha, mis reisil võlgu jäi. Jaan aga õppis hoolega navigatsiooni ning teda võis juba südamerahuga iseseisvalt vahti jätta. «Hilduril» oli asi korras.

Juunikuu pärastlõuna oli juba üsna suviselt soe. Ainult kummalgi pool kõrguvate majade vahel looklevatel vanalinna kitsastel tänavatel oli jahe, nagu peituks siin veelgi kübe talvist külma. Hommikul taevast katnud pilvevaiba oli kerge läänetuul ära puhunud ja suvise pööripäeva aegne päike naeratas julgustavalt meremehele, kes jõuliste sammudega mööda Nunna tänavat alla Balti jaama poole ruttas.

Leenat polnud veel kodus. Onu Otto, kellel töö puudumise tõttu vabrikus vabad päevad olid, võttis Peetri uksel vastu.

«Ahoi! Kaugesõidumees on merelt maale kukkunud. Noh, tule mul siis tahatuppa ja räägi, mis maailmas tehakse.» Ning Leena kasuisa viis Peetri kättpidi köögist läbi ja pani laua äärde istuma. Onu Otto asetas prillid ninale ning uuris meremehe nägu, nagu lootes

sealt sõnadetagi kõike välja lugeda. Hakkas lõpuks naerma. «Toomas mis Toomas! Habe sul just puudus veel.»

«Nii et vanasõna käbist ja kännust peab paika,» naeratas Peeter vastuseks.

Siis kaldus jutt tõsisematele asjadele. Peeter pidi üksikasjaliselt rääkima oma merereisidest. Eriti huvitas vana töömeest inglise sadamatööliste streik.

«Kas sa näed — kõik justkui üks mees!» lausus onu Otto ning ta silmad särasid võidurõõmsalt, nagu oleks ta ise kogu selle asja organiseerinud. Peetrile näis, et isegi laua kohal rippuv Lenini portree muheles.

«Terve nädala panid mul nahka — oma mehed ka lossima ei hakanud,» vastas kapten.

«Tähendab — sa neid ikka selleks sundisid?» küsis vanamees ning vaade ta prilliklaaside taga muutus teravamaks.

«Aga mis sina minu asemel oleksid teinud?» imestas Peeter.

«Krulli» vabriku vana treial vaikis tükk aega. Kostis viimaks:

«Mina sinu asemel oleksin enne hästi järele kaalunud, kumma kasusid tasub kaitsta, kas töörahva või Schifferi omasid.»

Peeter taipas. Need olid samad mõtted, mis talle endalegi pähe olid tulnud. Schiffer ja meeskond ... Üks ühel, teine teisel pool, ning kapten oli seal nagu härg kahe heinakuhja vahel.

Onu Otto pakkus suitsu. Süütas välgumihkliga paberossi ja viis jutu mujale.

«Leena lubas õhtul kauemaks jääda — mingi aktsionäride koosolek või mis.»

Peeter pahvis suitsu ega leidnud, mida ütelda. Otto vaatas mõttes läbi avatud akna hoovi istutatud lillepuhmastele, millel puhkasid õhtupäikese poolviltu langevad kiired.

Äkki hakkas vanem mees rääkima ja juba ta hääletoonist oli kuulda, et see asi oli tal ammu südant vaevanud.

«Peeter, mul on sulle sihuke küsimus, mis õieti nagu minu mure ei tohikski olla, aga siiski rahu ei anna. Ütle

nagu oma sõbrale, on teil Leenaga juba omavahel midagi kokku räägitud või... Imelik lugu — ma ei mõista seda tüdrukut viimasel ajal... Kuidagi kurvameelseks ja kinniseks on teine jäänud.»

«Ma kevadel enne ärasõitu küsisin, kas ta tuleks mulle naiseks, aga Leena ütles ära,» vastas Peeter siiralt.

«Ütles ära?... Noh, siis ei saa mina siit küll õiget tolku kätte. Minu vana pea vist ei võta enam sihukesi keerulisi asju. Tüdruk muud ei teegi, kui ootab sinult kirja, ja kui see saabub, siis loeb sada korda üle. Aga öösiti nutab...»

«Ka mina näen, et kõik kipub metsa minema. Võib olla, et olen ise süüdi, aga... Leenaga on midagi lahti... Ta pole see, mis enne. Kuule, onu Otto, sa räägi temaga. Ehk saad kusagilt õige otsa kätte. Minule ta hing enam lahti ei ole.»

Leena kasuisa valis pakist uue paberossi. Peeter märkas, kuidas tema krobelised armidega kaetud sõrmed värisesid. Vanamees hingas sügavalt suitsu kopsudesse. Rääkis nagu endale: «Kardan, et minu nõu siin ei aita. Noor peab noorest aru saama. Südamete teed pole kunagi sirged, aga nende inimeste rajad, kes teineteist kalliks peavad, kohtuvad ikka ja ikka uuesti. Küllap Leena tuleb ükskord sinu juurde ja räägib ise kõik ära. Sest Leena ja sinu eas jätab tõsine armastus hinge nii sügavad jäljed, mis eluajalgi umbe ei lähe. Ma tean seda omast käest...» Ning vana mehe väsinud pilk elustus ja suundus majakatuste vahelt sinetavale õhtutaevale, kus ujus üksainus horisondi poole vajuv pilvetäpp.

Vähe aja möödudes jättis Peeter Leenale terviseid ja, vabandades end väljasõiduga, lahkus.

Tõsine armastus jätab hinge nii sügavad jäljed, mis eluajalgi umbe ei lähe, kordas meremees mõttes onu Otto sõnu. Kas minu armastus Leena vastu on tõsine? Kui on, miks olen ma siis ta näkisilmad niipalju kordi ära unustanud? Aga nendest kordadest ei jää jälgi hinge. Leenaga aga kohtun ikka ja ikka jälle uuesti.

Jah, südamete teed pole kunagi sirged, kordas Peeter veel kord vanema mehe elutarkust ning suundus kesklinna poole oma järjekordset jänesehaaki sooritama.

Kümme minutit enne kokkulepitud tähtaega laskus Peeter Teenri tänaval paikneva kohvik «Marseille'i» riietehoidu. See pealinna üks kallimaid lõbustusasutusi asetses suure hoone pooleldi maa sisse ehitatud alumisel korrusel. Kohviku kohal rõhuvat majahiiglast kandsid saalidesse paigutatud massiivsed sambad, mis koos võlvitud lagedega jätsid külastajale ängistava mulje.

Meremees jalutas peegliklaasist seintega ruumikas garderoobis ja jõudis juba oma kergemeelselt antud lubadust kahetsedagi. Parem oleks võinud Kalamaja tänaval Leena ära oodata ning võib olla, et tal oleks lõpuks korda läinud selgusele jõuda, mis selle tüdruku hinges pesitseb. Aga siin ta nüüd seisab ja laseb end juhuslikult faarvatrile sattunud hoovusest alla triivida. Kuhu? See'p see asja imelikuks tegigi, et ei teadnud, kuhu.

Peeter vaatas kella, mille osutid lähenesid seitsmele. Uks trepikotta oli avatud. Sealt suundusid üles laiad vaipadega kaetud astmed. Neid mööda laskusid aeglaselt ja iseteadvalt allapoole paar imekõrgete kontsadega brokaatkingi. Kingadele järgnesid saledad sääred. Siis helekollasest raskest siidist kleidiäär, mis ülespoole ahenes uskumatult peeneks taljeks. Kleidilõikest paistis väljakutsuvalt rindade algav lahk. Õlgadel polnud peale roosa puudrikorra mingit katet. Ning kui sellele järgnesid jonnakas lõug, pikkade süsimustade ripsmetega silmad ja plaatinablond pea, ei jaksanud Peeter enam paigal püsida.

«Preili Astrid! Teie olete... Olete veelgi ilusam kui suuremere parklaev passaatides!» Võrdlus tekkis meremehe peas nii ootamatult, et enne kui ta jaole sai, oligi välja öeldud. See polnud lihtne kompliment, vaid südamepõhjast tulev imetlus ilu ees.

Astrid heitis käsivarrel olnud mantli riietehoidjale. «Peeter, kallis, mul on nii hea meel, et sa täpne oled. Kuidas sa ütlesid — parklaev passaatides? Ah, sind küll oma naljadega!» Pehmelt sillerdav hääl oli rõhutatult edvistav.

«Peeter kallis» ei jõudnud veel tüdruku käsigi vabastada, kui nende juurde sigines kõhnavõitu, veidi blaseerunud näoga, lumivalge rinnaesisega frakis noormees, kes Astridile sügavalt kummardas. Ent neiu ei märganudki seda, riputas end meremehele tuttavlikult käevangu ja nad sisenesid saali, kus viisakusest looka vajunud kelner neile vaba laua kätte näitas.

«Ärge imestage, härra Murd,» sosistas preili Astrid pärast seda, kui nad istet olid võtnud. «Teie eesnime polnud mul ametlikkudest dokumentidest raske leida ja see «kallis» oli selleks vajalik, et toda pealetükkivat noormeest eemale peletada.»

Laua kohale tekkis kelneri kiisulips. Preili Astrid tellis kohvi ja likööri. Peeter eelistas konjakit.

«Võiksime ehk tulevikuski sellesama «sina» ja «kallima» juurde jääda,» pani meremees ette, esimest klaasi kokkulöömiseks käes hoides.

«Suurepärane mõte, Peeter! Sina kutsud mind kummati Astridiks, kuna sa mu perekonnanime ei tea.» Ja tüdruku sädelevate kividega sõrmustatud käsi tõstis likööriklaasi elegantse liigutusega suu juurde.

«Pole viga, küllap uurin su perekonnanimegi välja,» hoopleb Peeter.

«Aga kust?»

«Eks ikka sealtsamast, kust sina minu kohta andmeid said — Schifferi kontorist.»

«Parem kui sa seda ei tea,» vastas Astrid salapäraselt ja valas klaasid uuesti täis.

Nende jutt muutus sundimatuks. Peetri pilk eksis üha sagedamini naise mustade ripsmete salapärasesse hämarusse, libises üle tüdruku paljaste õlgade ja... Sageli pidi kuid merel viibinud mees silmad lihtsalt kinni pigistama. Ent noil hetkil laskus pisike pehme käsi Peetri suurele meremehekämblale ning kuulmenahku paitav hääl küsis: «Millele sa mõtled, meeröövel?»

«Sinule,» vastas Peeter.

Äkki täitus suur kohvik üksteisest risti-rästi läbi põimuvatest džässihelidest. Vaba ruum keset saali oli korraga keerlevaid paare täis.

«Lähme tantsima, Peeter,» pani Astrid ette.

«Ma neid tantse ei oska,» vastas kohmetunud meremees, kes elus oli vaid vana valsi, polka ning rootsi hambo jõudnud selgeks õppida.

«Ei oska?» imestas tüdruk. «Kas tõesti ikka ei oska?»

«Pole meresõidu eest aega saanud õppida,» vabandas end Peeter.

Kohv oli jahtunud. Astrid tellis kokteili, imedes seda läbi peenikese õlekõrre.

Peeter märkas, et kõrvallauas võtsid istet kolm noormeest, kelledest üks oli sama, kes ennist Astridi riietehoius tervitas. Tähendab, selle mehe pealetükkivuse eest oligi tüdruk sunnitud kaitset otsima. Mehed rääkisid valjuhääleliselt ning heitsid vahetevahel pilke Astridile. Ent tüdruk ei vaadanud sinnapoolegi. Ta naeris ja edvistas Peetriga.

Üks kõrvallauas istuvatest meestest tõusis, tuli nende juurde ning kummardas.

«Tänan, ma ei tantsi,» vastas neiu ja Peeter märkas, et selles ükskõikselt vaatavas pilgus oli vaid teeseldud rahu.

«Mõtlesin ainult, et sul on igav — sellega siin,» ütles mees Peetrile viidates ning suundus oma laua poole tagasi.

«Kes ta sulle on?» küsis Peeter ja tundis, et see võõras polnud talle sugugi sümpaatne.

«Keegi kaupmehesell, kes mulle kusagil hingerahu ei anna,» vastas Astrid ja tegi pahase grimassi.

Sealsamas tõusid kõik kolm ning lükkasid oma laua vastu seda, mille ääres Peeter ja Astrid istusid. Ka toolid võeti kaasa. Üks neist oli laiaõlgne ja tugev mees, teised kaks hoidsid selle selja taha.

«Teie lahke loaga võtame ja lükkame lauad kokku,» pani laiaõlgne jultunult ette. Siis väljakutsuvalt Peetrile vaadates: «Teil on daam, meil pole. Jagame võrdselt... Me selle tüdrukuga ennegi tuttavad.»

«Viktor, kas sul häbi pole! Seda poleks ma sinust iialgi oodanud!» sisistas preili Astrid ning vaatas siis abiotsivalt Peetrile.

Meremees tõusis püsti, sirutas laiaõlgse poole käe ja küsis: «Kellega mul on au?» Sõnad olid järsud nagu kirvelöögid.

«Minu nimi on Mühakate Hirm,» vastas laiaõlgne kõvera irvitusega, ja mehed raputasid teineteisel kätt. Kostis tasane rudin, nagu oleks pundar pilliroogu ratta alla jäänud. Laiaõlgse nägu muutus äkki kahvatuks ja ta jultunud naeratus tardus valusaks grimassiks. Kui Peeter ta käe lahti laskis, kukkus see lõdvalt mööda külge alla.

«Kas saime tuttavaks?» küsis Peeter vaevu naeratades. «Nüüd aga — kõik kolm uksest välja või te õpite mind veelgi lähemalt tundma!»

Laiaõlgne lonkis ees, teised järel.

«Peeter, küll sa oled tugev!» lausus preili Astrid ning vaatas pilutatud silmil meremeest, kes istus ja veidi väriseval käel konjakiklaasi haaras.

Peeter ei vastanud. Ta vastas istuv neiu polnud enam nii ilus nagu ennist. Paljad õlad näisid nüüd liiga alasti ja pealetükkivatena, näojume paistis kunstlikus valguses koltununa. Tüdruku kirsipunased kokteilikõrt imevad huuled olid lõdvad ja nende värv laiguline.

Meremees vaatas kella. «Pean minema. Mu laev väljub poole tunni pärast.»

«Aga sa oled ju ometi kapten! Kas sa siis minu pärast ei võiks väljasõitu paari tunni võrra edasi lükata?» anus Astrid ja tõukas kokteiliklaasi jonnaka lapse liigutusega eemale.

«Ei, Astrid! Sääraseid edasilükkamisi reederid heaks ei kiida,» vastas meremees külmalt, pani raha lauale ja tõusis.

Preili Astridil ei jäänud muud üle, kui eeskujule järgneda ja ees riietehoidu tippida, kus Peeter talle mantli selga aitas.

Peeter sai aru, et ta oli mähitud mingisse intriigi, mis talle üha ebameeldivamaks muutus. Schifferi kontori raamatupidaja tahtis lihtsalt kelleski armukadedust äratada, et selle manöövriga taastada oma armukesega endine vahekord. Ja mina lasksin end sisse vedada nagu mõni esimese reisi junga! siunas end Peeter. Tüdruku sinatamine tundus talle nüüd solvamisena.

Õhtu oli soe ja suvine. Kohviku ees seisis paar voorimehetroskat, tukkuvad kutsarid pukis.

«Ole nii pai ja saada mind Vene turule, taksoautode seisukohani,» palus Astrid ja võttis Peetril koduselt käe alt kinni. «Tead, Peeter, olen mõnikord proovinud ka voorimehega sõita, aga ma lihtsalt ei või näha, kuidas mõni toores kutsar hobust piitsaga lööb,» lobises tüdruk.

«Kui aga mehed teie pärast kaklevad, siis pole selles vist midagi vastikut?» Peetri häälest kostis selge pilge.

Ent naise veidi kokteilisegane pea ei märganud kaaslase üleminekut «teiele» ega irooniat. Nad möödusid Viru väravast, kus tänavafotograaf, pea musta riide alla peidetud, läbi aparaadi häbelikult naeratavat paari sihtis.

Tuldi Pärnu maanteele. Astrid pidas vasaku käega Peetri käevangust kinni, lobises ja naeris. Peeter muigas Astridi mõttetu jutuvada üle. Tänavat ületavas inimvoolus pidid nad ühe vastutuleva naisterahvaga peaaegu kokku põrkama. Otse Peetri ees seisis Leena! Nende pilgud ristusid vaid hetkeks. Paari meetri kaugusel rööga-tas suure autobussi mitmehäälne signaal. Voolav inimmass jagunes kaheks. Leena oli kadunud, nagu oleks ta siinsamas õhuks sulanud.

«Kiiresti, Peeter, sa jääd ju auto alla!» Ja Astrid tõmbas postina keset tänavat seisma jäänud mehe kõnniteele.

Olen üks suur tola! kirus meremees endamisi ning vihkas praegu südamepõhjast seda kergemeelset inimest, kelle nimi oli Peeter Murd.

«Peeter, teeme autosõidu Piritale!» jõudis meremehe teadvusse anuv hääl.

«Ei!» ütles noormees järsult. «Mul on järel kõigest veerand tundi ja selle ajaga jõuan täpselt sadamasse. Mehed vist juba paadiga ootavad.»

Neiu naeratas enesekindlalt. «Aga kui ma ei palu sind, vaid käsin.»

««Hilduri» väljasõitu võib edasi lükata ainult peareeder ise ja ei keegi teine.»

«Aga võib-olla muudab see sinu otsust, kui ma ütlen, et peareeder on minu isa,» triumfeeris Astrid ning vaatas Peetrile otse silmi, et nautida oma sõnade mõju.

Säärane uudis lõi noormehe algul täiesti tummaks. Esimest korda elus vihastas ta naise peale. Ent see meelehärm tekitas tunde, nagu oleksid ta käed-jalad seotud.

«Teie olete preili Schiffer?»

«Kui sa ei usu, võin passi näidata,» võidutses tüdruk peaaegu itkudes.

«Siis ... Siis oleks teile tänaõhtuse jandi eest lihtsalt rihma vaja! Te pole inimene! Tahate, et mehed teie pärast riidu läheksid, et siis kõige tugevamaga tihnikusse joosta nagu tiirane emahunt ...» purskasid Peetri hingesügavusest raevunud sõnad. Tüdruk astus ehmunult paar sammu tagasi. Meremees seisis veel hetke, kuid leidmata midagi muud juurde lisada, keeras kannapealt ringi ning ruttas vihasena ja häbistatuna sadama poole.

KUUETEISTKÜMNES PEATÜKK

Schifferi suur helehall sõiduauto kihutab Pärnu maanteed mööda Tallinna poole. Paks tolmupilv jääb vaikselt suveõhtul veel kauaks tee kohale rippuma. Peareederil on kiire. Ta tahab enne kesköödkoju jõuda. Homme on ministeeriumis nõupidamine, seal peab pea selge olema. Päevane palavus oli auto kuumaks kütnud ning laevaühingu juhataja ära väsitanud. Nüüd aga, mil päike metsa taha vajus, virgutab õhtune jahedus mõtted taas ellu.

Viimastel päevadel olid kõik tuuled peareederile otse vastu puhunud, ja poleks ta mitte meisterlikult osanud loovida, oleks kogu ta äritegevus mitme hea tuhande krooni võrra tagasi triivinud. Jah, et keegi teine su huvisid kaitseks! Kaptenitele maksa kuust kuusse suuri palku, aga kui selle eest midagi tarvis on ära teha, siis ... Seadus, ausus ja südametunnistus ... Näidaku nad mulle kasvõi ühtainsat edasijõudnud meest kogu maailmas, kellel veel südametunnistus alles on ... Aga pane viltu vaatama, siis on mehi küll. Miks sina rikas oled, aga mina vaene? Miks sinul kõik asjad korda lähe-

vad, — mina rabelen ka, kuid kuhugi ei jõua? Kadedus! Heida oma rumal ausus ja südametunnistus üle parda, küll siis jõukus tulema hakkab. Sellest lihtsast asjast ei saada või ei taheta aru saada. Kasvõi seesama «Armilde» kapten Metsroos. Ise juba vana mees, aga pea teisel ikka veel saepuru ja kõlkaid täis. Asi seegi, et tal mõistust jätkus enne lõplikku mereprotesti tegemist Kopenhaagenist telegramm saata. Kohe oli selge, et selle asja lahtiharutamine nõuab osavat kätt. Merel tekilasti kaotamine pole naljaasi.

Ta sõitis autoga Riiga, jättis seal masina vana ärisõbra Baumanise juurde ning lendas üle Stokholmi Kopenhaageni. Oli ka viimane hetk. Juba järgmisel päeval nõudis kohus dokumente. Kõik tuli ümber teha. Hea, et laeva päevaraamatus lehed nummerdamata olid. Seal seisis ju kapteni oma käekirjaga, et tal raskes tormis tekilaadung ära vettis ja selleks, et laeva ümberminekut ära hoida, andis ta käsu viiskümmend standardit esimese sordi plankusid üle parda heita. Lollpea! Tahtis teha pesuehtsat üldavariid, kus laev, laadung ja prahiraha proportsionaalselt vastutavad. Neli tuhat krooni ei kuku ometi taevast, vaid annab teenida! Ja Metsroos, tola, veel vaidleb vastu, et kuidas ma logiraamatut võltsin? Teada kõik nende au ja südametunnistus. Kui valida andsin: kas ajab asja nagu kapten või pakib oma kohvri, siis tuli aru pähe! Hirm nälja ees peletas au ja südametunnistuse oma teed. Mis ta mõtleb! Arvab vist, et esimene kord sääraseid põikpäid taltsaks teen. Praktika õpetab ... Meestega oli lugu lihtsam. Paar pudelit taani akvaviiti (ruhvis omavahel kutsuvad nad seda kõrihöövliks) ajasid asja jutti. Ja siis pärast kohtus ... Küll oli naljakas vaadata, kuidas kapten, kolm sõrme piiblil, ise hirmu pärast näost valge, tunnistas, et suur laine tekilasti minema uhtus. Nemad pannud lisasoringuid ja teinud kõik, mis üldse inimese võimuses seisab, aga kus sa looduse vastu saad ... Kogu lugu läks seetõttu osalise avarii alla ja seal on laul juba lihtsam: juhus tabab isandat ... Kes kahju sai, see kannatab.

Masin sõitis mööda metsavahelist teed. Päike oli juba loojunud. Antoni lai rooliratast varjav selg äratas usal-

dust. Puud ja telefonipostid tormasid vastu. Auto neelas ahnelt halli maanteelinti. — Peab vist oma kaheksakümmend peal, aga küllap Anton teab, mis masinast annab välja pigistada. Tunni paari pärast olen kodus... Peareederi mõtted libisesid taas oma lemmikalale.

Jah, ega enne kaptenitest asja saa, kui nad end äri osanikeks ei pea. On siis minul õige vaja nende südametunnistust võita igasuguste palumiste, lubaduste ja ähvardustega, kui seda võimalik on muidu saada — raha veel pealekauba. Kes pole nõus ütleme kolmsada naela sisse maksma, — las läheb ja otsib endale parema peremehe. Tüürimeeste osad võiksid muidugi veidi väiksemad olla. Siis oleksid reederid ja laevade juhtkonnad nagu üks pere, — kõik ühise asja eest väljas. Teevad nagu oma tööd.

Olles niimoodi kõik oma peaaju kambrid ja salanurgad korda seadnud, mõtteotsakesed sõlme sidunud, vajusid päevasest kuumusest ja autoraputusest väsinud peareederi laud looja ning mugavalt vastu pehmet polstrit nõjatades jäi ta magama. Ei ärganud enne, kui Anton Varsaallika teel suvila ees masina tasase nõksatusega peatas, et hooviväravat avama minna.

Õhtust oli saanud lembe suvine öö. Loodes punetav hämarik ulatas käe kirdest tõusvale koidule. Maja ees õitsvatelt nartsissi- ja tulbipeenratelt kandus õielõhna, mis iga erksa tundelisusega inimese mõtted oleks endaga kaasa viinud igatsuse, armastuse ja õnne radadele.

Kõike seda ei märganud peareeder. Ka ei tajunud suveöö ilu Anton, kui ta peremehe kohvriga ukse poole suundus.

Seda enam tormitsesid kevadised helid preili Astridis, kes taksoga just samal ajal suvila väravasse sõitis, kui ta isa välisust avas.

Pärast seda, kui Peeter talle nii ebaviisakalt selja oli pööranud, jäi Astrid nagu sorgus tiibadega värvuke Vene turu äärde seisma. «Teile oleks lihtsalt rihma vaja! Emahunt!» kumises ta kõrvus vihane, võimas bass. Kas ütles seda tõesti seesama inimene, kes alles paari

tunni eest hämmastunult kogeles: «Teie ... Olete veelgi ilusam kui suuremere parklaev passaatides...»?

Ebaviisakalt koheldud neiu oli hingepõhjani vapustatud, andis taksojuhile käsu Kosele sõita, et kodus kummuli voodisse heita ja kogu oma viha silmavee näol patjadesse valada. Sõites piki randa looklevat teed, nägi ta reidil üksikut purjekat, kolm saledat masti kõrgumas ehapunas säravasse taevasse. Sadamasuust väljus paat, mille hõbedased aerulabad rütmiliselt roosakalt helkivasse vette kastusid. Paadi ahtris seletas preili Astridi noor silm kummargil istuva mehe siluetti, kes roolipinni kaenla all hoidis. Süda tõusis tüdrukule kurku. Pisarad katsid paadi, laeva ja ehavalgel uinuva mere. Kuid need polnud ainult vihapisarad. Neis oli solvumise kibedust, lahkumise valu ja armupiina.

Takso möödus Kose tee otsast, pöördus Pirita rannakohviku juurde. Preili Schiffer istus plaažipingile ja laskis mereõhul oma hõõguvat nägu jahutada. Vaatas üksisilmi õhtutuules virvendavale lahele. Pikkamisi kattusid «Hilduri» mastivahed helendava taeva taustal mustadena näivate purjesiluettidega. Laisalt tõusid kliiverpoomist kolmnurksed laperdavad kliivrid. Aeglaselt pöördus laev vööriga lahe suudme poole ning vajus väiksemaks ja väiksemaks, kuni lõpuks viimasena paistev kroottopseli ülemine nukk tüdruku silmist horisondi taha vajus.

«Läinud!» ohkas Astrid.

See käis niihästi «Hilduri» kui ka tema hingerahu kohta. Rannakivil istuv noor naine oli tulvil magusvalusat pakitsust nagu kevadine, avanemata õielehtede surve all lõhkemiseni pingul roosipung.

Ent samal ajal Kalarannas tõrvatud paatide vahel seisvale Leenale tundus, nagu oleks reidilt lahkuv purjekas tuhande terasvaieriga ta südame külge kinnitatud. Hoolimata sellest kaugenes laev üha enam ja enam. Kas kinnitustrossid katkesid? Ei, need tugevad ja aastaid vastu pidanud sidemed ei murdunud ka praegu, kuid Leena Talveti naisesüda rebenes tuhandeks tükiks.

Peareeder Friedrich Schiffer jõudis just tolmumantli esikus varna riputada, kui ta tütar Astrid kevadise tormiilina välisuksest sisse jooksis.

«Papa! Ma olen armunud! Lõplikult, jäädavalt ja igavesti!» hõiskas Astrid ning langes isale kaela.

«Pole viga, tüdruk, seda juhtub su'ga igal kevadel paar-kolm korda, läheb üle,» ütles Schiffer tröösti valt ja muheles. Talle meeldis tujukas, avameelne ja impulsiivne Astrid. See tüdruk oli hoopis teisest puust kui unistaja-loomuga Hildegard.

Elutoa uksel seisis kiiruga magamast tõusnud majaproua Armilde, pidžaama seljas. Schiffer suudles hajameelselt oma voodi järgi lõhnavat sooja teistpoolt ning istus ohates tugitooli, nagu tahtes sellega alla kriipsutada reisiväsimust, samuti pereisa-positsiooni.

«Mamma, mina elan täna õhust ja armastusest,» sillerdas Astrid.

«Kes sul siis nüüd on?» porises mamma. «Ega ometi jälle mõni juhuslik tutvus?»

«Ei, seekord täiesti ettekavatsetud,» naeris tütar.

«Sa ära võta kõike nii kergelt,» tõreles ema. «Hästikasvatatud tütar esitleb noormeest kõigepealt vanematele, ja kui need leiavad, et poiss on igati ontlik, heade kommetega ja seisusekohane, alles siis . . .»

«Ah, jäta oma moraalilugemine, Armilde! Astrid teab isegi, et ta igasuguste paadialustega ega kaltsupundardega ei sõbrutse. Kui tal aga nõu tarvis on, siis küsib isalt.» Härra Schiffer laskis pilgul hetkeks puhata oma tütre heledatel juustel ja õnnelikul näol:

«Kuidas sul praegu selle Markovi poisiga lood on?»

«Ta on kaabakas! Niisugusega ei räägi ma enam ühtki sõna,» vastas tüdruk säärasel toonil, mis ei jätnud kahtluse varjugi ta meelepaha ehtsusest.

«Nii-nii, siis on ju asi korras,» rõõmustas härra Schiffer ja läks korrapealt üle tõsisemale kõneainele.

«Kas Sadamatehas «Paljassaare» juba dokist alla laskis?»

«Jah, papa, eile sain isegi arve kätte.»

«Noh?»

«Kümme tuhat üheksasada krooni. See on minu arvates lihtsalt häbemata kallis.»

«Tead sa ka, tüdruk, kui palju ma selle randaajamise pealt teenisin? Igatahes sulle kaasavaraks jätkub...» Peareederi silmad tõmbusid rõõmu pärast kissi. Ta tõusis üles ja hakkas energiliste sammudega mööda tuba edasi-tagasi käima. «Näed, mis tähendab, kui kapten end kaasosanikuks peab. Säärase mehega, nagu see «Paljassaare» oma on, võib tulevikuski veel asju ajada. Sa ütled, et kallis... See on õigus. Kogu avarii polnud tuhandet kroonigi väärt, aga kindlustusseltsile on ometi vaja soliidset arvet... Vahe teeme tehasega pooleks. Saad aru? Või on sul kahju? Ära muretse! Laev on Inglismaal edasi kindlustatud. Ainult tola võib säärase võimaluse maha magada.»

«Palmberg ja Sude kutsuti täna hommikul raamatutega ministeeriumi.»

«Jõudsite enne kõik ilusasti klappima panna?»

«Peaaegu kaks päeva ei saanud laua äärest tõustagi. Hea, et Lepik ette helistas.»

«Nii et asjad on siis enam-vähem korras...» Peareeder naeratas rahulolevalt. ««Armilde» tekilasti loo ajasin ka õigeks... Aga Metsroos mulle ei meeldi — kogu aeg jaurab mingist südametunnistusest.»

«Kas sul, papa, siis südant polegi?» küsis Astrid ning heitis isale koketeeriva pilgu. Ootamatult lausus ta: «Kuule, papa, sa nagu pisut sarnaneksid selle mehega, kellesse ma alles mõni tund tagasi lootusetult armusin. Jumala eest! Sinult paarkümmend aastat maha võtta, lühikeseks kärbitud lõuahabe ette panna ja vaata, et...» Astrid astus paar sammu tagasi, silmitses isa ülevalt alla ning puhkes selle veidra avastuse puhul laginal naerma.

Härra Schiffer oli meelitatud. «Nii et kui oleksin vähe noorem, siis... Sul on maitset, tüdruk.»

«On see nüüd mõni isa ja tütre jutt!» pahandas mamma. «Selle asemel et Astridile häid kombeid õpetada, hakkab ise kaasa alpima.»

Kuid naise poolt poetatud pipratera ei suutnud Schifferi tuju alla viia. Või pisut tema moodi hoidis see poiss, kellega Astrid õhtu veetis...

«Kes ta siis nime ja seisuse poolest oli?» küsis papa ivake hiljem.

«Sinu laeva «Hilduri» kapten Peeter Murd,» vastas Astrid isegi nagu uhkeldades.

Aknast sisse vaatav koiduroosa hommik ja laest langev kollakas valgus peitsid Friedrich Schifferi kahvatuse.

«Minge magama!» lausus peareeder karmilt, ise põrandale vaadates. Lisas siis väsinult: «Teen kabinetis veel mõned märkused ja tulen ka.»

Ta sulges enda järel kabineti ukse, riputas pintsaku lukuaugu katteks ja avas vestitaskust võetud šneppervõtmega seinasse monteeritud kassakapi. Võttis sealt kõige alumiselt riiulilt ema mälestuse — erepunase lindiga kinni köidetud paki kirju ja koltunud foto. Kes ütleb, et sel joodikust vanamehel, kes kevadel siin käis, pole kodus samasugust kirjakimpu. Kirju, kus ta ema tütarlapselikult ümaratest, selgesti loetavatest tähtedest lükitud sõnadega teatab, et ootab last...

Just nagu needus! Tuleb su oma tütar ning teatab, et on armunud... Ja kellesse? Kui teakski, et lellepojasse, ega see asja muudaks. Seda romantilisem! Siis võtaks ta seda nagu põnevat romaani... Oma rada minna lasta — korduks viiekümne aasta eest sündinud tragöödia uues variandis. Ei, siin peab kindla käega vahele astuma, sest kaalul pole mitte vähem ega rohkem kui suguvõsa au, perekonna saatus ning võib-olla kogu «Ernst Schiffer ja Ko» olemasolu.

Härra Schiffer istus laua äärde ja toetas pea kätele. Mõtles raskeid mõtteid, kuni aknast sisse paistva hommikupäikese kiired talle järgnevat päeva meelde tuletasid. Ning peareeder lõi lapiti käega vastu lauda, nagu ta armastas teha siis, kui mõne tähtsa otsuse vastu võttis.

Majaperemees ei läinudki magamistuppa, vaid heitis siiasamasse kabinetti diivanile pikali, et enne kontorisse minekut paar tundi puhata.

Lai ja lame Kopenhaagen, mille lugematud kirikutornid näivad suurde pannkooki torgatud tuletikkudena, kümbleb Öresundi leiges vees. Augustikuu päike pole kitsi ei valguse ega soojusega. Lugematutes sadamabasseinides kõrguvad üle graniitkaide lumivalged voolujooneliste tekiehitustega mootorlaevade hiigelkorpused. Elektrivintside tasase undamise saatel tõusevad laadruumidest Niiluse orus kasvanud puuvillast pressitud neljakandilised pakid, tünnid islandi heeringatega ning suured kastid masinaosadega, peal ingliskeelsed kirjad. Kaup laaditakse kaidel ootavatesse raudteevagunitesse või veetakse elektrikaarikutega üle asfaltsileda sadamasilla suurtesse barakitaolistesse ladudesse. Pideva vooluna saalivad autod ja voorimehed kaldapealseil tänavail, mille ühes ääres seisavad vanaaegsete karniiside ja nikerdustega, aastakümnete suitsust mustaks tõmbunud majamürakad, teises aga hiigelmõõtudega tõsteseadeldised ning pilvini ulatuvate mastidega laevad. Kokku kuhjatud masinate ja agregaatide mürin, sumin ning lakkamatu liikumine varjutab kõigi nende tehniliste imede looja — inimese. Siin-seal võib inimesi näha uskumatult pisikeste mustade sipelgatena ronimas mehhanismide vahel. Mõnikord kogunevad nad ühte troppi, vehivad kätega, tõstavad õllepudelid suule ja kaovad taas üldisse saginasse.

Hea tükk maad sadama peakanalit mööda linna poole avaneb kitsas põikbassein, mis on otsast lõpuni täis kiilutud väikesi kerajaid kalalaevu. Ka siin kõrgete muulide varjus keeb, kihiseb ja pulbitseb elu. Sadama selles osas on sõudepaate ja purjevenesid, mootorkutreid, aurutraalisid ja sumplaevu. Sadu igamõõdulisi aluseid. Ja kalu! Neid müüakse kaldale ehitatud putkadest, sadamasillale virna laotud kastidest ja otse laevadelt. Ostjate seas leidub peenelt riietatud, kõrgetel kontsadel tippivaid daame, kelle kannul käivad prisked kõrgerinnalised teenijatüdrukud korvidega, leidub kaunijooneliste nägudega tugevaid töölisnaisi ning tursunud silmalaugudega paadialuseid. Viimastel harilikult raha pole ja neile heidetakse mõni kasti all lössi

pigistatud tursapoeg või kurgu alt punaseks tõmbunud makrill.

Läheme veel edasi. Sinna, kus kuningalossi eest tulev peatänav Amaliengade sadamasse suundub. Sinna, kus jumalanna Gefioni sahka vedavate härgade kiviseist sõõrmeist veetolmu tuiskab. Alles siin algab sadama esinduslikum osa. Reisilaevad-iludused suiguvad üleni valgesse rõivastatud tütarlastena rohelise pargivööga ääristatud sadamasildade ääres; veidi kaugemal keset kanalit seisab poidele kinnitatult kuninglik jaht, riigivapp korstnal. Ühe reisilaeva juurde koguneb inimpilv. Osa sellest tõuseb paraadtreppi mööda üles, osa jääb sadamasillale. Õhusireeni terav röögatus ehmatab suure linnuparve pargipuude ladvust lendu. Auriku side maaga katkeb. Ahtri all möllava propelleri tiivad peksavad vee kobrutavaks vahuks. Valgete taskurättide lehviv meri tõuseb peade kohale. Sujuvalt ja graatsiliselt nagu priimabaleriin lavalt lahkub alus sadamast. Inimpilv valgub linna tagasi. Linnuparv teeb sadama kohal tiiru ja laskub taas pargipuude rohelusse. Kaide äärde jäänud reisilaevad suiguvad uuesti. Nende rahu häirib vaid oma varjuga võidu kihutav asfaldil sahisev limusiin või jalutuskepiga vastu sillutist toksiv vanahärra, kes ühes elatanud kaasaga on tulnud suitsusest linnast siia värsket õhku hingama.

Kriisikammitsaist vabanenud Kopenhaageni süda — sadam pulseerib jälle normaalses rütmis.

Ent kolmekümne-kilomeetrise kaipikkusega sadama viimases otsas, mitte kaugel sealt, kus kolm puust madu keereldes üles kirikutorni tippu ronivad, seisab vana, küüru vajunud, tõrva ja värnitsa järgi haisev purjekas, mille ahtripeeglilt võib lugeda hoolega maalitud nime — «Hildur». Linna poolt vaadatuna ei paista laev üldse kai tagant välja. Ainult ta kolm uudishimulikku masti ja kliiverpoom ulatuvad üle sadamasilla vaatama.

Kogu «Hilduri» meeskond alates kaptenist kuni kokapoisini on ametis laualasti lossimisega. Järel pole enam palju ja Peeter loodab õhtuks välja jõuda. Osa mehi töötab laevaruumis, osa tekil. «Hilduril» puudub igasugune masinajõud. Rasked neljatollised teraskanti

saetud prussid tõstetakse meeste jõul ühe otsaga luugi krantsile, võetakse alumisest otsast kinni ning lükatakse tekile, kus teised selle vastu võtavad ja kaile tõstavad. Selles sadamasopis käib töö täpselt samuti nagu saja aasta eest. Ka kaldal puudub igasugune tehnika. Kailt kantakse laadung tööliste õlgadel laoplatsile.

Kas tuli see hommikusest jahedusest või oli magamast tõustes rammu rohkem, kuid kell seitse pihta hakates polnud tööl vigagi. Prussid ja plangud läksid nagu mängides kaile. Aga lõuna paiku, mil päike otse luugiaugust sisse kõrvetas, võttis meestel kondid pehmeks.

«Täna need viimased ruumi põhja laaditud prussid viivad võhma kaasa,» siunas Sepli Valter soni põhjaga laubalt higi pühkides ning vidutas alt üles tekile vaadates silmi. «Mis teil seal värske õhu ja jumala tuule käes viga, aga tulge proovige siin!»

«Ära sa nurise midagi! See kondiauruga töötav konveier on su kalli leivaisa Schifferi kõige kasulikum ülesleidus. Au ja kiitus kompaniile — aamen!» lõõpis Pihla Seiu, sülitas pihku ja haaras uuel prussil otsast kinni.

«Mis sa arvad, kapten, üks hea vints ja kümnejõuline «Wickström» kuluks meile küll ära?» küsis Mäns Alvi, kes tekil Peetriga paaris töötas.

Kaptenil ei sobinud ühes madrustega laevaomanikku kiruma hakata. «Ah, mis te nurisete! Taanlased kail tõstavad neidsamu prusse... Või oleme meie viletsamad,» vastas ta.

«Jõu poolest mitte, kuid raha poolest küll. Nemad saavad oma kaks krooni tunnis, aga meie?...»

Jah, rohkem kui pool navigatsiooniaega oli juba maha sõidetud ning kaptenil meestest selge ettekujutus. Pihla Seiu oli väliselt naljahammas, kuid selle koore all peitus tõsine töömees, kes teadis, kuhu ta kuulub. Seiu ei pidanud praegust korda Eestis igaveseks. Selles suhtes oli ta Jaaniga mestis. Sepli Valter võttis sadamas küll viina, kuid merel oli esimese numbri madrus. Mäns Alvi paistis silma uuriva vaimuga. Tahtis iga töö paremini ümber korraldada. Ahvena Elmar... Ei, mehed on

tublid, kuid tasu ... «Meie turuhind on nelikümmend krooni paar,» tegid nad mõnikord nalja.

Pärast esimest plangulasti võttis «Hilduri» meeskond igas sadamas laadimis-lossimistöödest osa. Sageli oli see meresõidust veelgi rängem. Peeter tegi sadamates sama tööd mis madrusedki, püüdes sellega kapteni ja meeskonna vahelist distantsi vähendada. Ta ei tahtnud ei Härmaste Simmu ega Lahepere Mihkli kuulsust. Aga ikka selgemaks sai talle, et ei saa olla heas vahekorras madrustega ja samaaegselt kaitsta laeva peremehe huve. Nagu Inglismaal streigi ajal ... Muidugi oli Jaanil ja teistel tuline õigus, et nad tööle ei hakanud.

Või võtame ületunnid. Seadus näeb ju ometi ette, et iga minut, mis tehakse üle kaheksa tunni, kuulub eraldi maksu alla. Peaaegu kõik tööpäevad on kaheteistkümnetunnised. Laeva kassa on kapteni käes — miks ta seda välja ei maksa? Sellepärast, et ta ise oma leiva pärast väriseb ... Kui kõik kaptenid kätte võtaksid ja meeste eest välja astuksid? Ei sellest tule midagi! Nii kaua, kui kohti on vähem kui mehi, püsib kõik vanamoodi. Aga kui kogu see tööliste armee kord kätte võtab ja oma sõna ütleb, siis on muidugi tee selge. Kui ainult selleks ajaks pole Schifferi sabas liiga kaugele mindud, nii et tagasi enam ei saa ... Kogu elu on segi nagu laeva vindivesi. Mida enam mõtled, seda keerulisemaks see asi läheb. Ning Peeter haaras oma võimsate kätega jämeda prussi ja heitis kaugele kaile. Jaan, kes ta kõrval töötas, vaatas imestunult kaptenile.

«No küll on sinul, Peeter, seda va toorest jõudu!»

Lõuna ajal, mil kapten ühes tüürimehe ja pootsmaniga söögilauas istus, tõi maakleri poiss posti. Peale prahipakkumiste, shipchandlerite reklaambrošüüride ja kontorist saadud veolepingu järgmise reisi jaoks oli meeskonnale terve pakk erakirju, mille seast Peeter tervelt kolmelt ümbrikult oma nime leidis. Ühele oli see kirjutatud ta ema veidi hüpleva ja ebakorrapärase käekirjaga, teisele Leena ümmarguste tähtedega, kuid kolmanda kõrge, pisut teravanurgeline stiil oli täiesti võõras.

Pärast einet üksi jäänud, avas kapten kõigepealt võõra käekirjaga ümbriku ja luges:

«Peeter, kallis!

Mõtle nüüd minust, mis Sa mõtled, aga olen Sinusse lootusetult armunud. Papa ja mamma pidid end kringliks vihastama, kui sellest neile rääkisin. Aga ma olen täiskasvanud inimene ja tean ise, mida teen.

Viimati Tallinnas olid Sa suurepärane kavaler, kuid muutusid hoopis teiseks, saades teada, et olen peareederi tütar.

Arvan siiski, et Su meelepaha lõpuks haihtub, sest ma pole ju Sulle midagi kurja teinud.

Mõtlen vaid Sinule ja ootan oma mereröövlit tagasi. Kirjuta mulle kontori aadressil.

Sinu Astrid.

Peeter tõusis laua äärest, kägardas kirja kokku ja viskas läbi lahtise illuminaatori üle parda. Tola! Isegi papale-mammale jõudis vaterdada ... Schiffer võib viimaks arvata, et ma ta tütre kaasavara peale väljas olen ...

Ärevate sõrmedega avas ta seejärel Leena kirja, milles seisis:

Peeter!

Sellest on juba kaua aega, mil Sinult viimati kirja sain. Lubasid siis Tallinna reidilt läbi tulla ja ka mind külastada. Mul oli nii kahju, kui onult kuulsin, et olid käinud ja oodanud. Olin tol õhtul kella üheksani tööl. Sain teada, et Sa ikka veel selle üle pead murrad, miks ma Su kevadise ettepaneku tagasi lükkasin. Ütlesin Sulle juba kunagi ammu, et ma meremehega ei abiellu. Armastan Sind selleks liiga palju. Kui Sa aga peaksid laevamehe-elust loobuma, teeks see Sind kogu eluks õnnetuks. Ma soovin, et Sa õnnelik oleksid ...

Tol õhtul, kui Sa «Hilduriga» reidilt lahkusid, jälgisin laeva rannalt nii kaua, kui seesama vasti-

kult ilus meri Su oma embusse haaras. Mulle sai üha selgemaks, et meil mõlemal on oma tee, ja nii kahju kui mul ka ei ole, — need ei ühti. Isegi armastusel pole siin midagi kaasa rääkida. Üldse on elu niivõrd materiaalne, et parem on, kui me oma kunagised unistused ainult unistusteks jätame. Olen aru saanud, et nii puhtad kui inimese mõtted ja kavatsused ka on, sadestub nendest aja jooksul südamepõhja ikkagi teatud settekiht, mida heameelega teisele ei näitaks. Elu on harilikult palju kurviderohkem kui algul paistab. Ainult sündimine ja surm on lihtsad asjad. Ehk aitab targutamisest. Soovin Sulle järeltuuli, kiiret merereisi ja kõike muud head, mis üks armastav süda üldse teisele oskab soovida.

Leena.

P. S. Mul on mõnikord säärane tunne, et mina olen murtud tiibadega rannas rabelev pardipoeg, Sina aga kõrgel lendav kotkas. Saab siis meil kooslendamisest juttu olla? Anna andeks! Mõistan isegi, et mu mõtted on sentimentaalsed ega kõlba kuhugi.

L.

Peeter luges kirja veel teist korda läbi ja leidis, et Leena on solvunud. Kuid noormees mõistis ka, et siin pole küsimuses ainult meri, vaid veel midagi muud. Millest on siis Leena südamepõhja tekkinud «settekiht, mida heameelega teisele ei näitaks»? ... Jah, inimese elu on tõepoolest nagu meresõit purjelaevaga. Tõmbad kaardile küll sirge joone, aga vaata, kui palju sul loovida tuleb enne, kui sihile jõuad. Ning ega's kõik laevad saabugi sihtsadamasse ...

Kõige viimasena avas Peeter ema kirja. Memme oma tahtis ta alati kiirustamata ja tähelepanelikult lugeda. Kuulata ema tasast juttu, tunda ta juukseid paitavat kätt.

Juba esimestele ridadele pilku heites tabas teda kohkumus. Seal seisis:

Kallis Peeter!

Praegu, mil ma Sulle kirjutan, on Toomaõue isa juba mullas ja matused peetud. Arvan, et Sinul on niisama raske nagu minulgi uskuda, et vana Toomast enam elavate seas ei ole. Raske uskuda sellepärast, et kõik see tuli nii äraarvamata äkki, kuna minu äi ja sinu vanaisa ei surnud mitte loomulikku surma.

See oli mineval laupäeval, kui Toomaõuele tuli mingi kindlustusseltsi agent. Paistis rikas mees olevat, sest sõitis oma autoga. Temale olla Tallinnas keegi meremees andnud Tooma aadressi ja palunud paki viia. Kui siis Toomaõue vana kasti lahti võtnud, olnud selles mitu pudelit viina, aga ei mingit kirja. Minul on niisugune mõte, et võib-olla olid Sina selle paki saatja — aga siis sa küll hästi ei teinud, sest seesama viin mu meheisa hauda viiski.

Nagu Sa isegi tead, oli Toomas suur kangema pruukija mees, ja seal nad siis kukkusid selle võõraga jooma. Mina olin sel päeval Teistel lool ja tulin alles õhtul hilja koju. Aga Kersti rääkis, et juba pärast lõunat olnud Toomaõue isa nii purjus, et ajanud täiesti segast juttu. Rääkinud, et küllap vist on viina saatnud ta poeg Ants ja määranud selle tema matustel pruukimiseks, tema aga kallab kõik vihuti oma kurku.

Kas siis Toomas tõesti nii palju oma arust ära jõi, et enam sedagi ei mäletanud, et sinu isa ja tema poeg juba kaua enne teda siit ilmast ära läks? Või aimas ta oma lõppu ette ja tundis, et Ants teda teises ilmas ootab? ... Kes seda teab ...

See kindlustusseltsi agent aga olnud arupidaja mees ja polevat end mitte nii purju joonud. Õhtul läinud siis mõlemad Lestalaiu taha angerjaõngi sisse laskma, et pühapäevase jooma jaoks suupistet püüda. Ka viina võetud kaasa. Kersti keelanud teisi küll, aga midagi ... Võõras lubanud Tooma järele vaadata ning siis mõtelnud ka Kersti, et paati pole — mis õnnetust neil põlvist saadik vees võib

juhtuda. Mehed lubanud öösel Lestalaiul heinalaos magada ja päikese tõusu ajal angerjatega tagasi tulla.

Pühapäeva hommikul kella kaheksa ajal jooksis Kersti Suurejausast meile ja rääkis, kuidas selle joomaga oli ja et mehi polevat veel kusagil näha. Meri olid maas ja meie läksime Kerstiga Lestalaiule Toomast otsima. Vett polnud laiu ja maa vahel rohkem kui et ulatas jala kederluuni.

Võõras mees üksi magas heinalaos õiglaseund, tühjad pudelid ümberringi... Äratasime tema ja küsisime Tooma järele. Ta oli veel päris purjus ja rääkis, et pärast seda, kui olid õhtul õnged sisse lasknud, võtnud veel viina ja heitnud mõlemad heintele magama. Millal Toomas ta kõrvalt ära kadunud, sellest polevat tal ühtki mälestust.

Läksime siis Käina poole kaldale otsima ja sealt me Tooma leidsimegi. Pikali põlvekõrguses vees...

Vedasime Kerstiga vankri endi järel sinna ja tõime Tooma Murrule. Nutsime kogu tee. Ka võõral linnamehel oli väga kahju. Sada korda rääkis üle, et oleks pidanud targem olema ja mitte purjus mehega randa tulema, aga mis see nüüd kõik enam aitavat. Sõitis pärast lõunat masinaga minema. Paistis hea südamega mees olevat. Matuserahaks jättis omalt poolt tervelt kakskümmend krooni.

Kersti aga rääkis, et just seesama võõras sundinud Toomast laupäeva õhtul angerjapüügile ja et linnamehel olnud kurja vaatega silmad...

Õnnetus on nii suur, et ei oska ära rääkidagi. Kehalise jõu poolest oli vana Toomas väga tugev mees, aga nõrk ja ilma tahtmiseta, mis viinasse puutus. Kuid nii head inimest südame poolest kui Toomaõue isa oli, pole mina maailmas näinud. Sinu koolitamise jaoks andis ta oma suu eest ja seljast viimase ära. Pärast Sinu isa surma jäid Toomas ja Kersti minule ainsateks inimesteks, kellelt alati nõu ja abi sain. Ka siis, kui Su vend Rein õnnetu otsa leidis, poleks mina ilma Toomaõue vanade

abita ei ihu ega vaimu poolest suutnud selleks jääda, mis ma praegu olen. Toomas oli minule nagu isa eest.

Mul on hirm, et Kersti nüüd, mil Toomast enam ei ole, varsti samuti kustub, sest muud ta ei teegi, kui istub hommikust õhtuni surnuaias ja nutab. Sinu isa läks omal ajal ka minult ära, kuid ometi oli mul jõudu elama jääda. Kerstil on aga aastaid rohkem. Loodan siiski, et ta sellest raskest leinast üle saab ja veel oma elu jaksab edasi elada.

Ei hakka Sulle selles kirjas muid asju kirjutama. Hoia end, Peeter, ja pea seda meeles, et kui Sinuga midagi peaks juhtuma, siis ei loe mulle enam ükski asi siin ilmas midagi. Mida vähemaks jääb omakseid, seda kallimaks Sa mulle muutud. Olen mõnikord mõtelnud, et ei ole hea rippuda südamega kellegi küljes nii kõvasti nagu mina Sinust pean, sest see armastus on mulle piinaks siis, kui ma ei tea, kus Sa oled ja viibid. Aga räägitakse, et ema mõtted, kui nad alati oma last saadavad, võivad temalt kõik õnnetused eemal hoida. Ja mina usun seda. Sellepärast ei lase ma Sind meelest ei ööl ega päeval.

Jää terveks, Peeter, ja kirjuta varsti.

Sinu ema.

Omal ajal, kui isa suri, ei osanud Peeter eriti kurvastada, sest juba ammu enne seda rääkis taat lastele oma peatsest äraminekust. Tema põdur tervis harjutas kogu peret aegsasti mõttega, et neil ühel päeval tuleb leiba ja leivakõrvast ainult omal jõul muretsema hakata. Ning kui siis taat silmad kinni pani, oli pool kurbust juba ette ära leinatud.

Teade väikese venna Reinu õnnetust otsast tegi aastate eest nii suurt valu, nagu oleks keegi otse elava tulega südant põletanud, kuid sellegi peale vaatamata oli see mõistusele selge ja arusaadav. Peeter käis noorema venna sündimise ajal juba esimest aastat koolis. Oli elanud enne, kui Reinu veel polnudki. Ta väike vend oli tulnud ning uuesti läinud, jättes järele vaid üha enam ja enam ajahoovusesse sulava mälestusetäpi.

Ent vana Tooma tulekut ei mäletanud keegi. Juba enne, kui Peetri isa päevavalgust nägi, sõitis vaar sügavatel vetel. Kõik, mis pojapoeg koduranna minevikust teadis, oli vanaisa suust kuuldud. Vaar rääkis näiteks, et enne rootslaste tulekut olnud Hiiumaa täiesti tühi saar. Alles Kaarli sõdade ajal asunud põhjarannikule, Kõpu ja Kõrgessaare kanti, üle mere tulnud kalamehed. Praegugi on rannas Rootsi küla ning alles mõnikümmend aastat tagasi surnud seal viimane mees, kes veel gotlandi keelt rääkinud. Hiiumaa idapoolsele kaldale, praeguse Jausa jõe suudmesse tulnud paar-kolmsada aastat tagasi paadiga kaks meest — üks pikk, teine lühike. Mõlema nimi olnud Jaus. Ehitanud majad rannale teineteisest paari versta kaugusele. Praegu aga täidavad nende järglased kaks küla, mida kutsutakse Suurejausa ja Vähejausa küladeks . . .

Kui vanaisa oma iidseid lugusid jutustas, siis tundus, nagu oleks ta igavesti elanud. Kunagi polnud Peetrile pähe tulnud, et kord võiks saabuda aeg, mil Toomast enam ei ole. See oli võimatu, sest vaari hiigelkehas peitus kustumatu, lakkamatult tegevust otsiv elujõud. Kui vaar ei maganud, oli ta kas vihane, kurb või lõbus — enamasti lõbus ja alati midagi plaanitsev. Peeter ei mäletanud, et vanaisa oleks kunagi norgus olnud või nõutuks jäänud. Selles noorusvärskes ajus polnud vanadusest veel jälgegi. Ta hiigellihased olid veel painduvad ja tugevad.

Töö tekil oli alanud. Peeter istus ikka veel kajutis laua ääres ja hoidis ema kirja käes. Ta sulges silmad ning püüdis ette kujutada, kuidas vanaisa puhkab valgetest laudadest kokkulöödud puusärgis — nägu tõsine, silmad kinni, käed rinnal ristis. Kuid Toomas ei püsi paigal. Ta haarab kätega puusärgi parrastest kinni ja tõuseb istuma. Täpselt samuti nagu Triigininalt tulles paadis ärgates, kuhu ta purjus peaga magama oli jäänud. Silub habemetuustakut, tõmbab taskust tubakakoti, hakkab piipu toppima. Muheleb: «On ilmas igasugustega sõidetud, aga sehantse puusärgiga küll reisi ei lähe.» Hüppab põrandale, kohendab meresaabaste sääred ülespoole ja käratab nagu kunagi «Voolinnu» merreajamise tal-

gul: «Ma veel näitan teile, poisid, kuidas Luukas õlut teeb!»

Pilt oli nii elav, et Peeter ehmunult silmad avas. Oli see unenägu? Ei, ta käes oli ema kiri... Murdunud on Toomaõue vana tamm. Ta kännu juures kasvav noor puu on nüüd varjuta. Ja kaugustes viliseb lähenev torm.

ÜHEKSATEISTKÜMNES PEATÜKK

Juunikuu pikad jahedad päevad ühes imelühikeste valgete ja rahutute öödega olid möödas. Kesksuvine rammestav palavus taganes kergete augustihommikute ees. Ning päris ootamatult leidis asjalik tööle ruttav tallinlane kõnniteelt esimese langenud lehe. Parkides hakkasid puude ladvad kuidagi kuivalt sahisema ning suvine rohelus asendus tohutult suurema värvirikkusega. Jah, sügis! «See suvi on siis jälle seljataga,» ohatakse ja tõstetakse mantlikrae tuule kaitseks üles.

«Piimaekspordi» juhatuse järjekordne koosolek oli lõppenud. Direktor Sandler kummardas viimasele lahkujale ning pöördus siis Leena poole, kes oli juba jõudnud kirjutusmasina taha istuda, et paberilehtedele märgitud koosolekuprotokolli stenogrammi maha kirjutada.

«Ah jätke, preili Talvet! Hilja on — kell saab juba kümme. Homme on jälle päev.» Ning direktor läks tagasi oma ruumikasse, aktsionäride poolt täissuitsetatud kabinetti ja tegi aknad lahti. Uks sekretäri ja direktori ruumi vahel jäi avatuks. Lahtistest akendest tekkis aga tõmbetuul ja korraga täitus suur ametiruum Sandleri laualt ärapuhutud paberilehtedest. Need kõik olid tähtsad äridokumendid, mis nüüd ähvardasid tänavale lennata. Direktor kiirustas paari pika sammuga kirjutuslaua juurde, asetas käed allesjäänud paberihunnikule ja vaatas nõutult ringi. Leena ruttas ülemusele appi ning sulges aknad. Hakkasid siis üheskoos pabereid põrandalt üles korjama.

«Ega palju puudunudki, et kogu meie aktsiaseltsi aastane tegevus oleks õige erilisel kombel linnarahvale tea-

tavaks saanud,» naeratas direktor ning vaatas Leenale, kes viimase põrandale lennanud dokumendi lauale tagasi asetas. Sandler märkas ei tea mitmendat korda juba, et preili Talvetil oli haruldane keha ... Ja ta nägu kannataks kindlasti välja kõik klassikalise ilu nõuded ...

«Ega's nüüd ole enam suvised vaiksed ilmad, et aknaid võib lahti pidada ... Väljas juba vana sügis. Kuulete, härra direktor, kuidas torm ümber nurkade ulub?» lausus Leena asjalikult ja hetkeks meenus talle Peeter, kes praegu «Hilduriga» merel Aalborgist Tallinna poole purjetas. Siin pidi ta laeva talvekorterisse jätma.

«Sügis ... Kas tõesti nii vähe seda suve siis oligi?» küsis Sandler, nagu oleks ta alles praegu teada saanud, mis aastaaeg on, ja kahlas hajameelselt sõrmedega läbi paksude pruunide juuste.

«Kas lubate lahkuda, härra direktor?» ja vastust ootamata astus sekretär sammu ukse poole.

«Preili Talvet ...»

Leena vaatas küsivalt direktorit.

«Preili Talvet ...» Sandler, kes aktsiaseltsi juhatuse koosolekul oli oma ettekande ladusalt, konspekti tarvitamata ette kandnud, jäi äkki sõnadega kimpu.

«Kui täna on vaja veel midagi teha, siis ...» julgustas sekretär. Ent Leena teadis, et kunagi ei hakkaks direktor säärasel toonil korraldusi andma.

«Preili Talvet,» algas Sandler kolmandat korda. «Istuge veidi, vestleme pisut.»

Sääraselt kõneleb mõnikord ülemus, kellel seisab alluvaga ees ebameeldiv jutt, mõtles Leena ja lõbus helk libises üle ta näo.

Ta istus kirjutuslaua kõrval asetsevasse eriti tähtsate klientide jaoks ettenähtud hiiglasuurde nahaga polsterdatud tugitooli. Direktor jäi püsti, toetudes kergelt vastu lauda. Suurest laelühtrist langes tumeda tammepaneeliga kaetud ruumi mahe valgus. Hetkelist vaikust segas vaid vihmapiiskade rabin vastu mustavaid ruute, millede taga paistsid akende all kasvavate vahtrate sügistormis heitlevad oksad. Aeg-ajalt kostis mööda sõitva auto mootorisurin.

«Juba üle kahe aasta näen ma teid peaaegu iga päev,

kuid ometi ei tea ma teist enam, kui et lõpetasite keskkooli *cum laude*'ga, õppisite keeli ja olete töö juures asendamatu jõud. See pole minu arvates normaalne.» Sandler rääkis vaikselt, ilma välise paatoseta. «Samuti ei tea teie minu eraelust kuigi palju . . .»

«Minu arvates, härra direktor, teame teineteisest täpselt nii palju kui vaja,» põikles Leena. Ta aimas juba ette, millise suuna jutt võtab.

«Ei, see pole tõsi. Tahaksin, et meie vahekord oleks selge. Et midagi poleks teile teadmata. Ma armastan teid!»

Leena poleks uskunud, et see tuleb nii kiiresti ja ilustamata. Ta oli oodanud, et Sandler püüab vähemalt suudelda.

«Härra Sandler, see kõik pole mulle enam uudis,» vastas Leena ja kahetses, et ta ei suutnud oma häälesse panna rohkem soojust.

«Nii et . . .»

«Jah, naised on tavaliselt targemad kui mehed arvavad. Meie märkame kohe, kui meid armastatakse ja tavaliselt taipame ka mehe lugupidamise jahtumist enne, kui see isegi oma tunnete muutusest aru saab.»

Leena jahedast arutelust luges Sandler vastuse välja. Tüdruku rahulikkus hävitas mehe kindluse. Ta küsis:

«Kas te armastate kedagi teist?»

«Jah,» vastas Leena ning mõtles Peetrile.

«Kas see mees vastab teile samaga?»

«Kardan, et ei.»

Leena tõusis püsti. Hetk aega seisid nad Sandleriga silm silma vastu. Siis vaatas direktor kõrvale ja ütles, hääles rahulik veendumus:

«Talvekuudel sõidan ma pikemaks ajaks välismaale, klientuuriga isiklikku kontakti looma. Ma usun, te tulete minuga kaasa . . .»

Leena ei vastanud, astus pikkamisi oma tööruumi ja riietus äärmiselt hajameelsete liigutustega.

Halvasti valgustatud tänavaid mööda Kalamaja poole rutates rebis üdini tungiv sügisene maru Leena riietes, jääkülm vihm peksis valusalt vastu nägu. Neiule tundus, et tal pole elus enam kindlat tugipunkti, et ta on jäänud tuulte loopida nagu puult rebitud leht.

KAHEKÜMNES PEATÜKK

Taevas Naissaare ning Aegna kohal oli varesekarva hall ja nii madal, et see vesikaarest tulevate vihmapagidega otse vastu merepinda lauges. Säre südwest rullis Balti mere laisku laugeharjalisi veemägesid ümber Suurupi neeme Paljassaare poole, piitsutas vahupöörises tuiskavaid pinnalaineid, peksis merd vastu Viimsi ranna rändrahnudega kaetud kallast.

Algas tormihämar oktoobrikuu päev.

Alumised purjed täielt juures, kihutas «Hildur» vedusa purjetuulega Vahemadala poist mööda, tegi sujuva pöörde Tallinna liinidele ja tüüris siis otsekursiga Miinisadama reidile, kus ankru alla andis.

Kapten Murrul oli korraldus pärast Aalborgis metsalaadungi lossimist Tallinna sõita, et siin Šotimaa sadama Grangemouthi jaoks viljalast peale võtta. Enne seda käsku olid kõik lootnud, et laev jääb oktoobris Miinisadamasse talvekorterisse, kuid saanud päev enne Taanist väljasõitu kontorist käsu järjekordseks reisiks, tekitas see meestes mitmesuguseid mõtteid.

«Jah, kes neid vanu laevarisusid pliidi all põletanud on, eks nad pea ikka merre jääma,» kordas Pihla Seiu meremeeste vanasõna. «Või mis sina arvad, Alvi?»

Vanemmadrus Mäns Alvi armastas täpsust ning püüdis kõike, mida ütles, ka põhjendada. Ta sülitas üle parda, kergitas asjalikult pükse ja vastas:

«Mina arvan, et ega see vanatüdruk suure mere käes ruumlastis enam üle seitsme-kaheksa palli vastu võta. Põhja läheb! Vili pole metsalaadung, mis iseennast ja laeva vee peal hoiab.»

Nooremmadrus Ahven lausus tehtud hooletusega: «Noh, oleme «Hilduriga» siiamaani sõitnud ja leiba teeninud, eks siis paneme ta ausalt hakkama ka, kui midagi muud üle ei jää.»

Iga mees arutas asja omamoodi, kuid kõigile oli selge, et peaks olema lihtsalt maailmaime, kui «Hilduri»-sugune vana ja mädanenud korpusega purjekas novembrikuu ilmadega üle Põhjamere jõuab.

Ainus, kes midagi ei arvanud, midagi ei ütelnud ega

vist midagi ei taibanudki, oli tüürimees Soom. Ta nägu oli sügiseste tormiste merereisidega üha kitsamaks jäänud, kõrisõlm aga tükkis ikka enam ja enam esile. Riided, mis tal kevadel päris ümber keha liibusid, lotendasid nüüd, nagu ei olekski nende sees mees, vaid kahest kaikast kokku löödud rist.

«Oleks Schiffer «Hilduri» enne suure raha eest kindlustanud, siis oleks asjal mõte sees, aga nüüd ... Nagu prahiks laeva esimest korda ... Äkki asja ees teist taga sihuke pehastanud korv veel vastu talve Põhja-Atlandile ...» lausus Jaan merel vahi üleandmise ajal Peetrile.

Ka kapteni ajud olid seda küsimust mitu korda edasitagasi sarjanud, kuid midagi mõistlikku sõela peale ei jäänud. «Kurat seda teab, mis rauad Schifferil siin tules võivad olla,» vastas ta ebamääraselt.

«Jah, see reis on vist küll vanakuradiga koos plaanitsetud,» arvas pootsman ja tal võis õigusski olla.

Ent kuna töö ja leib enamasti käsikäes käivad, võttis «Hilduri» meeskond seda reisi nagu paratamatust — nagu sündimist, surma, tormi või tüdrukusse armumist. Sõnaga, nagu kõike, mille ärahoidmine ei kuulu inimliku võimu piiridesse.

Osmussaarest möödudes signaliseeriti «Hildurilt» lippudega, paluti, et laeva saabumise teade Tallinna edasi antaks.

Veel enne, kui madrused jõudsid purjed kinni panna ja tekid ära klaarida, sõitis sadama vedurlaev «Hildurile» reidil poordi ja andis puksiirotsa peale.

«Elevaatori alla!» hüüdis lühike rõngashabemega kipper puksiiri sillalt.

«Teame seda ilma sinutagi,» hõikasid madrused tekilt vastu ja läksid pakile ankrut hiivama.

Kõikide laevade kaptenid, ükskõik millistelt meredelt või ookeanidelt nad ka ei saabuks, vaatavad enne kodusadama muulide vahelt sissesõitmist arvustava pilguga oma alusele. Sest siin asub ju reederi kontor, kust on harjutud käskusid saama. Ja mitte ainult käskusid, vaid ka palka. Kõigile on teada, et pool tundi pärast otste kinnipanemist tuleb jalutuskepiga vastu kaid toksiv laevaomanik, vastab hajameelselt su tervitusele ning

hakkab siis tuhnima. Esmalt tekkidel ja laadruumides, pärast arvetes. Siin võiks pisut enam puhtust olla, seal on liialt materjali raisatud. Reisid on pikaks veninud, raha kulutatud sinna, kust seda enam topelt tagasi ei saa. Ning süüdi on alati laeva juht.

«Hilduri» kaptenil Peeter Murrul polnud õieti millegi pärast südant valutada. Laev tegi suve jooksul neli metsalasti ning tõi kolmel korral tagasilaadungi Soome. Enamik purjekaid pidi palju vähemaga leppima. Peeter ei teadnud, et «Hildur» sel suvel oma kevadel määratud hinna koguni enam kui viiekordselt tasa teenis ...

Vaevalt oli «Hildur» viljaelevaatori juures otsad kinni pannud, kui kapten kontorisse kutsuti.

Schiffer võttis ta oma kabinetis ootamatult jahedalt vastu. Tervituseks isegi kätt pakkumata, pilk paberites, raius peareeder:

«Teile on teada, et «Hilduril» seisab ees reis viljaga Inglismaale?»

«Jah, sain Aalborgis teie vastava korralduse, kuid minu kohus on teile meelde tuletada, et laev on vana, mitmest kohast mäda ja lekib. Kui pahad ilmad juhtuvad, siis sellest otsast küll head nahka ei tule,» lõpetas Peeter madrusepõlves õpitud väljendusega.

«Laadungiga on kiire ja teist parajat laeva momendil ei ole,» lausus peremees. Ta lopsakad kulmud tõmbusid kokku, käsi kritseldas närviliselt pliiatsiga midagi paberile.

Peeter köhatas, Schiffer jätkas kohe erutatud kiirkõnes:

«Kui «Hilduriga» peaks teel avarii juhtuma, keelan teil kategooriliselt päästelaevade või ükskõik millist muud kõrvalist abi kasutada — see läheks liiga kalliks. Sõnaga, arvestage, nagu võrduks teie aluse hind nulliga, mis praktiliselt nii ongi. Igal juhul sõidab «Hildur» viimast reisi.»

Viimast reisi! Peeter oli sellele varemgi mõelnud, aga nüüd, mil omanik otse välja ütles, tuli asi muidugi otsustatuks lugeda. Nii vana ja vilets kui «Hildur» oligi, polnud selle kaptenile ükski teine laev armsamaks saanud ...

«Härra peareeder, kui «Hildur» lammutamisele läheb,

missugused väljavaated on siis minul teenistuse suhtes järgmisel aastal?»

«Järgmisel aastal?» kordas Schiffer millegipärast veidi üllatunult. «Jah, muidugi... Tuleval aastal... Hm... Paneksin teid aurikule, aga... Nojah, üldisel alusel teistega... Peate osa sisse maksma.»

Seda võis oodata.

«Kui suur see siis oleks?» küsis Peeter, teades, et vastusest sõltub palju.

«Oma paarsada naela — vähemaga ei saa,» kõlas laua tagant ükskõikne hääl.

Muidugi oli peareederi-sugusel mehel raske ette kujutada, et leidub inimesi, kellel säärast tühist summat taskus ei ole.

«Mul ei ole nii palju raha korraga välja anda,» lausus noor kapten nõnda rahulikult kui vähegi suutis.

«Järeldused tehke ise,» soovitas Schiffer külmalt ning pärast väikest pausi jätkas lõikava irooniaga: «Või arvate, et minu tütar teie eest kostab? Asjatu lootus! Tahate korraga liiga kõrgele lennata, noormees.»

Peeter tundis, kuidas veri talle näkku lõi. «Härra Schiffer, ma ei mõista teid! Olen teie tütart ainult üks kord näinud. Tema kirjadele ma ei vastanud.»

Direktori silmi tekkis vihane helk. Vaevaga suutis ta oma häält vaos hoida. «Või tema kirjadele te ei vastanud?... Olete siis juba kogenud naistevõrgutaja, — teate küll, et mida külmem nende vastu ollakse, seda enam nad pea kaotavad.»

«Härra peareeder, minu arvates ei mäleta teie tütar mind üldse enam. Mis aga puutub naistevõrgutamisse üldse, siis...» Ka Peetril oli tükk tegemist, et end talitseda.

«Hea küll, olgu!» katkestas Schiffer kärsitult. «Homme hommikuks lõpetame laadimise ja tehke kõik, et väljasõiduga viivitusi ei tuleks.»

Raamatupidamisse meeskonna palga- ja proviisiraha välja võtma ning aruandeid ära viima minnes otsustas Peeter suhtuda Astridisse, nagu poleks nad kunagi kohanud. Ent tema sisse astudes istus pearaamatupidaja abi kabinetis keegi kummikraed kandev jutukas noormees.

««Hilduri» kapten? Käite harvemini Tallinnas kui mõni

Aafrika vahet sõitev aurik. Kuhu see Schifferi-preili küll teie toimiku on peitnud? Ahaa, siin ta ongi... Kas tuhandest kroonist jätkub? Inglismaa-ots... Oma poolteist kuud kulub ära.»

«Kas preili Schiffer siis enam siin ei tööta?» Peeter otsis taskust tubakakarbi ning hakkas näilise rahulikkusega piipu toppima.

«Ei, sellest saab varsti kaks kuud, kui ta mööda Euroopat luusima saadeti. Ise ütles, et läheb seda itaalia mitmekordset raamatupidamist õppima...» Siinkohal vaatas kummikraega jutupaun vilksamisi ukse poole ja ta hääl alanes sosinaks. «Räägitakse, et tüdruku armuasjad läinud viltu... Hakanud teine kedagi kriminaalse minevikuga kaabakat armastama. Mingit Kalaranna paadialust...» Siis jälle harilikul toonil: «Palun, siin on order — raha saate kassast.»

Kui Peeter tagasi sadamasse jõudis, hakkas juba hämarduma. Hommikune säre briis oli nordwesti pöördunud ja nooreks tormiks paisunud. Laineharjad tuiskasid üle Põhjakantsi lainemurdja. Tumeneval taeval lendasid hallid pilvekaltsud. Sadas raudkülma hoovihma.

Laeva laadruumides käis kibekiire pikivaheseinte ehitamine. Maalt siuglesid alusele elektrikaablid. Põlesid võimsad lambid. Mida enam pimedus tihenes, seda teravamaks muutusid valgus ja varjud. Luugialused olid täis valkjaskollaseid männilaudu. Seal töötas kirveste ja saagidega kogu meeskond.

Peeter kutsus tüürimehe ja pootsmani enda juurde kajutisse. Andis Soomile raha meeste palkade jaoks, Jaani ülesandeks jättis proviisi ostmise.

Olles teinud viimased korraldused laadimise ja värske veega varustamise suhtes, läks meremees Kalamaja tänavale, Leenale tere ja head aega ütlema.

«Küll mul on hea meel, et sa tulid!» ütles Leena lihtsalt, sirutas mõlemad käed Peetri õlgadele ning vaatas talle kaua silmi.

Leena pilgu sügavuses peegeldus seekord mingi kurb tõsidus. Peetrile näis, nagu oleks neiu selle suve jooksul mitme aasta võrra vananenud. Nägu oli kitsam, lõuajoon

teravam. Silmade all väikesed vaevalt märgatavad kortsud. Kuid ta tumeblondist juustekroonist piiratud laup näis veelgi avaramana kui enne, sinised silmad suurematena.

Koos nagu vanasti koorisid Peeter ja Leena kartuleid ja panid keema. Siis praadis Leena lestakalu, Peeter pistis pulkhaaval puid pliidi alla. Harva vahetasid nad mõne sõna. Vaikisid nagu kaks vana, kaua koos elanud inimest, kel olevikust pole palju rääkida, kes tulevikku enam ei arvesta ja elavad ainult mälestustest.

Alles söögi ajal ütles Peeter, et ta homme hommikul jälle merele läheb.

«Lõö käega! Las Schiffer otsib lolle, kes end sihukese surmakünaga tahavad uputada,» soovitas onu Otto.

«Kerge ütelda — lõö käega,» vastas Peeter, kibedusevarjund hääles. «Tuleva-aastane leib kipub mul niigi üsna kalliks minema. Schiffer tahab, et kõik kaptenidtüürmanid osad sisse maksaksid — muidu jätab jalameheks.»

«Kae saatanat!» üllatus onu Otto. «Kui palju ta nõuab?»

«Vähemalt kakssada naela.»

«Ega's midagi, altkäemaksuks päris ilus raha.»

«Kuidas? Altkäemaksuks? . . .»

«Mis sa siis arvad, et hakkavad sinuga kasusid jagama või? Tühi jutt!» Vana tööline mõtles hetke. «Jah, sul on lugu hoopis keerulisem kui näiteks madrustel või metallitöölistel. Meil on kasvõi ametiühingud, kellelt võib toetust otsida, kelle liikmeskond esindab m e i e klassihuve. Aga sinu «Laevajuhatajate Ühingus» on ju enamasti reederid. See on nagu mõni «Laevaomanikkude Seltsi» väiksem väljaanne. Ja nüüd nad lähevad selle peale välja, et kõiki juhtkonna-mehi kapitali võrku mässida.»

«Nii või teisiti — kui ma seda summat selle hundi kurku ei heida, on mul kooliskäimine ja ameti õppimine tuulde loobitud,» vastas Peeter.

«Mahavisatud aeg see sul ei ole, sest amet leiba ei küsi ja diplom ka seistes hapuks ei lähe. Arvad sa siis, et töörahvas kaua laseb end sääraselt mõnitada? Oota,

kui aeg tuleb, küll siis meie sõna ka veel maksma hakkab.» Onu Otto silmad prilliklaaside taga olid äkki nooreks muutunud.

«Tõepoolest,» ohkas Peeter. «Madrusepõlves oli kõik palju lihtsam. Ma vähemalt teadsin, kes ma olen ja kuhu kuulun, aga nüüd... Nagu eesel kahe heinakuhja vahel — ühel pool süda, teisel — raha.»

«Pagan võtaks! Löö kaptenikohale käega! Ega's sina ole praegusel ajal esimene tüürimehediplomiga mees, kes on sunnitud eespool masti sõitma,» trööstis Otto.

«Ei, Eesti laevadel siis küll ei seila. Lähen jälle Rotterdami ja... Ei tulegi enam tagasi!» ütles Peeter ägedalt.

«Küll sa oled ikka varajase süttimisega,» naeris onu Otto. «Noh, aga eks see olegi noorte inimeste kõige suurem viga — olgu kohe käes. Elus peab mõnikord oskama ka oodata. Ja veel — lootust ei tohi kaotada. Nagu sul üksi raske oleks — kõikidel tööinimestel on kitsas. Selle asemel et välislaevadele põgeneda, löö parem siin kaasa. Sinusuguseid mehi on vaja, kui ükskord schifferitega löömaks läheb.»

«Puistad küll ilusaid õpetusi, aga mulle näib, et kõik inimesed on ikkagi nagu hundid metsas... Mis loeb minu hädа teistele või teiste hädа minule!»

«Ei, sõber, säärane vaade jäta Schifferi-suguste jaoks. Su meel on praegu haige, aga mõtle järele... Kui täna aru ei saa, siis kunagi ikka õpid kiskjaid karja seast ära tundma,» manitses Otto ning vaatas isaliku üleolekuga oma noort tormitsevat sõpra.

Kell oli juba kümme, kui Peeter lahkus. Leena tõmbas mantli selga ja tuli saatma. Ilm oli tormine. Tuul tantsis mööda tänavaid, kolistas plekk-katustel, rebis jalakäijate riideid. Ent pilverüngaste vahelt pilkusid üksikud tähesilmad ja sadu oli üle jäänud. Leena võttis Peetril käe alt kinni ning surus end tihedalt mehe vastu. Meremees tundis neiu käe usaldavat survet, tundis ta keha soojust. Ja äkki näis Peetrile, et ta armastab Leenat rohkem kui kunagi enne. Neiu muutus korraga nii lihtsaks, omaseks, kõigi viie meelega tajutavaks. See oli täiesti uus Leena, kes ta kõrval sammus. Mälestuste lapseohtu

habras olend hajus kauguste uttu. Järele jäi nimelt praegu ta kõrval sammuv südamele valutegevalt armas naine.

«Mõtlesid sa seda tõsiselt, Peeter, et kui siin enam tüürimehe või kapteni kohta ei saa, siis lähed ja jääd välja?» küsis Leena.

«Aga mis mul siis üle jääb?» vastas Peeter ja ta häälest kostis jonnaka poisi ägedus.

«Võib-olla saad kusagilt laenata?»

«Kes mulle laenab? Millega ma tagasi maksan?» lõi meremees lootusetult käega. «Aga võib-olla veab mul välislaevadel... Hakkan kasvõi salakaupa vedama!»

«Ja lähed mitmeks aastaks vangi,» hoiatas Leena.

«Kinnikukkumine pole see kõige hirmsam — väljas on meremeestega hullemaidki asju juhtunud,» lausus Peeter.

Juba olid nad mööda Vana-Sadama tänavat Admiraliteedi kanalini jõudnud.

«Peeter, ega sa ei tahaks mulle oma laeva näidata?» küsis tüdruk kanalit ületaval sillal.

«Kui sa märjakssaamist ei karda, siis tule. Vaata, kuidas vesi üle kaide tuiskab!»

Kaitsemuulidest hoolimata pääses lainejõmm läbi väravate sadamasse. Torm tõstis laineharjadelt vahulatakaid ning kandis tiheda märja tuisuna üle laevade, kraanade ja ladude. Elevaatori kõrval seisev «Hildur» peksis poordiga vastu kaid. Ta mastides ja taglases möirgas sügisöine maru.

Laeva kõikuval trepil hoidis Leena tugevasti Peetri käest kinni, et mitte kukkuda. Purjekas oli juba peaaegu pooles lastis. Voolikute kaudu sahises vili laadruumidesse. Tüürimehe kõhn kogu seisis kohusetruult tekil, luugi kõrval ja valvas laadimise järele. Nähtavasti oli ta madrused puhkama lasknud. Hommikuks panevad täis, mõtles kapten ning lülitas siis selleks korraks ajust välja kõik, mis laevasse, laadungisse ja eelseisvasse reisisse puutus.

Kajutisse jõudes süütas Peeter petrooleumilambi ja riputas Leena märja mantli varna.

«Kujutasin su eluruumi veelgi väiksemana, aga tuleb välja, et sul on isegi kaks tuba,» imestas Leena ning pii-

lus läbi lahtise ukse magamiskajutisse, kus koile laotatud, vihmast ja mereveest puhtaks loputatud vana puri niihästi madratsi, padja kui ka teki aset täitis.

Peeter süütas ümmarguses raudahjus junga poolt valmis pandud puud ja tuli läks praginal põlema.

«Joome klaasi veini, et külm kehast kiiremini välja läheks,» soovitas Peeter ning võttis kapist pudeli ja klaasid.

Jook oli kange ja viis kõikidesse ihuliikmetesse mõnusat soojust. Kiiresti kuumenev raudahi kaotas kajutist rõske õhu. Leena ja Peeter istusid suure kaardilaua ääres asetsevale pingile. Tüdruku juuksed olid tuulest veidi sasitud. Nägu õhetas joodud veinist.

«Sa, Peeter, ütlesid ennist, et maailmas on vanglasse sattumisest hullemaidki asju juhtunud... Mis sa selle all mõtlesid?» küsis Leena ja ta sõrmed mängisid laual lebava tselluloidist malliga. Laev õõtsus ja langes aegajalt järsu löögiga vastu kaid, pannes klaasid laual kli-risema.

Peeter vaatas viivu tüdruku tõsist nägu ja küsivaid silmi. «Leena, ma pole sellest veel kellelegi kõnelnud... Mäletad, et kunagi rääkisin sulle oma vanemast vennast Jürist?»

«Sellest, kes välislaevadel sõites kadunuks jäi?»

«Sellestsamast.»

Aegamööda, nagu vastutahtmist, katkendlikult ja sõnu otsides jutustas Peeter Leenale, kuidas ta mitme aasta eest Kaplinna sadamakõrtsis kohtas jalutut kerjust, bajaanimängijat.

«See lugu on nii kole, et ma pole julgenud isegi emale rääkida. Kirjutasin pärastpoole mitmest sadamast ja pärisin järele, ainult ühele kirjale sain vastuse, kus teatati, et bajaanimängija Džordž enam kõrtsides mängimas ei käi — on arvatavasti surnud.»

«Ütle, Peeter, kas sa oleksid samuti toiminud nagu su vend, kui sinuga midagi säärast oleks juhtunud?»

«Vist ei oleks minagi enam tagasi tulnud,» vastas meremees ja ta pilk oli kauge, vaatas tüdrukust mööda lambi tulekeelele, mille kollakas võbisev leek mängis kajutinurkades mustavate varjudega.

Nad vaikisid.

«Maitse veel veini! Ole täna õhtul minu külaline,» ütles Peeter viimaks ja võttis käega tüdrukul ümber õlgade.

Maru mühises kaugemal. Laeva löögid vastu sadamasilda polnud enam nii järsud.

«Ütle, Peeter, kas su eneseuhkus palju kannatas selle all, et ma sulle naiseks ei tulnud?»

«Oleksid sa põhjuse ütelnud, siis ehk oleks kergem olnud.»

«Olid sa vihane?»

«Ei, aga kurb küll, et sa mind täiesti ei usaldanud.»

«Ma ju kirjutasin sulle pärast põhjuse.»

«Aga sa jätsid siiski midagi enda teada.»

«Kas sa võiksid minust midagi halba mõtelda?»

«Millist halba?»

«Ükskõik millist.»

«Ei ... Isegi siis, kui sa teeksid midagi säärast, mida kõik teised sündsusetuks peavad, annaksin mina sulle arvatavasti õiguse ...»

«Armastad sa mind, Peeter?»

«Leena! Sa oled mulle alati kallis olnud!»

«Alati? Räägi tõtt, Peeter!»

«Hea küll, Leena ... Suvel, pärast seda, kui sa paariminemisest ära ütlesid, siis ... läksid minust nagu kaugemale, aga praegu ... Kui sa praegu käsiksid mind mereelu maha jätta ja maale jääda — isegi seda ma teeksin ...»

Tüdruk põimis käed pikkamisi ümber meremehe kaela. «Mul pole õigust seda nõuda. Sa ei taipa, mida lubad ... Sul on tugevad tiivad — sa lendad kaugele ... Ilma mereta oleksid sa abitu ja õnnetu nagu kajakas kuival maal.»

«Tuleb välja, et sa ei hooli minust, Leena. Mina luban sulle kõik, aga sina ...»

«Mina ei anna lubadusi, Peeter, kuid sellegipoolest ei keela ma sulle midagi ...» Leena silmad vaatasid otse Peetri omadesse.

«Leena!»

«Jah, Peeter! ...»

Merel vilises ja möirgas maru ...

«Kapten!»

«Mis lahti on, Jaan?»

«Karvaseks kisub... Tule õige ise välja ja vaata... Ega ilm veel nii — aga baromeeter laseb otsa päris alla ja kreeni läheb...»

«Palju kell on?»

«Saab varsti kolm.»

Peeter astus magamiskajutist salongi, kus suure merekaardiga kaetud laua kohal õõtsus kollaka valgusega lamp. Kapten oli täies merevarustuses. Isegi säärsaapaid polnud ta magama heites jalast võtnud.

«Oled sa palju läbi läinud?»

«Teeme oma kõva seitse sõlme... Ega's nüüd enne Inglise ranna tulesid midagi enam oodata ole... Kui merest tagasi ei peksa,» arvas Jaan. Et merekaarti oma vett tilkuva varrukaga mitte märjaks teha, viipas ta vaid joonlaua otsaga laeva arvatavale asukohale ning kadus läbi mustava ukseava tagasi tekile.

Põhjamere suur laineummikas loopis ruumlastis purjekat pikalt ja raskelt. Tekil ja kajuti seina taga kohises vesi. Illuminaatorite süsimustad klaassilmad põrnitsesid pimedusse.

Sel reisil oli igavesti noor ja tujukas Balti meri «Hildurile» ainult pühapäevast nägu ilmutanud. Küsimata sellest, et oktoober juba hända näitas ja tormitütarde märuli-isu veel kaugeltki täis ei olnud, heitis Neptun pärast väsitavat nordwesti terveks nädalaks magama. Puhkas peremees, laiskles meri. Ainult nõrk ja jõuetu kirdebriis lehvitas kerges pinnalaines voogava vetevälja kohal omi aeglasi tiibu. Liugles Soome lahest Taani väinade poole ning lükkas ajaviiteks üksiku viljalastis purjeka Skagerrakki välja.

Ent siis ärkas merejumal. Tõstis oma lainelise pea ja voogava merevahust habeme üle veepinna ning kogu ta riik lõi kihama. Kirdebriis ehmatas ja kihutas tiibade vuhisedes üle mere. Tormitütred tervitasid kalariigi käskijat koorilaulude ja tantsudega. Isegi vana tormi vaarisa Orkaan ajas end püsti, raputas oma valget murdlainetest lakka ja läks vetevalla valitsejale külla. Hakka-

sid Neptuniga pidama säärast orgiat, millist kogu avar Põhjameri ja isegi Atlandi ookean Hispaania armaada hukkumisest saadik polnud näinud.

Laevajuht väljus üles kajutilaele. Olgugi et ümberringi valitses pilkane pimedus ja kapteni silm ei seletanud ei taeva märkisid ega vee värvust, oli talle kohe selge, et tulemas on raske torm. Tuult ei saanud praegu küll veel kutsuda muuks, kui parajaks purjebriisiks, mis puhus poolpõntsakil paremalt halsilt, kuid nordost oli heitlikuks muutunud. Vahel jättis seilid päris tühjaks, sealsamas vajutas laeva alttuule-parda plokkide nagisedes peaaegu vee alla.

Mitte igakord ei jutusta hookaupa puhuv tuul saabuvast marust. Kuid pikk ja raske ummiklaine, mis poolpõiki ahtrist peale käis ning kogu aeg kõrgemaks tõusis, rääkis selget keelt. Kusagil Norra rannas pidi torm juba täies hoos olema.

See erutav teade, mille tõi lainejõmm, polnud Peetrile siiski ootamatuseks. Hoopis vastupidi. Ta polnud sel reisil lootnudki nii ilusaid ilmu, kui seni oli pidanud. Noor kapten teadis vanasõna, mis ütles, et sügisööl on üheksa poega, kuid muret tegi, et laev millegipärast vasakule pardale kreeni hakkas kalduma. Võib-olla on ruumides vett?

Roolimehe kõrval kompassilambi nõrgas valgussõõris seisis Jaan. Ta jalad olid harkis, käed toetusid vastu kajutilae serva. Peeter kutsus pootsmani üles, võttis tal vihmamantli nööbist kinni ja viis kaugemale, et madrused ei kuuleks.

«Kas pumbad on lentsid?»

«Alles tõmmati, lõpuks tuli puha valget vahtu, — küllap piltsid peaksid siis ikka tühjad olema.»

«Vahešotid ruumides tegite nii nagu ütlesin?»

«Näh... Vaata, peareeder ise käis tol õhtul laevas ja käskis mitte teki alt kuni põrandani teha, vaid ainult ühe kolmandiku ruumi kõrgusest.»

«Schiffer ise? Mis sa räägid, Jaan?»

«Nojah, küsis teine kaptenit ja kui kuulis, et sind laevas ei ole, andis tüürimehele sihukese korralduse... Ütles, et sinuga on räägitud... Ju tal, kooneril, laudadest kahju hakkas.»

«Midagi ei olnud meil räägitud! Aga nüüd on vili luugikrantsidest madalamale vajunud ja liigub ruumis alttuule-parda poole... Oh te viimased oinapead! Oleks te mulle sellest laadimise ajal kõssanud!»

«Ma tahtsin õhtul, kui proviisiga laeva tulin, aga tüürman ütles, et ära mine — kaptenil naine kajutis..:.»

Peeter vaikis. Mis olnud, seda ei saa olematuks teha. Olukorra hindamine nõudis nüüd mõistuse täit jõudu.

«Pootsman! Vabavaht tekile! Topselid kinni, purjed põhjarehvi!»

Juba sellest, et Peeter teda ametinimega kutsus, mõistis Jaan kapteni muret. Säärasel toonil saadud käsk tuli täita sõnalausumata ja kiiresti.

«Topselid kinni! Purjed põhjarehvi!» kordasid koist väljunud madrused ja kadusid mööda vante üles, kus pimedus nad neelas. Pootsman ühes jungaga päästis all tekil topseli halsid ja vallid lahti ning pingutas neervalle. Suured purjed lõid ülal laperdama.

Juba mõne minuti pärast laskusid mehed tagasi tekile ja nüüd oli järg alumiste purjede käes. Kahvlid lasti allapoole, pingutati tikkpoltisid. Pärast purjepinna vähendamist prooviti kobamisi ankrute soringuid, laadluugi kiilusid ja toppertalisid. Tekil oli kõik korras. Vana purjekas oli valmis Põhjamere tormiga rinnutsi kokku minema.

Ummiklaine tõusis aina kõrgemaks. Ta veeres poolpõiki ahtri poolt laeva alla, tõstis purjeka oma kumerale seljale ning kihutas pöörase kiirusega kohinal edasi. Kuid «Hildur» ei jaksanud suure lainega sammu pidada, jäi maha ning vajus ahtritpidi orgu, mis oli nii sügav, et varjas purjedest tuule. Järgmine rulluv hiiglane tõstis aga laeva taas oma turjale ja varitsev iil haaras seilidest nii tormakalt kinni, et märjad purjed paukusid.

Tuul muutus üha tujukamaks. Lentsis iilidega vahel mitu rumbi ühele ja teisele poole, jäi ajuti vaiksemaks ning lendas siis jälle robinal purjedesse. Soodiplokid oigasid, vandid hakkasid vilistama.

Peeter seisis kajutilael ja jälgis purjeka jooksu. Oli selge, et laadung ruumis nihkus. Juba praegu kadus

alttuule-parras üha sagedamini vee alla, kuid mis veel siis saab, kui vana torm ise välja tuleb. Hädasadamat või varjavat maanukka selle tuulega enne Inglise kallast oodata pole, aga sinna on veel ligemale kakssada miili. Laev oli juba mitu päeva purjetanud ainult paremal halsil ja tuule survel kogu aeg vasakule kreenis. Selle kallaku tõttu hakkas vili vaheseinte alt leipoordi poole valguma. Kui pööraks beidevind vasakule halsile ja annaks mõne tunni joosta — ehk loksutab tagasi?

«Klaariks poudile!» hüüdis kapten läbi ruupori. «Rool paremale üle! Kliivri soodid lahti!»

Suurest lainest hoolimata suutis «Hildur» ummikast läbi rammida ja teise halsi peale üle minna. Alles nüüd nägi Peeter, et laadungi ülejooksmine polnud sugugi väike. Uue halsi peal ei jäänud laev mitte tuule järgi kreeni, vaid kaldus hoopis alttuule-pardaga kõrgemale.

Noorele kaptenile meenusid jutud viljalastis hukkunud laevadest. Käsmu meeste «Ekholmil» rõhus laadung pikivaheseinad puruks, vili jooksis kõik ühte poordi ja purjekas keeras mõne minutiga mastid alaspidi. Saksa aurik korjas merest kaks meest, teised läksid kaasa.

Pärnakate «Hertal» polnud, samuti nagu praegu «Hilduril», šotid laadruumi põrandani välja tehtud ja vili vajus reisi kestel alttuule-pardasse. Sellelt laevalt küll meeskond pääses, kuid alus läks põhja.

Ühel Heinaste meeste laeval jooksnud vili arusaamatul põhjusel piltsidesse ning ummistanud pumbad. Ilm olnud ilus. Laev lekkinud kõvasti ja läinud poolest saadik vesilasti. Mehed loopinud vöörpiigist ja ahtri laadruumist ämbritega nii palju välja, et vee peal seisnud. Märg vili aga hakanud ruumides paisuma ning rõhunud korpuse plangud sandekist lahti. Nüüd ei aidanud enam ükski asi. Vesi täitnud ruumid ja laev uppunud. Kuidas vili piltsidesse sattunud, see jäänudki saladuseks. Vanad meremehed arvasid, et piltsides elutsevad suured rotid närivad viljalasti puhul ruumi põrandasse augud, ajavad saba sellest läbi ning varistavad niiviisi endile vilja piltsidesse.

Kogu kurja juur seisneb muidugi asjaolus, et laeva merel lengerdades vili ruumides vajub. Iga viimane

kui viljatera asetub õõtsumise tagajärjel piki laeva ja last võtab üha vähem ruumi. Sadamas silmini täis laaditud luugikrantsid vajuvad tühjaks, teki ja lasti vahele jääb mänguruum. Ent vili on õõtsuvas laevas liikuv nagu vesi.

Jah, tuli loota ainult oma mõistusele, «Hilduri» poolpehastunud pardaplankudele ning — õnnele.

Ummiklainte poolt lubatud rajuilm ei lasknud end kaua oodata. Juba kella neljaks hommikul olid meri ja taevas üksainus pime veemöll. Alles vähe aja eest laugeseljaliste voogude otsa tekkisid purustavad murdlained, mille harjalt vesi närtsudes purjedesse peksis. Beidevind seilav laev rammis sügavalt sisse, nii et pakipealne vee alla ära kadus. Sageli tõusis vöörist ahtri poole tormav raevunult kobrutav vesi reelingutega triiki.

Kapten kartis, et ruhv vöörtekil mere löökidele vastu ei pea ning laskis Jaanil kõik mehed sealt ahtrisse kutsuda. Nüüd istusid rehvimisest väsinud vabavahi madrused kaptenikajuti põrandal ja teesklesid tukkumist. Tegelikult aga ei saadud magamisele mõeldagi, sest südant näriv ärevus hoidis kõiki ärkvel.

Iga tunni tagant võttis Jaan ise rooli ja saatis madrused pumpama. Rinnuni tekil möllavas vees, lõksutasid mehed vanu käsipumpasid, kuni torust vahtu hakkas tulema. Laev oli kõvasti lekkima hakanud. Nüüd kulus juba igast tunnist pool pumpamiseks.

Kapten laskus hetkeks kajutisse. Heitis pilgu põrandal tukkuvatele madrustele, kummardus viivuks merekaardi kohale ja vahetas märjad sokid kuivade vastu. Baromeetri osuti kaardilaua kohal oli päris vasakule vajunud — seisis peaaegu horisontaalselt. Tundus, et torm võttis kogu aeg hoogu juurde. Varsti ei saa mehed üldse enam pumpade juurest ära ... Ent olukorral oli ka üks rõõmustav külg. Vasakul halsil purjetades oli vili ruumides nähtavasti tasaseks varisenud, sest laeva õõtsumine oli nüüd enam-vähem normaalne.

Peeter väljus taas tekile. Tüürimehe kajuti poollahtisest uksest möödudes kuulis ta hädist oigamist. Kapten astus sisse. Kardaanirõngastel põles tilluke petrooleumilamp. Soom oli koist alla kukkunud ning lamas ristselili

põrandal. Parema käega hoidis ta kinni laua jalast, vasakuga triikis kõhtu.

«Kuidas on, Soom?»

«Härra kapten, kõhus on jälle valud!»

Polnud mõtet haiget koisse tõsta, sest laeva esimene järsk heide oleks jõuetu mehe uuesti põrandale paisanud. Peeter läks tagasi oma kajutisse, leidis apteegikapist mõne kõhuvalutableti ja viis tüürimehele. Rohkemat ta ei osanud.

Madrusepõlves «Viikingil» sõites ihkas Peeter torme. Igavate merepäevade lõputus ahelas oli maru möirgamine, märatsevad lainemürakad ja avariid oodatud vahelduseks. Kuid nelja tuhande tonnine eeskujuliku taglasega rauast parklaev oli siiski hoopis midagi muud, kui see roostetanud poltide armust koos seisev mäda «Hildur». Seal polnud muud muret kui omaenda elunatukese hoidmine, aga nüüd sõltus ta otsustest laeva, laadungi ja kogu meeskonna saatus.

Rippudes ülal pesaanvantidel ja elades kaasa laeva heitlusega, tundis Peeter oma pulssi töötavat niivõrd jõuliselt, et südame ümbrusse tekkis valu. Oli see hirm? Ei, see oli vaid eluinstinkt. Teadvus ohust pani kogu organismi kõrgepinge all tööle, et niihästi keha kui ka mõistus oleksid ootamatuste vastu häirevalmis. Peeter kartis vaid seda, kas ta ehk pole midagi olulist tegemata jätnud või unustanud. Purjesid oli vähendatud, tekil kõik soritud, kogu meeskond väljas. Mis veel? Võib-olla hakkab vili varsti paremasse poordi üle minema? Selle vastu aitab laeva õigel ajal teise halsi peale pööramine...

Kui torm möllab, siis on merejumalatel pidu, arvati tol ajal, kui vaarisad sügavatel vetel sõitsid. Ent nagu teame, on ühe õnn sagedasti teise õnnetus ja kõrgest soost sündinute pillerkaar võis juba iidsel ajal mõnele lihtsale mehele surmaks olla. Ajaloost loeme, et vana Rooma ülikud korraldasid mitmesugustel tähtpäevadel gladiaatorite võitlusi, kus teineteisega elu ja surma peale kokku mindi. Hispaanias lastakse veel tänapäevalgi rahva lõbuks vihaseid härgi inimeste kallale. Miks siis ei võinud vana Neptun Orkaaniga orgiat pidades lasta tormil ning lainetel niigi juba elu ja surma vahel vaakuv purjekarisu lihtsalt naljapärast ära uputada?

Ent Peeter ei uskunud ei jumalat ega kuradit, veel vähem Neptuni ja tormitütarde omavahelisi suhteid. Ta ootas kärsitusega hommiku valgenemist, et siis laev uuesti paremale halsile pöörata, kuna oli selge, et vili laadruumides nüüd juba tüürpoordi hakkas nihkuma. Laev kaldus üha enam leipoordiga vette. Pimedas, pealegi säärase mölluga, ei usaldanud ta niisugust ohtlikku manöövrit ette võtta. Kui kergesti võiks mõni ülemeelik murdlainehari üllatada ja mehed tekilt minema pühkida. Päeval vähemalt silmad aitavad.

Heitlus laeva ja mere vahel muutus üha raskemaks. «Hildur» tegi kõik, mis jaksas, ja võib-olla veelgi enam, kuid väike purjekas oli tormi ja lainete käes ikkagi ainult mängukanniks. Siin polnud juttugi võitlusest võrdsete vahel. Merel oli iga hetk võimalus alus uputada. Ainult mängu pikendamiseks lasksid lained tal veel mõni aeg vee peal püsida. Pimedusest saabuvad tormi-iilid kargasid laeva kallale, raputasid maste, rebisid taglast. Lainevallid heitsid ta alla sügavusse, veemägede vahele, ja siis tuiskas jõuküllus es vallatlev murdlainehari üle vintsutustest väsinud meresõitja. Iga plank ja naat nagises, iga ots oigas. Laev hakkas sadu tonne kaaluva veemassi rõhumise all vajuma. Näis, et ongi saabunud lõpp. Kuid sealsamas järgnesid mitu laugemat lainet, laev sai hinge tagasi tõmmata ning kerkis taas pinnale.

Võib-olla ongi õigus neil, kes väidavad, et purustav on vaid iga üheksas laine. Kindel on aga, et vahetevahel kogub torm veevallid ühte hunnikusse, veeretab siis selle kohiseva mäe laeva parda äärde ja langetab ülalt, müriseva kõrgusest tuhandetonnise murdlaine rusikana alla. Häda sellele, kes eest ära ei jõua!

Nii pikkamisi nagu muutuvad mandrite kontuurid, nagu murenevad mäed, nagu rooste sööb rauda, nihkub kella osuti tormisel ööl. Ehkki raju oli kogu Põhjamere ja poole Atlandi ookeani pahupidi kiskunud, pöörles Maa endiselt ümber oma telje. Hommikuse vahivahetuse ajal, mil «Hilduri» näljased madrused kurja ilma kirusid ning merevees ligunenud kuivikuid närisid, hakkasid kapteni pingsast vaatamisest väsinud silmad laineharjade ja taeva vahel piiri nägema. Tormihall hommik roomas üle valges vahus mässava mere.

Ning siis see juhtus. «Hilduri» vööri ette kerkis äkki mitmekümne meetri kõrgune, üle mastide ulatuv rohelisest klaasist sein, mis hinge matva mürinaga purjekale lähenes. Surmamineja julgusega tormas laev viimase purjerammuga veemäele otsa ja mattus üleni laine alla. Midagi ragises ja murdus. Purjekas võppus mastitopist kiiluni. Kihisevast ja kobrutavast veepöörisest paistsid pesaanvantides rippuvale kaptenile vaid «Hilduri» kolm purjeräbalatega ümbritsetud masti.

Tühi jutt, et surmasuus viibides möödub kogu inimese minevik nagu kinolinal. Ka pole tõsi, et viimasel lahkumise-eelsel hetkel omastega mõttes jumalaga jäetakse. Peetri peas igatahes keerles praegu üksainus küsimus: kas tõuseb või ei tõuse?

Tükk aega paistis, et juba ongi võit mere käes, sest mastid kaldusid röötsakile vastu vett ega mõelnudki enam tõusta. Ent järgmised lained olid kergemad ja pikkamisi ilmus nähtavale purjeka vasak parras, siis kallakil tekk ja lõpuks tõusid mastidki püsti. Pesaanpoomi küljes rippus roolimees Pihla Seiu, kelle käed ja kopsud õnneks vastu olid pidanud. Mees hüppas kärmesti ratta juurde tagasi. Ka kaptenikajuti tammine uks, mille taga enamik mehi varju oli leidnud, ei purunenud, kuid alla minev trepikoda oli vett täis. Läbi selle sumasid madrused üles pooltekile. Ka Jaan oli teiste seas. Kõik elus! rõõmustas Peeter, ent siis langes ta pilk vöörile. Uus, alles kevadel pandud kliiverpoom ühes purjedega oli kadunud. Ainult lahtised taagid lendlesid tormis edasi-tagasi. Pidas veel käsivarre-jämedune terastrossist peataak. Meeskonna eluruumist polnud enam jälgegi peale arusaamatul kombel vantidesse takerdunud ruhvilae. Kõik purjed, välja arvatud põhjarehvis šoonerseil, olid kaltsudeks kistud. Kuid veel püsis vana laev vee peal, triivis, kuhu torm tahtis ning kandis endaga kaheksat meest.

«Rool paremale üle!» karjus Peeter roolimehele ja hüppas ise alla, Seiule appi ratast keerama. Lapates mööda reelingut, lähenes Jaan.

«Laevaga allatuult! Siis šoonerseil maha ja paremal halsil uuesti üles!» käsutas kapten pootsmanit.

Jaan sai kapteni plaanist aru. Nüüd polnud muud

kurssi valida, kui ainult allatuult. Suurest lainest hoolimata ei tulnud parem parras peaaegu üldse enam vee alt välja. See oli selge märk, et vili ruumides oli tüürpoordi üle läinud. Selge oli ka, et jätkates kurssi vasakul halsil, keeraks purjekas varsti kiilu ülespoole. Eelseisev manöövер aga polnud lihtne.

Olles õnnelikult külglainest jagu saanud, pööras «Hildur» kursi allatuult. Suur laine käis nüüd ahtrist ega murdnud nii metsikult üle kui enne. Soonerseil alla tormi üle lasta oleks tähendanud purje liikadest väljalendamist või veelgi hullemat — poomi murdumist. Kapteni käsk oli, puri selleks ajaks, mil ahter läbi tuule pöörab, alla lasta ja siis uue halsi peal jälle üles võtta. Ent orkaani jõulise tormi surve seilile oli liiga suur selleks, et leegrid mööda märga masti alla oleksid libisenud. Suur laine haaras ahtri ja heitis kreenis laeva roolimehe higistamisest hoolimata teise halsi peale. Soonerseil tõmbas toppertalid puruks ja lendas üle. Mehed jooksid ahtri poole, et poomi löögiraadiusest välja jõuda.

Kõige vastu oli Peeter end mõttes ette valmistanud, kuid et vokkmast murdub ja pesaan samal ajal püsti jääb, poleks ta küll osanud arvata. Aga ometi juhtus nii. Kolmekümne meetri pikkune ja peaaegu kahejalase läbimõõduga mast murdus veidi pealpool tekki ning langes raksatades üle parda. Laeva järsk laineorgu kukkumine ja purje tohutu surve all oleva poomi löök olid ühte sattunud. Vokkmast oli alles paar aastat vana ning murdumise kohas polnud mädanemise jälgegi. Kapten ei teadnud, et pikk ja sirge maltsmänd, millest vokkmast oli valmistatud, kasvas omal ajal suure laane keskel varjulises kohas. Sirgus lopsakana ja saledana nagu pilliroog, kuid kasvuaegsed vintsutused jäid talle võõraks. Oli habras ja esimese tõsise löögi tagajärjel murduski. Pesaanmast aga võrsus metsa serval, pidas vastu tuultele, iilidele ja pööristormidele. Noore puuna paindus mõnikord maani, aga ei alistunud. Sellest siis ka tuli, et isegi pärast seda, kui ta juba ümberringi mäda oli, pidas sitke süda ikka veel vastu ega mõtelnudki alla anda.

Nüüd seisis vahetu oht selles, et vantide ja taakide

otsas rippuvad mastijäänused peksid mürtsudes vastu laeva ning ähvardasid pardaid sisse lüüa.

«Vaierid läbi raiuda!» kisendas Peeter. Ruupor oli kadunud ning torm lämmatas ta hääle. Kuid Jaan teadis isegi, mis teha tuli ja, leidnud ahtrist kirve, tõttasid mehed taas vööri. Mõne minuti pärast ujus vokkmast kaugel ahtris, kuid laev õõtsus abitult lappi lainet. Nüüd ei koitnud noorele kaptenile ühtki pääseteed. Kas siis nii see lõpp tulebki? käis tal läbi pea. Aga mehed on ju ometi kõik veel elus ja laev vee peal... Vara on lootust kaotada. Kas tõesti enam midagi üle ei jää?

Mehed kogunesid ahtrisse, kajutilaele. Seal oli veel ainus koht, kust vallali vesi üle ei käinud. Külglaines raskelt õõtsuv laev kaldus üha enam paremale pardale. Taakide toest ilma jäänud kroot ja pesaanmast ähvardasid iga hetk üle ahtri merre langeda. Uuesti veeres suur lainemägi mürinal üle laeva. Vasaku parda reeling murdus. Luugile soritud päästepaat kandus minema. Mehed vaatasid kaptenile ja ootasid korraldust.

Peetri mõtted otsisid väljapääsu. Rabelesid... Kavatsus, mis äkki nagu välgusähvatusel kapteni pähe tekkis, polnud mingi sissesõidetud faarvater, vaid tee täis tundmatuid ohtusid. Ent ka kahtlase väärtusega plaani teostamine on ikkagi parem kui tegevusetult surma ootamine.

«Krootsaalingust abitaak vööri! Pärast tagavara-taaksel pesaanpurjeks!» karjus kapten. Vaevalt keegi taipas, mis ta kavatses, kuid kõik ruttasid õhinal käsku täitma.

Mehed sumasid läbi vee vööri, leidsid sealt allesjäänud vaieripooli ja harutasid pika terastrossi krootmastini. Suuremate lainete puhul hüpati üles vantidele. Kuid nüüd oli vaieriots vaja viia mitmekümne meetri kõrgusele saalingule ja seal kinni siduda.

«Kes läheb?» küsis pootsman käeliigutusega, näidates üles masti tippu. Niikaua, kui kõik mehed üheskoos töötasid, ei kõhelnud keegi, kuid minna vabatahtlikult, üksi üles masti, mis iga hetk ähvardas üle parda kukkuda, pani madrused kõhklema. Peeter märkas pootsmani

viga. Säärasel hetkel peab käskima või ise eeskuju andma. Jaanist aga vigase jala tõttu mastironijat ei saa.

Kergelt nagu kass hüppas Peeter kajutilaelt alla, sumas läbi vee krootmastini ja haaras vaierisilmuse. Samal hetkel veeres tuiskav lainehari üle teki. Mehed haarasid kätega toppertalidega paigale kinnitatud krootpoomist. Kui veetolm minema kandus, oli Peeter juba ülal saalingul.

Abitaak oli kinnitatud ja allesjäänud mastide mahalangemine seega välditud. Kapten laskus mastist alla ning läks oma magamiskajutisse, kus üle põlve ulatuv vesi laeva lengerdamise rütmis ühest seinast teise loksus. Võttis koist madratsi aset täitnud tagavarataakseli ja tõusis tekile, — mehed hakkasid seda alla lööma.

Torm haaras hädapurjest ning rõhus laeva pära allatuult. Kuid ainult ajutiselt. Purjeka ahtrist väiksema süvisega esiosa oli lainete loopida ja laev pööras aegajalt jällegi lappi lainet. See aga oli vanale purjekandjale enam kui ohtlik.

«Puksiirtross vöörist välja lasta!» kamandas kapten.

Vähem kui poole tunniga oli üle kolmekümne aasta vöör ees sõitnud «Hildur» tagurpidi seilama pandud. Pesaanmasti tõstetud hädapuri hoidis ahtri allatuult, eest välja lastud puksiirtou pidas vööri vastu. Laev võttis nüüd vähem vett üle ja jooksis kiirel sõidul idast saabuva laine eest, ahter ees, lääne poole.

Ehkki purjeka kurss nüüd jälle inimese tahtmisele allus, kippus parem parras üha enam vee alla. Peeter läks kajutilaele pootsmani juurde, kes pesaanpoomist kinni hoides säärsaapast vett välja kallas.

«Jaan, võta latern ja kaks meest, — peate minema ruumi vilja kühveldama. Muidu läheme kogu täiega ümber.»

Jaan tõi ahtris asuvast kapist tormilaterna ja kühvlid. Ent tuli välja, et kuivi tikke polnud enam kellelgi. Isegi pläru peale ei saadud tuld, ehkki Mäns Alvi veekindlas tubakakotis veel peotäis kuiva suitsukraami leidus. Tuli läbi ajada pisikese taskulambiga. Laine vaheajal võeti luugi nurgalt katted lahti ning Jaan ühes Ahvena Elmari

ja jungaga laskusid pimedasse laadruumi. Kiiruga suleti ava ja kõik kolm presenti kiiluti jälle kinni. Ruumi laskunute olukord oli muidugi veel vähem kadestamisväärt kui tekilejäänute oma. Laeva vajumise korral haarab laevalael viibija päästerõnga ning püsib selle varal tunni või poolteist vee peal, kuid laadruumis viibijatel polnud sedagi lootusesädet.

Mõõtmisel selgus, et laadruumis oli vett juba üle kolme jala.

«Ülejäänud mehed, pumpade juurde!»

Hoolimata lakkamatust pumpamisest näitas peilvarda kriidijoon, et veepind ruumis ikkagi aeglaselt tõuseb. Laine oli vana laeva täiesti lekiks väänanud. Ent torm ei näidanud veel mingeid rahunemise märke.

Peetrile meenus merehaige Kägu. Ta laskus alla ja avas tüürimehe kajuti ukse. See, mis ta seal nägi, pani kapteni sammu tagasi astuma. Merevees, mis ulatus kajuti põrandal peaaegu põlvini, loksus Soomi vahakollase näoga laip. Vasak käsi kõhul, parem tegi vees ebamääraseid tõrjuvaid liigutusi, nagu tahaks ta ütelda: «Küllap ma paranen, härra kapten!...»

Hämar päev kiskus õhtule. Taevas muutus veelgi mustemaks, vesi värvitumaks. Peaaegu kolmandik laadruumi oli juba vett täis. Kuigi laeva kreen enam ei suurenenud, — mehed kühveldasid sõna tõsises mõttes elu eest, — oli olukord lootusetu. Vesi ruumides tõusis. Tõusis sellele vaatamata, et tekilolijad oma viimase jõunatukese pumpamise peale ära kulutasid.

Pimenes.

Kapten laskus alla kajutisse. Võttis seinakapist tüki paberit ja pliiatsi. Kirjutas:

Purjelaev «Hildur», kodusadam Tallinn, omanik «Ernst Schiffer ja Ko». Laev hukkus 6. novembril 1934. a. Põhjameres, arvatav laius 55° 30′ Nord, pikkus 1° 45′ Ost. Väga raske ONO torm. Kliiverpoom ja vokkmast murtud, päästepaat läinud, meeskonnaruhv ja reelingud lõhutud. Viljalast ruumides jookseb tüürpoordi, kreen 30°. Laev lekib kõvasti, pumbad vastu ei jõua, peaaegu pool laad-

ruumi vesilastis. Peale tüürimees Soomi kõik elus kuni laeva vajumiseni.

Viimasel hetkel meenutan oma ema Anne Murdu ja sõpra Leena Talvetit.

P/l «Hilduri» kapten Peeter Murd.

Peeter keeras paberi rulli, toppis tühja pudelisse, mille kõvasti kinni korkis. Väljus ja pani pudeli kajutilael asetsevasse trossikorvi, kust see laeva uppumise puhul saab vee peale tõusta.

Ainsaks lootuseks jäi veel kogu aeg lähenev Inglise kallas, mis ei võinud enam kaugel olla. Täpne asukohaarvestus polnud praeguses olukorras võimalik. Kuid ka randumise puhul oli pääsemine väga küsitav, sest kaldamurrud on sagedasti suuremere lainetest ohtlikumad. Jah, täna öösel peab kõigeks valmis olema, mõtles Peeter ja nüüd tundus saabunud pimedus, mere õudne kohin ning maru ulguv matuselaul eriti vastikuna.

Ent kesköö, mil «Hilduril» pool laadruumi vett täis oli ning pumpamisest surmväsinud mehed juba nõustusid tööle ja elule käega lööma, murdus orkaani selgroog.

Taevas selgus ja otse põigiti kursil särasid tuhanded kaldatuled. Paremal pardal, traaversil pilkus majakas. Peeter määras tule iseloomu ja jooksis alla kaarti vaatama. Plink oli Spurne Head'i oma. Laev oli arvatavast asukohast tublisti lõuna poole triivinud ning otse Humberi jõe suudmesse sattunud.

«Sellest märjast viljalastist saaks nüüd ühe igavese laari linnaseid, aga merevesi, kuramus, rikkus asja ära,» lõõpis Pihla Seiu pärast seda, kui Hulli sadama puksiir nad reidilt kai äärde oli viinud.

«Hilduri» lekk jäi sadamas vähemaks ja maalt toodud mootorpump tõmbas laeva paari tunniga tühjaks.

Kui Peeter hommiku eel koisse heitis, oli tal tunne nagu pärast rasket peatäit. Meelekohtades peksis, pea oli haige, jalad ei tahtnud kanda. Ent just enne seda, kui uni väsinud meremehe teadvusega minema purjetas, meenus talle midagi. Veel kord tõusis kapten kajutilaele, võttis trossikorvist kinnikorgitud pudeli ning lõi vastu kai graniitseina tuhandeks tükiks . . .

Ei ühtki taevasse sihtivat majakasõrme, veest väljaulatuvat hambulist kaljurahnu, saart ega saarekest paistnud rahulikult magava ookeani helkival pinnal. Merehiiglane suikus ja teda kaisutas armunult naeratav taevavõlv. Samuti nagu lapse kartlikud sõrmed veidi võõrastades puudutavad äsja saadud lelu, nõnda eksles päikese arglik, ent kirgas pilk mööda lõputult laiuvat vetevälja. Ükski pilvelehvik ei seganud kõrguva taeva sügavat sina. Horisondi joon oli selge ja terav. Nõrk, vaevalt märgatav läänest saabuv soe briis paitas üle puhkavate sügavuste, sosistades: «Maga, maga, vana sõber.»

Nagu pisike süsimust sünnimärk piimvalgel naisenäol viimase kaunidust ainult suurendab, ei vähendanud paksu suitsu ajava auriku siluett pühapäevaselt läikima küüritud ookeanipinna ilu. Suure laeva kurss suundus päikese uudishimulikkude pilkude all edvistava ja igavesti neitsiliku ulgumere avarustesse. Ning terasest korpusega meresõitja kandis endaga kaasas kõigi sellepardal leiduvate inimeste soovid, igatsused, mälestused ja ... rahutud mõtted. Need viimased toitusid eetrist saabuvate erutavate uudiste, sõnumite ja teadetega. Aurik, mis ühtlaselt ja iseteadva rahuga oma kohe kinnivajuvat vagu merre kündis, näis ookeaniga võrreldes tolmukübemena, kuid luubi alla võetuna pigemini kääriva pärmiraasukesena.

«Ernst Schiffer ja Ko» kontorile kuuluva kaugesõiduauriku «Kaljurand» kapten Sammelselg sõi oma ruumikas kajutis alati üksi. Kas sellepärast, et tahtis oma alluvatest eriti suurt distantsi hoida? Oh ei! Ta oli kaunis seltsiv vanamees. Vaidles mõnikord poliitika üle isegi kütjate ja madrustega, kirus juhtkonna messis kommuniste ning ei pidanud end üldse uhkeks. Aga ikkagi sõi üksi. Põhjus polnud keeruline. Vanal Sammelseljal oli kaks säärast omadust, mis harilikult isekeskis kokku ei sobi. Nimelt armastas ta hästi süüa, kuid oli sealjuures ihnur. Omanike poolt määratud söögirahast pidi jätkuma ruhvi toitlustamiseks, ühiskajutisse ja laevajuhi eriproviisiks. Aga «Kaljuranna» kapten tahtis ju laeva-

pere kõhu kõrvalt ka pisut palgalisa saada. Mis sellest, et nüüd, sõja ajal, maksti kummati kolmekordset töötasu — ega's küll küllale liiga tee, nagu öeldakse. Ühiskajutis söömise korral oleks Sammelselg pidanud tegema emba-kumba: kas tõstma toiduraha ülejäägi arvel messitoidu salongi oma tasemele või rahul olema sama lobiga, mis tüürimehed ja mehaanikud sisse ajasid. Arusaadaval põhjusel kumbki nendest variantidest kaptenile ei sobinud, ning siis jõi ta oma konjakit ja sõi oma maiuspalasid üksi nagu saagi põõsa taha lohistanud hunt. Muidugi, oleksid ajad endised... Ruhvi laud oli koht, kust ikka midagi andis kokku pigistada, aga nüüd saadeti kontori poolt kõva käsk — meestega heas kriitis olla.

Jah, ajad, ajad... Mis oli viga elada! Oma aurik, ise sõitis ja kõht kasvas. Kui Schiffer aastat viis tagasi rannasõiduliinidega pihta hakkas, läks Sammelselg kogu oma laeva ja rahadega selle kontori alla üle. Kasud olid sees. Ta sai reisilaevanduse osakonna abidirektori koha. Nüüd ei osanud elult tõesti enam midagi nõuda. Siis äkki sõda... Paistis algul, et kujuneb laevandusele otse kullaauguks. Prahihinnad tõusid mäkke — laadung ja laev tasa. Mis sellest, et Atlandis mõni kogu meeste ja rottidega põhja kõmmutati — kindlustusseltsid maksid kinni. Muidugi mitte mehi ja rotte, need ju ei maksa midagi.

Raha voolas tõesti ennenägematu jõena. Peareederi ärigeenius leidis endale jälle sajakordselt tasuva tegevuspõllu. Schifferi kontori kapital kasvas muinasjutulise kiirusega. Plaanitseti sõja lõppedes kõik vanad laevad lammutamisele määrata ning uued tellida, — otse ellingutelt.

Ent juba tuhande üheksasaja kolmekümne üheksanda aasta lõpul muutus olukord kodumaal kuidagi ebastabiilseks. Mitte et rahavool oleks katkenud, vaid praod kapitalistliku korra vundamendis hakkasid ikka selgemini ja selgemini silma paistma. Töölised kõnelesid juba peremehetoonil, valitsus kõhkles ja manööverdas.

Kipri Ärni järglase terav pilk nägi, kuhu kurss läheb. Ta ründav iseloom ei jäänud ootama. Schiffer ei lasknud

end voolust triivida, vaid oli alati harjunud oma saatuse ohje pingul hoidma. Kutsus neljakümnenda aasta varakevadel laevaühingu osanikud kokku ning selgitas neile olukorra tõsidust. Julgustatuna Nõukogude Liidu tugevusest ja aktiivsest välispoliitikast, võivat Eesti töölistelt üllatusi oodata. Mida suutvat pööbli vastu praegune valitsus? Kui n e i l tõesti peaks korda minema võim haarata, siis riigistatavat idanaabri eeskujul kõik vabrikud, ärid ja ettevõtted. Seda muidugi vaid seniks, kuni fašistlik Saksamaa käed Lääne-Euroopas vabaks saab, kuid tükk head sõjaaegset teenistust oleks ikkagi taskust mööda jooksnud. Et seda ei juhtuks, olevat vaja laevadelt kõrvaldada mitteusaldatavad juhid ning asendada sellistega, kes seni, kuni Eestis korralagedus valitseb, tahavad ja oskavad iseseisvalt töötada. Sest laevad sõidavad kodumaast tuhandete miilide kaugusel, — sinna punaste küüned ei ulatu.

«Kaljurannale» oli kaptenit vaja, sest selle endine juht Metsroos oli Indias malaariasse jäänud ja haiglasse viidud. Pealegi polnud Schifferil tema vastu õiget usaldust. Laeva esimene tüürimees Murd, kes ajutiselt kapteni kohuseid täitis, oli küll omal ajal pisikese osa sisse maksnud, kuid «pole selge, mida see mees mõtleb», väljendas peareeder.

Kuna «Kaljurand» oli kontori üks suuremaid laevu ning sõitis India ookeanis, s. o. sõjapiirkonnast kaugel, määrati selle uueks juhiks abidirektor Sammelselg, kellel kaptenidiplom juba ammu kasutult kirjutuslaua sahtlis vedeles. Puikles mis ta puikles, kuid mõne päeva pärast sõitis ikkagi reisijana «Armilde» pardal Tallinnast Aleksandriasse, taskus Schifferi poolt allakirjutatud üldvolitus.

Lahkumisel oli ettenägelik peareeder ütelnud: «Poliitiline olukord on enam kui ebaselge. Mina siin võin sattuda isegi sellisesse olukorda, et olen sunnitud alla kirjutama dokumentidele, mis võivad mu äritegevust kahjustada. Kui peaksite saama kontorist ükskõik millise korralduse, mille otstarbekuses te kahtlete, siis jätke täitmata ja tegutsege iseseisvalt. Niipea, kui raadio kaudu kuulete, et Eestis midagi on korrast ära, makske maha kõik ebaustavad mehed ja sõitke välismaalastega. Prah-

timise asjus pidage maakleritega nõu. Teenistuse ülejääk hoidke mõne neutraalse maa pangas. Küllap hiljem peame ka teie teeneid meeles.»

Kapten Sammelselg lõpetas külmutuskapist toodud ananassilõigu, pühkis laubalt higipisarad ning ajas oma lühikese ümmarguse keha püksitrakside nagisedes laua tagant üles. Kõigest paar kuud oli ta «Kaljurannal» sõitnud, kuid see põrgulik kuumus siin troopikas oli teda juba surmani tüüdanud. Jõuaks ometi rutemini monsuunide kätte, siis saaks jälle hingata! Kapten tatsas susside lohisedes magamiskajutisse, lülitas ventilaatori käima ning laskus raskelt koisse. Päästis värvlist kitsaks jäänud pükstel paar ülemist nööpi lahti ja katsus magada. Ent hoolimata propelleri tuulest tundis Sammelselg, kuidas tal igast nahapoorist higi voolas. Kõhnadel meestel on ekvaatori all kergem ... Oleks aeg endine kirjutaks kontorisse, et määraku mõnele teisele laevale ... Aga praegu, — äkki saadavad sind Inglismaa—Põhja-Ameerika liinile, kus iga laine taga sakslase periskoop luurab ... Ei! Pigem praen siin, India ookeanis iseenda rasvas, kui et seal kogu täiega põhja lähen. Ja raha saab igal pool. Schiffer ütleb, et tegutse iseseisvalt, hoia raha neutraalse maa pangas. Aga kelle nimel ma raha hoian ja kas ta pärast sõda mult punast pennigi näeb, seda otsustan mina ise ja mitte keegi teine.

Söögi alla joodud konjaki ja sääraste õndsate mõtete rahustaval toimel olid kapteni rasvauppunud silmad peaaegu loojumas, kui uksele koputati:

«Mis on?» küsis kapteni vanadusest veidi ragisev hääl.

«Radiogramm!»

«Jäta mind rahule, Markooni, küll ma vahivahetuse ajal vaatan.»

«Väga tähtis, — Schifferi enda allkirjaga!»

«Noh, anna siis ukse vahelt siia.»

Sammelselg haaras paberilehe, lükkas illuminaatori eesriide kõrvale. Põrandale langev pimestavalt valge päikesesõõr püsis paigal. Tähendab, roolimees peab täpselt kurssi, mõtles kapten ning otsis koi peatsis asetsevalt riiulilt kobamisi prille. Asetas silmaklaasid ette ja luges:

Aurik «Kaljurand» kapten Sammelselg

Vastavalt rahvavalitsuse korraldusele sõitke viivitamatult kodusadamasse

Friedrich Schiffer

Alles paari minuti eest kuumusest laisk ja unine kapten tõusis ühe ropsuga kois istuma. Kohendas prille ja luges veel kord. R a h v a v a l i t s u s?! Selge! Peareeder ei saatnud seda käsku oma vabal tahtel. Või kui saatiski, siis märgiks, et nüüd, Sammelselg, on aeg iseseisvalt tegutseda. Tähendab, Eestis on kaputt! Ei, nüüd polnud enam aega magada, tuleb tegutseda! Aga kuidas alata? Selle asja jaoks on vaja kajaka kavalust, delfiini paindlikkust ja võib-olla isegi haikala hoolimatust.

«Markooni!»

«Jah, kapten, ma kuulen,» kostis salongi vastust ootama jäänud radist.

«Kutsuge esimene tüürimees minu juurde.»

Sammelselg, — läikiv, sile ja asjalik nagu peakompassi kuppel, istus salongi laua taga, kui laeva esimene tüürimees sisse astus. Need kaks meest olid välimuselt täielikud vastandid. Kapten lühike, paks ja ümmargune, tüürimees nurgeline, pikk ja lahja.

«Teie käsul, kapten.»

«Olge head, võtke platsi, Murd, mul on pikem jutt.»

Tüürimees istus põranda külge kruvitud toolile ettevaatlikult, nagu kartes, et see ta raskuse all katki võiks minna. Tähelepanelikud hallid silmad pleekinud paksude kulmude alt vaatasid küsivalt. See päikesest põlenud nägu võis olla umbes kolmekümne-aastase mehe oma, aga kui kapten kõnelema hakkas, tekkis tüürimehe valkjatest juukselainetest piiratud pruunile laubale lugematul hulgal kortse, mis muutsid ta ühel hoobil palju vanemaks.

«Nagu te teate, Murd, sõidame meie siin Sansibari ja Bombay vahet nagu vanajumala selja taga. Aga teispool maamuna käib sõda ja üldse sünnib maailmas praegu igasuguseid asju ... Teate isegi, — te ju raadiot kuulate ...» algas kapten kobamisi.

«Nojah, hm,» kõhatas tüürimees, tõmbas valgest linasest riidest püksisääre pisut kõrgemale ning seadis end mugavamini istuma. Ta silmade ilme muutus veelgi tähelepanelikumaks.

Kapten pühkis taskurätikuga laubalt higi. «Mina ja teie oleme laeva ainsad kohalolevad osanikud ja peame selle asja ära otsustama. Lugege...»

Laevajuht ulatas äsjasaabunud radiogrammi tüürimehele. Nüüd oli kapteni pilk terav nagu purjenõel. Ent Murru pruun nägu ei reetnud ei viha, rõõmu ega üllatust. Ainult kulmupuhmad tõusid veidi kõrgemale, kortsud ta järsulõikelisel laubakumerusel süvenesid.

«Mis te mõtlete, Murd, kas Schiffer säärase korralduse vabatahtlikult teele saatis?»

Peeter asetas radiogrammi lauale. «Arvan et ei.»

«Õieti arvate,» kinnitas kapten ning naeratas kambamehelikult. «Paistab, et punased on reederitele juba kõie kaela sidunud, ja kes nende laulu ei laula — oksa... Hädaga teeb inimene kõik... Aga jumal tänatud! Meieni nende hambad ei ulatu. Mina ja teie oleme ometi «Kaljuranna» osanikud. Õelge nüüd otse välja, kas säärast rumalat käsku kõlbab täita või ei?»

Tüürimees tõmbas taskust piibu ja tubakakoti. «Kas lubate, kapten?»

«Palun, palun, tikud on siin.»

Tõmmanud piibust paar sügavat sõõmu, asetas Peeter oma paljad tõmmud lihaselised käsivarred lauale risti ning vaatas laeva juhile otse silmi. «Teie ja mina võime omavahel mitu asja kokku rääkida, aga laevas on peale meie veel enam kui kolmkümmend meest. Schifferi radiogramm räägib õigust. Tallinna saatja andis eile ööse edasi rahvavalitsuse deklaratsiooni. Esialgu vähemasti moraalselt on nüüd iga meeskonnaliige laeva osanik...»

«Kas mehed teavad?» ehmus Sammelselg.

«Ei usu, — neil on ruhvis vilets vastuvõtja... Tallinna kätte ei saa. Aga Moskva oma kostab küll ära.»

«Kurat! See pootsmani-lombak on tsaariaegne mees, võib-olla oskab vene keelt...» Kapten haaras seinale

kruvitud telefoniaparaadilt toru. «Markooni, tulge kohe siia!»

Väike kõhn radist sisenes kaptenikajutisse. Sammelselg põrnitses tulijat. «Ega sulle seda ole vaja meelde tuletada, et igasugune side maaga on ametisaladus?»

«Küll tean ütlematagi,» vastas radist pisut väljakutsuvalt.

«Nii . . .» venitas kapten. «Kas sa vastuvõtjat remontida oskad?»

«Oskan.»

«Aga kas selliselt on võimalik aparaati ära reguleerida, et ütleme üle viiesaja miili ei võta?»

«Kõike saab.»

«Hm . . . Kui teha annab, siis mine nüüd kohe meeskonnaruhvi ja säti nende vastuvõtja sedamoodi ära. Saad Bombaysse jõudes selle eest kümme naela. Selge?»

«Miks ta selge pole,» vastas radist veidi häbematult ja küsis: «Aga ühiskajutis?»

«Selle räägime siin enne esimese tüürimehega läbi. Võid minna.»

«Kuulsite? Enam ei ole «härra kaptenit»,» lausus Sammelselg häält madaldades, kui uks radisti taga kinni langes. «Saate aru, Murd — meil on vaja õnnelikult Bombaysse jõuda . . . Seal vana meeskond kaile ja kas või kulid peale . . . Kuradi lugu . . . Oleks nagu enne, et kõik tüürimehed on osanikud . . . Sõja ajal iga mees, kel diplom taskus, muudkui sillale. Mine sa nüüd tea, kuidas nad selle telegrammi peale vaatavad,» kurtis kapten. Kummardus siis üle laua, ja nüüd oli ta pilk pelgliku vana mehe oma. «Mis te arvate, Murd, kas juhtkonna peale võib loota?»

Tüürimees tõusis püsti. «Kapten, mul algab mõne minuti pärast vaht. Mõtlen asja hästi järele, sondeerin meeleolusid ja hommikuse vahivahetuse ajal olen ehk targem.»

«Hea küll, Murd, aga pidage meeles, et seda asja peab ajama tasa ja targu. Kui õnnega Bombaysse saame, oleme tehtud mehed. Schiffer meid juba tasuta ei jäta. Ega te ometi arva, et riigipööre Eestis kommunistidele päriseks kingitakse? . . . Rahvavalitsus! Küll neid veel puuakse koos selle valitsusega!»

«Nojah, eks näeme, mis sellest välja tuleb,» vastas tüürimees ebamääraselt ja väljus.

Peeter käis sillal edasi-tagasi. Isegi siin, päikesepurje all, oli kuumus tappev. Ainult siis, kui juhuslik tuuleõhk lahtisest särgikaelusest sisse puhus, võis veidi lahedamalt hingata. Lühikestes pükstes, palja ülakehaga roolimadrus oli higist üleni märg, juuksesalgud laubale kleepunud. Kuid laeva kütteruumides töötasid tulemehed ja söepunkrites trimmerid. Juhtus, et mõni neist nõrkes. Minestanu toodi toibumiseks üles tekile ja valati mereveega üle. Muud abi väsimuse vastu polnud.

Ilm oli kuld, sirget kurssi jätkus veel sadu miile. Vastu tulevaid laevu juhtus harva. «Kaljuranna» esimese tüürimehe mõtted olid vabad, jäid olevikust maha ning tegid suure haagi minevikku.

Osanik... Ükski hingeline peale Peetri enda ei teadnud, millise hinna eest. Kuus aastat tagasi, kui Põhjamere orkaan ta uppuval «Hilduril» Humberi suudmesse heitis, kõmises korraks kogu Inglismaa. Lehemehed puhusid ta päevakangelaseks.

«Eesti kapten seilas vesilastis purjekaga, ahter ees, üle Põhjamere!» «Merekõlbmatu laevaga orkaanis.» «Tallinna rederid saadavad mehi teadlikult surmaohtu!» «Mastid murtud, ruumid vett täis, tüürimehe saladuslik surm...» Säärased pealkirjad kirendasid Inglise ajalehtedes. Lehed tõid ära «Hilduri» pildi, ülal sõõris kapten Murd. Uudiste hankijad tüütasid ja sõid hinge seest. «Millised olid teie surmaeelsed mõtted? Kas olite läbimärg? Millist arstimit kasutasite külmetamise vastu? Kas tüürimehe surmas kedagi kahtlustate? Millised on teie edaspidised kavatsused?» Siis veel Punase Risti, Päästearmee ja Meremeeste misjoni poolt korraldatud tänujumalateenistused ning «õdede-vendade» magedad suudlused. Kogu see kaela riputatud külalislahkus tüütas. Aga punkti pani asjale Schifferi telegramm.

«Teie osamaks kakssada naela Leena Talveti kaudu laekunud punkt Sõitke viivitamatult Londoni koma olete määratud «Kaljuranna» teiseks tüürimeheks punkt Schiffer

Ta kirjutas kohe Leenale ja palus selgitust. Onu Otto saatis aga kirja avamata tagasi ja teatas, et kasutütar olevat juba paari nädala eest ühes «Piimaekspordi» direktoriga, kes reisil tõlki vajavat, pikemaks ajaks välismaale sõitnud. Aadressi ei oskavat ta anda.

Peeter ei olnud nii naiivne, et poleks osanud seda rahasummat ja Leena ärasõitu omavahel siduda. Ka lõi ta kõrvus kumisema Leena küsimus: «Ütle, Peeter, kas sa minust võiksid midagi halba mõtelda?»

Kogu tõtt hakkas aga meremees alles siis taipama, kui poole aasta möödudes Otto hüplevad read talle jutustasid, et Leena kevade poole talve ühes Lõuna-Saksamaa sanatooriumis oli surnud. Põhjus — kiiresti progresseeruv kopsutuberkuloos.

Peeter muutus kinniseks ja seltsimatuks. Sadamates pärast tööd läks kõrtsi, istus üksi laua ääres ja võis õhtu jooksul üsna palju viskit juua. Milleks üldse enam elada? mõtles meremees.

Ja küllap Peeter olekski päris metsa läinud, kui mitte asja poleks uuele kursile pööranud ema kiri. Memm oli kusagilt kõik teada saanud ja kirjutas aasta pärast Leena surma.

Kallis poeg.

Õhe hea inimese käest, kes Sinu elamise ja olemise pärast mures on, sain hilja aja eest mitu asja teada, mida Sa ise mulle usaldanud ei ole. Kuulsin, et Su pruut olla surnud ja et Sina selle suure kurvastuse pärast nüüd täiesti enesest ära oled. Ehkki mina seda tütarlast ei tundnud, on minul temast ütlemata kahju, ja kui ma Sinu kurvastusest kuulsin, tuli mullegi vesi silmi.

Siiamaani olen ma kodus ainult Sinu merel ettetulevate ohtude pärast mures olnud, aga nüüd hakkan aru saama, et südamehädad võivad Sind sadamates niisamuti hukka saata nagu tormid ookeanil.

Peeter, olen Sinu ema ning minu kohus on Sind tröösti da ja õpetada. Kaotasin omal ajal mehe ja kaks poega. Mina tean, mis on hingevalu. See ei ole kerge. Kuid inimene on ilma loodud niisugu-

seks, et ükskõik milline südamepiin, olgu see nii raske kui tahes, pikapeale ununeb. Löödud haav aga ei saa paraneda, kui see iga päev ikka ja ikka jälle lahti kistakse. Sellepärast pead ka Sina ise püüdma oma murest jagu saada. Katsu sellele mõtelda nii vähe kui võimalik. Oled veel noor ja Sinu hing saab jälle terveks. Ainult armid jäävad. Ära unusta, et ema on Sul veel elus ja see tahaks nii väga ükskord ka oma lapselapsi näha.

Ära arva, Peeter, et ma Sind noomida või hukka mõista tahan. Ka mina ise olen niihästi õnne- kui ka ahastusetundidel teinud seda, mida ma praegu enam heaks ei kiida. Kuid Sina oled mees ja pead tugevam olema.

Mõtle oma elu üle järele ja püüa mind tulevikus rohkem usaldada, kui seni oled teinud.

Kirjuta peatselt. Sinu ema

P. S. Parem ütlen ära, et kõikidest Sinu muredest kirjutas mulle Jaan Pärnpuu, kes sinuga ühel ja samal laeval sõidab.

Ema.

Neist südamega kirjutatud kirjadest õhkus muret ja emalikku karmust. Peeter hakkaski oma moraalse seisukorra üle järele mõtlema. Võttis end kõvasti käsile, loobus viinast ja leidis, et maailmas on palju, mille pärast maksab elada. Ema armastus oli talle alles jäänud, ookean hällis endiselt ja ka kutsetöö polnud oma veetlust kaotanud. Pikapeale saigi Peeter endast jagu. Eestis aga polnud ta käinud pärast seda, kui kolmekümne neljanda aasta sügisel viljalastis «Hilduri» otsad Tallinna sadamas elevaatori all lahti andis ja Leenat viimast korda nägi. Ent nüüd, ligemale kuus aastat hiljem, tundus meremehele, et peaks jälle tagasi minema ja samas Kalamaja tänava korteris Leena onuga kõnelema. Kõnelda oleks väga paljust . . .

Sammelselg ütleb, et osanik . . . Enamiku oma viimase kuue aasta teenistusest oli ta pidanud Leena ohvrile lisaks maksma. Schiffer muudkui laiendas äri ning värs-

ket kapitali oli vaja. Olgugi et laevad aasta-aastalt paremini töötasid, prahihinnad poliitilise olukorra teravnedes lausa pilvini tõusid, ei räägitud aruannetes sõnagi puhaskasust. Osanikud ei saanud pennigi. Nõuti aina lisa. Kust aga võttis Schiffer raha autode ostmiseks, majade ehitamiseks ja luksusjahi pidamiseks? Ta tütar Astrid oli nüüd laevaühingu pearaamatupidaja. Eks see oli ju õppinud seda mitmekordset arvepidamist: üks aruanne isale, teine osanikele, kolmas majandusministeeriumile...

Astrid... See tüdines varsti romantiliselt armunut teesklemast ega tüüdanud Peetrit enam.

Osanik... Hiljuti saabus «Kaljurannale» Veeteede Talituse poolt koostatud «Eesti laevade register», milles olid märgitud ka kõikide laevade osanikud. «Ernst Schifferi ja Ko» reederite loetelus Peetri nimi puudus. Tähendab, kõik ühingusse makstud raha läks Schifferile altkäemaksuks tüürimehe koha eest... Tuli välja, et Ottol oli omal ajal tuline õigus. Ja pikkamööda, sammsammult elustusid «Kaljuranna» esimese tüürimehe mälus vana töömehe teisedki sõnad ning tõekspidamised...

Õhtuse vabavahi ajal, mil Peeter ikka veel oma mõtetega tõsises kimbus oli, koputati kajuti uksele. Sisse astus Pärnpuu Jaan, kes omal ajal Peetri soovitusel «Hilduri» pealt samuti «Kaljurannale» üle viidi. Nüüd olid nad peaaegu seitse aastat ühes sõitnud. Jaani pealagi oli täiesti paljas ja meelekohtadel juba palju halli. Oli ristluust veelgi kangemaks jäänud ning lonkas tugevamini kui vanasti.

«Astu sisse, Jaan, ajame juttu,» rõõmustas Peeter sõbra tuleku üle.

Jaan istus laua äärde, võttis taskust tubakakoti ja hakkas pläru keerama. Peeter pani piipu.

«Kuum on!» lausus Jaan suitsupilve lahtisest illuminaatorist välja puhudes.

«Mis sa siis tahad, — troopika...» vastas Peeter ja uuris sõbra nägu. Jaanil oli täna midagi südamel. See paistis ta närvilisest suitsupahvimisest, kõnetoonist ja isegi sellest, kuidas ta kondised pootsmanikäed laua äärest kinni hoidsid.

Jaan vaikis.

«Partii malet mängid?» küsis Peeter.

«Ei hooli.»

«Aga kabet?»

«Ei... Sansibaris Eestist kirju said?»

«Jah, emalt.»

«Mis ta kirjutab?»

«Elus ja terve. Kersti ka nüüd Murrul. Siis veel, et sinu poolvend olla Soome sõjas surma saanud.»

«Kes?»

«Noh, Siimuveski Siimu poiss Heinrich. Vabatahtlikult läinud.»

«Mis ta sinna otsis... Läks ja sai oma jao!»

«Nüüd oled vana Siimu pärija.»

«Ära nori, Peeter,» hoiatas Jaan poolnaljaga.

«Ise küsisid, mis kirjutati.»

«Tahtsin teada, kas midagi poliitikast...» lausus Jaan pikkamisi.

«Ema kiri oli juba mais posti pandud. Peale selle, tead ise, et Hiiumaale jõuavad kõik uudised niikuinii pool aastat hiljem.»

«Raadiot oled kuulanud?» sähvas Jaan äkki pingutatud ilmel.

«Noh, ja siis?»

«Seda tead, et Eestis on nüüd tööliste valitsus?»

«Tean...» Peeter pani oma suure kämbla sõbra õlale. «Tean ka seda, et kapten sai käsu viivitamatult kodusadamasse sõita. Kuidas sina, Jaan, selle peale vaatad?»

«Aga mille pärast ma sinu juurde siis tulin!» pahvatas Jaan ja tõusis püsti. «Raadiost kuulsime öösel, telegrammist rääkis Markooni. Kogu meeskond, mehaanikud, teine ja kolmas tüürimees ka tahavad otsa ümber keerata... Aga sina?»

«Mis te minust... Sihukest asja... osaniku käest ei küsita.»

«Ära tee nalja, Peeter! Teame paremini kui sa ise, mis sorti osanik sina oled. Mehed tahavad, et sa laeva juhtimise enda peale võtaksid. Sammelselg on teadagi kelle poolt.»

Peetri särgiõmblused ragisesid.

«Jaan, kui sa mind paremini tunned, mis sa siis enam küsid... Me sõidame Tallinna. Meeskonna usaldus kohustab mind...»

«Tubli, Peeter. Ma olin sinu otsuses kindel ja ütlesin seda ka poistele...»

Viis minutit enne hommikust vahivahetust sisenes aurik «Kaljuranna» esimene tüürimees päevaraamatuga kaptenikajutisse, kus Sammelselg parajasti kohvi jõi.

«Palun, oodake veidi, Murd, näete ise, et einestan,» ütles laeva juht veidi häiritult.

«Kapten Sammelselg, ma tulin tähtsa ettekandega, mis edasilükkamist ei salli.»

«Õigus, Murd, lubasite meeste meeleolu sondeerida... Noh?»

Esimene tüürimees hingas sügavalt ning tegi Sammelseljale kui kaptenile oma viimase ettekande.

«Kogu juht- ja meeskonna otsuse kohaselt võtan täna kell kaheksa null-null üle aurik «Kaljuranna» juhtimise. Samaaegselt täidetakse ka laevakontori korraldus uue sihtsadama suhtes.»

Algul näis, nagu oleks Sammelselja kerajas kogu tahtnud püsti karata, kuid vajus siis kössi nagu surmavast löögist.

«Murd, aga sa oled ju osanik... Punased tõmbavad meid oksa. Ja kui sa nende käest peakski pääsema, siis... Sulle makstakse kätte!... Sa oled arust ära!»

«Hoopis vastupidi — mul on üle hulga aja aru jälle omal kohal,» vastas Peeter ja ta hääl kõmises. Ulatas Sammelseljale laeva päeviku. «Et asi oleks ametlik, siis tegin logiraamatusse laeva ülevõtmise kohta vastava märkuse.»

«Ei! Kurat! See pole võimalik, et kõik...» karjus Schifferi kontori endine abidirektor, tõusis laua tagant ning tormas uksest välja paaditekile. Talle järgnes Peeter.

Ahtri poole vaadates nägid nad, et kogu meeskond, välja arvatud vahimehaanik, tuleruumi kütja ja sillal viibiv tüürimees, olid pooltekile lipuvarda juurde kobarasse kogunenud. Pootsman Pärnpuu hoidis käes plagu-

liini, valmis iga hetk lippu heiskama. Ja see lipp polnud enam sini-must-valge, vaid punane.

«Tähendab, siiski kogu meeskond . . .» pomises Sammelselg löödult ning läks langetatud päi, lühikeste vana-inimese-sammudega tagasi kajutisse.

Täpselt kell kaheksa, kui laevakella neli paarislööki hommikust vahivahetust kuulutasid, tõusis aurik «Kaljuranna» ahtrisse kogu maailma töörahvale vabadust kuulutav lipp. Laev tegi sujuva poolkaare ning võttis uue kursi.

Peeter vaatas sinise troopikataeva taustal lehvivat erepunast lippu ja selle alt paistvat kobrutavat kiilveevagu, mis oli lai ning sirge.

1955—1959

SISUKORD

Esimene jagu. MERI KUTSUB 5
Teine jagu. SÜGAVATEL VETEL 177
Kolmas jagu. UMMIKLAINED 397

Херман Серго
МОРЕ ЗОВЕТ
Повесть
На эстонском языке
Оформление Х. Роонеэма
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja T. Huik
Kunstiline toimetaja H. Vitsur
Tehniline toimetaja K. Timmer
Korrektorid V. Tui ja V. Kuresson

Ladumisele antud 10. IX 1959. Trükkimisele antud 4. I 1960. Paber 54:84, 1/16. Trükipoognaid 37,25. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 30,54. Arvutuspoognaid 31,59. Trükiarv 21 000. MB-00701. Tellimise nr. 7528.

Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2

1961 Hind rbl. 13.65

7—3

kus teenis kodanlikus mereväes sundaega. Sõjalaevalt õnnestus tal vabal ajal käia Tallinna merekoolis loenguid kuulamas. Pärast sõjaväest vabanemist sõitis ta rannasõidus tüürimehena ja hiljem laevajuhina. Samal ajal jätkas H. Sergo üldhariduslikke ja ka erialaseid õpinguid. Kaugesõidukapteni kutse omandamine õnnestus tal aga alles 1941. aastal. Suurest Isamaasõjast võttis H. Sergo osa Karjala rindel. Pärast sõda hakkas ta tööle kaugesõidukaptenina kaubalaevastikus.

Kirjanduslikud huvid tärkasid H. Sergol ammu. Koolipõlves võttis ta aktiivselt osa kirjandusringide tööst. Hiljem avaldas ta erialastes ajakirjades artikleid ja vesteid. Viimastel aastatel, pärast üleminekut kaldakoosseisu (H. Sergo on praegu Tallinna sadama kapten) avanes tal rohkem võimalusi oma lemmikharrastuse jaoks. H. Sergo sulest on ajakirjas «Looming» ja mujal ilmunud rida mereelu käsitlevaid novelle.

1991 Rbl. 13.65

A
22944
188204

